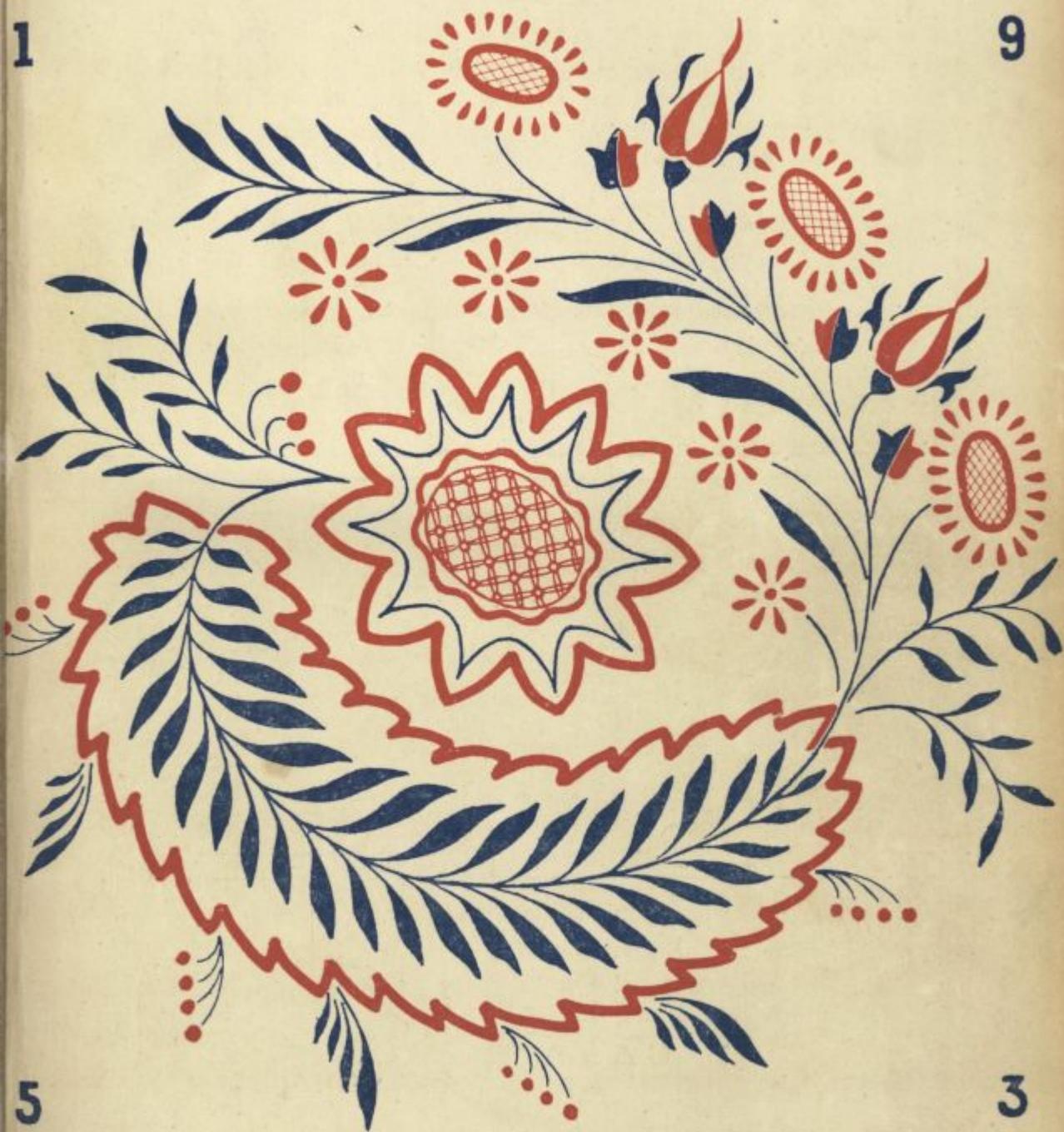

S V O B O D N A

1

9

5

3

S L O V E N I J A

V založbi "SVOBODNE SLOVENIJE"

so izšle doslej naslednje knjige:

1. Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1949 — 192 strani, 99 ilustracij.
2. Velika črna maša za pobite Slovence. — Pesnitev Jeremija Kalina — 220 strani, 21 celostranskih lesorezov akad. slikarice Bare Remec. (Zaključna beseda tudi v španščini in angleščini).
3. Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1950 — 256 strani, 188 ilustracij.
4. Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1951 — 288 strani, 90 ilustracij, 4 celostranske priloge umetniških reprodukcij.
5. Poljub — Pesniška zbirka dr. Tineta Debeljaka. Ilustracije akad. slikarice Bare Remec. — Bibliofilska izdaja — 250 izvodov.
6. Koledar in zbornik "Svobodne Slovenije" za l. 1952 — 256 strani, 166 ilustracij.
7. Naša beseda. Mladinska knjiga — 128 strani, 48 ilustracij Stanka Snoja.
8. Koledar in zbornik "Svobodne Slovenije" za l. 1953 — 256 strani s številnimi ilustracijami.

Santería y Papelería "SANTA JULIA"

VICTOR MARTINEZ 39, BUENOS AIRES

Nabožni predmeti, pisemski papir vseh vrst, pisarniške in šolske potreščine, slike lepot Slovenije, lepa darila za razne prilike

— Vse to Vam nudi slovenska trgovina v Buenos Airésu —

Santería y Papelería "SANTA JULIA"

URE — najnovejših znamk

ZLATNINA — najlepše izdelave

NAKIT — najmodernejše oblike

vse to Vam nudi pod najugodnejšimi pogoji slovenska tvrdka

CASA BOYU

BUENOS AIRES

OLAZABAL 2336

Tel. 76-9160

(pol kvadre od oglja Cabildo 2300)

(Slovenskim strankam nudimo posebno ugodno cdplačevanje v obrokih)

KOLENDAR
ZBORNIK

SVOBODNE SLOVENIJE

1953

Uredili
UREDNIKI "SVOBODNE SLOVENIJE"

Izdala in založila
"SVOBODNA SLOVENIJA", BUENOS AIRES, VICTOR MARTINEZ 50

+ D II 131974

UVODNA BESEDA

Petič prihaja naš "Koledar Zbornik" med svoje bralce in prijatelje. Peta obletnica se sicer ne slavi kot posebno pomemben jubilej, zase pa bi si ga tkrat nekoliko prilastili, kajti ni pomemben samo za nas, ne podaja samo slike naših namenov, naporov in uspehov, ampak kaže sliko nas vseh, ki živimo v emigraciji in z njim in ob njem iz leta v leto podajamo sliko svojega dela na vseh poljih, ki jih skušamo v tej knjigi kar najbolj zajeti in čim bolj zvesto podati.

Pet let se trudimo, da ohranimo vero in moč naše zvestobe slovenski pisani besedi. Kakor smo jo včasih gojili v domovini v svobodi, ljubezni in pravici, tako jo negujemo v emigraciji; vemo, da smo mi tisti, ki služimo slovenski tiskani besedi v okviru tistih tradicij in možnosti, katere so v domovini zatrli tisti, ki ji že v osmo leto jemljejo svobodo, ubijajo ljubezen in jo tlačijo v sužnost. Ker doživljajo na področjih stvarnosti iz dneva v dan večje udarce in neuspehe, se spravljajo na sadove duha, da bi jih popolnoma podredili sebi in svoji ideji. Kdor se ne vda, jim je hujši kot izdajalec ali sovražnik. Doma živi lepa beseda v senci smrti.

Kdor je pred petimi leti delal načrte o bodočnosti slovenske tiskane besede v emigraciji, se je upravičemo bal senc in sap malovernosti, ki so nas tedaj obdajale. Zašli smo v tok najhujše borbe z zahtevami dnevnega obstoja; redki služabniki peresa so morali v poklice, ki so jih od tega dela trgali, poleg tega pa so bili razkropljeni še po vseh delih svobodnega sveta. Sredstva in pogoji za to delo so nam bili nasprotni, bila pa je ljubezen, zvestoba in poštenost, ki nas je spremljala in te trdne tradicije so bile tiste, ki so nas bogato podprle pri delu vseh teh pet let.

Kdor bo po prejšnjih štirih knjigah naših koledarjev-zbornikov prebiral in ocenjeval gradivo, ki mu ga prinaša ta peti, bo spoznal, da nas še vse preveča ista vera v ideale, ki so nam sladili delo pri vseh dosedanjih. Tako kakor se razmere razvijajo med nami in okoli nas, se moramo zavedati, da prehajamo v dobo posebnih preizkušenj za vso našo skupnost in naše skupno delo. Mnogo je pogojev in razlogov, ki bodo skušali utrjevati med nekaterimi malodušnost, utrujenost ali pa dvom v umestnost dela in vsega truda. Sleherno omahovanje bodo naši nasprotniki doma in v tujini še pospeševali, kjer bodo mogli.

V takih trenutkih je služba lepi besedi in tihemu znanstvenemu, književnemu in publicističnemu delu v največji nevarnosti, ker sloni predvsem na idealizmu, ki le redko naleti na primerno priznanje ali pohvalo, ki pa bi bila zlasti v takih okoliščinah bolj na mestu ko kdaj poprej. Da zase tega ne želimo v preveliki meri, smo že dokazali z dosedanjim svojim delom, še večji dokaz prave vere in vztrajnosti pa je ravno letošnji koledar-zbornik, ki prihaja sedaj med Vas.

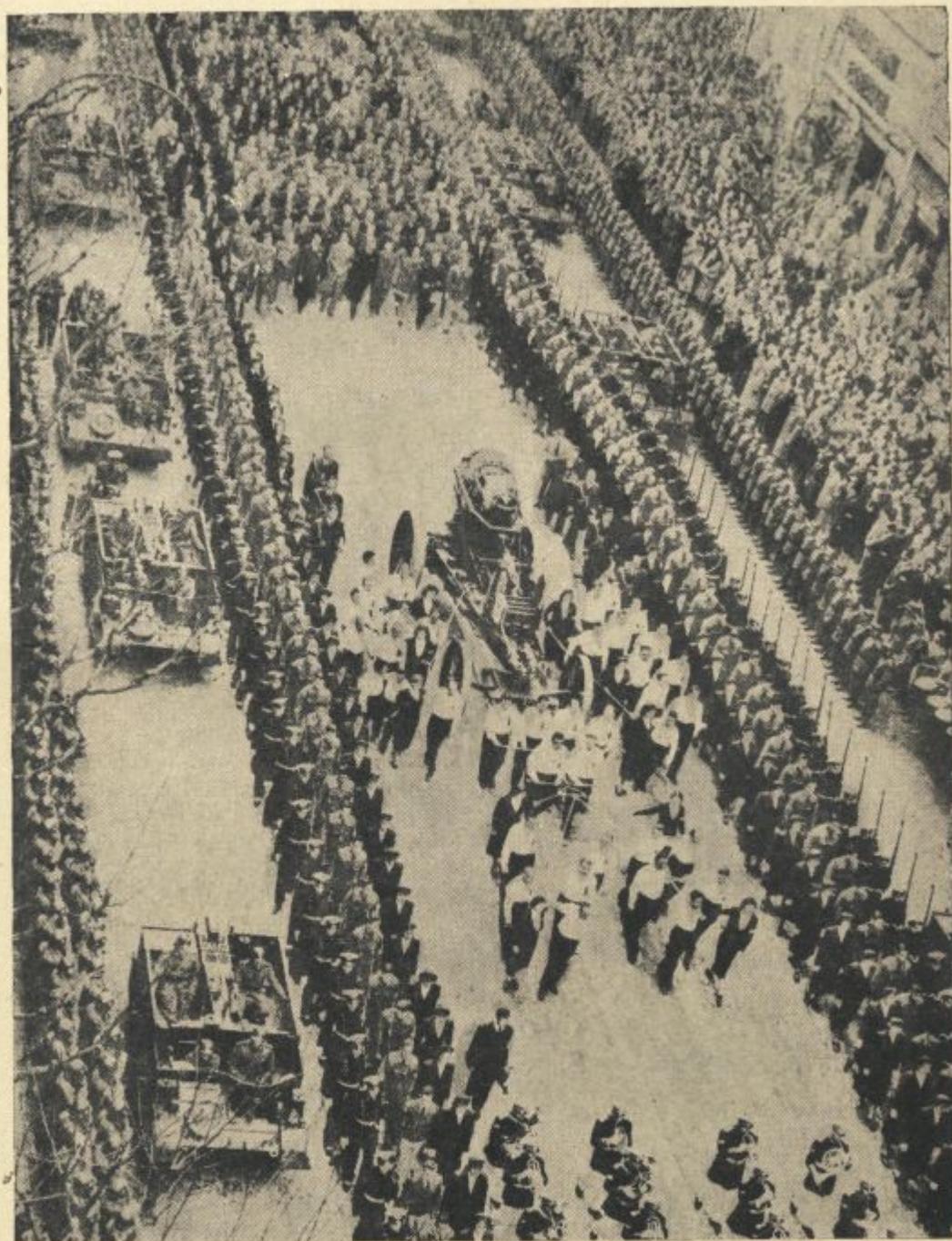
V domovini je tiskana beseda danes bolj preganjana kot pa je bila kdaj poprej. Mi, ki živimo v svetu svobode, imamo nalogo, da po svojih močeh ohranjamo pravo poslanstvo slovenske knjige. Skupno z vsemi svojimi sodelavci in sotrudniki smo prepričani, da smo s pričujočo knjigo to tudi potrdili.

"SVOBODNA SLOVENIJA" želi, da bi vse čitatelje navdajala ta vera. Želimo, da bi slovensko tiskano besedo spremljala še naprej vsa tista ljubezen, ki jo ohranja na taki višini. Pravično priznanje pa naj našemu svobodnemu tisku v emigraciji primerno omogoči, da se bo ohranil in ostal zvest svojim nalogam.

7 652/1970

FUNERAL DE EVA PERON

*La Nacionalidad fiel y reconocida rindió sublime tributo de amor
a la Dama de la Esperanza — Eva Perón.*

*Zvesto in hvaležno ljudstvo je izkazalo najgloblje spoštovanje in ljubezen
Dami upanja — Evi Perón.*

JANUAR

- 1 Č **Novo leto** — Obrezovanje
Gospodovo
2 P Makarij
3 S Genovefa

- 4 N **Presv. Ime Jezusovo**
(LK 2, 21)
5 P Telesfor
6 T **Trije modri** — Razglašenje
Gospodovo
7 S Valentin
8 Č Severijan
9 P Julijan
10 S Viljem

- 11 N **1. Po Razgl.** — **Sv. Družina**
12 letni Jezus v templju,
LK 2, 42-52
12 P Ernest
13 T Veronika
14 S Hilarij
15 Č Pavel pušč.
16 P Marcel
17 S Anton, opat

- 18 N **2. Po Razgl.** — Stol sv. Pe-
tra v Rimu — Ženitnina v
Kani Gal., Jan. 2, 1-11
19 P Marij in tovariši
20 T Fabijan in Sebastijan
21 S Neža
22 Č Vincencij in Anastazij
23 P Rajmund
24 S Timotej

- 25 N **3. Po Razgl.** — Spreobrnje-
nje sv. Pavla — Jezus o-
zdravi stotnikovega hlap-
ca, Mt. 8, 1-13
26 P Polikarp
27 T Janez Zlatousti
28 S Peter Nolasko
29 Č Frančišek Saleški
30 P Martina
31 S Janez Bosco

FEBRUAR

- 1 N **1. Predpostna** — Ignacij —
Delavci v vinogradu.
Mt 20, 1-16
2 P **Svečnica** (Nez. praznik)
3 T Blaž
4 S Andrej Korsini
5 Č Agata
6 P Tit
7 S Romuald

- 8 N **2. Predpostna** — Janez iz
Mathe — O sejalcu in se-
menu. Lk 9, 4-15
9 P Ciril Aleksandrijski
10 T Sholastika
11 S Lurška Mati Božja
12 Č Evlalija
13 P Katarina
14 S Valentin

- 15 N **3. Predpostna** — Favstin in
Jovita — Jezus ozdravi
slepca. Lk 18, 31-43
16 P Julijana
17 T Donat, Pust
18 S Pepelnica
19 Č Julijan, Konrad
20 P Eleverij
21 S Eleonora

- 22 N **1. Postna.** — Pepelnična —
Stol sv. Petra v Antiohiji.
Jezus trikrat skušan.
Mt 4, 1-11
23 P Peter Damian
24 T Matija
25 S Srečno Kv.
26 Č Matilda
27 P Gabrijel Ž. M. B. Kv.
28 S Roman Kv.

MAREC

1	N	2. Postna — Kvatrna — Albin — Jezus se na gori spremeni. Mt 17, 1-9
2	P	Lucija
3	T	Agapa in tovarišice
4	S	Kazimir
5	Č	Hadrijan
6	P	Perpetua in Felicita
7	S	Tomaz Akvinski
8	N	3. Postna — Brezimna — Janez od Boga — Jezus izžene hudobnega duha. Lk 1, 14-28
9	P	Frančiška Rimska
10	T	40 mučencev
11	S	Heraklej
12	Č	Gregor Veliki
13	P	Rozalija
14	S	Matilda
15	N	4. Postna — Sredpostna — Klemen M. Hofbauer. Jezus nasiti 5000 mož. Jan 6, 1-15
16	P	Hilarij in Tacijan
17	T	Patrik
18	S	Ciril Jeruzalemski
19	Č	Sv. Jožef (Nez. pr. v Argent.)
20	P	Feliks
21	S	Benedikt
22	N	5. Postna — Tiha — Katarina Gen. Judje hočejo Jezusa kamenjati. Jan 8, 46-59
23	P	Jožef Oriol
24	T	Nadangel Gabrijel
25	S	Marijino Oznanenje (Nez. praznik)
26	Č	Emanuel
27	P	Žalostna M. B., Janez Damaščan
28	S	Janez Kapistran
29	N	6. Postna — Cvetna — Ciril. Jezus jezdi v Jeruzalem. Mt 2, 1-19
30	P	Janez Klimak
31	T	Veliki torek. Modest Krški

APRIL

1	S	Velika sreda — Hugo
2	Č	Veliki četrtek — Frančišek Pavelski
3	P	Veliki Petek — Sikst
4	S	Velika Sobota — Izidor
5	N	Velika Noč — Jezus vstane od mrtvih. Mt 16, 1-7
6	P	Velikonočni ponedeljek (Nez. praznik)
7	T	Herman
8	S	Albert
9	Č	Marija Kleofova
10	P	Ezehiel
11	S	Leon Veliki
12	N	Bela Nedelja — Lazar, Jezus se prikaže. Jan 20, 19-31
13	P	Hermenegild
14	T	Justin
15	S	Anastazija
16	Č	Lambert
17	P	Rudolf
18	S	Apolonij
19	N	2. Povelik. — Leon XI. — Jezus dobri pastir. Jan 10, 11-16
20	P	Viktor
21	T	Anzelm
22	S	Soter in Gaj
23	Č	Vojteh
24	P	Jurij
25	S	Marko — prošnji dan
26	N	3. Povelik. — Klet in Marcellin — Jezus napoveduje svoj odhod. Jan 16, 16-22
27	P	Peter Kanizij, Hozana Koterska
28	T	Pavel od Križa
29	S	Robert
30	Č	Katarina Sienska

MAJ

- 1 | P Filip in Jakob, apostola
2 | S Atanzij
-
- 3 | **N 4. Povelik.** — Najdenje sv. Križa — Jezus obeta sv. Duha. Jan 16, 5-14
4 | P Monika
5 | T Pij V.
6 | S Janez pred Lat. vrati
7 | Č Stanislav
8 | P Prikazanje nadangela Mihaela
9 | S Gregor Nacianški
-
- 10 | **N 5. Povelik.** — Antonin — Jezus uči o moči molitve. Jan 16, 20-33
11 | P Sigismund — Prošnji dan
12 | T Pankracij — Prošnji dan
13 | S Servacij — Prošnji dan
14 | Č **Vnebohod** (Nez. praznik v Argentini)
15 | P Zofija
16 | S Janez Nepomuk
-
- 17 | **N 6. Povelik.** — Pashal Bajlonski — O pričevanju sv. Duha. Jan 15, 26-16, 1-4
18 | P Erik, Venancij
19 | T Peter Celestin
20 | S Bernardin Sienski
21 | Č Andrej Bobola
22 | P Soter in Kajetan
23 | S Janez Rossi
-
- 24 | **N Binkošti** — Jezus govori o sv. Duhu. Jan 14, 23-30
25 | P **Binkoštni ponedeljek** (Nez. praznik) Gregor VII.
26 | T Filip Neri
27 | S Beda Kv.
28 | Č Avguštin
29 | P Maksim Kv.
30 | S Ivana Orleanska Kv.
-
- 31 | **N 1. Pobink.** — Sv. Trojica — Jezusu je dana vsa oblast. Mt. 28, 18-20

JUNIJ

- 1 | P Fortunat
2 | T Erazem
3 | S Klotilda
4 | Č **Presveto Rešnje Telo**
5 | P Bonifacij
6 | S Norbert
-
- 7 | **N 2. Pobink.** — Robert, Prilika o veliki večerji. Lk 14, 16-24
8 | P Medard
9 | T Primož in Felicijan
10 | S Marjeta
11 | Č Barnaba, apostol
12 | P Presveto Srce Jezusovo
13 | S Anton P. — Prečisto Srce Marijino
-
- 14 | **N 3. Pobink.** — Bazilij Veliki, Prilika o izgubljeni ovci. Lk 15, 1-10
15 | P Vid
16 | T Feliks in Fortunat
17 | S Efreem Sirski, Adolf
18 | Č Marko in Marcel
19 | P Julijana, Nazarij
20 | S Silverij
-
- 21 | **N 4. Pobink.** — Alojzij Gonzaga. — Čudežni riblji lov. Lk 5, 1-11.
22 | P Ahacij
23 | T Agripina
24 | S Rojstvo Janeza Krstnika
25 | Č Viljem
26 | P Janez in Pavel
27 | S Ema Krška
-
- 28 | **N 5. Pobink.** — Irenej — O grehu v misli in besedi. Mt 5, 20-24
29 | P **Peter in Pavel** (Nez. praznik v Argentini)
30 | T. Spomin Pavla apostola

JULIJ

1	S	Dragocena Kri N. G. J. K.
2	Č	Obiskovanje D. M.
3	P	Leon II.
4	S	Urh
5	N	N. Pobink. — Ciril in Metod — Jezus nasiti 4000 mož. Mt. 8, 1-9
6	P	Izaija, Marija Goretti
7	T	Vilibald
8	S	Elizabeta
9	Č	Tomaz Moore
10	P	Amalija
11	S	Pij I.
12	N	7. Pobink. — Mohor in Fortunat — Lažnivi preroki. Mt. 7, 15-21
13	P	Anaklet
14	T	Bonaventura
15	S	Vladimir
16	Č	Karmelska Mati Božja
17	P	Aleš
18	S	Kamil
19	N	8. Pobink. — Vincencij Pavelski — Krivični hišnik. Lk. 16, 1-9
20	P	Marjeta
21	T	Daniel
22	S	Marija Magdalena
23	Č	Apolinarij
24	P	Kristina
25	S	Jakob st. apostol
26	N	9. Pobink. — Ana — Jezus joka nad Jeruzalemom. Lk. 19, 41-47
27	P	Pantaleon
28	T	Nazarij, Viktor
29	S	Marta
30	Č	Abdon in Senen
31	P	Ignacij Loyolski

AVGUST

1	S	Vezi sv. Petra
2	N	10. Pobink. — Alfonz M. Liguorij — Farizej in cestinar. Lk. 18, 9-14
3	P	Najdenje sv. Štefana
4	T	Dominik
5	S	Marija Snežna
6	Č	Gospodovo spremenjenje
7	P	Kajetan
8	S	Ciriak
9	N	11. Pobink. — Janez M. Vianney — Jezus ozdravi gluhtonemega. Mt. 7, 31-37
10	P	Lavrencij
11	T	Tiburcij
12	S	Klara
13	Č	Hipolit in Kasijan
14	P	Evzebij
15	S	Marijino Vnebovzetje — Veliki Šmaren
16	N	12. Pobink. — Rok — Usmiljeni Samarijan. Lk. 10, 23-27
17	P	Hiacint, Ljudmila
18	T	Helena
19	S	Janez Eudes
20	Č	Bernard
21	P	Ivana Šantalska
22	S	Brezmadežno Srce Marijino
23	N	13. Pobink. — Angelska — Filip, Jezus ozdravi 10 gobavih. Lk. 17, 11-19
24	P	Jernej, apostol
25	T	Ludovik, kralj
26	S	Ceterin
27	Č	Jožef Kalasanc
28	P	Avguštin
29	S	Obglavljenje Janeza Krstnika
20	N	14. Pobink. — Roza Limanska — O božji previdnosti. Mt. 6, 24-33
31	P	Rajmund

SEPTEMBER

1	T	Egidij
2	S	Štefan
3	Č	Doroteja
4	P	Rozalija
5	S	Lavrencij
6	N	15. Pobink. — Caharija — Jezus obudi mladeniča. Lk. 7, 11-16
7	P	Anastazij
8	T	Rojstvo Dev. Marije (Nez. praznik)
9	S	Peter Klaver
10	Č	Nikolaj Tolentinski
11	P	Hiacint
12	S	Ime Marijino
13	N	16. Pobink. — Notburga — Jezus ozdravi vodeničnega. Lk. 14, 1-11
14	P	Povišanje sv. Križa
15	T	7 žalosti Dev. Marije
16	S	Ciprijan Kv.
17	Č	Rane sv. Frančiška Asiškega
18	P	Jožef Kupertinski, Irena Kv.
19	S	Januarij in tov. Kv.
20	N	17. Pobink. — Evstahij in tov. — O največji zapovedi. Mt. 12, 34-36
21	P	Matej apostol
22	T	Tomaz Villanovski
23	S	Lin, Tekla
24	Č	Marija Rešiteljica jetnikov
25	P	Kamila
26	S	Justina
27	N	18. Pobink. — Kozma in Damijan — Jezus ozdravi mrtvoudnega. Mt. 9, 1-9
27	P	Vaclav
29	T	Nadangel Mihael
30	S	Hieronim

OKTOBER

1	Č	Remigij
2	P	Angeli varuhi
3	S	Terezija Det. Jezusa
4	N	19. Pobink. — Frančišek Asiški — Kraljeva ženitnina. Mt. 22, 1-14
5	P	Placid
6	T	Bruno
7	S	Marija Kraljica rožnega venca
8	Č	Brigita
9	P	Dionizij
10	S	Frančišek Borgia
11	N	20. Pobink. — Materinstvo Bl. D. M. — Jezus ozdravi kraljevskega uradnika. Jan 4, 46-53
12	P	Maksimilijan
13	T	Edvard
14	S	Kalist
15	Č	Terezija
16	P	Gal
17	S	Marjeta Marija Alacoque
18	N	21. Pobink. — Luka, Prilika o neusmiljenem hlapcu. Mt. 18, 13-35
19	P	Peter Alcantara
20	T	Janez Kancij
21	S	Uršula
22	Č	Kordula
23	P	Roman
24	S	Nadangel Rafael
25	N	22. Pobink. — Kristus Kralj O božjem kraljestvu. Jan 18, 33-37
26	P	Evarist
27	T	Frumencij
28	S	Simon in Juda, apostola
29	Č	Narcis
30	P	Alfred
31	S	Volbenk

NOVEMBER

- 1 | **N 23. Pobink.** — Vsi Sveti —
Jezus obudi Jairovo hčer.
Mt. 19, 18-26
- 2 | P Verne duše
- 3 | T Viktorin, Just
- 4 | S Karel Boromejski
- 5 | Č Caharija in Elizabeta
- 6 | P Lenart
- 7 | S Engelbert
-
- 8 | **N 24. Pobink.** — (5. po Razgl.)
Bogomir. Prilika o dobrem
semenu in ljuljki.
Mt. 13, 24-30
- 9 | P Božidar
- 10 | T Andrej
- 11 | S Martin Tours
- 12 | Č Martin I.
- 13 | P Stanislav Kostka
- 14 | S Jozafat, Bl. Nikolaj Tavelić
-
- 15 | **N 25. Pobink.** (6. po Razgl.),
Leopold. Prilika o gorčič-
nem zrnu in kvasu.
Mt. 13, 31-35
- 16 | P Jedert
- 17 | T Gregor Čudodelnik
- 18 | S Odon
- 19 | Č Elizabeta
- 20 | P Feliks Valois
- 21 | S Darovanje D. M.
-
- 22 | **N 26. Pobink.** — Zadnja —
Cecilija, O razdejanju Je-
ruzalema in o vesoljni
sodbi. Mt. 24, 15-25
- 23 | P Klemen
- 24 | T Janez od Križa
- 25 | S Katarina
- 26 | Č Silvester
- 27 | P Virgilij
- 28 | S Gregor III.
-
- 29 | **N 1. Adventna.** — Saturnin —
O poslednji sodbi.
Lk. 21, 25-33
- 30 | P Andrej, apostol

DECEMBER

- 1 | T Edmund
- 2 | S Bibijana
- 3 | Č Frančišek Ksaverij
- 4 | P Barbara
- 5 | S Saba
-
- 6 | **N T. Adventna.** — Nikolaj —
Janez pošlje učenca do
Kristusa. Mt. 11, 2-20
- 7 | P Ambrozij
- 8 | T **Brezmadežno Spočetje Ma-
rijino**
- 9 | S Peter
- 10 | Č Melkijad
- 11 | P Damaz
- 12 | S Aleksander
-
- 13 | **N 3. Adventna.** — Lucija —
Janez pričuje o Kristusu.
Lk. 1, 19-28
- 14 | P Dušan
- 15 | T Irinej
- 16 | S Evzebij Kv.
- 17 | Č Lazar
- 18 | P Pričakovanje Marijinega po-
roda Kv.
- 19 | S Urban Kv.
-
- 20 | **N 4. Adventna.** — Makarij —
Janez predhodnik Kristu-
sov. Lk. 3, 1-6
- 21 | P Tomaž apostol
- 22 | T Demetrij
- 23 | S Viktorija
- 24 | Č Adam in Eva
- 25 | P **Rojstvo Gospodovo — Božič**
- 26 | S Štefan (Nez. praznik)
-
- 27 | **N** Janez Evangelist — Napo-
ved o Janezu. Jan 21, 19-
23 (Nedeljska maša 30
dec.)
- 28 | P Nedolžni otroci
- 29 | T Tomaž Canterburyjski
- 30 | S David
- 31 | Č Silvester

"LA RAZON DE MI VIDA"

por EVA PERON

II

UN GRAN SENTIMIENTO

He tenido que remontarme hacia atrás en el curso de mi vida para hallar la primera razón de todo lo que ahora me está ocurriendo.

Tal vez haya dicho mal diciendo "la primera razón"; porque la verdad es que siempre he actuado en mi vida más bien impulsada y guiada por mis sentimientos.

Hoy mismo, en este torrente de cosas que debo realizar, me dejo conducir muchas veces, casi siempre, más por lo que siento que por otros motivos.

En mí, la razón tiene que explicar, a menudo, lo que siento; y por eso, para explicar mi vida de hoy, es decir lo que ahora hago, de acuerdo con lo que mi alma siente, tuve que ir a buscar, en mis primeros años, los primeros sentimientos que hacen razonable, o por lo ménos explicable, todo lo que es para mis supercríticos un "incomprensible sacrificio" que para mí, ni es sacrificio, ni es incomprensible.

He hallado en mi corazón, un sentimiento fundamental que domina desde allí, en forma total, mi espíritu y mi vida: ese sentimiento es mi **indignación frente a la injusticia**.

Desde que yo me acuerdo cada injusticia me hace doler el alma como si me clavase algo en ella. De cada edad guardo el recuerdo de alguna injusticia que me sublevó desgarrándome íntimamente.

Recuerdo muy bien que estuve muchos días triste cuando me enteré que en el mundo había pobres y había ricos; y lo extraño es que no me doliese tanto la existencia de los pobres como el saber que al mismo tiempo había ricos.

III

LA CAUSA DEL "SACRIFICIO INCOMPENSABLE"

El tema de los ricos y de los pobres fué, desde entonces, el tema de mis soledades. Creo que nunca lo comenté con otras personas, ni siquiera con mi madre, pero pensaba en él frecuentemente.

Me faltaba sin embargo, todavía, dar un paso más en el camino de mis descubrimientos.

Yo sabía que había pobres y que había ricos; y sabía que los pobres eran más que los ricos y estaban en todas partes.

Me faltaba conocer todavía la tercera dimensión de la injusticia.

Hasta los once años creí que había pobres como había pasto y que había ricos como había árboles.

Un día oí por primera vez de labios de un hombre de trabajo que había pobres porque los ricos eran demasiado ricos; y aquella revelación me produjo una impresión muy fuerte.

Relacioné aquella opinión con todas las cosas que había pensado sobre el tema... y casi de golpe me di cuenta que aquel hombre tenía razón. Más que creerlo por un razonamiento, "sentí" que era verdad.

Por otra parte, ya en aquellos tiempos creía más en lo que decían los pobres que los ricos porque me parecían más sinceros, más francos y también más buenos. Con aquel último paso había llegado a conocer la tercera dimensión de la injusticia social.

Este último paso del descubrimiento de la vida y del problema social lo da indudablemente mucha gente. La mayoría de los hombres y mujeres saben que hay pobres porque hay ricos pero lo aprende insensiblemente y tal vez por eso les parece natural y lógico.

Yo reconozco que lo supe caso de golpe y que lo supe sufriendo y declaro que nunca me pareció ni lógico ni natural.

Sentí, ya entonces, en lo íntimo de mi corazón algo que ahora reconozco como sentimiento de indignación. No comprendía que habiendo pobres hubiese ricos y que el afán de éstos por la riqueza fuese la causa de la pobreza de tanta gente.

Nunca pude pensar, desde entonces, en esa injusticia sin indignarme, y pensar en ella me produjo siempre una rara sensación de asfixia, como si no pudiendo remediar el mal que yo veía, me faltase el aire necesario para respirar.

Ahora pienso que la gente se acostumbra a la injusticia social en los primeros años de la vida. Hasta los pobres creen que la miseria que padecen es natural y lógica. Se acostumbran a verla o a sufrirla como es posible acostumbrarse a un veneno poderoso.

Yo no pude acostumbrarme al veneno y nunca, desde los once años, me pareció natural y lógica la injusticia social.

Esto es tal vez lo único inexplicable de mi vida; lo único que ciertamente aparece en mí sin causa alguna.

Creo que así como algunas personas tienen una especial disposición del espíritu para sentir la belleza como no la sienten todos, más intensamente que los demás, y son por eso poetas o pintores o músicos, yo tengo, y ha nacido conmigo, una particular disposición del espíritu que me hace sentir la injusticia de manera especial, con una rara y dolorosa intensidad.

¿Puede un pintor decir por qué él ve y siente los colores? ¿Puede un poeta explicar por qué es poeta?

Tal vez por eso yo no pueda decir jamás por que "siento" la injusticia con dolor y por qué no terminé nunca de aceptarla como cosa natural, como lo acepta la mayoría de los hombres.

Pero, aunque no pueda explicarse a sí mismo, lo cierto es que mi sentimiento de indignación por la injusticia social es la fuerza que me ha llevado de la mano, desde mis primeros recuerdos, hasta aquí... y que ésta es la causa última que explica cómo una mujer que apareció alguna vez a la mirada de algunos como "superficial, vulgar e indiferente", pueda decidirse a realizar una vida de "incomprensible sacrificio".

Emigracijska slovenska knjiga — naša ljubezen in ponos

“Da Slovenec, ki se je sam izločil iz svoje narodne skupnosti, nima srca za slovensko kulturo, je tako naravno, da bi se čudili, ako bi bilo drugače.”

Oton Župančič, 1945.

Tole je pesnik Oton Župančič vrgel v obraz slovenskim beguncem, ki so po letu 1945 zapustili Slovenijo. Izšlo pa je ponatisnjeno v zbranih spisih Dela Otona Župančiča 1951, na str. 113, katero sem dobil v roke prav v hiši slovenskega begunskega-delavca, razkazujočega mi z ljubeznijo in ponosom svojo knjižnico. Že samo s tem je ta delavec podal dokaz proti pesniku: slovenski begunec, ki je zapustil prostovoljno slovensko komunistično skupnost — da, tudi iz ljubezni do kulture! To ljubi še iz daljine in ji je zvest; bolj zvest kot oni doma. Ta je pobožal Župančičevo knjigo, izišlo onstran meja, dočim oni knjige, izišle to stran, preklinjajo. Župančič je po 1. 1945 postal “politik” in se v svojih govorih v “parlamentu” in drugod, tiskanih v tem zvezku Del, prav nič ne razlikuje od “linije” fraz rdečih komisarjev, pišoč v citirani knjigi na str. 178: “Rdeča armada... genialni duhovi... so ustvarili na širokem prostranstvu sovjetskih narodov iz kaosa kozmos... čudo novega človeka in novega sveta... novega reda in dela... rdečearmejec je vedel, kaj braniti... branil je Moskvo in Leningrad in Stalingrad in Kijev... in Sofijo, Beligrad in Zagreb in Ljubljano... meni se v mislih moja domovina vedno bolj izliva v sovjetsko prostranstvo, naši partizani in titovci se mešajo z Rdečo Armijo. Isti zagon vidim, isti zanos in ponos... glejmo, da bo naša krasna vojska imela vedno kaj braniti in čuvati pred napadi od zunaj in od znotraj. Da bo tako vredna svobode, ki nam jo je prinesla naša vojska s pomočjo Rdeče Armade. Naj živi Rdeča Armada! Naj živi maršal Stalin”.

Ta begunski delavec je spravil to knjigo s temi stavki, ki mu bijejo v obraz, v svojo knjižnico, ker ima srce za slovensko knjigo;

doma pa so dali na indeks vso slovensko literaturo, ki ni iz njihovega “rdečega” duha, in nihče pisati ne sme in tiskati ne more, kar bi bilo drugače. Kdo ljubi kulturo? Prav Župančič je bil včasih do slovenskih beguncev bolj milostljiv, tudi do takih, ki so resnično prostovoljno zapustili slovensko skupnost, ki so v svetu pozabili govoriti slovensko, ali vsaj pisati. Ali ni v letih pred svetovno vojno pisal navdušen zagovor Adamičevemu pisanju, ki je zajemal vse iz tujega duha in v angleščini, pa je zahteval zanj epitet “slovenskega pisatelja”, ne samo zato, ker se je rodil v Sloveniji, temveč, ker je pisal v duhu “progresna” (ali pa morda — česar ne vemo — po naročilu iz onstran Oceana, kjer so bile Adamiču določene vloge...) Ameriški angleški pisatelj, vsaj sopotnik komunistov, naj bo slovenski pisatelj, slovenski pisatelj — nekomunist., ki je zdaj slučajno v Ameriki, pa je — po Jušu Kozaku — označen kot “bivši slovenski pisatelj” (Slovenski zbornik 1945). Kdo daje slovenske pisce na indeks in postavlja tuje na slovenski Parnas? Kdo ima srce za kulturo?... Gotovo ta slovenski delavec v tujini bolj kot oni, ki jo krojijo doma...

Naj povem še ta zgled: Pred tedni sem bil na argentinski deželi pri slovenski družini, ki je tu že štiriindvajset let. Ves čas v tujem okolju: sinovi ne znajo govoriti slovensko. Toda mati ima s sabo še nekaj slovenskih knjig in časopisov iz Trsta, odkoder je prišla. Tudi nekaj številčk “Ženskega sveta”. “Kadar sem sentimentalna, prebiram te številke, ki so mi najboljše spremljevalke v tujini. Naročila sem sinovom, naj mi jih dajo v rakev, ko bom umrla... Ne morem biti brez njih.” Če hočete: gospa Mara iz Barkovelj je ta, in ji ti zvezki pomenijo Trst in slovenski jezik, v katerem se s sinovi pogovoriti ne more, pa ju nosi v srcu. Da nima torej slovenski izseljenec srca za slovensko kulturo? Toda Župančič ni mislil tega izseljenca izpred 20 let, sodobnika Adamičevega, temveč že na našo emigracijo po letu 1945! Ta, kar sedaj piše — ne piše več slovensko! Ta “po logiki” ne mo-

re imeti "srca za slovensko kulturo"! Ta, če je pisatelj, je "bivši pisatelj". Ta — ni Slovenec! Ta je samo še "bivši" Slovenec. Ta "bivši" pisatelj je za vedno ubit, tako je določila sodba prvakov od onstran morja. Če se primeri, kot se je primerilo z zbornikom "Čez izaro", ki so ga ti pisatelji izdali v Celovcu, je takoj zagrmelo jih sto: Kaj še niso mrtvi? Seveda so; zato knjige niti prebrali niso, ker v njej ne bi našli ničesar, česar bi slovenski pisatelj ne imel pravice napisati; pač pa so s koli udarili — po založbi, po Mohorjevi, in jo po vseh kontinentih razvpili, da tiska še te pisatelje, ki jih ni več v slovenski sodobnosti. Ti morajo molčati, ker so tako ukazali oni, kot so svoj čas leta 1941 ukazali prav tak "kulturni molk". Toda zadnji "kulturni molk" ni več pod okupatorjem, temveč prisiljeni molk v svobodnem svetu! Da, zdaj vemo, da tisti molk tedaj ni bil ukazan zaradi okupatorstva, temveč zaradi teh in takih pisateljev, ki naj tiskati ne smejo, kar ni v skladu z njihovo miselnostjo! Zakaj ta kulturni molk za nekomunistične pisatelje tudi doma, ko že vlada "svoboda" in "demokracija"? Tako tudi njihov prvi zapovedani kulturni molk izgublja svojo gloriozo "nacionalizma", ker hoče tudi sedaj enostavno mašiti usta slednjemu, ki ne "tuli". Zakaj nič ne pride v javnost izpod peres pisateljev, ki so svoj čas ustvarjali že zrele dela, pa niso padli pod streli kot Velikonja, temveč — molče... Morajo molčati! Kaj je z njimi? So tudi "bivši" pisatelji?... Da, ne samo iz sodobnosti, tudi iz preteklosti so izbrisane vse njihove sledi, kot vemo iz spiska knjig, ki so dane "na indeks", in so v njem vsi pisatelji, ki so v emigraciji, pa tudi več knjig že iz desetletij pred okupacijo. Vemo to iz Budalovega jubilejnega članka ob 60 letnici Franca Bevka v tržaškem Tedniku: niti z eno besedo ni omenjena revija Dom in Svet, v kateri je Bevk objavil največ svojih del. Morda zato, ker so vsa tista dela "za nič", ali pa, ker ne sme "nečista" misel motiti slavnostnega razpoloženja? Kljub vsej svobodi, ki jo tako pridigajo tudi literati po Sloveniji, je en del slovenske književnosti brisan iz preteklosti, dušen v sodobnosti in prepovedan tudi za bodočnost. Tako naravno je, da slovenski emigrant nima ljubezni za kulturo in zato je tudi — sam ustvarjati ne sme.

Ne mislim polemizirati, ker ni tu prostor za to in tudi nima smisla; toda srce me boli,

ko se nam — beguncem — odreka ljubezen do kulture, v pasivnem in aktivnem pomenu.

Župančičeva obsodba pa me je spomnila tega-le dogodka: Svoj čas je Pregelj zapisal aforizem: "Bog mi ne daj, da bi po svojem petdesetem letu še kaj pisal!" — Bog je njegova resda uslišal, toda ta njegova misel je neprijetno dirnila pisatelja Tavčarja, takrat sedemdesetletnika; nasmehnil se je, prijel za pero in napisal svoji najlepši stvari — povestico Cvetje v jeseni in roman Visoška kronika, dve deli, s katerima se slovenska književnost v resnici postavlja pred svetom. Ne bi ju imeli, ko bi Pregelj ne napisal tiste opazke, na katero se je Tavčar tako plemenito in s takim uspehom "maščeval".

Da, samo s takim plemenitim "maščevanjem" moremo mi emigranti premagati zlohotni Župančičev očitek "neljubezni do kulture", Kozakovo zlobno črtanje vsega našega že ustvarjenega pisateljskega dela, kakor tudi pod pritiskom razmer prisiljeni že drugi kulturni molk v domovini, z obveznostjo za nas v tuji svobodi.

Ali se dovolj zavedamo emigranti, da smo dolžni nadaljevati našo kulturno tradicijo, pa tudi ustvarjati našo kulturno sedanost, literarno podobo naše zatrite polpreteklosti, naše boleče sedanosti in vizijo naše triumfirajoče bodočnosti?! Kakor skrbimo za svojo obleko, za svojo hišico, dom v tujini, prav tako moramo skrbeti, da ta v ameriško sodobnost odeti slovenski človek ne bo brez svojega slovenskega srca, in da naš novi dom ne bo brez slovenske knjige! Kot spada brezjanska Marija v kot slovenske izbe, prav tako spada v drugi slovenska knjižnica. V njej bodo naše nasilno izruvane korenine našle novo "rejo", naša domotožnost novo zadostitev in naša sedanost svojo literarno podobo. Naša emigracija je — na žalost — res samo imigracija delavcev, delavk, kvečjemu še pisarniških pisunov, redko kmetov. V te "poklice" so se uvrstili tudi laični inteligenti, tudi "bivši" slovenski pisatelji. Toda ustvarjajoči duh se zatreti ne da in srce hoče v besedo: nočne ure odpro pesniku srce in ob zapirajočih se očeh lovi pero temne podobe preteklosti in svetel privid bodočnosti v vezan stih in v prožen spis; z njim bdeč spi; božajoč ga s srcem, se z njim vozi v vlaku ali kolektivu, v tovarni, ob stroju ga moti njegova pričujočnost in šele po tednih muke ga more izliti

vsega na papir, namesto v prazničnih trenutkih svetega nemotenege navdiha. Služba stroju in pisarni ne odtegne pesnika in pisatelja (— pa tudi ne slikarja in glasbenika —) od ustvarjajoče misli, srce ljubi svoje slovensko občutje in doživetje bolj kot "gotov dnar" službe, ustvarjanju iz sebe posveti vse tiste trenutke, ki jih drugi preživijo v družini, družbi in v zabavnih "klubih", samo zato, da bi mogel ustvarjati slovensko kulturo v tujini: pesem, roman, likovne in oderske podobe in spev... Iz žrtve raste slednja lepota kot bogastvo našega notranjega življenja, pa podobni našega srca in naše duše... In ti, ki ti je ustvaritev namenjena: boš šel mimo nje, jo morda zaničljivo oplazil z omalovažujočim pogledom in žalno besedo? Ne! Kako bi mogel biti tako neusmiljen do pregnane slovenske lepote, do slovenskega srca in naše vizije? Oni tam so vrgli to srce in tako dušo s sovraštvom iz sebe kot strup, in ti ju boš z istotakim omalovaževanjem odrinil in mimo grede potrdil z dejanjem obtožbe od tam "da je naravno, da nimaš ljubezni do slovenske kulture?" Ne! Z dejanjem boš dokazal, da imamo prav do te in take kulture svoje srce, srce tudi za domovino, ker hočemo, da se ji odpro nema in zamašena usta, da tu izpove svojo bol, ki je doma ne sme. Vzel boš knjigo v roke, pesem, podobo, in pričarala ti bo v dušo nekaj tiste lepote, boli in sreče, ki je v tebi sami, pa je dvigniti ne znaš, ali ne moreš. Dobil boš najboljšega prijatelja, ob katerem boš zaželel, da ostane v tvojem domu. In slovenska knjiga, napisana iz snovanja slovenskega pisatelja ob stroju in napisana iz žrtve slednjega prostega trenutka, bo v tvojem domu zaživela svoje življenje. Postavljena v kot na knjižno polico, bo najlepši okras tvoje domačnosti, vedno ob roki tvoji duhovni potrebi, pa razvedrilo tvojim otrokom, ki bo njim ostala vadnica jezika in zakladnica spominov na domovino, na skupno tiho uro s starši. In še vnukom bo spomenik na deda in pravnukom na domovino njihovih prednikov... Seveda, če se ne zgodi, kar verujemo (kajti mi smo še rod, ki veruje v čudeže!), da se bo zgodilo in bomo skupaj z otroki šli čez morje tja, kjer stoji še naš stari dom... In tedaj bo šla naša knjižnica z nami in v domačem kotu predstavljala našo dušo in srce iz časov ob "babilonskih vodah", podoba bo let našega izgnanstva in domače molčečnosti...

BOŽO

SENTIMENT

Nocoj sem postal za vodo,
otožen in sam —
in sem čul govoriti gabre in vrbe
o soncu, metuljih in pisanih tratah,
svetlobi in ticah, ki letajo v jatah
prav tako preko poljan.

Čudil sem se in zrl okoli,
če mi mar veter oholi
ni pravil o dneh pokopanih.

in sinovi, ki so ostali doma, in naši vnuki bodo segali po teh knjigah kot po bogastvu naše bede in žalosti, upanja in domotožja, in jih bodo božali s toploto in hvalečnostjo staršem, da so jim dali možnost ustvaritve, jih negovali v svoji duši in jih prinesli domov kot dragocenost duše in zgodovine...

Da, to smo dolžni sebi in zgodovini: ustvariti slovensko emigracijsko slikarstvo, slovensko emigracijsko knjigo, da, celo zbirko knjig iz leta v leto... Dolžni so to slovenski emigraciji njeni pisatelji, dolžni emigraciji in pisateljem tisti, ki jim je namenjena!... Da nimamo srca za kulturo? V slednji emigracijski dom — knjižno polico s knjigami naših klasikov, posebno pa slovensko emigracijsko knjigo, kot viden znak naše ljubezni do slovenske pregnane in zaničevane kulture, znamenje, da v nas živi tako kakor vera tudi srce, da v brigi za blagostanje telesa ne pozabljamo tudi slovenske kulture!

To naj bo naše plemenito "maščevanje" nad njimi, ki zdaj, ne le da nimajo srca za našo tudi slovensko kulturo, temveč jo zasledujejo s sovraštvom v srcu in zmerjanjem v besedah... po vseh kontinentih...

Mi pa ljubimo vsako lepoto, ki pride z doma, še bolj pa, ki je bila spočeta med nami — roža v tujini! — zato, ker je pač naravno, da ima človek, ki se je — prisiljeno ali prostovoljno — izločil iz slovenske skupnosti v domovini in pribežal v tujino, še več srca za slovensko kulturo, ker mu sladi domotožje in mu budi — ustvarjena v tujini — ponos pred bodočnostjo!

V znamenju zmage naprej!

Po londonski konferenci zastopnikov narodov, ki jih je podjarmila sovjetska armada, politika drugih velikih sil pa prepustila komunistični tiraniji, so vladarji javnega mnenja v demokratičnem zapadu grobo in jasno povedali: "Nihče naj ne pričakuje in ne upa, da bi demokratične države tvegale vojno radi osvobojenja zaslužjenih."

Narodi naši in mi protikomunistični begunci smo do zapadnih državnikov in odgovornih zastopnikov svobodnih narodov nekako kot bližnji sorodniki novega mrliča napram njegovim prijateljem in znancem. Stiskajo nam roke in momljajo: "Noče najiskrenejše sožalje."

V letu 1952 se je jasneje kot kdaj prej pokazalo, da narodi Zapadne Evrope res nočejo storiti nič radi kakršnekoli "osvobodilne akcije" za svoje brate v Srednji in Vzhodni Evropi. Še za organizacijo svoje lastne obrambe proti morebitnemu napadu so nemarni in malodušni! Velika Britanija se pod konservativno vlado z ozirom na Moskvo ne obnaša prav nič drugače kot so se laburisti. Skuša popravljati svoje gospodarstvo in svoj prestiž v mednarodnem koncernu sil. Prizadevanje Združenih Držav Severne Amerike za utrditev in konsolidacijo bloka še svobodnega sveta postaja vedno bolj le politika za ohranitev miru in svobode tam, kjer in kolikor je je kremejska revolucija in osvojevalna vojna zaenkrat še pustila. Vse oboroževanje in vojno pripravlanje je res zgolj obrambnega značaja.

"Mir skoro za vsako ceno", je postala krilatica in smernica zapadnih držav.

Že doslej je Kremelj diktiral mednarodni razvoj in se je zapad le branil. Vendar je napetost med dvema svetovnimi taboroma bila živa, komunisti so ji dajali stalnega netiva, zapad ni imel časa in prilike, da bi padal v lenobno brezbriznost.

Sedaj se Kremelj obnaša kot da bi Stalinu bilo na tem, da mednarodno napetost zmanjša, da vlovi oddih od dolgega vojskovanja, da bi se v zadnjih letih njegovega vladanja zboljšala kaka stran in panoga življenja, da bi šel v zgodovino ne le kot "največji zmagovalec", ampak tudi kot "tvorec miru in blagostanja" sovjetskih narodov.

Komunisti, njihovi prijatelji in agenti, razni levičarji in progresivni sopotniki po vsem svetu, delajo in vplivajo, naj bi se mednarodno stanje "ustalilo" v sedanjih dejanskih razmerah in pod sedanjimi režimi. Zapadni svet — slab in sebičen kakor je — hlastno grabi po teh predlogih in izgublja čas s "skrbnim proučevanjem" takih možnosti. Komunisti pa so si zagotovili dobo, da vzgoje nov rod 800 milijonov ljudi, ki ne bodo vedeli ničesar drugega in bodo poznali le "Marks - Ljening - Stalinov program" za svetovno revolucijo.

Jugoslavija, kot druge države, ki so bile žrtvovane med in po drugi svetovni vojni, da bi se trenutno zadovoljil komunistični pohlep, je seveda le drobec v celotnem svetovnem in evropskem stanju. Njena usoda bo v glavnem šla s celoto. Malenkosti, v katerih hodi svojo pct, nekaj po volji diktatorja, nekaj po sili razmer, so pa vendar pomembne in bi mogle biti še pomembnejše v nadaljnjem razvoju.

Za nas portikomunistične begunce in za vse člane zaslužjenih narodov se je politično obzorje v letu 1952 grozeče zatemnilo. Opore za konkretna upanja in osebna pričakovanja so deloma izginile, deloma se oslabile ali se odmaknile v negotovo oddaljenost.

Odkar smo protikomunistični borci, smo imeli opravka z nasprotujočimi silami in razmerami, ki neizmerno presegačo vse naše moči. Pa zato naša volja ni bila slabša, naša odločnost ne manjša, naša borbenost ne manj udarna.

Taki borci pojdemo v novo leto. Le še bolj sproščeni, plemeniti in vneti. Kot vojaki dolžnosti, ki zavestno tvegajo, da bodo izgubili zadnjo kapljo krvi, pa le gredo, da bi izpolnili nalogo in dosegli cilj.

Dovolj je Slovencev v svobodi, da bodo nosili naše ime in zastavo. Raste rod mladih. Vso ljubezen mu dajmo in prepojimo ga s programom slovenske demokracije. Napolnimo ga z ognjem borbenosti. Skrbimo, da bo poznal mučenike revolucije in vso vrednost in smisel njihove žrtve.

V znamenju zmage naprej! Za osvobojenje Slovenije!

Bog bodi z nami!

ERIK KOVAČIČ

ŽENA S PLAMENICO

(Pri kipu Svobode v New Yorku, 1950)

Kot bóginja ob vhodu zlatih vrat
stojiš ponosno, potnikom v pozdrav,
ki ladja preko vodnih jih daljav
pripelje k tebi novi dom iskat.

V levici knjigo — z njo učiš pravico —
prijazno vabiš k sebi obtežene,
utrujene, v tujini izgubljene,
v svobode kažeš svet jim s plamenico.

Miss Liberty, kdaj luč bo plamenice
svetila vsem, ki hočejo nov dan,
kdaj sonce bo svobode in pravice

gorja in solz sušilo ocean?
Vprašujem te, ti pa stojiš, molčiš.
Čemu vprašanjem ne odgovoriš?

RAZGLED IZ RAZODETJA

So sile, ki jih ne odkrije ne kemija ne astronomija, pa vendar zelo močno vplivajo na življenje človeštva in vse njegove odnose in razvoje. Te sile in njih delovanje odkrije le, kdor veruje v Boga in njegovo Previdnost, ki vso človeško dejavnost uravnava na svoje večne cilje. Vsaka sila — dobra in zla — mora nujno, ali hoče ali noče, sodelovati in pomagati izvršiti božje načrte. Pri tem pa Bog človeku pušča svobodo v odločitvah volje. To umetnost zmore edino le božja modrost.

Ne dvomim, da je naš čas ena izmed strašnih dob, ki so opisane v Razodetju svetega Janeza. Dogodki, katere je po videnjih zapisal, niso samo enkratni, ampak se v raznih dobah zgodovine ponavljajo. Za prerokbe je značilno, da videc gleda bodoče dogodke različnih časovih dob v eni sliki, zato se v njegovem pripovedovanju dogodki, več stoletij med seboj oddaljeni, strnejo v eno samo sliko.

V duhu vere zamoremo iz Razodetja spoznati vsaj nekaj potez v božjih načrtih za sedanost in bližnjo bodočnost.

Današnja doba je ena tistih, o katerih pravi Razodetje: "Gorje zemlji in morju, ker je stopil na vaju hudič z veliko jezo, vedoč, da ima le malo časa" (12, 12). "Razsrdil se je zmaj... in se šel vojskovat z ostalimi... ki spolnujejo božje zapovedi" (12, 17). Vsa preganjanja Cerkve in vernikov pod pretvezo, da so "reakcionarji, izdajalci in sovražniki ljudske oblasti", dokazujejo to veliko hudičevo jezo.

Vprav, ko pišem te vrstice, so prišla podrobna poročila o obsodbi v Novem mestu, kjer je bil petinsedemdesetletni dekan Karel Gnidovec s tremi drugimi obsojen na smrt, trinajst obtožencev pa na daljši ali krajši strogi zapor. Ista poročila javljajo, da versko vzgojenim učencem odklanjajo sprejem v srednje šole "ker takih ne morejo rabiti". Hudiču se mudi, ker ima le malo časa. Zato tem huje divja, da bi v kratkem času zatrl vsako sled vere zlasti v dušah doraščajoče mladine.

Toda hudič more le v vnanjem verskem področju z divjo silo uničevati in rušiti, v notranje versko območje ne more seči. Ne more v duši porušiti vere, upanja, ljubezni, molitve in češčenja božjega; kar pa je v Cerkvi človeškega, more napadati in ovirati ali zabraniti vnanje izražanje vere n. pr. procesije, javno bogoslužje, poučevanje verskih resnic, more zapreti cerkve, pregnati ali v zapore vreči duhovnike in podobno (11, 1-2).

A ker v notranost ne more poseči, je hudič tem bolj divji v vnanjem območju verskega življenja. Da se to tudi v našem narodu vrši, je le dopolnjenje božje blagovesti, ker se izpolnuje, kar je Kristus sam, ali po apostoli napovedal. Njegove prerokbe zcre tudi v našem času in ko dozori, bo resničnost blagovesti sedanjemu rodu razumljivo potrjena.

Zunanja zmaga Satanova je vselej le kratka: "dva dni in pol" (11, 11). Kolikokrat zmaguje tekom zgodovine, tolikokrat zacvete po njegovi zmagi novo, globlje, bolj poduhovljeno versko življenje. Slabiči, polovičarji in tisti, ki bi radi še s hudičem kompromise sklepali, zginejo, ostanejo le jekleni, v

preganjanju utrjeni in očiščeni kristjani tu na zemlji, pa množice mučencev, ki jih je preganjalec poslal v nebesa. In v tem je Kristusova zmaga. Če iz božjega gledišča ptemotrimo položaj, potem spoznamo, da je vsaka taka "obsodba", v kateri je versko preganjanje zakrinkano s psovko reakcionarstva, dokaz, da se hudiču tla majejo; z mučenci si dela največje sovražnike, ki ga od božje strani ob svojem času blamirajo in premagajo, da se mora osramočen vrniti v ognjeno brezno.

V zvezi s temi razgledi iz Razodetja stopi nedavno dejanje papeža Pija XII. še le v pravo luč. Dne 7. julija 1952 je Sveti Oče izdal pismo na "ruske narode" (narode Sovjetske Zveze) — menda doslej edinstven primer —, v katerem je izpolnjujoč naročilo fatimske Gospe, izrecno in s slovesnim besedilom posvetil te narode brezmadežnemu Marijinemu Srcu tako, kakor je leta 1942 posvetil ves svet. S tem odločnim, rekel bi, junaškim dejanjem so pritegnjene v delo za osvoboditev zaslužjenih narodov nevidne sile, katerim se brezbožneži sicer posmehujejo, a se jih notranje silno boje, kakor hudič trepeče pred "Ženo s soncem obdano", ki peklenski kači glavo stre, kolikor krat jo dviga proti kraljestvu njenega Sina.

Božje nevidne sile delujejo, za naše pojmovanje včasih prepočasi, a delujejo do zadnjega vlakna dosledno. Leto 1953 nas bo privedlo zopet za korak bliže dnevni, ko bo zlagana sila hudiča in njegovega brezboštva razpadla v prah in bo božja moč očitno spoznavna vsakomur, kdor z ljubeznijo išče resnice. V tej misli bodi vam vsem leto 1953 blagoslovljeno in srečno!

Škof dr. Gregorij Rožman posvečuje slovenske novomašnike v cerkvi Marije Pomočnice kristjanov v Don Boscovem zavodu v Ramos Mejia v Argentini dne 13. januarja 1952

Slovenski škof dr. Rožman

OB DRUGEM OBISKU V ARGENTINI OD 11. I. DO 10. III. 1952

Obisk škofa dr. Rožmana v Argentini v začetku leta 1952 ni bil samo obisk, namenjen slovenskemu semenišču, pač pa toplo snidenje vseh Slovencev s svojim preizkušenim in preganjanim cerkvenim dostojanstvenikom.

V tistih dneh smo se bolj ko kdaj koli spominjali veličastnih trenutkov dr. Rožmanovega vladikovanja v ljubljanski škofiji; preko evharističnih kongresov in vseh številnih predreditvenih gibanj do prepevanja zahvalne pesmi ob grobovih mučencev, od spokorne procesije do učeniško izgovorjenih odločnih besed na prižnici je šel naš spomin. Pa je šel še dalje — s škofom preko Ljubelja in trpljenja v Celovcu, preko Švice in pol Evrope v USA in od tamkaj prvič med nas v Argentini.

Samo med nas? — Ne! Kajti letos smo se šele dodobra zavedli, da Prevzvišeni dr. Rožman ob prehodu Ljubelja ni ostal samo ljubljanski škof, pač pa vladika vseh Slovencev izven domovine: onih iz ljubljanske škofije in onih iz lavantinske, pa premnogih iz tržaške, goriške in krške. Brez vsakega nasilja, brez sleherne propagande je prirastel v naša srca in postal slovenski škof, tako široko slovenski, da je v svoji škofiji, ki ji nikjer meje niso začrtane in zapisane, zbral in združil vse dobromisleče in poštene slovenske ljudi, raztresene po vsem svetu.

Zato njegov obisk — naj bo kjerkoli na svetu — velja vsem brez izjeme. In kot takega smo ga in ga bomo vedno sprejeli: naš škof je, naš vodnik in učenik, naš vrhovni duhovni oče.

Kakor da bi slutil težke čase, v katere je drvel slovenski narod, je dr. Rožman izbral svoje škofovsko geslo in tako v njem poosebil usodo svojega naroda: "Križa teža in plačilo" — ni samo geslo ljubljanskega škofa, je tudi usoda naše krvi, po katere pretakanju in vrenju se je vedno ravnal dr. Rožman — naš, slovenski škof!

Obisk škofa dr. Rožmana je potekal takole:

11.1.52. prihod in sprejem na Ezeizi;
13.1.52. Don Boscov zavod, Ramos Mejia: podelitev novomašn. posvečenja 11

Škof dr. Gregorij Rožman v slavnostnem sprevedu v cerkev v Ramos Mejia dne 13. januarja 1952. Na levi spiritual slovenskega bogoslovnega semenišča g. dr. Filip Žakelj.

slovenskim diakonom; pop. v Merlo sestanek s sodelavci Misijonske tombole;

18.1.52. dr. Rožman na obisku pri laplatskem škofu msgr. Tomažu Solariju, pop. na obisku pri kardinalu msgr. Copellu;
20.1.52. dr. Rožman na novi maši g. V. Fleka na Belgrano; pop. odhod v Adrogué;

Novomašniki Julij Čuk, Tone Dejak, Vinko Flek, Tone Gosar, Jože Horn, Jože Kuncič, Milan Povše, Jože Puš, Vencelj Rijavec, Branko Rozman in Tone Škulj dajejo po posvetitvi rojakom novomašni blagoslov

26.1.52.	povratak na V. Martinez, navzoč na občnem zboru IDNAVE;	24.2.52.	sv. maša pri Santa Julia;
27.1.52.	dr. Rožman na novi maši g. Tona Škulja, San Justo;	25.2.52.	dr. Rožman govori fantom na duh. vajah;
30.1.52.	sestane s slov. duhovščino v Argentini, nato odhod v Adrogué;	27.2.52.	poslovilni sestanek s slov. duhovščino v Argentini;
2.2.52.	povratak na V. Martinez, navzoč pri sestanku SKAS-a;	28.2.52.	obisk ustanove westfalskega duhovnika g. Pavla Weyganda;
3.2.52.	dr. Rožman na novi maši g. Milana Povšeta, Florida;	29.2.52.	obisk pri apost. nunciju msgr. Fietta, nato obhod v Adrogué;
4.2.52.	obisk pri g. župniku v Ramos Mejia, nato obhod v Adrogué;	1.3.52.	navzoč na seji odbora za semenišče na V. Martinez, nato na druž. sestanku SKAS-a;
7.2.52.	dr. Rožman odpotuje z letalom v Mendoza;	2.3.52.	dr. Rožman daruje sv. mašo med Slovenci v San Martinu, pop. navzoč pri misijonski proslavi v spomin mis. Pirca na Belgrano nato odhod na Pristavo Društva Slovencev, navzoč na izredni seji DS;
10.2.52.	sv. maša in birma v Mendози;	3.3.52.	med slov. semeniščniki v Adrogué;
11.2.52.	na povratku iz Mendoze obiše dr. Rožman Slovence v San Luisu;	9.3.52.	dr. Rožman daruje sv. mašo med Slovenci v Lanusu, pop. ob. 4 birma slov. otrok (92) v Ramos Mejia;
16.2.52.	dr. Rožman med Slovenci v Rosario;	10.3.52.	dr. Rožman odpotuje nazaj v USA.
17.2.52.	sv. maša v Rosario;		
18.2.52.	povratak na V. Martinez, kjer ostane do 24.2.52;		

Zborovanje v Williamsburgu

Dne 12. junija 1952 je bila v Williamsburgu, v državi Virginia v USA, proslava obletnice podpisa Virginijskega zakona o osnovnih pravicah z dne 12. junija 1776, kjer so zastopniki od komunizma zasužnjenih narodov Evrope v prisotnosti odličnih Amerikancev slovesno podpisali takomenovano "Williamsburško deklaracijo".

To je v dveh letih že druga manifestacija za osvobojenje Srednje in Vzhodne Evrope, ki je organiziral Narodni Odbor za svobodno Evropo.

Lansko leto dne 11. februarja je bila takšna slovesna prireditev v Philadelphiji. Takrat so slovesno podpisali in proglasili "Izjavo o Svobodi". Po zasužnjenih deželah se je razlegala kot tolažilno in vspodbujajoče sporočilo iz svobodnega sveta, da se tamkaj zbirajo sile, ki bodo priborile svobodo vsem narodom, ki jih je zasužnjila komunistična diktatura. Odmev "Izjave o svobodi" je bil silen. Komunističnim diktatorjem je oznanila, da se svobodni svet zaveda svoje dolžnosti. Svobodni svet ne spi. Svobodni svet se komunistične tiranije ne boji in je sklenil, da jo strmoglavil. Tako so klic iz Philadelphije razumeli zasužnjeni narodi.

Nova slovesna prisega v Williamsburgu, je letos zazvenela z isto močjo po vsem svetu. Ameriški Narodni odbor je kot zastopnik svobodnega ljudstva skupno z zastopniki narodov, ki so pod komunizmom, spet poslal diktatorjem slovesen opomin, da svoboda in pravičnost nista ugasnili, in da se zbirajo sile, ki ju bodo uveljavile tam, kjer ju danes komunizem zatira.

K tej pomembni prireditvi v Williamsburgu in k podpisovanju slovesne izjave o demokratičnih svoboščinah, ki naj vladajo v novi, osvobojeni Srednji in Vzhodni Evropi, so bili povabljeni zastopniki vseh narodov in dežel, ki so sedaj za železno zaveso, imajo komunistično diktatorsko vlado in torej pričakujejo osvobojenje.

Zborovanje je vodil predsednik Narodnega odbora za svobodno Evropo, admiral Miller, ki je podal sliko vsega prizačevanja ustanove, ki jo vodi, da bi tudi narodi Srednje in Vzhodne Evrope megli čim preje vstopiti v družino svo-

bodnih narodov in se z njimi združiti v fronto nihi v svobodi. Potem so povabljeni govorniki — Evropejci slikali stanje, kakršno so ustvarile komunistične diktature in podali sliko krčечеge nasprotja med svetom, ki živi v demokraciji in svobodi, in stanjem, v katerem živijo tisti nesrečni narodi, ki so po drugi svetovni vojni prišli pod komunistično diktaturo.

Govorili so naslednji: Nucci Kotta, bivši diplomatski uradnik zunanjega ministrstva Albanije, dr. Štefan Osuski, univerzitetni profesor in bivši opolnomočeni minister češkoslovaške republike, dr. Leonhard Vahter, bivši minister Estonije, Msgr. Bela Varga, bivši predsednik madžarskega parlamenta, dr. Adolf Brodniks, opolnomočeni minister Letonske, Vaclovas Sidzikauskas, opolnomočeni minister Litvanije, dr. Miha Krek, bivši podpredsednik jugoslovanske vlade, Tadeusz Romer, bivši poljski ambasador v Moskvi, Grigore Gafencu, bivši rumunski zunanji minister in Nikola Balabanov, bivši bolgarski opolnomočeni minister.

Govor dr. Kreka

Dr. Miha Krek, je z naslednjimi besedami označil sedanje stanje v Jugoslaviji pod komunistično tiranijo:

"Jugoslavija je eno izmed spornih in nemirnih središč napetosti na mednarodni pozornici.

Padla je pod komunistično tiranijo potem in šele potem, ko jo je zlomila Rdeča sovjetska armada.

Komunisti so nesrečni Jugoslaviji vsilili državno upravo in organizacijo političnega, socialnega, kulturnega in gospodarskega življenja proti volji in željam ljudstva in ne oziroma se na koristi države. Jugoslovanska ustava, zakonodaja, sodstvo in javna uprava so popolne kopije sovjetskega vzorca.

Odkar Jugoslavija ni v Kominformu, se tudi ni nič spremenilo. Vse javno-pravne in vladne ustanove so ostale nespremenjene do današnjih dni.

Kaj to pomeni, kako vpliva to na osnovne pravice in svoboščine ljudi v Jugoslaviji?

Jugoslovanska komunistična stranka šteje

manj kot 500.000 članov. 500.000 od skupno 16.000.000 prebivalcev.

Da so mogli zlomiti in streti tako veliko večino, so jugoslovanski komunisti pobili na stotisoče svojih političnih nasprotnikov.

Že v teku prvih pet let vlade tega rdečega fašizma, je moralo 6 milijonov ljudi v ječe in prisilna taborišča.

Ta in podobna dejstva, ki so zapisana s krvjo in solzami v zgodovino te države, dajejo vsaj medlo sliko strašnih bojov, ki jih vodi žrtvovano ljudstvo proti svojim zatiralcem.

Da bi svobodni svet spoznal to sliko, jo pravilno razumel, pokazal do nesrečnega ljudstva svoje simpatije in ga podprl, to je, kar svobodoljubni narodi Jugoslavije danes kričeče nujno potrebujejo. Prošijo nas, da jasno spoznamo, da je nacionalni komunizem, ki so ga iznašli v Jugoslaviji, samo drugovrstni, varljiv naslov za isti stari strup — za komunizem — ki je enak vsepovsod.

Sedanja Jugoslavija je komunistična država. Njeno vlado imajo v rokah ljudje, ki so prežeti z Marxovimi in Leninovimi nauki. Jugoslovanski komunisti niso odstopili v notranji politiki niti za las od smernic, ki so jih dali in ukazali svetevnemu komunizmu Marx, Lenin in Stalin.

Policija ima nad državljani neomejeno oblast.

Sodišča so orodje komunistične stranke in vlade. O neodvisnosti in nepristranosti sodišč ni sledu.

V sedanji Jugoslaviji vlada samo ena stranka. Tudi zastopniki, ki so izvoljeni na ukaz iz samo ene dovoljene kandidatne liste, nimajo drugega opravka in pravice kot pritrditi in odobriti. Odobriti morajo vse, kar hoče diktator. O svobodi političnih razgovorov ni sledu. Da ni svobode političnega delovanja, niti omeniti ni treba.

Cerkve in vere so preganjane ali v podzemlju. Ožigosane so za največje sovražnice države.

Vse šole v Jugoslaviji so državne. Privatne so zatrli. Versko poučevanje otrok se kaznuje s težkimi kaznimi. Prepovedano je povsod: v šoli, v cerkvi in v zasebnih prostorih.

Nobena država, ki je zatrla svoboščine, ne more napredovati. Jugoslavija je dokaz za to.

Še pred dvanaajstimi leti so bile v Jugosla-

viji vsaj človeške pravice, zasebna lastnina in zasebna podjetnost svobodne in zavarovane. Celo diktatura pokojnega kralja je bila raj svobode v primeri s sedanjo tiranijo.

In ljudstvo je živelo v blagostanju.

V zadnjem času je darovala Amerika Jugoslaviji širokogrudno velik kos kruha. Osiromašeni deželi, kjer je ljudem grozila smrt od lakote, je prišel ta plemeniti dar kot odrešenje.

Toda, verujte mi, naši ponosni ljudje si mnogo bolj vroče želijo pomoči v njihovi borbi za svobodo kot pa kruha.

Borba ne bo nehala, dokler ti ljudje ne bodo dosegli, kar hočejo. Cilj borbe je dan, ko bodo — kakor so to storili dne 12. junija 1776 leta vaši predniki v Virginiji — sklicali "zastopnike dobrega ljudstva, da se zberejo k popolnoma svobodnemu zborovanju" in napišejo svoj "Zakon o osnovnih pravicah".

V imenu tega ljudstva častitam Williamsburgu k temeljnemu kamnu ameriške svobode, ki ga danes slavimo, in k vsem silnim uspehom Ameriške revolucije".

Takoj po zborovanju za osvobojenje je sledilo slovesno podpisovanje nove Williamburške izjave, ki so jo podpisali v dvorani Hiše Meščanov naslednji: Ivan Balabanov, George B. Bessenyey, dr. Adolfs Brodniks, Boleslav Biega, Nicolas Caranfil, dr. Peter Cenkl, dr. Joseph Cerney, dr. Josef Dieska, dr. Georgije Dimitrov, Hasan Dosti, Mihail Farcasanu, Jules H. Feldmans, Konstantin Fotić, Grigore Gafencu, dr. Milan Gavrilović, prof. Felix Gröss, dr. Nuscı Kotta, dr. Johannes Kais, Johannes Klemen, Msgr. Joseph Kezi-Horwath, Štefan Karbonski, dr. Miha Krek, dr. Joseph Lettrich, Lersy Lerski, dr. Vladko Maček, Vaclav Mayer, Milin Milev, Stanislav Mikolajczyk, Dimiter Matzankiew, Ferenc Nagy, Adam Niebezscsanski, dr. Štefan Osusky, Charles Payer, Georgije Petkov, Zoltan Pfeifer, dr. Oton Pohr, Karol Popijel, dr. Adolf Prohaska, Tadeucz Romer, Stanislav Rojesik, Konrad Sieniewicz, dr. Vaclav Sidzikauskas, dr. Juraj Slavik, Konstantin Šopov, dr. Ilija Šumenković, dr. Anthony Tomahas, dr. Leonard Vahter, Msgr. Bela Varga, ing. Božidar Vučković in P. Zadeškir.

Predsednik je zaključil slovesnost z iskreno željo, da bi nova williamsburška izjava šla za železno zaveso kot oznanilo upanja, kot spo-

Med govorom zastopnika Litvancev. Za njim sedi predstavnik Slovencev g. dr. Miha Krek

ročilo, da svobodni svet ne bo odnehal, dokler vsi narodi ne bodo svobodni in da naj bi bila povsod sprejeta kot vodilo, po katerem si

bodo farodi uredili srečno skupno življenje, v svobodni skupnosti branili mir na celem svetu, v miru pa gradili blagostanje in napredek.

WILLIAMSBURŠKA IZJAVA 1952

Našim domovinom so bile vsiljene komunistične vlade in ustave. Te so poteptale vse svoboščine in v osnovi popačile resnični smisel in značaj človeških načel, kakršna vsebujejo res revolucionarne listine, kot je Virginijski zakon o človeških pravicah. Že dolgo je povsem jasno, da so družabne, gospodarske in človečanske reforme, ki so jih proglasili komunisti, stvarno le zla propaganda. Z njo hočejo preslepiti naše narode in jih trajno podvreči komunističnim vladam. To delajo s pomočjo brezbožne, totalitarne, nazadnjaške in imperialistične vojaške zarote. Dejansko so vrgli naše dežele v mračno nazadnjaštvo, v suženjske razmere.

Podpisani smo begunci iz deseterih starodavnih dežel, ki jih sedanji režimi zatirajo, odrekajo našim narodom pravico neodvisnosti, ljudstvu uničujejo blagoslov domačega ognjišča ter odpravljajo svoboščine, narodna izročila, navade in demokratične ustanove.

Zbrali smo se v Hiši Meščanov, kjer je bila 12. junija 1776 podpisana Virginijska postava o človečanskih svoboščinah, da izjavimo in objavimo ob obletnici tega zgodovinskega dogodka, da popolnoma soglašamo z načeli, ki so napisana v tem velikem človečanskem dokumentu.

Med temi načeli nam je posebno po srečo, ki ugotavlja, da so vsi ljudje po rojstvu svobodni in enakopravni, da imajo vsi neminljivo in nespreminljivo pravico do uživanja svojega življenja, svoje svobode in svoje zasebne lastnine, da ima vsak pravico delati in se boriti za svojo srečo in svojo varnost. Ponavljamo, da je le ljudstvo nosilec in izvor oblasti in da je vsaka vlada služabnik ljudstva. Ponavljamo, da mora biti namen vsake vlade preskrbeti narodu največjo srečo in varnost in da je ljudstvo upravičeno vlado zamenjati ali ukiniti in si izbrati novo, če bi se zgodilo, da bi vlada kdaj tem namenom

škodovala. Soglašamo, da mora biti sodna oblast neodvisna od upravne, izvršne oblasti, da morajo biti volitve svobodne in končno, da zakonov nihče ne sme ukinjati in ne uveljavljati brez pristanka ljudstva, ki se ga tičejo.

Proglšamo, da ima vsak pravico do javne razprave pred sodiščem, da zve za vzrok in vsebino vsake obtožbe, da nihče ne sme biti prisiljen pričati proti samemu sebi, da mora biti vsak zaščiten pred samovoljnimi preiskavimi in pretresi, da mora biti tisk svoboden, da morajo biti vojaške stvari in osebe podrejene civilni oblasti, ki naj vlada nad njimi, da svobodna vlada ne more obstati, če se ne drži trdno etičnih načel in končno, da imajo vsi ljudje enako pravico svobodno izvajati, kar je treba po njihovem verskem prepričanju.

Vemo da naši narodi morejo doseči varnost in srečo le, če se zanje uveljavijo ta velika načela, ki pa jih ni mogoče uresničiti drugače kot s tem, da se osvobode sedanje tiranije. Slovesno izjavljamo, da bodo takoj, kakor hitro bodo naši narodi osvobojeni, ukinjeni: tajna policija, koncentracijska taborišča, prisilno delo, preiskovalni in sodni postopki s pomočjo mučenja in strahovanja, izsiljevanje, zapiranje, množična ubijanja, izgoni in nasilna preseljevanja. Izjavljamo tudi, da bo takoj ukinjeno vsako pristransko zastavljanje bodisi zaradi razrednih, nacionalnih ali plemenskih razlik, bodisi zaradi verskih in političnih prepričanj, da bo prenehalo sleherno preganjanje vere in cerkva ter da bo ukinjena vsaka nadvlada tujih sil nad vsemi in vsakim narodom.

Stahanovstvo — udarništvo — in disciplinske kazni proti delavstvu bodo takoj ukinjene. Kmet pa bo takoj osvobojen prisilnega kolektiviziranja in kolhozov.

Obljubljamo, da bo po naših domovinah takoj ukinjena vsaka tiranija nad človeškim duhom, vsaka tiranija manjšinskih klik nad večino in tudi vsaka tiranija večin nad manjšinami.

Obljubljamo, da bo teroristični način vladanja izginil, da ga bo nadomestila svoboda po zakonih, da bodo načela in svoboščine, ki smo jih zgoraj naštel, postala temeljna pravila vladavine, ki bo izšla iz ljudstva in delala z ljudstvom za ljudstvo.

Človek, ne država, je tisti, ki daje merilo

napredku. Obliko političnih, družabnih in gospodarskih organizacij bo izbiralo ljudstvo na način, ki bo jamčil, da bo socialni pravičnosti najbolj zadoščeno.

Obljubljamo, da bo pravica zasebnega lastništva zemlje zopet obnovljena in da bodo zemljišča in vse druge svojine, ki so bile kmetom odvzete v svrhu kolektiviziranja poljedelstva, vrnjene tistim, ki zemljo obdelujejo. Za druge in druge oblike združenj, v katere so kmetje vstopili svobodno za doseg gospodarskih ciljev, bodo delovale svobodno, ne da bi se vlada vmešavala in vplivala nanje.

Svobodna, neodvisna ter prostovoljna stanovska in druga delavska združenja bodo varovala delavčeve pravice in splošne delavske interese. Delavci bodo svobodno izbirali delo in kraje, kjer bodo želeli živeti in delati. Pravice in dostojanstvo delavca bodo učinkovito zaščitene. Možnosti in priložnosti za gospodarski in socialni napredek — posebno tudi pravica do osebne lastnine — bodo vse svete in neotakljive.

Vemo, da so narodi Srednje in Vzhodne Evrope trdno odločeni, da po osvoboditvi vstopijo v skupnost svobodnih narodov. Oni hrepene in žele zavzeti svoje naravno mesto v velikem gibanju vseh svobodnih narodov za medsebojno tesnejšo zvezo in boljše medsebojne odnose. Svobodni narodi bodo ustanovili med seboj močne pokrajinske skupnosti in se bodo tako vključili v delo za oblikovanje Združenih Držav Evrope.

Marsikatero gornje načelo je bilo že svoje dni izpisano v ustanovnih zakonih naših domovin, dokler teh načel ni izpodrinil totalitarizem. Obljubljamo, da bomo svojim narodom predlagali, da vključijo v bodoče ustavne zakone vseh naših narodov vse pravice in vsa načela, ki so omenjena v tej listini.

Končno zagotovljamo, da bomo z Božjo pomočjo in s sodelovanjem zvestih in vdanih rojakov, ki sedaj trpe pod komunističnim jarmom, storili vse, kar bomo mogli, da bodo te pravice in ta načela, potem ko bodo vključena v ustave naših narodov, vedno spoštovana, čuvana in ohranjena za skupno dobrobit evropske omike in za kulturno dediščino vsega človeštva.

(Prisega je bila prečitana tudi v Kongresu in je objavljena v Congressional Record - Appendix, dne 16. junija 1952, na strani A 3869.)

NAŠA PESEM

Učiteljica, ki sem jo takrat zelo čislal, in ima še danes, ko je ostala skoraj sama na razbitinah svoje številne družine, v mojem srcu najlepši spomenik, nas je bila postavila ob steno pred visoko šolo. Trata, na kateri smo stali, se je polagoma spuščala proti cesti, ki je preko Dravinjskega mostu vezala Polje z vinskimi goricami na haloški strani. Kruh in vino rodi ta zemlja, napajajoča se v strugi Dravinje in orošena z znojem skromnih, a vernih ljudi; kruh in vino, v katerem je največja naša moč in upanje. Iznad visoke strehe farovža in cerkve so radovedno mežikale hiše z njihovih vrhov. Bele so čepеле po grebenih in se ogledovale v širni ravni svet pred seboj: v Ptujsko polje.

Naš zbor je bil sestavljen iz dveh razredov: deklice in dečki smo peli skupaj, razdeljeni v prvi in drugi glas. Peli pa smo kot eden — tako so sodili vsi, ki so nas slišali.

Mene je bila postavila učiteljica v prvo vrsto, čeprav po velikosti nisem sodil tjakaj. Mali okrog mene so mi segali do ramen. Določila me je bila, da bom pel del pesmi sam, ostali pa da me bodo le mrmraje spremljali.

Bil je za nas velik praznik: mašo smo imeli, pouka ves dan prosto in nastopili smo. Ko so se začeli zbirati učitelji in učiteljice ter nekaj trške gospoda, v katero so se vrinili tudi bogati trgovec, organist in cerkovnik, smo otrdeli: kaj, če je ne speljemo po sreči, če se zmotimo. Sramota za nas in za učiteljico. Tudi meni je nekoliko gomazelo po hrbtu.

Nič ne bi vedel povedati, kaj vse so drugi govorili in deklamirali. Celo župnika se le toliko spominjam, da je s smehljajem govoril, nekaj žensk pa si je brisalo oči.

Na koncu smo zapeli. Sprva bolj neboljeno, glasovi so se nam tresli, ko

pa smo premagali strah, se je pesem iz naših grl razlila ponosno in veselo. Še ustaviti se tedaj ne bi bili pustili: hrepenenje mladih src in prekipevajoča mladost je vrela iz nas. Hvalnica zemlji, ki nam jo je Bog daroval kot zibelko, da smo se na njej rodili, živeli in rasli.

Pela je pesem o nebu slovenskem in o soncu, ki plove čezenj ter hrani zemljo z rastjo in o tisočih drobnih zvezdic, ki ga krasijo in po katerih spoznavamo domači kraj; o cestah in potih, o belih mestih in trgih in o vsaki še tako skriti kočici je bila drobna misel v njej. Naposled je žarela v njej naša mladost. Naši obrazi in obrazi vseh teh ljudi so se stopili v eno: v to veličastno pesem, ki nam je kipela prav iz src, ne iz ust, in ki je bila slavospev našim materam:

“Zatorej dobro vem; Slovenec sem,
Slovenec sem!”

Tedaj sem kakor v megli, tam čisto ob strani, kjer nihče ni delal drenja, zagledal svojo mater. Strmé je poslušala z rokami zavitimi v predpasnik pred seboj. Ni se ganila.

Še z večjim navdušenjem sem zapel:

“S ponosom reči smem: Slovenec sem,
Slovenec sem!”

Vsi so hrupno zaploskali in terjali ponovitev. Kopali smo se v prekipevajočem navdušenju: mi in poslušalci. Tedaj nas je zmotil debelušasti trgovec, ki je vrgel med nas nekaj prgišč sladkorčkov. Pognali smo se za njimi.

Tak je bil tedaj materinski dan...

— — —

Nekaj let pozneje smo bili kot gimnazijci na izletu. Dan je bil lep, kakor nalašč, da so naše duše vriskale v zlati svobodi. Šolski zvonec nam je ni delil, niti nas podil izpod kostanjeve sence z

dvorišča med klopi. Vse je bilo z nami in naše: zemlja, ki se je kopala v veličastnem blesku sonca, kipeče rože med travo posejane, domačnost hiš, pomlajenost dreves, ljudje in nebo, ki je dišalo po blagoslovljenem kadilu — pa Bog nad vsem tem čudežem svojega stvarstva.

Pod večer smo se ustavili na postaji majhnega mesta. Čakali smo na vlak. Nekaj ljudi se je sprehajalo na prostoru med prvim tirom in postajnim poslopjem. Po sveže posutih tleh so škrtali koraki.

Stisnili smo se v gručo — večinom smo bili pevci — in korajžno zapeli: "Pojd' mo na Štajersko..."

Na mah se je vse vzdramilo okrog nas; tihota prihajajočega večera je bila zdrobljena. Ljudje so spremenili svoje obraze, pridržali korak in dih. Pesem je vrela kakor mladost iz naših prsi, pijana, da je napojila še nje. Vsa vrata so se odpirala: uradniki so postajali med njimi in poslušali, govoril ni nihče; saj je bila zgovornejša pesem.

Ko smo končali, nas je nekdo poslušajočih navdušeno nagradil: "Živijo, fantje! Tako je prav!"

Čisto med nas pa se je preril drugi in zašepetal: "Znate tisto: Slovenec sem! — Dajte jo! Ta je najbolj naša!"

Ni nas bilo treba prositi. Še nikoli se menda ni razlegala tako zmagoslavno: pol priprta okna so se tresla in od sten se je odbijala preko vrste železnških voz tja proti cerkvi svetega Jožefa, ki se je zagrinjala v tenčico prihajajočega mraka. Zdelo se nam je, da je dosegla celo visoko na strmem hribu okostnjaka-grad, iz časov davne moči in slave, ki je še vedno medlo žarel v ugašujoči večernji zarji.

Ljudje so se nadrenjali okrog nas. Nekateri so mrmraje poprijeli, drugi molče strmeli.

Preden smo dvignili drugo kitico, sta se prerila do nas dva policaja.

"V imenu postave vas pozivava, da takoj nehate! Ta pesem je prepovedana!"

Umolknili smo. Na odprtih ustih so še lebdeli zadnji odmevi. Bilo nam je, kakor da bi nam bili prestrigli dušo in jo presekali, da je zakrvavela.

Pesem o naših materah, o slovenski besedi, o zibkah in domovih in mladosti in življenju, o vsem lepem, kar hrani naša zemlja in kar biva na njej — je morala utihniti. Zakaj ne smemo peti te hvalnice, ki je naša kot mladost v nas?

Med okrog stoječimi se je vnelo prerekanje. Ne vem, kako bi se bilo končalo da ni prisopihal tedaj vlak in nas skrtil med svoje stene.

Uniformirana moža sta se postavila prav pred naš voz in streljala z očmi med nas. Odprli smo okna na stežaj in se nagrmadili ob njih. Kljubovalno smo ju zijali, da jima je postalo nerodno. Odstopila sta za nekaj korakov.

Vlak se je počasi premaknil: ta trenutek nam je vzplamtel duh maščevanja v srcih. Kot eden smo zaorili še enkrat: "Slovenec sem, Slovenec sem!"

Mladost je neugnana. Pravice si ne pusti zasenciti s krivico. Če uvidi potrebo, ji postavi prsa in srce v bran...

— — —

Lani sem se že čez polnoč vračal z godovanja iz globoke pampe. Prijatelj, ki me je bil povabil, me je spremljal preko širokih in brezštevilnih kvader do glavne ceste. Kdo bi vendar sam znal priti iz te prazne ravnine, kjer so kot redke prikazni čepele koč v temino zagrnjene.

Zrak je bil topel, le čisto nalahko ga je gibala sapica z vzhoda. Dišalo je po zemlji in živini, kakor sem to občutil vselej prve dni mojih počitnic doma.

Oba hkrati sva pridržala korak. Pesem se je prikradla od nekod iz prazne pampe. Pesem... in ob tej uri?

"Ti, slovensko pojo... Tisto znano. Slišiš?" je dahnil.

Prikimal sem in se nasmehnil. Nenačma me je zajelo sladko čustvo in nič več nisem občutil praznine, ne samotnosti. Nekam blizu so utripala srca, iz katerih je plaval sladki slavospev: "Za-

torej dobro vem: Slovenec sem, Slovenec sem!"

"Morebiti je podoknica h godu", je pripomnil.

Lepo je, da so jo prinesli v ta pusti, prostrani svet, kjer se človeku zdi, da se je življertje ustavilo, in ga blagoslovili z domačnostjo. Kdo bi vedel zanje, če jih ne bi bila pesem izdala. Na daljavo nas je povezala med seboj in dahnila v nas toploto daljne domovine.

"Razveselili bi se, če bi vedeli, da sva tudi midva tu!" je vzkliknil, ko so prenehali.

"Zavriskajva! Nihče ne vriska razen naših!" sem predlagal.

Krepko sva napela prsa in odjeknilo je po širini. Pri samotnih kočah sva vzdramila dremajoče pse. Potem še enkrat...

Čez čas so se tudi oni tam oglasili in nama vrnili pozdrav. Človeku je precej lažje pri srcu in bolj domače se počuti — čeprav na tujih tleh.

Ni še dolgo od tega, ko sem na domovinski praznik te gostoljubne dežele zavil v kino. Zamamil me je košček sončne zemlje in jasnega evropskega neba.

Tam v sredini nekje so nas mogočni zvoki državne himne vrgli pokonci. Kako je donelo, da so se visoke stene v veličastju tresle. Nekateri so v navdušenosti poprijeli in pripevali, drugi polglasno govorili med seboj, tretji so ostali mirni in nekoliko povесili glave. Bog ve, če jim ni bilo v srcu kakor meni.

Mogočno in veličastno je pela himna... Moje srce pa je bilo žalostno in bolno.

Lépó je imeti domovino in himno, ki jo slavi: je topla, kakor očetov dom, v katerem sta sreča in zdravje. Zapuščáš ga in se spet rad vračáš vanj. V njem živi mladost z vsemi sanjami.

Poj, himna, o sreči in mladosti!
Himna?

Brezdomovinec, káka je tvoja himna? Kje ti je domovina? — se je rogal glas v moje srce.

Okrog tebe vse poje: ti še ust ne odpreš.

Zapoj nam! Zapoj svojo himno, da te slišimo!

Neskončno grenke misli so se mi vgnezdile v dušo. Temne in nadležne so bile. Četudi sem jih s silo odganjal, vračale so se znova.

Pomislil sem: res, káka je moja himna, ki naj poje o zemlji in soncu in nebu, o zibkah in materah, o časti in ponosu našem? Kje so trombe, ki bi jo zatrobile na vse štiri vetrove?

Káke so himne nepreglednih tisočev, ki jim domače zvezde več ne svetijo?

Odkar sem zdoma, še ni bilo potrkalo tako močno na moje ubogo srce.

Izgubil si domovino; z njo hvalnico o njej. Kaj ti je torej še ostalo razen brezkončnega neba, ko si obstal na cesti sredi med tujci.

Zapoj, dvigni pesem svoje domovine in ljudi, če jo imaš, slavospev svoji zibelci, da te spoznamo, kdo in odkod si!

Imel sem domovino in dom in pesem. Zdaj je moj dom v tujini, a brez pesmi ni moje srce...

Vlažne so bile oči, ko sem se zdel prazen kot lupina sredi hrupnega bogastva.

Nenadoma pa se je vzdrnilo v meni, dvignilo iz hipne pobitosti in zavrženosti: duša je vzplamtela. Kakor bi se bili odprli vsi orgelski registri na svetu, je zadonelo:

"Slovenec sem, Slovenec sem!"

Donelo je in pelo v poslednji tenki žilici. Uho ni ujelo več drugega glasu.

"S ponosom reči smem: Slovenec sem, Slovenec sem!"

Vsa domovina za morjem se je združila in svoj glas zčila v enega samega, ki je pel le njej in o njej. Na tisoče src iz vsega sveta je navdušeno pripevalo. Še zvonovi so se nekje zamajali in zazvonili. Zmagoslavje je prekipevalo...

Ste slišali? Prisluhnite! Brezdomovinec ima domovino, pravo domovino in himno o njej! Njegovo srce se topi v veselju in vriskih..."

Pod čisto slovensko zastavo

Prvo desetletje ... od vročega leta 1943... plove mimo nas. Leto največje groze in teme nad slovenskim narodom, obenem pa največjega vzpona in zmage!

Slovenski narod ječi, pahnjen v veliko in žareče ognjišče. Vedno bolj mu teža sklanja tilnik in nenehno vro curki solza v izsušeno zemljo, ki je blagoslovljena nekoč rodila kruh, zdaj onečaščena samo izgoreva pod ognjem vojske in se pijani s krvjo njenih sinov. Na vzhodu ga goni en okupator umirati v širne puste, na severu ga drugi peha v objem ognja v daljne nepoznane dežele, na jugu in zapadu tretjemu še komunist pomaga vneta vihteti meč nad njim, da bo višja grmada razvalin in globlji potoki krvi...

Za vsako jagodo rožnega venca ne ena, desetero žalosti in bolečin. Slovensko zemljo je prekrila črnina. Kje je hiša, kamor ne bi bila stopila žalost, kje oko, ki ne bi bilo od solza napeto? Dim s pogorišč se zvija. V prsih duši duh po ožgalinah. Razvaline štrle pod nebo; ob njih se trga veter in zavija grenko pesem brezdomcev. Otroci in starci begajo s culami: dom ni več njihov, ker ni v njem več varnosti ne veselja. Ognjišča so mrzla kakor srca ubijalcev: matere so v črnino zavite, očete so odvedli v neznano in bodo segnili daleč od poti in človeških stopinj...

Laški fašisti se pode od vasi do vasi: ogenj in smrt sta njihova zvesta spremljevalca. V njihovih taboriščih ginejo tisoči nedolžnih, ki jih kličeta zemlja in dom. V senci njihove zaščite zverinsko morijo še bande raztrganih komunistov vse, kar ni z njimi: pred otroki, materami in starci se njihovo orožje ne ustavi. Zvezane množice vlačijo v smrt: Krimška jama golta nedolžne žrtve, v Jelendolu in Mozlju odmevajo poslednji kriki branilcev proti rdeči zveri...

Vsaka hiša posebej je ječa. Pravica se zdi, da je umrla; le skriti koticiki dobrih src jo še poznajo. Obsojen je, kdor ji hoče služiti. Krivico so ovenčali z lažnim sijem pravice, laž uglasili na prizvok resnice. Brezpravnost gospoduje našopirjena in bleščeča kakor pijana zver na razkošnem tronu.

Kam naj krene narod po svojo pravico? H komu naj se napoti, da bi mu izkričal svojo bol?

Tiho lezemo v septembrske dni, ki jih sladi zorenje. Trpljenje nas stiska, da postajamo težki: potrti na zunaj, na znotraj pa trdni ko bron, ki zveni. V ječi, ki nas je pestila, smo občutili sladkost svobode. Preveč je še sile v nas, da bi se pustili žive zakopati!

In že zagore spet ognji, novi črni katafalki slone čez slovensko zemljo: prevaranti branilci Grčaric so onemeli v poslednji pesmi; žerjavica in pepel sta razdjala junake v Grahovem; Kočevje je izkravelo v boju proti lažnivi svobodi; turjaške borce so odveli v smrt, ko se je zdrobila na grajskem slemenu svobodna slovenska zastava...

Vse to se je moralo zgoditi! Kako bi bilo sicer drugače sonce resnice moglo zažareti v pravi luči!

Ves narod je videl ta krvava dejanja, ki so do konca razgalila komunistično drhal: ne proti okupatorju, ampak z njegovo pomočjo smrt vsem in vsemu, kar noče njej služiti. Pošteno ljudstvo se ni dalo preslepiti: tudi prej omahujoči so tedaj krenili po izbrani poti.

Slovenske vasi so se prebujale. Kakor bi bilo vabilo k veliki maši, se je dvignilo v slehernem domu. Narod je prebrodil temo in zagledal svetlobo. Spoznal je do konca gnusobo zla in izbočil svoja prsa v obrambo dobrega. Od blizu je čutil nevarnost, ki mu je prisodila pogin.

so korakali hrabri vojščaki...

Vstajali so novi vojščaki: iz pogorišč, razvalin in grobov, ki so jim kalili odločnost. Prihajali so od vseh strani kakor v maščevanje za potoke prelite krvi!

Prepajal jih je isti nesmrtni duh, ki je jedril tudi vse mrtve protikomunistične borce pred njimi. Po njih je preplaval ta duh ves slovenski narod, ki je hotel živeti v miru in poštenju, ohraniti kri in jo osrečiti.

Domobranci — slovenska narodna vojska — so dvignili svojo bojno pesem. Iz svežih in mladih grl se je orila po vaseh in mestih, med polji in gozdovi. Isto skupno gorje, ki jim je upogibalo vrat, jim je vžgalo pogum, da so se dvignili in zgrabili za orožje. Slovenski narod ne sme umreti! Napaden je in s sveto pravico se brani. Ne v čakanju in dremavosti, v borbi in pohodu bo njegova zmaga!

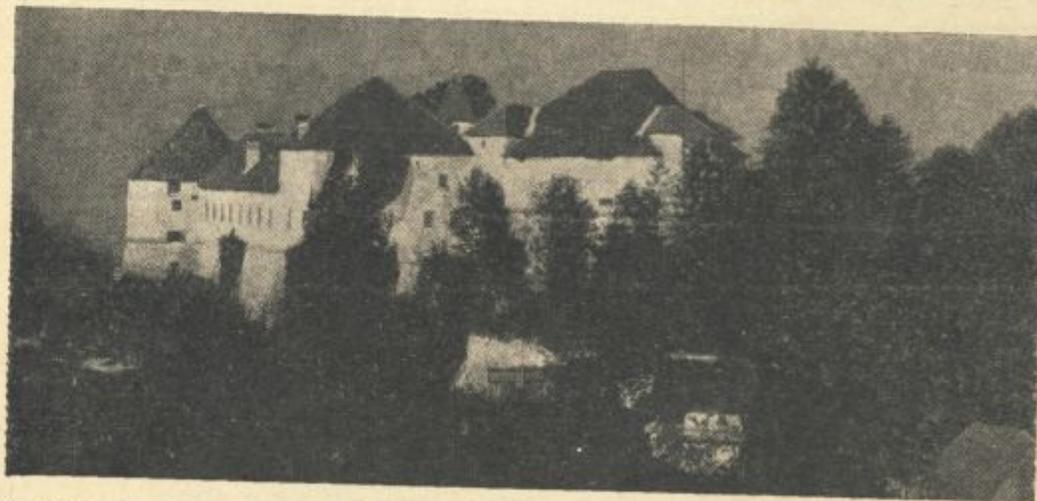
Pod čisto slovensko zastavo so korakali hrabri vojščaki, opogumljeni z junaštvom padlih v Turjaku... Grahovem... Grčaricah... in prepojeni s sveto ljubeznijo v srcih do lastne domovine, do-

mov in družin. Postavili so se v službo Resnici, ki je tudi ogenj ne more razdjati: Pravici — ki tudi pod ruševinami ne omaga — do narodne svobode in njegove samostojnosti, materine besede in kulture tisočletja; Zvestobi — ker ta tudi v temi ne ugasne — do naroda in mater in domov ter časti in poštenosti v njih...

Zopet je v trdi in usodni uri slovenske zgodovine zmagal duh preposte in naravne razsočnosti najpreprostejših naših ljudi. Zrastel je, da reši pred razdjanjem samega sebe in izruje plevel, ki ga je medenj zanesla "tuja učenost".

Kakor so nekoč pradedje, preden so odšli v borbo, darovali bogu, proseč ga zmage, tako so tudi ti naši vojščaki z Bogom in blagoslovom mater korakali na okope domovine.

Mar ni bilo to splošno narodovo prebujenje, ta njegova duhovna zmaga vrednejša od vsake v orožju? Poguma torej v srca, saj smo sinovi iste krvi! Po isti poti naj gre naš korak!

Turjaški grad, ki ga komunisti zaradi junaštva protikomunističnih borcev niso mogli zavzeti vse dotlej, dokler jim niso pomagali italijanski topničarji s topovskim obstreljevanjem.

ŽUPNIK ROMAN FIGALLO

Tragična smrt je 4. aprila 1952 iztrgala faranom sv. Julije in slovenski protikomunistični skupnosti v Argentini izrednega človeka, župnika č. g. Romana Figalla. Faranom sv. Julije, ker je med njimi razmahnil organizacijsko življenje, poglobil versko udejstvovanje in povečal delavnost na socialnem in karitativnem polju. Slovenskim protikomunističnim na-

seljencem, ker so imeli v njem moža, ki jih je imel rad, ki jih je razumel in jim vedno stal ob strani.

Pok. župnik č. g. Figallo je pred petdesetimi leti zagledal luč sveta. V duhovnika je bil posvečen l. 1929 ter je kot kaplan služboval

v raznih buenosaireskih župnijah. L. 1944 je kot vikar koadjutor prišel k sv. Juliji, kjer je 8. maja 1951 postal župnik.

Slovenska skupnost v Argentini je imela v pok. Figallu enega svojih največjih prijateljev. Tujec je bil on Slovenec, slovenska skupnost je bila tuja njemu. Pa to dejstvo ni moglo zadržati njegove plemenitosti, ko je po posredovanju č. g. Hladnika dobrohotno sprejel Slovence kot brezdomce in jim dal streho in ljubeč dom v svojih župnijskih prostorih. Brez tega zatočišča se ne bi mogla razmahniti organizirana delavnost slovenskih protikomunističnih emigrantov v Argentini, kakršno poznamo danes. Brez pok. župnika Figalla Društvo Slovencev ne bi moglo tako učinkovito zagotoviti premnogim obstoja, še manj pa bi mogle posamezne organizacije najti tako ugodno možnost za svoje delo na tem obsežnem prostoru argentinske prestolnice. Lahko rečemo, da tega ne bi bilo nikdar, ali pa vsaj v takem obsegu ne, če ne bi imeli pok. župnika Figalla.

Kot svojega velikega dobrotnika se ga bo spominjal sleherni protikomunistični slovenski naseljenec v Argentini in nikdar pozabil brezmejnih uslug, ki jih je bil deležen tako poedinec, kakor tudi vsa slovenska skupnost.

Za svojo plemenitost in dobra dela je našel plačilo pri Bogu. Slovenska skupnost mu njegovih dobrot ne bo mogla nikdar poplačati. Naj v miru počiva!

ERIK KOVAČIČ

STARA URA

Stara ura v kotu svojem
danes še doma stojiš,
čas kazala še si dedu,
danes drugim čas zvoniš.

Oče zdaj te še navija
kakor nekdanj vsak večer,
jaz pa sem odšel po svetu,
v srcu čutim le nemir.

Zdi se mi, da pravkar meni
zazvonila si četrť
in bojim se, da boš jutri
dragim oznanila smrt.

Čase lepe sem ob tebi
živel, ko ob knjigah svet
spoznaval sem, poglobljaj
se v skrivnostni večni red.

Pa si zazvonila meni,
šel pravico sem iskat;
v duhu vidim te zdaj zopet,
vrnil bi se k tebi rad.

In pri tebi bi razmišljaj,
da pravico le uče
moje knjige na polici,
a da zanjo svet ne ve...

PATER TEOTIM VAN VELZEN

Holandec po rodu, pa Slovenec po srcu, to je najboljša oznaka pok. patra Teotima Van Velzena. Še zadnja dva dni pred smrtjo, 23. in 24. marca 1952, je prebil med svojimi dragimi Slovenci v Holandiji. Iz Lindenhuvela se je odpeljal na večernice v Nieuw Ende, nato pa na prireditve slovenske mladine, kjer je imel ognjevit govor na slovenske rojake. Zvečer je v slovenski družbi večkrat pel zdravico s pomembnim besedilom: "Oh, morebiti že danes leto, ne bomo več na svet." Smrt je res naslednji dan, 25. marca, na praznik Marijinega Oznanjenja v Heerlenu potrkala na vrata njegove samostanske celice in ga našla pri molitvi brevirja v naslonjaču.

Pok. p. Teotim je bil rojen 18. marca 1885 v Delftu blizu Haaga na Holandskem. Vstopil je v frančiškanski red in postal l. 1911 duhovnik. Ko je po l. 1924 prišel v Heerlenu v stik s slovenskimi rudarji, so ga ti zaprosili za duhovnega vodjo. Rad je sprejel to nalogo in od tlej delal in živel za Slovence v Holandiji in v bližnjem belgijskem Limburgu. Naučil se je slovenščine pri svojih 46 letih, vzpodbujal slovenske pevske zборе, organiziral nastope in podpiral društveno življenje med slovenskimi izseljenci. Zahrepenel je po domovini svojih rudarjev in prišel zato pogledat Slovenijo. Z najvišjega slovenskega vrha Triglava se je navžil lepote slovenske zemlje.

Kakor pravi apostol je postal Slovenec med Slovenci in bil skozi 26 let steber vsega verskega, kulturnega in narodnega dela med holandskimi Slovenci. Vse trud in vse svoje moči je položil v delo za ohranitev slovenskega življa na Holandskem. Njegova zasluga je neprecenljiva, da se je slovenska beseda na Holandskem ohranila. Njegova zasluga je, da se po holandskih ravninah razlega slovenska pe-

sem, da otroci slovenskih rudarjev ljubijo slovensko govornico. Ohranitev vere in poštenosti in slovenske narodne zavednosti med slovenskimi rudarji na Holandskem je njegovo delo.

— Pogreba, ki je bil 29. marca 1952, so se udeležili tudi Slovenci iz Nemčije in Belgije, poleg dolge vrste slovenskih rudarjev, ki jim je bil duhovni oče. Solze žalosti so kanile na grob holandskega slovenskega duhovnika slovenskim rudarjem na Holandskem, vsi slovenski protikomunistični naseljenci po svetu pa so sklonili glave v trajen spomin tujca-Slovenca. Bog mu bodi večern plačnik!

BOŽO

Črna drevesa
mokra, sluzava,
premočeno listje.
Žalost in solze.
Vlaga v zraku, travi,
v ljudeh.

JESENSKA

(Oktober. 1944)

Mrki topoli
vsi skoro že goli —
le v vrhu še listje.
Stokajo v vetru.
Njih ranjene roke
strmijo v nebo.

Drevje prezeba.
Usta so nema.
Srca zaprta.
Vsepovsod voda,
črne megle,
tesnoba in greh.

DVA JUBILEJA

DUHOVNI SVETNIK Č. G. BOŽIDAR TENSUNDERN

V nemški Westfaliji naših slovenskih rudarjev božja Previdnost ni pustila samih. Mednje je poslala priljubljenega dušnega pastirja

25 letnica delovanja med slovenskimi izseljenci Msgra Zupančiča 27. aprila 1952 v Lievin-u, Pas-de-Calais v Franciji. V sredini Msgr. ZUPANČIČ, proti levi: Vinko Žakelj, izseljenski duhovnik v Belgiji, med njima zadaj TENSUNDERN veliki prijatelj Slovencev in duhovnik med njimi v Westfaliji, proti desni Zdravko Reven, izseljenski duhovnik v Belgiji, dalje proti desni Msgr. Rupp, generalni vikar pariške nadškofije in zastopnik francoskih škofov na proslavi, pred njim Msgr. Stanko Grims iz Merlebacha, na levi za duhovnikom v talarju Nace Kunstelj iz Anglije.

svetnika č. g. Božidarja Tensunderna, ki je 15. avgusta 1952 slavil med njimi 40 letnico svojega mašništva in 40 letnico delovanja med Slovenci v Westfaliji. G. Tensudern je že kot bogoslovec odšel v Slovenijo, da se je naučil slovensko. Kot novomašnik je bil nastavljen v Gladbecku za dušnega pastirja med Slovenci. Tedaj je mesto Gladbeck postalo središče slovenskih izseljencev v Porurju. Ustanavljal je slovenska društva po raznih kolonijah, in jih povezal v Zvezo slovenskih društev v Westfaliji in Renski provinci. Organiziral je tudi več skupinskih obiskov v domovini. K dvojnemu jubileju sta poslala svetniku č. g. Tensundernu čestitke poleg številnih znancev iz Nemčije in Holadije še prevzv. dr. Rožman in predsednik NO za Slovenijo dr. Miha Krek. Vsi slovenski protikomunistični naseljenci po svetu so mu enako iskreno želeli, da bi mu Bog naklonil še veliko let življenja in da bi še vnaprej lahko deloval med slovenskim življem v Westfaliji in s svojo veliko ljubeznijo bdel nad njim.

MSGR. VALENTIN ZUPANČIČ

Slovenski rudarji v Franciji pa so imeli posebni praznik v Pas-de-Calaisu, ko so slavili 25 letnico dušnopastirskega delovanja msgr. Valentina Zupančiča med njimi. Jubilant je bil posvečen za duhovnika l. 1907. L. 1927 je odšel med slovenske rudarje v Francijo, kjer jim je postal središče verskega, kulturnega in narodnega udejstvovanja. Pritegnil je srca rudarjev in jih vnel za vse dobro s svojo besedo, polno toplote, ker ni pridigar praznih fraz, ampak sega iz globine življenja in v globino življenja. Msgra Zupančiča poznajo slovenski rudarji v Franciji samo z ene in edine strani: kot zavednega Slovence, odličnega dušnega voditelja in velikega dobrotnika. Je njegova neoporočna zasluga, da se med rudarji sliši, poje in govori slovenska beseda; na njegovih ramah slone slovenska društva med rudarji. Ob jubileju so mu slovenski rudarji v Franciji iskreno čestitali in ga obenem prosili da bi jim še dolga leta stal ob strani; sleherni slovenski protikomunistični izseljenec pa mu je poleg čestitk iz vsega srca želel, da bi Bog še najprej rosil svoj blagoslov na vse njegovo delo med slovenskimi izseljenci v Franciji!

Iz rokopisne zbirke balad, romanc in legend TURJAŠKI LABOD (1952)

Septembrska suha slina.
Turjaški grad — strta grad.
Ribnik — krvava usehlina.
Kje je beli labod?

Bos, pripet ob žice,
pognan kot pes čez klanec,
teče čez kamnene ostrice
Ivan Rožanec,

privezan h kosti brata,
Zalokarja, Petelina, Kožuha...
Ugaša že zarja zlata —
bo noč mrtvaška rjuha?

V molk srce se utaplja,
v srcu se stiskajo krči,
v krčih grenka kaplja —
(—"Trči, stoko, Trči! —")

v krčih kaplja živa:
spev! Iz grla ne more:
stiska ga kri lepljiva,
glasilke so suhe zapore,

usta, obraz — vse rana;
grlo požira pljunke
gonjača-partizana,
srce — pušk kopit sunke;

roke kriče pod žico;
odeti v krvavih muk plašče,
tekó skozi Raščico,
prispó pod Velike Lašče.

"V gmajno tja, govedo!" —
Biči so mitraljezi.
Molitev zamenja besedo
v odpuščanje bratovi jezi...

"Hudiči, zdaj boste crknina!
Konec je roženkranca!"
Zalokarja, Kožuha, Petelina
postavijo ob brata Rožanca.

Strojnica se polni z nadevi...
za rakev se vdaja že jarek...

v srcu vro stisnjeni spevi...
nad gozdom poslednji žarek...

nad njega že srp se sloči...
Rožancu oko se vžiga,
srce mu prsi naboči —
(k petju labod perot dviga?)

in: "Ave!... Ave!... Ave!...
Ave, Ave, Marija!..."
zavre skoz glasilke krvave
kot srcé čista melodija...

Zapne mitraljez se v posluhu,
partizanu se prst ne sproži...
Zalokarju, Petelinu, Kožuhu
že mrzla kri spet zakroži.

"Čujte zvoniti: Ave!
k našemu pogrebu?!..."
V zadnji svit dvigajo gláve:
Marija k njim plava po nebu?...

"Ave!... Marija, Ave!..."
Vsi vzdihnejo s spevom: "Marija!"
Zro: zmagoslavne zastave
že angel nad njimi razvija?...

"Ave!" — ne neha spev peti —
(labod svojo smrt premaguje?)
"Ave, Marija..." — "Prekleti!
Streljaj!" — Spev se sesuje...

Na tleh — v nebo z obrazom —
še poje "Marija, ave!"
obrnjen v tla s svinčenk plazom —
še dahne: "Ave!"... med trave...

Ugasnil je dan. Noč perot
nad pevca je razprla.
(V dno jezera pal je labod).
Je pesem njegova umrla?

V slednje pomladne zarje
vzcveto tu šmarnice iz trave.
Mati jih nosi v oltarje,
pojo tam: "Marija, Ave!"...

Izseljenci in domovina

V pismu, v katerem je poklonil Valvasor dne 15. aprila 1689 svoje življenjsko delo "Slava Vojvodine Kranjske" kranjskim deželnim stanovom, beremo, da nam je sama "narava vsadila ljubezen do domovine". "Zategadelj — nada, ljuje pisec — moramo domovino ljubiti in spoštovati tako, kakor starše. Da, če postava preučena Platona v tem kaj velja, bi morala domovina glede ljubezni imeti prednost pred očetom in materjo." (1) Naš Valvasor se sklicuje tu na peto knjigo Platonovega dela "o postavah". Tam Platon, ki je živel med l. 427 in 347 pred Kr., razlaga, da bi bilo po njegovem najprimernejše tako politično občestvo, ki bi štelu 5040 posestnikov in branilcev dežele. Med te bi se morala vsa dežela po žrebu razdeliti. Nato Platon nadaljuje: "Pri delitvi pa se mora vsakdo zavedati, da je zemlja, ki jo je prejel po žrebu v last, skupni del celotne države; a ker je ta zemlja domovina, jo mora (ta, ki jo je prejel) zmeraj skrbneje negovati kakor otroci mater." Te zadnje besede iz Platonovega besedila je naš Valvasor izrazil takole: domovina bi morala glede ljubezni imeti prednost pred očetom in materjo. Na podoben način kot Valvasor je povzel Platonovo misel že sv. Avguštin, ki je umrl 429 po Kr. V njegovem 62. govoru namreč beremo: "Prva sta ti oče in mati, več kot sami starši pa ti bodi domovina."

Duhovna zveza z domovino je ljudem nekaj naravnega. Dolžnosti domovinske ljubezni, ki jo z moderno grško besedo imenujemo patriotizem, zato ni treba posebej dokazovati. Vsi narodi opevajo ljubezen do domovine. Vsi narodi poznajo heroje, junake, ki so žrtvovali za domovino vse, kar so imeli, tudi svoje življenje. Stara grška in rimska zgodovina, ki sta vsem omikanim ljudem bolj znani kot zgodovina drugih narodov, pripovedujeta o klasičnih zgledih domovinske ljubezni pri poedincih, pri

večjih skupinah ali pri celem narodu. Tudi sv. pismo stare zaveze nam kaže sijajne zglede ljubezni do domovine. Le nekatere naj navedemo: Gedeon, Baruh, Samson, Jefte, David, Nehemija, Estera, Judita, makabejski bratje. Res je, da je šlo pri vseh teh za izraelski narod, ki ga je Bog na poseben način izvolil za nosilca božjega razodetja, in se je zato pri izraelskih junakih ljubezen do naroda vedno tesno prepletala z ljubeznijo do prave vere. Vendar je šlo v vseh naštetih primerih tudi za ljubezen do naroda.

Človeštvo je torej prepričano, da človek ne sme biti brezbrizen do svoje domovine in naroda. Že naravna etika nam govori o dolžnostih do domovine, pozna jih torej že človeška pamet sama. Zato je tudi razumljivo, da nam jih našteva vsaka še tako preprosta učna knjiga o katoliški morali.

V rednih razmerah in dokler ostanemo le pri načelu samem, je stvar glede domovinske ljubezni preprosta. Ko pa se lotimo reševati bolj konkretna vprašanja, ni več tako. Stvar se zaplete. Nastajajo vprašanja, zakaj pravzaprav moramo ljubiti domovino; kaj se pravi ljubiti domovino, in končno, kaj je domovina.

Kakšni pa naj bodo odnosi izseljencev do domovine? Ali bolj konkretno: kakšni naj bodo odnosi slovenskih izseljencev do naše slovenske domovine pod Triglavom? Kdo izmed nas izseljencev že ni tega premišljeval? Tudi razpravljali smo že med sabo mnogo o tem. Pa nismo bili vsi istih misli. Razlogov za to je bilo več. Nekatere najprej moti sedanji režim, ki vlada v Sloveniji. Kar ne morejo razlikovati med njim in domovino. Drugim zopet niso jasni v poštev prihajajoči pojmi, kot so dom, domovina, narod, država, domoljublje, pa-

(1) Rupel, Valvasorjevo berilo, Ljubljana 1951, 3.

triotizem. To ni nič čudnega; saj so nekateri teh pojmov, če ne kar vsi, nomadski, kot pravi Maritain, to se pravi taki, katerih vsebina se seli kot nomadi, se spreminja. Razhajamo se nadalje glede na stališče, ki smo ga zavzeli do dežele, v katero smo se vselili. Nekateri se imajo v novi deželi le za tujce, kvečjemu za goste. Srce pa jim vedno sili nazaj. Tam imajo ženo, otroke, starše, hišo, posestvo. V tujino so odšli le za nekaj časa zaradi neugodnih razmer doma. Gospodarska stiska ali pa v zadnjih letih komunistični režim sta jih poglala z doma. Čeprav se jim je bivanje v tujini zavleklo, ni njihova želja vrniti se domov prav nič manjša, kot je bila prvi dan. Narobe, vsak dan je večja. Kot Judje v babilonski sužnosti hrepene po dnevu, ko se bodo mogli vrniti v domovino. V tujini šele prav spoznavajo, kaj jim je dom. Vedno se orientirajo le po domovini. Drugi izseljenci pa, ki so prav tako prišli v tujino vsled ekonomskih razlogov ali pred

komunizmom, se nameravajo v "novem kraju" naseliti za stalno. Tu so si ustanovili družine, zgradili hiše, odprli podjetja, dobili primerno zaposlitev. Tu imajo skratka nove domove. V "stari kraj" se ne mislijo preseliti, tudi takrat ne, ko bi se mogli.

Kakšne dolžnosti imajo izseljenci do domovine? Zlasti ti zadnji, ki se vanjo ne bodo več vrnili. Ali jih nanjo še kaj veže ali ne? Materinsko domovina z njimi ni ravnala, pre mačehovsko. Sicer pa, kaj je prav za prav domovina. Ali ni tvoja domovina tam, kjer si ti, zlasti še, če ti ne gre slabo. Domovina je tam, kjer se ti dobro godi, je rekel Rimljan.

Kako je torej v praksi z odnosi do domovine? Ali pomenijo ti odnosi le skupek čustev ali tudi dejanja kreposti? Ali je prepuščeno vsakemu na izbiro, da ureja svoje odnose z domovino, kakor ve in hoče, ali pa nas vežejo tudi v izseljenstvu v vesti obvezne dolžnosti do domovine, in katere so te dolžnosti?

KAJ JE DOMOVINA?

O odnosih do domovine govorimo. Toda kaj je prav za prav domovina? Ali mi znaš to jasno in kratko povedati? Da se ne bomo po nepotrebnem lovili za nejasnimi besedami, moramo najprej opredeliti pojme, ki prihajajo v poštev in se deloma krijejo, deloma ne, se včasih brez škode, včasih pa škodljivo zamenjujejo. Ti pojmi so: dom, domovina, narod, država.

Dom je najprej očetna hiša. Za Slovence je bilo do našega stoletja značilna in odločilna le kmetška hiša. Njej na čast je zapel Gregorčič l. 1884 znano pesem *Kmetški hiši*. V njej pravi: "Mogočna nisi, ne prostorna, in stavil te umetnik ni, bolj kot bogata si uborna, preprosta selska hiša ti!" Pa vendar je značilna, zakaj "kar mož nebesa so poslala, da večnih nas otmo grobov — vse mati kmetška je zibala, iz kmetških so izšli domov." Miselni zarodki te Gregorčičeve pesmi pa segajo v l. 1882, ko se je Gregorčič udeležil Jurčičeve slavnosti na Muljavi in je takrat napravila močan vtis nanj skrom-

na Jurčičeva rojstna hiša. (2) Danes ni več tako značilna le kmetška hiša. Mnogo Slovencev je že bilo rojenih po delavskih naseljih in v mestnih četrtih. Mnogi pa tudi ne poznajo prave očetne hiše. Za marsikaterega človeka je treba namreč pojem doma zožiti le na sožitje staršev z otroki, pri katerem kraj bivanja ne igra vloge. Dom pa jemljemo tudi v širšem pomenu. Pomeni nam bližnjo okolico očetne hiše ali stanovanja, torej domači kraj. Vsak nosi ta kraj v svoji duši. Posebna čustva se ti vzbude, kadar se spomniš nanj. Tisoč spominov te veže nanj. Kako bi jih mogel vse povedati? Na poseben način si povezan s tem krajem. Posebnost te povezanosti je podobna tisti, ki je med tabo in tvojimi starši. Ta povezanost ostane tudi, če se s kraja odseliš. Nič je ne more pretrgati. V tej posebni povezanosti z domačim krajem je utemeljeno *domoljubje*, to je, kot pove beseda sama, lju-

(2) Simon Gregorčič, Zbrano delo I, Ljubljana 1947, 431.

bezen do doma in domačega kraja. Ta ljubezen obsega ljudi v tistem kraju in krajino samo. Oboje je za vsakega edinstveno. V takem razmerju nisi do nobene drugega kraja na svetu.

Domači kraj pa ne obstoji sam zase, tudi njegovi ljudje niso sami zase. Te kraj je del domače dežele in ti ljudje so del njenega ljudstva. Ta domača dežela s svojim ljudstvom pa je *domovina*. V romanskih jezikih pravijo domovini patria. Beseda je latinska. Enako se piše grška beseda patria, samo, da se grška naglašča na zadnjem a, latinska pa na prvem. Grška in latinska beseda patria se izvajata od besede pater, kar pomeni v obeh jezikih oče. Je pa med grško patriá in latinsko pátria neka pojmovna razlika. Grška patriá pomeni ljudi v domači zemlji, latinska pátria pa domačo zemljo ali kraj sam (3). Grški izraz torej naglašča prvo sestavino, latinski pa drugo sestavino tega, kar umevamo pod domovino; domači ljudje namreč in domača zemlja, to dvoje skupaj je domovina. V tej domači zemlji žive ljudje, ki imajo iste navade, isto mišljenje in isti način življenja. Navadno tudi isti jezik. Zemlja jim je vtisnila isti pečat. Pa če tudi kdaj ne govore istega jezika, kot na pr. v Švici ali v Banatu, ali če tudi niso vsi iste vere, kot na pr. v Bosni ali v Prekmurju, so vendarle vsi isto ljudstvo v isti domovini. Pripadnost k istemu jeziku še danes torej ni odločilen znak za isto domovino. Še manj pa je bila v prejšnjih časih. Valvasor je na pr. imel za svojo domovino, katere slavi je posvetil vse svoje življenje in skoro vse svoje imetje, "Vojvodino Kranjsko". Valvasorji so bili star plemiški rod iz Bergama v Italiji. Prvi Valvasor, ki je znan na Kranjskem, Ivan Krstnik, je prišel kot trgovec v prvi polovici 16. stoletja v Ljubljano, obogatel in si pridobil kranjsko deželanstvo. Grad Medijo je zapustil sorodniku Hieronimu Valvasorju. Hieronimov sin Jernej pa je bil oče našega znanega Janeza Vajkarda Valvasorja, ki je bil krščen v ljubljanski stolnici 28. maja 1641, rodil pa se je isti dan ali dan poprej. Nihče ne bo trdil,

da je bil ta veliki častilec kranjske dežele slovenskega rodu. Pač pa je že pripadal kranjskemu plemstvu. Glede jezika, ki se je takrat na Kranjskem govoril, ima Valvasor v drugi knjigi svojega znanega dela "Slava Vojvodine Kranjske" tole zanimivo pripombo:

"Kar zadeva jezik te dežele, je različen in težko se bo našla dežela, kjer bi bilo toliko jezikov v rabi, kakor ta. Pravi splošni jezik je kranjski, poleg tega pa se govori tudi po ilirsko, toda nekoliko skvarjeno in ne povsem čisto; tretjič hrvaški, četrtič slavonski; nato tudi po dalmatinsko, furlansko in nemško. Vendar govori vse plemstvo na sploh po nemško, tudi po kranjsko in italijansko." (4)

Domovina vpliva na svoje sinove in hčere, podobno kot domača hiša ali domači kraj, samo da v bolj splošnih, zato pa tudi v bolj značilnih potezah. Domovina ti posreduje duhovne dobrine, ki ti jih domača hiša ali domač kraj ne moreta. Formira ti dušo. Naravno je torej, da človekova ljubezen zraste čez domač kraj, iz domoljubja nastane *domovinoljubje*. Če kdo te ljubezni nima, ni normalen. Saj nekateri tudi ljubezni do staršev ne čutijo.

Z nastankom narodnostnih gibanj v 19. stoletju se je pojem domovine razširil in pojem domovinoljubja vsaj delno spremenil. Pri razpravljanju o splošnem državljanskem zakoniku za vso Francijo, ki ga je potem uzakonil Napoleon I. l. 1804, je Portalis že razlagal: "Mi nismo več Provansalci, Bretonci, Alzačani, marveč Francozi. (5) Provansalska, bretonska in alzaška domovina so se razširile v francosko. Podobno se je zgodilo v Italiji, Nemčiji, v Srbiji in na Grškem. Tudi Slovenci danes več ne govorimo o kranjski ali štajerski domovini, marveč o slovenski.

Domovinoljubje v prejšnjih stoletjih niso umevali predvsem kot zvestobo

(3) Močnik, Patriotizem V Nova pot 1951, 62.

(4) Rupel, n. d. 17.

(5) Spektorski, Zgodovina socialne filozofije II, Ljubljana 1933, 24.

zemlji očetov ali rodnemu narodu, marveč kot zvestobo vladarju. Mogel si stopiti v službo tudi k tujemu vladarju. Zvesta služba njemu, četudi je bil v boju s tvojo domačo deželo, se ni štela za izdajstvo domovine. S prebujenjem narodne zavesti se je seveda pojem domovinoljubja spremenil.

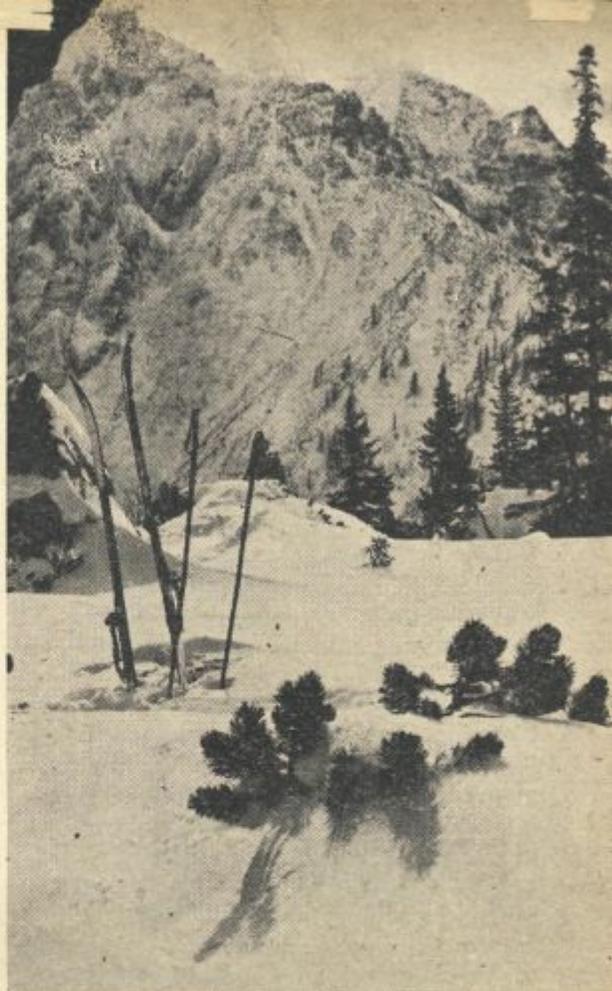
V zvezi s pojmom domovine je pojem *naroda*. Toda takoj moramo naglasiti, da narod ni isto kot domovina; tudi domače ljudstvo, ki je sestavni del domovine, ni isto kot domači narod. Z opredelitvijo pojma narod je velik križ. Rabi se namreč beseda narod v raznih pomenih. Ne more biti namen tega članka, da bi natančno pretehtal vse te pomenne. Za nalogo, ki smo si jo zastavili, je zadosti, če ugotovimo, da imamo vsaj tri med sabo različne pomenne besede narod.

V *rasnem pomenu* nam narod pomeni množico ljudi iste krvi z nekaterimi skupnimi telesnimi znaki. Tako govori mo n. pr. o značilnih znakih mongolskih narodov.

V *kulturnem pomenu* nam zaznamuje narod množico in skupnost ljudi, ki so povezani med sabo zlasti z duhovnimi vezmi; imajo lastno duhovno svojstvenost in svoj jezik, družijo jih zgodovinski in kulturni razvoj, zlasti pa zavest in volja, da spadajo skupaj. Naravno je, da taka skupina ljudi od svoje kulturne samobitnosti hrepeni tudi k ekonomski in politični osamosvojitvi.

V *političnem pomenu* pa pomeni narod "državni narod", to je v državi organizirano ljudstvo. Nekateri istovetijo tak državni narod z državo samo, kar pa more povzročiti usodne zmete, kot prepričljivo razlaga znani filozof Jacques Maritain v knjigi *Man and the State* (španski prevod *El hombre y el estado*), ki naj bi jo preučil vsak katoliški inteligent, ki se bavi z javnim življenjem..

Moderni družboslovci dele skupnost ljudi poleg tistih množic, ki slučajno nastanejo, pa nimajo nič skupnega, taka množica n. pr. nastane na postaji, kjer vstopajo ljudje iz vlakov in vstopajo vanje, na dvoje. Prvo skupino imenuje

Begunjščica pozimi.

n. pr. ruski sociolog Struve sistem ljudi, drugo pa edinstvo ljudi. Maritain pa rabi za prvo skupino moderno izvedenko latinske besede *communitas*, za drugo pa moderno izvedenko latinske besede *societas*. V prvi skupini ljudi nastane zaradi medsebojnih vplivov nekakšna skupna miselnost. Edinstvo ljudi pa ima skupno vodilno središče. Narod v kulturnem pomenu besede kakor tudi ljudstvo kot sestavina domovine, spada v prvo skupino, narod v političnem pomenu pa v drugo skupino. Sistem ljudi nikdar sam od sebe ne postane edinstvo ljudi, marveč je potreben nek drug vzrok, ki ga organizira in tako dvigne v edinstvo ljudi. V edinstvu ljudi pa se nasprotno sam od sebe razvija tudi sistem ljudi.

Narod v kulturnem pomenu besede je za njegove člane velika dobrina, vredna

posebne ljubezni, ki ji pravimo *narodoljubje* ali *narodnjaštvo*. Z zgoraj povedanega sledi, da se *narodoljubje* razlikuje od *domovinoljubja*.

Če že domovina in narod nista isto, se še veliko manj krijeta pojma domovina in *država*. Obe sicer vsebujeta ljudstvo in ozemlje. Toda vsaka drugače. Domovina se snuje na občestvih družine, domačega okolja, sorodnega ljudstva. Preko teh meja domovine ni. Iz teh vezi, ki sestavljajo domovino, se ne moreš iztrgati, četudi se preseliš z ozemlja svoje domovine. Saj tudi sorodnih družinskih vezi ne moreš pretrgati, četudi se izseliš iz očetne hiše. Kakor je mati le ena, tako je tudi domovina le ena.

Drugače pa je z državo. Za njo je bistveno, da je pravna organizacija, da izvršuje zakonodajno, sodno in upravno oblast. S svojo oblastjo pospešuje skupno zemeljsko blaginjo svojih državljanov. Država je sicer utemeljena v človekovi naravi, je nujna družba, ne pa po izberi zamišljena, toda nastanek posamezne države je treba pripisovati tudi vzrokom od zunaj. Zato so države večkrat umetne tvorbe. Država je klasičen primer za "edinstvo ljudi", med tem ko je domovina "sistem ljudi". Zveza med državo in državljanom se more pretrgati. Državljan more izstopiti iz svoje države in postati državljan druge države. Pripadnost k moderni državi torej abstrahira od pripadnosti k določeni domovini ali k določenemu narodu v kulturnem pomenu besede. Vezi s svojo domovino ne moreš pretrgati, med tem ko vezi z državo moreš.

Tudi država je velika npravna dobriča. Zato moramo tudi državo ceniti in ljubiti. Toda ta ljubezen ni ista kot domovinska ljubezen, ne krije se tudi z ljubeznijo do svojega naroda. Saj tudi starše drugače ljubimo kot druge predstojnike.

Tako smo v glavnem pojasnili pojme dom, domovina, narod, država in četverno ljubezen, ki objema te vrednote. Navedeni pojmi pa se večkrat zamenjujejo. Včasih more tako zamenjavanje povzročiti škodo. Priznati je treba, da se

ti pojmi resnično v marsičem krijejo ali vsaj kriti kdaj morejo. Saj je to zelo naravno. Iz očetne hiše, smo rekli, pride mo preko domačega kraja v domovino. Zato ni čuda, da moremo vsemu trojnemu reči dom: očetovi hiši, domačemu kraju, domovini.

Čim dalje si od očetne hiše, tem širši postaja dom. V domači vasi si bil "doma" pri tej in tej hiši, za sosednjo vas iz zgornjega ali spodnjega dela domače vasi; za Ljubljano si bil doma nekje z Gorenjskega ali Dolenjskega, za Zagreb s Kranjske ali Štajerske; za Argentino pa si doma hočeš nočeš iz Jugoslavije, če rečeš, da si iz Slovenije, je to že preveč "specializirano". Težko boš našel koga, ki bi vedel, kje je to.

Ker se tako krijeta pojma dom in domovina, se dogaja, da govorimo o domoljublju, kadar bi morali govoriti o domovinoljubju.

Narod v kulturnem pomenu je navadno, a ne povsod, isto kot ljudstvo v pojmu domovina. Zato govorimo o slovenskem ljudstvu ali o slovenskem narodu. Ljubezen do naroda nam dosledno pomeni skoro isto kot ljubezen do domovine.

Kadar pa je narod tudi "državen" narod, to se pravi, da je nosilec lastne države, takrat se pojmi domovina, narod in država praktično strnejo, čeprav seveda natančna analiza še more razlikovati med njimi in tudi v praktičnem življenju nastajajo primeri, ko je treba razlikovati med njimi.

Pri velikih narodih, ki imajo že dalj časa lastne "narodne" države, gornje pojme večkrat strnejo v eno. Mladi ameriški "narodi" pa se med sabo sploh razlikujejo le po državni pripadnosti, zato je razumljivo, da nimajo pravega smisla za gornjo "evropsko" analizo pojmov.

Umljivo je tudi, da pisatelji iz velikih narodov ne razlikujejo dosti med domovino in lastno državo. Oboje jim je opevana patria. Ljubezen do domovine je pri njih isto kot ljubezen do lastne države. Govore zvečine le o dolžnostih, ki jih državljanom nalaga država, manj, a še to nejasno, pa o tistih, ki jih

domovina *nalaga svojim* sinovom in hčeram.

Če se po vsem tem vrnemo k našemu izhodnemu vprašanju, kakšne dolžnosti imajo slovenski izseljenci do slovenske domovine, bomo morali najprej razlikovati med slovensko domovino in politično tvorbo na njenem ozemlju, naj je to Jugoslovanska država ali Slovenska republika v sklopu jugoslovanskih zveznih držav. Govorino le o slovenski domovini ne o politični tvorbi, še manj o režimu, ki v njej vlada. Naši moralni odnosi do slovenske domovine so neodvisni od nje državne pripadnosti, prav

tako tudi od režima, ki v njej vlada.

Slovenski izseljenec je morda pretrgal z državno tvorbo na slovenskem ozemlju. Ni več njen državljan. Zato nima nobene dolžnosti pa tudi ne pravice, ki bi mu ju dajalo to državljanstvo. Koliko slovenskih izseljencev je tako pretrgalo vez z domačo državo, o tem tu ne govorimo. Ugotavljamo le, da se more zveza z državo pretrgati. Nikdar pa se ne pretrgajo vezi z domovino, čeprav so se pretrgale z državo, v kateri je ta domovina.

Za slovenskega izseljenca je torej domovina le v Sloveniji.

DOLŽNOSTI DO DOMOVINE

Videli smo zgoraj, da je človeštvo prepričano, da ne smemo biti brezbržni do svoje domovine. Toda, zakaj imamo dolžnost do nje in katere so te dolžnosti.

Po sv. Tomažu Akvinskem ureja človekovo razmerje do staršev in domovine posebna krepost, ki se latinsko imenuje pietas. Točnega slovenskega izraza za pietas še nimamo, zato rečemo kar pieteta. Za Bogom, — razlaga sv. Tomaž —, ki je prvo počelo naše biti in vodstvo, so v drugotnem redu počelo naše biti in naše usmeritve starši, ki so nas rodili, in domovina, v kateri smo se rodili. "Zato je za Bogom človek najprej dolžnik staršem in domovini." Kakor moramo po kreposti religije izkazovati Bogu kult, tako moramo v drugotnem redu izkazovati po kreposti pietete kult staršem in domovini. Češčenje staršev se razteza tudi na sorodnike, češčenje domovine pa na vse njene članke in prijatelje (S. Th. II/2, q. 101, a. 1). Tak je nauk sv. Tomaža Akvinskega in katoliške moralne teologije sploh.

Krepost pietete je v zvezi z glavno krepostjo pravičnosti. Obsega pa vsa tista dejanja, ki smo jih dolžni izkazovati staršem in domovini kot drugotni — počeloma tega, kar smo. To so dejanja spoštovanja, češčenja, hvaležnosti, včasih tudi pokorščine in podpiranja. Domovino moramo potemtakem spoštovati, ji biti hvaležni in jo kot

vrednoto ceniti. Ta dejanja imamo pred očmi, ko pravimo, da moramo domovino ljubiti.

Domovina se torej postavlja po tem nauku v isto vrsto s starši. Poleg staršev je začetnica našega duhovnega življenja. Posreduje nam mnogo duhovnih dobrin. Nekatere teh dobrin smo prejeli že od očeta in matere, v družini sploh, v domačem okolju, v domačem kraju, še več pa nam jih je posredovala domovina.

Tomaževo vzporejanje domovine s starši nam nakazuje, kaj vse zahteva krepost pietete do domovine. Navadno se premalo zavedamo, koliko smo vsi prejeli od domovine. Vsakdo je veliko prejel od nje, zato ji mora biti vsekako hvaležen. Če pa je koga domovina bolj mačehovsko odpravila, zaradi tega še ni odvezan od teh dolžnosti do nje, saj tudi otrok ni od dolžnosti do svojih staršev, čeprav ti ne izpolnjujejo svojih do njega.

Staršev si nismo sami izbrali, prav tako tudi domovine ne. Božja volja je določila, da bodi naša domovina slovenska.

Izseljenec, smo rekli, ne izgubi svoje domovine. Vezi z njo ne more pretrgati, zato mu tudi na tujem ostanejo dolžnosti do nje.

Slovenski izseljenec ima torej, naj živi kjerkoli, do slovenske domovine dolžnosti, ki mu jih nalaga krepost pietete,

to je tistega svojevrstnega spoštovanja, ki smo ga dolžni staršem in domovini. Kaj vse to spoštovanje nalaga, se ne da točno odmeriti z vatlom in stehitati s tehtnico. Pri moralnih dolžnostih se redkokdaj da kaj določiti matematično natančno za vsak primer posebej.

Pieteta do slovenske domovine zahteva od slovenskih izseljencev v glavnem naslednje:

1. Vsak slovenski izseljenec se mora *izogibati vsega*, kar bi moglo njegovi slovenski domovini škodovati ali jo ponižati. Greši torej tisti slovenski izseljenec, ki svojo slovensko domovino smeši, grdi ali se iz nje norčuje in ji tako jemlje ugled pred tujci. Greši proti kreposti dolžne pietete, podobno kot bi grešil, če bi tako ravnal s svojimi starši.

2. Vsak slovenski izseljenec je dolžan *ostati zvest svoji* slovenski domovini, kakor je dolžan zvestobo svojim staršem. Ne bilo bi prav, če bi svoje starše zatajil, prav tako ni prav, če zataji svojo domovino.

3. Vsak slovenski izseljenec je dolžan *spoštovati* duhovno posebnost in duhovno bogastvo slovenske domovine; sem spadata slovenski jezik in slovenska duhovna kultura.

4. Vsak slovenski izseljenec mora svojo slovensko domovino *ljubiti* in po svojih močeh *skrbeti* za njeno duhovno blaginjo.

Če bi navedli nekatere podrobne dolžnosti, kakor slede iz teh bolj splošnih načel, bi rekli takole:

1. Slovenski izseljenec se je v tujini na splošno dolžan *pridružiti bližnji slovenski izseljenski skupnosti*. Pogoj je seveda, da mu ta slovenska skupina ni nevarna za vero in pravost ter da se zaveda svojih dolžnosti do domovine. Pridružiti se ji je dolžan zato, ker bo v večini primerov le v zvezi z njo mogel spolnjevati svoje dolžnosti do domovine. Če se bo slovenske skupnosti izogibal le zato, ker je slovenska, ne bo dolgo časa ostal zaveden Slovenec. Vsakdanja življenjska skušnjava tako uči. Nikakor ni ideal biti osamljen v tujini. Slovenski izseljenci naj si ustanove do-

bre slovenske organizacije tam, kjer jih še nimajo.

2. Slovenski izseljenec naj v svoji *družini goji slovensko zavednost*. Svoje otroke naj uči slovensko čutiti, slovensko govoriti in pisati. Če je na razpolago slovenska šola, ki je vsaj tako dobra kot tujerodna, naj pošlje svoje otroke v to slovensko šolo.

3. Slovenski izseljenec naj v tujini podpira *dobro slovensko knjigo in list*. Tako bo doprinašal k slovenski skupnosti in vsaj posredno koristil slovenski domovini. Sam si bi lažje ohranil slovensko zavest in poštenost.

* * *

Ljubezen do slovenske domovine ni prav v nobeni opreki z lojalnostjo do države, v kateri živimo. Sta to dve različni stvari, ki si prav nič ne nasprotujeta.

Nihče ti ne more zapovedati, da bi moral tujega človeka tako ljubiti, kot ljubiš mater. Morejo ti ukazati pokorščino, zvestobo, žrtve, ne morejo pa ti ukazati, da bi imel tujega človeka za očeta ali mater.

Mati je le ena, tudi domovina je le ena. Kdor bi ti hotel usiliti svojo deželo za domovino, ta bi te napravil kvečjemu za brezdomovince. Kdo bi imel korist od tega?

Zvesti hočemo biti državi, v kateri živimo; toda svoje ljubezni do slovenske domovine ne bomo zatajili.

Nočemo biti odpadniki od svoje domovine, kot nas doma nekateri zmerjajo, pa tudi izkoreninjenci ne. Anacionalni ljudje, ki ne čutijo ljubezni do domovine, so duhovni pohabljenči. Mi nočemo biti taki svetovljani.

Goreče ljubimo svojo slovensko domovino, obenem pa spolnjujmo državljanске dolžnosti v državi, v kateri živimo.

Visoki naravni dobrini sta domovina in ljubezen do nje, čeprav nista najvišji, kot so hoteli pretirani nacionalisti. Za katoličana pa ljubezen do domovine ni zgolj naravna dolžnost, marveč je vzdignjena v sam nadnaravni svet. Zato moramo slovenski katoličani tudi v izseljenstvu prositi Boga tudi za slovensko domovino.

PESMI

PO ZAMRZLI ZIMSKI GAZI

Po zamrzli zimski gazi,
na večer sani drse,
beli konji in obrazi
v lahni megli se gube.

Luči ni nikjer ob poti,
sneg spet sneg in led in mraz,
pasji lajež konje moti,
ko drvijo skozi vas.

Jagnedi so mrki, pustí,
veter v njih se ne igra.
Kdo besedo naj izusti,
ki bo znala do srca?

Po zamrzli zimski poti,
v tih večer sani drse,
še snežink nihče ne moti,
ki z dekletom se love.

ŽE DOLGO ČAKAM TE

Že dolgo čakam te, dekle, v tej jami,
kot nekdanj vasovalec — nič ne spim,
zvečer pod okno tvoje pohitim,
in te objamem s trudnimi rokami.

Sosedov se je rešil zadnji hip,
gotovo ti prinesel je novico,
da tu ležim povezan z ostro žico
in da končan je mojih sanj utrip.

A vidim vse, kot šel bi skozi vas,
za dvorom zopet češnjev cvet poganja,
glej, mater vidim, ki se k molku sklanja,
— čez noč se zgubal ji je lep obraz.

Kdo letos bo bandera naša nosil,
kdo pritrkaval bo za sveti dan,
kdo bo otavo spraval in pokosil,
saj tu smo: Tone, Riko, dobri Jan.

A vendar pridemo zvečer prav vsi,
pogledat v vas, v polje, v domove,
poprosit vas za češnjeve cvetove,
saj ni nad nami rož, le kup prsti

AMERIŠKO VELEMESTO

Mesto dolgo, mesto črno,
v oknih luči, ki bole,
morda mesec še s srebrno
roko čez zidove gre.

Dimniki v nebo štrlijo,
tulijo in spet molče,
pesmi strojev me bolijo,
kdaj bo konec, kdaj in kje?

Stroj ropoče, ura šteje:
sto udarcev, ravno sto;
več ni lune, ki je preje
šla kot sanja čez nebo.

Mesto dolgo, dolgo mesto,
kjer pokoja ni in ni,
kje bom našel pot na cesto,
da bom stopil med ljudi.

COKLE

Stare cokle pod pečjo,
komu ste služile,
kje so drobne nožice,
ki ste jih nosile?

Še se gruda vas drži
s plodne njive naše,
morda drobno zrnce
ajde ali kaše.

Lepe ste bile, zares,
umite v vaški mlaki,
oj, kako zapele ste
z znanimi koraki.

Brez nehanja, brez miru
štele ste stopinje,
v polja, čez domači prag,
na ozare sinje.

V krepkih dušah je usoda

V DUŠAH JE

“Ni je v soncu, ni je v vetru, ni v valovih je nemirnih — v krepkih dušah je usoda”, pravi župančič. Ni je v soncu, ne v vetru, ne v valovih, ni je v zunanjih okoliščinah in razmerah. Naša usoda je v naših dušah, v nas samih, v naših sposobnostih in v naši pripravljenosti na življenje, v naši prizadevnosti in v naših odločitvah. Biti pripravljen in ne zapraviti priložnosti, v tem je ključ do uspeha v življenju.

“Vsak vojak nosi maršalsko palico v svojem nahrbtniku”, je baje večkrat zardil Napoleon. Zopet ista misel: usoda vsakega človeka, njegov življenjski uspeh ali neuspeh je v njem samem. Ni vedno v njegovi moči, da bi spremenil tok zunanjega dogajanja, ni mu mogoče odstraniti vseh ovir, na katere trči v svojem prizadevanju, dasi tudi ovire niso najhujše v življenju. Ob njih moremo šele spoznati svoje moči. A življenje nikoli ne stavi samo ovir, nudi tudi nešteto priložnosti, v katerih se moremo izkazati in uveljaviti. A le premnogo takih prilik napravimo. “Življenje premnovega človeka je le vrsta zamujenih priložnosti”, je imel navado reči profesor Ozvald.

Zakaj imajo nekateri ljudje tako “srečo”? V argentinski družbi smo govorili o tem, da se nekateri ljudje gospodarsko razmeroma hitro dvignejo. Pa je nekdo omenil, da imajo nekateri pač več sreče kot ostali. Na to je odgovoril drugi, starejši gospod: “V večini pri-

merov ne bo šlo za srečo. Mislim, da tisti ljudje zato zberejo hitro denar, ker izrabijo vsako priložnost, ki se jim nudi, da si ga pridobijo. Vse njihovo življenje je posvečeno eni sami stvari: pridobiti si premoženje. Kdo drugi lovi časti in naslove, tretji išče le čutnih užitkov... Vsak najde to, kar išče. Za to ni treba posebne sreče.”

Mislim, da ni slabo odgovoril. Naj mi osebno vidimo v lovu za denarjem nekaj dobrega in priporočljivega, ali nekaj slabega in zavržnega, priznati bomo morali, da ga more ujeti le, kdor ga lovi. Loviti ga, pa se tukaj pravi, delati in truditi se, tvegati in često ne uspeti, celo izgubiti, toda marsikdaj doseči uspeh.

Seveda more človek svoje moči in sposobnosti, svoj trud in napor posvetiti kakemu drugemu smotru in ne le pridobivanju denarja. To more biti študij in reševanje svetovnih ugank, to more biti pomoč bližnjemu in prosvetno delo, to more biti vzgoja otrok, lastnih ali tujih, to more biti rast v kreposti in svetništvu in še marsikaj drugega. Niso vsi ti cilji enako vredni sami po sebi, toda pri vsakem čaka uspeh tistega, ki se mu zares posveti. V vsakem uspehu je nekaj darú, pa mnogo potú (“algo de inspiración y mucha transpiración”). Sreča je ženska, ki ljubi tistega, kdor je pripravljen storiti zanjo kako junaštvo, če se mu ponudi prilika, to se pravi — tistega, ki je je vreden. Biti vreden uspeha je prvi in najvažnejši pogoj sreče v življenju. V dušah je usoda.

HIŠICE. PODJETJA. SLUŽBE

Med nami jih je že mnogo, ki so si znali ustvariti gmotno podlago za življenje. Ne gre za velika bogastva, gre za zagotovitev strehe in kruha. Nove hišice, ki jih je vsak dan več, pričajo o žilavi pridnosti in trdni volji slovenskega naseljenca, da zagotovi materialne temelje življenja sebi in svojim.

Drugi dokaz za to so nastajajoča slovenska podjetja, ki jih je tudi že precej in moramo samo želeti, da bi jih nastalo še mnogo več. Pri njih že ne gre le za skromno premoženje, gre tudi za gospodarsko neodvisnost, ki je druga dobri- na, za katero je vredno težiti.

Prav tako z veseljem ugotavljamo, da

iz dneva v dan raste število mladih ljudi, ki so razumeli klic časa in se posvetili študiju. Mnogi opravljajo redno delo in poleg tega študirajo, kar je še posebno priznanja vredno, ker terja dvojno mero napora, ko se marsikdo še ene boji.

Saj bi bilo zares škoda pustiti toliko priložnosti, ki jih v tem pogledu nudi novi svet, ne da bi jih izkoristili. Zlasti tisti, ki se zaradi razmer niso mogli redno izšolati, ali v šolah niso dobili tako solidne izobrazbe, kakor bi jo bili morali, imajo tukaj mnogo prilike, da zamujeno nadomestijo.

Samo pohvaliti moramo vse tiste, ki se niso ustrašili napora in žrtev, temveč so si pomagali naprej. Veseli jih moramo biti in klicati k posnemanju. S tem

DELITEV NALOG

Že po naravi in po zanimanju se ljudje posvečajo raznim nalogam v skupnosti. Ta proizvajajo stvarne dobrine, oni išče rešitev duhovnim vprašanjem, tretji skuša izraziti svoja lepota ali mistična doživetja, naslednji jih približati drugim, itd. Vsak po svoje, toda vsak mora opraviti svojo nalogo tako, da je v prid in ne v škodo skupnosti, dasi pri nekaterih dejavnostih odpade večji delež nanj samega, pri drugih zopet manjši.

Toda poleg nalog, ki se morejo razdeliti med člane skupnosti, so še take, ki jih mora opraviti vsakdo na svojem mestu in jih ne more prenesti na niko-

pa še nočemo in ne smemo grajati tistih, ki ne morejo pokazati takih vidnih uspehov svojega dela. Nekateri živijo v posebno neugodnih razmerah: samo eden zasluži v številni družini, bolezen je stalen gost, že bolj v letih so in nova vajenska doba jim je posebno trda. Drugi sicer tudi vedo, da je zanesljiva gmotna podlaga potreben pomoček za življenje, toda bolj cenijo kak drug smoter, kateremu posvečajo svoje najboljše sile in često tudi zaslužek: to je lahko študij in znanstveno delo, boj za uveljavljanje na umetnostnem področju, služba celoti in potrebnim posameznikom itd.; zlasti teh ne moremo grajati za to, da opravljajo zastojno delo, za katerega prečesto še za plačilo ne bi mogli najti ljudi, če bi ne bilo takih idealistov.

gar drugega, vsaj popolnoma ne. In prav te so posebno važne, mnogokrat odločilnega pomena; od pravilne izvršitve zavisí sreča ali poguba izvrševalca in večjega ali manjšega števila njemu najbližjih.

Če kje, moramo v teh primerih reči, da usoda ne zavisí najprej od zunanjih okoliščin, marveč od notranje pripravljenosti in pravih odločitev človeka kot takega. Če kdaj, moremo v teh primerih ponoviti za pesnikom, da "ni je v soncu, ni je v vetru, ni v valovih je nemirnih, v krepkih dušah je usoda".

NRAVNO USOVRŠENJE

Prva izmed teh nalog, ki je človeku nihče ne more odvzeti, je njegovo нравno usovršenje, ali njegova posvetitev. V tej zadevi moremo iskati sveta pri bolj učenih, modrih ali izkušenih, pri izšolanih in pooblaščenih učениkih in duhovnih voditeljih, pri starših ali prijateljih; toda dokončna odločitev in odgovornost pade le na nas same; ne more nam je nihče odvzeti, v njej nihče nadomestiti. V teh odločitvah, ki se včasih stopnjujejo do tragične ostrine, se vsakikrat srečamo sami z Bogom in še v dnu naše duše prične in vrši predigra

poslednje sodbe: sami se odločamo in sodimo.

Do posebne tragičnosti se poostre te odločitve v primerih, kakršen je naš. Doma je bilo vse mnogo laže: našli smo oporo in vodilo v dobri tradiciji, v šegah in običajih, v javnem mnenju in v okoliščinah primerni pripravljenosti. Vse to nas je nekako sililo k pravilnemu ravnanju in nam olajševalo odločitve. Kak težji boj smo morali izbojevati, kadar nam je vest velevala prelomiti s tradicijo in postaviti se proti javnemu

mnenju ter na mesto dobrega postaviti boljše.

Tukaj pa smo se znašli sami. Odrgnani od domače zemlje, družbe in kulture ter postavljeni v novi svet, katerega tradicije, kultura in nazori se često precej razlikujejo od naših in včasih naravnost bijejo z njimi, smo pri usodnih odločitvah še mnogo bolj sami z Bogom. Tukaj sta nam večni нравni zakon in osebna vest mnogo odločilnejša činitelja in nam naprtita v vsakem primeru mnogo težjo odgovornost.

Res veljajo tu iste zapovedi in moremo dobiti ista gotova vodila za pravilno življenje. A odpadlo je tisto okolje, ki nas je nekako sililo, da smo se po njih tudi ravnali. Kadar se napačno odločamo, ne delamo tega toliko zato, ker bi ne poznali pravega ali bi ga ne mogli spoznati; ne poznamo ga, ker se nismo od-

ločili, da ga spoznamo in sprejmemo. Teža odločitve za dobro sloni sedaj mnogo bolj na nas samih.

Položaj še otežuje dejstvo, da tukaj niso samo odpadle zunanje opore in podpore za нравne odločitve, marveč da je novo okolje obenem bolj nasičeno z mnenji in nazori ter vplivi, ki nam pravilne odločitve otežujejo. Nekateri motijo jasnost spoznanih življenjskih načel, drugi budijo k uporu poželenja mesa in duha, tretji nam uspavajo vest. Vsem je skupno, da prinašajo zmedo v naše нравno in duhovno življenje. Bolj ko v rednih razmerah, nam je treba osebne moralne moči, da v zmedi časa in razmer izberemo pravo pot do cilja, ki je osebno usovršenje in resnična sreča. Treba nam je, vsakemu izmed nas, krepke duše, da bomo kos vsem zaprekam, ki nam jih novo življenje stavi na pot.

VZGOJA MLADINE

In če že mi sami v marsikakem trenutku kolebamo in ne vemo prav, kod in kam naj gre naša pot, koliko težje jo je najti naši mladini. Pri njej ne držijo niti tiste vezi na pravo in dobro, ki smo jih odrasli še ohranili, dasi ošibljene, kljub naši izkoreninjenosti iz okolja, v katerem smo zrastle in dozoreli. Zanj vedno nosijo odgovornost odrasli, ki ji morajo stati ob strani, dokler se ne nauči in navadi hoditi po pravi poti. Toda kako naj to store, če se njim samim majejo tla pod nogami?

Z materinstvom in tudi z očetovstvom se vzbude in mobilizirajo v človeku nove sile, ki ga že nekoliko same usposobijo za vzgajanje otrok. Toda huda zmota je misliti, da narava sama že dovrši vzgojitelja in da je treba počakati le otrokovega rojstva, da postanemo dovršeni vzgojitelji. Tudi ljubezen staršev, naj bo še tako močna, čista in prava kakor marsikdaj ni, še ne nadomesti vzgojnega znanja, ki si ga starši niso prisvojili. Zakaj pa ljubezen materi ne pove, kaj je otroku in kako ga je mogoče ozdraviti, kadar zapade kaki bolezni njegovo telesce? Zakaj išče pomoči pri zdravniku? Zato ker kljub materinstvu in ljubezni

ne more storiti za otroka tega, kar zmore zdravnikova znanost in veščina, pa četudi mu morda manjka ljubezni ali je mnogo šibkejša. Pa bomo mislili, da je lažje prepoznati otroško dušico in porajajoči se značaj, da je lažje odkriti v njih нравne pomanjkljivosti in nastajajoče napake, da jim je lažje najti pomoči in leka, kakor pa telesnim slabostim in boleznim!

Naravnost ginljivo je slišati, da ta ali oni ne more začeti svojega podjetja, ker da ne zna opravljati dela, ki bi ga od njega terjalo; da ne more dobiti ali prevzeti kake druge službe, ker da ne zna tega ali onega; da si ne more utrditi gospodarskega položaja s pridelovanjem zelenjave na lastnem vrtu ali z rejo kokoši na lastnem dvorišču, ker da se ne razume na take posle! Toda tak človek, ki se zdi, da ničesar ne zna in ne ume, ki mu manjka usposobljenosti včasih za najpreprostejša opravila, ker nima njim primerne visokošolske diplome, tak človek se, ko se mu je rodil otrok, čez noč prerodi v vsevednega in nezmotljivega vzgojitelja, ki zviška in ogorčen odklanja kakršenkoli vzgojni nasvet.

Mnogi ljudje vedo, da se je vsakega

dela, ki ga hočemo dobro in uspešno opravljati, treba naučiti, in da tak uk traja dolgo časa in terja mnogo truda. Ne gre pa jim v glavo, da se je prav tako treba naučiti ene izmed najtežjih in najkočljivejših obrti, kar jih pozna človeštvo: vzgoje mladine. (Samo ena obrt je, ki je še težja: vzgoja in moralno usovršenje ali posvetitev samega sebe).

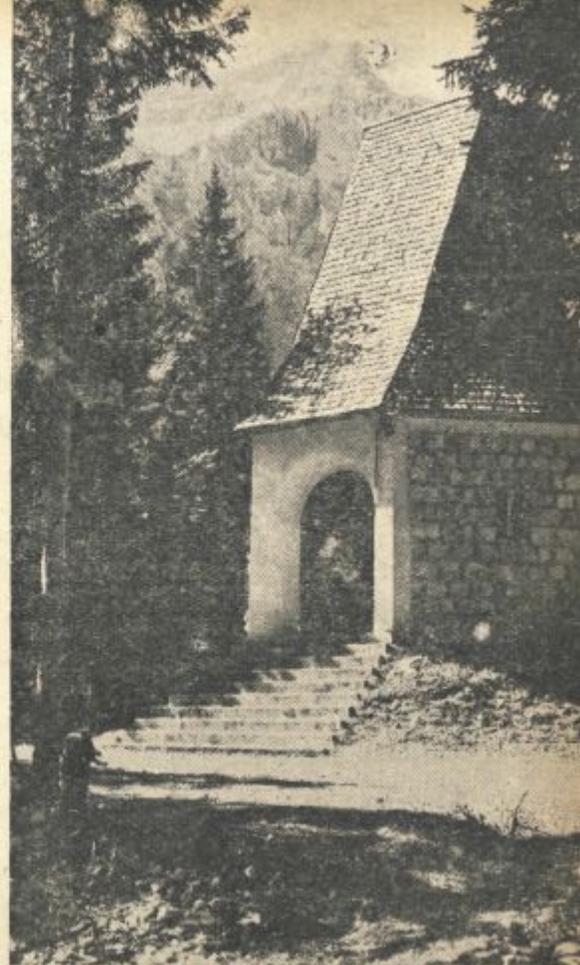
Kdor dela nekaj, česar ne zna, šušmari in ne more pričakovati, da bo izšel izpod njegovih rok dovršen izdelek. Kdor vzgaja, čeprav se ni naučil, tudi šušmari, in se prav tako ne sme čuditi, če je vzgojni uspeh temu primeren. Da ni še strašnejši, je zasluga v otroku snujoče naravne naravnosti na dobro, ki se marsikdaj uveljavi kljub nerodni vzgoji.

Če je že vzgojno neznanje samo vzrok mnogih vzgojnih neuspehov, ali vsaj težav, koliko huje je, če visi nad vso vzgojo še prej omenjena npravna negotovost istih vzgojiteljev. Če sami ne vedo ne kod ne kam, kako bodo kazali pot gojencem! Tedaj se vzgojnemu šušmarstvu pridruži še slepota za vzgojne smotre, in če slepec slepca vodi, oba v jamo padeta. Če je vzgoja taka, je v marsikakem pogledu bolje, da je sploh ni in utegne imeti prav nekdo, ki je vzdihnil: "Blagor otrokom, katerih mati nima časa, da bi jih vzgajala!"

Toda vzgoja otrok in mladine in celo odraslih je nujna potreba, ki nalaga strašno odgovornost staršem in vsem tistim, ki so k vzgoji poklicani. Le da jo

Poleg npravne usovršitve in vzgojne pomoči mlajšemu rodu bi mogli naštetih še druge življenjske naloge, ki jim ne more uiti nihče, niti jih prepustiti drugim. Mogoče jih je deliti z drugimi: staršem pomagajo pri vzgoji njihovih otrok sorodniki, učitelji, dušni pastirji, toda glavna skrb in odgovornost ostane zmeraj staršem samim. Vsi drugi so zares le pomočniki, glavni činitelj vzgoje pa so starši.

Mogli bi podrobneje označiti obe omenjeni življenjski nalogi, opisati in naštetih glavna vprašanja, ki jih mora

Aljaževa kapelica pod Triglavom.

moramo prav in dobro opraviti. Zato pa se moramo pripraviti. Neznanje in nevesčina je vsekakor slabost, posebej pa še na področju, kjer se odloča usoda najdražjega, kar imamo: naše mladine.

KREPILA

vsakdo rešiti. Pokazati bi mogli v podrobnostih, kako so se ta vprašanja zaostriła zaradi naše preselitve v drugo okolje, kako se nam marsikdaj pokažejo v čisto drugačni luči.

S tem pa bi prekoračili namen in okvir tega članka. Ugotoviti hočemo le, da se kljub zunanji omejitvi na kako določeno področje nihče ne more izogniti nalogam, ki jih mora rešiti vsakdo zase in vsaj v nekaterih primerih na svoj način. Pomoč drugih je potrebna in koristna, toda nihče in prav nihče nam ne more odvzeti teže usodnih odločitev in od-

govornosti. To moramo nositi sami, v tem kujemo usodo svojo in drugih. Da jo bomo mogli kovati prav, je potrebno, da jo vemo in znamo prav kovati.

V ta namen se moramo opremiti s pomočki, ki nam lahko služijo v boju s takimi problemi. Da spoznamo, kaj nam je storiti v tem ali onem primeru, potrebujemo dobro mero praktične modrosti ali pametnosti. Ta pa se dobro

razvija le v dvojni luči: v luči nadnaravne vere in v luči naravnega znanja.

Da pa moremo storiti to, kar smo v obojni luči spoznali za pravo, nam je treba osebne discipline

Vera, znanje in disciplina so tisti viri življenjskih sil, ki nam pomagajo okrepiti naše duše, da bomo kos svojim nalogam, da bomo mogli postati gospodarji in ne sužnji svoje usode.

VERA

Vera je dej uma in volje, predvsem pa velika milost. Z milostjo moramo sodelovati, um in voljo pa si moramo oblikovati in vzgajati. O tem je med nami zadosti govora in se ne bomo ukvarjali podrobneje s tem. Zdi pa se potrebno omeniti dve misli, ki se radi pozabita, dasi nista nikaki novi odkritji.

Prva je ta, da si vera in svetno znanje ne nasprotujeta: kolikor bolj učen in izobražen je nekdo, toliko bolj je lahko veren; če ni, ni krivda v znanju, temveč kje drugje. Celó več moremo trditi. Kolikor bolj je izobražen, toliko boljša in krepkejša je lahko njegova vera, ker bolje ve, kaj veruje in zakaj, ker more bolje umeti verske resnice in spoznati njihov pomen. Kadar postavljamo v nasprotje verno ženico, ki je sicer nevedna, in nevernega učenjaka, zagrešimo dejanje umske nepoštenosti. Podobni smo tistemu, ki bi hotel primerjati neukega pastirčka, ki na paši dela piščalko, z doktorjem medicine, ki je ne zna narediti, ter bi sklepali iz tega, da je bolje in pametneje biti pastir ko zdravnik. Če že hočemo primerjati neukega človeka z učenim, primerjamo verno preprosto ženico z vernim izobražencem in pri tem ugotavljamo, kaj je boljše.

Seveda učenost prinaša s seboj tudi nekatere nevarnosti. Zlasti pravijo ljudje, da se učen človek more prevzeti zaradi svojega znanja. More postati podoben farizeju, ki pripisuje sebi, kar mu je Bog dal storiti. Toda poleg farizejev, ki se hvalijo s svojimi vrlinami, je na svetu tudi mnogo cestinarjev, ki namenoma iščejo takih kotov kje zadaj v templju, kjer morajo

vsi mimoidoči postati pozorni nanje, in ki se pretirano globoko sklanjajo ter glasno molijo: "Zahvaljujem se Ti, o Bog, da nisem tak kakor oni farizej tam spredaj. Ne molim, ne postim se in ne dajem miloščine, saj sem neveden, imam težko delo in malo zaslužim..." Ali pa za spremembo: "Zahvaljujem se Ti, o Bog, da si dopustil, da sem postal dovolj duševno len in zaljubljen sam vase in v svojo "preprostost", da me ni nikoli zamikalo resno branje in še manj kak trd študij ter sem tako lahko ostal skromen nevednež in ne tak napuhnjem učenjak..." Mar mislite, da taki navidez-ponižni narobe-cestinarji odhajajo bolj opravičeni iz templja kakor pa njihovi bratje farizeji? Če smo že v nevarnosti, da zapademo domišljavosti, ali ni bolje domišljati si na svoje znanje kakor pa na prazno glavo? Sicer pa tudi pojmovanje kreposti in grešljivosti, kakor se izraža v dnevnih razgovorih, dovolj glasno priča, kako smo za pravilno življenje in verovanje potrebni temeljitejšega znanja.

Druga misel pa je ta: znanje ne le ne nasprotuje veri, marveč jo celo podpira, zlasti tedaj, ko bi se v motni luči raznih blodnih vplivov hotela omajati. Zato ima povsem prav Stedmanov nedeljski misal, ki v "katekizmu", sledečem maši sedme nedelje po binkoštih, uči: "Verujem, da kot katolik morem in moram sprejeti vse znanstvene resnice." Morem in *moram*, ker so vir energije, ki jo potrebujem za pravilno življenje in celo za trdnost vere. Saj znanost in vera vodita k istemu končnemu cilju, k večni Resnici.

ZNANJE

Da je vera vsakemu človeku potrebna in da nihče ne more verovati za drugega, se zdi vsem umevno samo po sebi. Ni pa tako z znanjem; mnogi so mnenja, da so znanost, študij in znanje samo za nekatere, drugi pa morejo živeti brez vsega tega in še dobro. Najdejo se celo taki, ki resno menijo, da je nevednost, če že ne čednost, vsaj opravičilo za marsikatero nerednost in nerodnost. Toda nevednost opraviči le, kadar je ni mogoče odpraviti ("nepremagljiva nevednost"), sicer pa je celo lahko oteževalna okoliščina. V nobenem primeru pa ne prepreči slabih posledic napačnega dejanja ali ravnanja.

Gotovo je, da se ne morejo vsi ljudje poklicno posvetiti znanosti in dolgemu študiju, ker to terja večje sposobnosti, mnogo časa in trdo umsko disciplino. Toda nihče ne more preziraje iti mimo pravih in dognanih znanstvenih odkritij, v kolikor se tičejo tudi njegovega dela in ravnanja. Saj znanost ne dela drugega, kakor da rešuje tiste probleme, ob katere trči, vsaj nekatere, vsak smrtnik ob kaki priložnosti. Samo da znanost gre zelo daleč v iskanju vzrokov, smotrov, posledic in pravilnosti pojavov, ki se jih navaden smrtnik le zvrha dotakne. Toda za gotovost in pravilnost rešitve je tako iskanje na daleč potrebno, četudi često ne moremo slediti vsem ovinkom znanstvenega raziskovanja, niti jim videti smisla. Za to bi morali globlje

prodreti vanje. Nas pa zanimajo največ le končni izsledki in tudi ti le, kadar nam služijo. Malokdaj pomislimo, koliko truda in iskanja je terjalo njihovo odkritje. Ne moremo pa mimo znanosti, ki je garancija pravilnosti. Pa njenih izsledkov niti ne bi bilo tako težko sprejeti, če bi bili zares čistejša srca in voljni sprejeti resnico, kakršna je.

Seveda ne smemo pričakovati od znanosti dodelanih receptov za življenje. To ni le praktična uporaba znanstvenih odkritij, kakor je na primer gradnja mostu. Življenje terja osebnih dejanj, enkratnih in edinstvenih. Toda znanost more osvetliti njihovo naravo, pogoje in okoliščine ter nam s tem pomagati do čim pravilnejših osebnih odločitev.

Za pravilno reševanje življenjskih vprašanj je torej neko znanje nujno. Iskati pa ga je treba tam, kjer se nudi resnično znanje. Dnevno in često ostalo časopisje ni zanesljiv vir takega znanja, prav tako niso razne brošure in cenene knjžice. Da se moremo o resnici dobro poučiti, moramo že poiskati zares dobre razprave in knjige, tudi če stanejo kaj več in terjajo nekaj več napora pri branju. Življenje je kratko in je škoda zapravljati čas za prazne marnje. Razen tega: vedeti se pravi prav vedeti; nekaj nápak vedeti je slabše ko nevednost, ker odvrča od pravnega védenja in zapira pot do njega.

DISCIPLINA

Vse to bi se umelo samo po sebi, če se ne bi nekaj v nas upiralo sprejeti najbolj očitne resnice. Čemu neki bi človek tajil Boga, ali se celo boril proti Njemu in vsemu, kar Ga izpričuje in priznava, če mu ne bi bilo ljubše, da bi Ga ne bilo? Čemu bi človek zanimal znanstvena odkritja in po njih utemeljena vodila za življenje ter jemal vrednost tistim, ki se pote in trudijo, da nam razložijo svetovne uganke, če mu njihova spoznanja ne bi bila neprijetna. Naša ranjena in neurejena narava nas vleče k stvarim, ki niso vedno dobre

ne za nas in ne za druge in le preradi se tem skušnjavam predamo. Ker pa naša vest, ki nas opominja in svari s stališča resnično dobrega, ob tem ne molči, jo skušamo pregovoriti in prevariti z navidezno znanstvenimi in celoverskimi razlogi. Prava znanost in prava vera pa nas vodita k pravi resnici, ki je ne maramo, ker se stavi na stran naše vesti, zato udarimo tudi po znanosti in po veri. Iščemo krivih prerokov, da nam napolnijo ušesa s tem, kar nam ugaja in nam pomaga tešiti in dušiti vest.

Zato nam je treba tudi prave osebne discipline. Ta pomeni ureditev naših sil in teženj, da ne ovirajo naše volje, kadar pod vodstvom uma, ki ji je luč, teži k temu, kar je v resnici dobro za nas in za druge.

Le eno lice te discipline pa je v askazi ali mrtvičenju, to je v zatiranju in preusmerjanju tistih naših teženj in nagnjenj, ki nas vlečejo stran od dobrega in nagibajo k prekršitvi ali neizpolnitvi нравnih dolžnosti. Drugo pa je nega, gojitev in krepitev osebnih sil in lastnosti, ki jih moremo obrniti v iskanje in uveljavljanje resničnega in dobrega. Zlasti dandanes, ko se zdi, da smo telesno šibkejši ko naši predniki, je morada važnejše krepiti telo ko krotiti ga,

OKREPITEV DUŠ

Dogodki zadnjega desetletja ali nekaj dalje so bili preveč za nas. Nismo bili pripravljene nanje, ker smo mislili, da življenje ne more teči po drugih tirih, kakor pa je teklo dotlej. Zato se nismo znašli ali le težko. Zato smo postali nekam brezbrizni do lastne usode in smo se prepuščali toku; kvečjemu smo se pasivno upirali, nismo pa ga poskušali aktivno voditi. Vsaj eden izmed vzrokov takega zadrževanja je bila prešibkost naše izobrazbe. Prešibki smo bili, toda le "v krepkih dušah je usoda".

Sedaj smo se že pomirili in nekoliko razgledali. Čas je, da postanemo gospodarji svoje usode. Prvi pogoj za to pa je, da se osebno okrepimo. Močnejša mora postati zlasti naša vera, globlje in bolj gotovo naše spoznanje, trdnjša naša disciplina. Ali: čim bolje se moramo izobraziti in vzgojiti. Naš čas je spoznal resnico, da smo tudi odrasli še potrebni vzgoje in da se je mogoče vzgajati vse življenje.

Najnaravnejše in najdostopnejše sredstvo naše vzgoje je dobra knjiga, leposlovna ali poučna. Če nam je bivanje v tujem svetu v marsičem v spotiko, naj nam bo v nečem tudi v prid. Izkoristimo priliko, ko smo prisiljeni naučiti se jezikov, v katerih je praktično mogoče dobiti vse, kar potrebujemo, in česar bi v svojem jeziku ne mogli nikoli pričakovati. Berimo in študirajmo; če

toda treba je krepkejše sile obenem usmerjati proti dobremu. "Brat osel", da govorimo z besedo asiškega ubožca, mora biti voljan služiti, toda najprej je potrebno, da je sposoben služiti. V takem duhu bi bilo treba voditi takozvano telesno vzgojo, ki naj bi pač bila nekaj več in ne samo telesna, niti ne samo krepitev čutne narave.

Poleg telesne discipline pa nam je potrebna še disciplina duha, volja in ljubezen do resnice, tudi kadar nas v oči bode in kadar nam ni všeč tisti, ki jo oznanja; pa izostritev in izšolanost vseh tistih zmožnosti in sposobnosti, ki nam pomagajo izluščiti resnično in pravo v vsakem primeru ter to tudi priznati in uveljaviti.

nam še jezik dela težave, naučimo se ga; če so nam neke knjige pretežke, vzemimo tiste, ki nas morejo pripraviti za umevanje težjih. Ne ustavljajmo se pri samem leposlovju, a prav tako ne pozabimo, da ima tudi branje dobrih romanov veliko vzgojno vrednost. Toda znajmo izbirati in če ne znamo sami, vprašajmo. Tisti, ki so v takih stvareh bolj doma, pa naj kdaj tudi drugim pokažejo, kaj je dobro in koristno brati. Ali se vam ne zdi, da to manjka zlasti v našem tisku, ki se često obnaša, kakor da bi živeli na luni ali v kaki celici brez vrat in oken?

Na predavanja in tečaje bomo morali bolj misliti, zlasti, kjer nas je več skupaj. In ne smemo se bati zares perečih vprašanj, tudi če jim še ne moremo dati dokončne rešitve. Že samo razpravljanje o njih more posvetiti v temo in pomagati posamezniku, da se na svojem položaju bolj pravilno obrne. Ne iščimo samo znanih predavateljev, ki so često preobloženi, ali morajo do naveličano premlevati iste misli. Vsakdo ima kaj povedati, če si da truda, da se pripravi. Bréz muje pa se tudi tukaj čevelj ne obuje. A saj je to delo za skupnost, ki sicer ni plačano, je pa zaslužno.

Pri nekaterih narodih znajo mnogo narediti v študijskih krožkih. Zbere se pol ducata ali nekaj več, a ne preveč

ljudi, ki jih zanima kako vprašanje; najdejo si primerno knjigo, ki ga rešuje, in jo skupaj berejo in študirajo. Če je kdo izmed njih malo bolj doma v stvari, lahko on vodi; če ne, je mnogo vredno že dejstvo, da jih je več, ki se ukvarjajo z istim problemom, in da vsakdo prinese svoj delež k rešitvi. Več glav, več misli; vsak se more česa naučiti od drugih, vsak pa se tudi čuti prisiljen dognati svoje spoznanje, da ga more posredovati in razložiti drugim.

NE VSE ZA VSAKDANJI KRUH

Ne živimo za to, da jemo, marveč jemo za to, da živimo, pravi stara modrost. Ali, kakor nas uči Gradnik: "Ne vse za vsakdanji kruh, človek je telo in duh; saj še gora in drevo raste v zemljo in v nebo".

Obsojeni smo, da si v potu svojege obraza služimo vsakdanji kruh, da si s trdimi žulji in glavoboli preskrbimo streho in obleko, toda to ne sme postati smoter in edini namen našega življenja. Potrebno nam je vse to, da moremo živeti; živimo pa za to, da se npravno usovršimo in posvetimo, da razvijemo iz sebe najboljše, kar moremo postati. Naša prava življenska naloga ni gospodarska, temveč moralna.

A v moralnem svetu velja zakon, da tudi potrebnih stvarnih dobrin ne manjka tistemu, ki se potrudi za moralno krepost. "Iščite najprej božjega kraljestva in vse drugo vam bo navrženo". To nam priča tudi skušnja. Danci so bili pred dobrimi sto leti revno in nevedno ljudstvo. Niti redna šolska pomoč ni izdala, da bi dvignila njihovo življensko raven. Pa so pričeli s takozvanimi ljudskimi visokimi šolami, kjer so se namenoma ukvarjali skoraj samo s takimi predmeti, ki ne služijo naravnost za življenje: z zgodovino, literaturo, glasbo, modrovanjem in razpravljanjem o raznih življenskih vprašanjih. Izrečno so izključili vsako poklicno pripravo. In jim je uspelo, da so v razmeroma kratki dobi prebudili ljudstvo in njegove moči, da so ljudje vedno bolj iskali in dosegali vsestranski napredek, tudi v stvarnem pogledu, in se tako raz-

Kdaj pa kdaj morejo poklicati med sebe koga, ki jim pomaga izluščiti jedro iz kakega tršega oreha. Ali mislite, da bi mi ne bili sposobni napraviti kaj podobnega, če bi zares hoteli?

To in še marsikaj moremo narediti sami med seboj. Ne mislimo pa tukaj omenjati priložnosti, ki nam jih mnogokdaj nudi okolje v katerem živimo. Tudi pri drugih se moremo česa naučiti, ker smo sto klafter pod semanjo zemljo vsi ljudje.

vili v narod, kateremu svet lahko zaveda tako kulturno stopnjo kakor gospodarsko stanje in politično stalnost, ki jih je dosegel. Od njega so se mnogo naučili tudi sosedje.

Ne smemo pozabiti lastnih izkušenj. V dobi, ki je sledila prvemu katoliškemu shodu, se je pri nas mnogo delalo in mnogo doseglo, a stržen vsega je bila navdušena izobraževalna in prosvetna dejavnost, ki je kasneje na žalost nekoliko oplahnila po sili in globini. V lastni zgodovini se moremo marsičesa naučiti, a moramo jo najprej poznati.

Ni se nam tedaj treba tresti za vsak novčič, ki ga izdamo za dobro knjigo, kot vstopnino za gledališče ali koncert ali v druge svrhe te vrste, niti za čas, ki ga porabimo za izobraževanje. Nasprotno, če nam prav za vse to manjka denarja ali časa ali se nam obojega ždi škoda, priča to le, da nismo povsem ljudje. Kajti človek ima prav kot človek v svoji osebni globini zakoreninjene nujne kulturne potrebe, katerim mora enako ustreči, kakor nižjim, telesnim potrebam po hrani, obleki, strehi in podobnem.

S prizadevanjem za boljše osebno izobrazbo izpolnjujemo svojo prvo in glavno življensko nalogo, ki se ji naj vse ostalo podredi, ker šele od nje dobi svoj smisel. S tem pa tudi najboljše poskrbimo za svoj materialni napredek. Čim boljše se za življenje okrepimo, tem lažje bomo zmagali, tem več bomo dosegli, zlasti pa — in to je najvažnejše — nam ne bo ušlo glavno, tisto "eno", ki je edino potrebno.

Srečanja

Prehodni čas: premagana zima se je stapljala v prihajajočo pomlad. Oživel je sladki sen o belih akacijah po grajski strmini in o prišepetavanju drobnih lističev Cankarjevih brez pod Tivolskim gozdom.

Na sončnem obrežju med Zmajskim in Šentpetrskim mostom — tolikokrat sem premeril ob večerih to pot — je že ozelenela trava, ko se je na senčnih straneh še vedno skrivalo nekaj izginjajočih kupov umazanega snega. Če pa sem se z zadnjega nadstropja Jugoslovenske tiskarne, kjer je imel Tine svojo uredniško sobo, ozrl tja proti kamniški strani, so oči uživale še ob nežni belini gorskih velikanov, med tem, ko je bližnja Šmarna gora kazala svoje pusto rjavo obličje.

Vedeli smo, da pred enajsto ne smemo priti: tedaj nekako je Tine dopolnil prostor kulturnega obzornika za Slovenca. Pri tem delu ga nismo hoteli motiti. Ko pa je svoj rokopis, ki je najčesče obstojal iz več lističev, katere je popolnoma poznal le on sam — ubogi stavci! — zanesel v stavnico, tedaj nam je bil ves na razpolago...

Prisopihal sem tistega dne v to zadnje nadstropje. Skozi veliko dvorano, kjer so bile v dobrih mirnih časih dolge mize obložene z vsemi svetovnimi časopisi — tam jih je človek mogel vsaj videti, če jih že bral ni — si prišel do vrat Tinetove sobe. Zamolklo ropotanje tiskarskih strojev nekje spodaj, duh po črnilu in urni koraki urednikov, so vzbujali spoštovanje.

Tam je že prav udobno sedel profesor Joža in mečkal v rokah svojega Sholarja.

“O, kdaj nas popelješ v dom med goricami?” me je brž nabodel namesto pozdrava.

“Ko bo one druge vrag odnesel!” sem se odrezal.

Skoraj istočasno je pomolil izza nekih

vrat svetleče se čelo pisatelj Janez. Njegov obraz je bil bakrenordeč.

“Kakor bi se bili zmenili!” sem ga oplazil, ko me še skoraj videl prav ni. “Spet nove bukvice, nov honorar; naša grla pa vedno žejna...” sem napeljal.

“Fant, za firkeljce ga bo pa še vedno, brez novih bukvic,” se je odrezal in široko zasmel. “Ampak moraš potem spet káko dobro stvar napisati!” je dodal. “Presneti Štajerci, dobro vam teče. Rad vas berem...”

Izvrstno! Misel brez primere: najprej ga srkneš, pozabiš na skrbi, vse drugo pa pride samo! Srce je razsipno, kadar dobra volja trka obenj!

“Če boš res za firkeljce dal, še jaz prisedem,” se je Joža vmešal, ki naju je doslej le poslušal.

“Prisedel bi vsak! Mecenji so bolj dobrodošli! Mecenji, ki naroče, plačajo in gredo...” se je Janez pošalil.

“Dobro! Dobro! Se bo že kaj našlo,” je obljubil, pa hitro dodal: “Saj smo vendar v državni službi.”

Tedaj je Tine sunkoma odprl vrata in tekel kot bi ga bil veter nekam nesel, da je z duhom tiskarskega črnila nadišavljena uredniška halja opletala za njim.

“Fantje, samo trenutek še potrpite! Potem zavijemo k Činkoletu”, je komaj utegnil zjecljati in že ga ni bilo več.

Pomislil sem: zares se torej obeta kapljica za suho grlo. Navzoči so soglasni v tem. Mecenji se ponujajo... Ne kaže jo poprej odkuriti. Študentu, ki je svoboden človek, časa ne manjka, denarja pač...

Na videz ponižno, ves zavit v volnen rjav šal, je prirnil skozi vrata pesnik Severin. Naočniki so mu čepeli nizko na nosu. Roke je tiščal kot v najhujši zimi v žep in vrata s konico čevlja priprl. Premeril nas je po dolgem in počez, se namrdnil in izzivalno pripomnil:

“Med barabe pa jaz ne grem!”

"Kaj bi se hudič svetnika delal!" je udaril Janez.

"Enako pravim jaz. Zato dvomim, če sodi med nas, poštenjake!" ga je oklal Joža.

"Ko ste že tako napadalni, se bom pa branil z oboroženo silo!" je jezno zagrozil, odprl na stečaj vrata in pomignil nekomu, ki je čakal na hodniku.

Vstopil je mlad fant, oblečen v rjavo uniformo vaškega stražarja, s postrani čepico in s puško v roki. Njegov obraz se je zdel strog, skoraj trd. Saj bi se ga še človek prestrašil, ko bi ga srečal kje na samotni cesti. Pridrževal je korak, da ni z okovanimi čevlji prehudo stopal po kamnitih tleh. Sicer pa se je videlo, da je že nekoliko vajen vojaške suknje: coknil je s petami, se nalahko poklonil in nas pozdravil.

"Gospodje, predstavim vam novega kolega, za katerega pa mi je v resnici žal, da se je vdinjal Muzi," je govoril Severin. "To je pesnik Balantič."

Natančneje smo ga pogledali, kakor bi šele zdaj bil dobil svojo ceno. Pristopili smo, da mu sežemo v roko.

Severin se je okrenil k nam in nas predstavljal po vrsti, ne da bi bil navajal naša imena:

"Gospod tropa brez zvoncev in prijatelj bobrov... učitelj Sholarja in trubadur z rdečimi rožami..."

"Zlodja, še nápak me bo vzela. Danes poštenemu kristjanu ni pri srcu rdeča barva", je popravil Joža in mu krepko segel v roko.

"Tam je fant, ki rad ponuja grenko pijačo..." je nadaljeval Severin.

"Tisto zate prihranim!" sem ga brž oplazil.

"...še raje pa sanjari o domu med goricami," je nato dodal.

"Zdaj pa dovolite, da še njega samega predstavim, ko je že nas tako izvrstno ilustriral," se je brž vmešal Janez in se ves zadovoljen režal. "Ta gospod — kar je izjema, sicer je to le izključno ženska vloga — je pa smrt v svojih srečavanjih..."

Prasnili smo v smeh. Dobro ga je pogodil: visoka koščena postava, malo zvita, suha, z nesimetričnima ramama, z

bledim licem, votlimi očmi, srepim pogledom...

"Maščujem se: podavam vas in odvedem v svoje kraljestvo..." je siknil Severin.

"Slab okras mu bomo v njegovem slapu tišine..." sem pomežiknil proti Janezu.

"Vdam se. Večina zmaguje!" je pripomnil ponizno in narahlo dvignil roke.

"Heroj ne boš nikoli! Strah ti gleda iz oči," ga je napadel Joža.

Balantič se je komaj malo smehljajal. V obraz je bil videti zamišljen, skoraj zaskrbljen.

"Pravkar smo se zedinili za obisk k Činkoletu," je razodel Janez.

"Vsi soglasni?" vpraša Severin.

"Če pritrđita še vidva — soglasni!" pritrđi Joža.

"Se žrtvujem!" izjavi Severin.

"Balantiča povabimo, da ga vpeljemo v naš krog..." ga vabi smehljaje se Janez.

"Tako malo časa imam. Popoldne že odrinem!" se je odmikal Balantič. "Le s Tinotom bi rad govoril."

"Za en kozarček boste vendar našli časa, ko smo se že tako lepo našli!" ga je zagrabil Joža. "Mladi morajo poslušati starejše..."

"Tudi kadar ti molče, kajne?" sem ga hudomušno dregnil.

V hipu je pridrsal Tine iz stavnice in se radovedno ustavil ob naši gruči.

"Kaj pa to pomeni, fantje? Oborožena sila... Kaj bo to?" je brundal s svojim basom.

"Vse je že poaretiral, čaka le še nate," se je zresnil Severin.

"Kaj, aretiral me bo, mene, poštenjaka?" se je zakrohotal.

"To je Tine!" je pomignil Balantiču. "Saj ga že poznate, ne?"

"Ooo-ooo-oo..." je na dolgo potegnil Tine. Koga vidim? To je pa drug Balantič! Takega še nismo videli! Živijo, vojščak!" Pristrěno mu je stisnil roko, ga iztrgal iz naše srede ter ga odvedel proti svoji sobi.

"Kratka naj bi bila ta seja, sicer izginemo!" je grozil Joža za njima,

"Dve minuti, dve-dve-dve..." je po-

navljal Tine hitro in že napadal Balantiča, če mu je kaj lepega prinesel. (Presneti uredniki! Zdite se mi kakor ošabne mestne gospe, ki so vse čase sprejemale jajčarice na vratih s prisiljenim nasmehom: 'Kaj si mi lepega prinesla?' — dasi so prav dobro vedele, da le jajca).

"Naša družinica se torej veča," je prgruntal Joža. "Lepo, da zamašimo vrzeli za Ivanom in Tonetom."

Zdelo se je, da je nekaj težkega padlo med nas; obmolknili smo vsi, kakor bi se nam bilo zataknilo.

"Ivana je odpihnil čas, ker ni trdno stal, Toneta pa je čvekanje pokopalo," je posegel Severin.

"Škoda je pa obeh: lahko bi bila še marsikaj lepega dala iz sebe. Tako je pa vse molku žrtvovano..." sem pojmrjal.

"Vedno pravim, da so mlade glave vroče. Veljalo bi jih previdno in počasi ohlajevati," svetuje Janez. "Škoda je vsakega zrna, ki se po nepotrebem izgubi."

"Zrno do zrna pogača — — —" brunda Severin sam pri sebi. "Bogme, ne bilo bi napačno vgrizniti v tako orehovomedeno potico, kjer bi z nosom nadévorala..." je sanjaril.

Tedaj se postavi v sredo med nas Joža, potegne očala na nos, nas srepro pogleda in obsodi: "Gospodje, v grobi naturalizem smo zašli. Ni čudno, če je svet tak, ko pa ni najti več idealistov."

"Ne pridigaj, Joža To bi meni pritikalo. A ne maram zdrabe: mislim, da se tudi ti prejle nisi iz golega idealizma navduševal za Činkoleta. Se vam zdi, gospodje?" se je obrnil Janez do nas.

Na smeh nam je šlo.

"Kmalu se pokaže: Joža se odpove kozarčku rdečega iz idealizma do mene," cika Severin. "V zahvalo pa mu zložim jaz pesmico o kreposti."

"Viš ga, koristolovca!" plane Joža. "S potico začne in slabe pesmice obljublja, da bi se še do vina dokopal."

"Kruh in vino sta naša jed in pijača!" se zmagoslovno odreže Severin.

"Gospod pa je rekel tudi: ne skrbite za svoje telo..." ga je opomnil Janez.

"Govoriš gizdavim ženščinam, ki od Boga ustvarjeno podobo telesa pačijo..." se odreže Severin.

"...vse se v prah povrne..." povdari Janez.

"Zgenimo se torej, da prehitimo tisto uro!" je namignil Severin in se postavil tik vrat. "Onadva bosta rada pricapljala za nami."

Na srečo so se tedaj odprla vrata: prikazal se je Balantič, ki je mečkal v rokah še neke papirje in jih nato stlačil v žep jopiča. Tine pa je na kolenih zapiral svojo zguljeno aktovko, zaklenil nato vrata in nasmejan stopil k nam.

"Zdaj pa le veselo na delo, fantje!" nas je vabil z grmečim glasom.

Pri glavnem izhodu v Kopitarjevi ulici smo opazili, da Tineta ni nikjer. Ozirali smo se, a kakor da bi se bil pogreznil v zemljo. Saj je še na stopnicah bil z nami. Tedaj se je prikazal vratar in nas pomiril, češ da bo "gospod doktor" takoj prišel, le da je gori pozabil klubuk, šal in rokavice.

Z opazkami smo sprejeli to opravičilo in ga soglasno obsodili, da ga preizkušanje naše potrpežljivosti stane litrček rdečega.

Balantič kar nič ni bil navdušen za to čakanje. Približal se je Severinu in mu zašepetal nekaj na uho. Šele ta je potem razodel, da se meni odstraniti za četrte ure, ker ga mikajo nove knjige. Ko bo v knjigarni uredil, bo pa gotovo za nami.

Tako se je kar mimogrede od nas poslovil. Grenak nasmešek mu je obkrožil usta, ko nas je pozdravil: "Na svidenje...!"

"Na svidenje! Na svidenje!"

Posedli smo za široko mizo v kot. Naliti kozarci so nas vabili in trčili smo prej, nego smo mogli napiti najmlajšemu članu naše družine.

Skozi okno so nam uhajale oči proti sončni grajski strmini nad študentovsko ulico, ki je zvenela v velikem pričakovanju: iz prvih vijolic je vel dih pomladi...

"Balantiča ne bo. Boste videli, da ga ne bo. Boste videli, da ga ne bo. Škoda,

da ste ga pustili iti!" je povdarjal Tine.

"Ga grem pa iskat, ker imam največ krivde, da je šel..." se je ponudil Severin.

"Ne bo hotel priti. Poznam ga. Dela pesmice, zelo dobre pesmice, a ne bi rad, da bi še kdo drugi o tem vedel," je razlagal Tine. "Ni tak kakor nekateri, ki že po prvih rimah mislijo, da so Prešerna nadkrilili. Če jim ne tiskaš teh revnih šolskih nalog, največkrat se naloge niso, pa že govore, da se jim krivica godi, ker jih starejši rod noče razumeti in jim ne dá do besede. Prav zaradi te skromnosti imam močno vero v Balantiča, da bo ratal, pravi pesnik: on mi še tega rad ne pokaže, kar ima v žepu napravljenega; drugi bi radi, da bi urednik hvalisal že gole načrte v oblakih..."

"Ti je danes kaj prinesel?" je pobaral Janez.

"Je! Dobre, zelo dobre pesmice. Tiskam jih v prihodnji številki. Boste strmeli! Pa le gremo naprej, čeprav so "oni" hoteli, da bi se z njimi vred umazali v molku."

"To bi bila največja neumnost!" je zažarel Joža. "Naše delo more koristiti le nam, Slovencem samim. Ne vem, čemu bi molčali! Nasprotno: dolžnost naša je, da delamo!"

"Zato pa, fantje, pišite! Pravim, pišite!" se je razvnel Janez.

"Vi pišite, jaz bom pa tiskal!" se je navdušil Tine.

Trčili smo in hudo nam je bilo, da se ni Balantič vrnil med nas.

"Vesel sem, da vsaj tradicijo držimo. Stari Dom in svet smo rešili smrti. Rešili pa smo tako tudi čast vsem urednikom prvih 50ih letnikov in vsem sodelavcem, ki so z dušo in telesom goreli zanj. Če vse ni dobro, kar tiskamo, nekaj bo pa od vsega le ostalo našim potomcem. Narodu je dano: on bo vrgel nekoč na pravično tehtnico naše delo. Pravim, narod, ne oni, ki so zbežali v hoste in pljunili na slovensko kulturo. Prepričan sem, da bo marsikaj vzdržalo sodbo..."

"O tem ne dvomim!" je pritrdil Janez.

"Ni važno, da bomo mogoče za prehodni čas potisnjeni vstran, da bodo naše knjige izginile s polic knjigarn in knjižnic ter da bodo naše liste trgali iz šolskih čitank. Na uničeni kulturi se bo tem bolj razgalila njihova nekultura. Vse to zmore zloba in krivica storiti. Nikakor pa ne verujem, da bi se mogla za trajno razpeti nad pravico in zagrniti s svojo temo luč. Pri vstajenju Resnice in Luči bo naš delež!"

Nekoliko smo osupnili, ko nam je tako resno govoril. Ta ton ni bil običajen pri kozarcu vina. Sumili smo, da ga je Balantič s kako svojo besedo navdušil in je potem odprl predalčke srca.

"Saj vem, kaj bodo rekli "oni" o meni in o naš vseh: izdajalci... Meni bo to v ponos. Potrjevalo mi bo pot. Sovražim slabo, moralno pokvarjeno, vse, kar bi bilo proti moji osebnosti in poštenosti tistega dela naroda, ki se ne dá prodati za skodelo kave.

Naj me opečatijo tako ali drugače, jaz ne morem ni migniti proti lastnemu narodu in Bogu, ki sta oba v meni."

Razvnel se je in radovoljno je sprejel naše priznanje svojim besedam.

"Mi smo s teboj. Storili bomo, kar bo v naših močeh, ostalo pa naj primakne Bog, ki najbolje ve, koliko dobrega more iz naše nepopolnosti in slabosti vzkliči," je pridral Janez.

V te besede so se stapljale tudi naše misli, le Severin je nekam čudno ždel ob oglu mize in srebal iz kozarca...

* * *

Teh drobcev ne bi vlekel na veliki zvon, ko me ne bi bil k temu pripravil čas: deset let bo mimo, odkar smo se takrat prvič srečali z Balantičem. Prvič in zadnjič. V naši družbi nismo mogli trčiti z njim k napitnici. Še isto leto se je napatil za drugoma: Tonetom in Ivanom. Pa kako vsa drugačna je bila njegova pot. Z gorečo bakljo je šel v zmagoslavje, obdan ves od krvavordečih zubljev, ki so do kraja vpepelili vso trohnečo zemskost njegovo in ga svetlobleščečega poslali v deželo Luči. Mislim, da ni zgrešil pravega cilja.

Čisto nepomembno bi bilo naše srečanje tedaj — saj po desetih letih celo

obličje prijatelja zbledi, če ga ne vidiš — ko ne bi bila večno živa v nas misel: služiti Lepoti in Resnici. Ta nas druži: nas tu, one tam za morjem. Kdo bi nam jo mogel iztrgati iz srca? Oni tam prisilno molče ali pa na skrivaj pojó in

hlastajo po svobodi. Nihče jih ne sliši! Mi tu v svetu se povračamo v Domo-vino, ki je naša bolečina in sreča. Vsi pa čakamo, kdaj bo Luč posrkala temo in bo glas zvonov oznanjal svetlo jutro v naši domovini...

STANKO JANEŽIČ

Kraške pesmi

VEČER

Čudovit
je stvarstva sijaj
in harmonija...
Med bilkami skrit
— drhtečimi,
med črički zvenečimi
pijem lune smehljaj,
ljubeče mežikanje zvezd,
prostranost cest,
bratstvo veselja —
iz davnosti v večnost gre vez.
Vidim pradedov stopinje,
njihove duše bleste,
kažejo smer.

Žare
otrokom oči
ko jezero sinje.

Pod šotorom neba
mlada svoboda si išče steza —
kipeči slap,
žaromet...
O, svet
bo otet
v ljubezen, v mir.
Srce pri srcu vasuje,
božja volja nad nami pluje,
kraljuje.

Zahvaljen, Bog,
za mojih misli svoboden polet
na vzhod in zapad,
zahvaljen za vsa obzorja
— rožno sijoča,
zahvaljen za vsa morja,
držno valujčča
in za tiho barčico mojega srca
— štejem utripe,
o sladka zavest,
da živim,

poslušam, govorim
sam s seboj
in s teboj,
Bog moj,
in s teboj,
vse stvarstvo.

Čudovit je večer
in veselja dih,
snovanje...
Čudovit je ta mir —
ko sanje...
In moj stih —
na strune srca igranje.

POMLAD NA KRASU

Oblaki hitijo v daljave,
z njimi utripi srca.

Dren rumeni
v tihi ogradi:
Kam? Tu si doma.

Med brinjem in bori
ptič poletava,
cvrči
in se z menoj poigrava:
Gnezdo — tu moje; in tvoje?

V vetru pomladnem trave drhte,
vse bolj je nemirno moje srce.

IN ZDAJ BI S TEBOJ POLETTEL

In zdaj bi s teboj poletel,
veter vihravi,
svetli daljavi
v sladek objem.

Morda pa le kje na obalah sveta
duša nemirna bi našla pokoj.
Morda pa s teboj
dojadral v pristan bi svoj.

Náša kulturna preteklost v luči obletnic

(V)

I. MISIJONARJI

Trditve, da smo Slovenci malo napravili v misijonstvu izhajajo ali iz hude gorečnosti ali pa iz nevednosti. Za nevednost pa je razlogov več. Laicistični duh in nestrpnost nacionalizem že dolgo, dolgo kalita pravi pogled na važnost misijonskega dela. Zato so zgodovinarji izbežali že vse mogoče drobnosti iz drugih področij; sledili so slovenske ljudi na tuje, da smo mogli biti ponosni na to, kako se je Slovenec obnesel kot uradnik tu, kot gospodarstvenik tam, kot učenjak in umetnik drugod; kako je bil Slovenec prvi, ki je začel lepiti znamke, kako je uvedel naše čebelne panje v druge dežele itd. O slovenskih misijonarjih pa je izvzemši "Zgodnjo Danico" dolgo vse molčalo. Šele s prof. dr. Lambertom Ehrlichom in s "Katoliškimi misijoni" se je začelo resno raziskovalno delo velikih dejanj apostolov naše krvi. Pa tudi ti spisi so se doma premalo širili. Zato je bilo treba s knjigo in s proslavamimi na novo odkriti vse: Barago, Knoblarja, Pirca.

Celotnega pregleda pa še ni; prav tako ni kazalo vključiti misijonarjev razen v Slovenski biografski leksikon v nobeno delo o slovenski preteklosti (1).

V Azijo, Ameriko in Afriko spremljamo letos naše misijonarje.

Za željami vzornika Franciška Ksaverija sta v 18. stoletju prodrli na Kitajsko Ivan Mesar in Avguštin Hallerstein; prvi Goričan, drugi Gorenjec; prvi mučenec, drugi visok kitajski dostojanstvenik in učenjak.

Ivan Mesar je študiral v Gorici in v Gradcu. 28 leten je vstopil v jezuitski red in l. 1705 odšel na Kitajsko. Deloval je v Makau, bil ujet in obsojen na smrt, ko je skušal priti v Cochinchino. Vendar so ga pomilostili in izgnali. Iz Makaa je odšel v Tonkino. L. 1721 je prišlo do preganjanja. Mesarja so 10 mesecev vlačili po sodiščih, potem zaprli v kletko in mu noge vkovali v železje. Tako je 15. junija 1723 umrl za grižo.

15 let za tem je v Makau Avguštin Haller-

stein. Uči se kitajščine in se pogloblja v matematiko in astronomijo, v čemer si je postavil temelje že v Ljubljani, v Gradcu, na Dunaju in v Lizboni. Tudi zemljevid Makaa je plod Hallersteinovega bivanja tam. Naslednje leto (1739) je prispel v Peking in tam po večini bival do smrti. Čez nekaj let je postal predsednik matematičnega tribunala in mandarin. Večkrat so bili izdani njegovi astronomski, naravoslovni in narodopisni zapiski. Hallerstein je izdelal tudi zemljevid Tatarske, ki jo je l. 1749 prepotoval, in dognal, da je l. 1761 Kitajska štela 198,213.718 prebivalcev. V 71 letu ga je zadela kap, k čemur je pripomogla novica, da so jezuitski red razpustili.

Za Friderikom Barago je potegnilo misijonsko delo v Ameriki tudi sestro Antonijo. Po niti 6 letih zakona ji je bil umrl mož Feliks pi. Hoeffern, pet let pozneje pa Matija Čop, ki je v Ljubljani veljal za njenega zaročenca. Tedaj se je Antonija odločila in l. 1837 je odšla z bratom v Ameriko. Kmalu jo je bolehnost iz La Pointa pregnala v Philadelphio. Tam je ustanovila dekliški učni zavod. Zaradi denarnih težav je morala zavod ukiniti. Odšla je v Rim in tam dalj časa vodila podoben zavod. Zagrenjena se je vrnila v domovino umret.

Tri leta po njeni smrti je odpotoval v Ameriko Severin Gros, tedaj podvodja ljubljanskega semenišča. Največ je deloval v Minnesotti, skrbeč tudi za tamkajšnje slovenske župnije.

Škof Slomšek je dal dovoljenje, da se je mladi duhovnik Jernej Možgan l. 1851 s Knoblarjem in 4 drugimi rojaki (Dovjakom, Kocijančičem, Milharčičem in Trabantom) odpra-

(1) Tudi še ni bilo človeka, ki bi nam pokazal slavno zgodovino jezuitskega reda v Slovincih. To opombo izziva tu dejstvo, da sta prva dva misijonarja v letošnjem pregledu jezuita.

vil v Afriko. Za osrednji del črnega kontinenta je papež Gregor XVI l. 1946 ustanovil apostolski provikariat, ki mu je bil drugi načelnik Ignacij Knoblahar. Z misijonsko ladjo "Stella matutina" so slovenski misijonarji pustili za sabo nevarno 1800 km dolgo pot po Nilu od Khartuma do misijona v vasi Gondokoro. Tu sta ostala Dovjak in Trabant in kmalu umrla. Možgan je odšel nekoliko bolj na sever in med črnima plemenoma Dinka in Kik ob Belem Nilu ustanovil misijonsko postajo Sv. Križ. A naperi, predvsem pa mrzlica, proti kateri tedaj še niso poznali kinina, so tudi njega v nekaj letih ubili (januarja 1858).

II. ZGODOVINARJI

Zgodovinopisje tja do našega stoletja skoro da ni poznalo Slovencev kot celote. Pretežno tuji raziskovalci so morali, pišoč o politično upravnih področjih, v katera so bili zajeti naši predniki v celoti ali le v delu, govoriti tudi o našem ljudstvu. Med vsemi temi pisci je najzaslužnejši kranjski plemič laškega porekla **Ivan Valvasor**. Na svojem gradu Bogenšperku je dal napraviti bakroreznico, vzdrževal bakrorezce in tiskarje, naročal risbe, največ pa jih sam napravil in tako razkošno opremil svoje zemljepisne, zgodovinske in narodopisne knjige. Izdal je krajepis kranjske vojvodine in koroske nadvojvodine. Najmogočnejše delo o Kranjski ostane njegova "Slava vojvodine Kranjske" — 4 krasne knjige z nad 500 ilustracijami. Marsikdo jih pozna iz zaslužnega ponatisa, ki ga je skoro 200 let po izidu izvedel tiskar **Janez Krajec**.

Med zgodovinarji domačega rodu je za Schoenlebnom, Dolničarjem in ob Linhartu omeniti o. **Marka Pahlina**, ki je rodni jezik uvajal na nova področja in mu pripade tudi mesto prvega zgodovinskega pisatelja v slovenščini. Res je ostala njegova "Krajnska kronka" v rokopisu (danes je na Dunaju); res jo je Zois v pismu Vodniku kaj slabo ocenil — gotovo tudi zaradi idejnega nasprotstva —, ko jo je nazval "Bibel und Fabelgeschichte"; vendar je avguštimec tudi v zgodovinopisju pokazal Vodniku pot, tako kot mu jo je v pesništvu.

Bolj nezaupen do tedanje zmogljivosti slovenščine za znanost je bil Pohlinov mlajši sodobnik župnik **Simon Povoden**. Več kot pol-

Teh nekaj črt iz življenja po letnicah slučajno skupaj zbranih misijonskih delavcev more samo spomniti na velikanske trude, neizmerljive duhovne podvige in pionirske civilizacijske stvaritve ter znanstvena dognanja ljudi, ki so se popolnoma predali največjemu delu na svetu: širjenju božjega kraljestva med najpotrebnejšimi. In če so v kakšnem poklicu rojaki, ki so slovensko ime prikazali v sijajni luči in brez madežev, so to naši misijonarji. In če so med rami ljudje, ki so ljubili svoj narod in zanj nesebično delovali — za njegov nadnaravni in naravni duhovni vzpon, so to spet misijonarji.

stoletno bivanje na starodavnih ptujskih tleh je delavnega moža priklenilo v zanimanje za preteklost. Tako so nastali rokopisi o zgodovini mesta Ptuja in o cerkveni zgodovini štajerskih župnij. Desetletna stikanja po arhivih so mu nagradila okoli 8000 strani važnega gradiva. Povoden je navdušil Antona Krempla, da je napisal "Dogodivšine Štajerske zemle" — prvo slovensko zgodovino te dežele. Kot je temu učencu nesebično dal na razpolago svoje gradivo, tako ga je dajal tudi drugim. Po smrti so črpali iz njega slavni nemški zgodovinar Mommsen, od Slovencev pa načeljalca Povodnovega dela M. Slekovec in Ignacij Orožen.

Nečak tega poslednjega Fran Orožen spada s kolegi na dunajski univerzi Apihom, Fr. Kosom, Vrhovcem in Vrhovnikom ter s Kasprom in Rutarjem "v prvo generacijo slovenskih zgodovinarjev, pripravljenih za svojo stroko na visokih šolah" (M. Kos).

Delo te generacije je šele dalo slovensko zgodovinsko znanost. Sicer so pisali tudi še v nemškem jeziku, rajvažnejše razprave in knjige pa so izšle v slovenščini. "Ljubljanski Zvon", letopisi in druge izdaje Matice Slovenske so bile že odprte možnosti za objavljanje izsledkov. Kmalu pa je bilo treba ustvariti nove. Tako je l. 1891. tedanji kranjski deželni muzejski arhivar in tajnik Muzejskega društva Anton Koblar — tudi mož tega rodu — začel izdajati Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. Glavni sodelavec je bil poleg urednika Fran Kos. V naslednjem desetletju je v Mariboru nastalo Zgodovinsko društvo in za-

čelo izdajati Časopis za zgodovino in narodopisje, ki ga je dolga leta urejal Kaspret; ob rojstvu Jugoslavije pa je prav ta bil med ustanovitelji Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino.

Velika podjetja so silila v to, da so se zgodovinarji te številne in plodne skupine specializirali. Slovenska Matica je zasnovala obširno zgodovino Slovencev ⁽²⁾ in razdelila delo. Izvesti se tedaj še ni dalo, pač pa je v dobi 18 let izšlo 6 delov "Slovenske zemlje" v 11 knjigah. Dežele, v katerih bivajo Slovenci, so tu obdelane z zemljepisnega, prirodnoznanstvega, politično in kulturno zgodovinskega stališča, a vsaka zase. Vojvodino Kranjsko je prevzel Fran Orožen in jo opisal v dveh knjigah (1901-1902).

Kos v tej zbirki ni sodeloval. Gradivo za starejšo zgodovino Slovencev, ki ga je deloma objavljala v Izvestjih, mu je tako naraslo, da se ga niti Slovenska Matica, niti Muzejsko društvo nista upala izdati. Končno je po posredovanju Janeza E. Kreka prevzela izdajo Leonova družba. Prva knjiga je izšla l. 1903, izhajanje ostalih štirih so mnoge ovire, zlasti svetovna vojna in končno avtorjeva smrt, zavlekle tako, da je zadnja knjiga izšla šele l.

1928. "Gradivo za zgodovino Slovencev" je s svojimi 3000 stranmi neizčrpen vir za slovensko zgodovino do l. 1246 in njegova vrednost trajna, saj je zbrano s skrajno vestnostjo in z neoporečno znanstveno metodo.

Apih se je poglobil v našo novejšo preteklost. Znamenita je njegova knjiga "Slovenci in 1848. leto" (izšla je pri Slov. matici l. 1888), ki ji more služiti kot uvod razprava "Deželni stanovi kranjski od 1818-1847" (Lectopis Matice Slov. 1890).

Tu ni mogoče niti naštetih vseh spisov, ki so jih omenjeni zgodovinarji, posebno Kos, sipali v slovenski, pa tudi nemški znanstveni svet. Pač pa se ne smejo prezreti njihove zasluge za slovensko učno knjigo in za pouk v slovenščini. V tem je bil najplodovitejši Fran Orožen. Vsi so se tudi močno uveljavili v javnem življenju. Razen vzgojnega dela na srednjih šolah je bil Kos nekaj časa šolski nadzornik, Apih odbornik Mohorjeve družbe, Orožen pa prvi predsednik Društva slovenskih profesorjev (ustanovljenega l. 1895), odbornik Muzejskega društva za Kranjsko in Društva za raziskavanje podzemskih jam ter prvi predsednik, nato častni član l. 1893 ustanovljenega Slovenskega planinskega društva.

III. SLOVENSKI BESEDNI ZAKLAD

Skoraj z začetkom slovenske književnosti sovпада začetek zbiranja slovenskega besednega zaklada. Prva zbirka besed je v "Registru" Dalmatinove Biblije. Namen registra je bil, da opozori na vsebinske vzporednosti, pa tudi da navede istoznačnice za izraze, ki jih pozna le del slovenskega (in hrvatskega) ozemlja.

Prvi pravi slovar slovenščine je delo severnega Nemca Megiserja. V Tübingenu bil sošolec Dalmatina in obeh Trubarjevih sinov in si pridobil prvo znanje slovenščine, ki ga je pozneje poglobil, bivajoč dalj časa na slovenski zemlji. Osem let po Bibliji (torej l. 1892) je v Gradcu izšel Megiserjev "Dictionarium quattuor linguarum": nemščine, latinščine, slovenščine in italijanščine. Slovenske besede so največ zajete iz dolenjskega narečja; uporabljen je Dalmatinov register, iz Bohoričeve slovnice so prepisani zgledi za sklanjatev in spregatev. Gradivo tega slovarja je Megiser uporabil v velikem mnogojezičnem slovarju l.

1603 in ga pomnožil največ s koroškimi besedami, saj je 8 let živel v Celovcu.

Ta dva prva slovarja slovenskega jezika sta do Pohlina služila vsem našim slovarščakom (kot je Levstik v domačo haljo preoblekel leksikografe), po Pohlinozem ⁽³⁾ pa je njun besedni zaklad prešel v naslednje. Velik in važen korak naprej je Murkov slovar (Slovensko-Nemški in Nemški-Slovenski ročni besednik. V Gradcu 1833). Res je občudovanja vredno, kako je Anton Murko, ki je tedaj komaj prekoračil 20. leto in bil bogoslovec "na dopustu", izločil obilno Pohlinozem navlako, iz-

⁽²⁾ Prvi večji poskus zgodovine Slovencev je Pleterinikov sestavek "Slovenci" v zborniku "Slovanstvo" 1. del (izdala Slov. Matica l. 1874).

⁽³⁾ Tu malu besediše treh jezikov l. 1781. Če izvzamemo rokopisnega iz 2. pol. 17. stol., ki ga je staknil Zois, — prvi slovar s slovenščino na prvem mestu.

čistil Gutschmannov slovar in izpisal tedanje pisatelje: Japlja in nadaljevalce njegovega prevoda sv. pisma, Vodnika, Mateja Ravnikarja, Metelka, Dajnika in dr., in kako spretno je pritegnil v književni jezik potrebne besede iz slovanskih jezikov.

Murkov slovar je bil glavna predloga mlademu **Janežiču** za "Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika" (Nemško-slovenski del 1850, Slovensko-nemški 1851), ki živi v vedno novih izdajah prav do danes. Medtem ko je prva izdaja zaradi premalo kritične avtorjeve težnje po pomnožitvi gradiva in zaradi njegove tedanje privrženosti ilirskega gibanju obtežena spet z nemalo slabimi Pohlinovimi skovankami in tujkami ter s hrvaškimi izrazi, je 2. izdaja (1867) nemško-slovenskega dela izboren slovar, ki gre vzporedno s tistodobnim leposlovjem. 3., 4. in 5. izdajo je oskrbel profesor **Anton Bartel**. V zadnji dve je sprejel mnogo novega gradiva iz Pleteršnikovega slovarja, pri katerem je sodeloval, in iz novejšega slovstva. Manj sreče je imel slovensko-nemški del. Janežič ga ni več utegnil izboljšati. Drugo izdajo je priredil **Julij Kleinmayr** in v njej sicer pomnožil besedišče, ni ga pa presejal. Na isti način je spravlil v svet 3. in 4. izdajo prof. **Franc Hubad**. "Janežič" se je redil, a njegova delost ni bila zdrava: strežniki so pozabili na čiščenje. To je toliko bolj čudno, ker je izšel že l. 1860 veliki Cigaletov Nemško-slovenski slovar, izdelan na stroške Wolfove zapuščine. (4) V dolgoletnem delu je Cigale prvi znanstveno pretresel in ocenil slovensko besedno gradivo.

Medtem ko je bil ta del "Wolfovega" slovarja izdelan razmeroma zgodaj, ima slovensko-nemški del dolgo zgodovino, v katero so zapleteni vsi besednjakarji tiste dobe. Leta 1865 je bila Wolfova zapuščina urejena; škof Vidmar je imenoval poseben slovarski odbor in mu določil za predsednika Janeza Zlatousta Pogačarja. Za sestavljalca slovarja so izbrali Levstika in mu izročili obilno gradivo, med njim važni zbirki Cafovo in Miklošičevo. Levstik je delal 2 leti, izpisal nad 30.000 strani slovarjev in knjig in nabiral iz žive govornice. Zagrizel se je v to, da dožene in ohrani samo pristno slovensko izrazje. Kmalu so

mu začeli očitati počasnost. Ko se je oglasil še deželni odbor, je škof Vidmar razpustil slovarski odbor (1868) in Levstiku so delo vzeli. Gradivo je dobil ravnatelj semenišča Fran Kramar z nalogo, da ga z bogoslovci uredi in prepíše. Za urednika je deželni odbor, ki je prevzel skrb za slovar, skušal pridobiti Ivana Navratila in Mateja Cigaleta. Odklonila sta. Prosili so Oroslava Cafa. Ni sprejel, pač pa predlagal Josipa Marna. Tudi ta je odbil. Obrnili so se do prof. Janka Pajka v Maribor in mu poslali gradivo. V treh letih je izdelal prve štiri črke, potem pa delo opustil. Medtem je J. Pogačar postal škof in slovar spet ponudil Levstiku (1875). Nova nesoglasja so pogodbo razdrila. Avgusta mesca l. 1880 je škof spet poskusil z Levstikom, pomagala naj bi mu Levec in Pleteršnik. Levstik je že začel bolehati in ni sprejel. Novi odbor za slovar se je končno odločil, naj postane urednik prof. **Maks Pleteršnik**. V začetku l. 1882 je prejel vse nabrano gradivo in se vrgel v delo. Dve leti je imel popoln dopust, naslednja leta delnega, da se je tako mogel posvetiti slovarju. Izpisal je domala vse slovensko slovstvo in organiziral nabiranje izrazov po vseh pokrajinah. Po Breznikovem računu je tako Pleteršnikov slovar zajel 95% besednega slovenskega zaklada do tistega časa, to je snovno skoro popoln slovar. Največjega truda je bilo treba, da je vsaki besedi določil naglas in da je rešil pravopisno vprašanje. Pri tem je našel srednjo pot med Levstikovim stari-narjenjem, med knjižno tradicijo in med modernimi škrabčevimi načeli. Trud pa je bil bogato poplačan: "Pleteršnik" je postal nekaj zakonik pravorečja in pravopisa novega književnega jezika. Dobili smo z njim "eno najpomembnejših del slovenskega znanstva" (Breznik). Za novo leto 1893 je izšel 1. snopič, za njim ostali; vsi so se v dobrih dveh letih povezali v 2 mogočni knjigi.

Zgodovinski slovar, kot Hrvatom že dolga desetletja izhaja v Rječniku Jugoslavenske Akademije — nekaj časa mu je bil urednik naš rojak Matija Valjavec — pripravlja več kot pol stoletja po "Pleteršniku" Slovenska

(4) Škof Alojzij Wolf, ustanovitelj Alojzijevejšča (1846) je določil fond za izdajo obeh delov slovarja. Umrl je l. 1859.

Akademija znanosti in umetnosti. Napredek književnega jezika od prejšnjega stoletja do danes pa najotipljiveje prikazuje primerjava

med "Wolfovim" slovarjem s konca 19. stoletja pa med novim slovenskim pravopisom iz l. 1949.

IV. KNJIŽEVNIKI

Obletnice kažejo letos na nemalo zanimivih oseb iz našega leposlovja. Skromni benediktinec o. **Placid Javornik** je bil zaslužen delavec za prvo knjižno katoliško izdajo sv. pisma. L. 1849 je izšla prva Mojzesova knjiga z obširnim komentarjem. Naslednji dve knjigi je izdalo že Društvo Sv. Mohorja. Na pobudo škofa Wolfa so prav tedaj začeli v Ljubljani izdajati prevod sv. pisma z Aliollijevo razlago. Za velik del starega zakona je ostala podlaga Javornikov prevod.

Sredi med zapletljaji naše romantične dobe je stal profesor filozofije, potem ravnatelj in kanonik **Jurij Pavšek**, ljubljanski predmarčni knjižni revizor. Bil je strog janzenist in eden zadnjih slovenskih jožefincev. V književno zgodovino je prišel zaradi svojega protesta proti 4. zvezku Kranjske čbelice in zaradi strupenega Prešernovega soneta, ki je v akrostihu po svoje proslavil revizorjevo ime.

Janzenizmu je zapadel tudi šentjakobski kaplan **Anton Pekec**, pristaš maloštevilne, a trdovratne skupine metelčičarjev. Njegovo "Razlaganje dopoldanje očitne službe božje" spada med prve slovenske liturgične spise.

Ivan Jenko je imel mnogo manjši pesniški dar kot brat Simon, je pa navdušeno sodeloval pri začetkih naše epike, ki ji je kazal vzgled v srbski narodni pesmi.

Med liriki realistične dobe, ki so šli za Stritarjem in Gregorčičem, je bil najmočnejši **Josip Cimperman**. Postal je vodnik epigonsko-formalistične struje. Kot takega je napadal revolucionarni Cankar. Vendar so Cimpermanove zasluge mnogo večje, kot se mu po navadi dopuščajo. Za Prešernom in pred Kettejem sonet nima uspešnejšega tvorca; njegovi

lepo izvedeni cikli so predhodniki Medvedovih in ciklov m. Elizabete. Še bolj je treba povzdigniti Cimpermanovo zdravo čustvo, s katerim je kazal proč od obeh svojih glavnih učiteljev.

Tudi **Gestrin** je bil med njegovimi učenci. A že je naturalizem odpiral njegovi prozi nove možnosti in že je njegova lirika zadrhtela ob dotiku z novo romantiko, ko je moral utihniti.

Med naturalizmom in novo romantiko niha vse leposlovno delo **Zofke Kvedrove** — prve naše bojevnice za žensko emancipacijo. Omembe vredno je, da pripada poleg slovenski književnosti še hrvatski in češki.

Značilna nasprotja z delom te žene je najti v delu m. Elizabete. Tam borba za zunanjo nevezanost — tu težnja po notranji svobodi samostanskega življenja. Tam brezupno tekmovanje z moškimi oblikovalci, tu tiha poezija duše, ki se ji je odkrila popolna odvisnost človeka od Boga. V presenetljivo borni slovenski religiozni poeziji so fine stvaritve m. Elizabete med najbolj uspelimi, a so na žalost premalo poznane.

Kaševe povesti so zakasnele romantične zgodbe. Opozrcile pa so po Stritarju in Pagliaruzziu na sosede, ki so nam po jeziku in po kivi tako blizu, po značaju in kulturi pa tako različni. Umetniško krepko nam jih je prikazal šele Podlimbarskega Gospodin Franjo.

Tih spremljevalec moderne je bil **Milan Pugčlj**. Njegove novele prikazujejo, kako moderní človek verjame v usodo in kako moderní umetnik noče tkati poezije, zato da mu jo življenje samo ustvari. V tem so njegovi učitelji Gogolj, Maupassant, Čehov, Gorkij.

V. ŠTIRJE VELIKI

Visoko nad našete pa se v našem slovstvu dvigajo organizator, esteta, pripovednik usodnosti ljubezni in poet. Tako bi človek z eno besedo označil Janežiča, Stritarja, Tavčarja in Župančiča.

Stritar je tip esteta. Lepota ga je omamljala, zanjo je imel tako fin čut, kot pri nas

nihče razen Prešerna in Cankarja. Njegov slog je natančen izraz njegove elegantne pojave — v eleganci mu pri nas pride blizu kvečjemu Kersnik. Finost in elegantnost sta prepojeni z nežnostjo; že po naravi mu je bila blizu sentimentalnost, ki si jo je izbral tudi za literarni program. Tako tvori Stritar z

Jos. Stritar

Meškom sentimentalni prekat srca v našem leposlovju.

Zanimive okoliščine so pripomogle, da so se te temeljne sestavine izrazile na neenoten način. Najprej je treba pokazati na to, da je bil Stritar predvsem uživatelj lepote. Potrebe tedanjega slovstva, pritisk prijateljev, potem pa nasprotovanje in boj za enkrat izpovedane ideale in ideje so ga šele napravile za enega naših najbolj vsestranskih in plodovitih literarnih delavcev. Uvod k prvi posmrtni izdaji Prešernovih poezij in Kritična pisma v Slov. Glasniku in Zvonu so ustvarila najvplivnejšo slovensko poetiko in razvila formalistično estetsko kritiko. Pesmi so postale vzorec celi generaciji pesnikov; novele in romani so pozvale slovensko prozo iz ozkega kroga kmečke in zgodovinske povesti, vneto negovano mladinsko slovstvo starega Stritarja pa je podčrtalo pomen te vrste književnosti.

Književno zelo razgledani Stritar ⁽⁵⁾ je za-

čel k nam presajati visoko umetnost. Tu pa se je izpričala njegova razmeroma majhna ustvarjalna moč: vsakemu večjemu delu je zlahka najti original. Tako sta za Stritarjevimi elegijami Goethe in Schiller; za Zorinom in Rosano Goethe, za Gospodom Mirodolskim Goldsmith; za Svetinovo Metko Rousseau.

Že v uvodu k Prešernu je pisec izjavil svoje prepričanje: "Poezija, akoprav visoka, nebeška gospa, se kaže smrtnim očem v človeški podobi, ljubi ljudi, rada je med njimi, smeje se in joka z njimi." Ker pa je žalost — tako trdi Stritar — globlji in bolj poetičen čut kot veselje in ker je gorje sveta neizmerno, mora občutljivi pesnik predvsem izpovedovati bolešč. Tako je naš kmečki sin dobil v znamenitem svetobolju pripravo za gledanje na človeštvo in umetnost.

A tudi to ne izhaja toliko iz njegove narave kot iz Rousseauja, Byrona in Schopenhauerja. Prej naštetih velika dela so prepojena s svetoboljem. Ob njih stoje druga, kjer je "pesnik zamaknjen v nebo" stopil med ljudi, da jim pomaga, da jih pouči. Tak je Stritar v povesti Sodnikovi, v socialno uglasenih pesmih in v mladinskem slovstvu. V omenjeni povesti in v mladinskem slovstvu je najbolj samosvoj in domač, medtem ko so za socialno obtožujočimi pesmimi spet tuji vzorniki: Hugo, Beranger, Coppé. Tako je Stritar sledeč romantičnemu pojmovanju prisojal pesniškemu poklicu skoro nadčloveško vrednost in dostojanstvo, vendar pa je svojemu literarnemu delu rad nalagal koristne cilje, dokler se ni čisto predal vzgojnemu pisateljevanju.

Značilna nasprotja vsebuje tudi Stritarjev idealizem. Izhaja bolj iz literarnih virov in srčne dobrote kot iz trdnega filozofskega sestava in vere. Tako se je zgodilo, da je bil političnemu vrvežu odmaknjeni Stritar prvi, ki je pri nas glasno izpovedal: "Slovenec liberalen sem"; poznejše sklicevanje na krščanstvo njegovega idealizma je Mahnič na kratko zavrnil z vzporednim ponatisom Stritarjevih in Schopenhauerjevih odstavkov, ki so si na moč podobni.

⁽⁵⁾ Levstik je o njem pisal Jurčiču 7. 2. 1868: "(Stritar) je prvi slovenski estetični kritik, estetično najizobraženejši južni Slovan".

Stritarjeva romantika je zakasnela in zaradi sentimentalne prevleke brez živih barv. Romantično je njegovo slovansko mesijanstvo, a je dobivalo zdravilnih nasprotnih sokov iz slovenske zemlje. Oster čut za realnost je oddaljenemu Stritarju narekoval, da je zrušil Koseskega in da je v Dunajskih sonetih usekal po nekaterih bolnih mestih v javnem življenju. Njegov ugled je postal tako velik — razen literarnega dela ga je širila in večala očarljiva privlačnost njegovega osebnega občevanja —, da je slovstvena zgodovina nekaj časa govorila o Stritarjevi dobi (Glaser).

Pripovednik usodnosti ljubezni. Romantika izhaja pri nas iz treh domačih virov, ki so seveda obenem prevodniki podobnih evropskih struj. Eden je Kopitar, drugi Čop, tretji ima predstavnike že v verskih igrah in procesijah, v o. Svetokriškem, o. Rogeriju, v Ciglerju. Domačnost — univerzalnost — izrednost bi bile grobe oznake teh treh tokov. Janežič gre s prvim, Stritar z drugim, Tavčar s tretjim, medtem ko skuša najti Župančič smetzo vseh treh, tako kot jo je dosegel Prešeren v Poezijah

Če imamo z Gundolfom romantiko za ženski element nasproti klasicizmu — moškemu, potem nosi naša književnost ženske poteze. Samo pri največjih (spet Prešeren) ustvari napetost med obema poloma polno harmonično umetnost. Pač pa je splošen pojav mešanje idealističnih slogovnih prvin romantike in romantičnih nazorov z realističnimi. Posebno značilno je to prepletanje v Tavčarju.

Njegove osebe so podvržene kipečim čustvom in vznesenim strastem. To je pisatelja v mladostnih delih sillio v prebujen izraz; nobeno pretiravanje mu ni bilo prehudo. Zdelo se je, da smo Slovenci dobili zapoznelega Lazo Kostiča v noveli. In ta pripovednik Povesti v kleti, Ivana Slavlja, Otoka in Struge je v Visoški kroniki dal najbolj epsko umirjeno delo naše književnosti.

Izredne zgodbe in izredne značaje je iskal Tavčar v daljnih deželah in starih časih, potem pa je odkril naš kmečki svet sodobnosti in z vso natančnostjo pokazal njegovo bistvo.

Mnogo laže kot Jurčič se je znal živeti v preteklost, vendar so ga pojavi njegovega časa vedno zapeljevali, da jih je vnašal v zgodovinske povesti.

Najbolj pa je njegovo živo domišljijo premagala stvarnost v naravi. Prve povesti se gode v tujih, neznanih deželah, a kmalu mu je srce izbistril pogled za lepoto rodnega kosca zemlje in Tavčar je poleg Cankarja ustvaril najlepše podobe slovenske prirode v prozi.

Čustvo, ki giblje osebe, ki zapleta dejanja, ki barva nebo in zemljo Tavčarjevih zgodb, je ljubezen. Čutna in vznesena, bolna in kipeča, preprosta in nedoumljiva, a vedno nezmagljiva, pogubna, usodna. Zato pristoji Tavčarju naziv: pripovednik usodnosti ljubezni.

Poet. Beseda poet je postala naša in dobila praznični, vzvišeni pomen po Prešernu in Župančiču. Oba sta z njo označila velikost pesniškega poslanstva, in odločila umetnika od množice ostalih ljudi. Oba pa sta začutila tudi, kar je Stritar vedel od vsega početka, da mora pesnik tej množici služiti. Srce poeta, ki je imel postrani klobuk, je postalo bolno do domovine. Obe zreli Župančičevi zbirki, Samogovori in v zarje Vidove, sta uglašeni na vodilna motiva Prešernovega Venca: erotiko in ljubezen do naroda. Ni pa se belokranjski genij dokopal do globin, ki so se gorenjskemu odprle v Krstu, zato so ga zmedla zapletena nasprotja druge svetovne vojne in revolucije: začel je služiti nasilju in pri tem jenjal biti poet (6).

Najbolj značilen znak Župančičeve lirike je blesk: blesk miselnih utrinkov, blesk oblik, blesk simbolov. Pesnikova duhovitost je naše pesništvo rešila razpoloženske lenobnosti in formalistične togosti.

Bleščeča duhovitost, v kateri se je prvič pokazala sorodnost slovenskega in galskega duha, pa rada gori z mrzlim plamenom. Duha pritegne lastna luč; postavlja srce v sredino, a vse pravice pridržji sebi. Jože Plečnik je nekoč dejal o Izidorju Cankarju: "Geistlos und furchtbar koket". (Brez duha in strahovito koketen). Nekaj tega drugega je bilo tudi v Ivanu Cankarju in v Župančiču. S tega vidika je njuna umetniška borba neprestano teženje po

(6) To je sam zaznal: "...v slovenstva trdi tlaki sem te izgubil... pesem" toži v povojni zbirki Zimzelen pod snegom; zamenjuje pa, vede sli nevede, hote ali nehote, OF s slovenstvom.

preprostoti in iskrenosti. Včasih se jima posreči, včasih pa je preprostost le naličje izumetničenosti.

Občudovanja vreden je Župančič kot **instrumentator**; vsemu najde primerno glasbilo in če je potreben orkester, je vedno sijajno zaseden. Kaj se da v tem primerjati "Veroniki Deseniški"?

Obvladovanje besede je napravilo Župančiča za **nedosežnega prevajalca**. Tudi ko obžaluješ, da se je toliko bavil s prevajanjem; ko obsojaš prevod frivolnega Anatola Francea — vse je pozabljeno, ko se oglasi Župančičev Shakespeare, Rostand ali Puškin. In zgodilo se je, da je zadnje Župančičevo književno delo — prevod nemških pesmi Franceta Prešerna, naloga, ki se je je pesnik bal in jo zato odlagal do zadnjega, potem pa jo odlično rešil. Pri tem mu je spoštovanje do prvaka naših pevcev še zraslo in o posmrtnici Matiji Čopu pravi: "...jo stavim po globini čustva, pomebnosti idej, širini razgledov in klasičnosti izraza tik poleg "Sonetnega venca" in med najlepše pesnitve vsega človeštva..." (Novi svet 1949).

Književni organizator. Delavnost, podjetnost, spretnost in nesebičnost Antona Janežiča kot organizatorja našega književnega življenja je edinstvena. Njegove revije **Slovenska Bčela**, **Glasnik slovenskega slovstva** in **Slovenski Glasnik** so ob neknjiževnih Novicah dale

slovenskemu leposlovju **potrebno širino**. Brez revij ne more moderno kulturno življenje nikamor. Važnejše kot pri velikih narodih, je to pri revnih, kot smo mi. Janežič je poleg tega pospeševal pisanje s tem, da je **prispevke plačeval**. Kaj je to pomenilo mladim pesnikom in pisateljem, po večini študentom, si je lahko predstavljati. Slovenski Glasnik je dal trdne temelje leposlovni in znanstveni prozi (Levstik, Erjavec, Jurčič), začel revialno kritiko (Levstik, Stritar) in spodbudil pesniško tekmo ter omogočil naraven razvoj in utrditev književnega jezika. Podobne naloge je vršila zbirka **Cvetje iz domačih in tujih logov**, ki ji je po zamisli in uspehah do danes težko kaj postaviti ob stran.

Za poljudno slovstvo je najbolj zaslužna **Mohorjeva družba**. Tudi tej je bil Janežič s Slomškom in Einspielerjem ustanovitelj, potem pa do smrti organizator. — Ko je Slov. Glasnik moral utihniti, je Janežič napravil načrt, ki naj zajame vse slovensko ozemlje: nov književni list naj na Dunaju izdajata Stritar in Jurčič, Slovenska Matica v Ljubljani naj pride na dan z znanstveno revijo, celovski profesor sam pa je začel izdajati družinski list **Besednik**.

Janežič je pri nas živ dokaz, kako največji talenti ne napravijo nič, če ni tihenga, spretnega organizatorja, ki jim omogoči delo in jih vanj pozove (7).

VI. IZ PREKMURSKE KNJIŽEVNOSTI

Po dveh prevodih iz prve polovice 18. stoletja je prekmurska protestantska književnost dobila dela svojega največjega pisatelja — šurdskega pastorja Štefana Küzmiča: "Vöre krsčánske krátki návuk" in "Nouvi zakon ali teštamentom Gospodna našega Jezuša Kristuša" (1771), ki ga je Biblijska družba ponatisnila še l. 1928.

Küzmič je pripravil tudi cerkveno pesmarico. Izdal pa jo je pod naslovom "Nouvi Gráduvál" njegov naslednik v šurdu Mihal Bakoš. Novo izdajo ("Krsčánske nóve pesmene knjiže") je oskrbel Mihal Barla l. 1823.

Katoličanom je dal prve knjige delavni Mikloš Küzmič; v 20. stoletje pa jih je popeljal Franc Ivanóczy, skoro četrť veka župnik na Tišini. Skrbel je za potrebne verske knjige — tako je n. pr. l. 1904 priredil novo izdajo priljubljene molitvene knjige M. Küzmiča — in

ustanovil Društvo najsvetejšega Srca Jezušovega, ki je izdajalo Kalendar. Z obema Kleklo-ma je Ivanóczy stal ob strani temu listu in mesečniku "Marijin list". Povsod se je pogumno potegoval za materin jezik.

Po prevratu so Prekmurci kmalu sprejeli slovenski črkopis namesto madžarskega, ki so se ga dotlej posluževali in književnost v domačem narečju je sčasoma prenehala.

(7) Kolerični Levstik je v že citiranem pisnu Jurčiču takole zarohnel: "Z Janežičem je težko peslovati. Njegov strah je silno smešen in našemu slovstvu grozno kváren. "Molčimo, farji gredo!" tako slove njegov vedni trepet." V resnici pa je Janežičeva spravljivost dosegla, česar Levstikova zadirčnost ni mogla, in tudi Levstikovim idejam pripomogla do uveljavljenja.

IMENA IN LETNICE

K I.:

Dr. Lambert Ehrlich, r. 18. sept. 1878 v Zabicah na Koroškem.

Severin Gros, O.S.B., u. 3. dec. 1893 v St. Johnu.

Avguštin Hallerstein, S.J., r. 18. avg. 1703 v Mengšu.

Antonija Hoeffern r. Baraga; r. 4. febr. 1803 na gradiču Mala vas pri Dobrniču.

Ivan Mesar, S.J., r. 12. avg. 1673 v Gorici; u. 15. jun. 1723 v Tonkinu.

Jernej Možgan; r. 19. avg. 1823 v Koprivni na Koroškem.

"Katoliški misijoni" začno izhajati l. 1923.

K II.:

Josip Apih; r. 16. marca 1853 v Žapužah na Gorenjskem.

Franc Kos; r. 24. dec. 1853 v Selcah pri Šk. Loki.

Fran Orožen; r. 17. dec. 1853 v Laškem.

Simon Povoden; r. 15. okt. 1703 v Vrhovcih pri Sv. Juriju ob Pesnici.

Janez Vajkard Valvasor; u. 19. sept. 1693 v Krškem.

K III.:

Anton Bartel; r. 27. nov. 1853 v Mirni peči na Dolenjskem.

Anton Janežič, r. 19. dec. 1828 v Lešah v Rožu.

Maks Pieteršnik, u. 13. sept. 1923 v Pišecah.

Megisterjev "Thesaurus Polyglottus" izide l. 1603 v Frankfurtu.

K IV.:

Josip Cimperman; u. 5. maja 1893 v Ljubljani.

Franc Gestrin; u. 15. avg. 1893 v Ljubljani. Anton Janežič — gl. III.

Placid (Jernej) Javornik, O.S.B.; r. 22. avg. 1803 v Trsteniku ra Gorenj.

Ivan Jenko; r. 21. dec. 1853 v Prašah na Gorenjskem.

Igo Kaš, r. 26. jun. 1853 v Vojniku pri Celju.

M. Elizabeta (Ivana) Kremžar; r. 17. aprila 1878 na Glincah pri Ljubljani.

Zofka Kvedrova, Jelovšek-Demetrovič; r. 22. apr. 1878 v Ljubljani.

Jurij Pavšek; u. 15. junija 1853 v Ljubljani.

Anton Pekec; r. 11. jan. 1803 v Stopicah pri Novem mestu, u. 29. okt. 1833 v Ljubljani.

Milan Pugelj; r. 1883 v Kandiji pri Novem mestu.

K V.:

Anton Janežič — gl. III.

Jožef Stritar; u. 1923 v Rogaški Slatini.

Ivan Tavčar; u. 19. febr. 1923 v Ljubljani.

Oton Župančič; r. 23. jan 1878 na Vinici.

K VI.:

Mihal Bakoš; u. 1803 v Šurdu.

Mihal Barla; r. 1778 v Murski Soboti.

Franc Ivanóczy; u. 29. avg. 1913 na Tišini.

Štefan Küzmič; r. 1723 v Strukovecih v bodonski fari.

V letošnji pregled spadajo tudi naslednji

1. KNJIŽEVNI ZGODOVINARJI

Karel Glaser, u. 18. julija 1913 v Hočah. Napisal je obširno Zgodovino slovenskega slovstva (1894-1900), zakladnico drobnih podatkov. Bil je naš največji poznavalec indijskega jezika in književnosti in čudovito vztrajen prevajalec Shakespearja.

I. Kobilca: Portret Turnogradske.

I. Kobilca; Portret Pesjakove.

Julij pl. Kleinmayr, u. 28. dec. 1913 v Trstu.

Njegov je prvi poskus "Zgodovine slovenskega slovstva" (1881), bolj znane po obsežni in silno ostri Levstikovi kritiki kot po svoji vsebini.

Ivan Macun, u. 27. okt. 1883 v Gradcu. Zbral

je prvo slovensko antologijo (Cvetje jugoslavjansko z dodanimi cveti iz drugih slavjanskih vertov I.: Cvetje slovenskega pesništva (Trst 1850); prispeval v Riegerjev Slovník naučný pregled slovenskega slovstva in ob smrti izdal plod 20 letnega nabiranja: Književno zgodovino Slovenskega Štajerja (1883).

Josip Marn, u. 27. jan. 1893 v Ljubljani,

častni kanonik ljubljanske škofije, profesor verouka in slovenščine in predsednik Slovenske Matice. S Klunom je na katoliški strani vodil kulturni boj v sedemdesetih letih. Življenjsko delo je 30 letnikov **Jezičnika**: najprej jezikoslovni, od 9. letnika pa biografski in bibliografski dodatek Praprotnikovega Učiteljskega tovariša. Vrednost tu nakopičenega gradiva je neprecenljiva. Uporabljali so ga vsi poznejši literarni zgodovinarji; niso pa doslej dali Marnu priz-

nanja, ki mu gre, ker je vseskozi neomajno stal na verskem stališču.

2. GLASBENIKI:

Josip Ipavc, r. 21. dec. 1873 v Št. Juriju Zdravnik, komponist samospenov in baleta Možiček.

Jesip Kocijančič, u. 10. apr. 1878 v Kanalu ob Soči. Navdušeno je po Goriškem širil slovensko petje in izdal 2 zvezka narodnih pesmi.

Janez Kokošar, u. 16. maja 1923 v Grahovem pri Sv. Luciji, župnik pri Sv. Ignaciju v Gorici. Bil je strog cecilijanec, avtor cerkvenih skladb in nabiralec narodnih pesmi.

Gregor Rihar, u. 1963 — reformator naše glasbe.

3. ŽENSKESKE PESNICE IN PISATELJICE

Fany Hausmann, u. 4. apr. 1853 v Dobriši vasi pri Žalcu. Prva slovenska pesnica.

Luiza Pesjakova, r. Chrobath; r. 12. junija 1828; u. 31. marca 1898. Njenim mladostnim nemškimi pesmim je Prešeren odgovoril z znamenitim sonetom "An-eine junge Dichterin". V zrelih letih je prešla v slovensko slovstvo. Njen je libreto za Foersterjevega Gorenjskega slavčka. V Stritarjev Zvon je pošiljala pesmi, v Ljubljanskem Zvonu je izšel spis Iz mojega destinstva, ki prikazuje Prešerna, Korytka in Vraza; v Krajčevi Narodni biblioteki pa roman Beatin dnevnik. Največ vredno je njeno delo v Vrteu, od koder je povezana mlačinska zbirka Vijolice (1889).

V Župančičem prevodu iz l. 1929: "Če v prsih Bog navdušenje ti neti.

MLADI PESNICI

Če v prsih Bog navdušenje ti neti,
če sla te neudržna k petju tira,
tedaj ti res odvzeta je izbira,
v krdelo moraš Šapfino hiteti.

Hoditi moraš pot, kjer slava sveti,
pa naj srce neuslišano izhira,
pa naj ne najdeš več na svetu mira,
naj tudi tebe val ima požreti.

Če pa ne čutiš silnega poziva,
po sreči sezi, ki je devi odbrana,
dokler ji' lica mladi zor obliva.

Ljubezni vabi pot s cvetjem poslana,
veselje tebi mirtov venec skriva;
pod lovorovim radost je neznana.

Josipina Urbančičeva-Turnogradska, poročena z dr. L. Tomanom, r. 1833. Sodelovala je pri Janežičevi Slovenski Bčeli s kratkimi povestmi.

4. PUBLICISTI IN POLITIKI

Andrej Einspieler, r. 13. nov. 1813 v Svečah v Rožu, Dolga desetletja steber slovenskega dela na Koroškem. Soustanovitelj in prvi predsednik Mohorjeve družbe. Izdajatelj listov šolski prijatelj, Slovenec, Mir; Stimmen aus Inneroesterreich, Kärntner Blatt in Kärntner Volksstimme. Zastopnik Slovencev v Koroškem deželnem zboru do l. 1884 edini.

Gregor Einspieler, r. 10. marca 1855 v Svečah. Za Andrejem izdajatelj Mira in zastopnik Slovencev v Koroškem deželnem zboru.

Jožef Jerič, r. 28. febr. 1823 na Gradišču pri Stični. Pod njegovim uredništvom se je Slovenec (ljubljski) l. 1883 razširil v dnevnik. Bil je med ustanovitelji Katoliške bukvarne, Kat. tiskarne (1883) in Kat. tiskovnega društva.

Ferdo Kočever, r. 8. apr. 1833 v Žalcu, u. 11.

okt. 1878 v Feldhofu pri Gradcu. Bil je plovodit dopisnik Novicam, Slov. Glasniku, Slov. Gospodarju in Slov. Narodu. Baval se je z narodno političnimi in kulturnimi vprašanji, s književnostjo, jezikoslovjem, gospodarskimi in socialnimi problemi.

Štefan Kočever, u. 22. febr. 1883 v Celju, kjer je bil nad 30 let zdravnik. Narodno sodelovanje ga je v mladih letih vrglo v ilirsko gibanje, po l. 48 pa je bil središče slovenskega javnega življenja v Savinjski dolini. Bil je med ustanovitelji Slov. naroda.

Ignacij Žitnik, u. 28. dec. 1923. Urednik Slovenca in vodilen politik v SLS.

5. Alfonz Paulin, r. 14. sept. 1853 na Turnu pri Krškem. Največji slovenski botanik. Zbirka in opis kranjskega rastlinstva ("Flora exsiccata Carniolica"), delo izrednega pomena je poneslo avtorjevo ime po vsem svetu, prav tako novo odkriti rastlinski tipi, od katerih jih več nosi Paulinovo ime. Desetletja je bil ravnatelj ljubljanskega botaničnega vrta in ga povzdignil v važno znanstveno ustanovo.

UTRIPI SRCA

MARIJAN JAKOPIČ

ME VIDIŠ

Me vidiš, oj dekle,
pri vratih stojim,
kot zvezde nad mestom
ljubezni želim.

Igral bi na gosli,
kot glumec bi pel,
če bi mi pustila
in če bi ti smel.

Pa okno zapiraš,
na vratih zapah,
kot da te je pesmi,
oj, ljubljena, strah.

Odpri mi že okno
in duri odpri.
Za mojo besedo
zdaj prav nič ti ni?

Me vidiš, Kristina,
v samoti stojim,
spi mesto leseno,
le jaz še ne spim.

STANKO JANEŽIČ

BEGUNSKI MOTIV

Škržati pojo,
pojo...

V senci nekdo
sanja mehko
in radostno:

Nocoj
dragi moj

prišel bo v vas:
rosa bo pala,
luna sijala
in zvezde — njegove oči...
V tihi, skrivnostni čas
potrkal na okno bo...

V naročju ji pismo leži:
Svet je prostran.

Danes pripluli smo
čez ocean.
Sto sreč Ti želi Tvoj fant.
Škržati pojo,
pojo...

V senci nekdo
sanja mehko
in žalostno.

Aleš Ušeničnik

Znani katoliški angleški mislec in zgodovinar Hilaire Belloc je imel spomladi l. 1937 na univerzi v Fordhamu vrsto predavanj, ki jih je izdal v knjigi z naslovom *The Crisis of our Civilization* (Križa naše civilizacije). To knjigo imajo mnogi za najboljšo delo tega plodovitega pisatelja, ki je poleg Bernarda Shawa in Chestertona najvidnejši predstavnik sodobne angleške kulture. Za pravilno vrednotenje zgodovinskih oseb in dogodkov ter zgodovine sploh zahteva Belloc v tem delu štiri osnovna načela. Prvo med njimi se glasi: "Resnica je stvar razmerja". "Ne poveš zgodovinske resnice — pravi Belloc — če samo preprosto navedeš znano dejstvo, tudi ne, če navedeš celo vrsto dejstev, ki v nekem redu odgovarjajo resnici. Resnica se more natančno izraziti le tedaj, kadar se pri navajanju znanih dejstev upošteva njih vrednostna lestvica". "Vzemimo primer: — nadaljuje —, da nas nekdo, ki prav nič ne pozna angleške literature, vpraša: 'Kdo je Viljem Shakespeare? Povsod vidim njegovo ime; kdo je bil in kaj?' Če bi mu odgovorili: "Bil je človek srednjega stanu. Rodil se je blizu Stratford on Avon pred tristo in petdesetimi leti. Zelo mlad se je podal v London in tam je postal gledališki igralec!" — Če bi mu tako odgovorili, bi bili vsi naši stavki resnični, a resnice bi ne povedali. Zakaj pri tem našem odgovoru bi ne postavili glavnega dejstva na prvo mesto. Res resničen pa bi bil tale odgovor: 'Viljem Shakespeare je največji pisatelj, ki je kdaj pisal v angleškem jeziku, je največji angleški pesnik in vrh tega eden največjih pesnikov, kar jih je dosedaj živelo.'"

To osnovno načelo zgodovinskega opisovanja in vrednotenja moramo imeti pred očmi, če hočemo pravilno govoriti o Alešu Ušeničniku. Zakaj, Aleš Ušeničnik ni bil kdorkoli. Težko bi našli Slovence, količkaj izobraženega, ki bi ne poznal njegovega imena. Toda dejstva, ki jih o njem mnogi poznajo, ne povedo resnice o njem, čeprav so vsa resnična. Aleš Ušeničnik je bil veliko več in veliko večji. Le malo jih je med nami, ki bi mogli zaslutiti, kako ogromno duševno bogastvo se skriva pod imenom Aleša Ušeničnika, kaj še le, da bi mogli vse to bogastvo razumeti.

Vsaj petdeset let slovenske kulturne zgodovine je tesno povezane s tem imenom. Zato ga mora poznati vsak kulturni Slovenec. Pri drugih narodih bi pisali o takem sekularnem duhu cele knjige. Tudi med Slovenci v domovini bi se o njem veliko pisalo, ko bi bile razmere drugačne.

Z zmago komunistične revolucije v Sloveniji leta 1945 je Aleš Ušeničnik sicer moral umolkni. Na tiho nedeljo, 30. marca 1952, pa je umrl v štiriinosemdesetem letu svoje starosti.

Delo in življenje tega velikega Slovence nam imata vsem veliko povedati, zlasti take reči, o katerih se ne govori, dokler je človek živ. Sicer pa Aleš Ušeničnik ni umolknil za vedno in ni ves umrl. "Dovolj mu spomina" njegova dela pojo. Skladovnica njegovih del čaka pri Slovencih samo boljših časov in pa, da bi jim kdo odprl vrata v mednarodni svet, ko bi jih prevedel v kak svetovni jezik. "Resnica je stvar razmerja". Aleš Ušeničnik je velik v svetovnem razmerju, velik v svetovnem pomenu besede.

ZUNANJA ŽIVLJENJSKA POT

Zunanja življenjska pot Aleša Ušeničnika je bila navadna pot profesorja v bogoslovnem semenišču ali na teološki fakulteti. Rodil se je l. 1868 v Poljanah nad škofjo Loko; po dokončanih srednješolskih študijah v Ljubljani in bogoslovnih v Rimu, je bil dolga desetletja v

Ljubljani bogoslovni profesor, najprej za dogmatično bogoslovje; odkar pa se je takoj po prvi svetovni vojni ustanovila slovenska univerza, je predaval na bogoslovni fakulteti sholastično filozofijo tja skoro do začetka druge svet. vojne. Poleg svojega glavnega predmeta je predaval tudi sociologijo. Bil je večkrat dekan bogoslovne fakultete, eno poslovno dobo pa tudi rektor ljubljanske univerze. Bil je član več znanstvenih akademij, ob ustanovitvi Slovenske Akademije znanosti je bil med prvimi člani, nekaj časa tudi njen starostni predsednik. Ob reorganizaciji Akademije pod komunističnim režimom so ga pa — izpustili. Ko je bil že v pokoju kot profesor, je dobil visoko cerkveno čast častnega apostolskega protonotarja.

Taka je bila njegova zunanja življenjska pot. Pomeni sicer lepo kariero v slovenskem svetu, vendar pa nič nenavadnega. Kdor bi ga le po njej sodil, bi ne poznal Aleša Ušeničnika. Je vse resnično, kar bi o njem vedel, toda resnice o Alešu Ušeničniku bi ne poznal. "Ne poveš zgodovinske resnice, če samo preprosto navedeš znano dejstvo, tudi ne, če navedeš celo vrsto dejstev, ki v nekem redu odgovarjajo resnici".

Aleš Ušeničnik ni bil samo to, kar pove njegova zunanja pot, marveč je bil vrh tega izrečen spekulativen talent, kakršen se ne rodi vsako človeško generacijo. Tudi največji narodi imajo le malo tako razvitih talentov. Zaradi velike prodornosti svojega duha je bil kakor ustvarjen za razmišljanje, ki ga zahtevata filozofija in dogmatika. Že njegov profesor na gregorianski univerzi v Rimu, eden največjih dogmatikov ob koncu 19. stoletja, p. Billot je dejal o njegovem umu, da je angelski. Tovariši so ga občudovali.

Z globoko prodornostjo duha so se v njem družile umetniška nadarjenost, lahkota v izražanju, okretnost duha in silna delavnost. Krajevne in zgodovinske okoliščine pa so povzročile, da se je mož s temi sijajnimi zmožnostmi zaprl v ozke slovenske meje. Mednarodni svet ga je zaradi tega manj poznal, kot bi zaslužil, a slovenski narod je imel od tega korist.

TEOLOŠKI PROFESOR

Po svoji službi je bil Aleš Ušeničnik najprej profesor. Bil je sijajen akademski učitelj; zlepa mu nisi našel enakega. Preprost, a glo-

bok, ni nikdar na katedri iskal sebe in svoje slave. Vedno je zatajeval sebe in zapostavljal svoje mnenje v korist resnice. Bil je v resnici pravi asket v proforski službi. Globoko poznanje snovi, ogromna načitanost in široka razgledanost po znanstvenem svetu kakor tudi umetniški jezik in izredna zmožnost podajanja, bi ga bile mogle zapeljati, da bi se odmaknil od uvodnih stvari, v katere je moral svoje slušatelje-začetnike uvajati leto za letom. Bila je takrat na ljubljanski univerzi moda, da je vsak profesor predaval, kar je hotel in kakor je hotel. Ni bil vezan na noben program. Ta nevezanost je takrat spadala k svobodi znanosti. Kakšna skušnjava za tako živahnega duha, kot je bil Ušeničnik, da bi se sprostil šolskih kolesnic in odhitel na široko polje filozofije in teologije. Tako sprostitev bi takrat imeli za izvirnost, ki se je tako cenila na nemških in avstrijskih univerzah. Saj je vsak profesor filozofije moral imeti svoj filozofski sistem, da se je mogel uveljaviti. Drugače so ga imeli za neznanstvenega epigona, ki ni vreden stolice modernega profesorja. Nihče ne velja rad za neznanstvenega in nemodernega. Tudi Aleš Ušeničnik ni rad veljal za takega. Z lahkoto bi mogel postati "sodoben". Toda nikdar ni podlegel tej skušnjavi. Nakazal je pač pri predavanjih globine, a takoj zaprl vrata. Odprl za trenutek okno v široki svet filozofije in teologije, a ga takoj zopet zaprl in zagrnil. Ostali smo pri osnovnih pojmi. Te je namreč treba najprej preleteti in si jih osvojiti do celna, da dobiš trdno podlago za trdno znanstveno zgradbo. Kdor ne dela tako, ne bo nikoli imel solidnega znanja.

Aleš Ušeničnik je to dobro vedel. Zato ni razvajal domišljije slušateljev, marveč jih je učil krotiti jo in ne pustiti, da bi begala vse povsod. Tako sta delala že Aristotel in Tomaž Akvinski. Po njunem zgledu je uporabljal Aleš Ušeničnik pri predavanjih preprost jezik in kar se da enostavne primere, čeprav je bil mojster umetnega slovenskega jezika in poln pesniške fantazije.

PISATELJ

Bolj kot teološki profesor je postal Aleš Ušeničnik znan kot filozofski, kulturno-filozofski in sociološki pisatelj. Pisal je, kakor sam pravi v uvodu v svoje Izbrane spise l. 1939, že več kot pet in štirideset let, nato pa je objavil članke še šest let. "Skoraj vse, kar sem

pisal — pravi — sem pisal sicer iz znanosti in z znanstveno vestnostjo, vendarle ne iz znanstvene ambicije, temveč zato, da bi slovenska inteligenca bolj in bolj doumevala resničnost in lepoto svojega krščanskega svetovnega nazora in bi ga bila vesela." S tem je klasično označil namen in način svojega pisateljstva.

Ušeničnik je pisal zelo lahko, jasno in točno. Imel je čudovit dar, da je znal prodreti v miselnost pisatelja, ki ga je bral, razčleniti njegovo dokazovanje, ga iz teme postaviti na sonce, pravilno presoditi in objektivno oceniti. Nerazumljive pisatelje nam je napravil razumljive. Zato je bil kakor rojen za filozofskega in znanstvenega pa tudi kulturnega kritika in posredovalca. Bil je pri tem delu vedno objektivni, pa tudi prizanesljiv in dober. Kot načelnemu kritiku, ki je bil filozofsko in teološko globoko izobražen, mu je bila resnica nad vse. Zato je odločno rastopal proti zmotam. Čimbolj so bile zmote prikrite in nevarne pomešane z resnico, tembolj brezobzirno jim je trgal krinko z obraza; toda do človeka, ki se je motil, je bil vedno prizanesljiv, obziren in dober. Če pa je kdaj zapisal ali izrekel kako ostrejšo besedo, o kateri se mu je zdelo da bi utegnila zaboleti, je prosil oprostjenja. V že omenjenem uvodu v Izbrane spise pravi o tem takole: "Saj je ob mnogem pisanju kakor v mnogem govorjenju težko vedno vsako besedo do dobra premisliti in pretehtati. Zlasti v mladosti rado čustvo narekuje besede, a čustvo ni zanesljiv sodnik. Naj navedem le en primer! Pred več kot 40 leti (1898) sem pisal o tedanji novi struji v literaturi in za zgled nje nekrščanskega mišljenja in čustvovanja navedel tudi velikonočni sonet Aleksija Nikolajeva iz tedanje "Mladosti", kjer dekle na veliki petek poljubi Križanemu rane, a pesnik ta poljub "gorak" in še "sladak" ukrade in "odhitj — Juda II — v mrak." To pesem sem pod črto obsodil in ker sem prav tedaj čital neko kritiko o D'Annunziu, kjer kritik imenuje D'Annunzia "figlio di voluttá", sem prevzel ta izraz in ga pridela tudi Aleksiju Nikolajevu. Anonimni pesnik — bil je Oton Župančič — me je hotel za to tožiti, a prijatelji so mu dejali, da nikar, češ, takšna tožba psevdonimnega pesnika bi bila vendarle čudna. Dve leti pozneje (1900) sem sam priznal, da je bil izraz trd, morda "res pretrd". Danes mi je žal, da sem sploh rabil tisti izraz in sem to že

pesniku samemu odkrito povedal... Sicer me je pa prav v tem primeru že zadela "nemesis". Ta dogodek je namreč prešel v slovstveno zgodovino (Slodnjak), in bodoči "učenc" bo sodil o meni, da sem moral biti pravi "inkvizitor"."

Danes se nam zdi zadeva o izrazu "sin počutnosti" za avtorja frivolne pesmi malo pomembna. V naši domovini se sedaj pisatelji obsipajo z bolj "krepkimi" izrazi, a tudi ne ostane — to je bolj važno — samo pri izrazih. Značilen pa je gornji dogodek za Ušeničnika kot kritika. Kolikšna volja, popraviti tudi najmanjšo nepravilnost, sije iz njega. "Hvaležen sem", pravi ob koncu omenjenega uvoda, "da bom mogel v tej izdaji to in ono pojasniti, dopolniti, ali tudi popraviti, kakor bo treba".

IDEOLOG

Po Mahničevem odhodu za škofa na otok Krk l. 1896, je nastopil Aleš Ušeničnik njegovo dediščino med Slovenci: boj za izčiščenje idej v slovenskem kulturnem svetu. Mahničev program pa se je še razširil v pozitivnem pravcu. Urejal je revijo Katoliški Obzornik (1897-1906) in za njim Čas (od 1907), dokler ni ob koncu prve svetovne vojne prevzel uredništvo Časa prof. Srebrnič, sedanji škof na Krku. "Bil sem", je zapisal Aleš Ušeničnik o sebi, "nad 20 let urednik in smem reči, tudi glavni 'sotrudnik' obeh kulturnih revij Leonove družbe, Katoliškega Obzornika in Časa". Obe reviji je Ušeničnik napojil s tennimi razpravami, članki in ocenami iz različnih panog s filozofskega, teološkega, sociološkega, pa splošno kulturnega in umetnostnega področja.

Kot urednik je zapisal Katoliškemu Obzorniku za uvod tele besede: "Veri in veda bo služil Katoliški Obzornik. Vera in veda pa nista dva zračna pojma, ampak dve životvorni ideji, dve ideji — gonilki vsega gibanja narodov. Če je med njima boj, se mora kazati notranji razpor tudi v življenju narodov in tak razpor je narodom smrt. Zaradi tega bo Katoliški Obzornik stal na vidiku, odtod opazoval gibanje narodov in gonilne sile, so li zmota ali laž ali resnica in praviča. Kakor pa mora biti prvo, kar je najbolj nujno, tako se bo tudi Katoliški Obzornik oziral najprej na tista vprašanja, ki najgloblje segajo v človeštvo, ki najbolj odločujejo njega blaginjo ali gorje. Takšna vprašanja so: verska, socialna

in politična. Sodobna verska, socialna in politična vprašanja bo zatorej tudi pred vsem presojal Katoliški Obzornik — pod ozirom na resnico." Ta program Katoliškega Obzornika je bil tudi program plodovitega Ušeničnikovega pisateljavanja v obeh revijah.

S svojimi razpravami v obeh revijah je usmerjal kulturno življenje med Slovenci nad štirideset let. To je bila njegova življenjska naloga. "Malo sem pisal iz čiste teologije", ugotavlja ob koncu svojega pisateljskega delovanja v že večkrat omenjenem uvodu, "malo več iz čiste filozofije, največ pa sem obravnaval verska, нравna in vobče kulturna vprašanja pod filozofskim vidikom".

Aleš Ušeničnik bi se bil raje posvetil čistemu znanstvenemu filozofskemu in bogoslovnemu delu. Iz besed "malo sem pisal iz čiste teologije in malo več iz čiste filozofije" zveni torej tiha tožba starega pisatelja, ki bi se bil v življenju raje posvečal strogemu znanstvenemu raziskovanju, a mu ni bilo dano. Po lastni izjavi je Aleša Ušeničnika razen spoznavne kritike, kateri je posvetil, kakor pravi "marsikatero uro", veselilo zlasti etično filozofsko polje, kjer je po mnenju mnogih, da mimogrede omenim, največji tudi sv. Tomaž Akvinski, veliki Ušeničnikov vzornik.

Doba, v kateri je Ušeničnik začel delovati in je deloval prvih trideset let, pa je zahtevala pri Slovencih filozofsko in bogoslovno razgledanega človeka, ki bi ocenjeval s katoliškega stališča in usmerjal vse pojave duhovne kulture med našim narodom. Mahničovo delo je bilo treba nadaljevati.

Aleš Ušeničnik je spoznal to nalogo. Nesebično jo je sprejel in ji zvesto služil v dobi svojih najboljših moči. Zavedal se je, da bo zaradi tega trpelo njegovo ustvarjanje v čisti znanstveni filozofiji in teologiji. Toda žrtvoval se je, ker je bil takšen domovine ukaz. Videl je v tem voljo božjo in se ji podredil. Tako je zadel svoje mesto v zgodovini slovenskega naroda. Tako zadene samo genij.

Če bi Aleš Ušeničnik tega ne bil storil, bi ga danes najbrž bolj omenjali v mednarodnem svetu v filozofskih in teoloških krogih. S svojimi izrednimi talenti in silno delavnostjo bi se bil uveljavil, čeprav ne brez težav; trdih komecev, ki jih namreč tako uveljavljanje zahteva poleg talentov, zlasti če gre za Slovence in še duhovnika povrh, ni imel. Pa naj bi bilo kakor koli že, gotovo je, da bi bila katoliška

misel med Slovenci silno zaostala, če bi Ušeničnik ne bil sprejel svoje naloge. Takrat namreč ni bilo nikogar, ki bi ga bil mogel nadomestiti.

Če je v resnici velik tisti, ki spozna življenjsko nalogo, od Boga mu določeno, jo brez pridržka sprejme in ji celo življenje nesebično služi, porabljač vse svoje sile do skrajne mere, potem je Aleš Ušeničnik velik človek. Velik Slovenec je, ki je stopil v službo svojega naroda, ki takrat od njegovih talentov ni zahteval, da se posvete strogemu znanstvenemu delovanju, marveč kulturno-filozofskemu usmerjanju med Slovenci. Če bi bili Slovenci svetoven narod, bi bil postal Aleš Ušeničnik ob istem delu svetovno znan ideolog. Ker pa smo majhen narod, zato Ušeničnik pač ni zadosti znan zunaj naših meja, toda zaradi tega objektivno ni nič manjši.

Tudi med Slovenci bi si bil mogel Ušeničnik prihraniti zase le bolj načelno usmerjanje; ni bilo nujno, bi človek mislil, da se je vtikal v take malenkostne podrobnosti, kot je na primer kritiziranje začetniških pesmi mladih pesnikov, ki so še brez imena. Tako kritiziranje mu je tudi povzročilo največ oporekanja, kot smo videli na zgoraj opisanem zgledu s pesmijo pod psevdonomom skritega, tedaj še malo znanega Otona Župančiča. Toda doba, v kateri je Ušeničnik nastopil, je zahtevala pri Slovencih, da njih katoliški ideolog opravlja tudi to delo. Leposlovje je namreč imelo tedaj v našem kulturnem življenju veliko večjo vlogo, kot jo ima danes. Še več desetletij pozneje so Slovenci pretiravali s poudarjanjem pomena, ki ga ima leposlovje za splošno kulturo v narodu. Napaka je bila v ekskluzivnosti. Naglašalo se je samo leposlovje, ali skoro da samo. Stvar je bila razumljiva, ker se v drugih strokah kulture Slovenci takrat niso mogli tako razvijati, kot so se v leposlovju. Ušeničnik je hotel svojo nalogo katoliškega ideologa opraviti, kar se da popolno, zato se je moral spustiti tudi v leposlovno kritiko. Seveda je to pomenilo zanj razprševanje lastnih sil. Kdor bi sodil tako njegovo delovanje s stališča poznejših desetletij, bi mu seveda mogel očitati, da se ni omejil na svoje poprišče. Toda tako sojenje ni pravilno, ker ne upošteva značaja dobe, v kateri se je delo vršilo. Ušeničnik je deloval kot ideolog med Slovenci petdeset let. Ne smemo tega izgubiti spred oči. Pol stoletja! Teh petdeset let od zadnjih let

preteklega stoletja do usodnega l. 1945, ko je Ušeničnik umolknil, pomeni za naš narod različne faze v njegovem kulturnem razvoju. Ni v vseh Ušeničnik enako vplival, pa tudi njegovo delo ni v vseh moglo biti isto. Prva doba, ki je segala do začetka prve svetovne vojne l. 1914, pomeni največji razmah v Ušeničnikovem usmerjevalnem delovanju. Je to doba njegovega Katoliškega Obzornika in najboljših let Casa, ki je nasledil Katoliški Obzornik. V tej dobi je bil Ušeničnik nekak factotum na katoliški strani. Med vojno je začela kultura upadati, njej siedeča revolucionarna leta in ustanovitev ljubljanske univerze so povzročila nove probleme in spravila na vrh nove ljudi, zato se je začelo Ušeničnikovo delovanje zoževati, začel se je posvečati bolj čisti filozofiji. Vdor križarstva v slovensko katoliško skupnost, ki je sledil tej dobi, se je izvršil v znamenju boja proti "staremu" Ušeničniku. Krepko, a izredno prizanesljivo kot človek, ki je življenjsko popolnoma dozorel, je branil Ušeničnik katoliško stališče. Komunistična infiltracija je spodjedala katoliške delavske in inteligentne vrste. Ušeničnik jo je odkrival in pisal komentarje k papeškim socialnim okrožnicam. Na zdravi katoliški strani pa se je začela krščanska renesanca, najprej pri dijaštvu, potem pa s Katoliško akcijo tudi pri drugih stanovih. V Alešu Ušeničniku je našla največjo oporo. Vso svoje silno avtoriteto je zastavil zanj, čeprav so ga zaradi tega na nasprotni strani smešili in divje napadali. Počasi se je umikal Ušeničnik z bojnega polja, ko ga je prepuščal mlajšim močem, ki so zrastle iz njegovih spisov. Kot testament je zapustil zvezke svojih prečiščenih izbranih spisov. "Upam, da mnogi teh spisov tudi za novi rod ne bodo brez koristi". Nato pa je prišlo nesrečno leto 1945. Aleš Ušeničnik se v javnosti ni več oglašil.

ZNANSTVENIK

Kljub resnemu profesorskemu delu in obširnemu pisateljskemu delovanju v obeh revijah in njunem urejanju je Aleš Ušeničnik vendar še našel čas, da je napisal velika dela, ki so izšla v samostojnih knjigah. Tako je že l. 1910 izdal obširno *Sociologijo*; še danes je škoda, da ni bila prevedena v kak svetovni jezik. Avtor je predolgo odlašal z drugo izdajo tega dela, ki je bilo že zdavnaj razprodano. Po načrtu za izdajanje njegovih Izbranih spisov

bi morala iziti nova izdaja *Sociologije* v dveh zvezkih pred zvezki, ki bi vsebovali novo izdajo Uvoda v filozofijo. Avtor je pa načrt spremenil in zvezke s sociologijo odložil za one s filozofijo. Nato pa je prišla italijanska okupacija; njena cenzura ni dovolila izdati Ušeničnikove *Sociologije*. Ušeničnik se je lotil socioloških vprašanj kot katoliški filozof in moralist; z načelnega vidika, bi rekli, in sistematično. S te strani je odlično dopolnil delovanje dr. Janeza Evangelista Kreka, ki se je loteval istih vprašanj bolj z življenjske, praktične in politične strani. Imel je Krek tudi več zgodovinskega čuta, ki ga je Ušeničniku po lastnih izjavah zelo primanjkovalo. Silno različna značaja sta bila Ušeničnik in Krek; njuno delo na polju slovenske sociologije pa se je odlično dopolnjevalo. Socialna vprašanja so Ušeničnika v resnici zelo zanimala; navzlic temu pa je moral biti zaradi obilice drugega ideološkega in znanstvenega dela sociolog le bolj ob robu. V sociološka vprašanja, ki so bila odmaknjena svetovno nazorni presoji, se ni vtikal.

Literarno najlepše Ušeničnikovo delo in njemu samemu najljubše je bila *Knjiga o življenju*, ki je doživela med nami več izdaj in bila prevedena tudi v nekatere druge jezike. *Knjiga o življenju* je z umetniško silo napisan esej proti pesimizmu in o življenju, ki je vredno življenja. V slovenski literaturi nima para. Vzporediti ga moremo z najlepše pisanimi filozofskimi apologijami.

Takoj prvo leto potem, ko je zasedel filozofsko stolec na teološki fakulteti novo ustanovljene univerze v Ljubljani, je Ušeničnik napisal knjigo svojega Uvoda v filozofijo, ki pod skromnim naslovom predstavlja cel sistem sholastične filozofije v okviru modernih filozofskih struj. Po zamisli in po rešitvah razodeva to delo veliko izvornosti. Pisano je v sijajnem jeziku. Podajanje je tako jasno, da bolj biti ne more. Avtor stoji vedno v ozadju. Govore samo dokazi. Sodbe so silno previdne. Od avtorjevega besedila ni nobene besede premalo ali preveč.

Za Orlovsko organizacijo je napisal l. 1926 *Socialno vprašanje in Socialna ekonomija*, za zbirko Naša Pot pa Uvod v krščansko sociologijo, *Obris socialnega vprašanja*, prevod okrožnice Pija XI *Quadragesimo Anno* z obširnim komentarjem, *Dialektični materializem*, prevod okrožnice Pija XI *Divini Redemptoris* o brezbožnem komunizmu in tri knjige Načel.

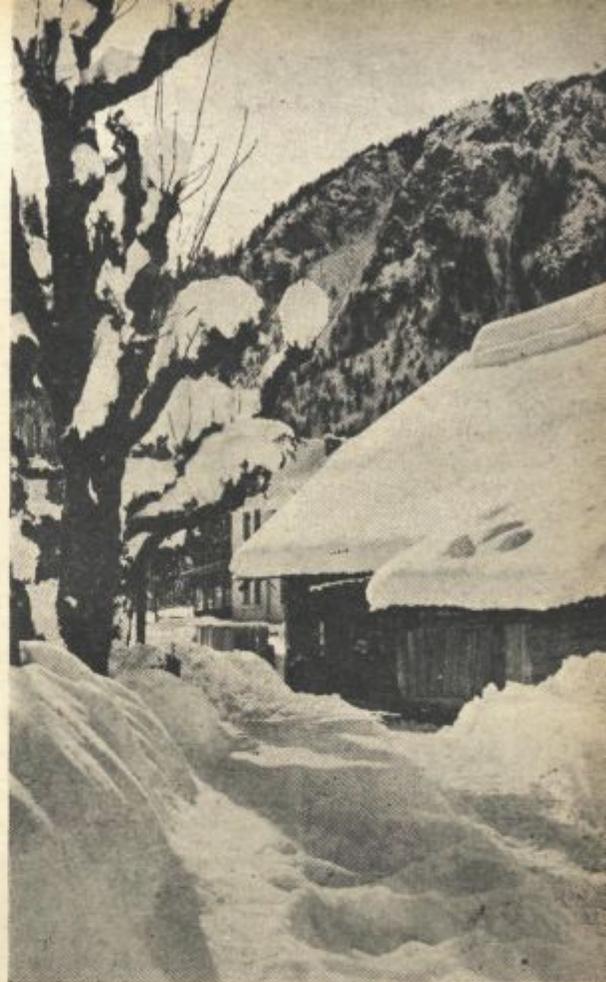
Vmes je pa pisal neprestano nove aktualne razprave v Času in pozneje v Reviji Katoliške akcije prav do usodne pomladi leta 1945, ki je zatrla katoliško kulturno delovanje med Slovenci v domovini.

Če Aleš Ušeničnik sam pravi da je "malo" pisal iz čiste filozofije in teologije, je treba ta "malo" pravilno razumeti. Ta "malo" je po obsegu in vsebini tako velik, da bi bil marsikateri filozof in teolog popolnoma zadovoljen, če bi ga dosegel. Tudi za Ušeničnika ta "malo" ni majhna količina; malo je le v primerjavi s tem, kar bi nam mogel ustvariti v filozofiji in teologiji, če bi se posvečal le njima. "Resnica je stvar razmerja."

Če pravim, da se Aleš Ušeničnik ni mogel toliko posvečati znanstvenemu delu v najstrožjem pomenu besede, kot bi se v drugačnih razmerah mogel in kot je sam srčno želel, to ne pomeni, da ni želel izrednih znanstvenih uspehov. Mnoge izmed njegovih razprav so prinesle nove rešitve vprašanj, ki so jih obdelovale. Ne morem tu navesti vseh teh rešitev. Spomnim naj le dve, tri.

V mednarodnem svetu sholastične filozofije je znan zaradi pojasnitve refleksije duha, to je tiste čudovite zmožnosti duha, da pri mišljenju kontrolira samega sebe. Za teološko vedo je zlasti pomembna njegova razprava o psihologiji milosti, ki jo je priobčil pred tridesetimi leti v Bogoslovnem vestniku. Na treh mladinskih svetnikih iz 16. stoletja, ki so bili vsi člani jezuitskega reda, namreč na sv. Alojziju, sv. Stanislavu Kostka in sv. Janezu Berchmansu kaže, kako narava vpliva na značaj svetnika. Pod novim psihološkim vidikom prikazuje vsebino starega teloškega načela, da milost predpostavlja naravo. Tudi v sociologiji, ki je bila sicer za njegovo znanstveno skupino bolj stranska veja, a ga je kljub temu zaradi tesne zveze z moralno filozofijo silno zanimala, je v marsičem oral ledino.

Kot vsakega pravega znanstvenika tudi Aleša Ušeničnika niso toliko zanimala uhojena pota kot originalne rešitve. Zato se je predvsem bavil z aktualnimi vprašanji, ki so še temna. Tako v filozofiji oziraje se na filozofske struje, ki so se pojavljale zadnjih osemdeset let, zlasti s spoznavno kritiko. Za Ušeničnikovo filozofsko delovanje je značilno, da se ni gibal le v mejah tradicionalne sholastične filozofije, marveč se je bavil z vsemi filozofskimi smermi in sistemi ter jih skušal spraviti na

Zimski motiv v Kranjski gori

skupni imenovalec; njih usmerjenost in terminologijo vzporediti z onima iz sholastične filozofije ter jih presoditi s stališča "večne filozofije". Tako delovanje pa zahteva prodornega duha, velike zmožnosti vmišljanja v tuje mišljenje, silne potrpežljivosti in ogromnega truda. Ušeničnik je porabil za to "marsikatero uro", kot sam skromno pravi, kar pa dejansko pomeni dolga desetletja.

Silno je upošteval tuje znanstveno mišljenje. Skoro pretiraval je s tem. Z vso skrbjo je iskal zrra resnice vsepovsod. Zato ni čuda, da ga je v letih svobodnega razpravljanja pred odločbo Pija XI v okrožnici Quadragesimo Anno zapeljala silna Marxova teorija o nadvrednosti dela. Vprašanje je bilo takrat temno. Ušeničnikov nauk je bil sprva pravilen. Potem pa se mu je zazdelo, da ima Marx prav. Teorija, ki je preprosta, je navadno pravilna. Marxova teorija pa je preprosta. A po novem študiju se je Ušeničnik čez nekaj let spet dokopal do

resnice. Klasičen dokaz, kako tudi velik duh, kot je Ušeničnikov, le težko pride do resnice. Treba je veliko dela in razmišljanja. Ušeničnik je to dobro vedel. Zato je silno spoštoval resne znanstvenike. V življenju še nisem srečal človeka, ki bi imel tolikšno spoštovanje do tujega znanstvenega dela.

Pri nas so včasih z nekim veseljem in s težko prikrito škodoželjnostjo govorili in pisali, da je tudi Ušeničnik podlegel Marxovemu vplivu in se zmotil. Seveda se je zmotil; sam je to moško priznal, kar pa ne stori vsak. Nezmotljivosti kot moder človek zase ni nikdar terjal. Toda dostaviti bi bilo treba, če hočemo govoriti o njegovi zmoti pravično, da se je po lastnem študiju dokopal do resnice. Tudi v zmoti bi ne bil padel, če bi le ponavljal, kar so se drugi iz njegovega tabora upali trditi. Toda Ušeničnik ni rad hodil po uhojenih potih. Brez napak pa je med ljudmi le tisti, ki nič ne dela, brez zmot le tisti, ki nič ne misli. Vsako izjavo je treba soditi tudi po času, v katerem je bila dana.

POBORNİK TOMAŽEVE FILOZOFIJE

Rekli smo, da je bilo Ušeničnikovo življenjsko delo katoliško kulturno filozofsko usmerjanje pri Slovencih. Tega ne smemo zgubiti spred oči, če hočemo Ušeničnika pravilno umeti in oceniti. To usmerjanje pa je Ušeničnik opravljal pred vsem tako, da je seznanjal Slovence s Tomaževimi rešitvami osnovnih vprašanj vere in nravnosti, kakor tudi z aplikacijami teh rešitev. Takšna vprašanja pa se vedno zopet obnavljajo, dasi v raznih inačicah. Opisani način reševanja si je Ušeničnik izbral zaradi tega, ker so rešitve, ki jih je podal genialni Tomaž Akvinski, izredno jasne in aktualne, pa tudi zato, ker je hotel mlado slovensko katoliško inteligenco naučiti sistematičnega duševnega dela in logičnega mišljenja. Oboje, sistematičnost in logičnost, je namreč za reševanje svetovno nazornih vprašanj osnovnega pomena.

Kakor je pri predavanjih zahteval od svojih slušateljev, da imajo jasne pojme o stvari, o kateri se govori, je hotel isto doseči tudi pri svojih čitateljih. Strokovnjakov nam primanjkuje na vseh popriščih, je tožil, zlasti pa v družbenih vedah, zato je toliko nespornostvanja in mlatenja prazne slame. Strokovnjakov pa nimamo, ker se mnogim ne zdi vredno, da bi študirali od začetka, in si res prisvojili

osnovne pojme. Kjer pa ni osnove, kjer ni temelja, tam ni mogoče solidno zidati. Aleš Ušeničnik je bil globok mislec in silno izvežban logik, zato mu je bilo vsako prazno vrtenje besed izredno mučno.

Tomaža pa Ušeničnik Slovincem ni posređoval na suh način, marveč vedno sočno in zanimivo. Vedel je, da imajo v današnjem pisanju čustveno pobarvane besede veliko večjo moč, kot pa so jo imele v 13. stoletju, ko je pisal Tomaž Akvinski. Čeprav so Tomaževe rešitve genialne, je vendar njegov način pisanja tak, da večino današnjih ljudi odbija. Pri branju Aleša Ušeničnika pa niti ne čutiš ne, kdaj te pripelje v sredino Tomaževe miselnosti in do njegovih najglobljih misli. Če bi Tomaž Akvinski danes živel, bi tako tolmačil samega sebe.

Ušeničnik pa ni samo prestavljal Tomaža v naš jezik in miselnost našega časa, marveč je Tomaževe rešitve naobračal na sodobne razmere.

USTVARJALEC JEZIKA

Če hočemo Slovenci imeti knjige o filozofiji in teologiji v svojem jeziku, si moramo ustvariti filozofski in teološki jezik. Naloga znanstvenih pionirjev je, da ustvarijo znanstveni jezik. To nalogo je pri nas v veliki meri opravil Aleš Ušeničnik. Je resnično ustvarjalec slovenskega filozofskega in teološkega jezika. Novih izrazov pa Ušeničnik ni koval, kar tako kot bi se mu zadelo, marveč je skrbno pazil, da so ustrezali duhu slovenskega jezika in zakonom njegove slovnice. Bil je med prvimi, ki so se bavili z nocranjim ustrojem našega jezika.

Dvoje se zahteva od človeka, ki hoče ustvariti znanstveno ali strokovno izrazoslovje kakemu jeziku. Prvič, da pozna stvar samo, drugič pa duha in pravila dotičnega jezika. Imeti pa mora tudi nekaj intuicije.

Ušeničnik je poznal filozofijo in teologijo, kot nihče drug med nami. Poznal pa je tudi dočobra slovenski jezik; vrh tega pa je bil priznan mojster slovenskega jezika. Zato ni čudno, da nam je ustvaril celo vrsto filozofskih in teoloških izrazov, ki so se obdržali, ker niso izumetničeni, ampak zvane naravno. Da moremo danes v glavnem že vse povedati s strokovnimi slovenskimi izrazi, kar nujno potrebuje ta filozofija in teologija, je v prvi vrsti Ušeničnikova zasluga.

Ušeničnik bi nam mogel tudi mojstrsko prevesti Tomaževo teološko summo in tako postaviti močan temelj slovenskega filozofskega in teološkega jezika z različnimi miselnimi odtenki. Med italijansko okupacijo se je tega dela tudi lotil, ne vemo pa, če ga je dovršil. Bila bi velika škoda, če ga ni.

UMETNIK

Aleš Ušeničnik je bil pesniška duša. Začel je kot pesnik v Ljubljanskem Zvonu. Po vsej verjetnosti bi se mogel razviti v dobrega pesnika in pisatelja. Razni odstavki v njegovih člankih, ki so večkrat pravi umetniški eseji, kažejo na to, zlasti pa Knjiga o življenju. Toda javno se ni bavil več s pesništvom, potem ko je poznal svojo življenjsko nalogo. Pesniško izražanje mu je sicer vedno sililo pod pero, toda znanstvenik nikdar ni dopustil, da bi tako izražanje škodovalo njegovi jasni misli. Za lepoto jezika se je vedno trudil v vseh svojih spisih.

Bil pa je tudi umetnik v grajenju svojih člankov. Prirojeni čut za klasično mero ga je priganjal, da je vedno gradil po klasični meri treh, petih ali sedmih elementov. Ni bil miren, dokler ni našel za trditev treh ali pet dokazov. Vse članke in njih skupine je gradil po tej meri. Klasični zgled za to je zlasti njegova obširna knjiga Katoliška načela.

TUDI PRAKTIČEN MOŽ

Aleš Ušeničnik je bil izrazit spekulativni talent, vendar pa se je izkazal tudi v realnem življenju. Kadar je bilo potrebno, se je lotil tudi upravnih poslov in je pokazal, da je odličen upravnik. Znano je, da je bil najboljši rektor ljubljanske univerze. Nihče ni kaj takega pričakoval od filozofa, ki se je zaradi ponižnosti in boječnosti zdel neroden in nebogljen. Tudi njegovi prijatelji so se bali, kako se bo obnesel kot rektor. Ob koncu njegovega rektorata pa so vsi, ki so kaj imeli opraviti z njim kot rektorjem, čutili, da bi ta človek prav lahko vodil tudi državo ali armado. Duh je namreč, ki vodi.

Tudi sicer se je večkrat izkazal upravni talent Aleša Ušeničnika: pri Leonovi družbi, pri Katoliškem tiskovnem društvu, pri upravi Katoliškega Obzornika, Časa, na teološki fakulteti in tako dalje.

Nikoli se ni potegoval za upravna mesta; če so mu jih ponujali, se jih je branil spreje-

ti. Če pa jih je sprejel, jih je opravljal z vso natančnostjo, kot bi ne imel nobenega drugega opravka. Imel je čudovit dar koncentracije. Vedno je bil ves pri stvari. Vse je vnaprej premislil, pretehtal vse razloge, ničesar ni prezrl, ničesar prepustil slučaju. Seje je vodil mirno in prijazno, a z vso odločnostjo in doslednostjo. Vedno je vedel, kaj hoče. Odgovornosti se ni izmikal. S svojim duhom je povsod vladal.

BREZ REKLAME. . .

Še nekaj moramo omeniti. Nekateri slovenski znanstveniki so menili, kakor menijo seveda tudi nekateri znanstveniki pri drugih narodih, da tudi v znanosti ne gre brez reklame. Nobene tajnosti ne razodenem, če povem, da znanstvena kritika pri nas doma v dobi med obema svetovnima vojnama ni vedno ostala na znanstveni višini. Bila je namreč večkrat napravljena po naročilu. Nekajkrat se je zgodilo, da je sicer dober znanstvenik v svojem spisu hvalil samega sebe, potem pa si še naročil pohvalno kritiko. Nato pa zopet na to pohvalno kritiko oprl samohvalo. . . .

Aleš Ušeničnik ni spadal med take znanstvenike. Nikdar ni hvalil samega sebe, še manj pa naročal hvalo zase pri drugih. Če bi bil le malo udaril na to struno veličanja samega sebe, bi bil potegnil mlade ljudi za seboj tako močno, da bi jih zlepa kdo od njega ne mogel odtrgati. Imel je Aleš Ušeničnik vso zmožnost, da bi očaral mlade ljudi, če bi hotel. Toda prav nikoli ni segel po reklamah, čeprav so drugi segali.

Morda se bo komu zdelo čudno, da si Aleš Ušeničnik ni vzgojil nobenega filozofa naslednika. Ko je odšel s filozofske stolice, je ni zasedel noben njegovih učencev. Vzroki za to so različni. Po veliki večini so bili neodvisni od Ušeničnikovega ravnanja, eden med njimi pa je tudi ta, ker Ušeničnik ni napravil zase nikoli prav nobene reklame, tudi take ne, ki bi ne bila prav nič odvrtna.

KOT ČLOVEK

Da bo naša slika o Alešu Ušeničniku količkaj prava, si ga moramo ogledati tudi kot človeka. Velik je bil Aleš Ušeničnik kot slovenski kulturni filozof. Čim bolj se bo odmikal v zgodovino, tembolj bo rastla njegova podoba. Toda nič manjši kot filozof je bil kot človek. Prej večji!

To dvoje: biti velik filozof, znanstvenik, pisatelj, obenem pa biti tudi velik človek je v svetu zlasti danes tako silno redko. Zvezo tega dvojnega moremo najti le med tistimi duševnimi velikani, ki jim pravimo, da so bili tudi svetniki.

Aleš Ušeničnik je bil velik tudi kot človek, in to nam je njega, duševnega velikana, še prav posebno približalo.

Le nekaj potez naj pokažem na njem kot človeku.

NENAVADNO PONIŽEN

Prvo, kar si opazil na njem, je bila nenavadna ponižnost. Tolikšna je bila, da jo je površni opazovalec — in takšni smo bili večkrat vsi — imel za naravno slabost. Nikdar ni nihče podvomil o njeni pristnosti, bila je preveč naravna. Le to so nekateri mislili, da gre predaleč. V svoji ponižnosti je prosil za odpuščanje kogar koli, če se mu je zazdelo, da je rekel o njem kako ostrejše besedo. Pripetili so se naravnost drastični primeri. Sam sem bil navzoč pri nekaterih, slišal pa sem, da jih je bilo več. Kakšen prizor, ko Aleš Ušeničnik v vsem svojem znanstvenem veličju, najbrihtnejša glava med nami, ponižno prosi v polni predavalnici vpričo dijakov in izpitne komisije za odpuščanje mladega drznega slušatelja, ki je po sodbi vseh navzočih zaslužil še vse bolj ostro besedo. Še v redovniškem kapitlju, kjer se redovniki izpovedujejo svojih prestopov proti redovniškim pravilom, bi komaj naše! tolikšno ponižnost.

Vsak pravi filozof je ponižen. Ponižnost je namreč značilna lastnost resničnih filozofov. Toda to naravno ponižnost filozofa je Ušeničnik v sebi še asketsko poglobil. Postal je pravi vzor ponižnosti. V srednjem veku so velikim učiteljem, ki so jih imenovali doktorji, dodajali k nazivu doktor še kakšen pridevnik, ki je označeval kako značilno lastnost tega učitelja. Tako so na pr. o Tomažu Akvinskem rekli, da je angelski, ali tudi skupni učitelj; angelski zaradi jasnega razuma ali zaradi njegovega si'ajno izdelanega nauka o angelih ali zaradi "angelske" čednosti čistosti; skupni učitelj pa se je imenoval, ker so se različne teološke šole k njemu zatekale. Če bi po tem rednjeveškem zgledu hoteli označiti po značilni lastnosti tudi Aleša Ušeničnika, bi mu morali reči zaradi jasnosti v njegovem nauku "jasni učitelj", zaradi ponižnosti v njegovem

življenju pa "ponižni učitelj". Jasnost in ponižnost sta obe enako značilni zanj.

Krepost ponižnosti je Aleš Ušeničnik silno cenil. Dajal ji je prednost pred marsikatero drugo vrednoto. Navzlic velikim uspehom v svojem življenju in kljub silni avtoriteti, ki si jo je pridobil v slovenskem svetu in daleč preko njegovih mej, je mislil o sebi vedno zelo skromno. Prvaška mesta in besedo je prepustil drugim. Sam je stopil v areno in povzel besedo le, kadar je zahtevala resnica. Po dolžnosti svoje službe ali naprošen ali kot urednik katoliške filozofske usmerjevalne revije je razložil vprašanje, za katero je šlo, ga kar se je dalo jasno rešil, nato pa se podal v tiho.

Uspehi ga nikdar niso prevzeli, pa tudi porazi ne potrli, čeprav je bila njegova narava silno nežna in občutljiva. Po svojem naturelu je bil prej nagnjen k pesimizmu kot k optimizmu. Prava krščanska ponižnost je kar dihala iz njegovega ravnanja. Dajala mu je notranji mir in ravnovesje, ki ju je znal ohraniti tudi v ognju debat.

Zaradi njegove ponižnosti je moral vsakdo rad imeti Aleša Ušeničnika, kdor ga je poznal. Bilo pa nam je zaradi nje v občevanju z njim večkrat nerodno. Bila je prevelika, da bi jo razumeli.

SRČNO DOBER

Druga značilna Ušeničnikova lastnost je bila srčna dobrotà. Ušeničnik je bil silno dober. Ni znal odreči nobene prošnje. Če si ga prišel prosit za kako predavanje, razpravo, cikel razprav ali da napiše celo knjigo, se je sprva navadno branil. Zavedal se je namreč, koliko moči in časa mu bo ta prošnja vzela, on pa je bil te moči in čas odločil že za drugo delo. Vrh tega pa je vsaj zadnjih dvajset let zaradi razrahljanih živcev silno težko delal po naročilu in za določen rok. Zato se je upravičeno ustavljal sprejeti novo nalogo. Ko pa je uvidel, da je stvar, za katero ga prosiš, pametna in koristna ali celo potrebna, je odgovoril, da bo poskusil ustreči, samo rok da si ne da vezati. Odití si mogel prepričan, da se bo lotil dela še tisto uro in ga bo opravil prej, kot si si mogel predstavljati. Prinesel ti je navadno sam s fino pisavo pisani rokopis in skromno dejal: "Poskusil sem storiti; poglejte, če ustreza." Pa tudi popravil je svoj rokopis, če si ga prosil. Za neko knjigo, ki je

izšla v zbirki Naša pot, je po urednikovih željah sestavil več rokopisov od začetka do konca!

S siromaki je bil Ušeničnik naravnost razsipno dober. Ljubljanski berači so to dobro vedeli, pa tudi znali izrabiti. Kar oblegali so ga, ko se je zjutraj vračal iz stolnice ali popoldne s sprehoda. Če bi ne bilo njegovega dve leti starejšega bolj gospodarskega brata gospoda Franca, bi ga bili slekli do golega.

Ušeničnik je silno ljubil knjige. Kot na punčico svojega očesa je pazil nanje. Pa je vendar v svojem življenju vsaj štirikrat razdal svoje knjige, ker so ga prosili. Ob koncu svojega uvoda v Izbrane spise ugotavlja s tiho bolečino: "Citativ nisem mogel več vseh nanovo overoviti, ker sem svojo knjižnico vsaj štirikrat vso prebral in je šlo mnogo knjig v Trst, nekaj tudi v Gradec..." Kolikšno žrtev je pomenilo za Ušeničnika tako razdajanje knjig, morejo razumeti le tisti, ki sami silno ljubijo knjige. Otožno se je nasmehnil, ko mi je podrobno pripovedoval o tem razdajanju samega sebe, da tako rečem. Saj je postala knjiga njegova druga narava.

Aleš Ušeničnik ti je izpolnil vse, kar si ga prosil. Prevzel je delo zate; zamenjal uro predavanja, maševanja; vse, kar si ga prosil. Bral nam je naše rokopise, jih popravljaj, dal namsvete. Odrekel ni ničesar.

Sam pa je bil do drugih silno obziren. Nikoli ni od nikogar ničesar zahteval; uslug v povračilo svojih ni pričakoval. Zlepa ni nikogar česa prosil. Če pa je kdaj moral, se je videlo, kako težko je to storil. Vedno se je bal, da bo komu nadležen. Sam vedno na razpolago, da drugim pomaga, drugim pa nikoli v breme.

V družbi in službi je bil najboljši tovariš. O sebi ni rad govoril, pač pa se je z vidno naklonjenostjo zanimal za druge, za njihovo zdravje, študij, napredek. Bil bi se še bolj, ko bi se ne bil vedno bal, da bo nadležen. V družbi je raje molčal kot govoril, s smehljajem je spremljal razgovore drugih.

JUNAŠKO POTRPEŽLJIV

Človek se razodene zlasti takrat, ko doživi kako razočaranje. V takih trenutkih pride na preizkušnjo. Aleš Ušeničnik je v svojem dolgem življenju doživel mnogo hudih razočaranj. O njih ni sam nikoli začel razgovora. Tudi na vprašanja o njih ni rad odgovarjal. Le

včasih je kaj razodel. Bolelo ga je, da pri svojem delu večkrat ni našel opore tam, kjer bi jo bil najprej pričakoval. Blagroval je Mahniča, da je bil v svoji slovenski dobi glede tega bolj srečen.

Bolelo ga je razkol med duhovščino ljubljanske škofije proti koncu prve svetovne vojne, ko so ga nekateri zaradi njegovega zadržanja hudo žalili. Bolelo ga je, ko so mu v znani debati o umetnosti, ki jo je imel z Izidorjem Cankarjem, naložili molk. Krščanski socialisti in križarji mu niso prizanašali.

A tudi sicer je letelo veliko strel na njega. Bil je prevelik, da bi ne vzbujal nevoščljivosti. Nekateri so mislili, da jim je na potu. Da zasenečuje njihovo slavo.

Vse take nevesčnosti, žalitve in krivice je Ušeničnik mirno prenašal, čeprav so ga hudo bolele. Nikdar jih ni oponašal, še manj vračal. Večkrat pa je žalitve povrnil z novimi dobrotami.

Bila je pri nas doba, ko so nekateri mladi katoliški ljudje pod vplivom komunistične infiltracije sistematično podirali avtoriteto Ušeničniku, ga smešili, mu podtikali bedaste izjave, njegove lastne pa pačili in krivili. Našli so pri tem opore tudi na takih mestih, kjer bi je najmanj smeli.

Mirno in vdan v božjo voljo je prenašal Aleš Ušeničnik tudi svoje bolezni. Le najožji znanci so vedeli, koliko je trpel zaradi bolezni na srcu in zaradi revmatizma. Po cele tedne je bil vsako leto priklenjen na bolniško posteljo. Bolezni na srcu je tudi pripisati, da je bil boječ in njegov korak plah. Odkrivajo pa nam te bolezni, kako silno voljo je moral imeti Aleš Ušeničnik, da je kljub njim opravil v življenju tako ogromno nalogo. Kakšen zgled za nas vse!

SVETNIŠKO POBOŽEN

Končno moramo omeniti še njegovo pobožnost. Treba ga je bilo videti, s kakšno zbranoostjo je na primer opravljaj daritev sv. maše. Dolga desetletja sta hodila vsak večer z bratom v ljubljansko stolnico k litanijam. Vsak dan, poleti in pozimi, med šolskim letom in v počitnicah, Sredi dela je vstal in odšel. Če je bil v družbi, se je opravičil in odšel. Vsak dan. Že sama ta navada je nekaj heroičnega. Nasmihali smo se ji, šalili se iz nje. Ušeničnik pa se je nasmehnil, nič nam ni zameril, a odšel je po svoji poti. Vsak dan do

smrti. Tako vztrajni so svetniki. Različne druge verske vaje je opravljal ta veliki človek natančno kot redovniški novinec, pa naj je šlo za molitev brevirja ali rožnega venca, ali za tedensko spoved, ali za obisk Najsvetejšega ali za duhovno berilo. Kolikšen zgled za vse duhovne ljudi!

Še bi moral govoriti o njegovi naravnost škrapulozni resnicoljubnosti, o njegovi strašni delavnosti, o njegovem natančnem uporabljanju časa in silno strogem dnevnem redu.

Tega plemenitega človeka ni več med živimi. Leta so ga strla. V štiriinosemdesetem letu je umrl. Sicer je čudno, da je pri svoji bolehnosti in tolikem delu dočakal tako častljivo starost. Že kot bogoslovec v Rimu je moral oditi zaradi splošne oslabelosti zdraviti se

v Woernshofen k tedaj znanemu župniku Kneipu. Vse življenje je bil bolehen.

Svetilka v Slovencih je ugasnila. Aleša Ušeničnika ni več. Danes se nemara le nekateri med nami zavečajo, kaj smo zgubili z njim. Kolikšno vrzel v slovenskem narodu je zasekala njegova smrt. Toda zgodovina bo nekoč povedala, da je bil to za dolgo dobo največji Slovenec: velik naš filozof, velik slovenski kulturni delavec, velik pa tudi kot človek. Naš najlepši harmonično razvit značaj.

Aleša Ušeničnika ni več. A ostala so njegova dela. Ta bodo vodila katoliške Slovence še mnogo rodov. Njegov zgled bo svetil pred njimi.

Zahvaljen bodi Bog, ki si nam dal človeka s tolikimi talenti in s tako čiste vestjo.

DR. AL. ODAR

Franc Ušeničnik

Franc Ušeničnik je bil brat Aleša, znanega slovenskega filozofa in sociologa. Dve leti je bil starejši od njega. Rodil se je leta 1866, hodil po istih šolah kot brat Aleš, samo da dve leti pred njim; torej v Poljanah in Skofji Loki, Ljubljani in na gregorianski univerzi v Rimu kot gojenec Germanika.

Ko se je kot doktor modroslovja in bogoslovja vrnil v Ljubljano, je bil nekaj časa v dušnopastirski službi; nato je bil več let spiritual v ljubljanskem bogoslovnem semenišču; odtod je šel za prvega rektorja novoustanovljenega zavoda sv. Stanislava v št. Vidu nad Ljubljano, pa se je kmalu vrnil v Ljubljano. Prevzel je v bogoslovnem semenišču predavanja iz pastoralnega bogoslovja. Na bogoslovni fakulteti novoustanovljene ljubljanske univerze je prevzel isto stolico. Predaval je tudi liturgiko. Obe stolici je obdržal do svoje upokojitve par let pred drugo svetovno vojno. Njegov naslednik je bil prof. Ciril Potočnik, ki je že umrl pred nekaj leti. Franc Ušeničnik je bil eden izmed prvih treh profesorjev ljubljanske bogoslovne fakultete; ti so fakulteto orga-

nizirali. Bil je tudi prvi njen dekan. Postal je tudi častni kanonik ljubljanskega stolnega kapitlja, obenem z bratom Alešem pa tudi častni apostolski protokolarni.

V življenju sta bila brata Aleš in Franc tesno združena. Skoro nisi mogel srečati enega brez drugega. Mnogi ju sploh niso razlikovali. Tudi smrt ju ni mogla za dolgo ločiti. Šestnajst dni po Aleševi smrti je umrl tudi Franc: 16. aprila 1952. zjutraj ob šestih. Za vedno bosta skupaj, kakor je prosil Franc umirajočega brata Aleša.

Franc Ušeničnik je v mlajših letih izdajal "Venec krščanskih bratovščin", ki je bil prednik "Bogoljuba". V mariborskem "Voditelju v bogoslovnih vedah", v "Katoliškem obzorniku" in "Bogoslovnem vestniku" je priobčil dolgo vrsto razprav. Med njimi sta vzbudili veliko pozornost zlasti razpravi o slovenskih janzenistih in o oglejskem obredniku. Praktični del Bogoslovnega Vestnika je dolga leta polnil s praktičnimi prispevki iz pastoralne teologije in liturgike, teoretični pa z ocenami in poročili o znanstvenih delih obeh ved.

Napisal je odlično knjigo o vzgošeslovju ("Vzgojeslovna načela"). Zlasti pa je znan po obširnem Pastoralnem bogoslovju, ki je doživelo v dvajsetih letih tri izdaje, kar je za slovensko znanstveno knjigo velika redkost. Prva izdaja te knjige, ki je izšla v dveh zvezkih takoj po prvi svetovni vojni, je vsebovala tudi nauk o katehetiki, cerkvenem govorništvu in liturgiki; v naslednjih izdajah je to troje izpustil. Liturgiko je pozneje znova obdelal v knjigi "Katoliška liturgika", ki je doživela dve izdaji. Tudi v ljubljanski škofijski kuriji je bil priden delavec. Napisal je rešitve sto in sto aktov, ki so vsebovali bolj zamotane primere. V ljubljanski stolnici je spovedoval dolga desetletja. Tako je deloval kot teoretičen in praktičen pastoralist skozi celo svoje dolgo življenje.

Franc Ušeničnik je bil človek reda in discipline. Točen je bil kot ura. Po tej izredni točnosti je bil stalen živ zgled za mlade bogoslovce in duhovnike. Natančen pa ni bil samo v zunanjem delu vsakdanjega življenja, marveč tudi pri svojem strokovnem in znanstvenem delovanju. V svojem Pastoralnem bogoslovju, ki se je svoj čas moglo meriti z vsakim delom iz te stroke v svetovni literaturi, je zbral silno veliko podatkov, ki jih je vse sam preveril. Zato se je mogel vsakdo nanj zanesti. Za svojo

stroko je živel ves. Vedno je bil pri svojem podrobnem delu. Pridobil si je ogromno znanje v svojih strokah, kakor tudi v domači cerkveni zgodovini. Bil je živ leksikon. Njegov silni spomin je obdržal še tako drobne podatke.

Franc Ušeničnik se je odlikoval po treznem in mirnem presojanju duhovnih stvari. Bil je sijajen vzgojitelj dušnih pastirjev, zlasti spovednikov.

Na zunaj je bil bolj trd; pravo nasprotje z rahločutnim bratom Alešem. Vendar je bil v srcu zelo dober človek. Mnogim je pomagal s svojim svetom v duhovnih stvareh, pa tudi gmotno. Nikoli pa levica ni vedela, kaj je storila desnica.

Bil je človek z zelo globokim duhovnim življenjem. Navzlic zunanji raskavi podobi silno nežno čuteč z bedo svojega bližnjega.

Za svojega dve leti mlajšega brata Aleša je skrbel tako, da bi nobena mati ne mogla bolj za svojega otroka. Kot starejši od njega se je vedno čutil nekekega njegovega varuha kot nekoč v Poljanah ali na ljubljanski gimnaziji. Čeprav je bil tudi sam visoko nadpovprečno nadarjen in si je pridobil s stalnim študijem v dolgih desetletjih naravnost ogromno znanje, se je rad uklanjal geniju svojega brata.

DIMITRIJ JERUC

Jesenske rože

Ko listje osiplje se z vej,
prekriva aleje in gaje,
sem trgal si rože jesenske,
ki srce ima jih najraje.

Te rože jesenske, ki mro
pod kapljami megle in slane,
sem trgal s predrzno roko,
ko davi sem šel čez poljane.

In breza strmela je vame
kot jaz bi oklestil ji veje;

že zopet so misli mi same
in srce se nič več ne smeje.

Zavil sem po poti domov,
ves truden in žejen pokoja,
prinesel sem rože z grobov,
mladost mi počiva tam moja.

Ko davi sem šel čez poljane,
natrgal sem rože jesenske;
joj, kakšne so zevale rane
in boli ter tuge slovenske.

Pesnik Francé Balantič

Zasuta usta

Nekje pokopališče je na hribu,
Joj, lep je molk s prstjo zasutih ust!
in prek razpadlega zidu rumena trta
ki išče luč z ugaslimi rokami.

Ležim v globini tiho, tiho,
v dolini mrzel je večer in pust.
Pri meni noč je in mi sveti.
brez križev, rož, grobovi sami

Rodil se je 29. nov. 1921. v Kamniku.

Zgorel je pred desetimi leti, v noči 23-24 nov. 1943, v Grahovem.

"Kje je tisti čas..." Tako si nam prepeval in mehko ubiral svojo liro.
Vabil si nas v vrt svoje bogate mladosti, prekipevajoče v lepoti in polnil
vrče s plemenito pijačo svojega srca, ki nas je pijanila...

Pred desetimi leti... si gorel kot živa baklja, vojščak, na okopih domo-
vine. V mrzli jesenski noči je veter razsul čez slovensko zemljo pepel Tvoje
zemskosti, da bi bil odkupnina za Prerojenje in Vstajenje. V vsem tem
bridkem času, ki nas je pestil, a nikoli zdrobil našega duha, sta gorela pred
nami dva najsvetlejša plamena Tvoje nikdar použite ljubezni: tiste, v kateri
se je v pokorni službi Najvišjemu najboljši del duha pretopil v vzvišeno
Lepoto nad vsem zemskim — in do domovine, v katere obrambo si postavil
kipeče sile svoje mladosti.

Poslušamo glas Tvoje piščali: nekoč je bil sladak kakor pastirjev ovcam.
Danes piska pred mrtvimi bataljoni, ovenčanimi s slavo in uravnanimi
v bojno vrsto, himno o svobodi. Slovenska zemlja, slišiš ta klic? Iz zate
darovanih src se rodi zarja tvojega prerojenja!

Trije soneti o izseljencih

VELIKI GREH

Vsa plaha si in revna, gruda rodna,
kot drobna dlan se skrivaš med gorami.
Mladi smo, v nas se hrepenenje drami,
za morjem, pravijo, je zemlja plodna.

Iskati hočemo poti čez morje,
otrokom ti ne moreš dati kruha,
do dna smo segli v tvoja nedra suha
in zadnje smo iztrgali ti skorje.

Zato na pot, dokler še kri je topla,
dokler nas še opajajo želje.
Ko duša zadnje sanje bo izsopla,

morda se v tvoja vrnemo zavetja.
Tokrat ni treba kruha in ne cvetja,
samo grobov naj izprosijo roke.

ZAMAN

Klečim na skali, sklonjen nad prepad,
čez gore zarje pljuskuje valovi,
skoz mrak dehtijo brinovi sadovi
kot žalost, da izgubil sem zaklad.

"Odpri mi, kralj Matjež, svoj mrtvi grad!
Glej, mater zapustili so sinovi
in dan nad zapuščenimi grobovi
se kmalu nagnil v večni bo zapad.

Daj, vstani in prikliči spet otroke,
ki iščejo darov od tuje roke
in bolni sanjajo o mladih dneh!"

Gubijo klici se v odmeve blazne.
Zaman mi pest razbija stene prazne,
le noč v obraz mi meče žgoči smeh.

SEN O VRNITVI

Ko boš, tujina, vso mi kri izpila,
ko neizgovorjena bo beseda
prišla kot ogenj mi na usta blede,
bo davna želja domu me vrnila.

Na srce dal prsti bom kot zdravila,
sprejel me vase bo pozdrav sosedu,
spoznala na planini me bo čreda
in v duši bo zaplala nova sila.

Okusil spet bom sok planinskih trav,
— spomini nanj skelijo kakor rane,
ki jih zastrupil dolgih cest je prah.

Domači kraj, kako mi spet boš drag!
Kako bom ljubil gore razkopane,
dokler ne bom nad njimi tih zaspal.

Želarija na Prénaščaku

I.

Na gorice lega noč.

Čez bregove diha mir, kot da je v dnihak spočeti mrak položil na vrhove mehka, baržunasta krila.

Samo za Prénaščakom še gori nebo. Črne sence visokih jagnedi podpirajo neskončne veke nebeškega svoda, da med njimi dobrotno oko božje ljubkuje temne kodre v dalj nanizanih hribov, ki gredo spat. Rahla sapa od zgorca diha nanje dišečo uspavanko poletne noči.

Topoli šelestijo. Trepetajoče listje šepeta pobožno večerno molitev umirjenih goric.

Nekje tako daleč, kot iz pravljice poje jeruzalemski zvonček drhteči napev večernice.

Po kolniku navzgor po dolini se ziba voz. Kolesa režejo v mehko glino ostre sledove kot v rahlo testo. Samo v razvoženih jamah prtajeno zaječijo, kot da jih je strah motiti božajoči mir večera.

Lipnikov Jakob sedi razoglav na deski, ki je položena čez gárice. Sklanja glavo na prsi. V rokah, ki so sklenjene kot za molitev, drži vajeti in bič. Preko ustnic mu drsi šepet, kot da prenapolnjena duša sili v božajoči pokoj večera. Samo konji težko sopejo in topo udarjajo s kopiti v razhojeno zemljo.

Na temni neskončnosti neba se utrinjajo zvezde. Mežikajo, kot da izzivajo beli mesec, ki se dviga izza Strezetine. Oblaki, ki jih neslišna sapa goni v črno dalj, brišejo nočni svod nad goricami, da zvezde zažare kot milijoni draguljev.

Na koncu dnike poje dekle zapoznelo angleško pozdravljenje.

Lipnikov Jakob prisluhne. V srcu mu pozvanja drgetajoči odmev pesmi, ki se z boječim napevom slavca v mladolesu spaja v sladko sozvočje prebujenega nastrojenja.

Dvigne obraz proti nebu, da mu v očeh igra odsev zvezdnate noči. Po težkih udih mu polje nemirna trzavica nečesa nesluteneга, da se zdrzne kot v dražčem opoju. Z roko gre preko čela, kot da ga omamlja neznani napoj noči. Med napel priprtimi ustnicami blisnejo zobje v beli mesečini kot v nasmešku vseobsežne, razganjajoče sle, ki ga dviga nekam za bežečimi oblaki... Je mu, kot da z odprtimi očmi sanja prelest pravljice, ki je resnično

doživetje mehke poletne noči med goricami...

Veliki mesec se drsa z oblaka na oblak in hiti v vabljivi raj migetajočih zvezd. Na gorice cedi srebrno bogastvo, da medlo bleščijo v začarani lepoti sna. Netopirji huškajo v pokoj noči kot preplašene duše in sova plava na neslišnih krilih v gostoto dišečega vzdušja. Samo pes v kuči nad lesom bevška in tuli v mir, da zateglo odmeva preko gozdov. Potok ob kolniku igrivo žlobudra, kot da odnaša lepe sanje goric nekam v daljni svet...

Ljubezen božja je dihnila v noč nad goricami svoj mir...

Lipnikov Jakob se pelje v noč kot na krilih sanj... —

Mladi konj se nenadoma vzpne. Zafrca in skoči na stran. Tudi staro kobilo na odsebnih strani potegne za seboj. Voz odskoči in zaječi. Oje zahreščijo.

“Oha,” vzklikne Lipnikov Jakob in podzavestno napne vajeti, da se živali kar privzdigneta in obstaneta.

“Oha...”

Mladi konj striže z ušesi. Cepeta in freca.

Lipnikov Jakob krčevito drži vajeti. Pomirljivo prigovarja:

“Oha, ričko, oha... Ohaaa...”

Napenja oči in vleče vajeti, jih počasi spušča in prigovarja:

“No, ričko, no...”

Konj se ne gane. Udarja s kopiti in freca. Striže z ušesi in dviga glavo.

“Kakšen hudič te straši...?”

Ne gane ga z mesta. Konj se vleče na stran, tepta, šilj ušesa, sope.

Lipnikov Jakob gleda okoli sebe. Ne vidi nič. Samo stara vrbača ob potoku je vrgla preko žuboreče vode mesečno senco. Samo drobni, nemirni lističi pobliskavajo v mesečini, kot da se pogovarjajo z igrivimi valovi...

Pač. Na robu gozda, pod starim hrastom ob klancu se nekaj medlo bel...

Lipnikov Jakob skoči z voza. Boža konja po napetem hrbtu, po vratu, po glavi. Prime ga za uzdo.

“No, ričko, dijo...”

Vodi ga za seboj. Konj mu obotavlja se sledi.

"Hi, hi, hi..." zvonko zarezgeta izpod hrasta.

Lipnikov Jakob se zdrzne.

"Hi, hi, hi..."

Obstane. — Prisluhne. —

Nič...

Vleče konja za seboj in stopi naprej.

"Kdo je?"

Nič...

"Kdo je," ponovi krepkeje. Za ušesi ga za-
peče vroča goričanska kri...

"Bom usekal... — Ne plaši mi konja..!"

"Hi, hi, hi..."

V črni senci debelega hrasta se je ganila
druga bela senca. Konj se je zopet zdrznil in
vzpel, da je privzdignil tudi Lipnikovega Ja-
koba.

"Kruc... — Ne igraj se, ti rečem..!"

Če bi ne imel konja vpreženega v voz, bi
že skočil in udaril kar na slepo...

"Oha, ričko, oha... Ohaaa..."

Miri konja, da bi lahko zadrnil vajeti oko-
li mladega gabra ob kolniku.

Potlej skoči kot mlada zver proti beli sen-
ci, ki je bila prislonjena ob hrast.

"Vreče..." zasope. "Vreče moke..." tipa
debel, napet hrbet pod hrastom.

"Če ne stopiš iz gozda, ti bom vreče preze-
kal..." grozi v tiho temo gozda.

Vse tiho...

Lipnikov Jakob se zaleti v gozd...

V črni senci grabi samo v prazno.

Prisluhne...

Nekje med goščavo, ki jo ližejo srebrne me-
sečne lise, počí suha veja, kot da je zbežala
skozi noč preplašena srna...

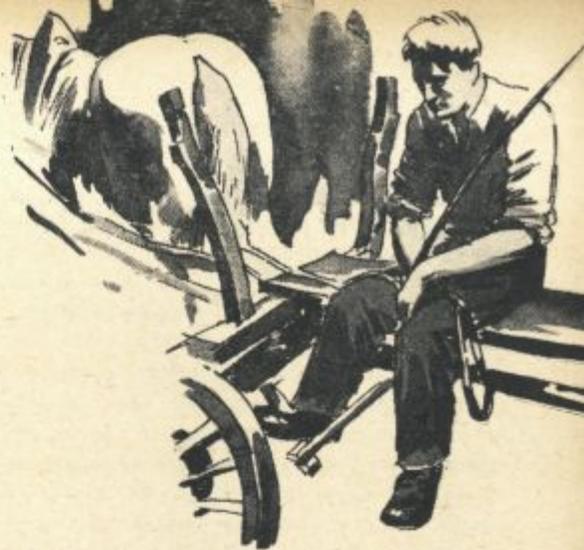
Lipnikov Jakob se spusti za njo. Zvija se
med pošastnimi debli in skozi grmovje. Pada
v kotanje in skače preko jarug. V noči se mu
zdi, kot da ga nevidna krila nosijo preko ko-
renin in mahu. Ne čuti tal pod seboj. Njegov
tek skozi gozd je kot lahki let nočne tujede...

Sluh ga vodi za bežečim plenom s tolikšno
silo, da mu v prstih drhti grabežljiva sla ropar-
ice...

Zopet priteče na osvetljeno jaso ob potoku.
Z ostrim pogledom nočne ptice premeri jaso,
čez katero je že položila rosa dragoceno ten-
čico noči.

Od potoka navzgor teče dekle. Videti je, ga
je upehano in da lova ne more več vzdržati...

Lipnikov Jakob se napne kot srnjak in sko-

Lipnikov Jakob sedi razoglav na deski...

či za njo... Mimo voza, mimo konj, proti hra-
stu...

Z močnimi rokami zagrabi bežeči plen, da se
mu ne more več izviti...

Premagano obstane dekle, ko ga Lipnikov
Jakob silovito zagrabi za lakti in kar privzdig-
ne od tal. Drži ga, kot ča se je vsa sila lo-
va skozi noč preselila v njegove prste. Obrne
dekletko proti mesečni in ji gleda v lesketajoče
se oči, ko se ji zasopljene prsi sunkovito dvi-
gajo in ji skozi odprta usta huška vroča sapa.
"Zefika..." mu odjekne iz notranjosti.

Dekle samo težko diha in mu brez moči gle-
da v razgreti obraz.

Še nikoli ga ni videla tako od blizu, še ni-
koli ni šarugova Zefika opazila, da je bil Ja-
kobov obraz tako lep, kot sedaj v srebrnem
siju mesečine. Kot da je z njegovih razgretim
lic odseval neki nedoumljivi, pravljlični čar
močrega fanta, ki jo je držal tako krepko za
lakti, da se ni mogla ganiti... Samo širila je
oči in čutila, da ga morajo njeni pogledi samo
božati preko razmehšenih las, začudenih oči in
napel odprtih ust...

Samo težko diha, da jo zadrževani napon za-
soplenosti boli skozi vse telo.

"Da... Jakob... da... jaz sem ti konja
splasila... — Si hud..?"

Samo zobje mu blisnejo v mehkem siju noči,
samo še krepkeje jo prime, kot da se boji, da
bi ne bilo prehitro mimo veselje ujede, ki je
ujela plen...

Šepne:

"Zefika... Kaj delaš sama tu..?"

"Saj me ni nič strah... — Ti si se ustra-
šil... ne jaz..."

“Tvoja vreča... Ti... Če bi mi konj oje zlomil, kaj bi rekel gazda...?”

“Morala sem iti v mlin. Kruha nam je zmanjkalo... Pa sem morala čakati, da je Korpar do konca žrmljal...”

Tako se pogovarjata in sama ne vesta, čemu jima je, kot da si pripovedujeta neskončno lepe pravljice...

Poletna noč, ki z milijoni igrivih zvezd čuje nad goricami, je razpela nad njiju omamni svod nikdar slutene lepote. Žuboreči potok pod njima govori tako nepojmljivo lepe besede, da jih razume samo dvoje čistih src, ki sta se srečali nekje v brezčasju ljubezni. Slavec v mladolesu je samo pojoči odmev duš, ki sta se v sreči trenutka zljili v eno...

“Zefika...”

“Jakob...”

Sedaj je bil mladi konj, ki se je prestrašil ob hrast poslonjene vreče, vreden, da bi ga šarugova Zefika objela okoli vratu in pobožala po baržunastem gobcu. Sedaj je bil tudi konj pravljica, kot je bil pravljica mesec na temni neskončnosti svoda, kot so bile zvezde, pa vrbe ob potoku in pošastne sence vdiljen ob kolniku...

Šarugova Zefika bi tako stala vso večnost in prisluškovala lepoti, ki je vrela preko srca... Kot da je lepa samo resničnost pravljice, kot da se vse drugo odmika v dalj, kamor ne bodo nikdar segle njene roke...

Nasloni glavo na Jakobove prsi in pripre velike oči. Med vekami se izsili debeli, skriti biser, ki se ji preko vročega lica strklja na Jakobove prsi, na tla, da posveti mesto njene pravljice... Ne ve, ali je dragulj njene sreče, ali je bil spočet za bol... Ne ve... Samo čuti, da je njeno srce moralo spočeti solzo...

II.

Na trojičko nedelje so mašarji na žegnanju pri Veliki Nedelji videli, kako je Lipnikov Jakob kupoval Šarugovi Zefiki lecetarska srca in sladko medico...

Babe so stikale glave in si šrajale, deklina z vseh vrhov nad Stanovsko grabo pa so rdele...

Vso dolgo pot od Velike Nedelje v Stanovno sta Lipnikov Jakob in šarugova Zefika morala poslušati, kako so babe nalašč postavljale navzkrižne besede, ko so ju prehitevale, kot da se jim je doma prežganje smodilo...

“Škoda čeha...”

“Poglejte si no...! Ste jo videli, soseda...? — Pa kako vam hodi... Kot sraka...”

“Kaj le misli čeh...?”

“Še sram je nič ni...”

“Bo že videl, ko bosta medico popila... in bodo ostale droži...”

“Je to goričanka...? Takšna griža? Zgórec naj malo potegne, pa jo bo odnesel čez bregó... In ta naj rodi otroke takšnemu biku... aaah...?”

“Škoda čeha, škoda...”

Kajpak. Šarugova Zefika ni bila iz lesa kot druga goričanska dekleta, ki so jih sile kar raznašale kot mlade kobile, da je bilo vse na njih napeto in žilavo kot zreča jabolka... Šarugova Zefika je bila drobna in lahka kot tresorepa pastirička na pisanem travniku. Iz majhnega obrazka, ki mu je barvala lica nežna rožičasta koprena, so gledale žive, pa nekam v nedoumljivo slo zasanjane plave oči...

Z materjo, dvema doraščajočima bratoma, ki sta že hodila na mértik, in majhno sestrico Maliko je živeła v kući nad peščenim klancem Strezetine. Od tam so njene oči romale preko vseh teh začaranih vinskih bregov kot v krajestvo sanj...

Kaj je bilo v njej narobe, ni vedela. Čutila je samo, da lepota teh blaženih goríc mora roditi dekleta kot je bila Prijolova Hanika in kot je bila Škrinjarova Trezika in kot je bilo drugih toliko, ki so doraščala med temi bregovi v vsej sočnosti razganjajočega zdravja...

Saj je znala delati. Ko je ono leto nekakšna tréšlika sredi žetve pobrala očeta, je morala namesto matere, ki je hodila v tábrh, skrbeti za nebogljeno Maliko in tudi za fanta, dokler nista dorastla. Toda čutila je, da ni bilo to, kar je mali gorički svet terjal od vrhovljanske deklinae.

Šarugova Zefika pa bi bila tako rada enaka ostalim mladim goričankam! Tako rada je prepevala, da je njen srebrni glasek plaval nad Stanovsko grabo kot žuborenje škrjanca. In bila je vesela in živa kot mlada veverica...

Hotela je izživeti vso srečo mladosti med vinskimi goricami...

Nekaj nedoumljivega v njeni notranjosti jo je priganjalo, da je grabila za lepoto življenja oberoč...

Vse te bele marjetice po travnikih, valujoče pšenice po plazútah in čez brege položene plave gorice bi zajela z enim samim nedoglednim zajemom in šla bi pod nebo, da bi bila raz-

košna lepota njenega dojemanja blizu Boga, ki je ustvaril to zemljo...

Hlastala je za razkošjem prelesti med goricami, kot da se ji je hotela izmuzniti...

To je bilo, kar so ji vrhovljanke zamerjale...

Ko jo je ono toplo poletno noč ujel Lipnikov Jakob in s krepkimi rokami pritisnil tako blizu na svoje prsi, da je slišala močne udarce njegovega srca, je čutila, da ji je prišel sam raj naproti. Razpela bi krila in se dvignila na beli oblak, ki je visoko gori pod mesecem nosil njeno hrepenenje blizu uresničenja... V teh varnih, močnih rokah, katerih silni prijem je tako sladko bolel nad lakti, je bila njena drobna dušica tako razkošno razsipna, da ji je kanila solza preko lica in blagosloвила mesto spočetja njene sreče...

In vendar se je tako bala, da se je njeno srce zvijalo v drgetu bojazni.

In vendar so jo vrhovljanke videle po trojički nedelji še mnogo krat, kako je pajdašila z Lipnikovim Jakobom. Vse poletje, v bratev, skozi predpust in vigred v novo poletje...

"Ste jo videli," so kar zakričale vrhovljanke, ko je minil predpust in sta Lipnikov Jakob in Šarugova Zefika samo pajdašila...

Resnico, sladko resnico blaženih sanj sta pa znala samo onadva... — —

Lipnikov Jakob je prišel v Stanovsko grabo od nekod izza Tomaževskih bregav. Tam so pré čehi grabili za kolje in si ga lomiili na betičah kot trhle bilke, kadar je zavrela kri. Toda, kadar je bilo treba poprijeti za delo, so tudi poprijeli, da se je poznalo, kot da so potegnili mladi junci.

Lipnikovega Jakoba je zagledal Fickov Franc ono leto na martinovskem sejmu v Ormožu, kamor je bil fant pripeljal staremu Podplatniku trop živine. Fickovemu Francu so ugajale fantove močne roke in žive oči, ki so kazale, da vse vidijo. Mislil je, da bi Jakob utegnil biti dober hlapec za njegove konje.

Tako se je zgodilo, da je Lipnikov Jakob kar tisti popoldan prisedel k Ficku na voz in se odpeljal po Lešnici navzgor proti Stanovnem.

Ko so Lipnikovemu Jakobu povedali, da preko Runča in Žvaba nima predaleč nazaj v tomaževsko faro, če bi se mu stožilo po očetovi kući, je sklenil ostati in poizkusiti srečo. Doma jih je ostalo še vedno zadosti, da so lahko začasa obdelali gosposke gorice. Pri Ficku

Stanovnem pa je končno prišel do konj, kar si je že od nekdanj tako vroče želel. Ko je potlej še preračunal, da tudi plača ne bo manjša kot so jo ponujali drugod, si je kar oddahnil, da mu ne bo več treba kriviti hrbtna pod vročim soncem, ki je pod očetovo kučo v tomaževski fari zorilo tuje grozdje...

In ko je neko sončno popoldne odkril, da je s Prénaščaka nad Stanovnem videl ne samo do domačega vrha, ampak vse gori do temnega Pohorja, pa preko Drave do strmih Halož, pa Ivančice na hrvaški strani, pa preko bleščečega se jabolka ormoške farne cerkve v zagorsko deželo, pa Hum med Jagnedi in Sv. Bolfenk na Kogu in Svetinje in više gori Jeruzalem in potem v dalj tonečo ravan Prekmurja in Kapelo, je kar poskočil od veselja.

Tako se je zgodilo, da Fickov Franc ne bi mogel najti boljše družinčeta kot je bil Lipnikov Jakob.

Vse to pa je bila samo pravljíčna dežela, kjer je njegova sreča počasi rastla v resničnost...

Povsod po teh sončnih bregih so pogrnjene male krpe želarij, nad katerimi čepijo kuče kot bele golobice. V njih iz roda v rod tiho doživljajo večer življenja stari želárji in si na tplem soncu grejove otrple ude. Njihove so bele kuče in njihove so krpe zemlje, s katere jih nikdo božji nima pravice pregnati, in kjer lahko mirno čakajo ure, ko bo preko vinskih goríc zajokal klénkač in oznanil njihovo smrt. Mladost so pretežali med bregovi in nekje prislužili ali podedovali od drugih dobrih starcev košček goričke zemlje, da je njih želja postala drobec resničnega raja...

Tudi na Prénaščak je bila vržena želarija, kjer je stari Bogšev Jurek čakal svojo uro...

Bila je pisana in sončna, kot da so angelci božji izgubili dragoceno ruto, ko so se v urah rajške sreče igrali nad vinskimi bregovi...

Odkar je ono poletno noč Šarugova Zefika splašila Lipnikovemu Jakobu mladega konja, je bila v želariji na Prénaščaku zakopana skrivnost njegove sreče, ki je zorela kot sočna jagoda pod poljubi sonca...

Lipnikov Jakob namreč ne more pozabiti nežnega drgeta, ki je šel skozi drobno Zefikino telo, ko jo je tisto noč držal v svojih rokah. Bil je kot začarani napev sladkobe, ki je budila v njegovih nabreklih mišicah še nikdar slutene moči. Ves svet bi zagrabil kot hudega

bika za roge in ga odrinil s poti, ki je vodila k lepoti Zefikine ljubezni...

"Zefika... Ti nisi za viničarsko kučo..." ji je zašepetal na uho.

Šarugova Zefika se je prestrašila. Vročica trzavica ji je zaplala skozi telo kot vseobsežna sramota. Jakobove nežne besede so se ji zdele kot brezobzirni, dražljivi posmeh...

"Jakob... Jakob... Jaz pa te imam tako rada..." boleče odmeva v njenem srcu, kar ne more preko jezika...

Lipnikov Jakob se samo smehlja. Obrne jo proti Prénaščaku, kje večerno sonce polaga zadnje dragulje na Bogševo želarijo.

Kuća na obzorju se iskri, kot da se je okopala v blestečem razkošju dneva. V okencih poigrava blesk kot v sreči ovlaženih oči. Velika tepka proži perutnice svojih vej nad svišli in v topoli za hramom igra dih večera. Po slivju se težko cedi smaragdna gostota trave in trte na rebri šopirijo listje, da mladi grozdji lahko pijejo sončno zorenje. Ob plazúti se vrtniči dozorevajoča pšenica na kópanju in plavica pleše z gorečim makom raj poletnega večera, ki mu nekje visoko pod nebom poje škrjanec...

"Zefika... Ti nisi za viničarsko kučo..."

Šarugova Zefika samo povesi oči, da bi Jakob ne videl pekoče rose, ki se je gostila na vekah...

Narahlo ji dvigne brado, da rdeče sonce nad večernim obzorjem dihne na njena lica tenčico očarljive lepote...

"Tja gor poglej, Zefika...!"

Šarugova Zefika odpre oči... —

Zahajajoče sonce riše nad Prénaščakom močeni soj božjega veličastva. Čez vse nebo se utrinjajo lesketajoči se žarki, kot da neskončna roka božja trosi na gorice blagoslovljene dragulje iz večnih zakladnic dobrote. Visoko pod obarvanimi oblaki leti jata golobov in lastavice režejo toplo vzdušnje. Iz kuč, ki so se razvrstile ob klancih vrh gor, se dvigajo proti nebu tenki, ravni stebri dima, dokler se ne izgubijo v globini neba. Prihajajoči večer polaga na gorice dragoceno škrlatno odejo.

V Bogševi kuči mežikajo drobna okenca kot nedolžne oči dobrega otroka. Sonce sije nanje, da iz njih puhti odsev zlate sreče. Mehka dobrotnost se spreleti skozi Zefikino notranjost, da bi stegnila dlan in narahlo pobožala lesketajoče se sleme.

"Tam boš živela, Zefika... — Ti nisi za viničarsko kučo..."

Jakobova dobrotta pa je njena bol, da bi skrila lica v dlani in se razjokala. Ve, da je Lipnikov Jakob, ta močni fant, ki jo je tako sladko boleče držal v svojih rokah, garal noči, da bi si pri starem Gogšu prislužil želarijo. Ko so drugi čehaki vasovali, je Jakob pri mesečini obračal Bogševo kópanje, da je drugi dan neprespan odhajal na delo za Ficka... Za Šarugovo Zefiko...

"Ker nisem prava goričanka..." spreleti žgoča žalost šarugovo Zefiko.

Ne najde v sebi sile, s katero bi mu lahko poplačala tolikšno dobrotto...

Samo njena ljubezen je tolikšna, da bi utonila v njeni neizmernosti in potegnila v njen opojni vrtnec tudi fanta, ki ga je tako ljubila... —

Ko se je tisto noč Lipnikov Jakob po trdem delovnem dnevu zopet vzpenjal proti Prénaščaku, da bi njegov dobri starec v kuči na vrhu ne bil sam, je šarugova Zefika ležala vznak na ležišču in težko dihala. Z na široko odprtimi očmi je gledala v črno, nerazumljivo praznino, za katero so se vse lepe, v soncu ožarjene sanje izgubljale v nedogledno dalj, kamor hrepenenje šarugove Zefike ni več doseglo...

Zvalila se je na obraz in tiho jokala v gluho noč... —

III.

Tisto poletje je stari Bogšev Jurek dočakal svojo uro...

Pozno v noč je sedel pri njem Lipnikov Jakob, da ga ne bi bilo strah, če bi stopila skozi nizka vrata mrzla smrt...

Toda ni je bilo; in Bogšev Jurek je poslal Jakoba domov. —

Prišla pa je, ko je Bogšev Jurek ni prav nič pričakoval. Na vse zgodaj zjutraj, ko se je za Svetinjami dan šele spočernal in objemal noči, je prišla preko rose in tako tiho odprla vrata v kučo, da je Bogšev Jurek še slišal ne bi, če bi ne bedel...

Nič ni bila strašna, da bi se je Bogšev Jurek moral ustrašiti. Smehlja se je stopila čez prag in mu prijazno pomežiknila, da se je moral nasmehnit tudi stari Bogšev Jurek.

Skobacal se je iz postelje in ji oprijemaje se stopil naproti. Kajpak; star je bil in posebno zadnje tedne mu noge niso več služile.

Odprl je omaro in na polici poiskal blago-

slovljeno svečo. Po zidu je oprasnil žveplenko in svečo prižgal. Dvignil jo je v zrak in stopil nazaj proti ležišču.

Toča smrti se je očitno zelo mudilo... Na sredi sobe ga je narahlo prijela za roko in mu z božajočo dlanjo zaprla veke...

Prižgana sveča je omahnila in se strkljala v kot pod posteljo... —

V Pušičevem mladolesu se je prebudil kovaček. Razpel je krila in se popraskal pod kluonom. Velika kaplja rose, ki jo je noč nadihala na kosmati leskov list, je zdrsnila v globino. Zaiskrila se je v bledem siju mladega jutra in utonila v negibni gladini mlake pod previsom. Drobní kolobarji so se razbežali na vse strani in se izgubili med trstjem in lokvanji.

“Crrrk,” se je oglasil kovaček, kot da so drobní kolobarji zdrsnili skozi njegovo grlo in udarili ob zvonko struno.

Potlej se preskoči na drugo vejo. Zapruta s krili in strese listje, da se rosne kaplje spustijo kot migetajoči roj in zacingljajo ob napeti, umirjeni vodi...

“Ci, ci, ci, ci, ci... tik...”

Kovaček ima svoje veselje. Skače z veje na vejo in stresa roso. Kaplje padajo v vodo, da vsa mlaka pozvanja.

Tedaj napne grlo in zakriči v dišeče jutro, kot da se je vsa rosa spremenila v pesem, ki jo pojejo padajoče kaplje...

“Cicicici... cicicici... crrrk... cici... fili...”

Lipnikov Jakob gre zamišljen po poti mimo mlake pod leščevjem.

Kovačkovo cingljanje mu odmeva v napeti notranjosti, kot da se je drget njegovega nastrojenja sprijel v zveneče utrinke, ki udarjajo ob njegovo srce...

Kosci pod lesom so že odrezali prvo plast in brusili, da je zvenelo vdiljen po dniki.

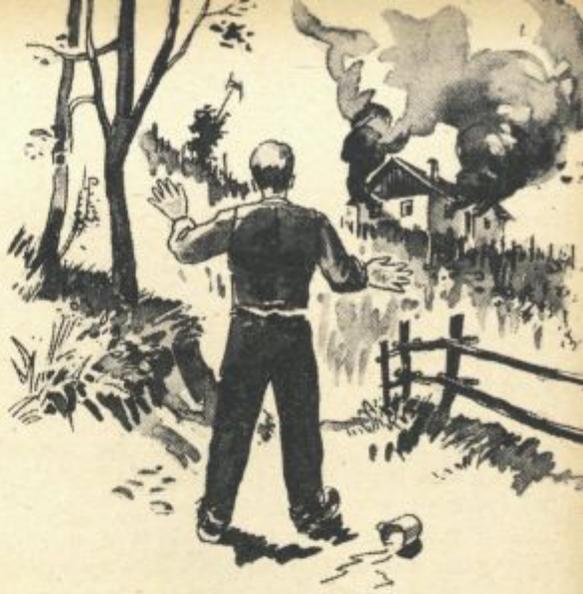
Tenka, prozorna koprena mladega jutra leži nad travniki, da se prvi žarki prebujenega sonca ljubkujejo z njenim mehkim runom.

Ves gorički svet je kot v pravljlično tenčico zavita prelest sanj...

Lipnikov Jakob stopa po sredi svojih sanj navzgor, kjer zlate božje trepalnice božajo obzorje nad Prénaščakom.

Staremu Bogševemu Jureku nese svežega mleka, ki ga je Fickova dekla Barika pritrkala mlademu teličku. To bo Jureku pomagalo...

Lipnikov Jakob gre skozi dišeči dih poletne-

“Kristus!”... Razširi oči in ustnice se mu krčevito razmaknejo.

ga jutra in misli na Šarugovo Zefiko, tisto drobno, živo veverico, ki jo je ujel ono lepo noč na mesečni jasi ob potoku... Misli na jezike škrbastih vrhovljank, ki bodo zazijale, da se jim bo lepljiva slina pocedila preko brad, ko bo ša ugova Zefika prepevala okoli bele kuče na Prénaščaku in bo njena pesem gostolela nad Stanovsko grabo...

Ozre se proti nebu, da bi njegov hvaležni pogled odnesel njegovo srečo v bližino božjo... —

“Kristus...! — —”

Razširi oči in ustnice se mu krčevito razmaknejo. Srce mu obstane v goltancu in glas se zaduši nekje v notranjosti. Za hip se zatrese in obstane kot otrpel...

Lonec s peničim se rumenim mlekom mu spolzi iz rok in dišeča pijača teče preko poti med marjetice in mezinec...

Samo neki nerazločni stoki mu zagrgajo iz sapnika...

Potlej se zažene preko kópanja, med rumeno pšenico in po gorica navzgor. Podira kolje pred seboj in v prsih ga neznansko boli krik, ki ne more planiti preko usten...

Iz bele kuče, ki se prepeli v mladem soncu vrh Prénaščaka, se vali gosti dim. Sili skozi vrata in okenca in se ovija okoli podkapja kot umazana, zoprna siva prnja...

Šele, ko Lipnikov Jakob skoči na sép vrh goric, mu plane iz grla zgoščeni krik, da zaori preko vrhov in dnik:

“Goriji...” —

Zaleti se v vrata, da odskočijo s tečajev in padejo preko prikleta...

V obraz mu udari vroči dim, ki plava skozi vzdušje.

Odrine vrata v izbo. Zadušljiva gostota dima zadavi njegov krik...

"Juuureek...!"

Med nepredirno sivino dima sikajo rdečkasti zublji, da se Lipnikov Jakob za hip omoti...

Potlej pade na kolena. Po ilovnatih tleh se plazí naprej. Ne vidi ničesar. Samo tipa okoli sebe in zdržuje sapo, da ga ne bi dim omamila.

Pekoča vročina mu liže obraz in ga seka v člani kot da se plazí skozi živo žerjavico...

Sredi sobe zadene ob starega Bogševega Jurka.

Za hip z grozo odpre oči, da ga vidi kako leži na obrazu in kako na ležišču in po stropu plešejo rdeči plameni...

Potlej ga oči zapečejo, da jih krčevito zapre.

Pograbi starca in si ga naloži v naročje. Dvigne se in plane skozi vrata na plano.

Kar pade s starcem pod sêp.

Trese ga za glavo, treplja po licih...

"Jurek... Oh... Jurek..."

Bogšev Jurek se ne gane. Njegov tenki nasmešek na stisnjenih ustnicah je mrzel, njegovi skrčeni prsti trdi...

"Juuureek..." vpije Lipnikov Jakob, da se njegov krik meša med vpitje vrhovljancev, ki hitijo z vseh vrhov proti Prénaščaku... — —

Šarugova Zefika stopi na sončno podstenje. Blesk jutra ji zaščemi oči, da si jih pomenca in pripre.

Kot jastreb pade izpod neba krik poznanege glasu:

"Goriii... —"

Zdrzne se in na široko razpre veke. — Okameni... Zatrepeti...

Kuča na Prénaščaku se izgublja za gostim dimom...

Kolena se ji zašibijo. V hrbet jo sunc neznanška sila, da se zaleti po klancu navzdol...

Teče preko njiv in pašnikov, preko potokov in prelazov, kot da jo je groza dvignila na svoja pošastna krila...

Ne vidi goričancev, kako preko goríc in sadovnjakov hitijo proti Prénaščaku. Čuti samo grozo, ki jo s pekočim bičem priganja naprej...

Širi oči in strmi proti obzorju, kjer zopni

sivi dim maže čistoto rosnega jutra...

Skozi sleme kuče na Prénaščaku huščne plamenečji slap. Gosti roj žarečih isker puhne pod nebo...

Šarugova Zefika se vzpne. Kot da ji je siloviti udarec zlomil hrbtenico. Samo z rokami krili kot z omrtvelimi perutnicami. Noge se ji opotikajo ob grude sredi goríc.

Stoka v nemoči, ki ji ne da teči tako hitro kot jo priganja groza...

Prsi se ji krčevito napenjajo. V sapniku jo draži...

Nekje v prsih se ji sproži dušljivi kašelj. Grgra ji v goltancu. Duši jo, da se opriema kolja, ko hiti navzgor proti Prénaščaku...

Rdeča omotica ji lega na oči. Na vidi tal pod seboj. Na slepo se zaletava naprej... Zadeva ob trte... Pada... Plazi se po štirih... Vstaja... Kleca... Pada...

Visok žareči zubelj vrh Prénaščaka budi zvonove, ki pretresljivo zaihtijo v lepo jutro... Kot da ne oznanjajo požara. Njih stok je kot dušljivi jok umirajoče sreče...

Šarugova Zefika jih sliši. Zateglo ji odmeva njih klic v ušesih. Meša se z bolečim šumom omotice...

Sredi grábice pade v roso. Skloni se predse... S čelom udarja ob mrzlo travo... Grabi jo s krčevitimi prsti...

Kleči v grábici in kašlja, kot da ji vsa notranjost sili skozi sapnik...

V vrhu vpijejo goričanci. Brez moči so pred plameni v suhem slemenu. Njih kriki budijo pse, da zateglo tulijo po Stanovski grabi...

Šarugova Zefika se duši...

Zgoščene kepe nečesa toplega ji silijo skozi sapnik...

Napenja se, da bi ujela blažečo sapo...

Krvava omotica je obarvala obzorje in gorice in vse bregove naokoli...

Z mokro dlanjo se zagradi za usta...

Prestraši se, kot da ji je skozi zadušeni sapnik burknilo v usta žgoče srce...

Vročá, lepljiva gostota se ji pcedi med prsti... preko brade... po zapestju... Topla kri počasi kaplja na zemljo, kjer vrh Prénaščaka gori bela Bogševa kuča... — —

Sedaj je Šarugovi Zefiki mnogo lažje...

Nič več je ne duši, nič je ne peče v notranjosti... Skozi omrtvele ude počasi polje blaženi mir... Ne moti ga ne krik goričancev v vrhu, ne jokajoči stok zvonov, ne grozničavo tuljenje psov v dolini...

Sedaj šarugova Zefika ve vse...

Vzravna se na kolenih... Dvigne glavo proti nebu... V njenih zasanjanih očeh je pokoj spoznanja...

Ozre se v vrh, kjer razdivjani zublji razjedajo zadnje tramove njenih lepih sanj...

Razlepi sprijete ustnice in dihne:

"Srečno... Jakob... moj... dobri... zlati... fant... — — Srečno..."

Prime se za kol in se skobaca pokonci...

Obrne se proti dolini...

Z glavo sklonjeno na prsi stopi navzdol... —

IV.

"Zavdala mu je..."

"Nekaj mu je dala spiti..."

"Svojo kri mu je namešala v pijačo... Prastica..."

"Kajpak... Ni mogoče drugače..."

Drugače si vrhovljanke niso znale razlagati, zakaj je Lipnikov Jakob še lažil za šarugovo Zefiko, ki se mu je po požaru na Prénaščaku izogibala...

"Seveda... Viničarska kuča ji ni dišala... Mislila je, da bo na Prénaščaku igrala gospo, ko se bo dedec ubijal... neumen kot je..."

"Pogorela je kuča... dogorela ljubezen..."

Lipnikov Jakob ni nikdar zvedel, zakaj šarugove Zefike ni bilo blizu, ko je dogorevala njuna kuča, in zakaj si tudi pozneje nikdar ni hotela iti ogledat pogorišča... — —

Na bregove je sedala jesen v vsem svojem razkošnem veličastvu.

GORICE so ji razprostrle čez vrhove škrlatno preprogo odmirajočega listja, med katero so bili razsipno uvezeni rumeni in krvavordeči dragulji zrelih grozdov. Toplo sonce jih je barvalo v zadnje odtenske sladke dozorelosti. Ko se je z bežečih belih oblakov spustila na bregove sapa, so se zganile temnordeče ajde po dnikah in klopotci po vrhah so zarezgotali veseli, drdrajoči napev bratve. Jate škorcev so mlele zrak nad goricami in dim pastirskih ognjev je dišal po pečenem krompirju. Med jelšami je trepetal beli podlessek in živorumene zlatice ob potoku so vabile zapoznele čebele.

Vse vzdušje nad bregovi je bilo napeto kot sočne grudi mlade matere...

Samo šarugova Zefika je bila boleče prazna. Na mestu burkajočega kipenja v srcu je zevala grozotna rana spoznanja, ki ni imelo tlažbe...

Ko je nad Stanovsko grabo vršal nemir

bratvenega razpoloženja, je šarugova Zefika iskala tihe trenutke in ob sončnem zahodu gledala proti Prénaščaku, nad katerim je kot odsev bogate jeseni žarelo nebo. Naslanjala se je ob steno in skozi pekočo kopreno solza blagoslavljalna črno pogorišče svojih sanj.

"Ne, ne... Jakob... ljubi... — Bog te naj plača za vse... za lepe kratke sanje... ki ne morejo biti resnica..."

V zevajočo praznino Zefikine duše pa je odmevala radost jeseni nad goricami. Vrisk bračev, rezget deklet, krik harmonike in topot plesočih nog...

Med vinskimi bregovi je v opoju bratve življenje praznovalo svoj prekipevajoči pir... —

Lipnikov Jakob ni praznoval...

Požar na Prénaščaku je osmodil tudi brstenje njegove sreče...

Toda vse jezikanje vrhovljanek ni moglo zastropiti njegove vere v resničnost lepote tistega davnega poletnega večera, ko je na svojih prsih čutil drget bitja, ki ga je ljubilo... —

Šarugova Zefika pa je poležavala z odprtimi očmi na oznojenem ležišču. Nebrzdani kroh harmonike nekje z vrha jo je bičal po sredi razbolele duše, da si je s pestmi zadelala ušesa in zarila obraz v odejo.

"Ne, ne... Jakob... —"

Do uničenja jo je bolelo spoznanje nemoči, da vsa njena neizmerna ljubezen v čistosti srca ne more nikdar sprejeti sadike, zaradi katere bi lahko bil Lipnikov Jakob tako srečen...

"Vem, Jakob, vem... kaj je pripovedoval tvoj vroči dih, ko si me ujel... Nosim ga v sebi, Jakob... — Hvala... hvala zanj... Samo sreča... tvoja sreča ti ga lahko poplača... — In jaz bom molila zate, da boš srečen... — — Ne, ne... Ne smeš zvedeti... Nikdar... Potem bi bil žalosten... vem... — —"

Zefikino spoznanje, da je samo njena tiha bol lahko Jakobova sreča, je bilo njena tolažba...

"Pczabil boš na malo Zefiko... in boš srečen... potlej..."

Lipnikov Jakob pa ni pozabil... Vsak drget mišice ga je spominjal na opojni trepet drobne Zefike na mesečni jasi...

Njegova goričanska ljubezen je bodrila ranjeni ponos. Trdoglava kljubovalnost je razpihovala ogenj v srcu, da je žgal po vseh žilah kot razbeljeno žveplo...

In gorice so kot nalašč praznovalc bratev...
Iz kleti šumj opojni vonj kipečega mošta.
Vretena na stiskalnicah trzajo, Panjiči udar-
jajo. Vrisk čehakov se lovi za pesmijo klari-
neta in harmonike skozi zvezdne no-
či... —

Lipnikov Jakob stoji za listjakom ob pešče-
nem klancu Strezetine.

Večer diši po mladem vinu. Rahli dih jesen-
ske sape nosi opoj trgatve proti visokemu ne-
bu...

Nekje v vrhu poje harmonika. Tako veselo,
da še zvezde na nebu mežikajo kot plesoče
kiesnice...

"Zefika..." zadržano pokliče.

Dekle se strese. Kot da je mehék glas razbo-
lelega spomina zarekel utrip srca.

"Zefika..."

Za hip obstane. Pripre oči. Čuti, da ji vroča
omrtvelica hromi noge in omamlja glavo...
Po stegnih in hrbtu se ji nezadržno plazí na-
vzgor...

Potlej se zdrzne:

"Kaj je...?"

"Zefika... —"

Lipnikov Jakob se prestopi in sproži težko
roko.

Šarugova Zefika odskoči, kot da bi bila na
Jakobovi dlani zvita kača...

"Ze-fi-ka...? —"

Z rokami se prime za vrat, da lahko na silc
iztisne:

"Kaj hočeš...?"

Zagrabi se za soho, da se ne bi zrušila pod
grozoto vprašanja, čigar odgovor je vendar
plal kot skeleča bolečina skozi njene žile...

Vidi, kako mesečina nad goricami čara na
Jakobova lica bolest, razočaranje, užaljenost...

"Ze-fi-ka... — Kaj ti je, Zefika...?"

Stisne pesti. Skozi dušeče se grlo krikne:

"Nič..."

"Zefika... — Je zares mogoče...? — Me
zares nimaš nič več rada...?"

"Ne..." sikne, kot da ji je iz duše zastoka-
la vsiljiva smrt...

Lipnikov Jakob se zamaje. Užaljeni ponos
mladega goričanca ga omrtviči, da se zagrabi
za čelo in na silo zbere moči. Pograbi Zefiko.
Prsti se mu zarijejo v voljno meso, da ga boli
njih krč v dlaneh...

Šarugova Zefika vrže glavo v znak. Jako-
bov prijem jo je zdobil. Čuti, da je ničeva
spričo zdrave fantove moči... Samo širi oči...

Njena zavest se izgublja v neizmerno sladko
dalj pozabe... Zvezde na nebu ji kažejo pot
v nedopovedljivo lepo neskončnost sreče...
Čuti, da se nanjo spuša opoj, ki ga nosijo
mehki napevi tople noči... Na ustnicah ji
drhti, v prstih trza...

Šarugova Zefika bi sedaj ostala tako vso
večnost in pustila, da bi jo božal vroči Jako-
bov dih in uspaval utrip njegovega srca...

Lipnikov Jakob ji gleda v obraz, ki je v so-
ju mesečine tako bel...

"Ne verujem, Zefika... — Ni mogoče... —"

Ne, ni mogoče! Preveč neusmiljeno peče
notranjost, da bi bilo mogoče... Preveč boli
Zefiko srce, da bi moglo biti resnica...

Na globokem nebu pa plavajo hitri oblaki v
črno dalj... Zefika jih gleda in zdi se ji, da
za njihovim srebrnim hodom skozi noč ostaja-
jo lepljive krvave sledi... —

Šarugova Zefika odpira oči, kot da bi hote-
la zadnjič ujeti podobo izgubljajoče se lepo-
te... Z mrtvimi, nemočnimi prsti grabi v ne-
skončnost neba nad goricami, kjer njena sre-
ča pušča rdečo sled resnice...

Nad Prénaščakom je že umrl dan. Tenka
komaj vidna črta loči obzorje od neba. Potlej
bočo ostale samo zvezde, s katerimi se bo igral
debeli mesec nad bregovi...

Šarugova Zefika ve, da samo še tenka, než-
na črta loči njeno življenje od večnosti...
Potlej bo ostal Prénaščak neuresničena podo-
ba njene sreče za vekomaj... In Lipnikov
Jakob bi bil tedaj nesrečen, če bi vedel, kako
grozotno jo sedaj boli vsa notranjost zaradi
ljubezni... Bolj kot kedaj se Šarugova Ze-
fika tega zaveda sedaj...

Zato se zdrzne... Strese se in odskoči iz ob-
jema sreče, dokler je še čas... Da bi lahko bil
nekoč srečen on, ki jo je naredil tako srečno...

"Ne... Ne..." bruhne skozi solze. "Ne ma-
ram te... Slišiš...? Ne maram te...! —"

Lipnikov Jakob stisne zobe. Pesti se mu
krčevito stisnejo. Vsa groza opeharjena lepo-
te se prevrže v moč, da grozeče dvigne roke...

"Ti..."

Sedaj je Šarugova Zefika srečna... Sedaj
ve, da bo Lipnikov Jakob nekoč srečen, ko bo
čisto pozabil na malo Zefiko, ki ga je tako
grdo prevarala... Zato stoji na mestu in ča-
ka udarca... Stoji na mestu in samo še čaka
udarca v otroškem pričakovanju nečesa nedo-
povedljivo lepega...

"Udari... no... udari...! —"

Dvigne Šegurovo Zefiko v naročje...

Lipnik Jakob ne ve, da je v njenih solzah velika prošnja... Ne ve, da ga prosi za prelepo darilo... —

“Udari..” nestrpno zacepeta z nogami.

V Lipnikovem Jakobu pa se sramota in vzburk ljubezni zlijeta v nemoč, da mu pesti mrtvo omahnejo...

Šarugova Zefika vidi njegovo lice v mesečini... Vidi nemočne pesti... in bolj jo boli kot tisoč udarcev težke roke...

“Ne, Zefika... Ne... ni mogoče... —”

Šarugova Zefika prosi:

“No... No...”

Lipnik Jakob se ne gane...

Boleča nestrpnost Zefiko neusmiljeno priganja:

“Strahopetec... — Revše... — —”

“Zefika..” brez glasu zastoka Lipnik Jakob. “Zefika... — Saj me imaš rada...”

Zakaj jo muči? Zakaj prižiga zvezde, ki morajo v zaton? Zakaj ne udari, da bi jo naredil srečno?

Šarugova Zefika sluti, da mora reči nekaj strašnega...

“Rada..? — Ho, ho, ho... — No-rec... — —”

“Ze-fika..! —”

Mora reči nekaj nemogočega:

“Za kaj naj bi te imela rada? — Za pogorišče vrh Prénaščaka..?”

“Zefika... Lepšo hišo bom postavil... Zate...”

Šarugova Zefika se zamaje. V prsih jo duši nemoč... Ne ve več, kaj naj še groznega reče...

Potlej začuti, da tam nekje globoko zopet burka nekaj lepljivega, toplega, krvavega... Zato se ji tako mudi... tako mudi...

Zvezde se vrtinčijo v naglih krogih... Na oči ji seda rdeča megla...

Hitro se domisli:

“Ti..” strastno sikne. “Iz česa boš naredil kučo..? —”

“Novo... — Lepšo... —”

Zvezde ugašajo.. Mesec pada navzdol... V sapniku se šarugovi Zefiki dviga zoprna kepa...

“Nimam te rada..” izdavi.

“Zefika..!”

“Ne verjameš..? — Boš videl... —”

V vrhu poje harmonika. Vrisk fantov polje čez vrhove in se meša med osamele udarce klo-

potcev. Smeh razgretih deklet trepeta med pisk klarineta...

Šarugova Zefika teče po klancu navzgor. Z rokami odriva gosto krvavo meglo, ki ji seda na pot... Opotika se... Blodi kot preganjan duh... Zadržuje dražeči ogenj v prsih... Na siho požira brozgo, ki se ji dviga v usta...

Pri Polakovi zidanici se zaleti preko stopnic... Pade v izbo... Ne počaka pri vratih... Pogradi čehaka, ki je stal poslonjen po podobijih in se zavrti z njim na sredo sobe...

Harmonika vreseče poje. Mladež vriska, cvili, rezgeta...

Šarugova Zefika pleše, da odriva vse s potji... Vrti se, da se ji krila dvigajo visoko v zrak in se motoviliijo okoli stegen... Z nogami tepta in dviga prah... Vrže glavo vznak in pusi, da jo divji ples zanaša v zrak... Smeji se... Tepta z nogami... Tleska z dlanmi...

Šarugova Zefika pleše, da se ji vse umika s poti...

Hlasta za zrakom... Izgublja se v vrtincah...

Nekje v notranjosti se boleče, nezadržno trga nekaj vročega... Sili v sapnik... Dviga se... Leze navzgor... —

Luč pod stropom niha v dalj... Za njo ostajajo samo krvavi kolobarji...

Šarugova Zefika se vrti v rdečih krogih... In povsod okoli nje plavajo v vzdušju bele marjetice in plavice in kričeji mak... In v rahli sapi miglja listje, ki ga boža mesečina nad jaso ob potoku... Močne roke jo trdno držijo in nosijo v višino, kjer nad Prénaščakom večerno sonce riše svetli soj na belo ku-

čo... In nad bregovi diši po sprotoletju...
Ptice pojejo po sadovnjakih in bela golobica
leti nad Stanovsko grabo... Vrhovljanke sti-
kajo glave... Prek vrhov stoka plat zvona...
Psi tulijo... In na gorice pada lepljiva, krva-
va megla...

"Jakob...," krikne Šarugova Zefika...

In fantu, ki jo vrti skozi divji napev har-
monike in klarineta, bruhne v obraz vroča, go-
sta kri...

Šarugova Zefika pada v neskončnost... Po-
greza se... Drsi... Plava...

Noge ji klecnejo... Plesalcu se izmuzne iz
rok...

Krik harmonike in klarineta ugasne... —

Na vratih stoji Lipnikov Jakob...

Skoči na sredo sobe. Pače na kolena. Dvigne
Šarugovo Zefiko v naročje. Brezupno se ozira
v njen beli obraz. Iz prsi mu zatrepeta duše-
či, nerazumljivi stok:

"Zefika... — — —"

Šarugova Zefika pa plava na belih oblakih v
pisano dalj nad goriciami...

Samo za hip odpre oči... Vidi Jakobov ob-
raz tako blizu nad seboj, kot da je prisedel na
mehke oblake... Na široko razmakne veke,
kot da je vse premajhno njeno srce za toli-
ko sreče...

Potlej se ji počasi, težko odlepi od ustnic:

"Jakob... — Nič te ne maram...
veš... — —"

Zapre oči... In med mrtvimi trepalnicami
se zaškri drobna, drobna solza... — — —

Beli oblaki bežijo nad Prénaščakom čez
sončno obzorje. V njih runu blešči blagoslov
bežji, ki ga nosijo nad goriciami.

Stari Lipnikov Jakob sedi na predoknih in
čaka, da prideta iz dneke čehak in deklina, da
jima bo zapustil želarijo... —

JANKO

Blaznež in lobanja

I.

Vrgli so te med smeti,
češ, da nisi jim za rabo.
Pa sem splazil se za tabo:
zdaj se smeješ mi v oči.

Skupaj bova se smejala,
njim, ki se boje te, mala,
Vejo, da si njih podoba,
pa jim ni do ogledala.

Si brez kože. Hm, v sramoto?
Ne. Tako si bolj odkrita.
Nam je koža le nabita,
ko zakriva nam praznoto.

Tvoji velikanski jami
brez oči sta, pa sta lepi.
Ti ne veš, kako je z nami!
Vid imamo, a smo slepi.

Trda ti čeljust ne gane —
niso to najhujše bese —

Res ne moreš do besede,
naše često so neslane.

Nič ne joči, da si prazna,
si na boljšem kakor mi.
V tebi, draga, le nič ni,
naša je lobanja blazna.

II.

Kdo bila si? Krasotica?
Mož učeni? Potepuh?
Vsa bogata kot lapuh?
Lepih las, oči in lica?

Kdo je oče bil, kdo mati?
Kdaj živela si in kje?
So smejali se zobje,
si li morala jokati?

Naj bo končno kakor hoče.
Zdaj razbijem te v črepinji,
da imel bom skledi sinji
za jedače in za moče.

RT. REV. MSGR. B. J. PONIKVAR

Rojen 21. avgusta 1877, posvečen v duhovnika 24. junija 1906, postal župnik pri sv. Vidu v Clevelandu 2. avgusta 1907, postal Hišni prelat 25. oktobra 1936, umrl 30. marca 1952.

Ako še dodamo, da je pel svojo novo mašo pri sv. Lovrencu v Clevelandu 25. junija 1906, nakar je šel za nekaj mesecev za kaplana na slovaško faro v Binghamptonu, N. Y., potem za 10 mesecev za kaplana na župnijo sv. Ciri-la in Metoda v Lorainu, O., od tam pa za župnika k sv. Vidu v Clevelandu, mislimo, da smo v glavnem zadeli na najvažnejše mejnike na njegovi življenjski poti.

Pokojni prelat je bil rojen na Blokah. Tam je bil vedno doma, pa naj ga je vodila usoda še tako daleč po svetu. Bil je sin Bloške planote, tiste visoke, raskave in ostrim vremenskim spremembam podvržene planjave, ki je vtisnila svojo značilnost ne samo njegovim čustvom, ampak tudi njegovemu značaju. V svojih mislih in v svojem pripodovanju je bil vedno tam. Spomin nanjo mu je lepšal vse tiste trde dni v njegovi zgodnji mladosti, ko je moral s svojimi starši vred okušati vse stiske in težave revne kmetijske družine; in teh ni bilo malo proti koncu preteklega stoletja. Spomin nanjo mu je lajšal tudi vse bridkosti in razočaranja, ki jih je moral doživeti v svoji novi domovini.

Odločilno pa je bilo zanj leto 1907. Tega leta je prišel v domovino že davno pokojni župnik Fr. Bajc z naročilom škofa v St. Paulu, Minn., da naj pridobi nekaj dijakov, ki bi se hoteli posvetiti duhovskemu stanu in dušnemu pastirstvu v Ameriki. Pokojnemu prelatu Amerika ni bila neznana beseda, saj je videl z lastnimi očmi, koliko dobrih ljudi je revščina nagnala prav iz njegove rojstne pokrajine, da so morali iti v Ameriko za kruhom. Iz tega, kar so mu pripovedovali prijatelji in znanci, je pa tudi hitro spoznal, da vlada med našimi izseljenci v Ameriki velika

duševna in duhovna revščina. Zato si ni dosti pomisljal in je takoj sledil pozivu župnika Bajca. Leta 1901 je bil že v Ameriki in takoj vstopil v semenišče v

St. Paulu. Tistih pet let, ki jih je prebil v semenišču, pa ni porabil samo za pripravo za svoj poklic, skušal se je tudi vtopiti v dušo svoje nove domovine in spoznati vse njene vrline in napake. Okretnost, ki je z njo opravljal in izpolnjeval vse naloge, ki mu jih je noprtila njegova služba, so dokaz, kako prayilno je že kot semenišnik presojal razmere v svoji novi domovini, posebno pa še med izseljenci v novem kraju.

Pravo njegovo delovanje se je začelo šele takrat, ko je prišel na župnijo sv. Vida v Clevelandu. Hitro je spoznal, kakšen je položaj in kaj je treba narediti. Našel je v župniji staro leseno cerkev in premajhno leseno župnijsko šolo, in pomanjkljivo farno organizacijo. Lotil se je najprej zidanja nove šole, potem pa cerkve. Imel je pri tem dosti bojev, nagajanj in nasprotovanj, ki jih je moral vse premagati; še celo njegovi lastni znanci in prijatelji so mu metali polena pod noge. Kadar je vkljub svoji trdni volji začel omahovati, je šel na škofijo, kjer je imel v takratnem škofu Farrely-ju ne samo iskušenega predstojnika, ampak tudi dobrega prijatelja, po nasvet in tolažbo, ki jih je tudi zmeraj dobil. Radi malenkostnih šikan je moral spremeniti načrte in postaviti cerkev

drugače kot si jo je želel, pa tudi to ga ni spravilo s prave poti; uporno se je trudil in ustvaril v cerkvi sv. Vida največjo slovensko zgradbo v Ameriki.

Človek si lahko misli, da so ga pri tem trle tudi velike finančne skrbi, saj v začetku tega stoletja v Ameriki ni bilo današnjega blagostanja, med izseljenci se je pa večina morala boriti težko za svoj vsakdanji kruh. Vkljub temu pa je zidal hitro: potrebno je bilo komaj pet let njegovega župnikovanja pri sv. Vidu, pa je bila slovenska farna šola že pod streho in izročena svojemu namestu. Zidana je bila večinoma na kredit, kajti pokojni prelat je rabil celih deset let, da je poplačal dolgove za šolo, ki niso bili ravno majhni, saj je šola še danes tako mogočno poslopje, da bi se z njo lahko postavila vsaka ameriška fara.

Cerkev z župniščem in pa šola sta glavna spomenika delavnosti pokojnega prelata. Nikjer ni na njih napisano njegovo ime, govorila pa bosta še dolgo vrsto let, kaj je ustvaril pokojnik s svojo podjetnostjo, upornostjo, pogumom in vztrajnostjo, pa tudi s pomočjo slovenskih izseljencev, ki so mu s svojimi težko prisluženimi denarnimi prispevki pomagali do uresničitve njegovih načrtov.

V to mrtvo zidovje pa je pokojnik tudi znal vdahniti življenje. Sv. Vid je po njegovem prizadevanju postal središče slovenskega življa, ki je bilo poznano ne samo v Ameriki, ampak tudi v Sloveniji. Kar je pred vojsko prišlo od doma v Ameriko po poklicnih ali drugih poslih, vse je obiskalo sv. Vida. Pokojnikova gostoljubnost pa se ni omejevala na usluge, ki jih je nudilo župnišče; nasveti, ki jih je dajal svojim gostom in obiskovalcem in ki mu jih je narekovala njegova velika izkušnost, previdnost in opreznost, so marsikomu prihranili mnogo razočaranj, ako jih je poslušal. Ako jih pa ni vpošteval, se je navadno kesal. Med rednimi obiskovalci pokojnega prelata so bili med drugimi župnik Bajec, profesor dr. John Seliskar iz St. Paula, župnik John Plevnik iz Jolieta. Usoda je hotela, da je sprejel

po vojski pod svojo streho kot begunce tiste prijatelje, ki so ga pred vojsko obiskali kot začasni potniki in izletniki.

Pokojni prelat se je skrbno izogibal javnosti. Sovražil je slavo, bal se je javnih nastopov. Karkoli je storil dobrega, je storil tako, da ni prišlo nikomur na ušesa. Do delovanja v javnosti mu ni bilo, vendar pa je na tihem rad podpiral javne prireditve in nastope. le javnost ni smela o tem zvedeti ničesar. V sporih — in teh ni doživel malo — je zmeraj skušal zavzeti kolikor mogoče nepristransko stališče; kjer pa se mu je zdelo, da je tako stališče nemogoče zavzeti, se je raje umaknil. Zato se je izogibal vsakemu političnemu delovanju, kajti njegova želja je bila, da so vrata v župnišče odprta za vsakega. Kdor je bil v stiski, je to dobro vedel. Nihče ne bo n. pr. vedel, koliko dijakov je na tihem podpiral. Žal med njimi ni manjkalo takih, ki so nanj pozneje popolnoma pozabili.

Pokojnik je bil izredno delaven. Le redkokdaj si je privoščil počitek. Le redko je šel na počitnice; v svojih mladih letih je obiskoval Slovence pri sv. Štefanu v Minnesoti; zadnja leta pa se je rad pomudil pri Msgr. Buhu v Ely, Minn.

Edina zabava pokojnega prelata je bila debata. V njej je pokazal vso svojo skušenost in svoje znanje. Ljubil je ostroumne protivnike, kimovci mu niso bili všeč. V debati je rad priznal svojo zмотo, veselilo pa ga je prav posebno, ako so ga v tem oziru posnemali tudi drugi. Pok. Msgr. Gabrovška je prav posebno cenil in ljubil ravno radi tega, ker mu je pok. Msgr. Gabrovšek gladko priznal, kadar se je kaj zmotil. V družbi je bil zelo priljubljen kot šaljivec in dober pevec. Znan pa je bil tudi kot dober balinar.

Svojo staro domovino je ljubil do zadnjega zdihljaja. Zaposlenost in skrbi pa tudi njegova služba mu niso dajale prilike, da bi bil šel večkrat na svojo Bloško planoto. Obiskal jo je samo enkrat — 1914 —, upal pa je natihem do zadnjega, da jo bo še videl. Božja volja je odločila drugače. Naj v miru počiva!

Tri leta v gorah in snegu Patagonskih And

PREGLED PLANINSKEGA UDEJSTVOVANJA BARILOŠKIH SLOV. GORNIKOV

1) OD "VENETE" DO "TREH VRHOV"

Slovenski andinizen se je rodil v "Veneti". V tem je njegova tragika in veličina.

"Veneta" — zgrbljen, lesen patagonski "boliche", z vegastnim podstrešjem in kar udobno ter čedno pivnico, "Veneta", v kateri se zgrinjajo chilotski peoni, laški zidarji, pa stanovalci in pijanci vseh narodnosti. Dolge mesece je bila naš dom. Iz tega "hotela" sva s Slavcem Adamičem aprila leta 1949 podvzela skromne plezalne poskuse v Bahia Lopez. Brez vsake opreme, v strganih copatah in s toliko denarja v žepu, kolikor sva ga potrebovala za avtobus.

Junija istega leta sta se pojavila v "Veneti" dva nova obraza: novodošleca sta se predstavila kot France Jerman in Janez Fleré. Povedala sta, da bosta smučala in tekmovala. Sprejeli smo ju z vsem navdušenjem in rezultati so izpolnili naše nade. Dosegla sta prvi dve mesti na tekmovanju lokalnega Cluba Andino Bariloche.

Novica o tem uspehu je dvignila v Buenos Airesu še tretjega smučarja iz bolniške postelje. V sončnem zimskem jutru se je izkrcal suh, bled fantiček iz zaprašene patagonskega vlaka. Jerman ga je seznanjeval: "Dinko Bertoncely". Na tihem sem zmajeval z glavo: "Tole revšé bo tekmovalo?" Še tisto popoldne je odšel na Catedral in čez tri dni se je že pomeril v veleslalomu, pa je žal pri zadnjih vratcih odfrčal. Kljub temu je dal njegov čas slutiti, da bo tudi tretji slovenski tekmovalc resno posegel v borbo, ko se bo zdravstveno popravil. Res so gore, sveži zrak, pa dilce in sneg Dinkota hitreje ozdravile kot praški, pilule in injekcije v velemestu. Zaradi ponesrečenega starta je sicer za tisto leto izpadel iz najvišje konkurence, toda z lahkoto je dosegel nekaj dobrih mest v drugorazrednih tekmah. Medtem je France Jerman z gotovostjo zmagal v smuškem teku, s časom in v stilu, ki sta bila za bariloške prilike pravo presenečenje.

Zima je minula in zmagovalci so se spet povrnili k delu in — v "Veneto". Prvo poletje so nas materialne prilike še strašno ovirale. Večina fantov se je zarila v svoje opravke in le midva s Tončkom Pangercem, ki je tja decembra primahal v deželo jezer, sva nekako boječe raziskovala najpoznanejše bariloške hribe: Lopez, Catedral in slednjič Tronador. Ko sva se vrnila brez zmage z Argentinskega vrha, kjer nama je vodnikova previdnost snedla zadnjih petdeset metrov, se je odpravil z vodnikom Petrom Štrukljem (slovenski staronaseljenec) na Tronador Slavko Adamič. Njegova "odprava" je značilna za naše takratne prilike: hribovsko obleko smo mu posodili od čevljev do vetrnega jopiča, med prijatelji je staknil nekaj pesosov na posodo in vodnika je plačal šele čez leto dni. Toda cilj je bil dosežen: prvi slovenski novonaseljenec je stopil na teme enega Tronadorjevih vrhov. V marcu smo se lotili Lopezove špice: Tonček Pangerc, novodošli Davorin Jereb in pisec članka. Uspešli smo. Precej nedolžna plezarija tretje težavnostne stopnje je za nas takrat pomenila uvod in potrební začetek. Porastel nam je pogum in izgubili smo spoštovanje pred bariloškimi vodniki, ki so nas strašili pred plezalnimi poskusi. Slednjič se je ob koncu sezone posrečila prva večja akcija: Bertoncely in Fleré sta zmagala glavni vrh na Tronadorju (3475 m), kar se smatra za eno najtežjih andinističnih preizkušenj v pokrajini.

Zima to leto (1950) ni nudila izrednih uspehov, čeprav so se naši smučarski zastopniki dobro odrezali. Jermana je zaslodovala vse leto zla usoda v obliki raznih nesreč in je vredno največjega priznanja, da je ujel častno četrto mesto, komaj tri tedne po svojem odhodu iz bolnišnice, kjer je ležal sedem tednov radi noge, zlomljene na novi skakalnici. Med borci v smuškem teku se je pojavil nov konkurent: Janez Duhovnik. Fleré je pobral v obeh tekmovanjih (CAB in FASA) drugo nagrado za renomiranim Italijanom Brunom

Veneta — rojstni kraj slovenskega andinizma v Bariločah

Pertilom in Bertoncely se je povzpел kot enakovreden tekmeč med argentinske "Olimpijce".

Medtem iztakne Tonček v Buenos Airesu prvo plezalno orodje. Za božič 1. 1950 se povrne med nas. In za novo leto izvedemo podvig, ki utrje slovenski sloves v patagonski andinistiki: Dinko in Tonček preplezata Torre Catedral, ki velja za najtežjo opravljeno turo v deželji jezer in ki je v sedmih letih po prvem vzponu (Fischer-Kammerer 11.2.1943) doživel samo še dva obiska.

Osvojitev catedralskega stolpa odpré Dinkotu pot v film. Avstrijska alpinista Guzzi Lantschner in Robert Matzi, lastnika filmskega podjetja "Fitz-Roy", ki si je nadelo nalogo sremati argentinske filme po Trenkerjevem zgledu, naprosita mladega športnika, da sodeluje pri plezalnem filmu "Vzpon na Torre Catedral" in pozneje v "pravem", igralnem filmu "Canción de la Nieve" (Snežna pesem), kjer prikazuje eno glavnih vlog.

Ker zanimanje za gore in beli šport pri slovenskih bariloških naseljenicah ni slučajno in ni omejeno le na posamezne osebe, temveč zajema vse večji krog ljudi, se po srečno izvršenem skupinskem izletu na Cerro Capilla ustanovi 22. februarja 1951 Slovensko planinsko društvo Bariloche, ki nastopa za javnost kot "Grupo Escalador Esloveno" (Slovenska plezalna skupina). V društvo se vpišejo skoraj vsi bariloški Slovenci in po prevzemu Pangrčevega orodja in po prejemu opreme, ki jo je prinesel ing. Kertelj iz Italije, razpolaga SPD s prvim inventarjem. Organizirajo se posrečeni skupinski izleti na Pico Sur v Catedralu, na Cerro Negro in na Pico Argentino (Tronador). Vnovič doseže slovenska naveza Glavni Tronadorjev vrh (Pico Principal ali Aron). Vsi Lopezovi stolpi so preplezani in v njihovih navpičnih stenah začrtajo naši gor-

niki dve novi smeri: Dinko in Tonček plezata prednjo stran Lührsove špice (Punta Lührs), medtem ko opravita Dinko in Davorin Jereb prvenstveno ruto v jugovzhodnih rebrih Severnega grebena (Filo Norte). In slednjich izvede Tonček smeli in za novince skoraj preveč drzni čin: sam, brez vrvi in klinov prepleza nevarni catedralski stolp.

Spet dežuje in sneži okrog Nahuel Huapija (1951). Družbica fantov ki se zbira "Pri Blažu", se začasno zmanjša. Oživijo catedralska smučišča, čeprav je leto 1951 revno na snegu. Ta zima je Flerétova. Smuški tek je njegova domena in serija njegovih nagrad se poveča za dve trofeji: prvi mesti v smuškem teku pri klubovih tekmah in na državnem prvenstvu. Več drugih fantov poseže v konkurenco v isti disciplini: Jerman, Kukovica in Razinger. V slalomu dokaže Dinko, da ga "nese" samo en argentinski tekmovalec: državni prvak Pablo Rosenkjaer.

V istem času vzbudijo bariloški planinci zanimanje za gore tudi v slovenskih prestolniških krogih in po neumornem prizadevanju gđc. Bare Remčeve se ustanovi buenosaireška sekcija Slovenskega planinskega društva v Argentini.

Pomlad najde bariloške gornike za silo opremljene: troje vrvi, cepini, dereze in klini so na razpolago plezalcem. Ob nedeljah se vežbamo v skalah pod Cerro Ventana. Ko se ogreje narava v krasnem poletju, napoči do zdaj najuspešnejša sezona argentinskega slovenskega gorništva. "Klasične" težavnostne rute bariloškega andinizma postanejo za slovenske skalaše zadeva rutine: Torre Catedral je preplezan trikrat od skupaj šestih članov SPD. Petkrat je dosežen Glavni Tronadorjev vrh. Novirci, ki prej niso nikdar plezali, se poskušajo v Lopezovih stolpih. Tončkovo "stalno bivališče" postane Tronador, kjer opravi med drugim Čilski in Glavni vrh v enem dnevu. Organizirajo se skupinski izleti na Tronador, Capillo in Lopez. O priliki takega pohoda postavijo slovenski gorniki velik železen križ na Kapeli (Cerro Capilla 2100 m), izpričujoč tako svojo vero v idealne smotre življenja.

Toda najpomembnejša planinska dogodka v poletju 1951-52 sta Slovenski stolp in Trije vrhovi. Vrednost teh dveh vzponov se nam predočijo samo, če se ozremo na splošno stanje bari-

loškega gorništvu, v času ko se je začela uveljavljati "Slovenska plezalna skupina".

2) DO KOD JE PRIŠEL BARILOŠKI CLUB ANDINO

Patagonski andinizem je najnovejšega datuma. V preteklem letu je organizacija, ki ga predstavlja, to je Club Andino Bariloche, praznovala dvajsetletnico svojega obstoja. Teh dvajset let je častnih za klub in za vse, ki so se udeleževali v njegovih vrstah. Vendar se društvo ne po opravljenem delu ne po številu članstva ne more enačiti z močnimi gorniški zvezami in društvi starega kontinenta. Planinska delavnost je omejena še vedno na ožji krog ljubiteljev narave in ni zajela širših plasti, čeprav smučanje kot šport pridobiva leto za leto več privrženecv v močnejših središčih pod Andi, kot so Bariloche, Bolsón in San Martín de los Andes. Toda že dejstvo, da isti klubi združujejo andinistično in smučarsko aktivnost, dokazuje, da se nahaja patagonsko planinstvo še vedno v razvojni fazi.

Smučarje je podprla uprava narodnega parka z zgraditvijo smučarskega središča na Catedralu. Hotel, žična železnica, mehanski skilifti, smučarske šole, kočje raznih klubov in vsakoletna tekmovanja skrbé za razvoj belega športa. Največji in skoraj edini pomen dajejo alpskim disciplinam. V smuku in slalomu so Bariloche vzgojile nekaj sposobnih tekmovalcev, ki so se že dvakrat udeležili evropskih olimpiad. V ostri borbi med zastopniki vsega sveta se je najboljši Argentinec kvalificiral nekje v sredini tabele. Smučski tek je ostal zanemarjen in pojava italijanskega tekmovalca Pertila (ki je v Italiji tekel v drugi kategoriji!) ter naših dveh predstavnikov dolge smučarske šole, ki je dala številne odlične tekače tudi sedanji jugoslovanski državni reprezentanci, je pomenil preokret v tej disciplini pod Catedralom.

Bariloški andinizem je verjetno še na nižji razvojni stopnji kot smučski šport. Ako hočemo pravilno razumeti patagonsko gorništvu, si moramo predočiti razliko med evropskimi in južnoargentinskimi gorami. Patagonske Ande so v prvi vrsti skoraj neraziskan, neobljuden in popolnoma divji gorski svet. Gozd, ki pokriva spodnja pobočja, je izredno gost in jako težko prehoden. Ločnica večnega snega je dokaj nižja kot v Alpah in ledeniške odeje pokrivajo razsežne gorske verige. Pravih sten

vsaj na področju Nahuel Huapija ni, pač pa so se izoblikovali na gorskih grebenih posamezni skalnati stolpi.

Omenjene oznake dajejo tukajšnjemu planinstvu neke določne in nujne karakteristike: borba z gozdom in taborenje sta značilna pojava, raziskovanje nepoznanih predelov najpomembnejša naloga, ki si jo je nadel bariloški Club Andino v preteklih dvajsetih letih. V obliki vrhov, ki jih še nikoli ni tlačila človeška noga, je možnost prvenstvenih tur tako velika, da se ne pojavlja želja po izrednih in težavnih smereh. Bariloški gorniki so se skoraj vsi vzgojili na tukajšnjem terenu, vplivi evropskih plezalnih šol so slabotni in uporabljena tehnika rudimentalna. Najbolj poznani tukajšnji andinisti, kot Otto Meiling, Juan Neumeyer, Emilio Frey, Rodolfo Venzano itd. so predvsem dobri poznavalci obširnih gorskih predelov. Vrhunski podvigi so osamljeni pojav, smatrajo se kot nekaki izjemni primeri. Viška, ki ju je dosegel bariloški andinizem, sta Glavni Tronadorjev vrh (Pico Principal ali Anon) in Torre de Catedral. Oba vzpona sta dovolj težka in gotovo je treba izreči vse priznanje tistim, ki so si prvi utrlj pot na omenjena vrhova. Saj tudi Whymperejev vzpon ne izgubi na vrednosti zato, ker so pozneje stotine alpinistov dosegle vrh Matterhorna. Toda v primeri z gorskimi čini v Alpah, v primeri s tem, kar so izvedli Nemci, Francozi, Italijani, Švicarji, Avstrijci ali tudi naši skalaši v zadnjih tridesetih letih, so vrhunci bariloške andinistike razmeroma skromni. Tronador je ledeniška tura: pot na Glavni vrh vodi preko skalnatoga promontorija, kjer so strme plošče in nosovi pokriti s tenko skorjo ledu, in preko visečih ledenih snežišč (travesija Clausen), na katerih je izpostavljenost občutna. Vendar omenjena prečenja daleč zaostajajo za najtežjimi ledeniški turami Zahodnih Alp. Prav tako je Torre Catedral plezalna smer četrte težavnostne stopnje in kljub nekaterim prehodom, ki zaslužijo vso pozornost, ne bo predstavljala nobenega posebnega problema za najboljše plezalce moderne hipertehnične šole.

3) NOVA POTA

Pojav "Slovenske plezalne skupine" pomeni prelom v bariloški andinistiki in revizijo v vrednotenju obstoječih rut in smeri. Lopezovi stolpi, ki so se smatrali prej za najtežje poti, ki so "neposvečenim" še odprte, seveda v

Campanile Esloveno — Slovenski zvonik na Cerro Cathedral. — Ruta: Dinko Bertoneelj in
France Jerman 13. februarja 1952

spremnosti izvežbanega in plačanega vodnika, izgube svojo laureolo. Normalne smeri na Lührs, Finó, Torre Principal in celo na Filo Norte ne presegajo tretje težavnostne stopnje in so torej ob potrebni pazljivosti dosegljive vsakemu primerno izvežbanemu planincu in ob pravilnem vodstvu dostopne tudi novincem. Prav tako Tronador in Catedralski stolp nista več "tabú". Če je prvi plezalec zanesljiv in sposoben, vzpon za izvežbanega gornika ni nerešljiv problem. Obe turi sta težki, a se ne moreta meriti s skoraj bajeslovno "šesto stopnjo" evropskih Alp.

Podčrtam še drugo pomembno stran slovenskega andinizma. Tisto, ki nam je prinesla tudi nekaj negotovanja in slabe volje. Zlomili smo namreč vodniški privilegij. V prijetnem tovarištvu so slovenski planinci opravili sami, brez vodnikov (razen v prvem letu) vse pomembne vzpone v pokrajini, pri čemer so izkušenejši stavili svoje sposobnosti prijateljem na razpolago. Izleti SPD so primorali bariloške vodnike, ki so radi vodili svoje kliente na precej nedolžne vrhove, kot Pico Argentino ali Lopezov Torre Principal, da so se lotili tudi trših in lepših problemov.

Slednjič je zasluga slovenskih gornikov, da so odprli nova pota in odločno presegli splošno višino bariloškega andinizma. V tej zvezi je treba omeniti Slovenski zvonik in Tri vrhove.

1) Slovenski zvonik

Catedralska gorska skupina se odlikuje po številnih stolpih, ki krasé njene razsežne grebene. Stolpom dolguje pogorje tudi svoje ime, saj s severovzhodne strani v resnici izgleda kot mogočna gotska cerkev. Največjo višino doseže osrednji Torre Principal s ca. 2.400 m nadmorske višine. Stolp sam meri kakih 150 metrov.

Če se turist ozre z bariloške železniške postaje proti Catedralu, bo zbudil njegovo pozornost še drug stolp: ob sneženi kupoli Južnega vrha (Pico Sur 2400 m) se dviga proti nebu vitka špica, ki jo je italijanski raziskovalec in gornik, salezijanski pater De Agostini nazval "Campanile" (zvonik) in so ji andinisti dodali naziv "Torre invencible" (Nepremagljivi stolp). Catedralski zvonik predstavlja resen plezalni problem. Njegove špranje so redke, bloki gladki, prehodi zaprti s prevesami. Možnost uporabe klinov je dokaj

omenjena. Prav ta zvonik so izbrali slov. planinci za prvenstveno turo. Po skrbnih ogledovanjih in poskusih sta 13. 2. 1952 Dinko Bertonec in France Jerman preplezala v štirih urah in pol tistih devetdeset metrov stene med špico in podnožjem stolpa. Najtežji del poti je prva tretjina, najizpostavljenjša partija ona pod vrhom, ko je treba prečkati navpično steno zadnjega skalnatega nosu. Ves stolp je v geološkem pogledu granit, kot sploh cel catedralski greben. Značilnost granitnih blokov je, da so izredno gladki, zato manjkajo tiste številne, skoraj nevidne vzbokline in vdolbinice, ki olajšujejo plezanje po apnenčastih ali dolomit-skih skalovjih.

Ko sta Dinko in Frenk dosegla vrh "nepremagljivega stolpa", sta položila knjižico s posvetilom, ki imenuje stolp "Torre eslovena" (slovenski stolp). Lokalni Club Andino se je baval z vprašanjem novega imena in se postavil na stališče, da ni dovoljeno izpreminjati že uveljavljenih nazivov, pač pa lahko dodamo "zvoniku" svoj pridevnik, če že hočemo pustiti slovensko ime na Catedralu. Tako smo se zedinili na "Campanile esloveno", slovenski zvonik.

Vzpon na Campanile je trenutno najtežja izvedena plezalna tura v bariloški pokrajini in predstavlja resno zadevo celo za poznavalca težkih alpskih smeri.

2) Trije vrhovi

Zadnje dni meseca marca je SPD Bariloche organiziralo enotedensko odpravo v skupino Treh vrhov. Ta gorski sistem se razprostira med dolino reke Turbio in jezerom Cholila in se odlikuje po treh izrazitih skalnatih vrhovih, rastočih iz dolgega grebena, ki se vleče v smeri E—O južno od Río Turco. Bariloška andinista Otto Meiling in Juan Neumeyer sta leta 1942 raziskala celo področje, se povzpela na zahodni in dospela do podnožja vzhodnega vrha. Več let kasneje je družbica turistov, v kateri je sodeloval znani švicarski alpinist Sergij Harzen, pod vodstvom bariloškega vodnika Petra Štruklja poskusila srednji stolp, ki izgleda najbolj strm in najtežje dostopen. Naveza se je ustavila nekje v sredi južne stene. L. 1950 so se mudili v krnici na izviri Turške reke buenosaireški andinisti. Preplezali so ponovno zahodni vrh in ga nazvali Torre Meiling. Povzpeli so se tudi na razne nižje špice in vrhove, a se niso lotili obeh nezavzetih

Torre Frey — Freyev stolp — 2.600 m — v skupini Tres Picos — Trije vrhovi. Pogled z zahoda, z vrha Tumovega stolpa

stolpov. Slednjič je v pretekli sezoni, meseca februarja odšla na Turco skupina francoskih skavtov. Deset dni so se motali okrog Osrednjega stolpa in iskali dostopa v navpične stene, a so se vrnili praznih rok.

Skupina Treh vrhov za patagonske prilike še ni predaleč od prometnih zvez. Iz Bariloče v Bolsón te potegne avtobus. Od tam do jezera Puelo človek že najde kako prometno sredstvo. Preko jezera se pelješ z motornim čolnom narodnega parka in redki naseljenci v dolini reke Turbio dajo na razpolago konje za transport prtljage. Slovenska odprava, ki so jo sestavljali trije naši najsposobnejši andinisti: Dinko Bertonec, Tonček Pangerc in France Jerman, potem planinski novinec Marjan Šilar (fant se je odlično izkazal!) in pišec tega članka kot kronist, je dva dni in pol po svojem odhodu iz Bariloče postavila svoj šotor v zgornji krnici ob Río Turco.

Podrobno poročilo o izletu bi preseglo namen tega članka. Podčrtati je treba, da so bile naloge odprave v celoti izpolnjene in da so

bili zavzeti vsi trije vrhovi. Na srečo nam copernice, ki varijo patagonsko vreme, niso nič nagajale. Precej so nam dali opraviti ledeniki, ki pokrivajo pobočja med stolpi in jih je treba prekoračiti, če hočeš dospeti do skalnatih podnožij. V razmeroma nizkih predelih (vzhodni, najvišji vrh ne presega 2600 m) je potrebna popolna ledeniška oprema (cepini, dereze), kar je itak značilnost patagonskih And. Vsakdo, ki je imel z ledenimi rekami opravka, vé, koliko izgube časa povzročijo ledeniške špranje in prelomi. Tudi iskanje pravega dostopa v stenah na Torre central je vzelo dva dni. Toda 28. marca sta oba nepremagana vrhova zavzeta: v zgodnjem popoldnevu sta dosegla Dinko in Jerman široko ploščad srednjega stolpa in krstila sta ga "Torre Tuma" — Tumov stolp (ca. 2550 m) v spomin na pokojnega slovenskega andinista Henrika Tuma, ki je vzgojil tri generacije slovenskih skalašev. Tik pred nočjo sta stala druga dva člana odprave, Tonček in Šilar na špici vzhodnega vrha. Nazvala sta ga "Torre Frey", na čast osemdesetletnemu predsedniku Cluba Andino Bariloche, Emiliju Freyu.

Oba stolpa predstavljata čisto spodobni plezalni turi, pri čemer je najtežji problem v Torre Tuma zadnji, najvišji skalnati nos, medtem ko vodi prvenstvena smer v Torre Frey preko gladkih plošč v sredini poti, kjer sta imela plezalca največ opraviti.

Da bo kronika popolna in da samega sebe ne izpustim iz poročila, omenim, da sem istega dne okoli pete popoldne prispel na Torre Meiling, ki so mi ga prijatelji prepustili in ki se je izkazal kot nedolžna túra z enim samim prehodom tretje stopnje. Vendar je vzpon dopolnil bilanco slovenske ekspedicije, ki je tako zavzela v enem dnevu vse Tri vrhove in popolnoma izpolnila naše nade.

4) Zaključek in napotek

Prva razvojna faza slovenskega andinizma je s tem zaključena. Bariloški fantje so dokazali svojo sposobnost in voljo do udejstvovanja. Uveljavili so se v novi domovini in pri tem ostali zvesti slovenskim gorniškim izročilom. Delo SPD zavedno navezuje na našo domačo planinsko tradicijo. Od Slovenskega stolpa preko Tumovega vrha do spominske plošče, ki jo hočemo ob tridesetletnici smrti odkriti našemu skalaškemu vzorniku Klementu Jugu, lebdi spomin na zemljo med Kara-

vankami in Julijci y našem delu. A pri tem tudi hočemu služiti deželi, ki nam je dala nov dom, saj raziskujemo in odkrivamo njene lepote, ki so žal še dosti premalo poznane.

Ne smem končati tega poročila, ne da bi opozoril na neko bolečo točko. Nobeden naših fantov ne stanuje več v "Veneti". In vendar nas njen duh še vedno straši. Vzdolž naših poti po gorah in stenah nas spremlja borba za kruh in zaslužek. Ne mislim pri tem govoriti o usodi tistih, ki so jim gore postale vse, in so pri tem "pozabili" na praktične strani življenja. Prepričan sem, da greši, kdor

poskuša zatreti ogenj, ki je zagorel v njem, izpod vsakdanjih skrbi in neprilik. Prepričan sem tudi, da vsem takim skala in sneg z obrestmi povrneta izgube na denarju in položajih. Toda tudi društvo samo boleha na pomanjkanju sredstev in opreme. Če bi imeli na razpolago vse, česar potrebujemo, smo gotovi, da nam tudi najvišji cilji ne bi ostali prepovedani. A kot smo do sedaj z žilavo voljo prebrodili vse težave, tako upamo premagati tudi to oviro in doseči še mnogo uspehov med ledeniki, stenami in vetrovi argentinskega juga.

BOŽIDAR M. KRAMOLC

Potepuha Toma poslednji potep

Prišli so ponoči v gosti temi. Oni, ki so bili bolj rahlega spanca, so v spanju zavzdihnili, se prevrgli na ležišču, da, nekateri so se celo dvignili na komolec in za hip prisluhnili.

To pot je namreč ekspres, ki sicer huščne ravno ob dveh ponoči mimo Copper Creeka, samotne postajice na poti iz vzhoda v Vancouver, privozil počasi. Slišati je bilo škripanje zavor, klice, sunkovito, skorajda jezno puhanje petdesettonske lokomotive, kateri menda ni bilo prav, da so jo prisilili k postanku na tako neznatni postaji. Metala je zato ostre poglede predse, toda vse kar je mogla opaziti skozi rumene oči-obločnice, je bila dvojica jeklenih vrvi povezanih med seboj s črnimi, umazanimi pragovi, ostro skalovje pa nekaj osata in menda nekaj kaktusov, ki so sicer spali pa jim je bilo le možno videti rdeče cvetne glavice. Oh, kako oduren kraj! Res, kako žalosten kraj!

Oba ostra traka svetlobe so zatem presekovale tenke postave mož, ki so preskakovali pragove in se spotikali med tračnicami.

Nekaj hipov še, in iz lokomotive se je pognal ozek trak pare navpično proti težkemu vijolično modremu nebu. In že je bilo slišati oglušujoči, zategli in obenem žalostni krik ogromne lokomotive, ki je bila menda zadovoljna nad odhodom in ki je bila ravnokar pričela premikati vseh šest parov okroglih nog.

Krik, katerega si mogel v preriji čuti vsaj deset milj daleč, je v ozki soteski, med onimi nekaj poslopji, katere so nazivali Copper Creek, nizom železniških voz, ki je počival na stranskem tiru, in nebotičnimi pečinami, ki so se poganjale v nebo nad postajo in silile v korito Fraser kanjona pod njo, zvenel tako mrzlo in strahotno, da so se v vagonih vzdramili celo oni, ki so bili navajeni vsega in ki so se priložnostno cijazili po progah kanadskih železnic, menda že izza časa gospodarske stiske.

Čul si mrmrajoče glasove, — sem in tja je v temo blisnila kletev — in prevračanje težkih teles po ležišču; nekateri, posebej še oni, katerim so grozote zadnje vojne nagrizle živce, so planili kvišku in strmeli tako blaznih oči kot splašeni otroci. Toda utrujenost, katera se jim je bila zajedla v sklepe po dolgem težavnem delavniku, jih je znova potisnila na slamnjače in zaspali bi bili, da jih niso zopet dramili klici, koraki in, za do tedaj spokojni Copper Creek, nenavadni nočni ropot.

Potem so slišali kako je nekdo lomastil po prislonjeni lestvi in že tipal po vratih. Potem vzdih, prišel je bil po vsej priliki utrujen in je čez trenutek le našel kljuko ter vstopil. Vagon, v katerem je spalo osem ljudi, je zanihal. Iz soda, ki je stal v kotu ob peči med kupom cunj, škornjev in navlake, je pljusnila voda. Nekdo ga je bil sinoči prenapol-

“Vagon, v katerem je spalo osem ljudi,
je zanihal.”

nil. Prišlec je prižgal žepno svetilko. V gosto, zatohlo temo se je zavrtal ozek svetlobni stožec. Sprva je omahoval po pogradih kot omotena vešča, potem je za hip pobožal široki obraz Ukrajinca Vladeka, ki je spal tik ob vratih. Sledil je črti njegovega močnega telesa pod ceneno odejo, si za hip oddahnil na tleh pa koj nato poskočil kot splaščen zajček in že je tipal po mizi, ki je ječala pod vso mogočo navlako na desni strani ob vratih. Ponočnjak je stopil k mizi. Pod kupom časopisov, pisemskih zasnutkov in odložene obleke je zatipal ploščato steklenico. Odvil je pločevinasti zamašek, povohal in nagnil. Ker ni nič priteklo, je polglasno zaklel in steklenico vrgel na kupček drv ob peči. Ropot je zbudil nekatere. “Mir! Spat lezi!” Oni pa ni odgovoril nič. Zato pa se je še enkrat sklonil in pobral bi bil odvrženo steklenico, da se ni sredi namere premislil. Še sklonjen je naravnal svetilko v nasprotni kot. Pristopil je k praznemu ležišču ter zadegal prinešeno vrečo pod posteljo. Odvrgel je od vrhnje obleke le suknjič, potem je sezul čevlje in

legel. Podložil je komolce pod glavo in zastrmel skozi okence. Gledal je nebo, ki je bilo zgoraj temnozeleno pa modro in posuto z že medlečimi zvezdami, spodaj pa mrzlosivo in prav spodaj ob hrbitih črnih gora že rahlo rožnato, zakaj pozno v jutro je že bilo, ko je pogledal pozorneje in se celo dvignil na komolec, da je videl vse zvezde, vse čudežne barve neba in temne hrbte gora še enkrat, to pot še lepše, vse pa obrnjeno v glajenem zrcalu kamloopškega jezera, ki kot velik moker jezik leži med posevnimi gorami. Od nekod je dahnil vetrič, ki je na nekaterih mestih za hip zameglil svetlo jezersko ploščo. V dalji je zatulil kojot pa utihnil. In čez čas je v tišino planil divji krik težke lokomotive. Ob tem jeku se je novodošli nasmehnil. Znova je prižgal svetilko in z modrim svinčnikom napisal na steno številko ena. Potem je zaspal.

Tom, tako je bilo novincu ime, je redkokedaj govoril. Če je, je zinil le kak stavek pa še tega po dolgem premišljevanju. Uganil si to zlahka po tem, da je vedno nekaj časa gibal z obustnimi mišicami, predno je spregovoril. Delal je dobro, zelo dobro za svojo starost. Petinpetdeset bi mu jih človek zlahka prisodil pa jih je imel vsaj deset več, kot je to trdil nekdo, ki je prišel isto noč kot Tom. Isti je rad pravil, da ima Tom sicer res svoje muhe, da pa je poštenjak in da razven v sili ne bi ukradel. To je pomirilo one, ki so sprva Toma sumljivo pretehtovali in zaklepali denar globoko na dno lesenih kovčkov.

Bil je Tom dobrih šest čevljev visok, če pa bi sključeno postavil zravnil, bi jih meril nekaj palcev več. Imel je črne oči, in lasi bi mogli imenovati prav take, če ne bi bili zaradi zgoščene črnosti skorajda modri. Na glavi je imel poveznjeno staro usnjeno čepico, ki je po barvi spominjala na zarjavelo tračnico. To čepico je snel le, kadar je jedel. Tom je bil tih človek, sam vase pogreznjen, čevkačev ni trpel. Tako si ga zvečer zlahka prezrl. Čepel je v svojem kotu, kot vedno z rokami pod glavo in oči uprte v ono malo okno nad umivalno mizo. Če bi

se tega naveličal, bi si znal povezniti ka-po globje na oči. Sklenil bi roki na prsih in ležal nepremično po cele ure. "Da ni umrl? Hej Tom, Tom! da le nisi bolan!" Ob takih prilikah bi se komaj zaznavno premaknil. Odprl bi oko in zamrmral: "Ne, ne!"

Tako so pregarali pozno poletje in dobršen del jeseni.

Neke nači so pripeli "gang" za tovorni vlak in jih premaknili daleč na zapad, v še hujše gore. Ko so zjutraj vstali, jih je pozdravila siva skalna okolica, na vso moč podobna oni v Copper Creek-u, ter sila mrzel veter, ki se je priklatil v ono ozko dolino sam Bog ve od kje. Vetru so morale biti skale, strme rebri pa topoli pa javorji po ploščadih od sile všeč, zakaj nastanil se je za dolgo časa v onih soteskah. Tako je nekaj tednov pohajal med stenami, sem pa tje stopil doli k reki, da bi pobožal brzice. Sicer je nadvse rad ujškal cekinom slično javorjevo listje, se podil za racami, ki so stegnjenih vratov hitele proč od gora — pa čeljustal med trsjem in grmadami dračja, s katerih sta neumorno bobra odnašala veje za jez. V gorji je zatulil volk tako bolestno in divje, da so celo mogočni musi, ki so stikali po močvirjih za hrano, dvignili glave in so se mladiči pomaknili bližje k materam. Srnjaki, jeleni, da, celo karibujji so za hip prenehali kopati po mahu. Dvignili so lopatasta rogovja in nemirno vonjali v zrak.

Kojoti so silili k vagonom, — seve le ponoči in še to v trumah, zakaj kojot je kojot, plašen in zahrbtn.

Ko je nekega jutra zapadlo celó za nekaj palcev snega, se je Tom obrnil od stene, na katero je začrtal novo črto: "Dovolj je! Res da, dovolj!"

"Česa Tom?"

"Eh, tega pohajkovanja po svetu!"

"Glej, glej", so zmajevali z glavami. "Da le nisi zaljubljen Tom?" — gre smeh po vagonu. "Ne zavijaj kot lačen kojot! Tu, zavitek tobaka! Zvij si eno!"

Tom vzame tobak, dobršen šeepec seveda. Posvaljka ga v dlani in odlepi papirček z ustnice. Podrži ga v levici, prekopicne nanj tobak iz desnice, posvaljka ga vnovič, oblizne papir, zalepi in prižge. Vrne zavojček, puhne pa pravi: "Še dva dni in nadzornik bo tu. To se pravi, denar bo, — nadzornika naj vrag vzame!" Potem obmolči. Nasmehne se, zlekne po pogradu in skoraj s pomilovanjem opazuje radovedne tovariše. Ti so medtem obstopili njegovo ležišče. "Tom, daj zini že, saj nisi dekle, ki obmolči, da bi še bolj silili vanjo!"

"Zelenci!" — se smeje Tom, — "Zelenci!" Prekobali se na bok in ne besede več.

"Da le nisi bolan", se spomni nekdo. V roki ima steklenico žganja. V hipu je Tom pokoncu. Trije dolgi požirki pa še daljši vzdih po požirkih in po pijači bi bili, da ni oni odtegnil roke. Tom se oblizuje. Potem spregovori tako nena-doma, kot je bil prej obmolčal. "Res,

"Delal je dobro, zelo dobro za njegovo starost."

dovolj je! Tega ciganjenja namreč! K stricu jo mahnem!"

"K stricu?"

"Da, v Kelovni ima jabolčno farmo, že poprej me je vabil. Drevje bi obrezoval, saj poznate tiste rdeče poganjke, ki niso za rabo. Da, stoje na lestvi bi obrezoval, — takole od drevesa do drevesa. Žvižgal bi pa nosil veje na kup in jih zažigal. Ni ga lepšega kot je siv dim med oranžnimi poganjki."

"Glej, glej!" — se znova čudijo, "da te le ni oni volk napravil tako čustvenega."

"Čustva, — eh! Babe! Zelenci ste, ne babe! Denar zlagate in sanjarite — o-o-o vrag vedi, o čem! Sam nisem nikoli sanjaril!"

"Sedajle sanjariš!"

Tom poizkuša zategniti obraz v kar najbolj zaničljive gube. Uspe pa mu bolj slabo. Potakne se še bolj v kot in podoba je, da bo zopet utihnil. Toda poznajo ga. "Tukajle Tom, požirek!" Tom potegne pa dé: "Saj ne zaslužite, da bi vam pravil, — no, pa naj bo. Peljal sem se nekoč z vlakom kar v neznanost, saj dela ni bilo, ne zaslužka. Ležal sem v tovornem vagonu ob odprtih vratih. Bila je jesen in vse je popotovalo: i race i gosi pa oblaki in vode. Bil sem mlad, vesel in srečen kot svat. Ni me zdržalo v vagonu. Splezal sem po lestvici na streho in legel, zakaj vražje vleče na strehi in mrzlo je bilo, ravno ob takem času v jeseni."

Obmolkne! Šele ponoven požirek ga znova vzdrami.

"Bil je to moj prvi potep. Peljal sem se dokler se pač vlak ni ustavil. Ustavljaj se je bil sicer tudi poprej pa le, da bi ga založili z vodo, s premogom. To pot pa je obstal in ni več potegnil. Bil sem v središču ogromne preriije, v mestu Brandonu, kjer poprej še nikoli nisem bil. Ugajalo mi prav nič ni tam in nameraval sem s prvim vlakom nazaj, da nisem", — — — — —

"Kaj? Kaj nisi? Daj, zini no! Da nisi doživel česa? Srečal koga?! Dekle? Ženo?? Ej, Tom, za božjo voljo, da nisi bil koga ubil? Na, potegni še! Še enkrat!"

Toda Tom molči.

Res, da ni odklonil pijače, kako bi jo le, še krepko je potegnil in potem, ko si je bil z rokavom obrisal usta, še enkrat. Zinil pa ni več in podoba je bila, da ga ne bi odtajala niti gora samih steklenic. Poslušalci so godrnjali, kar jezilo jih je. Sklepali so, da se je tam v Brandonu dogodilo nekaj zelo pomembnega. Nekaj, kar je Toma spremenilo v poklicnega potepuha. Toda kaj? Kaj? Ej, Tom, — ta vražji Tom! Ugibali so to in ono, besedičili in se jezili.

Ta pa se je le skrivnostno smehljaj in ta večer ni več spregovoril.

Čez dva dni se je pripeljal na motor-nem vozičku železniški nadzornik. Pod roko je imel aktovko in v njej denar. Fantje so potegnili motorko s proge in capljali za došlim kot lačni otroci za materjo. Potem so štorkljali drug za drugim v pisarnico po plačo. Izplačuje se na progi vsakih štirinajst dni enkrat. Praznik je to in nekaka opora v štetju onim, ki zaradi skoposti ali malomarnosti nimajo koledarja.

To jutro bi Toma komaj spoznali. Celo nadzornik se je začudil: "Tom, saj izgledaš kot gospod!" "Seveda!" — pri-bije Tom in pljune v stran. "Kaj vraga ga briga, kako izgledam in kam grem." Tom uradnikov ne more.

Mešani vlak, ki zalaga postajice s hrano in pošto, je prispel. Iz zadnjega vagona zija nekaj zaspanih obrazov. Lokomotivo so odklopili, da bi se napila vode.

Tom je nemiren. Naglo stopi v pisarnico. Pregleda denarno nakaznico, pregane in odide. Zunaj pobere tisto nekaj prtljage, — za ohlapno vrečo jo je — in stopi proti glavnemu tiru.

Lokomotivo so znova priklopili. Sprevodnik še nekaj govori znancem, ki je pripeljal jabolka z gorske farme. Tom se zavihti na ploščad, vrečo vrže v kot. Naloni se na ograjo in se globoko oddahne.

Delavci, njegovi tovariši, se zberejo okoli vagona. Še vedno se jim zdi neverjetno, da bo Tom res šel. Pa lokomotiva zapiska, potegne! Vagoni se zganejo, železni odboji zastočejo.

“Zadaj ostaja drobna postaja. Stanovanjski in ostali vagoni so kot škatlice.”

“Zbogom Tom! Srečno Tom!”

Tom dvigne roko, maha, nekam tesno mu je pri srcu. Potem razširi usta v prazničen nasmeh. S ploščadi stopi na stopnico, z eno roko se drži ograje, z drugo maha, “Zbogom, zbogom!” Z očmi obleti skalovje, jezero in cvetoče kaktuse po peščevju. Pisk, to pot dolg in glasen, in vlak močnejše potegne. Prav na spodnjo stopnico stopi Tom. Zadaj ostaja drobna postaja. Stanovanjski in ostali vagoni so kot škatlice in tovariši, ki še vedno krilijo z rokami, so kot smešne mravljice. Tom zauka, potem utone vlak v oster ovinek.

Sredi glavnega tira stoje delavci. Vlak jim je že davno izginil izpred oči. V duhu še vidijo oranžni vagon in Toma na spodnji stopnici. Dim, ki ga je izpuhala lokomotiva, se lepi na skalno pobočje.

“Pa je res šel”, — pravi nekdo in pljujne. “Hm”, zmaja z glavo Bill, “če je le res?”

“?”

“Videl si, da je stopil na vlak. Odpe-ljal se je, torej — je šel — mar ne?!”

“Že, že”, odvrne Bill in zamahne s kladivom. Nastavljenega žeblja pa ni zadel. Kladivo se je odbilo od tračnice in pristalo v pesku. Z nogu odbije narahlo pribiti cvek in vrže kladivo v jarek.

Vzame tobak in zviije. Bill je jezen, res da — bolj nase kot na Toma. Pripe-

tilo se je torej nekaj, kar se na progi skoraj nikoli ne: potepuh se je naveličal potepanja in se namenil na farmo za vselej!

— “Pha! — Ne zdrži dolgo; potepuška kri mu zavre in oprtal si bo malho in šel s pticami. Na železniški vagon bo zlezal, prav na streho bo legel, roke si bo položil pod glavo in čakal bo, da vlak potegne. Ne bo dolgo in spet bo tam, kamor potepuh spada: na progi, med potepuhi.”

To pot je Bill resnično jezen.

Ne more namreč, vkljub vsej samotalžbi prepričati samega sebe, da bo Tom prišel nazaj. Užaljen je in jezi ga, da se je nekdo končno le odločil in se odtrgal lažni romantiki potepuštva, ki ni drugega kot brezdomstvo, pijanstvo in še kaj. Prekleti Tom! Odločil se je in je šel. Bill vsrkava cigaretni dim. Tudi sam bi šel in pustil ciganjenje, pa se ne more odločiti, nikoli se ni mogel.

Bill je delo sovražil, kot ga sovraži vsakdo na progi. Garal je po štirinajst dni, kvečjemu mesec, do prvega plačilnega dne in jo potem potegnil do prve pivnice in pognal beliče. Kadar je imei denar, se je zdel samemu sebi kot kralj. Šel bi vedno v najboljši hotel in si privoščil grofovski zajutrek. Potem bi čakal popoldneva, ko se pričnejo pivnice polniti, zakaj sam ni rad pil. Žvenket kozarcev, glasen pogovor in ostali ropot so ga opajali. Včasih je ček zalegel za

„...in jo potegnil do prve pivnice in pognal beliče.“

tri štiri dni, več kot pet le redkokdaj!

Bili pa so to prav kraljevski večeri. Pil in veseljačil je, da bi se maščeval za pregarane dneve. Razsipal je in napajal druge, včasih celo pivnico, da bi bil vsaj za minuto podoben onim, ki so se pripeljali pit v velikih novih avtomobilih. Pokazati jim je hotel, tem goljufom in stiskačem, da mu ni za denar v toliki meri kot njim, ki bi si pustili prevrtati koleno za dolar. Bill je bolj sovražil denar, kot ga je ljubil.

Ko je bil žep prazen, je vsakič postal okoli domov dobrodelnih organizacij, kjer dajo potepuhom juho in kruh za-

stonj. Toda po tistih domovih ni veselih pogovorov, žvenketa kozarcev ni tam. Prosjačiti si ni upal in tako se je vedno znova vračal na progo, kjer je lahko spal in jedel in zaslužil.

Prokleti Tom!

Bill še vedno upa, da se Tom vrne. To bi bilo dokaz, da za potepuha ni rešitve. Tomova vrnitev bi ga prepričala o tem, kar je doslej tudi sam napol verjal: da so za usodo potepuhov krivi le drugi, torej ves svet z zvezdami vred, nikoli pa ne potepuh sam.

Vnovič zakolne.

Tovarišem pa: “Zaboj piva stavim, da se Tom vrne!”

Delavci se pomaknejo bliže. Nekdo si oblizne ustnice: “Res?”

“V Kelovno je rekel, da gre, mar ne?”

“Tako je!”

“Torej mora skozi Kamloops — in od tam z lokalnim vlakom!”

“Da!”

“Lokalni vlak odpelje šele ob osmih zvečer in Tom bo v Kamloopsu že ob treh popoldan!”

“Res je!”

“Od treh do osmih zvečer je pet dolgih ur in pivnice odprejo že opoldne.”

Delavci se zasmejejo in nikogar ni, ki bi tvegala stavo.

Billa pa to ne pomiri, ne prepriča ga. Spomni se Tomovega zagorelega obraza in njegovih odločnih oči ob slovesu. Skloni se po kladivo, nastavi sedem palcev dolg žebelj in ga zabije k tračnici s tremi silovitimi udarci.

RAFKO VODEB

F I N A L E

Kako je dobro hvalo peti z Jobom
ponižan, sam, nevezan na stvari!
Le pinije šume nad mojim grobom,
zrel breskov cvet se mi v lase praši.

Ubog sem in razvejan kot osuti glog,
na vse vetrove sem razdal seména.
Na zemljo padam, seme brez imena
in grebem za sledovi Tvojih nog.

Večerna rosa mi na veke lega.
Nič več ne bom pod oljkami igral
te zadnje pesmi, ki mi dušo bega —
v obcestni kamen sem razbil piščal.

Poslednji zvok med prsti se gubi.
Bo Tvoja roka zdaj po meni segla?
O, rad Ti bom prstena drobna žvegla,
ki v svojo praznost Tvoj odmev lovi.

ŽIVLJENJE GRE NAPREJ

Gornji stavek je zapisan ob koncu lanskoletnega poročila o koroških prilikah.

Razvoj je v polni meri potrdil imenovani stavek. Zremo nazaj na razburkane mesece in tedne, ki so bili deloma trnjevi. Bilo pa je tudi nekaj razveseljivih uspehov, ki potrjujejo pravilnost dela in poti.

Na političnem smo nadaljevali boj za enakopravnost, predvsem za ustanovitev Narodnostne komisije in Narodnostnega urada pri deželni vladi, da bi imela vsaj eno mesto, katero bi bilo pristojno in dolžno reševati slovenske vloge. Tudi tekom tega leta smo imeli priliko ponovno ugotoviti, da vali deželna vlada odgovornost na zvezno vlado, ta pa zopet trdi, da avtonomija posameznih dežela zvezni vladi ne dopušča, da bi posegla vmes. Če pa je potrebno, da gresta obe vladi isto pot, pa tudi to storita, čeprav zvezno vlado pretežno tvori Avstrijska ljudska stranka, deželno vlado pa socialistična stranka. To smo morali ugotoviti pri aktu o slov. gimnaziji. Ko so Amerikanci iz USA vprašali na Dunaju za tem zaprašenim aktom, so tam ugotovili, da se je akt zgubil in ko so potem akt v vsej naglici iskali v Celovcu, je tudi ta potrdil, da ni mogoče akta najti in tako seve odpade potreba ali dolžnost, da oblast take akte rešuje.

Najzanimivejši pojav pa je gotovo najnovejše ljudsko štetje, ki je bilo na Koroškem že desetletja sem posebnost. Tako štetje je bilo določeno za 1. junij 1951. Že septembra 1950 je Narodni svet koroških Slovencev vložil pri notranjem ministrstvu na Dunaju zahtevo, da naj štetje izvedejo paritetične komisije in se vprašanje po občevalnem jeziku točno precizira in sicer v tem smislu, da je občevalni jezik, jezik, katerega govorijo doma v družinah, ker pač pri znani koroški enakopravnosti Slovenec v uradu nima možnosti, da bi se poslužil svojega jezika, čeprav avstrijska

ustava odmerja take pravice tudi narodni manjšini. Na imenovani vlogi je notranje ministrstvo socialističnega Helmerja odgovorilo, da so se štetja v Avstriji vršila tako objektivno, da ni potrebe po paritetičnih komisijah in da občevalni jezik ni materinski jezik in tudi ne znak narodne pripadnosti.

Deželna vlada je izdala sama po okrajnih glavarjih točna navodila, da naj se skrbno pazi, da bodo ljudje zapisovali kot občevalni jezik "vindiš" in ne slovenski. Že desetletja sem opazujemo, da rabijo na Koroškem politično tri narode. Narod državotvorcev — Nemcev, narod irendentistov — Slovencev in nekaj vmesnega, kar po potrebi porivajo na eno ali drugo stran. "Vindišarji" so v notranji politiki potreba, da so kontrapol Slovincem, če ti zahtevajo svoje pravice na kulturnem, političnem in gospodarskem polju. "Vindišarji" so potrebni v zunanji politiki kot "domovini zvesti" element in so potrebni še kot vmesni narod, ki je sam na sebi manj vreden, pa naj se pojavi na kateremkoli polju. Števeni komisarji, ki niso smeli biti Slovenci, so seve grozili, da bodo celo poslali k Slovincem, ki bi tvegali svoj občevalni jezik označiti kot slovenski, komisijo v hišo, da ugotovi, če so res sposobni slovenskega pismenega jezika. G. deželni glavar Wedenig — socialist — je izdal odlok, po katerem je bilo za Koroško predvidenih sedem občevalnih jezikov in sicer: nemški, nemško - slovenski, slovensko - nemški, vindiš - nemški, nemški - vindiš in vindiš - slovenski ter slovenski.

Običajno imajo ljudska štetja nalogo, da ugotovijo resnico, na Koroškem pa je bila prva naloga zavijanje resnice. Šteli so in šteli, rezultata ni bilo. Okoli novega leta 1951/52 pa so nekateri listi objavili prve podatke in sicer so našli 3.000 Slovencev in 20.000 vindišarjev. Isti teden, ko so nekateri listi objavili te številke, so objavile "Voralberger Nachrichten" novico iz koroške deželne

Na Rožci, ki meji z Gorenjsko. Dušni pastir v št. Jakobu g. Avg. Česen in ovčji pastir. Zadaj Golica

palače, da je na Koroškem 70.000 Slovencev.

Maja meseca 1952 je vendar uradni list kor. dež. vlade objavil rezultate ljudskega štetja in tam se je izkazalo, da si niso upali objaviti vseh sedem od socialistov predvidenih vrst "vindišarjev" in so se omejili na štiri koroške jezike in sicer: nemški, nemško-slovenski, slovensko-nemški ter slovenski. Zadnjih je bilo nad 11.000, istotako predzadnjih, nemško - slovenskih glasov nad 19.000, tako bi torej bilo nad 42.000 Slovencev, ker pač na Koroškem ni navade, da bi se Nemci vpisovali za jezikovno mešane elemente. Če pa si predočimo nekaj številke raznih ljudskih štetij, tedaj vidimo vsa protislovja, ki obvladajo koroško politično nebo. Leta 1870 so na Koroškem našeli 119.000 Slovencev, leta 1934 pa le še 23.000, nacisti so jih leta 1939 potrebovali zopet 50.000, ker so to število predvideli za izselitev, ki se je pričela aprila 1942 in sedaj leta 1951 so zopet našli nad 42.000 Slovencev. Da se vse vseh takih številke ne moremo jemati resno, se razume, predvsem ne, ker se vlada boji slovenskega sodelovanja pri štetju in s tem sama priznava, da njene številke nikakor ne odgovarjajo resnici.

Drugo ljudsko štetje zadeva statistike, pri nas pa je velik politični cirkus, ki seve daleko ne odgovarja resnici. Če si torej uradne številke tako nasprotujejo, toliko bolj že nasprotujejo te številke dejanskemu stanju, katerega tudi lanskeoletna številka niti do polovice ni zajela.

Drug politični dogodek so bile volitve

v Kmetijsko zbornico 25. nov. 1951. Pod pritiskom dogodkov, tako gospodarskih kakor tudi političnih, sta se slovenski skupini sporazumeli na skupno kandidatno listo za te volitve. To se je zgodilo v upanju, da bo v kmečkih, strogo gospodarskih, vprašanih toliko narodne solidarnosti, da bo vsaj tukaj skupna pot možna. Rezultat je bil preko vsega pričakovanja dober. Pri 24 poslancih v Kmetijski zbornici smo Slovenci dobili dva poslanca, torej dvanajstino, čeprav že od leta 1932. takih volitev ni bilo. Na žalost pa smo morali že prve tedne po volitvah ugotoviti, da iz Ljubljane diriganim OF-ovcem ni bilo do narodne skupnosti, marveč so prej ko slej iskali svoje partijske interese. Ob volitvah ustvarjena skupnost se je v kratkem času zopet razbila. Na katoliški strani smo bili po razmerah prisiljeni upostaviti lastno kmečko organizacijo "Kmečko gospodarsko zvezo", ki je bila tudi skupna volilna forma dne 25. novembra 1951.

Drugo razveseljivejše dejstvo pa je velik napredek obeh gospodinjskih šol tako v št. Rupertu pri Velikovcu, kakor tudi v št. Jakobu v Rožu. Tekom tega leta se je vendar zopet posrečilo učne moči šolskih sester tako urediti, da v polni meri odgovarjajo potrebam gospodinjskih šol in to z velikim uspehom. Letos se je vendar posrečilo, da je komisija kmetijskega ministrstva pregledala šolo in ugotovila, da se nahaja tako šola kakor tudi ostale prilike na taki višini, da tega niti na nemških šolah ne najdejo in so ji pri tej priliki zagotovili pravico javnosti. Dokler pa akti niso podpisani, seve v to ne moremo verjeti, ker imamo z avstrijskimi oblastmi slabe izkušnje.

Ugotoviti pa moramo, da je popularnost obeh gospodinjskih šol silno narasla, posebno še sedaj, ko jim OF-ovci strežejo po življenju. Ob zaključni prireditvi polletnih gospodinjskih tečajev se je to najbolje pokazalo. 27. aprila 1952 je šentruperško kulturno prireditve obiskalo nad 1.200 ljudi, ki so tekom popoldneva dvakrat napolnili dvorano. Tudi višina prireditve je bila to-

krat taka, da lahko mirno trdimo, da Slovenci na Koroškem že dolga, dolga leta nismo imeli take kulturne prireditve in take gospodinjske razstave. Isto lahko rečemo tudi o prireditvi v Št. Jakobu v Rožu dne 4. maja, kjer so morali prireditve ponoviti kar trikrat.

Omeniti moramo tudi slavnostno akademijo ob proslavi stoletnice rojstva velikega šolnika dr. Jakoba Sketa, pisatelja "Miklove Zale". Je bil po rojstvu Štajerc, vendar je skozi 4 desetletja vse svoje moči posvetil vzgoji koroške mladine in napisal tudi cele vrste slovenskih šolskih knjig, posebno čitank za srednje šole, ter bil tudi skozi 16 let tajnik Mohorjeve družbe in ravno za časa njegovega tajništva je število Mohorjanov naraslo od 40.000 na 80.000. Ta kulturna proslava se je vršila 18. maja 1952 v Celovcu v dvorani Kolpingovega doma, katerega je sgradil tudi Andrej Einspiler, kar pa so Nemci medtem že pozabili.

Da je tudi ljubljanska drama dne 18. maja gostovala v celovškem gledališču s

"Kranjskimi komedijanti", nočemo prezreti in bi bil gotovo za naše prilike velik kulturni dogodek, če ne bi komunisti poskušali stvari dodati svojega pečata.

Farna mladina se je po nekaterih farah v kulturnem pogledu tekom leta močno razgibala in smo imeli kar razveseljiv napredek.

Manjka pa na katoliški strani močne in agilne kulturne centrale, ki bi vse to delo močno povezovala v eno celoto in upamo, da bomo tudi v tem pogledu mogli v doglednem času zaznamovati korak naprej.

Mohorjeva tiskarna je pričela obratovati avgusta leta 1951. Vsekakor so početki gospodarskega podjetja, ki povzročajo še mnogo, mnogo gospodarskih skrbi in zahtevajo z vsakim dnem nove investicije, ki zaenkrat požrejo vsak šiling. Če pa vzamemo celoto, moramo vsekakor ugotoviti, da je podjetje tekom dveh let tako zelo napredovalo in se tudi s stroji opremilo, da je kos že marsikateri nalogi. Ko boste bra! te vrstice, bo Mohorjeva verjetno imela tudi ze

Zborovanje koroških slovenskih študentov v Slo venjem Plajberku od 7. do 10. avg. 1952. Sredi (v belem) prof. dr. Zablatnik, na njegovi desni g. župnik škofije in novomašnik g. Krištof, na levi prefekt g. Mörtl in prof. g. dr. Vinko Zwitter

Venček na glavi... Simbolično rajanje in petje slovenskih koroških deklet v narodni noši v št. Rupertu

svojo trgovino s knjigami in papirjem, kar bo pomenilo gospodarsko in kulturno zopet korak naprej. Tekom letošnjega leta je pričel v Mohorjevi tiskarni izhajati tudi šolski list "Mladi rod", ki kaže kar dober razvoj in ima predvsem nalogo, da nadomesti šolske knjige, katere bi morala po zakonu izdati šolska oblast.

Pri Mohorjevi je izšla tudi Jagodiceva knjiga o škofu Jegliču, ki nam prikazuje celo obdobje slovenskega kulturnega razvoja.

H kulturnim posebnostim bi dodali še gostovanje pevskega kvarteta "Slavček" pri rudarjih na Holandskem lani tekom poletja. Tam so navezali stike s starimi izseljenci, ki že desetletja živijo ločeni od domače zemlje in vendar kažejo še živo slovensko zavest in slovensko kulturno delo. "Slavček" se je medtem razširil v oktet in je tudi tekom letošnjega poletja obiskal Holandsko, Belgijo in Francijo, da poveže s pesmijo in besedo rojake na zapadu z nami, ki živimo še na slovenski zemlji.

Ob koncu pa hočemo dodati še sedanjo politično sliko odnosov med Koroško in Slovenijo, odnosno Jugoslavijo. Že lani smo naglasili, da so dobili kor. OF-ovci dne 8. februarja v Ljubljani nalogo za najtesnejše sodelovanje s koroškimi nemškimi socialisti. To odgovarja novi Titovi liniji, ki se naslanja na zapadne socialiste. Avstrijski socialisti pa imajo podobno nalogo od britanskih laboristov. Tako se torej ne bomo čudili, da se tukaj ustvarja neko sodelovanje, ki vodi po navodilih "sloven-

ske" Ljubljane v likvidacijo kor. Slovencev. V socialiste za vsako ceno, tako se glasi parola Ljubljane. Kulturne skupine, ki prihajajo iz Ljubljane, so gostje socialistov in le tako vmes se zanimajo tudi za Slovence, koroški socialisti obiskujejo sindikalne organizacije v Ljubljani in ostali Sloveniji in opevajo napredek socializma. Tako je tudi koroški deželni glavar Wedenig bil 8. junija 1952 na "privatnem obisku" pri Titovih komunistih in jim tam pel slavo, da bo potem na Koroškem imel svobodnejšo roko pri zatiranju Slovencev in bo pri prihodnjem ljudskem štetju lahko predvidel kar deset jezikovnih možnosti na Koroškem. Ko se na eni strani plete tesna povezanost pod krinko narodnostnega približevanja med Nemci na Koroškem in komunisti v Sloveniji in njihovimi plačanci na Koroškem, gre tudi socialistična gonja proti Slovincem na Koroškem naprej. Tako je 11. januarja 1952. dr. Karl Hans Smode v radiu Alpenland nesramno napadel kor. Slovence in Jugoslavijo in sedaj po petih mesecih se je izkazalo, da je dobil za to navodila od socialistične koroške

Miklova Zala v haremu v turškem ujetništvu hrepeni in vzdihuje po domovini, trpi in moli. — Simbol ne samo trpeče Koroške, ampak vsega slovenskega naroda pod komunističnim suženjstvom

deželne vlade. Mirno lahko ugotovimo isto, kar je veljalo tudi za prvo avstrijsko republiko, da na Koroškem v zadržanju do Slovencev med nemškimi strankami ni razlike, pa naj so eni pripadniki socialistične internacionale, drugi pa nemškega nacizma.

Na to linijo tesne povezanosti med socialisti in koroškimi Titovci nalaga Ljubljana tudi velika denarna sredstva, da tudi v tem pogledu zmaterializira posameznike, ki naj bi iskali svojo osebno korist, ne pa branili življenjske pravice naroda in tako ovirali s svojim obstojem skupno pot med socialisti na Koroškem in komunisti v Sloveniji in Jugoslaviji.

Vendar delajo račune brez krčmarja eni in drugi. Tudi na katoliški strani so vestni čuvarji narodnostnih pravic na delu in tudi narod sam to pot spremlja z velikim razumevanjem, v kolikor ni neposredno ali posredno plačan, da se vpreže v voz povezave med socialisti in komunisti.

Dodati moramo še, da so dogodki dne 20. januarja v Novem mestu, ko so polili škofa Vovka z bencinom in ga zažgali, odprli oči marsikateremu koroškemu narodnjaku, ki prej partijskega ozadja politike ni hotel ali mogel videti. Da pa bi porazni vtis teh dogodkov na Koroškem vsaj nekoliko zabrisali, je CK-KPS za svoje koroške pristaše določil še večje denarne dotacije, da tako lahko tu udobno živijo, ustrahujejo dru-

Tihožitje: slovenski motiv. Delo gospodinjske šole v št. Rupertu

ge in hodijo na jugoslovanski Jadran na oddih, seve na državne stroške. V poletju 1952 pa je šla nemška socialistična mladina na Jadran na jugoslovanske stroške in koroški socialisti so dali svoje počitniške domove slovenskim "udarnikom", da bi na Koroškem propagirali "linijo".

IGOR

OTOŽNOST

Naseli se že vame, bolečina,
in ne odhajaj, da se vrneš spet.
Prepreži me kot zemljo korenina,
razrasti se v jeseni tožen cvet.

S teboj naj snivam sanje nad prepadi,
zagrebene v skale bičano mladost.
Pastir na gori pel bo o pomladi,
šumel bo v zarje razviharjen gozd.

Objemi me, uteši hrepenenje,
ko gore v vigred zdramil bo vihar.
Naj slišim svojega srca ihtenje,
ko pepeli mladost v samotni žar.

Náša prosveta v begunstvu

FRANC PERNISEK

Prosvetno delo u taboriščih u Avstriji

Ko so se množice slovenskih beguncev posedle po vetrinjskem polju in so vsi bili v popolni negotovosti in strahu za bodočnost, je bila velika nevarnost, da bi ljudje padli v duševne boje, tiha razglabljanja, dvome in končno v obup. Splošno duševno in telesno brezdelje je to nevarnost še stopnjevalo. Treba je bilo to od ljudi odvrniti in jih vsaj duševno zaposliti

Ravnatelj Marko Bajuk, ki je z veliko ljubeznijo in z brezprimerno energijo in požrtvovalnostjo organiziral šolstvo, se je takoj lotil tudi reševanja tega vprašanja. Da bi se to delo načrtno uredilo, je 7. junija 1945. leta sklical nekatere inteligente na posvet, na katerem je bilo sklenjeno:

1. zbrati vse pevce in pevke v skupen zbor, ki naj goji svetno in cerkveno petje, v cerkvi pa zlasti masovno ljudsko petje, ki bo ljudi zelo poživilo in budilo v njih izven cerkve domovinsko ljubezen in narodno zavest;

2. organizirati predavanja v velikem obsegu, ki naj obravnavajo važna vsakodnevna vprašanja od higiene v taborišču preko nujnih informativnih, prosvetnih, narodnostnih in politično-gospodarskih vprašanj;

3. skrbeti za redno izhajanje taboriščnega tiska;

4. organizirati telovadbo in šport;

5. organizirati razne tečaje, ki naj zajamejo razna strokovna, prosvetna in druga vprašanja, predvsem pa učenje tujih jezikov.

Samo od sebe se je pri službi božji razvilo ubrano ljudsko petje. Salezijanec prof. Silvin Mihelič, ki je to petje spremljal z orgljami na koru, se je zavzel za organizacijo mešanega pevskega zbora, saj je bilo med begunci lepo število pevcev in pevk, ki so delovali pri raznih cerkvenih in svetnih pevskih zborih. Na poziv za begunski pevski zbor se jih je prijavilo lepo število.

Začelo se je na prostem, brez not, brez instrumenta, kar na pamet. In šlo je! Nekateri so peli po spominu, drugi so se od njih učili;

ravnatelj Bajuk in prof. Mihelič sta pa po spominu pisala partiture; zbor je imel redne vaje in se je svoje naloge z ljubeznijo oprijel.

Predavanja je začel dr. Joža Basaj, predsednik Narodnega odbora, ki je 14. junija 1945 govoril na prostem pred vetrinjskim župniščem "O našem položaju". Udeležba je bila ogromna, ker je vsakega begunca pač zanimalo, kako je in kaj bo z nami. Predavatelj se je v govoru dotaknil našega razmerja do Angležev in v primerni obliki povedal vso resnico.

Dne 15. junija 1945 pa je vetrinjski župnik J. Mussger razlagal zanimivosti vetrinjskega samostana in umetniške spomenike v cerkvi.

Zaradi nevzdržnih socialnih in higienskih razmer so Angleži s koncem junija vetrinjsko taborišče razpustili in slovenske begunce preselili v stalna taborišča, ki so jih zanje pripravili v Peggezu pri Lienzu (Vzhodna Tirolska), Spittalu na Dravi (Koroška), Št. Vidu na Glini (Koroška) in v Liechtensteinu pri Judenburgu (Štajerska).

Z vsako skupino je šlo določeno število inteligentov, da bi moglo v taboriščih normalno potekati prosvetno delo, kakor je bilo zamišljeno in sklenjeno v Vetrinju.

Poglejmo sedaj, kako se je v slovenskih taboriščih razvijalo splošno prosvetno delo!

PREDAVANJA

Z gimnazijo je največ inteligentov odšlo v Peggez in zato je v prosvetnem pogledu to taborišče bilo prvo in vodilno za vse slov. begunce v Avstriji. V Peggezu so se 31. julija 1945 zbrali na posvet vsi člani prosvetnega sveta. Poleg poročil posameznih referentov je pretresal svet tudi načrte za skupno prosvetno delo po vseh taboriščih. Po naročilu tega sveta je prof. dr. Franc Mihelič sestavil načrt predavanj, po katerem bi imeli naslednje krožke strokovnjakov, ki bi posamezna vprašanja strokovno obdelali in izdelana predavali po vseh taboriščih:

- a) naravno - medicinski krožek,
- b) filozofsko - ideološki krožek,
- c) kulturno - zgodovinski krožek,
- d) socialni krožek,
- e) vzgojni krožek,
- f) teološki krožek,
- g) pravni krožek,
- h) tehniški krožek,
- i) kmetško - kulturni krožek.

Ta načrt pa je bil le delno izpeljan, ker so se pokazale velike težave v tem, da so nekateri člani teh krožkov bili preobremenjeni z delom drugod; poleg tega pa so bile razglašene in uveljavljene omejitve v potovanju in brez posebnega policijskega dovoljenja ni bilo mogoče potovati na razdalje nad 10 km od stalnega bivališča. Ta odredba je bila izdana samo za DPs, med katere so spadali tudi begunci. Zato so bila taborišča navezana le na predavatelje iz svojega kroga.

V Peggezu pri Lienzu so bila pod vodstvom prof. dr. Mihelčiča urejena predavanja dvoje vrste: ena so bila splošna za maso in so obravnavala vprašanja, ki so zadevala življenje vseh taboriščnikov in so vse zanimala. Ta predavanja so bila v veliki gledališki dvorani. V začetku je teh predavanj bilo precej. Predavatelji so obravnavali vprašanje medsebojnega sožitja, javne in zasebne higijene, šole, našega begunskega položaja itd.

Druga vrsta predavanj pa je bila specializirana. Namesto filozofsko ideološkega krožka je deloval odsek za predavanja za inteligenco. Ta so bila ob sredah zvečer. Taka predavanja so bila: mehanizem, vitalizem in katolicizem; svet atomov; izumrla bitja; smotrnost v stvarstvu; razvoj organizmov; politika; politika in Cerkev; umetnost in lepota; tehnika v naravi; znanost in vera; liberalizem in krščanstvo; materializem v politiki; demokracija; meje državne oblasti; bistvo demokracije; vzgoja k demokratičnosti; prava načela o svobodi; avtoriteta in svoboda; kritika in kritikastrstvo; socialno vprašanje; socialna vest; kapitalizem; zasebna lastnina in nje meje; vrednostna lestvica dobrin; katoliški liberalizem; o brezboštvu; načelnost in značajnost v javnem in zasebnem življenju; krščanska družina.

Predavanja za moške in fante so bila ob četrtkih. Naj neštejemo naslove predavanj: voliti je dolžnost; svoboda in avtoriteta; lastnina in nje meje; politična zrelost in nezre-

Športni in telovadni nastop v Peggezu pri Lienzu

lost; liberalizem med našim narodom; politika in Cerkev; materializem v našem narodu; delo je naša dolžnost; oseba in država; politika in nje pomen; osebne pravice; pravice katoličanov v državi; socialna vest; kapitalizem; krščanska ureditev družbe; načelnost in značajnost v javnem in zasebnem življenju.

Vzgojni krožek se je razdelil v tri odseke: v odsek vzgojnikov, v katerem so bili profesorji, učitelji in poklicni vzgojitelji, v odsek roditeljev in v mladinski odsek.

Vzgojni krožek je imel predavanja ob četrtkih. Obravnaval je na podlagi papeške okrožnice "O vzgoji" naslednja vprašanja: Bistvo, važnost in odličnost krščanske vzgoje; činiteљи vzgoje; subjekt vzgoje; krogi vzgoje; Cerkev vzgojiteljica; šola vzgojiteljica; nevarnosti za mladino; spolna vzgoja.

Mladinski odsek pa je imel predavanja za moško mladino vsak torek. Predavatelji so obravnavali naslednja vprašanja: vzgojni pomen fantovske družine; bodimo realni; učimo se od drugih narodov, s katerimi prihajamo v stik; kako se je velika Britanija zavarovala proti invaziji; privatna razodetja in prerokbe; zasluge bencina za zavezniško zmago; medsebojni vplivi fantovske vzgoje; fant naj študira socialno vprašanje; boj lenobi; nekaj spominov; kaj je atom, atomska bomba; predvsem načelnost; poskus na Bikinih; kako gleda fant na svetovna dogajanja; fant nositelj idealizma in veselja.

Posebej pa moramo še omeniti cikel različnih predavanj, ki jih je imel prof. dr. Rudolf Hanželič iz vzgojnega zaklada in sicer posebej za izobražence, posebej za vzgojitelje in še posebej za starše in širše sloje. Predaval je od avgusta do novembra 1945.

V Judenburgu je za slovenske begunce imel

tovrstna predavanja 14., 15. in 16. novembra 1945.

Socialni tečaj s serijo predavanj sta vodila Mons. Matija Škerbec in Franc Pernišek. Na tem tečaju je bila obdelana papeška okrožnica "Quadragesimo anno"; dalje so bila predavanja o gospodarskem liberalizmu, o modernem kapitalizmu, o socializmu in komunizmu ter o stanovskem redu. Socialni tečaj je bil v glavnem namenjen delavcem.

Posebej pa sta dva počitniška socialna tečaja bila prirejena za dijake in sicer eden v letu 1946 v Peggezu, drugi pa v letu 1947 na Hohenburgu pri Spittalu. Tega tečaja so se udeleževali gimnazijci-višješolci in akademiki.

V taborišču v št. Vidu na Glini so imeli splošna predavanja za vse taboriščnike. Predavali pa so: o volitvah in parlamentu na Angleškem; o posebnih lastnostih državljanov in nosilcev oblasti v demokratični državi; o pomenu predavanj za begunce. Imeli pa so tudi ciklus predavanj o vzgoji.

V Spittalu na Dravi je bilo od avgusta do oktobra 1946 leta 13 predavanj, med katerimi je bilo 7 posvečenih vzgojnim vprašanjem in to zlasti tistim, ki zadevajo posebno življenje slovenskih taboriščnikov. Predavanj se je udeleževalo od sto do tristo poslušalcev.

V spitalskem mladinskem domu pa so skozi vsa begunska leta fantje imeli vsak teden svoje prosvetne sestanke, katere je obiskovalo od 50 do 100 mladih fantov. Ti sestanki so v prvi vrsti bili namenjeni fantovski samozobrazbi in vzgoji.

Največ predavanj in največ poslušalcev je bilo v prvem in v polovici drugega leta našega begunstva. Razmere na avstrijskem delovnem trgu so bila takrat take, da tujec dela ni mogel dobiti. Pozneje pa je vsak taboriščnik moral na delo in je Delovni urad imel vsakogar v evidenci. Taboriščne uprave niso beguncev zastonj ne hranile, niti jim zastonj niso dajale stanovanja. Vsak begunec je moral zase in za svojo družino oskrbo v taborišču plačati in zato je moral na delo. Zaposlen je moral biti ali v taborišču ali zunaj taborišča. Le bolniki in onemogli so bili dela oproščeni. V špitalskem taborišču so n. pr. taboriščniki vsak mesec za vzdrževanje plačali 120.000.— avstrijskih šilingov, katere so jim delodajalci odtegnili pri izplačilu zaslužka in določeni delež nakazali deželni upravi v Celovec. Zato je razumljivo, da je živahno pro-

svetno delo začelo upadati, ker je vedno več ljudi iz taborišč odhajalo ven na delo in so se zunaj zadrževali po ves teden, le v nedeljo so prihajali domov na obisk k družini.

BRALNI VEČERI

V zvezi s predavanji je treba omeniti še bralne večere v pegeškem taborišču. Da bi ljudi naučili pravilnega branja in jih polagoma seznanjali z važnejšimi poglavji v naši književnosti in z našimi najboljšimi pisatelji, so bili organizirani stalni bralni večeri. Pri teh je prof. Božo Bajuk bral — po uvodnem predavanju o Levstikovi dobi in njegovem pomenu — Martina Krpana. Sledil je Jalnov "Ovčar Marko", Zorčevi "Beli menihi", Tavčarjeva "Višoška kronika" in Jalnov "Trop brez zvoncev". Vmes med branjem pa je vpletel priložnostne spomine na naše šege in navade ob raznih priložnostnih in pojasnjeval stvari iz branja bodisi z literarne kakor tudi z jezikovne plati. Ti večeri so se začeli 2. januarja in končali 6. novembra 1946. Vmes je bil posvečen en večer tudi Cankarjevemu spomenu.

Pri teh večerih je pa dr. Franc Mihelčič poročal o važnih dogodkih iz svetovne politike v preteklem tednu. Vse to je vabilo ljudi, da jih je bilo redno od 100 do 150 navzočih.

Ti večeri so priklicali še neko drugo posebnost. Da bi vzbudil zanimanje za naše bistvo in narodno zavest, je prof. Božo Bajuk organiziral tudi narodopisni krožek, ki je imel 4 sestanke; na njih je pretresal razne možnosti, kako uresničiti in oživiti zopet naše lepe navade in našo folkloristiko v šolah in med ljudmi.

V špitalskem taborišču pa so slovenski begunski pisatelji priredili dva bralna večera, na katerih so brali svoja dela: dr. Stanko Kopicer, Karol Mauser, Božidar Kramolec, Stanko Brunšek, Franček Kolarič in Erik Kovačič.

JAVNA KNJIŽNICA

Naš človek je vaje branja in zato ni nič čudnega, da je v taboriščih bila silna žeja po branju. Ta in oni begunec je poleg vse revščine prinesel s seboj v culici tudi kako knjigo. Romala je potem iz roke v roko, iz izbe v izbo, iz barake v barako.

Misel na lastno slovensko taboriščno knjiž-

nico tudi odgovornim ljudem ni dala miru.

Ko je po posredovanju šefa vzgojnega oddelka angleške vojaške uprave polkovnika C. W. Batyja hodil ravnatelj Marko Bajuk na grad Silberegg, kamor so nemški nacisti navlekli ogromne količine raznih knjig, je tukaj za šolo nabral poleg šolskih in znanstvenih tudi lepo število primernih leposlovnih del v tujih jezikih, največ seveda v nemščini.

Precej slovenskih knjig se je posrečilo dobiti po raznih slovenskih hišah in župniščih na Koroškem, posebno knjig Družbe sv. Mohorja; mnogo knjig pa je nakupil Socialni odbor, ki je tudi sicer stalno skrbel za napredek knjižnice.

Tako je naraščala zaloga knjig in je knjižnica začela delovati že 20. decembra 1945. Vodil jo je Masič Pavle, knjižničarka pa je bila v Peggezu Marija Bajukova, v Spittalu pa Marica Tomažičeva. Ob svojem začetku v decembru 1945 je knjižnica imela 1067 knjig. Prostore je imela v šolski baraki in je bila pravzaprav gimnazijska last, to pa zato, da se ne bi lepega dne kak taboriščni funkcionar zmisлил in jo razglasil za skupno taboriščno last. Posojala je knjige za zelo nizko odškodnino; tudi tuje narodnosti so imele dostop.

Ob selitvi v Spittal je pegeška knjižnica imela 616 slovenskih knjig, 538 nemških, 86 angleških, 13 francoskih in nekaj drugih, vsega skupaj 1211 knjig.

Izposojevanje je bilo zelo živahno, ker je bilo n. pr. do 1. junija 1946, torej v pol leta, izposojenih 3475 slovenskih, 896 nemških, 87 angleških, 55 hrvaških, 39 francoskih, 28 italijanskih, 11 čeških knjig. Med izposojevalci je bilo 3994 Slovencev, 249 Nemcev, 200 Rusov, 96 Hrvatov, 51 Angležev.

Ko se je večina slovenskih beguncev iz avstrijskih taborišč preselila v Argentino, se je z njo selil tudi slovenski del taboriščne knjižnice, ki so jo begunci izročili Društvu Slovencev v Buenos Airesu; duplikate iz te knjižnice pa je dobilo Društvo Slovencev v Mendoza in je na ta način nekdanja pegeška knjižnica dala podlago za dve slovenski knjižnici v Argentini.

TEČAJI

Poleg predavanj so bili v taboriščih organizirani še razni tečaji kakor: zadrudni, knji-

Slovenska knjižnica v taborišču v Spittalu

govodski, stenografski in številni jezikovni tečaji.

Zadrudni tečaj

Med najbolj zanimivimi v Peggezu je bil zadrudni tečaj od 24. aprila do 8. julija 1946. leta. Zanimivo je bilo opazovati, kako se je štirikrat na teden ob en četrt na sedmo zjutraj zbirala k temu tečaju pisana publika, ki je redno napolnila do zadnjega sedeža največjo sobo v šolski baraki. Udeleževali so se ga moški in ženske najrazličnejših let od 21 pa do 52 in najrazličnejših poklicev od inteligentov, preko trgovcev, industrijskih in obrtnih delavcev do kmetov, ter najrazličnejše izobrazbe od akademske do ljudske šole.

Obdelan je bil v celoti učni načrt, ki je obsegal:

1. Poglavlje o predhodnikih današnjih zadrug — predaval dr. Joža Basaj;
2. poglavje iz zgodovine zadrudnega gibanja — predaval dr. Joža Basaj;
3. poglavje o organizaciji zadrug — predaval Lovre Jan;
4. poglavje o vrstah kmetijskih zadrug na Slovenskem — predaval dr. Joža Basaj;
5. poglavje iz zadrudne ideologije — predaval dr. Ludvik Puš.

Udeleženci so dobili obsežna skripta z 21 stranmi besedila in tri strani vprašanj.

Tečaja se je udeleževalo 72 ljudi, povprečna udeležba je bila 90 odstotna. Zaključen je bil z lepim uspehom.

Knjigovodski tečaj

je trajal od 26. marca do konca septembra 1946. leta. Imel je tri oddelke: zadrudnega, katerega je vodil Franjo Sfiligoj, obrtniškega pod vodstvom Jožeta Lekana ter za inteligente, katerega je vodil Jože Mavrič.

Na tečaju je bilo temeljito obravnavano

amerikansko knjigovodstvo v vseh podrobnostih teoretično in praktično. Kot predmet praktičnega pouka so vzeli v združenem oddelku knjigovodstvo denarne zadrage; v obrtniškem krojaško in v inteligečnem stavbeno podjetje v dobi enega poslovnega leta z zaključno bilanco in prenosom.

Sistematično delo sta ovirala predvsem pomanjkanje knjigovodskih tiskovin in pomanjkanje novejših literature. Tečajniki so si pomagali z načrtovanjem, knjigovodske nastave pa so zasnovali predavateljji.

Izpraševanje se je med poukom vršilo na ta način, da je po vrsti vsak tečajnik knjiženje postavk narekoval, predavatelj pa je pravilnost nadzoroval. Tako se je najbolje videlo, kako so tečajniki snov obvladali.

Tečaj se je vršil dvakrat na teden ob torkih in četrkih od pol sedme do pol osme ure zjutraj v šolski baraki. V vsakemu oddelku je bilo od 15 do 20 udeležencev.

Tečaj za slovensko stenografijo

je bil prirejen z namenom, da se z njim okristijo obrtniki in nekateri inteligenti, ki so imeli interes za stenografijo. Začel se je 6. maja 1946 in se je končal koncem oktobra 1946. Vršil se je dvakrat na teden ob ponedeljkih in četrkih po eno uro. V začetku je v njem bilo 33 udeležencev, do konca pa jih je vztrajalo 17.

Ker ni bilo na razpolago nobene učne knjige, si je moral predavatelj Stanko Masič sam prirediti snov za pouk. Poučeval je po Gabelsbergerjevem sestavu, katerega je za slovenski jezik priredil prof. Fran Novak.

Jezikovni tečaji

Med izredno važna izobraževalna sredstva v taboriščnem življenju spadajo jezikovni tečaji. Še nikdar naši ljudje niso imeli za to toliko priložnosti, kakor so jo imeli v letih taboriščnega življenja; posebno velja to za mladino, za katero so ti tečaji prvenstveno prihajali v poštev. Nikdar pa naši ljudje tudi niso na sebi tako čutili, kako važno je znanje tujih jezikov, kakor v tistih letih. Da bi torej čim koristneje izrabili vsako prosto uro in da bi se po možnosti za silo pripravili za tuje kraje, kamor jih je kmalu zanesla usoda, so bili v vseh slovenskih taboriščih organizirani jezikovni tečaji.

V Peggezu pri Lienzu se je v začetku, to je v oktobru 1945, leta priglasilo za razne tečaje

nad 600 udeležencev. Organiziranih je bilo za nemščino 7, za angleščino 5, za italijanščino 2, za francoščino 1 in za ruščino 1 oddelk. Ko se je stvar malo unesla, so ostali za nemščino trije tečaji, katere je vodil ravnatelj Marko Bajuk; za angleščino sta bila dva, ki sta jih vodila dr. Zudenigo in prof. Vinko Logar, kasneje še enega dr. Julija Pajman; za italijanščino eden, ki ga je vodil dr. Kajetan Gantar in za francoščino eden, vodil pa ga je prof. Roman Pavlovčič. Udeležencev je bilo v posameznih tečajih po 15 do 30, večina tečajev se je vršila po dvakrat na teden.

Angleški tečaj za naprednejše sta vodila angleška uradnika Mr. John Corsellis in Mr. Strachan.

Prvi in edini španski tečaj v Peggezu je leta 1946 vodila dr. Julija Pajman. Trajal je približno en mesec. Ta in tudi vsi drugi jezikovni tečaji so prenehali zaradi preselitve v Spittal.

V Spittalu na Dravi pa so bili organizirani naslednji tečaji: 1. Tromesečni tečaj za češčino, ki se ga je udeleževalo 10 do 14 učencev, in to dvakrat na teden po dve uri;

2. Trije tromesečni tečaji za angleščino za začetnike, in to dva od julija 1945 do januarja 1946; v vsakem je bilo po 20 udeležencev, vodil jih je novinar Hugo Kern; v tretjem tečaju od januarja do novembra 1946 je bilo 54 tečajnikov. Nato sta bila dva nadaljevalna angleška tečaja. V vsakem je bilo od 15 do 30 obiskovalcev. Angleške tečaje so vodili Mr. Adler, Mr. Mearns in Sgt. Bill Wright.

S posebnim trimesečnim tečajem pa je začel v poletju 1948 dr. Stanko Kociper. Njegov tečaj je imel 4 oddelke, udeleževalo pa se ga je 153 tečajnikov. Vsak oddelk je imel tedensko po dve uri, ki so se za odrasle vršile po večerih, za otroke popoldne. Učbenik za te tečaje je sestavil dr. Kociper sam, natisnila pa ga je Slovenska begunska tiskarna v Spittalu.

Po odhodu prof. Vinkota Logarja v Argentino je dr. Kociper prevzel pouk angleščine tudi na gimnaziji; prenehal je s poukom in tečajem s koncem januarja 1949. leta, ko je odšel v Argentino.

3. Za nemščino so bili štirje tečaji, in sicer trije za začetnike, ki jih je obiskovalo okoli 150 tečajnikov; razen tega je bil za naprednejše nadaljevalni tečaj, ki ga je obiskovalo okrog 20 tečajnikov.

4. Za francoščino je bil organiziran en na-

daljevalni tečaj, katerega je obiskovalo 15 ljudi.

5. Prvi tečaj španščine je v poletju 1947. leta imel dr. Franc Blatnik. Zanimivost tega tečaja je bila v tem, da ga je vodil iz taboriščne radijske postaje in je bil po zvočnikih prenašan po vsem taborišču. Ob pozni popoldanski uri se je skoraj vse taboriščno prebivalstvo zbralo pred barakami ali pri odprtih oknih in z učbenikom v roki poslušalo pouk in razlago španščine. Toličke udeležbe ni imel ne popreje ne pozneje noben drug jezikovni tečaj. Dr. Blatnik je v ta namen priredil učbenik "Učimo se španščine!" v šestih zvezkih s 16 lekcijami na 146 straneh v obliki malega formata. Natisnila ga je Slovenska begunska tiskarna v Spittalu.

V maju leta 1948. je začel šolski nadzornik Aleksander Majhen z drugim tečajem španščine, ki je bil namenjen samo za inteligente; v juniju je organiziral tretji in četrti, v avgustu peti, v oktobru šesti in v novembru pa sedmi tečaj španščine. Vsak tečaj je trajal po 3 ure tedensko do konca leta 1948. V vsakem tečaju je bilo povprečno po 30 udeležencev.

Osmi španski tečaj za Slovence je imel Albin Breznik. Obiskovalo ga je okrog 10 tečajnikov, ki so bili po večini njegovi prijatelji.

6. S šolskim let. 1948/49 sta uvedli obvezen pouk španščine ljudska šola in slovenska begunska gimnazija v Spittalu. V ljudski šoli so bili štirje, v gimnaziji pa trije tečaji (dva nižja in eden višji) po 3 ure tedensko. Na obeh šolah je poučeval Aleksander Majhen. V ljudski šoli se je španščine učilo 77 šolarjev, v gimnaziji pa 84 dijakov.

Aleksander Majhen je priredil učbenik "Španščina" za gimnazijo. Uporabljali so ga tudi tečaji in višja ljudska šola. Izšel je le prvi zvezek s 13. lekcijami na 30 straneh velikega formata. Tiskala ga je Slovenska begunska tiskarna v Spittalu, ki je izdala tudi "Slovensko-španski slovar" Ivana Pekolja (2. izdaja, velik format na 166 straneh). Tik pred odhodom največje skupine v Argentino je tudi natisnila 2. izdajo Pekoljeve "Španske vadnice", ki obsega 20 lekcij na 58 straneh velikega formata in španski glagol na 33 straneh.

V taborišču Liechtenstein pri Judenburgu pa so bili tile tečaji: 1. štirje tečaji nemščine: prvi trimesečni tečaj se je začel 26. julija 1945, drugi pa 15. septembra 1945. Oba je vodil

Franc Zupan. Tretji nemški tečaj se je začel 15. januarja 1946, četrti pa 26. novembra 1946. Oba tečaja sta bila trimesečna in ju je vodil sodnik Fišinger. V vsakem tečaju je bilo okrog 30 udeležencev.

2. štirje tečaji angleškega jezika: prvega je organiziral in vodil Ratko Šušteršič. Začel se je 7. avgusta 1945; drugi tečaj se je začel 29. oktobra 1945; tretji 5. marca 1946; četrti pa 28. novembra 1946. Vodila sta jih Franc Zupan in Mis Russon. Udeležba od 14 do 18 tečajnikov v vsakem tečaju.

Kot pomožne knjige za tečaje sta voditelja izdala: Franc Zupan "Vadnico za angleški jezik" (po Otto Sauerju) in Fišinger "Nemško vadnico za samouke" (200 strani — veliki format).

Po preselitvi v Trofaiach pri Leobnu (štajerska) je vodil španski tečaj za Slovence šolski upravitelj Avgust Clemente. Tečaj je obiskovalo 30 do 40 ljudi, ki so se učili jezika iz učbenika "Praktični tečaj španskega jezika"; sestavljal ga je A(vgust) C(lemente), tiskala pa Slovenska begunska tiskarna v Spittalu.

V začetku tečajev v letih 1945 in 1946 je bila velika težava z učbeniki. Ker ni bilo primernih knjig, so si morali voditelji tečajev sami pripravljati snov, kar je dalo veliko skrbne priprave, dobra stran te priprave pa je bila v tem, da smo na ta način prišli do učbenikov, ki smo jih že omenjali.

Uspehi v tečajih so bili različni. Pri odraslih, ki jim je že daleč odmaknjeno slovnisko znanje, je bilo to delo težko in uspeh komaj zadovoljiv, saj jim je bilo treba najprej razložiti osnove slovenske slovnice, da so si potem s težavo mogli polagoma prisvajati tuj jezik. Trdna volja pa je kljub temu dosegla nekaj uspehov. Pri onih pa, ki so imeli še jasne pojme o slovnični zgradbi, je delo prav lepo in uspešno napredovalo.

Uspeh je bil mogoč tudi samo s približno homogeno zaokroženimi enotami. Zato je bilo treba tečajnike ločiti po splošni izobrazbi in praktičnem znanju jezika, sicer bi bilo delo zamudno in odbija tiste, ki bi radi hitreje napredovali, ker imajo za to pogoje. Zaradi tega je vsak jezikovni tečaj imel toliko oddelkov.

LJUDSKE IGRE

Preden se je bilo v taborišču mogoče uveljaviti z ono kulturno zvrstjo, ki velja sloven-

Gledališka baraka v taborišču v Spittalu

skemu ljudstvu za eno izmed najdražjih — z ljudsko igro —, je bilo treba prebresti največje ovire. Na razpolago ni bilo ne dvorane, ne odra, ne odrskih del, ne garderobe, ne česa drugega, razen sila močne volje po uveljavitvi tudi na tem področju. In tako smo vkljub vsemu dosegli tudi na tem polju naravnost presemetljive uspehe. Nismo spravili na oder sicer visokih umetniških del — saj jih niti ni bilo na razpolago —, dali pa smo vendarle veliko. Naj naštejemo posamezna dela, ki so šla preko naših begunskih gledaliških odrov.

V Peggezu pri Lienzu je že 24. septembra 1945 v režiji prof. Milkota Jegliča prišla na oder Detelova "Begunka", ki je bila ponovljena še 28. septembra. Pobudo za organizacijo gledališkega krožka v Peggezu je dal in vzel v roke prof. Jeglič, ki je pokazal, da je odličen režiser, le žal, da je bil poklicno toliko obremenjen, da se gledališču ni mogel več posvečati.

Na to pobudo so polagoma nastajali razni igralski krožki, ki so dajali na oder boljše in slabše stvari. Kot režiserji so se v Peggezu udejstvovali gg.: prof. Milko Jeglič, dr. Ludvik Žagar, župnik Leo Kristanc, prof. Alojzij Luskar, Ciril Šega, Marjan Hočevvar, za mladinske igre pa Janko Mernik in Rudi Knez. Krožki so bili povezani v eno gledališko družino, ki jo je vodil Franc Pernišek. Scenograf je bil Valentin Pintar.

Režiserji so pogosto imeli skupne seje oz. sestanke, na katerih so se dogovorili za razpored iger, ugotavljali napake in uspehe igranja in prireditve ter si skupno prizadevali, da bi gledališče vedno bolj izpopolnjevali, ga dvigali in nudili ljudem resnično kulturno zabavo.

Na pegeškem odru so bile odigrane še naslednje igre: "Luč z gora" (dvakrat), "Dom" (trikrat), "Rožni venec" (dvakrat), "Sne-guljčica" (dvakrat), "V Ljubljano jo dajmo" (dvakrat), "Miklavž prihaja" (enkrat), "Sve-ta noč v kraljestvu Triglava" (dvakrat),

"Podrti križ" (trikrat), "Pri belem konjičku" (štirikrat), "Vrnitev" (dvakrat), "Revček Andrejček" (štirikrat), "Scapinove zvijače" (dvakrat), "Krivoprisežnik" (enkrat), "Triglavska roža" (enkrat), "Reka" (dvakrat), "Voda" (enkrat).

Poleg naštetih iger pa so bile prirejene na pegeškem odru še naslednje prireditve: "Žalna svečanost" (6. nov. 1945) v počastitev padlih domobrancev in v taboriščih pomrlih Slovencev; "Veseli slovenski večer" (15. in 18. nov. 45), "Silvestrov večer" (31. dec. 45); "Novoletni večer" (1. jan. 1946); "Pri jaslicah" 4. in 6. jan. 1946, žive simbolične slike iz Jezusovega rojstva in detinstva združene s pevskim koncertom slovenskih božičnih pesmi; "Dve uri smeha" (3. in 4. marca 46) — pustna zabava; "Proslava prvega sv. obhajila" (19. 5. 46), mladinska akademija v počastitev prvo-obhajancev in proslava materinskega dne. Slovenska begunska ljudska šola v Peggezu je zaključila obe šolski leti z dobro uspelo šolsko akademijo.

Prosvetno delo dijakov

Mladi duši je okvir gimnazijskega dela preozek, hoče se ji poleta, poezije, romantike. Tudi v tej smeri so se dijaki razmahnil in ustanovili svoj literarni krožek pod vodstvom člana učiteljskega zbora, ki ga je imenoval ravnatelj. V njem so imeli predavanja, brali in ocenjevali svoje spise in priredili celo tekmo z literarnimi nagradami. Imeli so tudi svoj list "Cvetje v tujini", ki je prinašalo prav dobre pesmi, črtice in drug drobiž.

Dramatsko spretnost so pokazali 15.7.46 v izvrstno uprizorjeni klasični igri "Kralj Ojdp", ki jo je režiral prof. Božo Bajuk.

Šolski akademiji so priredili: dne 6. sept. 1945 pod vodstvom prof. Jegliča. Spored je bil tehten, obsegal je primerne deklamacije v slovenščini, nemščini, angleščini, srbohrvaščini, latinščini, grščini, francoščini in italijanščini. Globok vtis je napravil posebno prizor iz Platonovega dialoga "Phaidona" v grščini. Pri drugi akademiji dne 15. julija 1946 pa so pod vodstvom prof. B. Bajuka deklamirali v slovenščini, nemščini, angleščini in grščini (osmošolec Zdešar je v krasnem grškem govoru govoril izvorno 1. filipov govor najboljšega govornika Demostena).

Vmes je bilo vpletenih več pevskih in klavirskih točk. Akademiji sta pokazali zelo res-

no delo zavoda in sta spominjali na čase najživahnjšega dela klasične dobe naših srednjih šol.

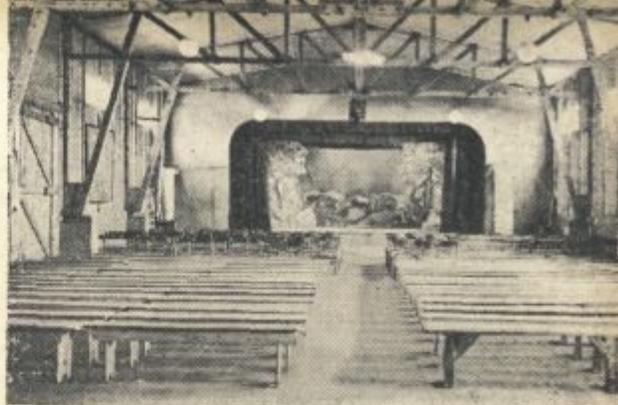
V Št. Vidu na Glini je bila slovenska skupina kulturno sicer zelo razgibana, toda živela je v skrajno neugodnih stanovanjskih razmerah, tako da na kake prireditve večjega obsega niso mogli misliti, ker niso imeli na razpolago dvorane, niti večjega prostora. Napravili so si zasilen oder na prostem, kjer so imeli 22. julija 1945 prvo prosvetno prireditev z nastopom mešanega in moškega pevskega zbora, z veselo igro in s telovadnim nastopom deklet. Pevski koncert združen s telovadnim nastopom so imeli 16. avg. 1945, proslavo materinskega dne 1. oktobra 1945. in 9. oktobra komemoracijo za pokojnim kraljem Aleksandrom.

Zaradi slabih stanovanjskih razmer je bilo to taborišče razpuščeno in v začetku 1946 leta so bili slovenski taboriščniki preseljeni v veliko begunsko taborišče v Bistrici na Dravi, od tukaj pa prav v kratkem v Spittal. V Bistrici so 17. februarja 1946 igrali igro "Domen" v režiji Rudija Hirscheggerja.

V Spittalu na Dravi se je kulturno delo začelo šele s prihodom slovenske skupine iz nekdanjega Št. Vida na Glini, bilo je to februarja 1946. Kot že omenjeno, je bila ta skupina izredno delavna in je s svojim prihodom spitalskemu taborišču dala krepak kulturni zagon. Čeprav ni še imela na razpolago ne primerne gledališke dvorane in tudi ne odra, je vendar takoj začela prirejati igre, ki so se vršile v veliki obednici na zasilnem odru. V teku leta je bila potem zgrajena velika in lepa gledališka dvorana z zelo velikim odrom. Do prihoda pegeške skupine v Spittal so bile tukaj odigrane naslednje igre: "Miklavž prihaja" (trikrat), "Theophilus" (dvakrat), "Revček Andrejček" (štirikrat), "Henrik govavi vitez" (dvakrat), "Trije tički" (trikrat), "Gorski duh" (dvakrat), "Luč z gora" (štirikrat).

Kot režiserji so se v spitalskem taborišču udeleževali: Rudi Hirschegger, Stanko Brunšek, Franček Kolarič in Franc Cigan. Za odličnega in izredno požrtvovalnega scenografa se je izkazal R. Hirschegger. Duša vsega prosvetnega in kulturnega delovanja pa je bil prof. Janko Sever.

S prihodom pegeške skupine v novembru 1946 pa so bili v Spittalu zbrani skoraj vsi

Oder in notranjost gledališke dvorane

slovenski begunci, kar jih je živelo v Avstriji. Tako je poslej to taborišče bilo največje in najmočnejše slovensko begunsko taborišče v Avstriji.

Pegeška gledališka družina se s prihodom v Spittal ni razšla, temveč se je okrepila še z novimi močmi s priključitvijo spitalske družine. Uredili smo dvorano in gledališki oder opremili tako, kakor ga niso imeli opremljenega niti Avstrijci v mestu Spittal. Električno razsvetljavo odra je kakor v Peggezu tudi tukaj uredil električar Janez Kovač. Pomagal mu je Janez Pleško.

Po združitvi so bile odigrane naslednje igre: "Sveta noč v kraljestvu Triglava" (enkrat), "Pri belem konjičku" (dvakrat), "Revček Andrejček" (dvakrat in v novi zasedbi), "Petrčkove poslednje sanje" (trikrat), "Mati" (dvakrat), "Scapinove zvižaje" (dvakrat), "Divji lovec" (dvakrat), "Reka" (enkrat), "Svoje glaveček" (dvakrat), "Župnik iz cvetočega vinograda" (dvakrat), "Slehernik" (trikrat), "Skopuh" (dvakrat), "Voda" (dvakrat), "Konec poti" (enkrat), "Miklavž prihaja" (dvakrat), "Tončkov božični večer" (dvakrat), "Učiteljica" (dvakrat).

Vsako leto je bil v Peggezu in v Spittalu na odru prirejen široko zasnovan Miklavžev večer za otroke in odrasle ter lepa in prisrčna božičnica za mladino. Dalje spominska žalna svečanost, posvečena spominu naših padlih domobrancev; na odru so bile prirejene tudi razne proslave naših narodnih praznikov in razne akademije s telovadnimi in pevsкими točkami. Gregorčičev večer ob 40. letnici smrti, Slomškova proslava, akademija Kristusa Kralja in marijanska akademija na praznik Brezmadežne.

Po leg odrskih pa smo v Peggezu in v Spittalu večkrat, zlasti ob nedeljah dopoldne, prirejali radijske zvočne igre, katere so poslušali vsi taboriščniki.

V Liechtensteinu pri Judenburgu je bila sicer najmanjša slovenska begunska skupina, ki pa je od vsega začetka bila kulturno zelo delavna. Tudi igralska družina se je že zgodaj zbrala skupaj, tako da so 21. oktobra 1945 že začeli s "Totim teatrom". Bila je to prva predstava nekaterih komičnih prizorov. Pod vodstvom režiserjev dr. Marjana Ermana, Ivana Ovna, Janeza Šušteršiča in sester Doberškovič, so v judenburškem taborišču bile odigrane naslednje igre: "Begunka" (enkrat), "Učenjak" (enkrat), "Pri belem konjičku" (štirikrat), "Theophilus" (enkrat), "Sneguljčica" (enkrat), "Triglavska roža" (enkrat), "Kovačev študent" (dvakrat), "Revček Andrejček" (dvakrat), "Voda" (dvakrat), "Veriga" (enkrat), "Scapinove zvižgače" (enkrat), "...ulica št. 15" (enkrat), "Mala pevka" (enkrat).

Poleg navedenih iger pa so bile še naslednje akademije in prireditve: Akademija ljudsko šolske mladine pod naslovom "Mati, Domovina, Bog" (9. okt. 45); žalna slovesnost ob drugi obletnici pokolja domobrancev (13. okt. 46); prvodecembrska akademija s sodelovanjem orkestra in terceta sester Doberškovič (1. dec. 45); Milavžev večer (5. dec. 45); božičnica za ljudsko šolsko mladino (23. dec. 45); akademija dekliškega telovadnega krožka (26. febr. 46); akademija za prvoobhajance (20. jun. 46); velika telovadna akademija Slovencev v judenburški mestni dvorani (14. sept. 46); marijanska akademija (8. dec. 46).

Tudi to taborišče je bilo v letu 1947, v znamenju propagande za povratek v domovino, razpuščeno in slovenski taboriščniki so bili preseljeni v narodnostno mešano taborišče Trofaiach pri Leobnu (Štajerska), kjer pa so bili za kulturno udejstvovanje naših beguncev zelo neugodni pogoji in se zato s prirejanjem iger in podobnim niso mogli več pečati.

Tako sta dobra volja in požrtvovalnost zmagala mnogotere ovire in smo z ljudsko igro mogli vršiti med našimi begunci lepo kulturno delo ter jim lajšati tegobne dni begunstva. Nabito polne dvorane so bile dokaz, kako potrebna je bila ta zvrst kulturnega udejstvovanja.

GLASBA IN PETJE Glasbena šola

V Peggezu je bila gimnaziji priključena tudi glasbena šola. Ko je pripeljal ravnatelj Ba-

juk iz Silberegga dobro ohranjen klavir, je bilo mogoče osnovati na gimnaziji glasbeni pouk v klavirju, ki ga je prevzel abs. konservatorija Ernest Majhenič dne 25. februarja 1946. Potrebni not je oskrbel ravnatelj iz že omenjene zaloge. Učencev je bilo 32. Glasbena šola je nadaljevala svoje delo nekaj časa tudi še v Spittalau.

Petje

Vetrinjski pevski zbor se je bil zelo raztrgal ob selitvi v Peggez in v druga taborišča, čeprav je bilo ob razselitvi določeno, da pojedelo vsi pevci v Peggez.

Brž po svojem prihodu v taborišča smo si Slovenci zopet zbrali pevski zbor z namenom, da bi zbor sodeloval pri službi božji, kakor tudi da bi gojil svetno narodno in umetno pesem, pa tudi, da prikažemo svetu pevsko kulturo slovenskega naroda.

Prav vsak zbor pa je bil pred velikimi težavami; bil je brez vsakih sredstev; ni bilo ne not, ne instrumentov, niti ne najbolj preprostih prostorov za vaje. Z dobro voljo pa je premagal vse težave in je opravljal v najlepši meri vse naloge, ki si jih je zastavil ob svojem začetku.

V Peggezu pri Lienzu se je za zbor prijavilo okrog 80 pevk in pevcev, po glasovnem prečiščenju je ostalo v zboru 60 do 70 stalnih članov obojega spola. Glasovi so bili dobro zastopani v vseh legah in se je začelo delo takoj v začetku z vso resnostjo. Pevske vaje so bile stalne in sicer najmanj po dve na teden, po potrebi pa tudi po več. V začetku ni imel prostora za vaje. Pol ducata ruskih plesalcev in plesalk je namreč zasedlo vsak dan obširno gledališko dvorano in še čitalnico povrhu in v njej ves dan "vadilo", mi pa smo za resno kulturno delo iskali zavetja pod edinim hrastom v taborišču ali pa v gozdčku za Dravo. Pa se je ta ruska "artistična družba" kmalu zapodila v svet prodajat svojo umetnost, mi pa smo prišli do primernih prostorov za kulturne prireditve.

Not ni bilo, treba jih je bilo — kot v Vetrinju — pisati po spominu (Bajuk in Mihelič), dokler se nam ni posrečilo dobiti jih nekaj iz Celovca in od drugod. Sčasoma pa si je zbor nabavil razmnoževalni stroj za note, ki jih je bilo preje treba pisati na roko za vsak glas posebej. Zborov arhiv je tako mno-

go pridobil in naglo napredoval ter je lahko tudi zborom v drugih taboriščih pomagal z notnim materialom.

Da bi se poživilo prosvetno delo, je zbor na raznih prireditvah sodeloval že od vsega začetka. V cerkvi je pa pel stalno vsako nedeljo in vsak praznik pri sv. maši ob desetih, pri jutranji maši pa je navadno bilo ljudsko petje.

Zbor je sodeloval pri različnih prireditvah, akademijah, sprejemih odličnih dostojanstvenikov, ki so obiskovali taborišče in priredil tudi nekaj svojih samostojnih koncertov.

Da bi okoličanom, ki so o beguncih imeli slabo menje, dokazali svojo pevsko kulturo, je priredil zbor dne 6. avgusta 1945 leta koncert naših priprostih pesmi na nekem vrtu v Tri-stachu.

V nedeljo 5. avgusta 1946 je imel v dekanjski cerkvi v Lienzu cerkveni koncert s slovesnimi litanijami Kristusa Kralja.

Samostojen koncert pa je priredil 4. oktobra 1945 v koncertni dvorani "Alpenraute" v Lienzu.

Dva lepa koncerta je priredil zbor v taborišču 20. in 25. novembra 1945; koncert cerkvenih pesmi (božičnih) je priredil 4. in 6. januarja 1946; 2. februarja 1946 je nastopil s koncertnim programom v velikem taborišču v Bistrici na Dravi, kjer je bilo okrog 30.000 taboriščnikov; seveda je bil koncert namenjen le naši slovenski skupini, a ga je poslušalo tudi mnogo drugih narodnosti.

Lep cerkveni koncert je zbor priredil v frančiškanski cerkvi v Lienzu ob priliki razstave v avgustu 1946.

V Spittalu na Dravi je bila pevška kultura na visoki stopnji; tu smo imeli pravzaprav kar več zborov:

mešani pevski zbor, katerega je nekaj časa vodil salezijanec Franc Cigan, nato pa organist Vid Rovnšek, je štel 70 pevcev in pevk; moški zbor 40 pevcev, ženski zbor pa 30 pevk. V naslednjem naj naštejemo pomembnejše zborove produkcije:

za božič in velikonoč je zbor naštudiral latinsko mašo, sicer pa je priredil vrsto lepo uspešnih koncertov: prvega konec julija, drugega v začetku septembra 1945; nadaljnega v novembru 1945 (slovenske narodne zdravice); sodeloval je tudi pri vseh prireditvah slovenske taboriščne skupine, kakor ob proslavi slovenskega (29. oktobra) odn. jugoslovanske-

Prizor iz "Peterčkovih poslednjih sanj" v taborišču v Spittalu

ga narodnega praznika (1. decembra), ob Pražernovi in Gregorčičevi proslavi, ob Miklavževem večeru (opereta Miklavž prihaja), božičnici, postu itd.

Odlično je ta zbor uveljavil slovensko pesem ob priliki sportno-glasbenega festivala v mestu Spittal v dneh 7. in 8. septembra 1946, ko je nastopil pred avstrijsko publiko, pred angleškimi gosti in drugimi begunskimi narodnesnimi skupinami, in 25. septembra 1946 ko je v dvorani meščanske šole v mestu Spittal priredil koncert slovenskih narodnih pesmi za angleške častnike in vojake.

Skupina spitalskih pevcev je 26. septembra 1946 pela v celovškem radiju Vodopivčevo spevoigro "Kovačev študent";

Koncert narodnih pesmi za slovenske taboriščnike je zbor priredil 6. oktobra 1945. Ta koncert je bil že šesti v Spittalu.

S prihodom lienske skupine se je zbor povečal in okrepil najprej na 130 pevcev; po glasovnem prečiščenju se je številčno sicer znižal na okrog 70 oseb, toda glasovno je pridobil po zlitju glasov in trdni volji pevcev za resno pevsko delo. Vodstvo zbora je prevzel prof. Silvina Mihelič.

Prvi zelo pomemben nastop tega združene-ga zbora je bil 9. decembra 1946, ko je na povabilo britanske radijske družbe BBC, v gledališki dvorani "Doma zmage" v taborišču zapel pod vodstvom prof. Silvina Miheliča 4 pesmi: "Slovensko dekle" (Venček na glavi se) v treh različicah. Prvo kitico je odpel ženski, drugo moški, tretjo pa mešani zbor. Druga pesem je bila "V hribih se dela dan", ki jo je spret-

no in z razumevanjem dirigiral ravnatelj taborišča Jarvie, nato pa je zbor odpel še pesem "Gor čez izaro" in "V gorenjsko oziraj se skalnato stran". Snemala je za svoje oddaje BBC pod vodstvom častnika Patrika Smitha, ki ga Slovenci še dobro poznamo iz vojnih časov, ko je v londonskem radiju tako imenitno izdelaval Hitlerja.

Patrik Smith je pred vsako pesmijo napravil kratek uvod, v katerem je povedal, da "poje pevski zbor slovenskih beguncev v UNRA-inem taborišču v Spittalu v veliki gledališki dvorani"; ta nastop je bil, po izjavi omenjenega angleškega častnika, velik uspeh za Slovence.

Na plošče posnete pesmi so bile poslane v London, kjer jih je BBC oddajala najprej za Veliko Britanijo, nato za Britanski imperij in slednjič za vso Ameriko.

Zbor je pel tudi pred angleškimi parlamentarci (Frank Beswick, T. W. Beamish, C. R. Hobson), ki so 8. februarja 1947 uradno obiskali spitalsko taborišče.

Izredno lep koncert slovenske umetne in narodne pesmi pa je zbor priredil 13. in 17. februarja 1947. To je doba, ko je bil na višku svoje moči.

Njegovi koncerti so bili posneti tudi za celovško radijsko postajo, v kateri je zbor tudi parkrat nastopil, ker ga je šef Britanske obveščevalne službe v Celovcu Mr. Gerald Sharp zelo cenil.

Pevovodja prof. Silvina Mihelič ga je privedel do zavidljive višene. Tudi za taboriščnike je priredil še več koncertov zlasti pred odhodom vsake večje slovenske skupine v svet, da smo se tako ob zvokih naše prelepe pesmi razhajali.

Proti koncu 1947. in v začetku 1948. leta so naši ljudje že začeli odhajati v prekomorske dežele. Skoraj vsak teden so se "Fantje na vasi" oglasili zdaj pod tem, drugič pod drugim oknom ter zapeli v slovo odhajajoči deklici, zdaj družini, zdaj zopet svojemu tovarišu iz zбора. Z odhajajočimi pa je stalno upadala tudi moč zboru.

Šentviška skupina je še po prihodu v Spittal ohranila svoj zbor, ki ga je vodil organist Franc Mihelič. Ta je pel pri nedeljski jutranji maši.

Ne smemo pa pozabiti tudi na naše mladinske pevske zборе. V Lienzu so se dijaki in dijakinje petja učili v šoli, kjer so sodelovali

pri šolskem zboru. Ta je pel pri vseh šolskih mašah in tudi sicer vačkrat sodeloval pri šolskih akademijah in drugih prireditvah pod vodstvom prof. Silvina Miheliča. Zbor se je posebno v ženskih glasovih povzpел na ugledno višino. S svojim delom je nadaljeval tudi v Spittalu.

Mladinski zbor ljudske šole v Peggezu je vodila učiteljica Cveta Grmek. Ta je pel na raznih proslavah ljudske šole in na mladinskih prireditvah.

Učiteljica Marija Černe pa je vodila šolski cerkveni zbor, ki je ubrano pel prvi vseh mašah za ljudsko šolo ob nedeljah, praznikih in delavnikih.

V spitalskem taborišču smo imeli izredno prijetno in lepo otroško petje. Šolska upraviteljica Angela Gospodaričeva je vadila otroke v ubranem cerkvenem petju. Čudovito so ti otroci prepevali o božičnih praznikih!

Učiteljica Cveta Grmek je vodila šolski mladinski zbor, ki je nastopal pri raznih mladinskih prireditvah in na šolskih proslavah.

Salezijanec Rudi Knez je vodil deški pevski zbor, ki je štel okrog 50 dečkov. Zbor je imel odlično pevski material in je bil tudi dobro izšolan. Nastopal je pri mladinskih prireditvah, pri prireditvah Mladinskega doma in ob mladinskih praznikih v cerkvi. Ob priliki Mladinskega tedna od 13. do 20. septembra 1947 je bil koncert tega zboru posnet na plošče za celovško radijsko postajo.

V Liechtensteinu pri Judenburgu je pevski zbor vodil nekaj časa Franc Zupan, kasneje pa Valentin Malavašič. Zbor je predvsem gojil cerkveno petje. Priredil je en koncert narodnih pesmi 22. maja 1946, ki ga je vodil Franc Zupan.

Tu so imeli v začetku tudi svoj orkester. Ker pa se je večina muzikantov preselila v Spittal, se je orkester v Spittalu znova organiziral in kar dobro igral. Vodil ga je nekdanji vojaški kapelnik Franc Strah.

T i s k

Nekajkrat smo že omenjali Slovensko begunsko tiskarno v Peggezu odn. v Spittalu. Iz skromnih začetkov na vetrinjskem polju, kjer smo na podstrešju neke hiše na ročni razmnoževalni aparat tiskali prvi begunski list, se je po preselitvi v Peggez ta tiskarnica razširila in z leti postala pravo podjetje, ki je v Peg-

gezu in pozneje v Spittalu zaposlovala 10 ljudi. Tiskarno je z veliko spretnostjo vodil dr. Franc Blatnik, tehnično stran pa je ves čas odlično obvladoval Marjan Hočevnar. Kot ilustratorja sta v tiskarni v Peggezu delala Alojzij Žagar in Stanko Snoj. Ni bilo niti lahko niti majhno delo, kar je ta tiskarna opravila.

O periodičnem tisku je naš Koledar prinesel že obširno razpravo, zato se to pot omejimo samo na tisk knjig in brošur. Tiskarna je ves čas bila v veliko pomoč tudi vsem našim begunskim šolam, ker je tiskala potrebne šolske knjige, do katerih v tuji deželi sicer nikoli ne bi prišli, zlasti pa ne v razmerah, v kakršnih smo se kot begunci nahajali.

Leta 1945. je bilo v Peggezu natisnjeno za ljudsko šolo nujno potrebno "Prvo berilo" (14 strani v 200 izvodih). Dalje je tiskarna v tem letu natisnila še "Slovensko čitanko za ljudske šole" (16 strani v 300 izvodih), pesniško zbirko "Strti cvetovi", posvečeno spominu padlih domobrancev.

V letu 1946 je natisnila lepo ilustriran ljudskošolski "Abecednik", ki ga je sestavila učiteljica Anica Šemrov; dalje "Slovensko berilo za 3. gimn. razred", "Slovensko berilo za 3. razred ljudskih šol"; "Zgodovino Grkov", izveček iz Pipenbacherjeve "Latinske slovnice", Bučarjevo "Zgodovino starega veka", "Kratko zgodovino slovenskega slovstva", prof. Pavlovčičev "Zemljepis Jugoslavije", prof. Pavlovčičevo "Zgodovino Slovencev", "Kratek katekizem" (dve izdaji), "Letno poročilo gimnazije za šolsko leto 1945-46", A. Gabrovega "Slovenskega pritrkovalca", dr. Kociprovo novelo

"Mlin ob Lešnici", Prešernov "Sonetni venec", Meškovo mladinsko povest "Romanje na Goro", pesniško zbirko R-e O. "Deževni dnevi"; sociološko-političen spis "Stanovska ureditev Slovenije" (tretja predelana izdaja, v založbi Slovenske delavske zveze, 73 strani, veliki format).

Tiskala in založila pa je tudi naslednje igre: Vombergarjevo "Vodo", Nicodemijevo "Učiteljico", Finžgarjevo "Verigo", Sheriffov "Konec poti", Jurčičevega "Desetega brata".

Lastno tiskarnico je imela tudi šentviška begunska skupina, ki je po svojem prihodu v Spittal začela tiskati tudi knjige in brošure. Tiskarno je vodil izredno marljivi prof. Ivan Sever, kot ilustratorji pa so sodelovali: Rudi Hirschegger, Franc Holozan in I. Žitnik.

Ta tiskarna je tiskala literarno zbirko "Velikonočno branje", zbirko ilustracij "Naša pot", ki nam v podobi prikazuje posamezne postaje z naše begunske poti; "Cerkveno pesmarico za ljudsko petje", "Molitveno uro za blagor domovine", prav ličen almanah spitalskega taborišča "UNRA D. P. Camp Spittal", prof. Severjevo "Slovensko berilo za 4. razred srednjih šol".

Po preselitvi lienške begunske skupine v Spittal sta se obe tiskarni združili in je delo složno potekalo naprej. Natisnila je: prof. Pavlovčičev "Zgodovinski atlas" (49 strani geografskih kart, veliki format); od istega avtorja še "Zgodovino srednjega in novega veka" (104 strani, veliki format), "Zemljepis Slovenije in Jugoslavije za 8. gimn. razred" (86 strani z železniško karto Slovenije, veliki

Skupina angelov v opereti "Miklavž prihaja" v Spittalu

Iz razstave slov. begunskega taborišča v Judenburgu: Cerkveni predmeti. Izdelek slov. begunskih obrtnikov

format), "Zemljepis Slovenije za 4. gimn. razred" (75 strani, 21 geografskih kart, veliki format), "Zgodovino za 4. gimn. razred" (56 strani, 11 geografskih kart in 28 slovenskih grbov, veliki format); dalje "Letno poročilo slovenske begunske gimnazije v Spittalu na Dravi za leto 1946-47", "Letno poročilo slovenske begunske gimnazije v Spittalu na Dravi za l. 1947-48"; Ivan Ovsenek "Živinoreja in mlekarstvo" (172 str. vel. form. ilustrirano); Ivan Potočnik "Sadjarstvo" (177 str. vel. form. ilustrirano); M. Humek "Domači vrt" (ponatis — 104 str. vel. form., ilustrirano); Bohuslav Skalicky "Kletarstvo" (ponatis, 102 strani, vel. form. ilustrirano); Maks Osojnik "Poljedelstvo in travništvo" (98 strani, veliki form. ilustrirano) Vse ilustracije navedenih knjig za Kmetijsko poklicno šolo je narisal Stanko Snoj.

Tiskala je tudi naslednje publikacije: Matija š k e r b e c "Spomini in remi-

niscence na katoliško gibanje med Slovenci zadnjih 35 let" (65 strani, veliki format), Kramolčeve "Pravljice" in "Zakleta kraljična in slepa princeska" (27 strani, mali oktav format), Peter Levičnik "Slovenska državna misel" — Ob stoletnici njenega oživiljenja — (mali oktav, 63 strani), Erik Kovačič "Romar na beli cesti" — pesniška zbirka — (mali oktav, 63 strani), Franček Kolarič "Žalni venec" — (pesniška zbirka,) — "Slovenske balade in romance", "Šolska pesmarica" v treh delih (narodne pesmi za ljudsko šolsko mladino), "Slovenske narodne pesmi" (z notami v dveh zvezkih in kartonirano). Poleg tega pa so izšle v Spittalu še naslednje brošure: "O spolni vzgoji", "Od kod sem, mati?", "Življenski pogum", "O zavestni poglobitvi verskega življenja", "O premišljevanju", "Marija z nami je odšla na tuje", dr. A. Ušeničnikov "Obris socialnega vprašanja"; ponatisi papeških okrožnic: "Divini Redemptoris" (O brezbožnem komunizmu), "Casti connubii" (o krščanskem zakonu), "Immortale Dei" (o krščanski ureditvi države), "Iz družboslovja", "Neprestano premišlujte" (Cardynova brošura), "O vzgoji volje", "Ali veste, kaj sem" (brošura o pomenu in namenu Katoliške akcije), "Duhovna obnova", "Tebi begunec", "O izgubi poklica", "Slovesne izjave brezmadežnega srca Marijinega", prof. P. Slapar "O vlogi duhovnika v izseljenstvu", "Na pot", "Tebi dekle", "Podvoj in voj", "Braziljsko pismo Pija XI. o K. A.", "Marijino popotovanje pred božičem", Heredia-Kremžar "Vir največje sile".

Šolski nadzornik Aleksander Majhen je sestavil "Slomškovo čitanko", ki jo je po naklonenosti šefa Britanske obveščevalne službe v Celovcu Mr. Geralda Sharpa tiskala in založila "Koroška Kronika"; knjiga je služila za berilo na vseh slovenskih begunskih ljudskih šolah, širil pa so jo tudi po slovenskih razredih ljudskih šol na Koroškem.

Dr. Godnič je sestavil in ciklostiral celo "Nemško-slovenski slovar".

Z gotovostjo lahko postavimo trditev, da je skupna naklada vseh tiskanih del, ki jih je izvršila Slovenska begunska tiskarna v Peggezu in v Spittalu, če odračunamo periodičen tisk, znašala okrog 25.000 izvodov.

Razstave

Da bi pokazali javnosti delo naših ljudi, njihovo pridnost in tvorne sposobnosti in našo

Slovenski begunski pevski zbor v Spittalu. V sredini prve vrste od leve proti desni stoje: pevodja prof. SILVIN MIHELIČ, šef Britanske obveščevalne službe v Celovcu Mr. GERALD SHARP in primarij dr. VALENTIN MERŠOL

kulturno višino, je bilo prirejenih več razstav šolskih, obrtniških in obrtno-umetniških izdelkov.

Slovenska ljudska šola v Peggezu je 8. septembra 1945 otvorila za begunske razmere lepo šolsko razstavo. Čeprav je bila prvotno določena samo za dva dni, je na zahtevo taboriščnega poveljnika majorja A. E. Richardsa ostala odprta ves teden. Major je bil z razstavo zelo zadovoljen in se je o njej precej laskavo izjavil, češ, da v Angliji v rednih razmerah niso priredili kaj takega; zato je povabil na ogled razstave Angleže iz drugih taborišč.

Razstava je dala povod, da je vojaška vlada v Celovcu "oddelek za begunce", dne 16.10.1945 izdala odredbo, da bo v Celovcu razstava begunskih umetniških in spretnostnih izdelkov, ki jih bodo izdelali v raznih taboriščih preseljenih oseb v britanskem zasedbenem ozemlju Avstrije.

Ta razstava je bila prirejena v dneh od 15. do 20. novembra 1945 v dveh prostorih nekdanjega dvorca v Celovcu. Sodelovala so vsa slovenska taborišča.

S to razstavo smo Slovenci lahko bili ponosni, saj smo tako v kakovostnem kakor tudi v številčnem pogledu razstavljenih predmetov odnesli prvenstvo. Največ so razstavili Sloven-

ci iz lienskega taborišča (Peggez), ki so imeli razstavljene svoje predmete v bivši kapeli. Prikazali so delo svojega otroškega vrta, ljudske šole, gimnazije ter gospodinjsko in kmetijsko poklicne šole, kakor tudi delo posameznih obrtnikov iz tega taborišča. V lienski skupini so vzbujala pozornost zlasti cerkvena oblačila in izdelki kmetijsko-poklicne šole.

Slovenski taboriščniki iz Judenburga so v Celovcu imeli razstavljene svoje izdelke iz aluminija in bogate čipke.

Skupina iz Bistrice na Dravi (Kellerberg) je vzbujala zanimanje po zelo ličnih in bogato rezljanih sodčkih.

Spittalška skupina je imponirala s svojimi izdelki "suhe robe".

Razstavo je obiskalo zelo veliko ljudi, odlične osebnosti avstrijskega javnega življenja, zastopniki angleške vojaške in civilne uprave; počastil jo je s svojim obiskom tudi ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman, ki se je takrat nahajal v Celovcu.

Laskava poročila so prinesli tudi časopisi "Koroška Kronika" štev. 22 od 14. decembra in "Kaerntner Nachrichten" Nr. 179 od 18. decembra 1945.

Dne 22. maja 1946 je bila v Peggezu v taboriščni čitalnici razstava raznih izdelkov, ki so bili izdelani v taborišču s preprostimi im-

Razstava Mladinskega doma v Spittalu

proviziranim orodjem. Uspela je tako lepo, da jo je taboriščna uprava zahtevala v izpopolnjeni obliki v mestu Lienzu.

Dne 13. julija 1946 je bila otvoritev druge šolske razstave v Peggezu. Trajala je tri dni. Otvoril jo je ravnatelj Mr. Ryder Young in Welfare Officer Mr. Paul Mzyk. Razstava jima je ugajala in oba sta se učiteljstvu prisrčno zahvalila za delo in trud. Ogledalo si jo je tudi mnogo tujcev in vsem je bila zelo všeč.

Od 10. do 18. avgusta 1946 je bila velika begunska razstava v Rokodelskem domu v Lienzu. Tu so bili razstavljeni najrazličnejši izdelki slovenskih taboriščnikov od preprostih igračk in risb ljudsko-šolskih otrok do umetniško izdelanih svetilk, rezljanih hišnih vrat, sedčkov, kolesljev, mizarskih, kovaških in mehaničnih izdelkov do finih vezenin, dragocenih čipk, cerkvenih oblačil, oblek itd. Razstava je pokazala spretnost in iznajdljivost naših ljudi, obenem pa zavrnila očitke, da so begunci lenuhi in klateži. Pri otvoritvi so bili navzoči vsi mestni vidni funkcionarji.

Slovenski taboriščniki v Judenburgu so bili zelo delavni in praktični ter so imeli v taborišču lepo razvito domačo obrt. Organizirali

so 10. junija 1946 v taborišču razstavo svojih izdelkov; 6. julija 1946 pa so tako razstavo pripravili za avstrijsko javnost v mestni hiši v Judenburgu. Z njo so dosegli lep moralni uspeh in dobili med avstrijskim prebivalstvom mnogo odjemalcev za svoje izdelke.

V spitalskem taborišču je obrtniška delavnost taboriščnikov, v prvi vrsti Slovencev, našla svoj gospodarski izraz v stalni razstavi taboriščnih izdelkov, ki pa je bila obenem prodajalnica zanje.

Začetek stalne razstave sega v veliko javno razstavo, odprto 8. septembra 1946, ob priliki glasbeno-sportnega festivala. Ta razstava je, tako kakor vse druge podobne razstave, v najbolj zgovorni obliki pokazala, da D.P.s niso niti Avstrijcem niti okupacijskim oblastem v nadležno breme kot lenobo pasočja masa.

Na stalni taboriščni razstavi v Spittalu so bili na ogled in na prodaj tako taboriščnikom kakor zunanjemu civilnemu prebivalstvu vsi izdelki, napravljeni po beguncih v taboriščnih delavnicah. Tu je bilo videti preproste pa vendar strokovnjaško izdelane kuhalnice, rešeta in rete in drugo slovito ribniško "suho robo", pa spet fine izdelke pletarjev, torbarjev, sodarjev, strugarjev, kleparjev, knjigovezov, mehanikov itd., s polje pa so gledale ljubke lutke in pisane igrače, glavniki, šatulje, krasne čipke, vezenine in cela vrsta drugih predmetov; po stenah pa ste mogli videti lepe umetniške slike.

V Mladinskem domu v Spittalu je bila 1. in 2. marca 1947 prirejena lepa fotografska razstava. Razstavljenih je bilo nad 2000 fotografij naših prelepih slovenskih planin in gor, mest in krajev.

DIMITRIJ JERUC

UMIRAJOČA ZEMLJA

Nocoj je nebo kot opojna prelest,
nikjer ni oblaka, nikjer ni meglic,
le zlata preproga radostnih zvezd
skrivnostno blešči se nad vrhi goric.

Tako so skrivnostne in bajne radosti,
ko zvezda utrne se v nočni tišini
in srce poslušaj utripe mladosti,
ki tožno ugaša kot spev v bolečini.

Ugaša kot zvezdice v jutranji zori,
bolestno in nemo brez vzdih in plača,
saj daleč na jugu in tam za zastori
umira v obupu mi zemlja domača.

Kulturno delo v italijanskih taboriščih

Ze tista pot, ki so jo prehodili in prevozili slovenski begunci — vsaj njih večina —, petisnjeni v Italijo, je bila čudovita. Saj ni bilo težko priti med obema vojnama in še zadnja leta na Dunaj, v Berlin ali v Rim. Če pa si šel na Koroško, Goriško ali celo v Beneško Slovenijo, si se moral skrivati. Škofa Jegliča so Lahi zavrnil, ko je hotel iti počastit nadškofa Sedeja v Gorico. Da bi pa mogle cele kolone Slovencev tja — nemogoče!

Rožna dolina, domovina Miklove Zale, kako vse drugače jo bo mogel zaigrati slovenski diletant! Koroška jezera so sama izzivala, da so pričeli ljudje peti "Gor čez" in "Hiša očeta", pa še vse one o Rutah, cajzelčkih in pa senicah. V Celovcu so se trume mož in žena tiho pomikale mimo hiše, ki jim jo je pokazal gospod župnik, in kjer so včasih tiskali milijone Mohorjevih bukev in jih zdaj spet tiskajo. Ena skupina je prenočevala prav pod Blatnim gradom, kjer je vladika Slomšek govoril svoj najlepši govor. Umetnostni zgodovinar si je ogledal Beljak, odkoder je v poznem srednjem veku prišel na Kranjsko slikar Janez in kamor je hodil škof Hren po može čopiča in dleta, da okrasijo, kar je protestant zanemaril. Na levi tam so se svetile v majschem soncu ziljske Atene naše folklore. Pot je vodila skozi Kanalsko dolino, domovino Ehrlichov in zadnjega teh, mučenca Lamberta. Prišli so v Rezijo; tam je bil strm klanec, ki ga angleški kamion ne bi zmožel, da niso ljudje izstopili. Nagovorili smo bosopetega dečka in prvič slišali našo rezijanščino. Na levi so nas pozdravljale vasi slovenske Benečije, tam nekje v tistih brdih je takrat premišljeval monsignor Trinko, a na desni se je pojavil stari kulturni fort Možac: kakšno doživetje za zgodovinarja! Kar je bilo zaprto dolga desetletja, se je odprlo; šlo je mimo, pa le ni šlo mimo. Večja postaja je bil Videm. Slovence je obiskal nadškof Nogara. Da bi res ta človek preganjal kaplana Čedermaca?

MONIGO

V Monigo je prišla glavnina beguncev v ponedeljek 14. maja 1945. Naslednja nedelja je bila binkoštna. Sv. maša se je vršila v veliki avtomobilski garaži. Pri maši je prvič nastopil

mogočen pevski zbor pod vodstvom novomašnika g. Andreja Pogačarja. Bil je to začetek Slovenskega emigrantskega zbora. Še istega dne v poznem popoldnevu sta priredila profesorja g. Peterlin in g. Beličič prvi Slovenski večer. Na sporedu je bilo predavanje in še nekaj točk, kot smo bili vajeni na prosvetnih večerih v domovini. Takšni slovenski večeri so se vrstili še naslednje nedelje, kmalu pa tudi ob delavnikih, ker je bil naval ljudi nanje prav velik. Paviljoni moniškega taborišča, prej vojašnica, so bili zidani v obliki podkve; srednji, prečni trakt je imel zadaj pokrit hodnik. Tak hodnik paviljona št. 2 je bila prva prosvetna dvorana. Zbiranje ljudi k slovenskim večerom so izkoristili tudi člani taboriščnega odbora za razne razglase in debate.

Teme predavanj se bile različne, a aktualne. Ne vem, če so kje zapisane, a udeleženci se spominjajo zgodovinskih snovi, izseljenkega problema, ki ga je obdelal g. Stanko Grims in opisa Benetk. Benetke namreč niso bile daleč, in mnogo beguncev je izrabilo priložnost, da si ogledajo tamošnje umetnine. Tudi Treviso nam je nudil dosti zanimivosti, nekateri pa so hoteli videti še arhitektonsko zanimive Feltre in severni del Vittoria Veneta, ki hrani bisere provincialne benečanske gotike. Kolesarje so vabile gore na severu, mnogi so se zanimali za gojitev sviloprejk, kmetje za način umetnega namakanja polj. Tako so se ljudje izobraževali tudi sami z nazornim podukom, ki sta ga nudili krajina in tamošnja kultura.

Večji prireditvi sta bili akademiji ob zaključku šolskega leta in ob desetletnici evharističnega shoda v Ljubljani. Umetniško pomembno dejanje je bila oprema nove taboriščne kapele, za katero je kipar g. France Gorše naslikal velik oltarni križ in podobi sv. Cirila in Metoda. V Monigu so se pričeli že prvi jezikovni tečaji, pa tudi prvi poskusi športnega udejstvovanja so se tu napravili. Predvsem so igrali odbojko in gojili lahko atletiko. Vršil se je celo nekakšen lahkoatletski meeting. Ob taborišča so se begunci poslovili z velikim pevskim koncertom, v nedeljo 26. avgusta 1945 pa so se odpeljali na kamionih v Forli.

SERVIGLIANO

1945. Škoda, da so se avtomobilске kolone komaj dotaknile učene Padove in estetske Ferrare in drvele skozi bizantinsko Ravenno že v trdi noči, Forli, kjer so begunci čakali pičel teden novih usod, nudi razmeroma malo zanimivosti. V noči od 1. na 2. septembra je bila večina prepeljana v Servigliano. Med potjo je nastopil nov odbor, v katerem sta bila dva člana, ki sta že v Monigu sodelovala v kulturnem delu, v Serviglianu pa je bil dodeljen prosvetni referat ravnatelju g. Prijatelju. Njegovo delo je bilo v prvi vrsti namenjeno ureditvi šolstva, ki v to poročilo ne spada, kot tudi ne tisk, za katerega je bil angažiran g. Krešelj, kajti o šolstvu in tisku so poročali že prejšnji letniki našega "Zbornika". Sploh pa je prve dni vse delo veljalo ureditvi taborišča. Le na kraljev rojstni dan se je vršila nekakšna akademija z govori, petjem sester Finkovih in improviziranega moškega zbora ter deklamacijami na prostem; to je bil začetek, precej skromen začetek velikega dela. Dva dni pozneje, na Mali Šmaren, so Italijani in Poljaki, ki so imeli v Serviglianu svojo podčastniško šolo, prvič slišali slovensko cerkveno petje in kronist je takrat zapisal, da se oboji niso mogli načuditi lepoti naših Marijinih pesmi. Bilo je to sicer še ljudsko petje, pa že to je bilo zanje nekaj izrednega.

Spomin na koncert v Monigu, pozornost, ki se jo vzbudili že dosedanji nastopi v novem kraju, predvsem pa živa potreba, ki jo vedno in povsod vsako slovensko občestvo čuti po pevskem zboru, so rodili javno vprašanje, ki je šlo od barake do barake in našlo pot tudi v taboriščni časopis, zakaj pevski zbor še ne deluje. Sledil je odgovor, da je ostalo precej pevcev v Forliju, temu pa debata o krivdi in krivcih, da zbor ni mogel strnjen potovati. Ko se je 23. septembra poslavljaj začasni poveljnik cpt. Oakes, so mu v slovo zapele lahko samo še gđc. Finkove. Čez dva dni pa so se že pričele redne vaje mešanega zbora, kajti večina zaostalih pevcev je med tem prišla tudi v taborišče. Čez štiri dni je zbor že nastopil — na akademiji poljskih podčastnikov, 1. oktobra pa pri sv. maši. 11. oktobra je pel zbor rekvijem za jelendolske žrtve, zvečer je priredil pozdravni koncert poveljniku ctp. Floodu, vmes pa je imel svoj občni zbor. Dotedanje svoje — neoficielno — ime Slovenski emigrantski zbor je spremenil v naslov Emigrant-

ski pevski zbor Slovenija. Predsednik je postal g. dr. Julij Savelli, dirigent ostal g. Andrej Pogačar. V sklopu EPZ Slovenija so bili mešani, moški in ženski zbor, tercet gđc. Finkovih in moški oktet. Mešani zbor je štel povprečno 60 pevcev. V oktobru in novembru so sodelovale pevske skupine EPZ Slovenija, deloma s sodelovanjem pianista prof. Osane, na akademiji v čast Kristusu Kralju, na vse-svetski žalni slavnosti; ob slovesu miss Harley in na Balantičevem večeru. Prava koncertna sezona se je pričela z velikim koncertom na državni praznik 1. decembra, ki so ga ponovili čez dva dni v taborišču, v naslednjih dneh dvakrat za Italijane in Poljake v Serviglianu, pred Božičem pa še v bližnjih mestih Montegiorgio in S. Angelo di Pontano. Kdor vsaj malo pozna pevovodske metode do skrajnosti zahtevnega gospoda Pogačarja in upošteva poleg naštetih nastopov še sočasne menjave cerkvenega časa, ki so zahtevale stalno študiranje novih bogoslužnih in nabožnih pesmi, se lahko čudj ogromnemu delu dirigenta in pevcev že v prvih mesecih obstoja "Slovenije".

Z ustanovitvijo slovenskih šol se je ustvarila v taborišču posebna "kulturna četrt", skupina objektov za šolske prostore, dijaški kolegij in dvorana za prireditve. Ko je bila dvorana zagotovljena, se je takoj osnovala tudi igralska družina, štiri dni po pevskem zboru. V nekaj dneh se je prijavilo 80 članov. Poprijeli so se dela za primerno ureditev dvorane in v 10 dneh postavili oder. Čudili so se sami svojemu visokemu številu. Napravili so načrt za delo: dramatična šola, razdelitev igralcev v štiri skupine, od katerih naj bi vsaka naštudirala mesečno eno igro, tako, da bi imelo taborišče res svoje stalno gledališče. Ugotovili se tudi, da je med begunci dovolj godbenikov za osnovanje orkestra in pričela se je akcija za pridobitev potrebnih instrumentov. Ta pa menda ni uspela, kot je bil tudi ostali gledališki program v svoji celoti previsoko in preširoko zamišljen. Predvsem je bilo treba misliti najprej na izvedbo priložnostnih prireditev in spominskih večerov, kot sta bili akademiji v čast Kristusu Kralju in Brezmadežni, vsesvetska proslava, za katero je mojstrsko opremil oder g. Zemljak, Balantičev večer, akademija za praznik zedinjenja, ki se je vršila poleg koncerta. Velik uspeh je imelo martinovanje, ki ga je moral Slovenski emigrantski oder ponoviti in Miklavžev večer z izvorno Vombergarjevo noviteto "Re-

Emigrantski pevski zbor Slovenija v Serviglianu v Italiji v decembru 1945. Sede od leve proti desni pevovodja g. ANDREJ POGAČAR, poveljnik taborišča Cpt. FLOOD in Miss HEYNES

beljon v peklu". — Obenem so se igralci učili večjih del, ki so terjala daljšo pripravo. G. Jože Zavodnik je napravil in vodil lutkovni teater.

Taborišče je dobilo svojo lastno kapelo, ki so jo uredili po načrtih župnika g. Jožeta Kapusa v modernem stilu, kot si je pri nas doma pod vplivom arh. Plečnika že osvojil cerkveno-umetnostno proizvodnjo. Veliko ljubezen so ljudski mojstri posvetili izdelovanju jaslic. Čeprav so bili zlasti literatí potegnjeni v splošno prosvetno delo, je vendar njihova umetniška žetev bila tako velika, da so že za Vse svete izdali prvo številko svoje revije *Svet in dom*, ki je potem pod uredništvom dr. Jožeta Krivca redno izhajala. S svojimi prispevki so pa zalagali tudi ostalo časopisje. Na koncertnih sporedih je bila marsikatera skladba ali priredba, nastala v taborišču.

Pri odboru se je ustanovil kulturni svet, ki naj bi bil zveza vseh kulturnih institucij, obenem pa naj bi vodil ljudsko univerzo. Za začetek je napravil ta svet načrt ciklusa predavanj pod skupnim naslovom "Obnova Slovenije". Predavanja so se začela v začetku novembra, predavali so gg. dr. Dolinar, Košiček, Krošelj, dr. Lampret, Osana, Snój,

Mrkun, Žužek, Padar, dr. Žitko in ga. Prijatelj, vedno pred številnim poslušalstvom. — Poleg teh splošnih predavanj so se pričeli v posameznih barakah tkzv. **družinski večeri**. Pobudo za te večere je dal g. Košiček in so se zelo obnesli. Na vsakem večeru so ljudje slišali poljudno, zanimivo predavanje, ki sta mu sledila petje in prijateljski pomenek.

Že v prvih tednih bivanja v Serviglianu so bili odprti številni tečaji. Najprej tečaja angleškega in italijanskega jezika, vsak v več kurzih, potem šoferski, kmetijski, fotoamaterski in stenografski tečaj. Poleg kmetijskega tečaja za odrasle je pričela delovati kmetijska in obrtna nadaljevalna šola, dijaki iz gimnazije so si za izvenšolsko izpopolnjevanje izobrazbe ustanovili Slovensko dijaško zvezo.

Športniki so odigrali že 10. septembra prvo prijateljsko tekmo v odbojki s Poljaki in tej tekmi so sledile še mnoge druge. Za odbojkarji so se zganile odbojkarice, pa tudi nogometaši, ki so se v drugi polovici oktobra prvič sprijatelj s serviglianskim klubom San Marco. Na občnem zboru 28. 10. so si vitezi telesne kulture nadeli ime **Emigrantski športni klub Slovenija** in sklenili gojiti v prvi vrsti lahko atletiko. Veliko je bilo zanimanje tudi za na-

mizni tenis. Večja prireditev so bili športni dnevi sredi novembra. Koncem leta je bil odigran prvi šahovski turnir. Med najlepše športe pa spada hoja. Slovenci so posamič, pa v manjših in večjih skupinah obredli hribe in doline daleč naokrog, vživali lepoto svojevrstnega apeninskega sveta in njegove flore, kmalu pa zaznali tudi za vse verske, zgodovinske in umetnostne spomenike v okolici.

1946. Novo leto je pričelo z **Vombergarjevo "Vodo"**, ki je doživela še tri reprize. Na Svečnico so igrali Jalnov **"Dom"** in teden pozneje **"Srenjo"**. Tudi ti dve igri so morali ponavljati. V februarju in marcu je šel štirikrat čez oder Gogoljev **"Revizor"**, v aprilu pa dvakrat **"Miklova Zala"**. Daljših priprav je terjal **"Hamlet"**, ki je bil v režiji prof. Osane uprizorjen 7. julija. Druge režije so vodili gg. Pavičič, Špeh in Willempart, predsedoval pa je SEOdru g. Perharič. V tej zvezi naj omenimo še recitacijski večer **Vinka Žitnika**, proslavi materinskega dne in tretjega maja, kot prireditev SEO-a drugi recitacijski večer 4. junija, na katerem je bil glavna točka Prešernov **"Krst pri Savici"**, kresovanje in mladinska akademija koncem šolskega leta. Največji gledališki uspeh je bil brez dvoma Hamlet, a tudi ob drugih uprizoritvah se je vedno ponavljala sodba, da ima gledalec vtis, kot da sedi v dobrem poklicnem gledališču.

Pevski zbor je imel takoj v začetku leta neprijetno dolžnost, da se je poslovil s koncertom od cpt. Flooda. Ob tej priložnosti je prvič zagodel **"Hej, tretji maj"**. Koncem meseca januarja sta bila cerkveni koncert v idiličnem mestecu S. Vittoria in koncert slovenske pesmi za poljsko posadko v Amandoli, v februarju pevski večer za podporne člane, v marcu pa koncert s popolnoma novim programom, s katerim je šla nato **"Slovenija"** gostovat v Riccione, na povratku je pa v poznih nočnih urah vsaj del sporeda ponovila pred taboriščniki v Senigaliji.

S podporo novega muzikalno obdarjenega poveljnika cpt. Lancastra in v njegovem spremstvu, se je pevski zbor podal v drugi polovici marca na turnejo v Rim, ki je pomenila pravo zmago slovenske pesmi in slovenske pevske reprodukcije. Na praznik Sv. Jožefa so peli pevci pri slovenski novi maši ob glavnem oltarju cerkve sv. Petra, naslednji dan pa pri sv. maši v cerkvi sv. Stanislava. Popoldne potem je bil veliki koncert v dvorani sv. Belarmina na Corsu Ungheria, ki se ga je

udeltžila najodličnejša rimska publika z visokimi cervenimi knezi in diplomatskimi predstavniki zapadnih držav na čelu. Tretji dan so peli pred sv. Očetom Nj. Sv. Pijem XII., ki je slovenske pevce sprejel v avdijenco. Zvečer je sledil cerkveni koncert v cerkvi sv. Andreja. 22. marca je bilo snemanje slovenske pesmi na plošče v vatikanskem radiu. Petega dne so peli pri maši v slavni cerkvi Al Gesù; zvečer je bila radijska oddaja. V nedeljo zjutraj se je razlegala naša pesem v cerkvi sv. Belarmina, popoldne se je vršil drugi koncert v dvorani tega svetišča. Praznik Marijinega Oznanenja je bil posvečen ogledu **Kalistovih katakomb**, kjer se je pri sv. maši v podzemskih grobiščih spet pelo, popoldne so bile poslovilne večernice pri slovenskih šolskih sestrah. V kolikor je dopuščal čas, so si slovenski pevci ogledali umetnine večnega mesta, minister g. dr. Miha Krek pa naši zastopniki in prijatelji v Rimu so pa venomer ponavljali, da si pevci in njihov sijajni dirigent niti predstavljati ne morejo, kolikšno uslugo so napravili naši stvari. **Rimski dnevi EPZ Slovenija so bili priznanje za koristnost, potrebnost in uspešnost kulturnega dela v begunstvu in zato zadoščenje vsem, ki so kjerkoli to delo vršili.**

Doma v taborišču je delo EPZ-a razbremenil ljudski pevski zbor za cerkveno petje; Slovenija je pela po vrnitvi iz Rima še ob prihodu majorja Burnella, pri pontifikalni maši v starodavni fernski stolnici pri novi maši, in nastopila s Tomčevo mašo pred odhodom iz Servigliana. Velik kulturni dogodek tistih dni v taborišču je bil koncert altistke ge. **Franje Golobove**.

Ob tolikšnem podvigu gledališke in pevske umetnosti se je množilo tudi drugo kulturno delo. Skupna predavanja in družinski večeri so se nadaljevali. Rim s svojimi kulturnimi zakladi je postal tiha želja vseh. Ni se vsem posrečilo priti tja, mnogi so pa ob najskromnejših zahtevah po "udobnem" potovanju le prodrli do središča krščanstva in si pripravljeno zlasti po Košičkovih predavanjih na najbolj ekonomičen način ogledali Rim. Drugi so romali v Loreto, kjer jim je blagi p. Oton Kocjan po opravljenih pobožnostih razložil zgodovino in umetnine bazilike. Izleti v okolico so se na pomlad še pomnožili. Umetniška posest taborišča je bila obogačena z dvema novima oltarjema g. Kapusa, ki sta bila postavljena v kapelo ob birmi v maju. Taboriščni dobrodelni fond je ustanovil ljudsko knjižnico.

Poleg že obstoječih tečajev so pričeli delovati novi: nemški, francoski, tečaj za prvo pomoč v nezgodah in boleznih, knjigovodski; kmetijski tečaj se je razširil v nekakšno redno šolo za odrasle. Ustanovljeni sta bili nova društva: Akademsko društvo "Slovenija" in Družabni klub, poleg verskih združenj, ki bi jih bilo treba enkrat posebej obdelati. — Prav tako se je pomnožilo športno udejstvovanje. Nogometaši so igrali s S. Marcom in Poljaki, odbojkaši s Hrvati v Fermu in iz Ferma, ping-pongaši v Senigaliji, doma so se vršile lahko-atletске tekme, tekme v različnih disciplinah v Jesiju, Amandoli in v Fermu in spet v Amandoli, gojiti so še pričeli športno plavanje, obročkanje in telovadbo, s katero je nastopila šolska mladina. O sv. Jakobu se je taborišče preselilo v

SENIGALIJO NA ŠT. 9.

Bilo je to sredi poletja, v najhujši vročini, v kateri so se prvi znašli športniki. Po nekaj dneh je pričela delovati telovadna sekcija ESK Slovenije pod načelstvom g. Turšiča in je bilo mogoče napraviti telovadno orodje. Major Burnell je pričel dajati navodila za lahko atletiko; videti je bilo, da tudi športniki ne bodo mogli več delovati iz lastne iniciative. Vendar je v športu še nekako šlo. Poleg orodne telovadbe je bilo v ospredju zanimanja plavanje. V odbojki so bile tekme s taboriščem št. 7, v nogometu s Poljaki. Zelo dobro so uspeli športni dnevi sredi oktobra z raznimi tekmami, telovadnim nastopom na prostem in zaključno telovadno akademijo. Bil je to vrhunec telesnovzgojnega dela v taborišču, vrhunec v stalni rasti od skromnih začetkov v Monigu. To ni bila navadna športna manifestacija. Kdor je gledal te nastope, se je moral prepričati, da je telovadba, kot jo je pri nas uvedlo sokolstvo in jo potem dalje razvijali tudi orlovstvo, fantovski odseki in dekliški krožki, postala bistveni del narodne kulture; estetske vrednote tega gibanja so prišle do naše zavesti prav posebno sedaj, po večletnem odmoru. Morda še bolj dovršena je bila akademija, s katero so gostovali v taborišču št. 7. A razmere so postale takšne, da je začel tudi šport pojamati.

Slovenski emigrantski oder je 6. oktobra ponovil *Hamleta*, to pot v režiji g. Willemparta. Igrali so ga na prostem in so ga na obširnem prostoru lahko gledali vsi taboriščniki in še gostje iz št. 7. Kmalu nato je imel SEO občni

Gogoljev Revizor v uprizoritvi Slovenskega emigrantskega odra v Serviglianu v Italiji.

zbor, dobil nov odbor, pričel spet z dramatično šolo, toda za igranje so se mu stavile s strani poveljstva prevelike ovire. Predvsem ni imel dvorane. Šele na sveti večer so imeli begunci spet možnost gledati igro in sicer *Drabesnjakovo božično*, pa kar v obednici, kjer sta ji prisostvovala tudi papežev legat nadškof Rotolo in krajevni ordinarij msgr. Ravetta.

Še mnogo težje kot oder je bil prizadet pevski zbor. Še ne dober mesec po prihodu v Senigalijo se je sicer v redu vršil prvi koncert in nato je bila osnovana pevska šola. Nekaj dni po zborovem občnem zboru 1. septembra je bila izgnana iz taborišča večina duhovnikov in med njimi dirigent č. g. Pogačar, ki se ni vtikal v nobene upravne ali siceršnje taboriščne zadeve, ampak je posvečal vse svoje sile samo umetniški rasti zbora. Nadomestil ga je g. dr. Savelli. Doštudiral je od č. g. Pogačarja započeti nov koncertni program, s katerim je nastopil v taborišču na dveh koncertih, prej še pa je bil povabljen zbor v Rimini k slovesu Poljakov: pel jim je pri maši in priredil koncert. Dva dni po ponovitvi koncerta v taborišču je poveljstvo izgnalo v Reggio Emilia še g. dr. Savellija. Umetniško vodstvo zbora je prevzel g. Jože Omahna, predsedstvo pa g. Božo Fink, ki sta ostala na svojih mestih do konca.

Kapelo z lepimi Kapusovimi oltarji so dali Angleži postaviti na prosto. — Zanimivo je listati po "Zedinjeni Sloveniji" zadnjih mesecev l. 1946 in v začetku l. 1947. Rubriko "Domovina v taborišču", ki je bila prej vedno polna kulturnihotic, izpolnjujejo zdaj največ sekantni, komandantovi razglasi, in objave oktroiranega odbora. Pisano je bilo, da je major Burnell pač izvajal navodila svojih predstojnikov, naj se beguncem bivanje v taborišču malo zagreni, da jih bo šlo več domov. A to je le del resnice. V drugih taboriščih ta-

kega nagajanja ni bilo, tukaj se je pa pri vsem tem uveljavilo celo razveseljevanje s plesom in je poveljstvo uvedlo redne reproducirane koncerte, organiziralo pa tudi dve razstavi ročnih izdelkov, eno sedaj o Božiču, drugo potem o Veliki noči 1947, ki sta bili za ljudi privlačni in sta imeli tudi svoj kulturni pomen, ker sta dali priložnost pokazati okus, pa tudi oblikovalne sposobnosti. Značilno je, da sta se morala Miklavževanje in božičnica vršiti hkrati 30. novembra in 1. decembra, kar jima je vze-lo značaj praznovanja praznikov; ostalo je le obdarovanje, predčasno, ker je šla potem miss Haymen na dopust. Ko je odšla, je postal major takoj znosnejši.

Pred koncem leta je bila še akademija na čast Brezmadežni. Za ožji krog so se vršila akademska predavanja. Izhajati je začel učbenik španskega jezika. Kdor je dobil prostor, je igral ping-pong, glavna tolažba v tem morečem vzdušju pa je postal šah: učili so ga v tečaju, prirejali turnirje in ga igrali v vseh kottiških pustih barak. Za Božič je presenetila "Zedinjena Slovenija" svoje bralce s prav dobrimi ilustracijami g. Gabrenje in s tem delom nadaljevala tudi še prihodnje leto.

1947. V prvih štirih mesecih je omeniti sledeča dejanja: Na praznik Sv. Treh Kraljev so ponovili Šuster — Drabosnjakovo Božično igro. "Begunska igralska skupina" je v feb-

Predsednik NO za Slovenijo g. dr. MIHA KREK v razgovoru s pevci EPZ Slovenija po njihovem prvem nastopu v baziliki sv. Petra v Rimu dne 19. marca 1946.

rvarju dala trikrat Molierovega "Skopuha", SEO pod režijo g. Štancarja spet pa v aprilu dvakrat "Verigo". — SKAD je v dneh od 10. do 17.2. priredilo študijski tečaj. Lepo sta uspela recitacijski večer (Prešeren, Cankar, itd.) in proslava sv. Tomaža Akvinca. — Poslovati sta pričela nov knjigovodski in prikrojevalni tečaj. — Pevski zbor je za Veliko noč spet javno nastopil v senigalski stolnici in tudi športniki so smeli v Jesiju odigrati nogometno tekmo.

9. maja je zamenjal majorja Burnella major Ebsworth. Konopca, ki ga je jel popuščati že prednik, ni več nategnil. Najbolj so mu ugajali športniki. Šli so spet na razne tekme v mesto Senigallijo, na lahkoatletski meeting v Ancono, v Jesi in Fermo in sprejemali goste v svojem taborišču. O Binkoštih so bili športni dnevi, v malo manjši meri kot prejšno jesen. Novost so bile veslaške tekme.

Romanja v Loreto, ki so prej popolnoma prenehala, so se znova začela in so si lahko vsi taboriščniki ogledali svetišče. — Pevski zbor je priredil koncert za Angleže. Drugih večjih samostojnih nastopov ni imel, pač pa je sodeloval pri raznih prireditvah in pri službi božji. Bili sta v tem letu dve marijanski akademiji: ena ob zaključku šmarnic, druga na praznik Brezmadežne, koncem julija pa Baragova proslava. — Igralski družini sta delovali dve: Slovenski katoliški emigrantski oder, ki sta ga vodila gg. prof. Gerzinič in N. Jeločnik, pa Willempartova igralska družina. SKEO je v tem letu dal dvakrat Cervantesovega Čuječega stražarja in Čehova Prisiljenega obupanca ter priredil Miklavžev večer. Willempart je uprizoril dvakrat Steinbeckovo dramo iz zadnje vojne "Mesec je zašel", potem pa še dvakrat Gogoljevega "Jurčka". Dijaki so igrali Weiserjevo "Luč z gora". Zelo delavno je bilo SKAD, ki je poleg rednih sestankov s predavanji organiziralo posebne socialne dneve in filozofski tečaj. — Vkljub pripravam na pot čez morje je kulturno delo spet oživel, čeprav ne v tako reprezentativni obliki kot svoj čas v Serviglianu. Božičnica je bila spet po našem okusu. Igrali so Kunčičev "Begunski Božič", pel je EPZ Slovenija. — Da so ljudje pridno obiskovali španske tečaje, je umljivo.

1948. Tretji dan v letu je bila akademija v pozdrav Msgr. Rotolu. Skupina za skupino so odhajale v Bagnoli, da jih odpeljejo ladje v novi svet. Še enkrat je zbral SKEO igralce in za slovo od Evrope segej kar se da visoko:

pod Štancarjevo režijo je prišel že drugič Shakespeare v taborišče, zdaj s komedijo "Kar hočete", ki jo je bilo treba seveda ponoviti.

Pompeji, napoljski muzej, Pozzuoli in Cumae so bile zadnje postaje na kulturni poti glavnine slovenskih beguncev v Italiji.

LAMMIE — CAMP, TRANI, FALLINGSBOSTEL

V septembru 1. 1944 je bilo zbranih v Anversi kakih 800 slovenskih fantov, ki so prihajali iz različnih nemških vojaških enot k zavznikom ali so prišli semkaj iz laških zaporov pa tudi še po kakšni drugačni poti usode. Že takoj v začetku tega skupinskega sestanka so se med njimi pojavile klice prosvetnega dela, ki so jih zadejali fantje sami; saj ni manjkalo med njimi talentov in ne volje. Le do urejenega, načrtnega dela ni moglo priti takoj, kajti fantje so odhajali v RAF, nekaj tudi domov in vršile so se razne selitve. Kakšna polovica, 400 fantov torej, pa je ostala skupaj; bil je to 2. bataljon 1. kr. pešpolka, ki je dobil končno svojo namestitvev v tkzv. Lammie-Campu pri Napolju. To vojaško formiranje je imelo videz večje stalnosti in tako je tudi kulturno delo dobilo bolj organiziran okvir. Ker je bil Lammie-Camp zelo obširen, zaposlitev fantov precej različna, jih ni bilo mogoče združiti v en sam pevski korpus. Tako je bil najprej 28. oktobra 1945 ustanovljen pod vodstvom g. Janeza Plahute pevski zbor "Triglav", 12. novembra pa pod vodstvom g. Borisa Pavšerja drugi pevski zbor "Slovenec". Na državni praznik je prišel izhajati kulturno-vzgojni-satični stenski časopis "Triglav", ki ga je uredjal g. Maks Planinc, ilustriral pa g. Hotimir Gorazd. Pod Planinčevo spretno režijo se je vršila na Sveti večer prva večja prireditvev — božičnica, pozneje igra "Analfabet". Enaindvajsetega v prvem mesecu novega leta je bil ustanovni občni zbor zelo delavnega kulturnega društva, ki se je v začetku imenovalo Prosvetna sekcija 3. bat. 1. kr. pp. in mu je bil izvoljen za predsednika g. Franc Prelog. Čez nekaj dni je prišel k fantom za kurata stotnik g. Ignacij Kunstelj, ki je pričel izdajati tipkan dnevnik, "Naš list", katerega so pošiljali tudi v druga manjša vojaška taborišča in ki je seznanjal fante z razvojem dogodkov doma in po svetu. O Svečnici je g. Pavšer ustanovil "Domače godce", prvo in menda edino stalno godbeno telo, ki je gojilo tudi resnejšo muziko v italijanskih tabori-

Ženski del EPZ Slovenija na svojem koncertu v dvorani Bellarmina meseca marca 1946 v Rimu.

ših. Dr. Šeruga iz Rima, ki je bil že prej velik prijatelj in dobrotnik teh fantov in jim je hodil daleč deliti duhovno in duševno hrano, jim je zdaj poslal zaboj knjig in dal tako podlago za tretji odsek njihovega kulturnega delovanja v društvu, za knjižnico. Priredili so nato pustni večer, na katerem sta nastopila še danes vidna oderska umetnika gg. Borštnik in Lipušček, poleg drugih seveda. Čez teden dni je sledil prvi koncert pod imenom "Večer slovenske pesmi; kmalu nato pa dobrodelna tombola, katere denarni dobiček so porabili za vezavo knjig in za veikočno pirhe. Zelo lepo je izpadlo gostovanje fantov iz Ebolija, ki so uprizorili izvirno odersko operetno revijo "Fantje na vasi", ostali spored večera so pa izpolnili domači pevci in godbeniki. Poleg naštetih nastopov so se vršile ob vseh državnih praznikih še posebne akademije s pretežno umetniškim sporedom. Delovali so tudi tečajji, 2 angleška jezikovna, ki sta ju vodila gg. Kunstelj in Egidij Gobec, in sadjarski pod vodstvom g. Jagra. Vsem kulturnim prizadevanjem v Lammie Campu je stal ob strani kapetan Bat.

27. septembra 1946 so teh 400 fantov preselili v starodavno mesto Trani; z njimi se je preselil "Naš list" z urednikom Kunstljem vred. Ta selitev je pomenila obenem dokončno prevedbo v civilni stan in tako je tudi nekdanja prosvetna sekcija dobila novo ime: Prosvetno društvo. Ko je v začetku decembra odšel g. Kunstelj nazaj v Eboli, je prenehal njegov časopis, a takoj je ustvaril g. Gobec novega, "Naše up", ki so prinašali tudi leposlovnno gradivo, zlasti Gobčeve črtice. Večja nastopa v tej pozni jeseni sta bila proslava 1. decembra in Miklavžev večer, na tretji svetli večer v novem letu pa pozdravna akademija v čast papeževemu legatu. Za dva pevška zbora seveda zdaj ni bilo več potrebe in sta se po prihodu v Trani zila v enega.

Prizor z Marijanske akademije v Senigaliji.

V Traniju so se fantje sešli z manjšo skupino slovenskih civilnih beguncev, med katerimi je bil najvidnejši in najagilnejši g. Bajlec, katerega so na občnem zboru 26.1.1947 izvolili za predsednika Prosvetnega društva. Društvo je dobilo poleg oderskega, pevskega, godbenega in knjižnega še športni in šahovski odsek. Športni odsek je gojil predvsem odbojko, lahko atletiko in telovadbo, v kateri se je urala tudi dekliška skupina. Vodil je ta odsek g. Žnidar, šahovskega g. Lobnik. Oderski odsek je skupno z godbenim in pevskim priredil več akademij in priložnostnih prireditev. Izvajal je po večini prizore in enodejanke, ki jih je sprotil pisal njegov vodja g. Planinc. Naštudiral je "Tri vaške svetnike" in z njimi gostoval tudi v Barletti. Knjižničarju g. Maksu Jesihu se je posrečilo pridobiti precej novih slovenskih knjig, in ljudje so zelo veliko brali. Pevski zbor je ostal moški, kajti za mešanega je bilo v Traniju le premalo ženskih glasov. Dirigirali so po vrsti gg. Plahuta, Jakulin in Pavšer, ki je ves čas vodil tudi godbo. Poleg petja na prosvetnih večerih, je zbor stalno pel pri božji službi, ob slovesnih priložnostih ob spremljavi godbe. G. Gobec je nadaljeval tečaj angleščine, g. Planinc začel španskega.

Prosvetno delo v tranijskem taborišču je stalno rastlo; kmalu so se pričeli redni in zelo pogosti prosvetni večeri. S kratkim bivanjem duhovnika g. Mavserja in stalno naselitvijo župnika g. Stanka Skvarče v taborišču so tranijski fantje, kot so to skupino navadno imenovali, pridobili dva vneta predavatelja, a v vneimi niso za njima zaostajali gg. dr. Bajlec, Gobec, Pirc, Planinc in drugi. Želja po izobrazbi je bila v fantih prav tako velika in iskrena kot želja po izpopolnitvi v skupinskih umetniških pa športnih nastopih. Tudi po več pre-

davanj v enem večeru so ljudje — in to vedno v polnem številu — poslušali prav tako napeto, kot vmesne točke svojega zbora in svojega orkestra. G. Planinc je dal v svojih govorih smernice za nastop in sodelovanje pa za ponašanje in delovanje v javnosti. Vsaki dani priložnosti je znal dati primeren poudarek; g. Pirc je skrbel za deklamacije, posebno zbornene, in je komentiral važne dogodke; Gobčevi govori so bili polni idejnih pobud in zbujanja narodne zavesti; g. dr. Bajlec je seznanil poslušalce s politično zgodovino Slovencev, zlasti polpretekle dobe, g. Skvarča z našo kulturno, posebno slovstveno zgodovino; g. Mavsar je govoril največ o vzgoji in izobrazbi. A nastopili so še drugi. V tem taborišču je vladalo veliko medsebojno zaupanje. Vsak kulturni delavec in vsaka prosvetna skupina, vsi so bili vedno pripravljeni deliti svoje znanje in svoje sposobnosti z vsemi in med vse. Nobene zavisti in nobene ekskluzivnosti ni bilo nikjer. Pisec teh vrst je imel priliko to delo opazovati iz bližnje Barlette. Ko se je udeležil gostovanja z barletskim "Matičkom", je bil sodeležen pozdravnega večera po igri. Pevci, godbeniki in posamezniki z oderskih desk so tekmovali v razveseljevanju gostov, da nas je vse pretreslo do zadnji prireditvi v taborišču: zase so napravna srca.

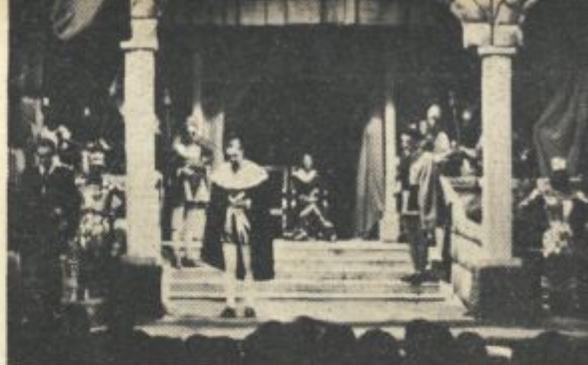
Vsega tega kulturnega dela vredni sta bili vili pod vodstvom g. Pirca krasno Prešernovo proslavo, za vse ostale, zlasti druge narodnosti Srbe, Ogre itd. pa impozanten poslovilni večer. Velik del tranijskih fantov z g. Skvarčo in svojim orkestrom je po štirinajstdnevem čakanju v Bagnoliju, ki so ga pridno izrabili za razne ogleda, potoval za mesec dni v Fallingsbostel na hanoveransko-lüneburški poljani. Tudi tam so še prirejali svoje prosvetne večere s predavanji in koncertnimi nastopi, ki niti na širnem Atlantiku potem niso popolnoma utihnili.

FORLI, EBOLI

Večina primorskih domobrancev je priplula na ladjah k ustju Taljamenta, kjer jih Angleži niso neprijazno sprejeli. Po nekaj dneh so jih poslali v Ceseno, kjer so od njih ločili večino civilistov, katere so bili vzeli s seboj. Nekaj gospa in gospodičen pa se je posrečilo obdržati kot bolničarke in te so pozneje kulturno delo zelo poživile. Naslednja daljša postaja je bil Forli; tu so jih enkrat selili v za

20 minut oddaljenejši taborišče. Pot do Forlija so napravili slovenski fantje v družbi četnikov in raznih srbskih vojaških formacij, s katerimi so ali skupno zapustili slovensko Primorje, ali se pa — kot tudi z manjšimi slovenskimi oddelki — spojili med potjo.

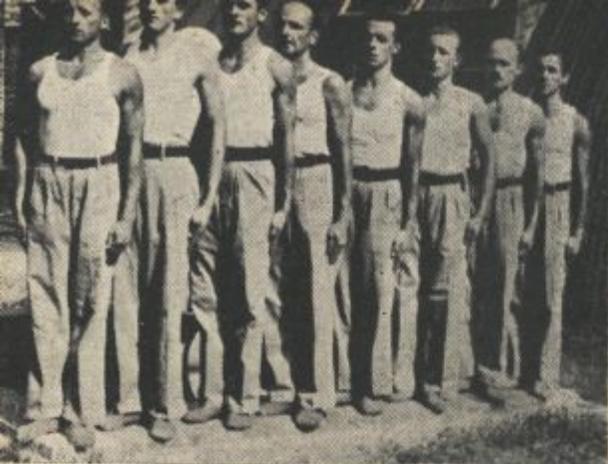
V Forli so prišli 13. maja 1945. Prvo javno predavanje izven vojaškega dnevnega reda, je imel za Slovence, ki jih je bilo ok. 700, neki častnik že čez tri dni po prihodu v Forli. Govoril je o slovenski skupnosti. Teden dni nato so Slovence ločili od Srbov in manjše hrvaške skupine v posebne enote. Popoldanska "zanimanja" so tako postala vsaj delno nekakšen slovenski izobraževalni tečaj. Tudi izven teh so se posamezni oficirji vneto zavzeli za svoje fante, zlasti kurat — stotnik g. Kunstelj, stotnik g. Pušenjak, in nadporočnik Dimitrije, pač g. Jeruc. G. Kunstelj je govoril predvsem o verskih temah, g. Pušenjak dvakrat tedensko o političnem položaju, ki ga je orisal bolj resnično, kot ga je predstavljalo vojaško poveljstvo, g. Jeruc pa je imel pesniško prežete govore različne vsebine. Na praznik Presv. R. Telesa, ki je to leto padel na zadnji maj, je prvič nastopil pri sv. maši pevski zbor, pod vodstvom g. Omahne, ki je potem oskrboval petje pri službi božji in pri raznih priložnostnih akademijah. Prva takšna prireditev je bila posebna slovenska vidovdanska, kateri je sledila proslava sv. Cirila in Metoda. Prav kmalu je začel izhajati humoristični list "Logorski bodlikovec", katerega vrednost je bila medvsem v številnih dobrih ilustracijah. Srbi, ki jih je bilo na tisoče, so si kmalu omislili svoje gledališče, ki pa je bilo na umetniško precej nizki stopnji in ga pozneje Slovenci skoraj niso več obiskovali. Med posameznimi četami so se pričele vršiti razne športne tekme; Slovenci so gojili največ lahko atletiko in proste vaje, bolničarke ženske ritmične vaje, ter priredili 5. avgusta svoj telovadni nastop. Dijaki so se po večini združili v **Marijino kongregacijo**; akademiki so priredili sredi julija **kulturni teden**: od predavanj, ki so se vršila, so ostale v spominu teme o filmu, iz medicine in o raznih tehničnih problemih. Že tu v Forliju so pričeli delovati prvi **tečaji**: stenografski, nemški in telegrafski, pozneje še matematični. Najbrž prva izrazito dramska predstava med begunci, a uprizorjena z izrednim uspehom, je bil Strindbergov "Mrtvaški ples" 8. avgusta. 23. septembra se je z ostalimi preselila tudi slovenska skupina v Eboli.

Največji uspeh je SEO dosegel s Shakespea-
rejevim Hamletom. Slika prikazuje sceno z
uprizoritve v Senigaliji.

Lahko trdimo, da je bil vrhunec kulturnega dela slovenskih vojakov dosežen z njihovim tiskom, o katerem je izčrpno poročal že Jaka Mlinar v Koledarju za l. 1951. Časopisje, ki je imelo pretežno revijalen značaj, je bilo torišče risarjev in literatov, a tudi možje vede so pridno pisali vanj. Le — ti pa so našli še drugo hvaležno polje, poučevanje na **gimnaziji**, kar pa še ni bilo dovoljno ocenjeno. Številčno razmerje med slovenskimi in srbskimi dijaki na ebolski gimnaziji je bilo skoraj isto kot med slovenskim in srbskim moštvom nekako 1:10. Drugačno pa je bilo razmerje v učiteljskem zboru. Srbski profesorji so podučevali srbščino, angleščino, zemljepis, prirodopis in higijeno, Slovenci slovenščino, latinščino, matematiko, francoščino in zgodovino, pa verouk za katolike. Slovenski dijaki so imeli pri sedmih dnevniških učnih urah vsak dan eno uro slovenščine, poleg tega še poseben slovenski seminar in debatne ure. Po prizadevanju g. prof. Arka in Milka Langusa je bila zanje formirana posebna četa, kar je olajšalo delo za šolo in izvenšolsko izobraževanje.

Pevski zbor je vodil g. Emil Saveili. Nastopal je pri mašah in raznih prireditvah, kot je bila proslava 1. decembra in v naslednjem letu, 27. marca. Na oder so prišli "Trije vaški svetniki", "Postržek", že omenjena izvirna opereta "Fantje na vasi" in "Slebernik". Stebri Forli-eboljskega odra so bili ga. Lenartova ter gg. Borštnik, Fajfar, dr. Lenart in Lipušček. Gospa Lenartova je z gg. češnovarjem in Pristernikom osnovala tudi jazz. Za resnejšo glasbo je itak skrbela vojaška godba. Prejšnjim tečajem sta se v Eboliju pridružila še kmetijski in radiotelegrafski. Zelo velika pridobitev

Telovadna vrsta, ki je z velikim uspehom nastopila na športnem dnevu v Senigaliji.

je bilo osnovanje knjižnice in so si fantje zelo pogosto izposojevali in menjavali knjige. Predvsem dijakom sta bila namenjena poučna izleta na Tirenško morje in v Pompeje.

Kulturno delo je bilo dobro zasidrano, toda trpelo je zaradi stalnega krčenja taborišča. Že v januarju leta 1946 je bilo večje število fantov sprejetih v delavske bataljone izven Ebolija in marca jih je odšlo vanje kar poltretji tisoč, med njimi tudi dosti Slovencev. Drugi zopet so pričeli uvidevati, da bivanje v vojaškem taborišču nima več pravega pomena, ker so se dogodki razvijali drugače, kot so si vojaki — borci želeli. Zato so se vedno množili pobegi, posebno onih, ki so imeli svojce v civilnih taboriščih. Mnoge prosvetne delavce iz Forlija in Ebolija zato kmalu srečamo v drugih taboriščih. Kar jih je pa ostalo, v svojem delu niso popustili vse do maja 1947, ko je bilo to vojaško taborišče, kolikor ga je ostalo, preseljeno na Nemško.

SENIGALIJA ŠT. 7 IN BARLETTA

Kot povsod, tako se je tudi tu najprej osnoval pevski zbor, ki ga je zbral pevovodja g. Turk, organist po poklicu, obziren in požrtvovalen človek po značaju. Kaj je treba za cerkev pripraviti, to je kot organist itak vedel in to mu je bilo prvo. Prosvetni referent je želel, naj bi bile na prosvetnih večerih, ki so se imeli začeti in na katerih brez petja biti ne more, pesmi predavanjem primerne. Poljaki, ki so bili slišali naše pevece, so prišli prosit, naj bi slovenski pevski zbor za osmi december naštudiral neko poljsko mašo. Tudi tem željam je g. Turk ugodil.

Hitro so se zbrali tudi igralci. G. Avgust Žavbi je zrežiral "Postržka", ki je bil odigran najprej na odru Kat. akcije v Senigaliji, zadnje dni decembra 1945 pa dvakrat v Serviglianu, preden je tam še stekla "Voda". G. Mirko Kunčič je napisal kar tri igre že za leto 1945: eno lutkovno, Miklavževo in božično, Marjan Merala eno lutkovno. G. Dr. Pavlovčič je učil "Desetega brata", pripravljali so tudi že "Kovačevega študenta", a do premier ni prišlo. Vseeno je kulturni referent na "občnem zboru" taboriščnega odbora okrog Novega leta lahko poročal, da je bilo v prvih treh mesecih bivanja v novem taborišču 22 javnih prireditvev. To so bili poleg naštetih iger razni prosvetni večeri, n. pr. eden posvečen spoznavanju novega kraja, drugi slovenskim politikom polpretekle dobe († dr. Milavec), recitacijski večer g. Mirka Šušteršiča - Valijanta, Osnovni koncert, Balantičev (gostovanje Servigliancev), prvodecemberska akademija, akademija v čast Brezmadežni, pa v pozdrav polk. Shipman-Andrewsu in papeževemu odposlanecu mgr. Centossiju itd. Uspešno delovali so angleški, poljski, češki, francoski, italijanski in nemški jezikovni tečajji, poleg tega šoferski in prav posebno politično-socialni tečaj, ki se ga je udeleževalo okrog 60 ljudi, in ga je vodil g. prof. Alojzij Breznik. V ožjem krogu sta delovali fantovska in deključka dijaška zveza in izdali nekaj številčk dijaškega lista "Dijak ob Jadranu". V gojitvi slovenske folklore je omeniti nošenje Marije v adventu, šranganje in potrkavanje.

V tem pravcu se je delo nadaljevalo tudi v novem letu 1946. Angleški večer — postavim — je vseboval kar tri predavanja: zgodovina (Marolt), Shakespeare (Žavbi), usoda imperija (Breznik), vmes so se pele in deklamirale angleške pesmi in recitiral Copelaudin "Father Triglav". Drugi prosvetni večer je bil posvečen diplomatski in mednarodni tiskovni službi (Majce), potem je sledil recitacijski večer pesnika g. Jožeta Dejaka. Izredno lep je bil Korošček večer, ko je prišel predavat g. Joško Krošelj. 19. februarja je prevzel prosvetni referat g. Avgust Žavbi, v precej neprijetnih okoliščinah, ko je z odhodom g. Turka zašel pevski zbor v "krizo". Kriza je bila rešena na ta način, da je prevzel vodstvo zbora kaplan č. g. Stanko Jazbec, preosnoval zbor v društvo in z njim že 1. marca priredil prvi samostojni pevski koncert. Čimdalje bolj se je uveljavljal mladinski pevski zbor pod taktir-

ko gđc. Lojzike Verbič, obenem pa je pričela delovati nova prosvetna institucija: YMCA. Ta je bila ustanovljena, ker so se ji obetale razne podpore iz angleških in ameriških virov. Dabila je res nekaj športnih predmetov in družabnih iger, potem tudi precej knjig in revij, a med temi le malo res uporabnih. Denarne podpore pa ni hotelo biti. YMCA je prevzela pod svoje okrilje zato le športno udejstvovanje in lutkovno gledališče, vse ostalo kulturno delo pa prepustila prosvetnemu referentu in pevskega društvu.

Prof. Žavbi je ostal na svojem mestu do 20. oktobra. Čeprav je bilo do poletja le še malo časa, poletni pa na sistematično prosvetno delo ni bilo misliti, je organiziral 14 večjih prireditve. Posebno uspeli so materinska proslava, prosvetni večer Velikega tedna, poljski večer in žalna komemoracija ob obletnici vetrinske tragedije. Številni so bili pozdravni in poslovilni večeri, ko so vedno nastopali pevci obeh zborov in razni solisti vseh vrst.

Na poletje se je bolj razgibalo športno življenje. Delovala so v okviru YMCA-e nogometna, odbojcarska, namizno-teniška in plavalna sekcija. Mnogo se je šahiralo, ustanovljeno je bilo akademsko društvo. Nekateri tečajji so prenehali, drugi se ustanovili, n. pr. ženski krojni tečaj.

Za skupino, ki je le redkokedaj dosegla število 300 res v taborišču bivajočih ljudi, so bila velika doživetja velike prireditve, kot jih je lahko nudilo sosednje taborišče št. 9. Kdor je količkaj mogel "z doma", je šel tja poslušat koncert EPZ Slovenija ter gledat Hamleta in oktoberske telovadne nastope. Vendar je tudi taboriščni odbor na št. 7 — prosvetni referat je prevzel g. Marolt — sestavil jesenski načrt dela, ki je obsegal 4 priložnostne in štiri redne, slovenski zemlji in zgodovini posvečene prosvetne večere. Vršiti se je mogel le prvi priložnostni večer, posvečen prazniku Kristusa Kralja. Sledilo mu je izredno uspelo gostovanje telovadcev in recitatorjev iz drugega taborišča, tretji prosvetni večer pa je bil izređen po svoji nepredvidenosti: bilo je to slovo od prijateljev, ki si jih je skupina pridobila v Senigaliji, in to ne v majhni meri prav s svojim kulturnim delom. Večina taboriščnikov se je preselila v Barletto.

V Barletti so bile razmere precej drugačne kot v Senigaliji. Slovenci niso bili edina narodnost v taborišču, živeli so v družbi Alban-

Del razstavljenih predmetov na obrtni razstavi v Senigaliji.

cev, Hrvatov, Rusov in razadnje Židov. Imeli so na razpolago veliko dvorano z malim odrom in kadar so tu kaj pripravljali, so vzbudili pri sosedih skoraj večje zanimanje kot pri svojih ljudeh. Za intimna prireditve, kot so bili senigalski prosvetni večeri, ta dvorana ni bila primerna. Primerna je bila le za prireditve, ki so jim lahko prisostvovali tudi tužci. Za redne pestre nastope tudi med Slovenci samimi ni bilo povsod prave volje, razen kadar je potreba tako nanesla: če je prišel papežev odposlanec, ali če je kak praznik, kot n. pr. Božič, ter' al, da se zberejo vsi k skupnemu praznovanju. Tuji časa je bilo manj, ker so bili skoraj vsi zaposleni.

Predavanja, kolikor so se še vršila, so bila v žalskih prostorih. Za Miklavžev večer in za Božičnico je g. M. Kunčič napisal nove igre in posebno božični program je bil tako bogat, da ni bilo težko iz njega izbrati primernih točk za ponovitev ob pozdravu Msgr. Rotolija ki je prišel na Sv. Treh Kraljev dan v Barletto. YMCA si je omislila nov lutkovni oder, za katerega se je zelo zavzel g. ing. Svetlič kot pisatelj iger in sijajen inscenator. G. dr. Pavlovčič je zrežiral Linhartovega "Matička", ki ga je uprizoril koncem februarja v Barletti, v začetku marca pa v Traniju. Tranijci so potem vrnili gostovanje s "Tremi vaškimi svetniki". Pevsko društvo je z violinistom g. A. Šoncem priredilo velik koncert v taborišču in peče v rajvečji barleški cerkvi Vodopivčevu mašo v čast sv. Vincenciju. Opremo kapele v taborišču je izvedel g. arb. Volavšek.

Poletje je bilo silno vroče, kar pa ni oviralo športnikov, da se ne bi udeležili tranijske olimpiade.

Že v Senigaliji so si Slovenci radi ogledovali razne znamenitosti in romali v Loreto. Še

več ogleda vrednih spomenikov je bilo v Barletti. številne cerkve tu, in v sosednjih mestih, umetnostna galerija, Cannae, grad pri Andriji itd. Vse prejšnje tečaje pa so odrinili z daj v ozadje kurzi španskega jezika, ki niti v pasjih dneh niso prenehali.

Jesenska sezona se je pričela s svojevrstno atrakcijo, judovskim večerom, ki si ga je zamislil, spored spisal in zrežiral g. **Kunčič**. On in njegova gospa sta prevzela tudi Miklavževanje in Božičnico. Za zadnje slovo od Barlette je g. dr. **Pavlovčič** še enkrat pokazal svoje dramaturške in režiserske sposobnosti, nato pa so začele odhajati večje skupine, ko so prej že manjše šle pripravljat pot v Ameriko. Precejšen del Barlečanov je potoval s tranjiskimi fanti čez Fallingsbostel.

RICCIONE

To taborišče je bilo nastanjeno v raznih letviških hotelih in vilah, ni bilo torej tako strnjeno, kot taborišča drugod. Vkljub temu so se tudi ričonski slovenski begunci čutili eno družino in vsaj pri kulturnem delu so radi sodelovali in se ga udeleževali vsi. Posebnost je bila tu ljudska šola za odrasle, kot tudi je to čudno slišati. V začetku — junija 1945 — so namreč prevladovali v taborišču primorski Slovenci. Večina letih ni nikoli obiskovala slovenskih šol in tudi starejšim so Lahi s konfiskacijo slovenskih knjig znanje knjižne slovenščine zrahljali. V tej šoli so zamujeno namodestili in pozabljeno obnovili. Profesorji goriske gimnazije, pozneje pa drugi izobraženci, so imeli dosti poučnih predavanj. Poleg ljudske šole so skrbeli za učenje tudi razni tečaji: tehnični in jezikovni in menda prej kot drugod so se začeli tu učiti španščine.

Pevski zbor sta vodila gg. **Curk** in **Jenko**; gojil je v prvi vrsti cerkveno petje in je njegovo vsakonedeljsko petje v župni cerkvi privabilo tudi mnogo ne — Slovencev. G. **Jenko** je skupaj z g. **Vojnovičem** vodil še jazz-orkester, ki je skrbel za večjo družabno razgibanost. Umetniško opremo družabnih prireditelj je oskrboval g. **Vlado Gorazd**, ki mu je pri tem večkrat pomagal njegov sin g. **Hotimir**, delaven torej kar v več taboriščih kot risar in inscenator. Oba **Gorazda**, oče in sin, sta bila namreč tudi oderska slikarja in sta tako mnogo pripomogla k razmahu ričonskega gledališkega življenja. Režijo iger je vodila ga. **Ema Kessler-Blejec** ob pomoči g. **Gostiše**. Igrali so **Sneguljčico**, **Pepelko**, **Postruška**,

Zgubljenega in spet najdenega moža in izvirno noviteto **Cirila Kočevarja** "Zivljenje v kampu". Lepe so bile akademije na materin dan in ob drugih priložnostih.

Mnogo so si prizadevali Ričonci, da je gostovanje EPZ Slovenija iz Servigliana pri njih nad vse lepo uspelo.

Športniki so se lotili odbojke in nogometa; odigrali so razne tekme v Bologni in Senigaliji, a spoprijeli so se tudi z angleškimi vojniki, ki so pa bili boljše hranjeni, kot naši.

V MODENI

je bilo med kakimi 2000 begunci raznih narodnosti sprva okrog 150 Slovencev, ki so prišli tja iz Forlija 2. novembra 1945. Med drugimi je bilo precej dijakov, ki so šli potem kmalu na bolonjsko univerzo, a tudi ostali Slovenci so že maja 1945 zapustili Modeno. Čeprav je bivanje tu trajalo komaj pol leta in je znašal slovenski procent taboriščnikov samo 7,5%, je bila njihova kulturna bilanca kar visoko aktivna.

Slovenci niso delali samo za svoj ožji krog, ampak so zajeli s svojim delom tudi pripadnike drugih narodov. Organizirali so Otroški vrtec in šolstvo v vseh mogočih jezikih ter ustanovili razne jezikovne, obrtne in strokovne tečaje. Za širše množice so priredili številna predavanja o komunističnih revolucijah in izpodročja narodnega gospodarstva, za izobraženstvo pa serijo predavanj o muziki. **Nikolaj Jeločnik** je sestavil moški oktet, s katerim je dal dva koncerta, za Božič in Veliko noč je nastopil z mešanim zborom. Sopranistka gđc. **Marica Šifrer** je priredila kar štiri samostojne koncerte. Študentje, ki so bili odšli v Bologno, so se kmalu vrnili gostovat z **Vodopivčevim Kovačevim študentom**, ki so ga morali igrati in peti dvakrat ob silnem navdušenju mednarodnega občinstva.

Športni tečaj je gojil v prvi vrsti sabljanje.

JESI

Število Slovencev v tem taborišču je bilo malenkostno. Med 1500 ljudmi, naši nikoli niso prekoračili številke 50. Veliko, več kot dvetretjinsko večino so imeli Srbi, s katerimi so bili Slovenci v najboljših odnosih. Srbi so ustanovili šolstvo, ki je bilo vzorno urejeno in tudi sicer kulturno pridno gibali. Pri vsem tem delu so jih maloštevilni Slovenci vneto podpirali: naši so bili v učiteljskem zboru, sodelovali so na prireditvah in Slovenec **Češnovar** je vodil

orkester, ki je te prireditve poživljal. Seveda so pomagali tudi v športu, ki je bil v Jesiju na lepí višini. Večina jesijske slovenske kolonije je šla pozneje v Trani.

BOLOGNA

in Padova sta postali, kot že v starih časih spet učilnici slovenskih študentov. V Padovi, tam kjer "svet Anton Jezusa var'je", jih je bilo le kakšen ducat, v Bologni pa je število ob največji frekvenci doseglo 90. Obe mesti sta s svojimi arhitektonskimi spomeniki in bogatimi zbirkami umetnin nudili slovenskim visokošolcem obilo priložnosti za ogleda.

Kulturno delo je bilo tam in tu namení bivanja; vsak v svoji stroki se je izpopolnjeval in izpopolnil. Strokovne debate so bile živahne in plodnosne in marsikdo je svoja izkustva posredoval širšemu forumu komilitonov. V Bologni so imeli akademiki svoj pevski zbor. Že kmalu po prihodu prvih visokošolcev na to univerzo so naštudirali **Kovačevega študenta**, s katerim so gostovali tudi v Modeni; za **Miklavža** 1946 pa izvirno **Goreniškovo** spevoigro. Zelo agilni so bili v športu, ki jim je bil v dobi trdega študija kaj potreben. Imeli so svoj nogomet, z lahko atletiko in odbojko pa so v tekmi s tujimi ekipami dosegli zelo lepe uspehe in bili l. 1946 v odbojki celo prvaki bolonjske univerze. V počitnicah tega leta so plezali po tirolskih hribih, po katerih so se v prvi svetovni vojni tolkli z Lahi fantje 27. dom. polka.

PRAGLIA IN BRIKSEN

Tudi ti dve postaji slovenske bogoslovne fakultete sta bili torišči znanstvenega dela profesorjev in slušateljev, kar že ne spada v okvir tega poročila. Naj se omejím le na izvenšolska prizadevanja duhovniškega naraščaja za umsko izpopolnitev, širjenje obzorja in plemenitenje srca. Poleg verskih organizacij so imeli teologi svoje znanstveno društvo "Bogoslovna zveza" in v njem so obravnavali predvsem filozofska in pedagoška vprašanja. "Slovenski večeri" v Pragliji so nosili naslove: Zima, Pomlad, Domovina, Misel; na njih so brali slovenske klasične in peli narodne pesmi; v Briksenu so se ti večeri nadaljevali in bili tudi največ posvečeni slovenskemu slovstvu. Pevski zbor je bil v obeh krajih zelo agilen in je zlasti v Briksenu dostikrat prestopil meje domačega okolja. Izven načrtnega dela v Bogoslovni zvezi, pri slovenskih večerih in v

Obiskovalci enega od številnih jezikovnih tečajev v Senigaliji.

pevskem zboru so se odigrale priložnostne ali slučajne prireditve, kot v Pragliji komemoracija po dr. Korošču, Marijanska akademija, Miklavševanje, adventno nošenje Marije in božičnica s sijajnimi jaslicami, v Briksenu poleg teh še proslave škofovega godu, sedemdesetletnice dr. Slaviča ter srebrnih maš dr. Ahčina in dr. Kraljiča. Brez tehtnih "kulturnih" domislic tudi niso ostali razni veseli večeri.

Nekaj časa so bogoslovci pisali hišni list "Delo in vzgoja", ves čas pa so sodelovali pri glasilu rimskih študentov teologije "Misli". V obeh krajih in tudi še pozneje pri čakanju na ladjo v Bagnoliju so gospodje izkoriščali prosti čas za obisk umetnostnih spomenikov in izlete v naravo, ki je bila posebno v Briksenu nad vse mikavna. Šah in razne telesne vaje so pridno gojili, čeprav v športu niso igrali javnih tekem. K mladi duhovniški pesniški generaciji je slovenska bogoslovna fakulteta prav pomembno prispevala.

RIM

V večnem mestu ni deloval ta čas le politični predstavnik Slovencev g. dr. Miha Krek, ampak tudi močen štab naše znanstvene in umetnostne reprezentance: učeni teologi in naj bodo izmed umetnikov imenovani samo gđc. **Bara Remčeva**, g. **France Ahčin** in rapsod slovenskih beguncev **Jeremija Kalin**. Pesnikovodnik je bil najbolj vnet vodnik številnih slovenskih skupin, ki so prihajale v Rim, po labirintu starih vrednot, pa tudi vodnik na daljavo za marsikatero pobudo, ki je nastala kje za žico ali ograjo v taboriščih. Vodil pa je tudi kulturno življenje rimske kolonije, v kolikor je bilo to življenje bolj občestvenega značaja. Koncertna turneja serviglianskega zbora je bila omenjena že na drugem mestu. Rimljani sami so se izkazali v raznih akademijah, po-

častili Barago in Tomaža Akvinca. 28. januarja 1946 je bil večer slovenske pesmi, namenjen v prvi vrsti Poljakom. Vrstili so se recitacije v slovenščini in poljščini, pevske točke Puglja, Kosa in moškega kvarteta in govoril je g. dr. Tine Debeljak. Slovenski likovni umetniki so razstavljali svoje umotvore.

Zdaj bi bilo treba še opisati delež beguncev pri sočasnem in tudi poznejšem kulturnem delu na Goriškem in posebno v Trstu. To poglavje pa je preobširno in tudi nekoliko zamotano in ga je zato vsaj približno izčrpno v Buenos Airesu nemogoče napisati. Lotiti se ga bodo morali Tržačani sami.

FRANCE BALANTIČ

GONARSKI SONETI

VSE

SVOBODA

Zavlekel sem se za barako v hlad,
oči mi širi luč ko rdeča rana,
od žeje tiha usta so sežgana,
kdaj pljunek bo krvav postal zapad?

Brezmejna je sinjina kot moj glad.
Nekje so moja polja, moja hrana,
nekje mladost mladosti je pijana —
pa kaj bi s tem, že davno nisem mlad!

Umazan črv sem, ki zdaj zdaj izgine,
ni v meni več domačega neba,
le lačen pes sem, ki zdaj zdaj pogine.

O kaj ostalo je še od vsega,
od hrepenenja duše v visočine:
za hlebček kruha dal bi kos srca...

Tovariš, čuj, nikar ne sej več kvant,
postani resen, kmalu bom umrl,
zavil v odejo in oči zaprl,
morda nocoj še, ti veseli fant.

Nikar se s tako grozo mi ne smej,
oči imaš ko dva velika novca,
za mrežo tu se delaš pustolovca,
pa se bojiš svobode, cest brez mej.

Razumeš? Saj nekje pač mora biti,
— vem, da umiraš tudi ti po njej —
nekje se je najedel bom do sitega.

Nekje... Kjer bo lahko mi pozabiti
podobo matere, sestra in prej
še doma se kadečega, razritega.

DOMA

Kako doma je dobro in lepó,
vsi dnevi nosijo klobuk po strani,
dekletu sladki zlezli so v glavó,
da sanja le o svatbi razigrani.

Pa kaj bi ne! Njen oče dom pripravil,
pobelil vnovič izbe za sprejem,
zdaj le še čaka, da bi me pozdravil,
da jaz kot dedič mu oči zaprem.

Tovariš, daj, s pestjó me daj po glavi!
Kam raste sen, saj skoraj sem pozabil,
da sem preklet kot ves moj borni rod.

Ne bom je zrl v nevestini opravi,
očeta so zagrebli ji na Rabu
in jaz nekoč segnil bom bogve kod.

JAKA DEBEVEC

“Včeraj, 6. marca, ob pol desetih dopoldne, je umrl v St. Vincent Charity bolnišnici, zadet od kapi, urednik in lastnik “Ameriške Domovine”, Jaka Debevec.”

Takšno je bilo prvo kratko poročilo o nenadni smrti velikega ameriškega Slovenca, ki ga je objavil njegov slovenski ameriški dnevnik dne 7. marca 1952.

Življenje Jake Debevca se je v mladostni dobi odigravalo kakor marsikateremu slovenskih kmečkih fantov. Luč sveta je zagledal 25. julija 1887 v Begunjah pri Cerknici. Osnovno šolo je končal v domačem kraju, nižjo gimnazijo v Kranju, kjer je stanoval pri svojem bratu g. dr. Jožefu Debevcu, profesorju za klasične jezike, nato pa se vpisal v novoustanovljeno slovensko trgovsko šolo v Ljubljani. Po dosluženi vojaški službi pri 27. domobranskem pešpolku odn. pri planincih, kjer je bil podčastnik in vodja 11. kompanije, nastanjene v prvem nadstropju nove domobranske vojašnice na Poljanski cesti v traktu nasproti Marijaniču, je l. 1909 odšel v Kanado, od koder se je preselil še isto leto v Cleveland v USA, kjer je postal urednik in lastnik danes edinega

svobodnega slovenskega dnevnika — “Ameriške Domovine”. Nenadana smrt je težko prizadela njegovo go. soprogo Mary, roj. Andolšek in otroke: Edvarda, Berto, por. Drenen, Roberta, Ralfa, Ivano por. Edukajtis in Jimmy-ja. V Clevelandu je zapustil brata Antona, v Sloveniji pa sestro Marijo, por. Remec. Za njim žaluje tudi 12 vnukov in vnučkinj poleg več drugih sorodnikov in nešteti prijateljev in znancev, ki jih je pokojnik imel.

Pokojni Jaka Debevec je bil med Slovenci v domovini in po svetu najbolj znan kot lastnik “Ameriške Domovine”. Pa je bilo to dejstvo samo eno od nešteti drugih, ki so ga dvignile visoko nad druge sovrstnike. Ni bil samo lastnik, glavni urednik in izdajatelj ameriškega slovenskega dnevnika, ne samo njegovo srce in roke, njegova vodilna sila, bil je obenem najuglednejši slovenski časnikar v Ameriki, središče široko in visoko razpredene mreže zvez in vplivov, z eno besedo, zrasel je v markantno vodilno osebnost svojega časa in družbe. Okoli sebe je ustvaril močno slovensko kulturno središče sredi ameriškega sveta, kar je zmožel kot človek izredne ljubezni, neugnane pridnosti, neomahljive, močne volje, človek vere in zaupanja.

Imel je dar združevanja in vžiganja vname za cilje in stvari, ki se je sam vnel zanje. Bil je mož, ki je znal pridobivati sodelavce in prijatelje. Glavne in osnovne lastnosti pokojnika, njegovo dejavno katolištvo, njegovo čisto slovenstvo, njegova dobrotljiva ljubezen do ubogih, njegovo sovraštvo do vsake krivice in njegova nebrzdana bojevitost za demokratične osnovne človečanske pravice pa so dobile silen izraz posebno v zadnjem desetletju, v času druge svetovne vojne in komunistične tiranije v “starem kraju”, naši Sloveniji in Debevčevi rojstni domovini. V tem času je Debevec s svojim podjetjem zrasel

v steber vsega demokratičnega Slovenstva.

Iz najglobljega notranjega prepričanja je bičal surovo, mrko, zločinsko uničevanje, ki so ga po Sloveniji uprizarjali nacisti, žigosal zavratno fašistično okupacijsko oblast, kričal od bolečine zaradi koncentracijskih taborišč smrti na Rabu in po severni Italiji in protestiral iz vseh pljuč proti komunističnim pobojem in morijam. Iz polnosti svojega katoliškega in demokratičnega prepričanja je stal dolge mesece in vojna leta sredi viharja, ko je burja splošnega javnega mnenja o jugoslovanskih komunistih vlekla v nasprotno smer. On sam in njegov list sta označevala, da počenjanje hostarskih tolp po okupirani Sloveniji ni "osvobodilno gibanje" v pravem pomenu besede, da požiganje slovenskih selišč in pobijanje slovenskih ljudi niso in ne morejo biti "zmage nad nacisti", da je "ljudska fronta" fronta proti ljudstvu, da je revolucionarno gibanje komunistična prireditelja, ki je potopila Slovenijo v solze in nedolžno prelito kri.

V tem boju, ki ga je bil, se je Jaka Debevec razvil v najvidnejšega branilca slovenskih narodnih in človeških osebnih pravic, v sijajnega našega borca za demokracijo proti vsem oblikam zaslužnjevanja in zatiranja. Kar je zmožgel njegov osebni vpliv in kar je dala moč njegovega lista, vse je zastavil v obrambo poštenega imena duhovnih in

materialnih dobrin preganjanih demokratičnih Slovencev, ki so morali zapustiti dom pred nasiljem, slovenskih protikomunističnih beguncev.

Pravilno je predsednik NO za Slovenijo dr. Miha Krek poudaril na prireditvi Lige in njenega Slovenskega Odra, posvečeni dne 15. 6. 1952 pok. Jaku Debevcu in njegovi "Ameriški Domovini", v Clevelandu, ko je dejal: "Dobro bo in prav, če bodo Slovenci tako v Ameriki kot v domovini pogosto klicali v spomin zgleden lik neumornega delavca, narodnega buditelja, časnikarja in organizatorja slovenske stvari g. Jakoba Debeveca. Bil je izreden mož in posebne vrste pionir. Bistro je spoznal, da morejo Slovenci v tej novi, ogromni deželi ustvariti dobro ime, uveljaviti svojo skupnost in napredovati le, če s polnim in vsem srcem sprejmejo obojne dolžnosti: kot člani skupnosti narodov Amerike in kot hčere in sinovi slovenske krvi, rodu in zemlje... Mladeniški Debevec se je zapodil v slovensko organizacijo in tisk. Pospeševal je vsako katoliško slovensko stvar, posebej pa je ljubil slovenski časopis in knjigo... Vsak med nami mora biti apostol, kot je bil apostolski Jakob Debevec, ki je vse svoje sile dal, da bi v našo družbo trajno vklesal izročila naših očetov in naša srca vžgal za vzore krščanske demokracije in za načela človeških svoboščin, nedotakljivega osebnega dostojanstva in pravic človeka."

SLAVKO SREBRNIČ

MIMO MESECA

Mimo meseca beže
vlažne, žalostne megle —
prišle so — ne vem, odkod,
bogve kam jih pelje pot,
morda v pušči se izgube,
v oceanih potope,
le ta hip, ko mrzli svit
meseca je v nje razlit,
vidim, da neznana moč
žene jih iz mraka v noč...

Mimo meseca beže
puste, žalostne megle —
na križpotjih cest stojim
in signalov luč lovim,
da uganem cilj in smer,
v varno zatočišče tir —
ali kot megla in dim
se v brezbrežje razgubim...

Mimo meseca beže
sive, žalostne megle...

Grožnje in spletke proti obstoju Slovenije

Prva svetovna vojna ni prinesla svetu po l. 1918 pravega miru — zlasti pa Evropi ne; ni prinesla tistega političnega ravnotežja, ki so ga vsi na splošno pričakovali po sklenitvi versajskega mirovnega dogovora. Zato so pa tudi pristojni kritiki te dobe ocenili to vojno kot nedokončano, ker premagana stran ni bila onesposobljena za nadaljnji odpor in se tako niso odstranile klice za nove vojne nevarnosti. Isto velja danes za drugo svetovno vojno — samo še v večji meri; komaj sedem let po drugi svetovni vojni stojimo tako na pragu nove vojne, toda tokrat na pragu vojne, ki se pripravlja med samimi zavezniki iz druge svetovne vojne.

Napake, ki so se napravile v Versaillesu, so bile glavni vzrok, da je že v letu 1933 zavladal nad Nemčijo nacionalni socializem, ali bolje rečeno "šovinizem", čigar glavna vodilna ideja je bila, kako se naj Nemčija maščuje za takozvano 15 letno poniževanje, zaslužjenost in gospodarsko obubožanje; poleg tega pa je to gibanje stremelo za tem, da združi vse nemške pokrajine, ki so bile s pogodbami odtrgane od Nemčije; prav tako pa so tudi stremeli za tem, da posebej poskrbe za vse nemške skupine, ki so bile razkropljene po svetu. Vojska je izčrpala vse narode, ki so bili v njej udeleženi in tako so ti narodi zane-marjali izpopolnjevanje svojih vojska v modernim smislu — pojav, ki se rad ponovi po takih konfliktih, kakor je bila prva svetovna vojna. To dejstvo je omogočilo temu no remu režimu v Nemčiji, da je začenjajoč pri najnižjih ciljih uresničil vse te tako, da je po petih letih že izvedel priključitev Avstrije k Nemčiji. To je bilo še laže, ker je v Avstriji že prevladovala ta želja med prebivalstvom. Leto dni pozneje je v marcu 1939 padla Češkoslovaška, kar je privedlo v okvir rajha tri milijone sudetskih Nemcev. Nemci so postali kmalu pijani teh svojih lahkih uspehov in zato so se še

isto leto vrgli nad Poljsko. Zahtevali so, da jim Poljska povrne vse v prvi svetovni vojni izgubljene polnemške pokrajine v šleziji, prav tako pa bi jim morala dovoliti koridor iz Zahodne Prusije do pristanišča Gdanska. Toda tokrat so Nemci že naleteli na trd oreh, kajti repenčiti se je začel ostali evropski kontinent, kar je imelo za posledico, da se je lahkoverna Poljska uprla nemškim zahtevam, zagrabila za orožje in tudi že po treh tednih podlegla. Nemško orožje jo je popolnoma razmesarilo, razbilo in uničilo. Viteška Poljska sicer ni dosegla ničesar, toda s svojo smrtjo se je žrtvovala in s tem prekrizala nadaljnje nemške načrte nasilnega prisvajanja novih evropskih predelov. Poljska je namreč s svojim odporom dosegla, da je vkljub vsemu pričakovanju izbruhnila druga svetovna vojna.

Med tiste neme opazovalce teh dogodkov v Srednji Evropi smo spadali tudi mi Jugoslovani. Priključitev Avstrije k nemškemu rajhu nas je sicer zelo pretresla, toda vera v moč in premoč naših zaveznikov je bila tolikšna, da smo se še nekako pomirili, zlasti ker smo še poljsko tragedijo gledali bolj iz galerije in jo smatrali za manj pomembno za nas. Prav tako, kakor smo gledali od daleč tudi na češkoslovaško tragedijo. Toda danes se že smemo vprašati, kaj bi nastopilo, ako tedaj ne bi bila izbruhnila druga svetovna vojna in bi se Poljska uklonila nemškim zahtevam. Tedaj bi se ona najbrž rešila večje nesreče, toda naslednja nemška žrtev bi bila naša mala Slovenija.

Središče vse nemške osvojevalne politike je bil Berlin in tako je vsa Nemčija zrla na nacionalistične probleme bolj skozi pruska očala, in to vse do priključitve Avstrije. Šele ko so po marcu 1938 prišli v Berlin avstrijski ekstremisti in zlasti še, ko so slednji prodrli v urade "centrale zamejskih Nemcev" v Stuttgart, se je med Nemci začela burno

obravnavati in propagirati parola, da morajo Nemci dobiti "koridor" do Jadrana, to je pot v Trst. V tej dobi je bila z Nemčijo že povezana tudi Italija, ki se je tako nehote vpregla v nemški politični program ter si pri tem izračunala zase nekaj posebnih koristi na Balkanu in to zlasti na škodo Jugoslavije. V uradih te centrale je bila v Stuttgartu na steni ogromna zelena zidna zemljepisna karta Evrope z rdečimi madeži, krogi in pikami. Ti madeži in pike so dokazovale, kje so naseljeni Nemci in posebno je bilo opazno, da je bil potegnjem od Maribora do Postojne skoraj nepretrgan rdeč pas, v katerem je bilo naštetih nad 70.000 nemških domov. Jasno je tedaj bilo, da je bilo v tem kotičku (za Jugoslavijo skoraj da nepomembnem) tam na zahodu ozemlje, ki je bilo za Nemce ogromnega pomena, ki da mora čimprej pripasti Nemčiji. Berlin se glede te točke nemškega ekspanzijskega programa ni izjavil, ker je bila berlinskim vladnim krogom Jugoslavija še precej tuja in nekoliko preoddaljena. Prav tako pa je tudi Jugoslavija s svojo, v tem pogledu spretno, zunanjo politiko in z obiski kneza Pavla in min. predsednika Milana Stojadinoviča znala vzbuditi v Berlinu vtis, češ, da je velika prijateljica Nemčije in morebiti kdaj tudi lahko zaveznica. Za to dobo splošne poparjenosti in neodločnosti pred naraščanjem nemške moči je bila to tudi tedaj edino pravilna in mogoča pot. Verjetno pa je, da vsi ti beograjski napor ne bi končno rodili posebnih uspehov in tudi ne bi mnogo zalegli, ako bi se Nemcem v letu 1939 posrečilo pogaziti Poljsko, ne da bi pri tem izzvali drugo svetovno vojno. Ako bi do te vojne ne prišlo, tedaj bi najbrž sledilo tudi razširjenje odnosov Nemčije do Jugoslavije. Nemčija bi terjala vsekakor avtonomijo za vojvodinske Nemce in odcepitev cele Slovenije od Jugoslavije. Nemški koridor do Trsta bi pomenil za nas končni razpad. Redki so bili tisti, ki so se v tistih dneh zavedali, kakšna smrtna nevarnost so bile za nas vse te spletke.

Toda druga svetovna vojna se je

sprožila in se začela širiti. Francija in Anglija sta stopili na stran Poljske, komunisti so na strani Sovjetske Rusije stopili na stran Nemčije. Sovjeti so nekaj dni po nemškem napadu zahrbtno vdrli v Poljsko, si jo z Nemci razdelili in zajeli velik del poljske vojske, ki se je umikala proti sovjetski meji. Zahodni zavezniki so se zavedali svoje vojaške podrejenosti in so se zabarikadirali za utrdami Maginotove črte in za njenimi trdnjavami, pri tem pa zaskrbljeni pričakovali nemški naval na svoje utrdbe. Dasi sta obe strani napovedovali, kdaj da bo prišlo do navala na te utrdbe, se to ni zgodilo, ker se Nemci vkljub vsemu še niso smatrali za dovolj opremljene in močne za tako tvegano dejanje in je tako minilo prvo polletje vojne v skoraj da popolnem zatišju. Med tem pa je nemški generalni štab izračunal, da mora poprej pogaziti skandinavske države, ker da je bil to prvi predpogoj za obkolitev Anglije. V tem razdobju, bolj živčne ko stvarne vojne, so se začele — najprej skromno, a pozneje bolj pogosto — širiti govorice o neki nemški vojni akciji proti Balkanu. Kmalu so tem govoricam sledili prvi znaki nekkih resnejših vojaških priprav. Središče teh govoric je bilo tedaj v mali Slovaški. Teh govoric niso širili samo Nemci, da bi odvrnili pozornost sveta od svojih priprav na severu in zahodu, ampak tudi zahodni zavezniki, ki so računali da se bo Balkan branil, da bosta Romunija in Jugoslavija s svojo samoobrambo stopili na stran zahodnih zaveznikov in tako odtegnili glavno nemško vojno silo od zahoda proti jugu in na Balkan. Ta "lažniva" informativna služba pa je hitro rodila, še preveč hitro, svoj zaželjeni sad. Romunski in jugoslovanski opazovalci so kmalu "ugotovili" navzočnost 20 nemških divizij na slovaških tleh in ko so te informacije prišle na svoj cilj, sta bili romunska in jugoslovanska oborožena sila že na tem, da se razglasi proti tem nemškim pripravam splošna mobilizacija. Seveda so nemški agentje te novice pomagali širiti, ker je nemško poveljstvo vse to izrabilo, da je čim bolj zakrilo svoje priprave za pravi udar na

Dansko in Norveško. Po teh govoricah so imeli Nemci tedaj namen "vrniti" Madžarski Sedmograško, a od Jugoslavije bi zahtevali odcepitev Slovenije (vse ozemlje ob bivši Južni železnici, ker bi tako Nemci imeli lažjo zvezo s Trstom in Italijo). Zastonj se je tedaj jugoslovanski vojni ataše v Berlinu trudil, da bi prepričal predstojnike v Beogradu o tem, da so vse te govorice bile samo "strateško slepilo"; strah je imel velike oči in hitro so te oči videle velike skupine nemških divizij ob meji z Nemčijo, zlasti v Avstriji. Veliko je tvegala isti vojni ataše, ko je odpotoval v spremstvu pristojnih krogov v to takozvano "koncentracijsko vojaško področje", kjer se je lahko sam prepričal o vseh "pripravah"; v zadnjem trenutku je podrl osnovanost teh govoric in tako preprečil, da niso v Beogradu razglasili mobilizacije na pomlad l. 1940. Zopet je srečno naključje hotelo, da se je Slovenija tedaj rešila velike nevarnosti, ki bi lahko nastopila kar čez noč. Doma se tedaj te nevarnosti sploh nikdo ni zavedal.

V aprilu 1940 je nemška vojska zasedla Dansko in Norveško, v maju pa se je sprožil val proti zahodu, ki je pohodil Nizozemsko, Belgijo, Luksemburško in nato Francijo. Vse to so bile samo epizode kratkega roka. Nemška vojaška premoč je slonela predvsem na izvežbanosti, disciplini in samozavesti in ta je bila tako prepričevalna, da se je zdelo, da je sleherni odpor ostale Evrope nemogoč. Anglija je ostala osamljena, pregnana na svoje otočje in takorekoč od Nemcev obkrožena. Nad Anglijo se je začel val zračnih ofenziv, ki je spreminjal njena mesta in industrijska središča v prah in pepel. V sami Evropi je nastopilo popolno zatišje; zazdelo se je, kakor da vojske sploh ni in svet se je začel spraševati, kam se bo sedaj obrnil nemški valjar. Saj so vsi trepetali pred Nemčijo. Komunisti in Sovjetska Rusija so bili zavezniki Nemčije, Združene države so bile daleč in še vedno neodločene in skoraj da brez oborožene sile. ▼ tej dobi napetega zatišja pa je stopila na plan Italija in po kratkem a malo slav-

JANKO

ZAPRL SE BOM

Zaprl se bom v štiri stene
in sedemkrat zaklenil duri.
Priprl oknice lesene,
ustavil vsa kolesa uri.

Prav nič ne bo mi tu na potu.
Le nagelj rdeči bô cvetel
pod križanim visoko v kotu.
V brezslisnem molku bom vesel.

nem pohodu v Južno Francijo, posegla v vojskovanje s svojimi operacijami v Severni in Vzhodni Afriki. Mislila je, da se bo polastila Egipta in Sueškega kanala. Toda največje je bilo presenečenje, ko je italijanska vojska iz Albanije napadla Grčijo in to v oktobru leta 1940. Vsi tisti, ki so poznali burno politično zgodovino Grčije in to zlasti v zadnjih 20 letih, ko se je armada vmešavala v vse politične boje, so upravičeno računali s tem, da je grška oborožena sila na zadnjem mestu v Evropi in se je zato pričakovalo, da bo italijanska vojna sila zasedla Grčijo v nekaj tednih. Ko se bi to zgodilo, bi padel tudi Solun, Bolgarija bi prišla v neposreden stik z Italijo in tako bi Jugoslavija prišla v obroč, ki bi ga okoli nje sklenili Nemčija in Italija s svojimi zavezniki in trabanti. Proti vsemu pričakovanju pa se je zgodilo, da Jugoslavija ni posegla v ta vojni konflikt in to delno iz strahu pred Nemčijo in drugič zaradi tega, ker so bile notranje politične razmere težke. Zdi se, da lebdi nad malimi narodi poleg vseh slabosti še to prokletstvo nezadržanih političnih strasti in to za razmeroma brezpomembne probleme. Te strasti zaslepljajo te narode, da v najtežjih okoliščinah ne vidijo pravih nevarnosti, ki jim groze od

zunaj; pogosto se postavlja tako na kocko obstoj države v najbolj nepravem trenutku. Kakor v Poljski, Češkoslovaški, Bolgariji in celo v Franciji, tako so tudi v Jugoslaviji prevladovali razni notranjepolitični problemi in od teh je bil glavni: spor med Srbi in Hrvati. V tistem trenutku je zaradi tega prepira zunanjo politiko vodila dvojna smer, eno je imela vlada, drugo pa je vodil "srbski klub", ki je bil sam močno pod vplivom levčarjev. Za Srbe je kmalu odločal ta "klub", za Hrvate je govorila in delala Hrvatska seljačka stranka, a Slovenci so bili dejansko edini, ki so se izrekli za enotno zunanjo politiko države. Vsi napor vlad Milana Stojadinoviča in Dragiše Cvetkoviča niso mogli odstraniti teh antagonizmov in to vključ sporazumu med Srbi in Hrvati, ki je bil sklenjen na Bledu leta 1939. Ta antagonizem je rasel iz dneva v dan in se najbolj poznal v vojski, katere bojna vrednost je vidno slabela. To so naši sovražniki kmalu pravilno presodili in poslej vedno bolj razmišljali o njej; v notranjosti pa je začel vsak narod gledati na to, kako bi rešil samega sebe in ne več cele države.

Prve dni italijanskega prodiranja v Grčijo je prejel naš vojaški ataše v Berlinu iz Beograda obširno brzojavko z naročilom, da naj previdno potipa pri Nemcih in dožene, pod kakšnimi pogoji bi bil odstopljen Solun Jugoslaviji. Solun je bil za Jugoslavijo življenjskega pomena, a je prehajal v poseben položaj ko so se italijanske čete bližale temu pristanišču. Besedilo brzojavke je bilo zelo previdno sestavljeno, vendar se je pri resnejšem proučevanju teksta moglo spoznati, da je njega vsebina produkt enega dela članov "Srbskega kulturnega kluba", ki se je zbiral tedaj okoli vojnega ministra generala Milana Nediča, ki je vse to pripravljal in delal brez vednosti vlade in kneza Pavla, kar se mora danes podčrtati. V tej dobi je bil Beograd preplavljen od nemških častnikov in raznih "ekspertov", ki so neprestano iskali stikov z merodajnimi osebami in tudi že sestavljali novo notranjo ureditev Jugoslavije in njene

zveze z Nemčijo. Tako je vojaški ataše v Berlinu že od prej poznal obširen predlog neke beograjske skupine Nemčiji in ta predlog se v kratkem omejuje na naslednje: merodajni Beograd da je tedaj smatral, da je najboljša rešitev jugoslovanskega problema v tem, da se razdeli Jugoslavija v Veliko Srbijo, ki dobi pristanišče Solun kot izhodišče na morje, mala samostojna Hrvatska pride pod Italijo, a za Slovenijo bi bila dostojna rešitev v tem, da bi dobila avtonomijo v sklopu Italije ali pa Nemčije. Ta predlog so dostavili tudi že Italiji, ki da je na to pristala in prav tako so dobili zanj pristanek pri neki skupini Hrvatov. Zopet je nastopil kritičen trenutek za Slovenijo, toda ta kritičen trenutek so rodili lastni bratje v državi, ki so si pri teh mahinacijah najbrž vzeli za zgled mojstra takih manevrov g. Winstona Churchilla. Ni bila nobena umetnost dognati, da je bila tesna povezanost med poluradnim predlogom, ki ga je prejel ataše, in tem posebnim srbskim predlogom, in da sta se oba skuhalo v isti kuhinji.

Dasi ta ukaz za te vrste informativne razgovore v Berlinu ni izhajal iz zunanjega ministrstva v Beogradu in tudi ne od kneza Pavla in ga tudi ni prejel istočasno uradni zastopnik Jugoslavije v Berlinu, tedanji poslanik Andrič, je bilo jugoslovanskemu vojaškemu odposlancu v Berlinu takoj jasno, kaj se pripravlja v Beogradu in kaj preti njegovi ožji domovini. Zato si je tokrat tudi upal obrniti nož in je v mnogih previdnih razgovorih v nemškem generalnem štabu, kjer je bila tedaj že združena vsa nemška zunanja politika, jasno in podrobno razložil Nemcem, da je italijanski napad na Grčijo tokrat zedinil vse Jugoslovane v eno fronto in da bi Jugoslavija z oboroženo silo posegla v konflikt v Grčiji, ako bi Italijani zasedli Solun. Pri tem pa je bilo treba zelo previdno dokazovati, da so v Jugoslaviji na delu še druge nepomembne struje, tako na primer tista, ki se peča z mislijo razdelitve Jugoslavije in se zavzema za ustanovitev Velike Srbije s Solunom. Toda to je le neresen načrt malega kroga

levičarskih Velesrbov. Seveda pa je bilo treba prav tako spretno slepiti Beograd, ki je med tem večkrat terjal odgovor na svoj poluradni predlog. Pogajanja in razgovore je bilo treba zavlačevati, samo da se je s tem pridobilo na času, pri tem pa gledati na razvoj dogodkov na grškem bojišču. Istočasno so se navezali tesni stiki s grškimi zastopniki v Berlinu in ne nazadnje tudi z Italijani, ki so po posebnih kanalih in intrigah izvedeli za ta predlog, reagirali zelo hitro in izzvali celo odstop vojnega ministra Nedića v Beogradu. Seveda je bil odstop Milana Nedića povezan na druge razloge. Nemško vojaško vodstvo pa tudi ni kazalo posebnih interesov za beograjske želje za priključitev Soluna (brez predhodnih uslug) Jugoslaviji; sicer niso bili za intervencijo jugoslovanske vojske proti italijanski v Grčiji, a zadovoljni so le bili nad italijanskimi težavami, ker so se Italijani odločili za napad na Grčijo, ne da bi poprej vprašali ali obvestili Nemce. Toda "človek obrača, Bog pa obrne" in na veliko presenečenje vsega sveta je Grčija sama znala zavrniti italijanski napad in pognati italijanske čete z grškega ozemlja. Grčija je prešla v protiofenzivo in najbrž bi bilo prišlo do popolnega zloma italijanskih sil na Balkanu, ako ne bi pred tem nastopili novi dogodki. Zaradi grških uspehov pa so tedaj tudi vsi ti predlogi iz Beograda postali brezpredmetni, odpadle so tudi nevarnosti in groznje. Toda plod vseh teh intrig je bil, da je na žalost nemško poveljstvo dobilo jasno sliko o naši politični morali in v zvezi z njo o naši vojaški vrednosti, ki vendar temelji v prvi vrsti na narodni zavesti in državotvornosti. Tokrat je bilo zopet grško herojstvo tisto, ki je odstranilo nov kritičen trenotek za našo Slovenijo, ki na svojo srečo takrat še sanjala ni o tej žalostni kupčiji.

Danes trošijo srbski politiki v begunstvu morja črnila o tej temni kupčiji in se pri tem delno izrekajo zanjo in delno proti njej. Posebno pa izrablja to kupčijo skupina "pučistov", ki se naslanja na londonski jugoslovanski odbor, češ da je bil ravno ta dogodek prvi povod, da

se je začel pripravljati v Beogradu državni prevrat z dne 27. marca, ker da se je izvedelo, da bi se predvsem preprečilo izdajstvo nad prijateljsko Grčijo. Pri tem pa previdno zamolčujejo, da je bil ravno pretežni del izmed njih samih tisti, ki je pripadal tej struji. Ta želja je med njimi v Beogradu prevladovala še celo tedaj, ko je bil že izveden državni udar. Resnici na ljubo pa se mora kategorično podčrtati, da niti vlada, niti knez Pavle nista sodelovala pri tem neresnem mešetarjenju, toda o ostalih podrobnostih teh pogajanj je sedaj še bolje molčati.

Tako je naša Slovenija v teku predvojne dobe, in v prvih letih vojne same, srečno prebrodila več kritičnih, da celo smrtnonevarnih trenutkov in to povrh vsega še brez lastne zasluge. Toda nam je usoda že začrtala našo pot, kajti v prihodnji kritični okolnosti nas je zadel smrtni udarec z vso svojo krutostjo. Po bliskoviti invaziji je nemška vojna sila kot odgovor na marčni državni udar spretno izkoristila — kakor naša — vsebino zgoraj opisanega velesrbskega predloga. Dala je Hrvatom navidezno samostojnost, toda s fašističnim režimom, kar so si Hrvati najmanj želeli. Srbija je res združila samo Srbe, ali ne v Veliko, ampak v Malo Srbijo, ki je postala povrh vsega še nemški protektorat. Za našo Slovenijo pa vemo, kako so jo raztrgali, razkosali, razbili in zbrisali z zemljevida. Več ko tri leta je podjarmljen in že skoraj izkrvavljen narod prenašal, in to herojsko, vsa grozodejstva zmagovalcev; pri tem ga je ves čas navdajalo upanje in zaupanje, da bo v doglednem času z vojaškim porazom Nemčije tudi konec te Golgote.

Pa prišel je še en kritičen dan in to tisti dan, ko so zahodni zavezniki, naše veliko upanje (in to predvsem ameriški predsednik Roosevelt), izdali vse male srednje evropske narode in ta del Evrope, zlasti pa Jugoslavijo, odstopili in prepustili ruskemu vplivu; to se je zgodilo na danes že tako obsojani in razvpiti konferenci v Jalti. In zopet je bila Slovenija deležna tega nezaslišanega in nezasluženga udarca, ki je posledica

lahkoverne in nedorastle ameriške politike v tisti dobi, ko je komunizem raztegoval svojo pest nad našo zemljo.

* * *

Kaj nas uči ta kratek pregled kritičnih dnevov, ki so spremljali našo Slovenijo v usodnih okoliščinah med drugo svetovno vojno in takoj po njej? Slovenija se je premalo zavedala svojega odločilnega položaja in svoje važnosti za gospodarski razvoj in ves mednarodni promet v Srednji Evropi in ob Sredozemskem morju. Zato so pa tudi vsi njeni sosedje stegovali svoje kremplje nad njo upajoč, da si jo bodo na ta ali oni način prisvojili. Samo tako je razumeti, da je bila brez svoje krivde tako pogosto predmet raznih političnih intrig, mešetarjenj in vojaških akcij. Le razna naključja so hotela, da je velik del teh intrig srečno prebrodila in to zopet brez svojih zaslug, kar pa ima svoj glavni razlog v tem, da Slovenija nikdar ni vodila svoje lastne zunanje politike. Da pa je končno vendarle podlegla in skoraj da razpadla, pa je spet neizogibna posledica njene lege in njenega sožitja v sklopu Jugoslavije in Srednje Evrope. Dogodki, ki so okoli nas zoreli, so morali zajeti tudi našo deželo in jo pahni-

ti skupaj z drugimi v splošno nesrečo. Da pa za take velike dogodke in politične manevre nismo bili pripravljeni, se nam ne sme toliko zameriti, ko so vendar celo mnoge evropske velesile v tem oziru dale dovolj žalosten zgled lahkomišelnosti in brezbržnosti, kar se je tudi nad njimi hudo maščevalo.

Toda v vsaki nesreči je vedno tudi nekaj dobrega. Res je današnje stanje doma nepopisno zlo za naš narod, toda bi bilo še večje, ako bi v zadnjem velikem spopadu zmagala nemška stran. V tem slučaju bi — kakor je to dokazala štiri-letna nemška zasedba — verjetno danes že ves naš narod omagal, bil bi najbrž že razseljen in končno zbrisan z zemljevida in bi živel samo še v zgodovini. Ker si pa stojita danes nasproti oba velika, ki sta proti vsem zakonom logike v drugi svetovni vojni bila zaveznika, imamo upanje, in to opravičeno upanje, da bo po tolikih temnih dnevih zasijal našemu narodu dan sončne svobode. Toda tedaj, ko se bo odigral ta nov veliki obračun, ne smemo slepo plavati z valovi dogodkov in se prepustiti usodi, ampak moramo aktivno sodelovati in si zaslužiti novo svobodo.

JANKO

OPTIMIST

Spet doma sem. V mestnem parku.

*Listi palme so pahljače
in hladé kot ventilator.*

Jaz car. A vse v luknjah hlače.

Res prijetno je na dvoru.

*Zvezde so mi dvorne dame,
luna — smešni dvorni norec,
cesta bela — prestol zame.*

*Noč — carica v črni halji,
pesem vetra — dvorna godba,
trdi kamen je blazina,
dve drevesi — dva komorna.*

Mirno čakam pažev dvanajst,

*da, kar hočem, jim ukažem:
juho, piško, vino, grozdje.*

Dvanajst zlatov del bom pažem.

Tri cekine napitnine.

*Kaj to nam, ki smo na dvoru.
Tiho, trebuk, nič ne tarnaj!
Kdo tam hodi po prostoru?*

Stražnik! Kaj ga je prineslo?

*Prav. Popelje car se v srečo —
v svojo zimsko rezidenco:
za zidove v črno ječo.*

ZEMLJA

Pred pisarno Krajevnega ljudskega odbora je visel letak: Danes zvečer miting vseh poljedelcev in kmetovalcev v Gasilnem domu. Udeležba obvezna...

Janez je zagodrnjal, ko je prebral te vrstice in siknil skozi zobe: "Da bi bilo že konec večnih mitingov in šikan! Vrag naj vzame vse skupaj! Miting! Pa prav danes, ko sem Marti obljubil, da pridem..."

Jezzen je stopil v hišo in trdo zaloputnil z vrati. Potlej je sedel za mizo in si podprl glavo z rokami.

"Kaj pa je danes s teboj, Janez, da molčiš in si slabe volje", ga je nagovorila mati, ko je prinesla večerjo.

"Slabe volje, kaj bi ne bil! Spet miting. Kdo ve, kaj nam bodo spet kvasili in s čem solili pamet. Ne grem, pa je!" Trdo je položil žlico na mizo in se dvignil.

"Le kaj hočejo spet? Novi načini obdelovanja? Brigadni sistem dela? Udarniško in nedeljsko delo? Obvezna odaja? Večna pesem, z dneva v dan ista. Daj, daj, delaj po planu, kot da bi se zemlja in Bog menila za plane. Pridne roke in ljubezen do zemlje, to je najboljši plan, plan, ki zraste v srcu. Vse drugo je prazna slama. Ne bo se obneslo, ne, vsaj pri nas se ne bo." Janez se je zazrl skozi okno, ki je bilo polno večernega sonca, na njive in bregove in pil lepoto svoje zemlje. Mati ga je skrivoma ogledovala in vedela je, kaj ga boli. Vesela je bila njegove ljubezni do doma, do rodne zemlje. Ni ga skvarila vojska. Ko se je vrnil, je pustil šole in prevzel za padlim bratom dom. Želela je, da čimpreje pripelje mlado k hiši, da bo dom spet zadihal in da bo življenje v hiši.

Čez čas je mati sedla na klop in spregovorila: "Le pojdi, Janez. Saj veš, da je bolje tako. Že tako si slabo zapisan." Besede so bile skoraj proseče. Janez je nataknil suknjič in bolj zase kot materi zabundal: "Bom še videl, zdaj grem h kovaču." Hitrih korakov je odšel.

Mati je gledala za njim in s skrbjo mislila nanj, ki ji je edini ostal. Dva ji je vzela vojska. "Pa hvala Bogu, da se je vrnil vsaj ta", je vzdihnila in vzela v roke rožni venec.

Janez je od kovača zavil v gasilski dom. Vsedel se je na zadnjo klop in s čudnimi občutki poslušal govornika, ki je razkladal načrte za ustanovitev Kmetijske zadruga, ki bo "združila vse kmetije v vasi, odpravila privatno lastnino zemlje in da bo na ta način uničen vaški kapitalizem, ta največji sovražnik delovnega človeka." Povedal je, da so vsi načrti že narejeni in predlagal volitve združnega odbora.

Janezu je bilo kot bi mu kdo tolkel s kladivom po sencih. Ni vzdržal do konca. Zakadil se je proti šmartnem, čeprav je bilo že kasno in skoraj ni kazalo vasovati. Pa mora, da se izpove, da odloži vse, kar se je ta večer težkega in bolečega nabralo; da pove Marti kako so njune sanje sedaj tako daleč, tako oskrunjene. Pot ga je vodila med njivami, med mehкими in pisanimi travniki ter dišečimi sadovnjaki. Večerni Ave je že odzvonilo in šmarnogorska cerkev je bila tako blizu, za dlan daleč. Vzel bi jo v roke kot lepo igračo in jo spet postavil nazaj. Pod njo pa se je penila Sava in pela večno lepo pesem uspavanko. Pa Janez vsega tega nocoj ni videl in ne občutil. V srcu mu je bilo, da bi zdivil, da bi kričal ali se razjokal kot dete.

Skoraj zaletel se je pri Mrakovih v duri, da so se sunkovito odprle. Kar bruhalo je iz njega: "Kje je Marta, kje so oče?"

"V hiši nekaj pospravlja, oče pa bodo menda tudi tam", je odgovoril stari Jurij in odkimal z glavo, češ: Kaj pa se temu tako mudi, menda ne bo že nocoj ohceti?

Ne da bi pozdravil, je Janez planil prav na sredo hiše. Opazil je očeta, ki je sedel ob peči in vlekel pipo.

"Oče, zemljo so nam vzeli! Njive in

travnike so nam vzeli! Gozdove so nam vzeli! Slišite, oče, vse kar ljubimo, so nam vzeli!" Besede so kar letele iz nje-ga, da oče ni mogel do besede.

"Kaj je vendar, Janez, kdo ti je kaj vzeli?" — je začudeno vprašal stari Mrak.

"Vzeli so meni, vzeli so vam, vzeli so našim otrokom. Oskrunili so ljubezen naših dedov, trpljenje naših mater. Vzeli so nam tisto, kar je zraslo z nami v eno; ono za kar smo živeli, trpeli in umirali. Našo zemljo, napojeno z znojem naših očetov in s solzami naših mater so onečastili." Prijel se je za rob javorove mize in glas se mu je tresel.

"Da, prokleti tatovi! Ogoljufali so naju za srečo, Marta! Slišiš? Ogoljufali in ukradli so nama bodočnost, tebi in meni, najinim otrokom."

Stopil je k njej in jo privil k sebi z močnimi rokami.

"Pomiri se, Janez, saj ne bo večno. Verjemi, da ne bo večno. Kolikokrat je bilo že tako hudo, da smo obupavali, pa vendar šmarnogorska Marija nas ni zapustila. Zaupaj, Janez, pomiri se!" Nje-ne besede so bile mehke in dobre, ven-dar jih je Janez komaj slišal.

"Mislim sem, da bova začela novo življenje. Življenje žuljavih dlani, pa srečnih src. Življenje trdega dela in skrbi, pa tih sreče, otroškega joka in smeha." Njegov pogled je ostal na Marti, da ji je bilo v pričo očeta kar nerodno.

"Dolgo sem se klatil po svetu in neizrečeno hrepenel po domu, materi in tebi. Hrepenel po teh poljih in gmajnah, po gorah, polnih sonca, polnih čudnih skrivnosti. Hrepenel sem po črnih nji-vah in težkem klasju, po maku in dišeči ajdi. Pa komaj sem zasadil plug v zemljo očetov, že je prišel nekdo, ki mi hoče vse to vzeti."

Marta je molčala. Kaj naj mu le še pove? Nihče ji nikoli ni še tako lepo naslikal doma kot zdaj Janez. Tesno se je privila k njegovim prsim in božala njegovo težko roko. Potlej ga je spre-mila na prag. Večerno nebo je bilo polno zvezd in murni so peli med polji. Nad vas je razprostrl Bog svojo dobro roko, da so se srca umirila od dnevnega

napora in da senca, ki je lezla preko hriba ni bila več tako velika in črna.

Janez se je poslovil. Ni mu bilo do spanja, moral je na prosto, med polja, med njive, da se pogovori z njimi kot dete z materjo ob težki uri. Hodil je skoraj vso noč po zemlji, ki ji je dal ljubezen, ki ji je obljubil zvestobo. Stal je na mehki travi in obujal spomine, le-pe in sončne kot prve češnje na pomlad. V duhu je štel dišeče kopice sena, na-gajal in se pogovarjal z grabljicami, razmetaval težko naložene vozove in vpil nad konji. Potem je pel s fanti na vasi in pripenjal nageljne na prsi. Da, čudovita pesem slovenske zemlje, zdaj si kot lep bel oblaček, tih in dober spomin nebogljenega otroka...

— — —

Lepega sončnega popoldneva se je vrsila veselica novo ustanovljene Kme-tijske zadruga. Zadrugniki so prihajali iz vseh vasi s kolesi, od daleč tudi z vo-zovi. Godba je igrala in mladina se je drenjala na lesenem podu. Tudi Janez je prišel, zaradi Marte. Vsedla sta se med znance in se menila o vsem mogo-čem. Vendar prave volje in veselja ni bilo. Šele, ko je vino nekoliko razgrelo pamet in srce, se je priigrjal temu ali onemu smeh na usta.

Po zaključku srečolova so se vrstili govorniki. Cela rajda. Zadnji je govoril predsednik zadruga. Navajal je vsemo-goče številke in načrte za prihodnost, nato pa pohvalil kmete, sedanje zadrug-nike, ker so se tako polnoštevilno in prostovoljno priključili zadrugi. "Dra-gi tovariši zadrugniki", je dejal, "še zdaj vas vidim, kako veselih obrazov ste stopali v naš urad, kako veselih lic in smehljajočih se oči ste podpisovali svoj pristop in s kakšnim novim elanom in veseljem ste odhajali na določeno delo! Storili ste dolžnost do delavskega raz-reda in države in vam v pozdrav in ve-selje smo pripravili današnje slavje."

Nekaj mladeničev je ploskalo, veči-na pa je molčala. Bivši kmetje so sklo-nili glave, saj so padale besede v srca kot težka prst na grobove. Mislili so na komaj izgovorjene besede, ki so drami-

le njihovo bolečino, ki so bile govorjene prav v zasmeh resnici.

Janez se ni mogel obvladati. Vstal je in prekinil govornika: "Tovariš, to kar govoriš, je laž. Sam veš, da je tako! Veš, da so naša srca krvavela, ko smo prodajali svoj dom, svojo zemljo, naše roke so trepetale, ko smo morali podpisovati pristopne listine in v nas ni veselja, ko prijemamo za tuj plug. V nas je še živa pesem koscev in grabljic, v nas še živi pesem ličkarjev in pomladnih škrijancev nad poljem, ki opajajo svobodnega orača..."

Predsednik je bil razburjen in je mig-

nil svojim pristašem, naj Janezu preprečijo nadaljevanje, kar se je tudi zgodilo.

Zvečer so Janeza odpeljali. Nad njegov dom, ki je stoletja ponosno kraljeval sredi doline in kljuboval soncu in zimi, ki je dajal črnega kruha in sladke medicine, je legla senca, prignana od drugod, tuja slovenski naravi. Okna so postala prazna in tudi vasovalcev ni pod njimi.

Zemljo orjejo traktorji, brez ljubezni, brez srca in pesmi. Oračev bič pa visi na podu in čaka novih pomladnih dni, ki imajo priti.

FRANCE BALANTIČ

PESMI

ŽALOSTINKA

Kje je tisti čas,
ko sem bil pramenolas poet,
ko sem nosil v rožnih ustih cvet
in je kot cekin zvenel moj glas?

Vse prešerne dni
sem prepel na pašnikih ljubezni,
metal kamne v igri neoprezni
v vsak tolmun sem sanjavih oči.

V pernicah oblakov
ležal tih sem, ljubil me je dež,
sen je bil svilen ko mlada rž
in lahak kot cule siromakov.

Bil doma, doma sem,
gruda, težka kakor zlata ruda,
hlebec, dar očetovega truda —
oh, želje, ki vsako noč jih pasem.

Kje je tisti čas!
Zdaj obup mi kruh življenja reže,
kri tujina v svoje čaše streže,
kmalu, kmalu bom kot prazen klas.

In bom onemel!
Ko me v drči dni, ki še ostanejo,
hlodi mrzlih trupel zmánejo,
kdo ivéri bo sežgal v pepel?

Saj ne bo sestrice,
da bi v ruti nesla jih na žale,
ne bo materinih ustnic, da spoznale
bi kot sol domače me solnice.

In ne bo očeta,
ne bo mene, da bi sad rodil,
joj, moj Bog, da sem tako grešil,
da je v meni smrt rodu spočeta!

JESENSKI OGNJI

Že davno je zorenje izšumelo
iz venca naših gmajn in vročih lok,
nebo je kakor brajda se razpelo
nad naše zemlje težki, zreli plod.

Z vetrovi ptiči so od nas odpluli,
vse bolj boli me njihov daljni val,
ljudje jesenske ognje so razsuli,
žerjavica medli v praznoti tal.

KJE SMO V SOCIALNEM GIBANJU DANES

Sodobnega socialnega gibanja ne moremo prav razumeti, ako ne poznamo vsaj nekaj njegove predzgodovine in razmer, iz katerih je nastalo.

Zato smo na čelo pričujoče skromne razprave postavili kratek zgodovinski razvoj socialnega vprašanja, ki je vprašanje o družabnem zlu, ki razjeda človeško družbo. Obenem bomo v okvirnih potezah omenili poizkuse, kako skuša družabno vprašanje reševati liberalizem, socializem ter krščanski socialni nauk, pri čemer se hočemo umljivo zadržati nekoliko več pri krščanski socialni šoli in navesti tudi vzroke, zakaj krščansko-socialni nauk v preteklosti ni rodil več uspehov. Ob sklepu pa upamo navesti nekaj razveseljivih znakov, iz katerih opravičeno moremo sklepati, da je krščanska socialna misel v sodobnem svetu na zmagovitem pohodu in bo ona, ki bo imela odločilen vpliv na bodoče oblikovanje družbe.

I. TRI ZGODOVINSKA OBDOBJA

1. Do leta 1848

Do leta 1848 nima socialno vprašanje nič nenavadnega, nič vznemirjajočega na sebi za takratne politike, gospodarstvenike in moraliste. Res so množice delavcev stradale in bivale v stanovanjskih brlogih, toda družba je to sprejela kot večno, torej običajno, vprašanje revežev in bogatinov. Le malokateri so v tistem času že razumeli, da je kapitalizem z uvedbo strojev v gospodarsko proizvodnjo iz temelja spremenil lice družabnih ustanov in s tem tudi gospodarske in socialne pogoje družbe same. Za korporacijami, ki so skozi stoletja ščitile delovne sloje in ki jih je odpravila francoska revolucija, ni skoraj nihče žaloval. Domala vsi tedanji misleci so bili mnenja, da je gospodarski liberalizem najboljši način gospodarjenja in poročstvo za neomejen gospodarski napredek in blagostanje. Oni redki, ki so se drznili o tem dvomiti, so bili žigosani kot nevedneži in reakcionarji.

Zato se ne čudimo, ako so sredstva za omiljenje vedno bolj perečega družabnega vprašanja bila le moralnega značaja. In to tako pri utopičnem socializmu, kakor pri liberalnem

katolicizmu. Tedanji katoličani so bili naziranjna, da bo zopet vse dobro in prav, ako se bodo ljudje poboljšali in obnovili svoje nravi po evangelijskih naukih. Pozivali so podjetnike, naj bodo pravični in dobri s svojimi delavci (paternalizem), a delavce, naj bodo poštene, zmerni in varčni. Zvečina so katoliški krogi smatrali, da je zadosten odpomoček socialnemu zlu zasebna dobrodela akcija, katere naj bodo deležni potrebni posamezniki, včasih tudi večje skupine, vendar vedno po zasebni pobudi in načrtu, izključujoč vsako obvezno javno ali državno socialno pomoč. Kdor pa je izražal mnenje, da je treba vzroke bednim razmeram iskati globlje in da je zlasti treba pravičneje razdeliti donos proizvodnje, je bil sumljiv, da je nevaren revolucionaren sanjač. Tudi duhovski krogi so se na splošno držali vladajoče meščanske miselnosti.

Tako splošno je bilo mnenje, da gre ves razvoj po nujnih gospodarskih zakonih, ki so naravni in se ne dajo spremeniti, da se je celo med socialisti tistega časa komaj kdo našel, ki bi se spodtkikal ob svobodno gospodarsko tekmo, ob delovno razmerje in gospodarski trg, kakor ga je ustvaril gospodarski mehanizem "neomejene svobode za vse!"

Bila je to doba, v kateri je popolnoma prevladovala tako imenovana liberalna socialna šola. Pristaši liberalnega nazora so verjeli, ali pa so se delali kakor da verjamejo, v popolnoma dobro, nepokvarjeno človeško naravo, kateri je treba pustiti popolno svobodo, pa si bodo ljudje v zdravi medsebojni tekmi, zasledujoč vsak svoje koristi, znal tako urediti svoje življenje, da bo ob vedno večji proizvodnji imel sleherni dovolj, tako, da bo zavladalo splošno blagostanje. Jasno, da so se liberalci upirali vsakemu posegu države v gospodarstvo, razven v kolikor bi imela namen ščititi koristi posameznikov in sklenjene pogodbe. Drugače pa se je smatralo kot pogoj uspešnega gospodarskega življenja, da velja svobodna gospodarska tekma, svoboden nakup in prodaja, svobodno določanje cen in svobodni delovni in plačilni dogovori.

Danes vemo, kar je ta svoboda vodila in

zakaj. Vzrok je preprost in leži v napačni osnovi liberalnega nauka samega: Človeška narava ni popolnoma dobra, temveč pokvarjena po izvirnem grehu. Človek tudi ni bitje, ki bi bil od drugih popolnoma neodvisen in ne bi imel ozirov in dolžnosti do družbe. Človek, ki je družabno bitje, sme svojo osebno svobodo tako uporabljati, da svoboda drugih ljudi, s katerimi ima opravka, ne postane prazna beseda. Res je sicer, da je mnogo koristi, ki se med seboj vežejo in prepletajo v družabno soglasje. Toda je prav tako res, da je veliko interesov, ki so si nasprotni, ki se med seboj križajo in pobijajo. Pa tudi koristi, ki so skupne, se ujemajo in vežejo v celoto le tedaj, ako se sporazumno odstranjujejo ovire, ki utegnejo porušiti njihovo skladnost. Vse to nam je danes preveč jasno, da bi se bilo treba več ob tem muditi.

Vpliv liberalne socialne šole na reševanje socialnega vprašanja je bil povsem negativen. Saj je resnično zanikal obstoj socialnega vprašanja sploh, ker ni videl ali ni hotel priznati globokih socialnih sprememb, ki so v družbi nastale kot posledica gospodarske revolucije, liberalnega kapitalizma in političnega individualizma.

2. Od 1848 do 1918

Druga doba v razvoju socialnega vprašanja se zaključí s koncem prve svetovne vojne, oziroma z ustoličenjem kolektivizma v Rusiji, v zapadni Evropi pa s poizkusi nacionalnih in državnih totalitarizmov.

V tej drugi dobi se pojem socialnega vprašanja specializira, to se pravi, zadobi svojski in povsem določen pomen. Uveljavi se prepričanje, da gre za nov družabni pojav, ki ima svoje posebne vzroke. Za njegovo ozdravljenje ne zadostuje dobrodelna ali karitativna akcija, ampak je potrebna prememba socialnih ustanov.

Bolj ko sredi preteklega stoletja napreduje zmaga politične demokracije v svetu, bolj prodira tudi naziranje, da se spričo stiske delavskih množic ne more nadaljevati z brezbriznostjo manchesterske šole in ne s samozadovoljstvom liberalizma in kapitalizma glede na vedno bolj pereče socialno vprašanje.

Od strani podjetništva prihajajo prvi poizkusi, kako premostiti zijajoči prepad med delom in kapitalom. Te poizkuse je socialna ve-

da poimenovala z izrazom paternalizem. **Kaj je paternalizem?**

Paternalizem (od latinske besede pater — oče) je bil poizkus mnogih tedanjih industrialcev, ki so pod vplivom lastne vesti ali zaradi očitnega nezadovoljstva delavcev ali pa tudi iz zgolj praktičnega upoštevanja lastnih koristi, hoteli v svojih podjetjih ustvariti bolj človeške pogoje za svoje delavce in so prostovoljno popravili nekatere krivice kapitalističnega reda.

Iz tega prizadevanja so se porodile nekatere same po sebi zanimive socialne reforme: odredbe za zaščito delavca pri delu v tovarni, nekatere zdravstvene naprave, olepšanje obratnih prostorov, družinske stanovanjske hiše, udeležba delavcev na dobičku v obliki posebnih nagrad itd.

Čim bolj je naraščalo delavsko gibanje in čim bolj grozeče oblike je zavzemalo, tem voljnější so postajali podjetniki. Ko bi se podjetniki prej domislili svojih dolžnosti do delavstva, bi morda delavci ne iskali drugod rešitve svojim težavam.

Čeprav je paternalizem storil marsikaj dobrega, — pomislimo na človekoljubno akcijo francoskega katoliškega tovarnarja Leona Harmela —, je vendar danes preživeto stališče. Ni si mogoče prav predstavljati, kako bi velika moderna podjetja s tisoči in deset-tisoči delavcev mogli smatrati le kot razširjeno družino, kateri je podjetnik nekakšen oče, z očetovskimi pravicami in avtoriteto! Razen tega je paternalizem otrok izrazite kapitalistične miselnosti, po kateri podjetnik iz dobrega srca, iz usmiljenja daje delavcem nekakšno miloščino, a ne kakor da mu po pravičji gre. Takšna dobrodelnost je preveč svojevoljna in preveč sumljiva, da jo narekujejo bolj osebne koristi, kakor pa ljubezen do delavstva. In kakor rečeno, prišel je mnogo prepozno, da bi izravnal razredni boj, ki je bil že v polnem razmahu.

Istočasno, ako ne celo prej, so tudi delavci od svoje strani s proizvodjalnimi zadrugami, ali kooperativami skušali združiti v svojih rokah kapital, delo in dobiček. S tem, da je lastništvo prišlo pod isto glavo kakor delo, bi naj bila dana možnost, da se prepreči boj med delom in kapitalom.

Po letu 1848 so se produkcijske zadruge precej razmahnile. Leta 1849 jih je v Parizu bilo nad 200, toda deset let kasneje le še 9. Oblika

se ni obdržala razen v nekaj izjemnih slučajih. Krivo je bilo pomanjkanje strokovno usposobljenega delavstva, nasprotovanjé in brezobzirna konkurenca zasebnega podjetništva in končno pomanjkanje zadostnega kapitala.

Niti paternalizem, niti zadruga niso mogle rešiti delavskega vprašanja. Edinole država s svojo veliko močjo je mogla uvesti globoko segajoče in splošno veljavne reforme, s katerimi se je dalo uspešno boriti proti kapitalističnemu izrabljanju delavstva. Čim bolj so delavci svoj razredni boj stopnjevali tudi s politično akcijo, tem bolj so si bili tudi oni svesti, da jim samo država s svojo močjo more pomagati. Sicer je delavstvo doživelo mnogo žalostnih izkušenj in bilo pogosto prevarano od tistih, ki jih je pri volitvah spravilo na oblast. Toda polagoma je država le stopila na pot **državnega posredništva**, ki pomenja novo dobo na poti do socialnega napredka in dviga delovnega ljudstva. Ta oblika uveljavljanja delavskih množic je prav v naši dobi v polnem razvoju.

Na pot, o kateri govorimo, je delavstvo gnalo dve mogočni idejni gibanji: **socialistično**, ali bolj **marksistično** in pa **krščanski socialni nauk**.

Gotovo je zasluga Karla Marxa, da je dokazal, da je socialno vprašanje združeno z določeno gospodarsko in pravno zgradnjo družbe. Kapitalistična oblika je ob koncu 18. stoletja omogočila velik gospodarski razmah in tudi neko blagostanje, toda skoraj jo je nadkrilil nezasiščen tehnični razvoj, ki je skrival v sebi neizbežne socialne konflikte. Bil je Marx, ki je znal to resnico najbolj jasno in najbolj glasno povedati, čeprav ni bil on niti prvi niti edini, ki je spoznal to usodno pot kapitalističnega gospodarstva.

Toda Marxova velika zgodovinska krivda je, da je svoje gospodarske nauke navezal na brezbožen materializem. Marksist zameta Boga in vsako nadnaravnost. Po njegovem nazoru ni drugega kakor snov, ki je večna. Človek ni drugega kakor višja stvarnost, ki je poklican, da gospoduje nad naravo. Toda njegov duh, njegova vest nista drugega, kakor subtilen proizvod materije.

Na ta način je delavsko gibanje za doseg svojih pravic v družbi po krivdi marksizma postalo obenem gibanje proti Bogu in verovanju v Boga. Za marksističnega materialista je

vera v nadnaravnost in posmrtnost le varanje preprostega ljudstva, ki mu z obljubo posmrtnega plačila jemlje njegovo udarno moč in borbenost, da se ne bi z vso odločnostjo borilo proti kapitalističnim krivicam na zemlji.

“Proletarci vseh dežel, združite se!”, je pozival Marx v komunističnem proglasu 1848 leta. Samo strumno organizirano delavstvo bo moglo priti do odločilnega vpliva v državi. Čim bo dobilo oblast v svoje roke, naj okliče diktaturo proletariata, razlasti proizvajalna sredstva in zasebno zemljiško posest, uvede obvezno delo za vse in vzgoji novega socializiranega človeka, ki bo nekoč v bodočnosti ustvaril brezrazredno družbo, ki ne bo poznala ne izkoriščevalcev ne izkoriščanih.

Pa tudi na **katoliški strani** je predrlo prepričanje, da je oznanjati spremembo nravi premalo za potrebno socialno reformo, posebno ako evangeljski nauk doni na ušesa, ki o pravičnosti in ljubezni nočejo nič slišati. Za rešitev družabnega vprašanja je treba več: sprememba družabnih ustanov in zakonita sredstva za zaščito delovnih slojev. Od škofa Kettelerja dalje in številnih socialnih krožkov po raznih kulturnih središčih evropskega zapada se je v tem smislu na katoliški strani obravnavalo socialno vprašanje, kar je rodilo obsežno katoliško socialno gibanje v vsej drugi polovici preteklega veka.

Vendar pa je bil papež Leon XIII., ki je s svojo delavsko okrožnico “*Rerum novarum*” leta 1891 na odločilen in avtoritativen način obrnil pozornost katoliškega sveta na socialne krivice, ki se gode delavskemu razredu. Papež je jasno in prepričevalno obrazložil, da je za rešitev socialnega vprašanja potrebna sprememba družabnih ustanov. Treba je omejiti svobodno gospodarsko konkurenco, ki delo sprevača v navadno trgovsko blago, s katerim oblastno v svojo korist in dobiček ravna kapital in posedujoči razred, tudi če je sam brezdelen. “Dogovorjena plača”, pravi papež, po zakonih gospodarskega trga za delavce še daleč ni isto kot pravična plača. Zato Leon XIII. v celoti priporoča delavstvu, da se organizira v strokovnih organizacijah, da bo tako lažje branilo vrednost svojega dela. S tem je izšel tudi od najvišje cerkvene oblasti poziv na delavce, naj se organizirajo in sežejo po samopomoči v brambo svojih upravičenih zahtev. Obenem pa je papež postavil tudi zahtevo, da

je država dolžna posredovati in priti na pomoč prebivalstvu, ki pripada nižjim gospodarskim razredom.

Sad Leonove socialne okrožnice je bilo mogočno krščansko socialno gibanje, ki je zajelo ves svet in ki je prineslo neizmerno koristi delavskemu razredu v boju za gospodarsko osamosvojitvev in enakopravnost v družbi. Žal je prva svetovna vojska zavrla in deloma prekinila cvetoč krščansko socialni razmah v svetu.

3. Po letu 1918 do danes

Nekateri socialni filozofi označujejo dobo po prvi svetovni vojni kot vstajenje ljudskih množic. Bolj primerno bi mi to najnovejšo dobo v socialnem razvoju poimenovali kot **ero delavcev**.

Liberalna demokracija je delavstvu dala enake politične pravice. Toda delavstvo si je v moči svojega prevladujočega števila v družbi in s pomočjo svojih silnih organizacij in političnih strank, ki si jih je ustvarilo, pridobilo **odločujoč vpliv na države**. Dandanes ni nobene civilizirane države, ki bi mogla mimo delavstva ali celo proti delavstvu voditi svojo politiko. Nasprotno! Marsikje so si delavske stranke same ali pa v zvezi z meščanskimi strankami priborile tolikšen vpliv na vodstvo državne politike, da brez nadaljnega moremo govoriti o **delavskem režimu**. To je zadnja doba v socialnem gibanju, ki je deloma že, deloma pa še bo spremenila tudi družabne ustanove v prilog upravičenih delavskih zahtev.

Na splošno delavstvo s simpatijami sprejema državno posredovanje. Kajti moderna socialna zakonodaja je v podjetje ob strani podjetnikove avtoritete uvedla še državno oblast. A državna oblast, kakor vidimo, je pod pritiskom delavskih glasov po navadi naklonjena izboljšanju delavčevih socialnih in gospodarskih pogojev. Popuščanje, h kateremu je podjetništvo prisiljeno, smatra delavstvo kot sad svoje borbe in ne kot neko miloščino od strani dobrosrčnega gospodarja.

Delavstvo je domala že doseglo, za kar se je tako dolgo borilo: delavec in podjetnik sta pred zakonom enaka!

Kaj si je delavstvo pridobilo

Ako danes premišljujemo nekdanje socialne boje in poslušamo branitelje starega kapitala-

Begunski slov. duhovniki so 23. julija 1952 praznovali na Žihpoljah na Koroškem 70 letnico dekana g. Jakoba Faturja, 30 letnico mašništva g. Msgra dr. Jagodica in še tri druge jubileje. Sede od leve na desno: g. dekan Košir iz Žihpolj, Demšar, Fatur, dr. Jagodic, dr. Klinar, Železny. Stoje: Miklavčič, Hafner, p. Jakob, dr. Mihelčič, Iskra, Učakar, dr. Lavrenčič (bogoslovec), Murn, Pogačar, Kunstelj, Zaletel in Slapar.

stičnega režima, vidimo, da so se vsakemu predlogu za delavsko izboljšanje upirali z utemeljitvijo, da bo imelo za posledico propad gospodarstva, kar se bo obrnilo v največjo škodo delavstva samega. Toda danes bo vsak zdravo misleč človek rade volje priznal, da se nekdanje prerokbe niso izpolnile. Gospodarska delavnost je bolj in bolj naraščala, sporedno z njo pa so se izboljšali tudi socialni pogoji.

Samo v bežnem pregledu pogledjmo moderno delavsko zakonodajo, ki je vsestranska in bogata, pa bomo v njej težko našli nekaj, kar bi se v imenu pravičnosti moglo opustiti ali odpraviti.

Zakoni, ki ščitijo delavca pri njegovem delu: O delu žena in otrok, o nedeljskem počitku, o delovnem času, o plačanem dopustu, o varstvu delavca pri njegovem delu, o zdravstvenih napravah v podjetju itd.

Zakoni o delavskem zavarovanju: Za slučaj starostne onemoglosti, bolezni, nezgode pri delu, brezposelnosti, številne družine itd.

Zakoni o pravnem položaju dela: Obratni sveti, obvezna razsodišča v nastalih sporih, paritarne komisije. Kmalu se bodo tem pridružili zakoni o gospodarskih in socialnih organizacijskih skupinah, ki bodo imeli za posledico spremembo celotne gospodarske zgradnje.

Našteta in še druga zakonodaja je delavstvu omogočila, da je danes na poti do gospodarske in socialne osamosvojitve. Ali se bodo delavci znali od svojega ugodnega položaja

okoristiti v tem pravcu, da bodo po stoletjih zopet zavzeli položaj svobodnih državljanov, svesti si svojega človeškega dostojanstva in odgovornosti pred Bogom in družbo? Ali se bodo postavili na čelo gospodarskega in socialnega napredka skupno z delavci katerega koli reda, umskega ali ročnega, da bodo skupaj upravljali kapital, ki so ga njihovi predniki nakopičili s krvjo in solzami?

To so vprašanja, ki jih poraja današnji čas. Nanje bo odgovorila bodočnost. Vse bo zaviselo od tega, katerim miselnim tokovom bo po svoji prevladujoči večini sledilo delavstvo.

Miselni tokovi

Kar se je socialistična šola razklala v dva tabora, imamo tri mogočne idejne tokove, ki oblikujejo sodobno delavsko gibanje v svetu: **komunizem, revizionistična socialistična šola in krščansko-socialna šola.**

Na osnovi mogočne sinteze, v katero je Marx zajel delavsko vprašanje, je sanjal, da bo mogel poenotiti celotno delavsko gibanje brez ozira na državne meje. Vse življenje se je srdito boril za dosego tega ideala. Morda ni delal tega le iz osebnega ponosa, ki, kakor vemo, ni bil majhen. Verjetno je bil prepričan, da socialna stvarnost in dialektični materializem zahtevata objektivno le takšno rešitev delavskega vprašanja.

V teku let niso le nasprotniki marksizma, ampak tudi socialisti sami spoznali hude zmohte v Marxovih teorijah. Skoraj je postalo jasno, da bi bila naravnost utopijsko misliti, da je mogoče vse delavstvo zbrati okrog marksizma. Zato se je socializem razklal na mnogo vej: na integralne marksiste, reformiste, federaliste, centraliste, zadrugarje, itd. A najbolj pomembni so komunisti in socialistični revizionisti.

Komunisti se drže Marxovih formulacij, kakor sta jih popravila Lenin in Stalin. Komunizem oznanja revolucijo in diktaturo proletariata, kar moč popolno kolektivizacijo proizvodnih sredstev, vse gospodarske panoge obsegajoče državno načrtno gospodarstvo, diktaturo stranke nad vsemi družabnimi organizacijami in organizacijami, — od vlade pa do podpornih in strokovnih društev — ter uvedbo nove morale ali novega svetovnega nazora, ki temelji na čistem materializmu (brezboštvo).

Pred 35 leti je uradni komunizem prišel na oblast v Rusiji, po drugi svetovni vojni pa

ga je Sovjetska Rusija s svojo veliko vojaško močjo ustoličila v državah za železno zaveso, vključno Jugoslavijo, Kitajsko in Severno Korejo. Vendar se komunizem s tem plenom ne zadovoljuje. Povsod po svetu ima svoje pristaše, povsod svoje javne ali tajne organizacije, ki slede navodilom iz Moskve in spretno izrabljajo vsako mogoče nezadovoljstvo, pa naj ima vzrok v političnih, gospodarskih, socialnih ali narodnih razmerah. Komunizem ne pusti, da bi se svet pomiril. Podoben je bodalu, ki je nastavljeno na hrbet človeške družbe, ki jo bo zajel s svojimi krvavimi revolucijami, ako se družba prej ne odloči, da odkrito in brez pridržka pomore socialni pravičnosti do popolne veljave. Za komuniste je komunistična revolucija absoluten cilj. Pod tem izključnim vidikom presoja vse in k temu smotru usmerja svojo javno in zasebno delavnost. Vse, kar pospešuje komunistični prevrat in vodi v socialno revolucijo, — je dobro. Vse je zlo, kar družbo odvaja od tega ali kar nasprotuje komunizmu.

Pod tem vidikom so si komunisti zgradili posebno taktiko, ki z največjo prilagodljivostjo in najbolj ciničnim oportunističnim združuje trdno in sistematično voljo, ki z železno doslednostjo zasleduje svoje vnaprej določene cilje. Svet morda še ni videl tako dovršenega propagandnega aparata, s kakršnim razpolagajo komunisti. Vendar jih svet vedno bolj presoja po njihovih sadovih. Delavstvo na zapadu ve, kako se godi njihovim tovarišem za železno zaveso. Dokazuje, kako brezobzirno in krvavo komunizem tepta osnovne človečanske svoboščine. Kulturni svet je opozorjen in na straži. Svobodno delavstvo ni voljno, da bi z nepremišljenimi akcijami utiralo pot komunizmu v vprašanih, ki se danes morejo na mnogo bolj človeški in za delavstvo vse bolj koristen način reševati.

Potem pride **revizionistična socialistična šola**, ki predstavlja reformirani socializem. Za številne pristaše te smeri je marksizem premagano stališče. Čeprav dejansko izhajajo iz marksizma, so ga v mnogih važnih načelnih točkah opustili. Navadno jih imenujemo socialiste, čeprav je ta izraz bodisi z ozirom na njihove nauke, bodisi v pogledu konkretne organizacije družbe, kakor si jo zamišljajo, zelo nedoločen.

Kar označuje sodobni zmernejši socializem, je stremljenje, da bi združil omejen kolektivni-

zem z osebno svobodo. Kolektivizirale naj bi se naprave in ustanove, ki so "zrele" za socializacijo ali ki so neposredno v službi skupnosti. Ne žele pa kolektivizirati tudi človeka, kakor to dela komunizem in pripuščajo tudi zasebno gospodarsko pobudo.

Ta socializem, v kolikor se odmika od marksizma, nima lastne svetovno-nazorne filozofije. V nekem pogledu se vrača k idejam, ki so veljale pred Marxom, to je pomagati proletariatu. Seveda pa časovnemu razvoju primerno njegovo akcijo spremlja večja doslednost, večja smotrnost in velika organiziranost. Za mnoge delavce, organizirane v socialističnih strankah, je to ves njihov socializem.

Socialistični izobraženci, njihovi pisatelji, idejni voditelji, politiki in državniki se na splošno nagibajo k etatizmu, to se pravi, zagovarjajo kar moč obsežno državno poseganje v gospodarsko in socialno življenje. Pristaši so državnega načrtnega gospodarstva. Mnogi zagovarjajo tudi potrebno reformo pravi, v čemer se bližajo krščanskemu stremljenju. Vendar pa ne dovelj, da ne bi v krščanskem taboru vzbujali pomislekov in nezaupanja. Socialistično gibanje se ni še na splošno otreslo materialistične dedščine. Ne pozna drugega kot tostranost. Gospodarstvo je zanj prvenstvenega pomena, snovno življenje, snovne dobrine in materialni užitki so zanj vse življenje. V kolikor izpoveduje materializem je obsojen tudi od Cerkve.

In končno je krščanska socialna šola nositeljica krščanskega socialnega nauka, ki vzbuja vedno večje zanimanje med delavskimi množicami. Zakaj?

Niti reformistična rešitev delavskega vprašanja, ki prevladuje na zapadu, niti kolektivistično-etatistična, ki je zagospodovala v Rusiji, ni mogla na človeško zadovoljiv način rešiti delavskega vprašanja.

Po eni strani ni popustil pritisk gospodarstva na družbo, ki se tudi še danes javlja v ločitvi dela in kapitala, v mehanizaciji obratov, v silni koncentraciji kapitala, v monopoli, v standardizaciji potrebščin, v boju med gospodarsko šibkejšimi in gospodarsko močnejšimi razredi, — kar vse vodi do oškodovanja ali celo uničenja človeške osebnosti.

Po drugi strani pa se je v socialnem pogledu prebudila zavest delovnih množic, da so činitelj, mimo katerega družba več ne more. Niti

narodne, niti občje človeške solidarnosti brez popolnega priznanja enakopravnosti delavstva z ostalimi družabnimi plastmi dandanes ni mogoče doseči. Delavec hoče biti polnovreden človek. A danes, ko se je marsikje dokopal do belega kruha, naenkrat spoznava, da lepa plača, bel kruh in kos pečenke še ni vse, kar človeka more zadovoljiti. V masah se prebujata zavest, da je resnično, kar pravi sv. pismo: Človek ne živi samo od kruha! Kot človek, ki ima telo in dušo, potrebuje hrane tudi za svojo dušo. Materializem ubija dušo. Socialna pravičnost, za katero se je 150 let delavstvo borilo, mora spraviti v soglasje snov in duha. Potem, ko je delavstvo, — ne še povsod —, a mnogokje doseglo, kar mu je potrebno za snovno življenje, prihaja čas, ko bo zahtevalo, da se bo z njim kot celim človekom človeško postopalo. Hoče, da se vpošteva njegova osebnost, ko se bo mogel tudi človeško, kulturno, duhovno dvigniti.

A te možnosti mu ne nudi niti komunizem niti omiljeni socializem, ampak edinole krščanstvo.

II. KRŠČANSKO SOCIALNI NAUK

Nasprotno z marksizmom, v katerem se kaže vedno več raznosmernih stremljenj, pa tudi v nasprotju s splošno socialno vedo, ki je v današnjem času označena po skoraj brezštevilnih socioloških šolah, pa se v krščansko socialnem nauku z gotovostjo more trditi, da je vedno bolj strnjen in enoten. Čeprav bistvenih razlik v krščanskem socialnem gledanju že od Leona XIII. dalje nimamo, se je vendar tudi glede nauka in ne samo v pogledu taktike še v polpretekli dobi moglo govoriti o "krščanski levici", če mislimo na krščanski socializem, potem o "krščanski sredini", ki je bila označena po mogočnem srednjeevropskem solidarističnem gibanju krščanske demokracije, končno celo o "krščanski desnici" francoske "Action Francaise", belgijskih degrelovcev, španskih falangistov in drugih socialnih pokretov, ki niso bili daleč od totalitarizmov, ki so postali velika moda v času pred drugo svetovno vojno. Čas s svojimi izkušnjami, prevarami in razočaranji pa je očiščevalno vplival tudi na krščansko socialno gibanje. Sodobna krščanska demokracija, ki zadobiva izraz v raznih socialnih programih, je daleč od tega, da bi si pri komunistih izposojevala socialnih idej, a še bolj daleč od liberalcev, da

bi se zadovoljila le s formalno enakostjo poedincev. Sodobno krščansko socialno gibanje se bori za določen gospodarsko družaben red, ki bo delovnemu razredu zagotovil tiste življenjske pogoje, ki jih zahteva socialna pravičnost.

Osnove krščanskega socialnega nauka

Moderna sociologija v vseh svojih neštetih odtenkih je, žal, v glavnem naturalistična, zadovoljujoča se s snovnimi zunanji pojavi. Ali za socialna dejstva išče le psihološke vzroke, ali je pa sploh agnostična, ne meneča se za filozofske temelje družabnega življenja. Kar jo označuje, je zanikanje nadnaravnega sveta, zanikanje duhovnosti človeške duše, determinizem volje (človek ni svoboden) ter progresivni in mehanični evolucionizem.

Naturalistična sociologija je bila iluzija meščanskega liberalizma, ki je skušal družbo spremeniti v okolje, primerno za pozameznika in njegov popolni razmah, — in je iluzija za socializem in komunizem, ki družbo postavlja ta za zadnji cilj in namen posameznika, od katere naj mu potekajo vsa pravica in dolžnosti.

Proti množici zgrešenih socioloških zasnov, ki vodijo v zanikanje človeka samega, vstaja krščanska sociologija, ki ima svojo najpopolnejšo obliko v katoliškem socialnem nauku. Le-ta postavlja v središče družabnega življenja Boga kot začetnika naravnega reda in sprejema Rozodetje in Odrešenje kot dovršitev nadnaravnega reda.

Krščanska sociologija je torej veda, ki preučuje družbo, nje uredbo in nje potrebe v luči krščanskih načel. Obsega temeljna družabna načela in praktična navodila, ki so potrebna, da se vpostavi, ohrani in utrdi red in mir v družbi. In ker ni upati, da bi se mir v družbi ustvaril brez početnika miru, ki je Kristus, je zadnji namen krščanske socialne vede, preučevati in utrjevati mir Kristusov v kraljestvu Kristusovem (Geslo Pija XI.).

Krščanski socialni nauk ima lastno filozofijo, ki enako vpoštevata poedinca kakor družbo; ki brani pravice in svobodo posameznika in družbe, a pred vsem ima stvarno in obenem globoko mistično pojmovanje o veljavi človeka in njegovem dostojanstvu.

Po tem nazoru ima človek zaradi svoje neumrljive duše neprecenljivo notranjo vrednost, ki ga dviga nad vsa ostala bitja na zemlji.

Po svoji duhovni in neumrljivi duši je človek določen za nadnaravno, večno življenje.

Ker nobena druga stvar ni od Stvarnika tako oblagodarjena kakor človek s svojo neumrljivo dušo, mora biti človek nad vsemi stvarmi. Ves snovni svet mora njemu služiti in ne obratno: da bi človek bil suženj snovnega, gospodarskega sveta. Človekov glavni namen je, da služi Bogu in tako zveliča svojo dušo. A ves snovni svet ima namen, da človeku za ta njegov glavni namen služi in mu pri doseganju njegovega glavnega namena pomaga.

Zaradi svojega duhovnega dostojanstva je človek nositelj izvestnih naravnih pravic, ki jih ima od Boga in mu jih le Bog more odvzeti:

1. **Pravica do življenja.** Človek ima pravico do rojstva in do takega življenja, kakor je po božji volji. Umetno preprečevanje rojstev je zločin. Tudi ni združljivo s človeškim dostojanstvom, da bi zaradi evgeničnih ali plemenskih razlogov družba smela okrniti telesno človeka in mu vzeti možnost razmnoževanja.

2. **Pravica do resnice.** Človek ni žival, zato mora imeti pravico ne le do življenja, temveč da tudi svojega duha hrani z resnico. Pravico ima do poduka in do spoznanja resnice. Pravico ima zahtevati, da drugi ljudje spoštujejo to, kar ima on za resnico. Pravico ima, da je svojemu stanu in razmeram primerno vzgojen tako, kakor ustreza resnici in zdravemu mišljenju, ne pa v umskih zablodah in pokvarjenih nazorih.

3. **Pravica, da drugi spoštujejo njegove pravice.** Vsak človek ima pravico do enakosti pred zakonom, pred družbo, pravico do dela. Pravico ima, da mu družba prizna tisti delež na snovnih dobrinah, ki so potrebne in ustrezajo njegovemu človeškemu dostojanstvu. Družba, ki bi zapostavljala nekoga zaradi njegovega jezika, narodnosti, barve kože — bi žalila njegove naravne pravice.

4. **Pravica, da živi v družbi.** Po svoji naravi je človek družabno bitje in le v družbi more popolnoma razviti svoje telesne in umske zmožnosti. Zato ima pravico, da živi in se oblikuje v družbi. Pravico ima, da je član naravnih in nučnih družb, kakor so družina, država in Cerkev, kakor tudi raznih svobodnih družb, ki morejo prispevati k njegovi blaginji. Pravico ima do stancovskih in strokovnih organizacij in drugih združb, v katerih najde za-

ščito svojih interesov. Kdor mu to pravico odreka, tepta njegovo naravno pravico.

5. Pravico do svobode. Človek mora biti svoboden, da ravna kakor mu veleva njegova vest, sledeč božjih postavam in spoštuječ pravice in čast drugih ljudi. Svoboden je, da si svobodno izbere stan in poklic, da ostane samski ali pa se poroči itd.

Nasprotje tej resnični človeški svobodi je **razbrzdana svoboda**, po kateri človek misli, da ga ne vežejo ne božje, ne cerkvene ne državne postave. Posledica je pokvarjene človeške narave. Razbrzdana svoboda ne ustvarja reda, temveč nered v družbi. V svojih posledicah upropasti posameznika in družbo, ki se ji preda.

6. Pravica do avtoritete. To je že bolj družbena kakor individualna pravica. Ako ima človek pravico, da snuje združbe in društva, ima tudi pravico, da se poslužuje primernih sredstev za ohranitev teh družb. Za ohranitev družabnega reda je potrebna avtoriteta. Vsa avtoriteta ali oblast prihaja od Boga in veže človeka v vesti le toliko, v kolikor se opira na naravni red in je v soglasju z božjo postavo. Toda človek ima pravico, da si po svobodni volji izbere zastopnike in ustanove, ki izvršujejo oblast v družbi in ki skrbijo za splošno blaginjo.

7. Pravica do lasti. Človek ima naravno pravico, da pridobiva, poseduje in uporablja snovne dobrine kot svojo last. Izvor ima ta pravica v človekovem dostojanstvu, po katerem naj vse ustvarjene reči njemu služijo in mu pomagajo do njegovega poglobitnega življenjskega namena. — Pravica do lastnine pa je zvezana z dolžnostmi do družbe. Človek sme tako rabiti svojo lastnino, da je v soglasju s pravico drugih, kakor tudi z zahtevami socialne ljubezni.

Podobno velja kajpada tudi za ostale našete pravice, ki so sicer naravne, toda ne absolutne v tem smislu, da bi jih človek smel rabiti proti pravi pameti ali upravičenim koristim bližnjega. Na primer: V smislu pravice, ki jo imam do svobode, smem svobodno izražati svoje mnenje. Nimam pa zato še pravice, da bi razširjal take novice o bližnjem, ki bi škodovale dobremu imenu bližnjega ali njegovemu premoženju. Tudi nisem opravičen razširjati nauke, ki bi v нравstvenem ali kakršnemkoli smislu bili družbi škodljivi. Uporaba naših naravnih pravic je torej omejena

po razumu, po božjih postavah, po pravičnih človeških postavah in po koristih splošne blaginje.

Poleg osnovnih družabnih načel, ki jih krščanska sociologija črpa iz krščanskega svetovnega nazora in ki imajo nespremenljivo in splošno veljavno vrednost, pa vsebuje tudi **praktična navodila** za reševanje konkretnih družabnih problemov. Tudi praktična navodila imajo seveda svojo osnovo tudi v temeljnem svetovnem nazoru. Tako n. pr. postavlja krščanstvo proti modernemu tehnično-gospodarskemu razvoju, ki gre za tem, da si usunji delovnega človeka, svoj nauk, da človek ne more biti sredstvo, ampak le namen vsega gospodarstva in zato nobena časna družba, tudi država ne, nima pravice, da bi izkoriščala tudi samo enega človeka, ki je ud skrivnostnega telesa Kristusovega. Božje kraljevstvo, za katerega smo dolžni delati na zemlji, je predvsem kraljevstvo pravičnosti in ljubezni, kjer nobena pravica ne sme biti lahkomišleno teptana in se z nobenim človekom ne sme postopati, kakor da bi bil navadno blago ali celo žival.

Socialne okrožnice papežev pa nam mimo tega nasvetujejo v enem in drugem perečem družabnem vprašanju tudi čisto določeno pot, kako doseči ali ohraniti blaginjo družbe. Vzemimo zelo konkretni primer!

Med dvema diametralno nasprotnima družabnima sistemoma, kakor sta kolektivizem in pa gospodarski liberalizem, od katerih prvi gospodarska sredstva uporablja kot instrument za popolno nadoblast nad družbo, a jih drugi smatra za izključni privilegij posameznikov in izbranih družb, — nakazuje krščanski socialni nauk tretjo pot: Organizacijo delovnih stanov, ki omogoča skladno ravnovesje med koristmi poedinca in družbe ter gradi most čez prepad, ki ga je ustvaril razredni boj med delom in kapitalom.

Zakaj ni bilo več uspehov

Opravičeno bo sedaj utegnil kdo reči: Kako je bilo mogoče, da so katoličani s tako lepim socialnim programom, ki tako pravilno človeka postavlja v središče gospodarskega dogajanja, bili tako počasni pri delu za potrebne socialne reforme, večkrat pa celo nasprotni?

Od raznih razlogov bi mogli nekatere naštet:

1. Katoličan je na splošno pristaš ustaljenega obstoječega reda. Vzgojen je k spoštovanju avtoritete, k pokorščini. More pa se zgoditi, da se s temi čednostmi prične pretiravati; človek prične topo slediti pokoravanju tudi tam, ko bi moral svojo vest in pamet vprašati, če je še pametno slediti statičnim formulam, ali bi pa morda ne bilo boljše, da nastopi z lastno pobudo in vrže čez krov, kar je zastarelo in okorelo. Družabna avtoriteta je potrebna in opravičena, toda ne več tam, kjer drži uzakonjeno krivico in zlorabo. Tako se je dogajalo tudi pri socialnem vprašanju. V delavskem gibanju, ki se je borilo za pravičnejše življenke pogoje delovnega ljudstva, premnogi dolgo časa niso videli drugega kakor upor in revolucijo. Mislili so, da je njihova naloga, da branijo "obstoječi red", ki pa je v resnici krivičen nered in je vprav izžival prevrat.

2. Drugi razlog, ki ga najdemo pogosto pri katoličanih in posebej še pri redovnikih, pa je napačno pojmovanje o pomenu napredka in časne blaginje za družbo.

Mnogim se zdi samo po sebi umljivo, da zemlja ni drugega ko solzna dolina, kraj začasnega bivanja, na katerega se ni vredno navezovati. Prizadevanje za izboljšanje gospodarskih pogojev za ljudstvo, delo za dvig narodnega blagostanja se jim zdi prazno izgubljanje časa. Mnenja so, da to niti ni v skladu z božjimi nameni. Bolj umestno se jim dozdeva učiti ljudi pokorščine, potrpežljivosti, vdanosti in pričakovanja posmrtnega plačila. Na zemlji je človek pač zato, da uboga in služi. To stališče se jim je zdelo tem pravilnejše in tem lažje, ker so se z njim znašli vedno na strani tistih, ki so zapovedovali in "vodili" ljudstvo.

Bilo je potreba socialnih papežev, da so zdramili katoličane iz te enostranosti in jim odprli pogled za potrebe ljudstva in za pomen, ki ga ima časna blaginja za dosego večne blaginje. Toda bilo je že mnogo zamujenega. Milijoni so že sledili Marxu, ki je oznanjal, da je vera mamilo za ljudstvo in da so katoličani "dedno obremenjeni" in nesposobni, da bi se z odločnostjo borili za pravičnejši red v družbi.

3. Navedimo še tretji razlog, ki nam vsekakor dela najmanj časti: Prevelika navezanost mnogih katoličanov in večkrat tudi vplivnih cerkvenih dostojanstvenikov na zemeljsko

bogastvo. S tem so samo po sebi postali zavezniki in branitelji bogatinov, od katerih so prejemale bogate prebende. Neredko so se bolj kot bi bilo prav klanjali pred Mamonom in pred "mogočnjaki tega sveta", ki so svojo sebičnost pokrivali s tako zvano darežljivostjo za vero in cerkvene redove.

Na splošno moremo reči, da so ti časi, hvala Bogu, za nami. Uprav svetni in redovni kler se danes zavedata očiščevalnega pomena, ki ga ima prostovoljna odpoved in uboštvo.

Premnogi so postali resnični socialni apostoli ne le z besedami, temveč zlasti s svojim nesebičnim zgledom, skromnostjo in odpovedjo svetnemu bogatstvu. Tudi tukaj sô veliki socialni papeži, ki so katoličane in zlasti duhovščino opozarjali, kaj naš čas od njih zahteva:

"Iz verskih nagibov je Cerkev obsodila razne sisteme marksističnega socializma. Cerkev pri teh obsodbah vztraja, ker je njena dolžnost in njena stalna pravica, da opozarja ljudi na nevarne časovne tokove, ki ogrožajo njihovo večno zveličanje. Toda Cerkev ne more prezreti dejstva, da delavstvo v svojem boju za izboljšanje svojih življenjskih pogojev zadeva ob družabni sistem, kateremu manjkajo ne le vsi pogoji, da bi bil v skladju z naravo, ampak je naravnost nasproten božjemu redu in namenom, ki jih je Bog določil za zemeljske dobrine. Ko torej opozarjamo, da so gotova prizadevanja za izboljšanje življenjskih pogojev delavstva zašla v napačno smer, so nevarna in obsodbe vredna, — pa ne sme biti nikogar, posebno ne kristjana ali duhovnika, ki bi ostal gluha za krike, ki prihajajo iz globine ljudskih množic, ki v svetu, ki ga je ustvaril pravični Bog, kličejo po pravičnosti in bratstvu!" (Papež Pij XII. v božičnem nagovoru 1942 leta).

Niso pa bili le papeži, ki so na katoliški strani pozivali na socialno delo. Naša lastna kritika ne sme iti tako daleč, da bi čisto prezrl plemenito in velike cerkvene dostojanstvenike, duhovnike in laike, ki so se z globokim znanjem in srčno vnemo posvečali preučevanju socialnega vprašanja in se z vsemi močmi borili proti socialnim krivicam svojega časa. Vsem so znana svetla imena škofa Kettelerja, barona Vogelsanga, kardinalov Mermilloda, Gibbonsa, Manninga, Tour di Pina, našega dr. Kreka in toliko drugih! Toda vsi so se morali boriti z mnogimi predsodki v lastnih vr-

stah. Še po objavi okrožnice "Rerum Novarum" (1891) ni nasprotovanje proti socialnim reformam na katoliški strani čisto prenehalo, kakor je ugotovil Pij XI. štirideset let kasneje: "Nauki Leona XIII. so bili od mnogih in plivnih katoličanov sprejeti z nezaupanjem. Pohujševali so se nad njimi. Ljudje, ki so bili preveč zavarovani v preteklost, so s prezirom sprejemali novo socialno filozofijo. Boječi duhovi, ki so se bali povzpeti se na tolike višine". (Pij XI. v okrožnici Quadragesimo anno 1931).

Danes, ko gledamo celoten razvoj socialnega gibanja v preteklih sto letih, popolnoma razumemo besede Pija XI. "Odpad delavskih mas od Kristusa je škandal za Cerkev". Cerkev, ki je ustanova Kristusova, ki je kot Bog-človek na zemlji nastopil kot preprost delavec-rokodelec, verjetno ne bi doživela tolikšnega odpada delavskega proletariata, kakor se je to zgodilo v zadnjih sto letih, ko bi škofje in duhovniki na splošno imeli prostodušnost nekdanjih cerkvenih očetov in primerno ožigosali grabežljivost in sebičnost posedujočih slojev. Ker pa se niso v pravem času postavili za zatirane in izkoriščane, je prišlo do "škandala". Krščanstvo je prišlo ob veljavo ne le pri mnogih delavcih, temveč tudi pri velikem številu družbosolovcev.

II. POGLED V BODOČNOST

Socialno vprašanje jutri

Socialno vprašanje bo imelo jutri in v bližnji bodočnosti še vedno isti obraz, kakor ga ima danes: revolucionarnega. Delavskega gibanja ne bo mogoče omejiti na eno državo, niti na en kontinent. Zajelo bo ves svet. Pravna in politična zgradba družbe, kakor so jo pred 20. stoletji zgradili Rimljani, ki jo je prevzela Evropa in polagoma ves svet, se ma je pod pritiskom gospodarske revolucije, ki zahteva novih družabnih ustanov. Človeštvo je zašlo v krizo, ki že dolgo traja in se vedno bolj stopnjuje. Nespametno bi bilo, ko bi tega ne hoteli videti ali pa mislili, da se bo kar sama od sebe končala.

Toda tudi v bodoče še tako globoke družabne mogoče odpraviti z novim obče državljanskim pravom, kakor se je to zgodilo v francoski revoluciji 1789 leta, ko je tretji (meščanski) stan postal polnopraven politični činitelj. Potrebna bo sprememba družabnih ustanov.

Toda tudi bodoče še tako globoke družabne reforme ne bo mogoče učinkovito izvesti brez npravstvene reforme. To je trajna naloga sedanje in bodoče družbe. Brez reforme sre in duš, brez spoznanja in priznanja, da mora biti človek cilj ne pa sredstvo gospodarstva, bo bodoča družba zašla pod takšno tiranijo vse-mogočne, tehnično do viška zgrajene države, kakor je še ni doživelo človeštvo.

Kot gotovo pa se nam zdi, da se delavski razred ne bo ustavil na pol pota. Njegov socialni in gospodarski dvig se bo nadaljeval, dokler ne bo prej ali slej dosegel mesta, ki mu v družbi pripada.

Velika napaka bi bila, ko bi drugače mislili. Zato je pametno in potrebno, da vsi, ki so jasnih misli, ravnih src in prave volje prisluhnejo utripu našega časa in zastavijo svoje moči, da bodo bodoči rodovi živeli srečnejše, mirnejše, bolj človeško življenje, kakor pa ga pozna naš čas.

Vloga Cerkve

Cerkev je drago plačala brezbriznost, da ne rečemo izdajstvo toliko svojih vplivnih "vernikov". Nič ne koristi to prikrivati. Boljše je priznati in se iz preteklih napak učiti za bodočnost.

Papeži so storili svoje. Njihova zasluga je, da se marksisti danes ne morejo postavljati, da so bili izključna sila, ki je nagnila države, da so se lotile socialnih reform.

Danes je drugače. Socialno delo katoličanov je očitno in ga vsi objektivni činitelji priznavajo. Omenili smo že, da raste tudi v nekatoliških krogih zanimanje za katoliško socialno stališče. Katoliška Cerkev ima namreč dve prednosti, ki jih druge socialne šole nimajo. To je njen nauk, ki spravlja v pravilno ravnovesje odnose med poedincem in družbo; druga pa je mistična osnova družbenega pojmovanja, ki more biti vir največje delavnosti: Vsi ljudje so udje skrivnostnega telesa Kristusa! Reveži, zatirani, bolni in trpečji pa so v tej skrivnostni ljubezenski skupnosti privilegirani stan, vreden prav posebne pozornosti in ljubezni. "Naši gospodje in naši učitelji", kakor je o siromakih govoril sv. Vincenc Pavelski. "Kar ste storili najmanjšemu izmed mojih, ste meni storili", pravi Gospod. Prednost Cerkve pred drugimi je njena nadnaravnost; so nadnaravni nagibi, zaradi kate-

rih naj njeni verniki prav ravnaajo in so nadnaravna sredstva, ki naj pomagajo volji do izvrševanja socialnih čednosti.

Posebno pa je treba poudariti pomen ljubezni v krščanskem svetu. Ljubezen podpira, dopolnjuje in usovršuje pravičnost in se more med krščanskimi ljudmi dvigniti v nadnaravni red vere in milosti. Krščanska ljubezen znači ljubezen do Boga in ljubezen do bližnjega. Je to ena zapoved in ena krepost. Ni mogoče dvigniti do večjega dostojanstva medsebojne ljubezni med ljudmi, kakor je to storil sam Odrešenik. In ni mogoče najti močnejše in trdnjše vezi med ljudmi, kakor je ljubezen. Ljubezen družii srca, to je njena najodličnejša socialna funkcija.

Vendar bi bilo povsem zgrešeno, ko bi kdo mislil, da Cerkev namerava socialno vprašanje reševati zgolj na osnovi ozko pojmovane

ljubezni, le z osebno dobroto in dobrohotno zaščito, ki jo močnejši nudi šibkejšemu. Ljubezen predpostavlja pravičnost. To je, kar zahtevajo papeži. Ljubezen presega pravičnost, toda jo predpostavlja in je ne nadomešča.

Ni nobenega dvoma, da raste vpliv Cerkve na delavske množice. Mnogo se je obrnilo na boljše. Cerkev je zopet na pohodu in nič je ne bo ustavilo.

Imamo vedno več slučajev, ko se ljudje vračajo v Cerkev vprav zaradi njenega socialnega nauka in zaradi njene delavnosti v prid delavskega razreda. Čim bolj bodo drugoverci in oni, ki jih je sovražna propaganda oddaljila od Cerkve, spoznali njen pravi, materinski obraz, več je upanja, da se bliža čas, ko bodo govorili kakor apostoli Odrešeniku: Kam naj gremo? Ti imaš besede življenja!

IVO KOROSEC

KOTA 1066

“Razumem, gospod stotnik!” mu je ostro siknilo skozi zobe. Noge so se mu sprožile in modra bluza se mu je napela na prsiah; potem se je pokrtil in naglo odšel iz pisarne.

“Torej spet nič!” si je grizel ustnice Andrej.

“Že v drugič nič!” Jezno je potisnil pod kapo šop las, s katerimi ga je dražil veter, ter zavil proti postaji.

“Nemogoče gospod poročnik, predvidena je večja ofenziva!” še vedno so mu zveneje v ušesih stotnikove besede.

“Prekl...” Andrej sam ni vedel, na koga bi se jezil.

“Hm, večja ofenziva; le kolika časa zopet. Pa tako zatrdno ji je obljubil, da pride to nedeljo. Že skoro pol leta je ni videl, svoje Vande. No, sedaj je pa spet dober za en mesec.”

“Svoje Vande”, se je nasmejal.

“Mm. Saj niti ne ve, če ga ima sploh rada, pa jo že imenuje svojo. Samo dvakrat je govoril z njo in eno pismo sta si zmenjala, pa to je že dolgo. Bog ve, če še misli nanj?”

Takrat prvič jo je dohitel tam pod

klancem, ko je šla od maše. Samo dobro jutro sta si voščila in nekaj vsakdanjih besed, pa je že zavila na stezo proti domu. Nekaj bi ji Andrej še rad povedal, pa — kaj, ko je tako hitro odšla. Tam na ovinku se je oziral za njo in tudi Vanda se je obrnila prav takrat.

“Morda, morda pa tudi ona misli name?” V očeh mu je zasijalo in usta so se mu kar sama razlezla v nasmeh.

“Škoda, da je nisem prej dohitel.”

Zadnjič, ko je bil spet doma, pa jo je kar počakal tam ob meji za domačim vrtom. Že mrak je bil in skoro se ga je ustrašila. Takrat ji je povedal, da jo ima rad. Tudi v njenih velikih sanjavih očeh se je zganilo nekaj, da ji je zago-relo na licih...

Nekaj dni za tem ji je pisal. In potem čez dolgo je dobil odgovor. Tudi ona mu je zaupala, čisto nalahno, vendar toliko pa že, da lahko ve, da misli nanj.

“Bog ve, če še misli?” se je zbudilo Andreju.

“Oni Fležarjev jo tudi zalezuje, da je ni že pritegnil nase”, se je zbal.

‘On je bližje in je lahko večkrat do-

ma". Andrej pa je tako daleč in še v udarnem bataljonu. In prav v zadnjih mesecih so vedno na pohodih. Nikoli ni časa, da bi pogledal domov, še takrat, ko zaprosi, ni nič."

"Razumem, gospod stotnik!" je vedno njegov odgovor. I, kaj pa naj bo drugega. Toda ni lahko razumeti, pa mora, vojak je. Vanda pa tega ne bo razumela.

"Zakaj pa drugi pridejo? Saj mu ni dolg čas tam gori, gotovo ne", bo modrovala. "Vojak je in še častnik, ni mu težko najti družbe."

"In oni Fležarjev se ji bo še lažje približal. Morda — morda se ji je že..."

Andreja je dvom kar dušil.

Zadnjič, ko je Dragarjev dobil dopust, in mu je Andrej izročil pozdrave za njo, je komaj utegnula, da ji je povedal, nič pa ni odgovorila ali povprašala po njem. "Veš, s Fležarjem se pa tako prijazno pozdravita", mu je ponagajal Dragarjev.

Andreja je zbdlo.

"Seveda, prav mu je, kaj pa sega tako visoko. On, Andrej, kajzarjev sin, pa Dobnikova Vanda; saj ni mogoče."

Andrej je skoraj klonil. Tako skromen se je zdel sam sebi.

Toliko gruntarskih oči se natika nanjo. Fležarjevi imajo pa gostilno in še dva grunta.

Andreju so se stisnile ustnice in glava mu je klonila, kot da ga je sram očetove hiše.

Pred njim je zrasla Dobnikova Vanda, ono vitko nasmejano dekle, z dolgi mi temnimi lasmi; sanje in bolečina njegova — — —

"Pa kaj morem za to, če nimam grunta", se je izravnal.

"Saj ga tudi oni še nimajo. Če ga pa bodo kdaj imeli, bo to le dota; sami si ga ne bodo prislužili."

Popravil si je epoleta in zvezda na rami se je zasvetila.

"Saj sem častnik". — Prvič se je zavedel tega naslova. "Nisem podedoval te zvezde in tudi prigoljufana ni, kot je Fležarjev grunt", je ponosen Andrej.

"Moram jo dobiti, pravico imam in

tudi brez zvezd bi jo imel, saj ljubezen se ne meri z grunti. Dobnikova Vanda mora biti moja, mora, naj velja kar hoče!"

Vlak se je pognal na postajo.

"No, s tem bi se že lahko peljal", Andreju kar noče v glavo, da ne bo jutri doma.

"Nemogoče, gospod poročnik!" Stotnikove besede mu razbijajo v glavi.

"Saj se zna odpovedati, pa vendar. — in ravno sedaj, ko je on zaprosil za dovoljenje, mora biti zopet ofenziva."

Kakor priklenjen se zdi Andrej, ko gleda za odhajajočim vlakom.

"O, da bi bil samo vojak, ne bi mu bilo težko odtrgati se za nekaj dni; nihče bi ga ne pogrešil. Z vodnikom bi se že pogovorila. Tako pa — —"

"In — vendar", se mu je spet zbudilo, "za eno noč. Stotnik bi niti ne slutil. Če bi vzel naslednji vlak, bi bil pred polnočjo že doma. Do jutra bi se pa že lahko vrnil. Nihče ga ne bo pogrešal."

Kot bi se zbal lastne misli, se je Andrej nemirno ozrl okrog sebe. Potisnil si je kapo na desno uho, popravil revolver ob pasu in odhitel v svoje stanovanje.

* * *

Že davno je pri podružnici sv. Miklavža odbilo enajst, ko je hitel Gornikov Andrej po ozki stezi tam od glavne ceste. Ubral jo je kar pod hribom. Ne bi rad srečal koga iz vasi, kajti domov ne namerava; ne utegne.

Zavil je preko potoka in se vzpel v breg.

"Še nekaj metrov pa bo na vrhu in potem nima več daleč do Dobnikovega mlina."

Srce mu je močno udarjalo in vroče mu je postalo.

"Bog ve, ali še misli nanj, ali mu bo odprla?"

S kapo je potegnil preko potnega čela in razpel tesno bluzo in se še urneje pognal v breg.

Luna mu je mežikala izza Javorškega vrha in nekje za senožeti je zalajal srniak. Kakor skrivnostne bele žene so bile srebrne breze onkraj jase, med ka-

tere se je pognal Andrej. Na hribu pri križu je obstal. Zazrl se je v dolino, ki se je kopala v mesečini. Iz drevja se je belila Dobnikova domačija. Vse je bilo mirno, le kipeče srebro, ki se je prelivalo preko mlinskega kolesa ob hiši, je šumelo.

S polnimi prsi je Andrej zajel večerni hlad, ki je zavel tam od gozda. Po mladem resju in praproti je zadišalo.

"Vanda!" mu je zaigralo na ustnah. "Sedajle me gotovo ne pričakuješ."

"Morda mi niti odprla ne boš, ko me boš spoznala", ga je stisnilo v grlu. "Ali pa bom dobil celo njega tam pod oknom."

Potisnil si je revolver ob boku in popravil razpeto bluzo ter se urno spustil navzdol. Prestregel je ovinek in se med njivami pognal do potoka, ki ga je kar preskočil. Previdno, da ne bi zbudil kakega psa, je obšel cestarjevo bajto. Z nekaj koraki je premeril Dobnikov vrt in se potegnil do trte ob hiši.

Obstal je. Pridržal je sapo, se ozrl okoli in poslušal.

Vse mirno. Le voda tam za hišo se igra v škodljah in stope enakomerno štejejo udarce. Ob gredi se je ospelo hruškovo cvetje, da so beli cekini obsuli Andreja. Z okna mu je zadišal rožmarin.

Še enkrat je pogledal okoli, da ga morda kdo ne zalezuje. Previdno je odmaknil rožmarin in sredinec desnice se mu je lahko dotaknil hladnega stekla.

"Vanda!", je komaj slišno dahnil. Skoraj se je bal, da se bo prebudila.

Še enkrat je potrkal, nekoliko močnejše.

"Nič."

"Kaj pa, če bo huda, ali pa se mu smeje za rožami in ga bo potem osmešila pri Fležarju."

"Ne, ne, mora mu odpreti, samo, da bo zvedel, kako je z njo; če ga ima še rada, če še misli nanj. Ali pa, če ga pahne od sebe" —

"Vanda, odpri, jaz sem, Andrej," se mu je skoro tresel glas, ko je zašepetal med nageljne.

Zdelo se mu je, da se je v sobi nekaj

zganilo. Nemirno se je ozrl, da bi ga morda kdo ne motil. Pomislil je na Fležarjevega.

Nekaj belega se je ovilo za steklom in — in okno se je lahno odprlo.

"Joj, Andrej!" — je začudena dahnila skozi rožmarin.

"Vanda!" — njegova roka je iskala njeno.

"Ti tukaj in ob tej uri?" — je boječe šepetala.

"Kajne, da nisi huda name, Vanda. Veš, prej nisem mogel."

"Joj, če naju kdo vidi, Andrej!"

"Vanda, saj bom precej šel, samo reci mi, da — da si še moja, da še misliš name in — da oni Fležarjev — —"

"Andrej!" — ga je ustavila. Morda še bolj zato, ker je bil preglasen.

"Vanda, kajne da si moja, samo moja", ji je zašepetal.

"Tako sem se bala zate."

"Veš, nisem mogel prej," so hitela vroča ustna, "tudi sedaj sem šel brez dovoljenja."

"Andrej!" — se ga je skoro ustrašila.

"Saj ne bo nič hudega! Do jutra bom že nazaj. Veš, moral sem, tako nisem več zdržal. Saj nisem verjel, pa vendar, bal sem se zate, ne, hotel sem, da mi ti poveš resnico — jaz ali oni" — —

"Nikoli, Andrej, nikdar ne bom njegova," se je sklonila k njemu, da so se mu njeni temni kodri vsuli na rame. — Med nageljni je zagorel poljub.

"Andrej!"

Odlomila je rdeč nagelj in mu ga zataknila za gumbnico.

"Hvala, ti moje dekle!" ji je poljubljal mehko roko. "Tako sem srečen, Vanda!" — —

"Pa kmalu se vrni," mu je šepetala, ko se je poslavljal. "Vsak dan te bom pričakovala."

"Kmalu Vanda, kmalu bom zopet pri tebi."

Nekje za senožeti se je zasmejala sova.

Andrej bi zavriskal, da bi se zbudila vsa dolina, tako je igralo v njem, pa se je zdržal. Preblizu je še bil in bi morda spoznali, kje je vasoval.

Kar tekel je čez vrtove, se pognal čez potok in se vzpel navkreber. Na jasi pri razpotju je obstal.

"Ali bi še domov skočil za trenutek. Kar čez hrib bi jo ubral, bi bil prej. Oh, pa saj bi se ga ustrašili, ko bi potrkal ob tej uri in — ne utegne. Do jutra mora biti nazaj."

Naglo se je obrnil in se še hitreje pognal med resjem. Na vrhu, ko se je cesta prelomila, je obstal. Ozrl se je nazaj v dolino.

Kakor pravljichen grad se mu je zdel Dobnikov dom med cvetočim drevjem, ki se je kopalo v srebru. Vse bolj živahno so udarjale stope in voda je kar zvonila preko lesenega kolesa.

"Vanda!", so se mu zaokružile ustnice.

"Morda še vedno sloni pri oknu in ga celo vidi tu gori."

Kar samo se mu je vzdignilo v prsih in zavriskal je, da je bila vriska polna vsa dolina.

"Jujuhuuuu," se je odbilo tam iz kota za senožeti.

Nekje za ozarami je zbudil vrane, da so se plašne prepeljale na drugo reber.

"Zbogom, ti moja sreča, sladko spanč-kaj," ji je pomahal s kapo. Poljubil je rdeči cvet na prsih in se utrgal po klanču.

Nič ni čutil leščevja ob stezi, ki ga je opletalo.

"Da ima dekleta, ki ga čaka zvesto, ah, ta misel je tako lepa. Sedaj jo lahko imenuje svojo."

Steza je zavila v polje.

"Da bi le ujel prvi vlak, pa bo vse dobro. Nihče še slutil ne bo, kakšen "pohod" je naredil Andrej to noč.

Previdno si je popravil rdeči nagelj, da ga ne bi izgubil, in se še bolj zagnal po ozki stezi. Tam za Javorškim vrhom so se utapljale zvezde.

"Gospod poročnik, stotnik Vas je klical". Andrej je prebledel.

"Že dolgo!?" Kot bi hotel zvedeti vse v eni sapi, je zadril oči v svojega ordo-nansa, ki ga je čakal pred stanovanjem.

"Ponoči je sklical vse častnike, menda bo zopet pohod."

Po Andreju je zagomazelo in pot je

čutil na čelu. Z roko je potegnil preko obraza in mirno dejal: "Že dobro Milan, pojdi." Ni hotel fantu pokazati, kar je čutil.

"Prekleta, — ni mogel počakati jutra."

"Nič, javim se mu, takoj grem k njemu, naj bo karkoli."

Kar z robcem si je obrisal prašne škornje in omočil neprespance oči, potegnil kapo nekoliko na čelo in zavil proti pisarni.

Pred vrati je obstal. Prisluhnil je. Še enkrat si je potegnil bluzo, naravnal pas in odločno potrkal.

"Naprej!"

"Dobro jutro, gospod stotnik!" je pozdravil Andrej.

Počasi je poveljnik dvignil glavo iznad razprostrtega zemljevida pred seboj, namršil čelo in ustnice so mu čudno zaigrale.

"Vi, gospod poročnik. Nekoliko pozen ste."

"Gospod stotnik...!"

"...Dovolj! Javite se mi po končani akciji! Sedaj se pripravite za pohod!" Njegov glas je bil trd in tisti nasmeh je zbodel Andreja.

Sam ni vedel, kdaj je bil zunaj. Še vedno je držal kapo v roki in žila na sencih mu je močno udarjala.

"Po končani akciji!", mu je šumelo v glavi. Ali ga bo kaznoval pred celim bataljonom — —?

"Naj bo, kar hoče. Povedal mu bo, kje je bil, potem pa naj naredi karkoli."

"Saj prizna, da je grešil in tudi kazni se ne bo branil, toda — dokazal pa mu bo, da je vojak. He, Gornikov Andrej ni mevža!"

— — —

"Naš cilj je zavzeti koto 1110 med Vipavsko dolino" — razlaga stotnik zbranim častnikom svojega bataljona, ki se je ustavil v Podtisovcu.

"Mislim, da ne bo ravno trdega odpora kljub močnemu sovražniku, ki je utrjen v skalah."

"Glavni napad bo izvedel II. bataljon, ki se premika od kote 1495 in IV., ki bo presenetil sovražnika od k. 1001. Po

končani borbi se vsi bataljoni pomaknejo v Ajdovščino.”

Fantje so kar veseli. Še zadnji udar, pa bo zopet nekaj dni mir — in pa, šli bodo iz tega skalovja. Tako so že siti tega kamenja.

“Vendar, pred tem pa bomo imeli še male praske”, je zopet povzel poveljnik.

“Sovražnik se je zavaroval z močnimi zasedami, ki pa so oborožene le z lahkim orožjem.

Tretja četa zavzame koto 969, peta udari na koto 1066, trinajsta pa napade sovražnika na koti 1127. Dovolj bo, če pošlje vsaka četa le en vod v napad, ostala dva pa jim pošljem za hrbet. Pričan sem, da se sovražnik ne bo upiral in računam na ujetnike. K vsaki četi je dodeljen en težki minometalec. Ura napada bo 0,15 minut, ravno pred vzhajajočim mesecem.

Rakete: rdeča napad, zelena pomoč, bela, kota zavzeta. Zbor bataljona bo zopet pri mlinu med koto 989 in 1066. Spoznavni znak je: Grad-Gorica.

Tako! Še kakšno pojasnilo?” — je končal stotnik.

Častniki se spogledujejo.

“Nič? Torej pripravite čete.”

— — —

“Kota 1066”, je ponovil nadporočnik 5. čete. “Kdo izmed vodnikov se javi za napad?” —

“Jaz, gospod komandir!” — je odločen vodnik drugega voda.

“Dobro. Povelje vam je jasno, gospod poročnik.

“Da!”

“Pripravite fante, medtem bom preštudiral specialko.”

“Tako! za vami krenem z ostalo četo” — je stisnil roko komandir svojemu vodniku.

“Razumem, gospod nadporočnik” — je pozdravil Andrej in stopil na čelo dolge kolone, ki se je kmalu izgubila v borovcih za cesto.

“Pokazal mu bom, koliko velja vodnik drugega voda pete čete.” Andreja še vedno grize tisti stotnikov nasmeh.

“Da bi le kota ne bila prazna. Udaril bom nanjo kot jastreb, da ne bodo vedeli na katerem koncu puške je cev.”

V Andreju kar gori. One stotnikove besede ga žgo in tisti prezirljivi pogled...

“Da, po končani akciji. Stopil bom predenj kot vojak, če me ne bodo podrli v teh skalah. — Bojazljivca me ne bo videl pred seboj.”

Molče stopajo fantje za svojim vodnikom. Noč med borovci je tiha in temna, kakor v ječi, le včasih pade iskra pod okovanim čevljem, ali se spotakne noga ob nerodni korenini.

V velikem loku so fantje obšli prvi hrib in se spustili v dolino. Previdno so presedlali peščeno pot ter postali ob studencu.

“Desetarji naprej!”

Šepetajoče vodnikovo povelje gre od vojaka do vojaka.

Andrej je dal še zadnja navodila podrejenim, potem je obšel dolgo kolono, kot bi vsakemu hotel reči: “Le pogum, korajžno, saj sem jaz z vami.” To so fantje vedeli, zato so bili kot levi; nanje se je Andrej lahko vedno zanesel.

Vod se je vzpel v breg.

Počasi se pomikajo težki čevlji, kot bi merili razdaljo do sovražnika. Pritajeno sopejo fantje v noč. Nekaj pod vrhom so postali. Kolona se je razvila v dolgo vrsto in skoro obkrožila koto.

Počasi, kamen za kamnom grabijo roke in kolena previdno štejejo korake. Kakor levi čakajo fantje pod vrhom med skalami. Dih jim je zastal v grlu; usta poslušajo. — — —

Andrej je sredi vrste. Priplazil se je prav pod zadnje škrbine; tu je obstal. Obrisal si je moko čelo in naslonil glavo na mrzli kamen. Pod prsi mu počiva brzostrelka; v desnici mu čaka bomba.

Tam za smrekami na vzhodu se svetli. “Kaj že luna vstaja?” Kar prehitro se zdi Andreju, čeprav bi že rad videl, da bi se začelo.

Pogledal je na uro. Rumena kazalca sta se nagnila čez polnoč.

“Še nekaj minut in...”

Srce mu močno razbija. Žila na sencih se je napela, usta drhte...

Po ozki dolini teh barvnih mas pa leži tanka meglica, kakor dolga bela kača. Za hip se je ozrl v noč pod seboj. Še nikoli se mu ni zdela tako lepa. Zelen-

kasto srebrne mogočne bukve na levi posute z diamanti, na vzhodu pa črno baržunaste smreke v senci zlata, ki kipi za njimi.

“Vanda, ti moje dekle! Potem, — potem bom zopet prišel k tebi in ponosna boš name, čeprav nisem gruntarjev, kajne da?” Preko skalovja se mu je utrgala misel in hitela k dekletu. “Če pa omahne v tem kamenju, jim povej, da tvoj fant ni bil mevža.” — — —

Veliki kazalec je skoro zarisal uro napada 0.15 minut. Andrej je otipal oveli nagelj v žepu in ga naslonil na vroča ustna.

Potem so se mu prsti prikovali na orožje, upognil je hrbet in noga se mu je uprla ob skalo.

V tem je siknila rdeča raketa — — —

“Le kako je opravila peta četa”, je radoveden stotnik. “Samo kratek rafal se je utrgal iz njene kote. Morda niso niti naleteli na sovražnika. Sedaj bi se že lahko vrnili.” Poveljnik postaja nestrpen.

“Ostali dve sta dobro opravili. Tretja mu je privedla celo dva ujetnika. Iz 13 je sicer dobil podnarednik malo prasko, pa ni nič nevarnega.”

“Zdi se mi, gospod stotnik, da prihajajo,” je opozoril komandir težke.

Iz teme ob robu gozda so se risale črne sence na osvetljeni jasi.

“Stoj!”

“Grad!” — je vpadla predhodnica.

“Gorica!” — je bil stražarjev odziv.

“Kako, gospod nadporočnik,” je nestrpen poveljnik. “Imate tudi vi kaj plena?”

“Da, gospod stotnik!” — je kratek komandir.

“4 brzostrelke, 6 pušk, strojnic in 12 ujetnikov.”

“Čestitam, gospod komandir!”

“Kaj je?” — Stotniku je obstala roka.

“Vodnik drugega voda...”

“...je ranjen?”

“Da, gospod stotnik, v desno ramo je dobil rafal. Težko bo z njim. Veliko krvi je že izgubil.”

Poveljniku se je potegnil obraz.

“Prostovoljno se je javil za napad s

svojimi fanti in sijajno ga je izvedel,” razlaga nadporočnik.

“Zasedi se je približal v neposredno bližino, jo obkolil in presenetil, da se še zavedli niso. Niti strel ni padel. Vsa zaseda je bila ujeta. Vendar pa se je v temi posrečilo dvema zbežati in eden od njiju je spustil rafal; namenjen je bil — poročniku Andreju.”

Komandir je utihnil.

Kakor črni pogrebci so bili fantje, ki so nosili svojega vodnika. Nihče ni znil besede: še okovani čevelj ni škrunil ob kamen, da bi ne zdramil miru, ki je sanjal v grapi. In skale tam nad smrekami so spale kot zakleti čarobni grad ter metale svoje dolge sence prav tja do jase. Pod njimi se je prelivalo srebro v studencu.

Poveljnik se je sklonil k ranjencu. Srebrno bled je bil Andrejev obraz in ustnice so bile lahno nasmejane. Zaprte veke so se zganile.

“Gospod — stotnik”, je komaj slišno dahnil.

“Čestitam, gospod poročnik, junak!”

Odločni poveljnikov glas je zbudil mrtvo grapo. In njegova desnica je poiskala vodnikovo.

Na Andrejevih ustnah se je zarisala sreča in luna se je igrala na njegovem voščenem obrazu.

Ko je tretjič po tej ofenzivi stal udarni bataljon na zbornem mestu in poslušal govor svojega poveljnika, je bil že tudi Andrej med svojimi fanti. Pa, to pot stotnik ni razkrival vojakom njihove napake, niti ni ponavljal mrzlih vojaških pravil. Ne, vse bolj vesel je bil njegov obraz kot navadno. O uspehih bataljona je govoril in o vrlinah fantov; nekatere je celo pohvalil.

In ko je štabni poročnik klical imena odlikovancev, je bil Andrej med prvimi. Stopil je nekaj korakov naprej ter se visoko zravnal. Lica so mu gorela v pričakovanju, misel pa mu je ušla tja daleč v ono dolino pod Javorški vrh.

“Vanda!” Drhteče ustnice so mu skoraj izdale njegove misli.

In prav tja, kjer je v tisti noči za-dehtel rdeči nagelj, mu je poveljnik bataljona pripel odlikovanje.

60 let dela za slovenski narod

Politika in politiki po navadi niso na dobrem glasu. Nemci so rekli, da je politika: "ein garstig Lied", Slovenci pa smo šli še dalje in politiki vzdeli oznako, ki je ne prenese čeden papir. Vendar je resnica, da je politika dandanes pri vseh narodih sveta potrebna: potrebna pri narodih in državah, ki na političnem torišču urejajo domače razmere in razmere s sosedi potem, ko so že dosegli svoj temeljni politični ideal, politično samostojnost, potrebna pa še bolj narodom, ki se morajo za svoje osnovne pravice boriti in svoje osnovne zahteve uveljavljati. Politika ni namreč nič drugega kot delo za dobrobit naroda.

Slovenska politika potemtakem, je delo za vsestransko dobrobit slovenskega naroda.

Slovenska politika je morala vedno računati s posebnimi težkočami. Glavne izmed njih niso naša krivda.

Slovenci smo menda najmanjši narod v civiliziranem svetu. Slovenski narod se je naselil na zelo nevarnem koščku sveta, na kraju, kjer se stikajo slovanska, germanska in romanska rasa, na kraju, kjer se križajo gospodarski in politični interesi številčno močnih narodov. Prav tako ni imel svojega plemstva in ne svojega kapitala. Graščak in podjetnik sta bila tujega rodu, ki nista imela ne smisla ne srca za narod, med katerima sta živela. Meščanstvo je bilo prav tako do malega tujega mišljenja in polno predsodkov do ljudstva, ki mu je končno ostala le cerkev, kjer je poleg božje besede dobilo tudi skromno izobrazbo in gospodarske pobude. Stoletna razdelitev slovenskega ozemlja na avstrijske kronovine, kjer je, razen na Kranjskem in Goriškem, bilo v manjšini in skoro brezpravno, je hudo ovirala enotno delo za osnovne narodne pravice. Ne med zadnjimi težavami moramo omeniti prislovično neenotnost Slovencev ne le v manj pomembnih dnevnikih vprašanjih, ampak tudi takrat, kadar je bilo treba polagati osnovne kamne slovenske politike za dolgo dobo naprej. Slovenci smo stoletja dolgo pripadali avstroogrski monarhiji, ki je bila za naše narodne zahteve slabša kot mačeha. Avstrija je hotela biti nemška država, zatorej

ni hotela ničesar slišati o zahtevah narodnih manjšin ali celih nenemških narodov, ki so živeli na nješem območju. Zlasti Slovenci so bili zapostavljeni in izpostavljeni potujčevanju iz dvez razlogov: prvič, ker so bili majhni in zato malo nevarni, drugič pa, ker so bili na poti nemški ekspanziji proti Jadranu, ki je postajala vedno jačja. V teh izredno težavnih okoliščinah se je morala gibati slovenska politika v prvi dobi, ki je končala z razpadom Avstrije. Druga doba, ki je začela z nastankom Jugoslavije, je prinesla nove naloge in naložila nove borbe za slovenske pravice, ki jih tudi v novih razmerih nismo v celoti dosegli, in ki se je osredotočila v borbo za pravično ureditev nove države, v kateri bi Slovincem bile zagotovljene pravice slovenskega naroda. Te borbe so bile težke in grenke — in če bi bilo več iskrenosti drugod, bi jih ne bilo treba — in so samo pospešile razpad mlade Jugoslavije, na katere razvalinah je zavladal komunizem, ki bo, upajmo, rodil vsaj to dobroto, da se bo v krvi in trpljenju prekaljeni narod pokazal dozorelega za sklepe, ki jih bo treba narediti, ko bo rdeča kuga prešla v zgodovino.

Malo zgodovine

Da nam bo razlaga poznejših dogodkov jasna, posežimo za poldruge stoletje nazaj. Takrat so se namreč pojavili med Slovenci prvi znaki samostojne slovenske politike. Cesarica Marija Terezija je ukazala ustanovitev splošnih ljudskih šol, njen sin Jožef II. pa je odpravil podložništvo in izdal pod vplivom ideje prosvetljenosti med mnogimi neumnimi tudi marsikatero pametno odredbo. Tem "novotarijam" je dala močno pobudo francoska revolucija, ki je strmoglavila absolutizem in fevdalizem in uvedla v državno upravo ustavni sistem. Fevdalnega gospodstva rešen mali človek je začutil potrebo po uveljavljanju, ki bi mu pomagalo do še večje svobode in pravice.

V tem času so živeli v Ljubljani trije možje, ki so slovenskemu imenu pomagali na dan: žiga baron Zois, tujerodec, pa velik prijatelj Slovencev, pisatelj Anton Linhart in pesnik ter časnikar Valentin Vodnik. Vodnik je leta 1797

začel izdajati prvi slovenski časopis "Lublanske Novice". Kmalu nato so se začele Napoleonove vojske, ki so končale s trenutnim porazom Avstrije in ki so postavile važen mejnik v političnem življenju Slovencev: ustanovitev kraljevstva Ilirije, ki je imelo svoj sedež v Ljubljani in ki je obsegala tudi velik del slovenskega ozemlja. Napoleon sicer ni "oživil Ilirije" zato, da bi pomagal Slovincem do političnih pravic, saj je bila mišljena kot vojaško in gospodarsko zaledje Napoleonovega imperija, vendar je slovenski živelj v teh kratkih letih (1809—1813) svobodno zadihal in slovenski misli so se položili temelji, ki jih ni bilo mogoče več zabrisati. Slovenščina je bila enakopravna s francoščino, nemščino in italijanščino in dobila je svoje mesto v šolah. Celo univerzo je takrat dobila Ljubljana. Navdušenje za Francoze se je sicer zaradi velikih dajatev za Napoleonovo armado spremenilo v sovraštvo, misel na slovensko pravico pa je od tedaj živela.

Po Napoleonovem porazu je "Ilirija" v nekoliko spremenjeni obliki še obstajala do leta 1849, vendar je zavel nad Avstrijo zopet dih strupenega absolutizma, ki je onemogočil vsako politično udejstvovanje avstrijskih narodov. Kljub političnemu mrtvilu je Bog dal v tem času našemu narodu celo vrsto mož, ki so na kulturnem polju zaorali v celino. Učenjaka **Kopitar** in **Miklošič** sta veliki svet seznanila z nami, domači pisatelji in kulturni delavci pa so zbužali narodni čut med ljudstvom. Naj omenim le **Slomška**, ki je sprva na Koroškem, potem pa v Mariboru odločilno pripomogel, da se je v teh krajih slovenski živelj ohranil in okrepil. Mohorjeva družba, sad Slomškove ljubezni do naroda, je mnogo pripomogla, da je naš narod vzljubil tiskano besedo; saj so Mohorjeve knjige polagoma kar preplavile slovensko domovino. Leta 1919 so prišle v 95.000 slovenskih družin. Kranjska je v tem času dala prvaka slov. pesnikov, **Prešerna**, ki je dokazal, da je do takrat prezirani slovenski jezik zrel, da se v njem izražajo najlepše pesnikove misli. Ta doba nam je tudi dala moža, ki je na političnem in gospodarskem polju bil slovenska vodilna osebnost: **dr. Bleiweis**, ki so mu vzdeli časten naslov "oče slov. naroda". Bleiweis je leta 1843 začel izdajati "Kmetijske in rokodelske novice", sprva vsled diktature strokovno leposloven list, ki pa se je po letu 1848 spremenil v politično glasilo Slovencev.

Leta 1844 se v tem listu prvič bere beseda "Slovenija", beseda, ki je od tedaj naprej vedno živela v mislih vseh iskrenih Slovencev in ki je polagoma dobivala vedno bolj določeno oznako, dokler ni dozorela v to, v kar je morala: v zahtevo po popolni narodni samostojnosti.

Leto 1848 je bilo revolucionarno leto. Zrušil se je avstrijski despotizem in napočila je doba, ko so narodi smeli vsaj povedati svoje želje. Slovenci so navdušeno pozdravili "pomlad narodov" in izkoristili pravice, ki jim jih je dala "konstitucija", t. j. uvedba demokratičnega življenja v Avstriji. Društvo dunajskih Slovencev "Slovenija" in za njo Bleiweisovo "Slovensko društvo" v Ljubljani, sta objavili političen program Slovencev, ki zahteva v glavnem dvoje: združitev vsega ozemlja, kjer žive Slovenci, v eno upravno enoto in uvedbo slovenskega jezika v urade in šole.

Začelo se je ustavno življenje, ki je imelo seveda še zelo primitivne oblike in je moralo računati z večkratnimi ustavnimi spremembami in utesnitvami, dokler se država leta 1867 ni uredila na federalistični zvezi dveh avstrijskih narodov: Nemcev in Madžarov, ureditev, ki je popolnoma prezrla zahteve slovanskih narodov in jih spravila pod oblast vladajočih.

Slovenska politika je bila do tedaj medla in malo uspešna. Ljudske mase so se bolj zanimale za gospodarska in krajevna vprašanja, ki so nastala po zemljiški odvezi, inteligenca, kolikor je čutila slovensko, pa je delala politiko brez resne politične organizacije in brez programa. Vendar je vse zabolelo tako grobo preziranje najosnovnejših narodnih zahtev, kakor je prišlo do izraza v dualistični ustavi. Politiki in vidnejši ljudje vseh slojev so spoznali, da je narod v novih razmerah zapisan poginu, ako mu ne bodo znali zbuditi narodne in politične zavesti. Začela se je doba, ki je prvič razgibala širše mase naroda, doba narodnih taborov, kjer so desetstisočji udeležencev poslušali govore narodnih prvakov in glasno dali duška svojim željam. Poleg narodnih taborov je veliko pripomogel k buditvi narodne in politične zavednosti slovenski tisk, ki se je v tej dobi začel širiti po deželi. Izmed mnogih časopisov, ki so dalj ali manj časa izhajali, naj omenim le dnevnik "Slov. Narod", ki je začel izhajati leta 1868 in "Slovenec" pa 5 let za prvim. Važna ustanova so bile narodne čitalnice in bralna društva, kjer je pre-

prost človek lahko dobil domačo knjigo in časopis. Velika škoda je, da so se te ustanove polagoma spremenile v veselična in paradna društva, pozabljajoč pri tem na svoj prvotni namen.

Slovenski narod v tej dobi ni imel politične stranke, ki bi zajela množico. Politika je sloanela na ramah raznih veljakov in prvakov, ki so ob času volitev poskrbeli, da je ljudstvo, ki je imelo volilno pravico, prišlo na volišče. Vsi slov. poslanci so bili sicer izvoljeni na enotnem programu, vendar se je dostikrat dogajalo, da so na Dunaju nastopali svojevoljno, dostikrat zgolj oportunistično, podpirajoč vlade, ki so se jim zdele za narod manj škodljive, če že ne naklonjene. Svetovnonazorne razlike v politiki niso prišle do izraza. "Vera ni bila v nevarnosti". Priznavali so ji mesto, ki ji gre, tudi politiki, tudi tisti, ki niso bili praktični katoličani. Bila je to doba narodne sloge, kjer so vse moči delale le za eno: za narodne pravice.

Vprav ta narodna sloga je dala priliko skupini mladih slovenskih izobražencev, ki se je šolala na dunajski univerzi, pa tudi drugod, kjer je svobodomiselstvo bujno cvetelo, da so, navzeti teh svobodomiselnih idej, ob povratku v domovino in v svoje poklice, storili vse, kar so mogli, da se te ideje ukoreninijo v slov. javnem življenju: v leposlovju, v družbi in tudi v politiki. Vedno glasneje so se pojavljali glasovi, da mora pravi Slovenec biti svobodomiseln.

Vpliv svobodomiselstva se je pokazal kmalu zlasti pri mladini srednjih šol, ki so jo vzgajali veri sovražni profesorji. Oprijelo se ga je tudi v veliki večini učiteljstvo, uradništvo, meščanstvo in polinteligenca. Biti napreden je bila velika moda.

Prelom

To nevarnost je prvi označil s pravim imenom goriški bogosl. profesor dr. Mahnič. Bil je prepričan Slovenec, resen, umsko globok in mislec, ki se ni dal zapeljati čustvu, ampak je sledil neizprosni logiki, ki ga je privedla do sklepa, da je treba katoličanom "več luči", to je, da so katoličani dolžni vse svoje življenje in delo postaviti na nespremenljiva katoliška načela in da se ne smejo udajati sentimentalnosti, kadar je treba braniti načela, pa naj bo to v umetnosti in leposlovju, ali pa na gospodarskem, socialnem in političnem torišču.

Svoje ideje je dokazoval in branil s trdo doslednostjo v "Rimskem katoliku", ki ga je začel izdajati l. 1888. Mahničev nastop je razburil vso Slovenijo. Nasprotniki so ga smišli in odklanjali, nato napadali in psovali, omahljivci so trdili, da je prestrog, prijatelji pa so ga pozdravljali in mu pomagali, da so njegove misli dobivale vedno več prijateljev med Slovenci.

Mahniču je dal vso moralno oporo novi ljubljanski knezoškof Missia, poznejši nadškof v Gorici in edini slovenski kardinal. Najvidnejši sad Mahničevega boja za brambo kat. načel v javnem življenju je bil 1. katoliški shod, ki so ga sklicali leta 1892 v Ljubljano. Ta shod ni bila nikaka množična prireditve, ampak le dobro pripravljen zbor vidnejših katoliških Slovencev duhovskega in svetnega stana, zbranih iz vseh dežela, kjer prebivajo Slovenci, z namenom, da prerešetajo vsa vprašanja, ki se tičejo katoliškega javnega življenja in da sprejmejo primerne sklepe, ki bodo zanesljive smernice za bodoče delo katoličanov v javnem življenju. Shod je zaoral globoko brazdo v neobdelano celino. Od tega shoda dalje se je katoliška misel med Slovenci dvignila na izredno višino in delo za kat. načela je dobilo neslutene pobude.

Tu hočemo omeniti le sklepe odseka za Narodno organizacijo, ki je proglasila "načela katoliške vere kot glavni temelj javnopravnemu razvoju slov. naroda...", ki zahtevajo dalje za slovensko ljudstvo narodno ravnopravnost z vsemi avstrijskimi narodi, zlasti v šoli in uradih in ki odobrava delo raznih političnih društev širom Slovenije, ki stoje na kat. stališču in jih priporoča. Prav tako poudarja kat. shod potrebo po tesnejši organizaciji slov. ljudstva na kat. narodni podlagi.

Resolucije kat. shoda so povzročile prelom v slov. javnem življenju. Katoličani so jih navdušeno pozdravljali in šli na delo, nasprotniki so jih napadali, omahljivci pa so se kmalu morali odločiti za ene ali druge. Ločitev duhov je bila dejstvo.

Katoličani so šli takoj na delo, ki pa ni bilo lahko. Šli so v smislu zgodovinskih navodil in okrožnic papeža Leona XIII. med ljudstvo, za katerega se dotlej politiki niso kaj prida menili. Slovenski kmet in delavec sta bila inteligentu in meščanu bolj predmet prezira kot pozornosti. Prav do današnjih dni se je med meščani vzdevala psovka: zabiti kmet. In

vendar je kmečki in polagoma iz njega nastajajoči delavski živelj predstavljal ogromno večino v našem narodu.

Kmet je bil tedaj revež. Razni gospodarski pretresi v Avstriji so zlasti kmečki stan močno oslabili, zlasti male kmete s 3-10 ha zemlje, katerih je v Sloveniji večina. Kmet je zšel v dolgove. Posojila mu je dajal krajevni veljak na oderuške obresti. Pri istem bogatašu je kmet tudi kupoval potrebščine in pil, pil veliko preveč, iz obupa. Tako so kmečka posestva šla na hoben in pokupil jih je za slepo ceno upnik, krajevni bogataš, obupani kmet je postal bogatašev hlapec ali najemnik, otroci pa so se razkropili po svetu za kruhom, najprej v Ameriko, potem pa kamor je kdo mogel: v Westfalijo, ali pa vsaj h knapom v Trbovlje — med proletariat. Latinski pregovor pravi, da je revščina vlačuga. Gospodarsko strt človek nima ne volje ne zmožnosti, da bi se dvignil z lastno močjo. Treba mu je pomagati.

In prav tu je mlado katoliško gibanje postavilo svoje sile: pomagati malemu človeku na noge in do veljave.

Mož, ki je s preroško prodornostjo spoznal ta položaj, je bil **Janez Ev. Krek**. V "Črnih bukvah kmečkega stanu" je z vso resnostjo razkril položaj večine slov. ljudstva. Pa ne le razkril, tudi sredstva je pokazal, ki lahko bedno stanje v kratkem zboljšajo. Ljudstvo je treba organizirati. Zadrugištvo naj mu da priliko, da se bo rešil oderuhov in dobil v potrebi cenen kredit, pa tudi, da bo dobro prodal kar ima in ceneno kupil česar potrebuje. Prosvetne organizacije naj ga navajajo k branju knjig in časopisov, k študiju perečih vprašanj, ki se ga tičejo, naj mu privzgoje čut za skupnost in organizacijo in naj ga usposobijo, da bo sam zmožen braniti se in nastopati za svoje pravice. Strokovna organizacija naj ga vodi, da bo v svojem delu s čim manjšimi sredstvi dosegel čim večje uspehe in se boril na pravem mestu za svoje stanovske koristi. Politična organizacija, ki naj bi bila naravna posledica splošnega dviga slov. ljudstva pa naj bi po svojih najzmožnejših ljudeh vodila boj za pravice ljudstva na merodajnih mestih: to je v deželnih zborih in v dunajskem parlamentu.

V letih po prvem katoliškem shodu je slovensko javno življenje doživelo nesluteni razmah. V desetletju smo dosegli to, česar veliki

narodi niso v stoletju. Postali smo dežela, kjer je vsaka fara, če ne že večja vas, imela svojo hranilnico in posojilnico, konsumno društvo, nabavno in prodajno zadrugo, mlekarno, strokovne zadruge vseh vrst. Vsaka fara je imela svoje prosvetno društvo, ki si je kmalu postavilo svoj dom, svoj gledališki oder, knjižnico, ustanovilo pevske, tamburaške in godbene odseke, imelo predavanja, tečaje, romanja in izlete in kmalu tudi telovadnice, kjer se je temeljito vzgajal cvet slovenske mladine. Kmalu se je razpredla organizacija "Kmečke zveze" po celi deželi, delavske kat. organizacije po industrijskih središčih ter obrtniške organizacije po trgih in mestih. Vse te organizacije, vodene po centralah: **Gospodarski zvezi, Slov. krščanski socialni zvezi, Slov. strokovni zvezi in Obrtni zvezi**, ki so štejele več desetisoč članov, so znale ob času volitev ali drugih političnih gibanj brez oklevanja dati vso svojo oporo kot agitatorji in volilci človeku svojega zaupanja.

Ljudi svojega zaupanja je narod imel.

Ljubljana je dala tri velike možje: **Šušteršiča, Kreka, Lampeta**. Dr. Šušteršič je bil politik velikega formata: ponosen, možat, aristokratski. S svojim nastopom na Dunaju si je pridobil veliko večji ugled, kot nam je po številu slov. poslancev šel. Odprta so mu bila vrata ministrstev in cesarske kabinetne pisarne in priboril je s svojim osebnim vplivom Slovencev marsikaj, česar bi sicer ne dosegli po parlamentarni poti. Postal je šef slov. kat. političnega gibanja. Dr. Ev. Krek je bil sin svojega naroda in pravi ljudski tribun v najlepšem pomenu besede. Bil mu je enako ljubo: diktirati predavanja filozofije in sociologije v ljubljanskem semenišču, kakor govoriti v dunajskem parlamentu, kjer so njegovi govori bili vedno velik dogodek; bil je enako zmožen, da napiše igrice za gledališki oder v gorski vasici, ali pa da predseduje seji kake centralne organizacije, da napiše članek za domačo ali tujo revijo, ali pa da kramlja tovariško s študenti na svojem stanovanju ali pa sedi v ponošeni suknji in s pipo v ustih med delavci v najbolj zapuščenem predmestju in jim govori iz srca in do srca. Znal je zlasti vlititi pravega ognja mladim duhovnikom in inteligentom, da so se z neutrudljivim navdušenjem vrgli na delo. In uspehi niso izostali. Kot tretji se je gornjima dvema pridružil dr. Evgen **Lampe**, izreden gospodarski genij, ki je s svo-

Zadnji kranjski deželni odbor. Od leve proti desni sede: Dr. Triller, dr. Zajc, dr. Pegan, dr. Šušteršič, grof Barbo in dr. Lampe. Zadnji je zapisnikar

jim neumornim delom zlasti v kranjskem deželnem zboru pokazal, kaj zmore nesebična ljubezen do ljudstva, kateremu da vse, zase pa ne pričakuje drugega kot nevhaležnost.

Štajerska je dala v tem času mladega dr. Korošca, ki mu je bila pot do uspeha radi posebnih razmer v njegovi ožji domovini posebno težka. Pa je uspel. Njegova "Kmečka zveza" in Mladinska zveza sta kmalu razburkali k slogaštvu vajeno javno mnenje in uspehi niso izostali. V kratkem času se je ljudstvo tudi tu prebudilo in organiziralo. Gospodarske, prosvetne in politične organizacije so kmalu pripomogle kat. ideji do popolne zmage na političnem torišču.

Koroška, kjer so Slovenci največ trpeli in bili pravzaprav brezpravni, je morala biti neprestan boj za slovenske pravice. Mladi odvetnik dr. Janko Breje je prišel v Celovec in izvedel s pomočjo msgr. Val. Podgorca, Grafenaurja, Smodeja in drugih lepo slov. narodno katoliško organizacijo na vseh področjih.

Goriška, ki je bila v velikanski večini slovenska, je imela posebne težave v boju z italijanskimi iredentisti in z Nemci, ki so zasedali važna mesta, gradeč nemški most do Jadrana. Mnogo jih je bilo tudi med vodilnimi ka-

toliškimi ljudmi, ki so, opiraje se na težke narodnostne razmere, bili pristaši popustljivega slogaštva do skrajnosti, kar pa je rodilo le jalove posledice. Goriški profesor dr. Pavlica je bil med prvimi, ki so klicali k razčiščenju medlih narodno-političnih razmer. Njegovemu zgledu je sledil mladi katoliški rod, zlasti inteligenti, ki so kmalu ustvarili na Goriškem katoliško gibanje na vseh področjih in ki je bilo vzor vsem drugim. Zal, da je vojna vihra, ki je uničila to lepo deželo in njej sledeča italijanska okupacija, zadušila to dragoceno setev.

V Trstu, kjer je slovenski živelj imel močno manjšino, so vsi Slovenci v narodno-političnih ozirih nastopali enotno.

Skoro dve desetletji je trajalo to gigantsko delo, ki je dalo slov. ljudskim množicam organizirano obliko, slonečo na krščanskih načelih. Boj je bil hud. Nasprotnik, ki je vedno jasneje poudarjal svobodomiselnost ideje, je skraja sicer s prezirom in posmehom spremljal začeto delo, polagoma pa ga je postalo strah. Opirajoč se le na meščanske sloje in podeželske velikaše je začel boj, ki je nevreden kulturnega človeka: boj surovosti, psolv, sumničenj in laži in smešenja verskih svetinj. Tak boj morda ni rodil drugega kakor še bolj globoko lo-

čitev duhov in še bolj strumno sklenitev kat. narodnih vrst.

Sedaj bi človek sodil, da bo pot za narodno-politično delo lahka. Pa ni bila. Ljudstvo lahko samo v popolni demokraciji pride do besede. In te še ni bilo. Avstrija je sicer imela parlament in dežele svoje zборе, vendar je bil volilni red tak, da je ščitil privilegirane stano-ve, ljudstvu pa dal le delno možnost, da pove svoje zahteve.

Namesto splošne in enake volilne pravice je bil tedaj v veljavi način volitev po skupinah, ki so jim rekli kurije. Ta način volitev je vpeljal do leta 1908, ko je prišla volilna reforma.

Tako so n. pr. do tega časa v deželni zbor kranjski volile tri kurije:

prva: 83 veleposestnikov, ki je volila: 10 poslancev;

druga: mesta, trgi 5705 volilcev: 10 poslancev;

tretja: 39.564 kmečkih volilcev: 16 poslancev.

In zgodilo se je, kar bi se ne smelo zgoditi: zastopniki slov. meščanov in tržanov so se zvezali z Nemci, ter tako ustvarili zvezo, ki je, predstavljajoč eno osmino volilcev, petnajst let vladala na Kranjskem. Katoliška polstranka je temu stanju napovedala boj na življenje in smrt z zahtevo po volilni reformi. V deželnem zboru je z obstrukcijo onemogočila delo tej narodno škodljivi zvezi med meščani in Nemci, v dunajskem parlamentu pa je bila na čelu boja za volilno reformo, ki je zbujal pozornost po svetu in ki je bil končno kronan z uspehom. V avgustu 1908 je prišla volilna reforma in decembra istega leta so že bile volitve v dež. zbor kranjski, pri katerih je kat. stranka dobila absolutno večino ne le oddanih glasov, ampak tudi poslancev. Tedaj se je pričelo veliko delo kranjskega deželnega odbora, ki je bila živa slika, kaj se da v sicer skromnih razmerah za ljudstvo storiti.

Na štajerskem, ki je imela 1.400.000 prebivalcev, je bilo po avstr. uradnem štetju 410.000 Slovencev, vendar so v dež. zboru imeli Slovenci le 13 poslancev, Nemci pa 74. Politiški starejšega kova so hodili v dež. zbor, a njihove zahteve so bile glas vpijočega v pušča-vi. Ker niso nič dosegli, so proglasili "abstinenco" in tako so Nemci na račun Slovencev delali, kar so hoteli. Ko pa je "Kmečka zveza"

kandidirala v deželni zbor mladega dr. Korošca in tovariše, se je pričel boj za slovenske pravice v graškem dež. zboru z vso ostopostjo. Dolgo časa so Slovenci obstruirali delo nemške večine, dokler si niso priborili, kar jim je deželni zbor mogel dati.

Na Koroškem so Slovenci v deželnem zboru imeli le dva zastopnika napram 41 nemškim. Po ljudskem štetju 1910 je bilo na Koroškem 82.212 Slovencev in 304.287 Nemcev. Dovolj zgovorne številke, ki povedo, v kakšnih razmerah je živel naš narod v tej deželi, kjer je ponemčevanje doseglo, da je v dobrih 40 letih podlegla nemštvu polovica tamošnjih Slovencev.

Na Goriškem, ki je štela 155.000 Slovencev in 90.000 Italijanov, so ti po starem volilnem redu imeli 15 poslancev in s tem dež. predsedstvo, Združeni Slovenci pa le 14 poslancev.

V Trstu je bila vedno merodajna slogaška politika, ki je imela svoje politično društvo in dnevnik "Edinost". Slov. katoliško politično gibanje tu ni uspelo.

V Istri se je 53.000 Slovencev politično pridružilo 171.000 Hrvatov in skupno so se morali boriti proti 147.000 Italijanom, ki so imeli močno gospodarsko oporo v obmorskih mestih in v Italiji, ki je moralno in gmotno podpirala iredentizem. Sodelovanje Slovencev in Hrvatov je bilo iskreno.

Ustavni boj na Dunaju

Iz povedanega je razvidno, da je razdelitev slovenskega ozemlja na dežele pomenila za Slovence ne le veliko krivico, ampak počasno narodno smrt. Nikjer, razen na Kranjskem, se kot manjšina niso mogli uveljavljati in doseči vsaj pravice, ki so jim bile ustavno zagotovljene.

Dunajski parlament je bil ustanova, ki je krojila pravico avstrijskim narodom. Ta pravica je bila zlasti za Slovence le krivica. Ustava "na dveh" bergljah", kakor so rekli dualistični avstrijski ustavi, je dala eno polovico monarhije v eksploatacijo Madžarom, ki so tudi s krvjo dušili želje Hrvatov, Srbov in Rusinov po svobodi, drugo polovico pa Nemcem, ki so vsak dan bolj javno povdarjali svoje želje po popolnem ponemčenju Avstrije na račun Čehov, Slovakov, Slovencev in Hrvatov, ki so živeli v Avstriji. Pritisk na Slovence je bil i zaradi majhnega števila i zaradi lege ob Jadranu najhujši. Uradna in zasebna sila nem-

štva sta se združili, da bi izbrisali naš narod s površja zemlje. V drž. službah so nastavljali na slovenskem ozemlju nemške uradnike, zlasti vodilne. Schulverein je ustanavljal nemške šole, Südmarka je organizirala nemštvo in kupovala slovenska posestva in tja naseljevala protestantovske Nemce, nemški trgovci, obrtniki in industrialci so se naseljevali po slovenskih mestih in jim skušali dati nemški videz.

Slovenska parlamentarna delegacija na Dunaju je imela težko nalogo, bojevati se proti sovražni večini za ohranitev slovenskega naroda. Za boj majhne skupine proti veliki je treba predvsem enotnosti. To enotnost je slov. kat. politično gibanje povdarilo najprej s tem, da je dobilo svoje zgodovinsko ime. To se je zgodilo leta 1905, ko se je dotedanja katoliška stranka preimenovala v Slovensko ljudsko stranko, in ki si je nekaj let pozneje, leta 1909, navzela ime Vseslovenska ljudska stranka, hoteč dati s tem povdarka dejstvu, da zastopa vse Slovence, brez ozira na nesrečne deželne meje in ustavne razdelitve.

Slovenska ljudska stranka je šla prvič kot taka na volitve v državni zbor leta 1907. Leto prej je volilna reforma priznala Slovincem 23 poslancev, voljenih na podlagi splošne in enake volilne pravice. SLS je pri teh volitvah dosegla veliko zmago: 17 poslancev, med tem, ko je napredna stranka dobila 4, slogaši pa 2 in se je eden od teh priključil poslancem SLS.

Še večji uspeh so VLS prinesle državnozbornske volitve leta 1911, ko je dobila 19 mandatorov: 10 na Kranjskem, 7 na Štajerskem, 2 na Goriškem; naprednjaki so dobili 2 poslance, slogaši pa tudi dva, v Trstu in na Koroškem, in se je zadnji zopet pridružil skupini VLS. Volilni red je bil Slovincem, zlasti na Štajerskem in Koroškem, krivičen. Volilni okraj na Koroškem so bili prikojeni tako, da so segali od juga do severa, daleč v nemško ozemlje, da so tako onemogočili zmago Slovincem v deželne zbere, ali pa se je zgodilo, kakor na Štajerskem, da število slov. poslancev ni odgovarjalo številu slov. prebivalstva.

Kakšno je bilo delo slov. poslancev na Dunaju?

1. Borba za gospodarske ugodnosti: izbiti čim več iz obstoječih proračunskih sredstev za slovenske kraje. V teh podvigih je bil dr. Šušteršič pravi mojster.

2. Borba za enakopravnost slovenskega je-

zika, ki jo je na papirju priznavala ustava: enakopravnost v uradih tako glede rabe jezika, kakor glede nastavitve slovenskega osebja, enakopravnost zlasti v šolah, ki so, razen ljudskih, imele popolnoma nemški značaj. Huda je bila zlasti borba za slov. šolstvo, uspehi pa ničevi. Priti je moralo do tega, da je veliki škof Jeglič na svoje stroške odprl prvo slovensko gimnazijo in preskrbel prve slov. učne knjige za srednje šole.

3. Boj za zedinjeno Slovenijo, ki naj bi dosegel združitev vseh pokrajin, ki so slovenske, v eno upravno enoto s sedežem v Ljubljani in s slov. uradnim jezikom.

4. Boj za federativno ureditev Avstrije, v kateri bi Slovenci skupno s Hrvatji in Srbi sestavljali enakopravno enoto. Ta zadnja in najvažnejša zahteva je bila tista, ki je zbudila enodušen odpor Avstrijcev in Madžarov in boj proti tej zahtevi, ki je pomenil konec Avstrije. Kazalo je namreč, da nadvojvoda Franc Ferdinand, ki je imel naslediti na cesarskem prestolu starega Franca Jožefa, ni nenaklonjen federativni ureditvi države, videč, da je dualistično stanje nevzdržno. Po krivdi madžarske diplomacije je bil za Vidov dan leta 1914 poslan v Sarajevo, kjer mu je krogla srbskega nacionalista Principa vzela življenje. Sarajevski atentat je sprožil prvo svetovno vojno.

Svetovna vojna in jugoslov. deklaracija

Vojna je ukinila ustavo življenje^e in zamirila vsako sled narodnega udejstvovanja. Fantje in možje so umirali in trpeli po boljših, žene in dekleta delale na gruntih, v tovarnah in uradih, gospodarstvo je otrpnilo vsled moratorija, prosvetno in politično delo pa je bilo proglašeno za zločin. Začela se je za naš in za vse slovanske narode huda doba preganjanj in trpljenja, zaporov in smrtnih kazni. Nemštvo je rasel greben iz dneva v dan. Vedno pogostejše so se slišale grožnje, da bo po končni zmagi treba obračunati z upornimi narodi in jih ukloniti s silo. Zmage pa ni bilo. Začela se je nevolja med vojaki in civilisti, bližala se je lakota, primanjkovalo je vsega. Strogi avstrijski režim je moral popustiti. Leta 1917 je bil zopet sklican parlament. Zbirali so se poslanci: nekateri z bojnih polj, nekateri iz internacij in ječ, in 30. majnika je bila prva seja oživljenega parlamenta. Ta seja je za Slovence zgodovinskega pomena.

Na pobudo poslancev SLS je namreč na tej seji nastopil "Jugoslovanski klub", ki so ga sestavljali vsi slovenski, hrvatski in srbski poslanci avstrijskega parlamenta v osebi svojega predsednika dr. A. Korošca, ki je v imenu vseh južnoslovanskih poslancev prebral

Majniško deklaracijo,

ki je zahtevala združitev vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov v jugoslovansko državo pod habsburškim žezlom.

Ta izjava je zbudila pozornost po celem svetu. Mladi cesar Karol, ki je nasledil pred pol letom umrlega Franca Jožefa, v bistvu ni bil nasproten tej zahtevi. Bil je srčno plemenit in poskušal je na vse načine, da bi končal vojno in rešil državo, a bil je preslaboten nasproti grožnjam Velenemcev, ki so grozili, da bodo rajhovske čete zasedle Avstrijo in nasproti Madžarom, ki so ga direktno prisilili, da se je dal kronati za ogrskega kralja in da je prisegel na nedeljivost dežel ogrske krone. Mož ni

Slovesna proglasitev slovenskega narodnega osvobojenja dne 29. oktobra 1918 na Kongresnem trgu v Ljubljani

znal iz zagate in tako so dogodki tekli mimo in preko njega. Izstradano in vojne naveličano vojaštvo se je začelo upirati, konec se je približeval z naglimi koraki. Vsi obupni poskusi cesarjevi v zadnjih tednih vojske položaja niso mogli spremeniti. Bilo je prepozno!

Doma je namreč ljudstvo pozdravilo majniško deklaracijo kot dolgo pričakovani evangelij. Začelo se je deklaracijsko gibanje, ki mu je stopil na čelo škof Jeglič in ki je zbudilo vihar navdušenja za narodno samostojnost, kakor nikdar ne prej ne pozneje v naši zgodovini. To gibanje se je končalo z zgodovinskim zaključkom dne 29. oktobra, ko je bila v Ljubljani proglašena samostojna slovenska država, kot enakopraven del Narodnega veča, to je vrhovne oblasti države avstrijsko-ogrskih Jugoslovanov. Uresničil se je stoletni sen naroda: lastna država, ki ji je dne 31. oktobra 1918 stopila na čelo prva slovenska vlada. S tem dogodkom se je začela nova stran naše zgodovine.

Spor v SLS

V dneh, ko je bilo treba strniti prav vse vrste v boju za narodno bodočnost, je stranka prebolevala hudo krizo, ki je končala z razkolom v stranki. Razkol sam stranke ni ne uničil ne znatno oslabil, vendar je povzročil škodo za njem razvoj v dneh, ki so prihajali in ki so prinesli na dan polno perečih vprašanj, katere bi mogla stranka popolnoma uspešno rešiti le tedaj, če bi bila popolnoma enotna in brez trenj, ki vedno slabe smotrno delo. Predmet razkola je bila oseba dr. Šušteršiča. Ni naš namen tukaj braniti ali obsojati moža, ki je bil dve desetletji najvidnejši predstavnik slov. kat. narodnega gibanja, ki je bil iskren Slovenec in je za svoj narod veliko dobrega storil, več, kakor bi bil mogel kdorkoli drugi. Hočemo omeniti prav na kratko le razloge, ki so jih njegovi nasprotniki navajali proti njemu. Da je bil aristokratskega mišljenja in samodržec, ki je mimo strankinega vodstva ukrepal na svojo roko o važnih stvareh, za katere je nosila odgovornost stranka. Da je bil zelo spoštovan na Kranjskem, niso se pa zanj navduševali ne Štajerci, ne Primorci in zlasti ne Korošci, ki so mu očitali, po krivici, da jim je zapravil en poslanski mandat, do katerega so imeli pravico. Da je bil preveč avstrijski in je na račun svoje lojalnosti popuščal v na-

rodnostni borbi. Da je hotel biti voditelj kmečkih množic, ni se pa znal približati inteligentom in meščanskim slojem. V teh okoliščinah so se med narodom pojavljale vedno večje simpatije za tri može, ki so uživali vse ljudsko spoštovanje: na štajerskem mladi dr. Korošec, na Koroškem agilni dr. Breje in na Kranjskem Evangelist Krek, možje, ki so bili veliko med ljudstvom in so ga znali navdušiti in potegniti za seboj. Razmerje dr. Šušteršiča do teh treh tovarišev ni bilo nikdar sovražno, o prisrčnosti se pa tudi ne da govoriti. Prvi je postal z razmeroma močno zaslombo pristašev na Kranjskem predstavnik zmerne linije v politiki, ki je računala z Avstrijo, trdeč, da je v njenem okviru mogoče najugodnejše rešiti slovensko vprašanje, drugi trije pa zastopniki gibanja, ki je bilo bolj radikalno in pripravljeno iti do skrajnosti. Pristaši tega gibanja so bili predvsem inteligenti in mladi rod in so se z vso vnemo oklenili dr. Kreka, ki je tudi po izvenkranjskih slov. deželah užival neomejen ugled. Sredi deklaracijskega gibanja je umrl 8. oktobra 1917 dr. Krek in politično vodstvo mlajših je avtomatično prevzel dr. Korošec, oseba, ki je bila enako ljuba njegovim ožjim rojakom, kakor vsem ostalim Slovencem.

Ker je dr. Šušteršič tudi v deklaracijskem gibanju ostal na strogo avstrijskem stališču, smatrajoč majniško deklaracijo s "habsburškim okvirom" za našo maksimalno zahtevo in se ni mogel uveriti, da gre Avstrija neizbežno v razpad, je postal vedno bolj osamljen. Dejstvo, da ni bil izvoljen za predsednika Jugoslovanskega kluba in ne v "delegacijo", skupno parlamentarno zastopstvo Avstrijcev in Madžarov, je vzel za nezaupnico in je izstopil iz Jugoslovanskega kluba. S svojimi pristaši je ustanovil dve novi stranki: Slovensko kmečko stranko, ter SLS za mesta, trge in industrijske kraje. Mlada skupina pa se je ponovno formirala v "Slovensko ljudsko stranko" s predsednikom Andrejem Kalanom in v Vseslovensko ljudsko stranko pod predsedstvom dr. Korošca. Dr. Šušteršičevo gibanje med ljudstvom ni dobilo tal in razpad Avstrije je bil konec tega poizkusa, ki je v najdelikatnejši dobi našega naroda oslabil strankino moč in bil eden vzrokov dekadence stranke v neposredni povojni dobi.

Člani Narodnega veća v Zagrebu, vrhovne medvojne reprezentance avstrijskih Jugoslovanov, kateri je predsedoval dr. Korošec. Sede od leve proti desni: Savić, J. Sunarić, dr. A. Pavelić (podpreds.), V. Spinčić, M. Laginja, Iv. Hribar, Nedeljković, dr. L. Car in dr. Lorković. V srednji vrsti stoje: I. Kovačević, J. Kempf, (neznani), Vesenjani, M. Drinković, (neznani), (neznani), dr. Angjelinović, St. Radić, dr. Ž. Petričić, (neznani), dr. H. Krizman, I. Peršić, K. Šegvić, dr. J. Reberski in dr. V. Čorović. V zadnji vrsti stoje: I. Grisogono, dr. D. Lončar, V. Lovreković, fra Galić, dr. G. Novak, (neznani), dr. L. Pogačnik, Fr. Smodej, dr. A. Korošec (predsednik), dr. S. Budisavljević in fr. Rožić.

Narodno zedinjenje

Samostojna Slovenija, združena s Hrvati in avstrijskimi Srbi v Narodnem veću je bila nova politična tvorba, ki se je morala pred svetom uveljaviti. Dr. Korošec, ki je bil tudi predsednik Narodnega veća, je odšel v inozemstvo, da vpostavi diplomatske stike z zmagojučimi zapadnimi velesilami, da pribori mednarodno priznanje novi državi in da uredi razmerje nove države do kraljevine Srbije, ki je kot zmagovalka imela interes nad ozemljem nove države, kjer so bivali Srbi.

Med tem so se dogodki doma odigrali z bliskovito naglico. Za opojnim navdušenjem osvobojenja je prišla realnost: stotisoči tujih vojakov so se pomikali preko Slovenije domov; upravo je bilo treba organizirati čez noč; vojaštva ni bilo domačega niti za vzdrževanje reda; italijanska vojska je zasedala našo zemljo in stala pred Ljubljano in v Dalmaciji; na Koroškem so se stvari razvijale v našo škodo, antantini zastopniki so nam bili vidno nenaklonjeni. Tako se je zgodilo, da so zastopni-

ki Narodnega veća, na pritisk Dalmatincev in prečanskih Srbov hitro odšli v Beograd in ponudili kraljevini Srbiji svojo državo, kar se je zgodilo z aktom zedinjenja, 1. decembra 1918. Dr. Korošec je prišel v domovino en dan pozneje.

Združenje avstrijskih Jugoslovanov s kraljevino Srbijo in Črno goro v eno državo je bilo dejstvo, s katerim so vsi računali. Nihče pa ni mislil, da bo prišlo zedinjenje na tako enostaven način. Mnenje velike večine Slovencev in Hrvatov je bilo, da se zedinjenje izvede na podlagi pogodbe, ki jo naredita dva popolnoma enakopravna partnerja in ki bo zagotovila v skupni državi popolnoma nemoten razvoj vsakomur v vsem, kar se tiče narodne samobitnosti. Slovenci smo kljub temu zedinjenje priznali kot dejstvo in upali, da bodo spoštovane obveznosti zlasti od strani srbske vlade na ženevski konferenci v dneh 6. do 9. novembra 1918 glede popolne suverenosti Narodnega veća do dneva, ko bo sprejeta nova ustava in odločila obliko nove države. Dana beseda je bila izi-

grana, v veliko škodo Slovencev in države. Vseslovenska ljudska stranka se je na zaupniškem zborovanju dne 21. novembra 1918, ki je predstavljalo vrhovno oblast stranke, izjavila za republiko, zahtevala zavarovanje kulturne individualnosti slov. naroda in svobodno odločitev glede ureditve države na temelju popoldne narodne enakopravnosti. Vprašanje republike in monarhije stranka ni nikdar gnala na ostrino, glede ostalih dveh zahtev pa je bila vedno nepopustljiva, pričakujoč, da bo nova ustava dala Slovincem te najosnovnejše pravice.

Srbski politiki in večji del srbske javnosti zedinjenja niso nikdar vzeli iskreno. Vedno bolj jasno se je videlo, da hoče srbski element obvladati ostale. Raje so rabili besedo "osvoboženje" kakor "zedinjenje", hoteč poudariti s tem svojo vojaško zmago, ki je prinesla rešitev avstrijskim Srbom in da ostala partnerja pravzaprav uživata gostoljubje v sosedovi hiši, da morata biti hvaležna in da morata za to tudi plačati in biti skromna. To mnenje je tisto, kar smo v politiki imenovali velesrbstvo.

Dne 20. decembra je bilo imenovano prvo ministrstvo nove države, ki mu je načeloval Stojan Protić, dr. Korošec pa je bil podpredsednik vlade.

V začetku leta 1919 je bilo tudi sklicanočasno narodno predstavništvo, kamor so slovenske politične stranke dogovorno in brez volitev, ki so bile še nemogoče, poslale svoje zastopnike.

Vladi in začasnemu nar. predstavništvu je bila dana naloga pripraviti ustavni načrt na podlagi katerega se bodo vršile volitve v konstituanto. Takoj se je videlo, da ima srbska večina v parlamentu namen izglasovati ustavo, ki bi pomenila konec vseh narodno-političnih in kulturnih zahtev našega naroda. Načrt ustave, ki naj bi o njej glasovala ustavodajna skupščina, je bil strogo centralističen, kar je povzročilo silen odpor med Hrvatji in v večini Slovencev, izvzemši naprednih strank, ki so bolj iz strahu pred močjo SLS, kakor iz prepričanja bile navdušene za centralistično ustavo.

SLS je predložila svoj ustavni načrt, po katerem bi bila Sloveniji zagotovljena najširša samouprava kot avtonomni pokrajini, ki bi dala zagotovilo, da se ohrani in nemoteno razvijajo slovenske kulturne individualnosti in da se narodu prizna pravica popolne enako-

pravnosti. Ko je stranka videla, da se njen predlog ne upošteva, je poklicala svoje zastopnike iz vlade in se pripravila na volilni boj.

Ustavni boj in neuspeh

Volilni boj je bil hud, naravnost strupen. Vzrokov za to je več: Stranka je oslabela. Veliko najboljših je padlo v vojni. Nekateri so se vrnili razočarani in polni prevratnih idej, sad ruske boljševiške revolucije. Notranji spor v stranki je povzročil, da so se umaknili v zatišje pristaši dr. Šušteršiča. Ljudska nejevolja je iskala vojnih krivcev in jih končno našla v podeželskih županih in nižjih funkcionarjih, ki so bili naenkrat krivi vseh rekvizicij, vojaških vpoklicev in nešteti neprijetnosti, ki jih neizogibno povzroči na vseh toriščih dolgoletna vojna. Nastale so nove stranke, katerih SLS v demagogiji in surovosti ni mogla posnemati. Komunizem se je razširil po delavskih središčih in socialisti so pridobivali pristaše med kmeti in bajtarji. Slovenska ljudska stranka je objavila svoj program, ki je jasno začrtal stališče stranke v kulturnem, socialnem, gospodarskem in narodno-političnem pogledu. Osnova programa je bila narodna avtonomija na podlagi enakopravnosti s Hrvati in Srbi.

Dne 28. novembra 1920 so bile volitve v ustavodajno skupščino. SLS je dobila sicer relativno večino in s tem od 38 poslancev 14, pet njej nasprotnih strank pa je dobilo ostale mandate: samostojni kmetje 8, socialisti 6, komunisti 5, demokrati 3 in nar. socialisti 2 mandata.

Od 419 poslancev ustavodajne skupščine je glasovalo za centralistično Vidovdansko ustavo 223 poslancev, to je 13 glasov večine. To večino je pomagalo ustvariti 11 slovenskih in 10 hrvatskih centralistično usmerjenih poslancev. Vidovdanska ustava iz leta 1921 je bila glavni vir vseh neprilik, ki jih je Jugoslavija nato doživljala. SLS je stopila v novo dobo: v boj za revizijo ustave, iščoč pod izkušenim vodstvom dr. Korošca načinov in političnih zvez med strankami v ostalih delih države, ki so bile nujno potrebne, da bi se ta cilj dosegel. Vendar se stranka nikdar ni hotela umakniti s trenutno legalnega torišča, boreč se za pravice Slovencev, kolikor je pač bilo v danih razmerah mogoče. V vladi je bila redko, v parlamentu pa vedno.

Strankina organizacija

Iz povojnih razvalin, v katerih je, kakor že omenjeno, stranka trpela veliko škodo, je bilo treba začeti delo skoro čisto nanovo. V ta namen je bilo treba takoj po vojni organizirati popolen strankin aparat stalnega značaja, ki bi imel nalogo družiti strankine somišljenike in pridobivati novih, vzgajati vodilne strankine ljudi in pripravljati vse potrebno za uspešne volitve v državni zbor, v občine, v oblastne samouprave, v Trgovsko, Obrtno in Industrijsko zbornico, v Delavsko zbornico, v Okrožni urad za zavarovanje delavcev, v Pok. zavod, v Kmetijsko družbo in v celo vrsto drugih ustanov, kjer je morala stranka po trdem boju in premišljenem načrtu postaviti svoje ljudi in uveljavljati svoja načela.

Gonilna sila strankinega organizma je bilo centralno tajništvo SLS v Ljubljani in njemu ob strani tajništvo SLS v Mariboru. Vsi večji centri po deželi so imeli posebna tajništva, ki so olajševala delo centrali. Vrhovna oblast stranke je bil zbor zaupnikov, ki se je sestaj vsaj enkrat na leto, v izrednih slučajih večkrat, in ki je odločal o važnih strankinih zadevah. Zbor zaupnikov je izvolil vodstvo stranke in to izmed svojih članov izvršni odbor stranke, ki se je lahko sestajal pogosteje in ukrepal o tekočih strankinih zadevah. Najnižje celice stranke so bili krajevni odbori, navadno na sedežih župnij, njihove neposredne instance pa so bili okrajni odbori stranke, na sedežih okr. glavarstev. Tajništvo stranke je vodilo brez števila organizatornih in politično vzgojnih tečajev v centrali in po deželi. Osebe tajništva je stalo v neprestanem stiku s krajevnimi in okrajnimi odbori, prirejajoč informativne sestanke in vodeč politično delo v ločilih okoliših. Važna ustanova so bile okrožnice tajništva, ki so zelo pogosto prihajale v roke nižjih funkcionarjev z navodili, opozorili in novimi nalogami za bodoče delo. Stranka je razvila svoje organizacijo, lahko rečemo, do skrajnih mej možnosti.

Za izvedbo tega gigantskega dela sta dala stranki svoje najboljše moči na razpolago dva moža, ki sta tako po svojih zmožnostih, kakor po svoji požrtvovalnosti bila edina zmožna u-stvariti to delo: **dr. Kulovec** in **Msgr. Gabrovšek**. Prvi je nosil na svojih ramah organizacijsko delo prvih povojnih let, drugi pa je s svojo kraševsko vztrajnostjo strankin aparat vo-

dil s preciznostjo veččaka in nosil pezo neprestanih volilnih bojev proti centralizmu, ki je dal vsak dan bolj živo čutiti svojo moč in proti neredom v stranki sami, ki bi utegnili oslabiti njeno moč. Tretjemu, Košičku, je bilo lahko delo: saj je prevzel bogato dedščino svojih dveh prednikov, pa tudi grenko, ker je moral pod pritiskom diktature 22. januarja 1929 likvidirati stranko in pripraviti vse potrebno, da zaživi v podzemlju in čaka boljših časov.

Borba proti centralizmu in korupciji

Doba osmih let, med uveljavitvijo Vidovdanske ustave in diktaturo kralja Aleksandra, je bila polna dogodkov, ki so izpričevali, da je bila ustava dobro premišljeno sredstvo, s katerim bi velesrbska večina politično, gospodarsko in kulturno obvladala ostala dva jugoslovanska naroda. Pri srbskih strankah ni bilo resne volje, da bi se odrekle prednostim, ki jih je ustava dajala srbskemu življu. Država se je urejala skoro centralistično; tudi v najmanjših podrobnostih je hotel imeti zadnjo besedo Beograd. Vodilna mesta v vojski, diplomaciji in državni upravi so bila pridržana le Srbom. Prečanom so se nalagala veliko večja davčna bremena in se z vso strogostjo izterjevala, investicije pa so šle skoro vse v prid srbskim delom države. Cirilica in srbski jezik je bil dejansko uradni jezik države; slovensko pisanih aktov v centrali niso razumeli. Pojavljala se je vedno bolj glasno zmeta, da smo jugoslovani en narod, in da sta slovenski in hrvatski jezik le narečji, ki naj se čimprej spojita v pravi jugoslovanski jezik, ki je srbsčina. Ker je bil proti tej miselnosti odpor med Hrvati in Slovenci skoro enodušen, je nastopila sila: strogo centralistično usmerjene organizacije, ki so začele s silo in umorj krotiti narodnostne in politične zahteve "prečanov". V državni upravi se je razpasla korupcija, ki je pomenila pravo rak-rano za državo: korupcija v vojski, korupcija pri državnih nabavah in javnih delih, podkupovanje na upravnem področju, ki se je začela mnogokrat pri slugi, da je ukradel in uničil neprijetne dokumente, in ki se je končala pri ministru, da je dal svoj podpis, ki bi ga ne bil smel dati, če bi bil pošten.

V tej dobi je Jugoslavija, imenovala se je "Država Srbov, Hrvatov in Slovencev", imela 20 vlad, jasen dokaz nezdravih razmer v poli-

tični upravi države. Mimogrede bodi omenjeno, da je od teh 20 vlad samo ena padla v parlamentu, vse druge je izmenjal kralj, ki je dejansko vodil politiko države in, žal, ne v zadovoljstvo Slovencev in Hrvatov. Ko je najvišji ustavni činitelj izčrpal vse možnosti političnega šahiranja, je posegel po zadnjem sredstvu, po diktaturi, ki je zasekala v politično življenje države rane, katerih do danes ni bilo mogoče ne zaceliti, ne pozabiti, zlasti srbsko-hrvatsko vprašanje, ki se je v dneh diktature zaostroilo tako, da je že dobilo revolucionaren značaj in ki je kralja samega stalo življenje.

Slovenska ljudska stranka je bila v teh osmih letih večinoma v opoziciji, vendar vedno med najagilnejšimi v parlamentu. V domovini je stranka kmalu zopet zavzela svoj gospodujoči položaj.

Leta 1923, v mesecu marcu, so bile državnozborske volitve. Število slov. poslancev se je skrčilo na 26. od teh je SLS dobila 21 poslancev. Stranki, ki sta glasovali za centralistično ustavo pa sta s 13 poslancev padli na 2, medtem ko je Radićevo republ. gibanje dobilo 2 slovenska mandata, Nemci pa enega.

Leta 1925, v februarju, je na volitvah dobila stranka 20 poslancev, med temi prvič ljubljanski mandat, centralisti so dobili 2 poslance, republikanci pa 4.

Tudi v septembru 1927 je SLS obdržala svojih 20 poslancev in s tem legitimacijo, da govori v imenu naroda.

SLS je videla, da sama nikdar ne bo mogla prodreti s svojimi zahtevami. Naravno bi bilo stopiti v najožji politični stik s Hrvati, ki so z nami delili isto usodo. Vendar je dejstvo, da je Radić dal svojo stranko včlaniti v moskovsko internacionalo in notorično razpoloženje tega moža do Slovencev sploh, ki jih je v svojih neštevilnih govorih psoval kot malo-kdo, poleg tega pa še dejstvo, da smo Slovenci tiste čase, ko se je Radić približal Srbom in bil v vladi, dobivali od centralistične plati najhujše udarce, pripomoglo bistveno do tega, da smo Slovenci morali hoditi svojo pot.

Ta pot je bila iskanje zaveznikov med tistimi strankami, ki so bile poštene in so kazale vsaj naklonjenost za slovenske zahteve. Tako je leta 1924 prišlo do zblizanja med SLS, Davidovičevimi demokrati, bosanskimi muslimani in delom Radićevih poslancev, ki so ustanovili opozicijski blok teh strank. Političen

uspeh tega bloka je onemogočil razkol v Davidovičevi stranki, iz katere se je ločil centralist Pribičević in ki so mu sledili njegovi pristaši v Sloveniji in na Hrvaškem in onemogočil znano P. P. — Pašić-Pribičevićevo vlado, ki je začela z nasiljem krotiti nezadovoljne Hrvate in Slovence. Padec te nasilne vlade je povzročilo notranje nesoglasje v Radikalni stranki in za štiri mesece je prišel na vlado opozicijski blok z Davidovičem na čelu, kjer je sodelovala tudi SLS. Intrige so zopet vrgle Davidoviča in zopet se je pojavil prosluli P. P. režim, ki je razpisal volitve za 8. februar 1925. Vkljub nasilju so opozicionalci okrepili svoje postojanke. Tedaj se je "spreobrnil" Radić, nesporni voditelj Hrvatov, postal monarhist, priznal ustavo in vstopil v vlado skupno s Pašićem in Pribičevićem in onemogočil dobo, ki jo imamo Slovenci v žalostnem spominu: dobo demontiranja zadnjih ostankov slovenskih pravic na gospodarskem in kulturnem torišču. Ko se je Radić s svojimi nastopi onemogočil in ko so korupcijske afere kompromitirale Pašića, je kralj poklical na vlado Nikolo Uzunovića, ki je tekom leta 1926 šestkrat premenjal svojo vlado. Konec leta 1926 je Uzunović povabil v vlado tudi SLS, ki je pristala na vstop pod pogojem, da se takoj začne delo v oblastnih samoupravah. To zagotovilo je dobila in takoj so bile razpisane volitve v oblastne skupščine. SLS je vstopila v vlado 1. februarja 1927, 20. februarja so bile volitve, pri katerih je SLS v ljubljanski skupščini dobila od 53 poslancev 40, v mariborski pa tudi 40 od 64 poslancev. Začelo se je dve leti trajajoče veliko delo obeh slovenskih samouprav in obe skupščini sta v začetku prvega zasedanja slovesno povdarili zahtevo po Združenju Sloveniji. Čez dva meseca je padla Uzunovičeva vlada in 1. aprila sta prevzela njeno dedščino Velja Vukičević in Voja Marinković, dva pametna moža, ki sta se resno trudila, da bi se nevzdržne razmere v državi uredile. Po nastopu vlade je bil parlament razpuščen in za 11. septembra 1927 so bile razpisane nove volitve, v katerih je SLS z lahkoto ohranila svoje postojanke.

SLS je v tem času sklenila z Vukičevićem takozvani "blejski pakt", na podlagi katerega je bila pripravljena vstopiti v vlado pod pogojem, da se začne resen boj proti korupciji, da se onemogoči izvenpolitičnim faktorjem vmešavanje v politiko in da se dajo samo-

upravnim telesom čim širše možnosti delovanja, to se pravi, da se izvede decentralizacija državne uprave. Temu paktu se moramo med drugim zahvaliti, da je prišlo v roke slov. samouprav vse premoženje bivših dežel. Pribičević in Radić sta proti tej vladi vodila obstrukcijo, ki je onemogočila redno parlamentarno delo in ki je razburila duhove tako, da je prišlo 20. junija 1928. do atentata na hrvaške poslance v parlamentu. Na posledicah tega atentata je umrl tri tedne pozneje tudi štefan Radić, ki mu je Zagreb priredil kraljevski pogreb. Posledice atentata so bile grozne. Država se je zamajala v temeljih. Pojavila se je beseda amputacija. Kralj je hotel združiti srbske zemlje in prepustiti okrnjeno Hrvatsko in Slovenijo svoji usodi. Sosedje so se pripravljali na delitev tega plena.

V teh dneh je šef SLS Dr. Korošec storil veliko dejanje in veliko žrtev. Prevezel je na

kraljevo prošnjo predsedstvo vlade, povabil vanjo Davidovićevo stranko in muslimane in povedal svoj program: pomiritev do skrajnosti razpaljenih strasti in ustvaritev pogojev za mirno sožitje med narodi na podlagi najširših samouprav. Za Božič 1928 je Koroščeva vlada padla; nenadoma je pod pritiskom srbskega javnega mnenja odstopil Davidović in nadaljnje delo v gornjem smislu je bilo onemogočeno.

Kralj je segel pa zadnjem sredstvu. Samolastno je ukinil ustavo in prevzel oblast in odgovornost v svoje roke. To se je zgodilo 6. januarja 1929.

Stranka v podzemlju

Kralj Aleksander je naslonil svojo diktaturo na nesrečno frazo o "državnem in narodnem edinstvu", ki so jo potem potrebam primerno raztezali in krčili kakor meh pri har-

Na Kofcah 27. avgusta 1932. Za mizo sede od leve proti desni: Biv. kaplan v Tržiču g. V. Zakrajšek, g. prelat dr. Slavič, pok. dr. A. Korošec in pok. dr. M. Natlačec.

moniki in ki je marsikdaj privedla do neverjetnih absurdov. Da bi se izvedlo to edinstvo, so bile takoj ukinjene vse stranke, ki so imele "plemenski" značaj, vse kulturne ustanove plemenskega ali verskega značaja. Tako je morala prenehati s svojim delom SLS, Prosvetna zveza s stotinami društev po celi deželi, Orlovska organizacija in vse podobne organizacije. Kralj je hotel osnovati novo vsedržno stranko in organizirati vse javno življenje pod vidikom "edinstva". Ker je bil načrt strogo centralističen, so tudi oblastne samouprave po nekaj mesecih hiranja zamrle. Poleg tega se je pojavil v politiki faktor, ki je sicer vedno tajno imel velik vpliv: generaliteta, ki je bila izključno srbska in ki je uživala pravice posebne, privilegirane kaste. Šef diktatorske vlade je postal general Peter Živković, mož, ki je v velesrbskih krogih sicer užival ugled, je pa pozabil, da država ni vojaško vežbališče, kjer se vsako, še tako neumno povelje izvrši. Tako je diktaturi, ki je s svojimi odloki zatirala vse, kar je bilo predmet stoletnih narodnih zahtev in borb, uspelo, da je ves naš narod, kakor tudi hrvatski rekel: ne! Dr. Korošec je na ponovno kraljevo željo ostal v vladi z namenom, da pri viru spozna njene načrte in da potem ukrene vse potrebno. To se je zgodilo in kmalu se je umaknil iz Živkovićeve vlade.

Kralj je iskal novih politikov, ki bi ne imeli obveznosti do bivših strank in ki bi sledili njegovim navodilom. Diktatura je povsod in vedno prilika, da pridejo na površje osebe, ki se v rednem parlamentarnem življenju zaradi svoje brezpomembnosti, neiskrenosti, nepriljubljenosti ali stremuštvu niso mogle uveljaviti. Izgubiti nimajo kaj. Tvegajo vse, češ, če uspe, bo pa le dobro. Takih ljudi se je dokaj nabralo okoli novega režima. Ljudstvo je dobilo nove župane, nove okr. načelnike, nove funkcionarje, ki so se trudili, da bi vcepili ljudem misel o narodnem in državnem edinstvu.

Ko je bila 6. septembra 1929 oktroirana nova ustava, temelječa na tem "edinstvu", je prinesla Slovincem le to dobroto, da so bili, razen Bele Krajine, združeni v eno upravno enoto — "Dravsko banovino", ki pa je za časa prvih treh banov: Serneca, Marušiča in Puca bila le ekspoziura beograjske centrale, ki pa je začela s plodonosnim delom po razsulu diktature in uvedbi znosnejšega političnega živ-

ljenja, v dobi, ko je banovini načeloval dr. Natlačen.

V beograjski vladi so od 6. sept. 1929 do konca sedeli tudi zastopniki slov. centralističnih strank, ki niso za Slovenijo zahtevali ničesar drugega, kakor politično oblast. Začela se je doba preganjanj, denunciacij, predstavitev uradništva v južne kraje in krotitve ljudske nevolje s pomočjo orožništva. Veliko smolo je imela diktatura tudi s tem, da se je začela skupno s plošno gospodarsko krizo po vsem svetu in ki je posebno težila kmečko ljudstvo, zaradi nenaravnega padca cen vsemu, kar kmet prideluje.

Strankin aparat, ki je moral prenehati z vidnim delom, se je hitro in zelo srečno spremenil v podtalno organizacijo, ki je imela namen nenasilnim potem vzdrževati strankarsko zavest svojih pristašev in dajati navodila v vseh slučajih, ki so vznemirjali ljudsko življenje v teh časih. Sistem tajnih strankinih zaupnikov je segel do skrajne gorske vasi. Tajne okrožnice, letaki in navodila za demonstrativne akcije so vzdržale vsa ta leta živo zavest, da obstoja neka neznana strankina centrala, ki dobro deluje. Ta centrala je bila "štirinajstorica", plod Koroščeve zamisli. Ko ga je namreč kralj vabil, naj povabi svoje "bivše" pristaše v novo diktirano stranko: Jugoslavensko radikalno kmečko demokracijo "JRKD", je ta odgovoril, da tega ne more obljubiti, ker ne ve, kakšno je mnenje njegovih "bivših" pristašev. Naj mu dovolijo, da se posvetuje z njimi. In so mu dali to dovoljenje. Imel je shode zaupnikov v Mariboru, v Celju in nato glavni zbor zaupnikov v Unionu v Ljubljani, ki je na podlagi mojsterskega poročila dr. Korošca odklonil vstop v novo stranko. Dr. Korošec, vedoč, kaj ta odklonitev pomeni, je prosil zaupnike, da odobre izredno ustanovo "štirinajstorice", ki bo z njim vred nosila odgovornost v težkih dneh, ki jih je napovedal. Štirinajstorica je torej imela legalno podlago, da v imenu najvišje strankine instance vodi politiko stranke do dneva, ko bo redno politično življenje zopet mogoče.

Dva dogodka moramo omeniti iz te dobe, ki sta dala stranki izreden poudarek. Prvi je proslava dr. Koroščeve 60 letnice in 15 obletnice majniške deklaracije leta 1932, ki je razgibala tisočglave množice širom dežele. Na predvečer so zagoreli tisočeri kresovi po slovenski zemlji, pojavile so se prepovedane slo-

venske zastave in ljudstvo se je zbiralo na zborovanja, ki jih je ojačano orožništvo s silo razganjalo. Ljudska nejevolja je iskala možnosti, da pove svoje mnenje o režimu in da povdari svoje zahteve po pravici. Tako je prišlo do rabuk na političnih shodih vladnih poslancev, zlasti v okolici Kranja, ki so rodile znani šenčurski proces, ki je bil zgolj političnega značaja in je imel namen pokazati svetu Slovence kot protidržaven element, zaveden v zmotu po brezvestnih politikih.

Drug važen dogodek te dobe je bil "slovenska deklaracija", izdana na novega leta dan 1933, v kateri je štirinajstotica podpisala od dr. Korošca sestavljeno izjavo, ki zahteva za Slovenijo pravice, ki ji grede na političnem in kulturnem območju. Deklaracija, tajno tiskana v veliki množini, je v nekaj dneh prišla v roke vseh slovenskih ljudi in povzročila ogromno pozornost, pa tudi nov val nasilja. (1)

(1) Besedilo Slovenske deklaracije (ted. režim jo je nazval "punktacije") kakor jo je formuliral dr. Anton Korošec dne 1. januarja 1933:

1. Slovenski narod je danes razdeljen in razkosan na štiri države: na Jugoslavijo, Italijo, Avstrijo, Madžarsko. Njegova osnovna zahteva je, da se zedini v eno samo politično enoto, ker se mu more le na ta način ohraniti obstoj in zagotoviti splošni napredek.

2. Glavnemu delu slovenskega naroda, ki živi v Jugoslaviji je postavljena naloga, da na tem idealu dela do končne ustatvitve.

3. Iz teh razlogov si mora slovenski narod v jugoslovanski državi priboriti tak samostojen položaj, ki bo neprestano služil kot privlačna sila za vse ostale dele naroda, živeče v drugih državah. V ta namen je potrebno:

a) narodna individualnost, ime, zastava, etnična skupnost, finančna samostojnost, politična in kulturna svoboda;

b) radikalna socialna zakonodaja, ki mora osigurati življenske interese in harmonično razvijanje vseh potrebnih in produktivnih poklicev, posebno kmečkega in delavskega razreda.

4. Za dosego tega cilja je potrebno, da si vsi Slovenci, Hrvati in Srbi zgradimo po svobodnem sporazumu in to na demokratski podlagi državo ravnopravnih edinic: Eno teh naj tvori Slovenija.

5. Tako sestavljeno državo zahteva tudi KDK (Radičevska, Demokratska Kmečka koalicija) in Radikalna stranka, odnosno je ne izključujeta. Mi Slovenci se pridružujemo tem sklepom in želimo, da sodelujejo za dosego tega cilja vse stranke in vse struje tako doma, kakor tudi v vsej državi.

V Ljubljani, dne 1. januarja 1933.

Dr. Korošec na narodnem taboru v Komendi.

Posledica slov. deklaracije je bilo vedno hujše preganjanje vidnejših slovenskih ljudi. Pripravljali so celo koncentracijsko taborišče za vidnejše pristaše SLS na nekem dalmatinskem otoku, do česar pa ni prišlo. Pač pa so policijski organi odpeljali v bosanske hribe 27. januarja dr. Kulovca, dr. Natlačena in dr. Ogrizka, naslednji dan pa dr. Korošca, najprej v Vrnjačko banjo, ki se je ob njegovem prihodu sredi zime spremenila v zbirališče opozicionalcev, kateri so vsaj od daleč hoteli videti dr. Korošca. Kmalu so dr. Korošca premestili v Tuzlo, kjer je resno zbolel in nato na Hvar, kjer si je znal s svojim značajem in nastopom pridobiti neomejeno spoštovanje in kjer je ostal do kraljevega pogreba.

Med tem časom je bil polom diktature na vseh poljih vsak dan bolj viden. Že 8. novembra 1931 je general Živković šel na volitve. Zaradi volilnega zakona, ki je za nastop pri volitvah zahteval pogoje, ki jih SLS ni mogla izpolniti, je stranka proglasila abstinenco. Volitve so bile javne. Nasilje je bilo neverjetno. V Sloveniji je vlada na edino listo, ki so jo morali voliti vsi od režima odvisni ljudje, pod grožnjo odpusta iz službe in za katero so volili mrlični in v tujem svetu bivajoči volilci, dobila 52% glasov. Garnitura slovenskih poslancev je bila vse prej kot resna. Ti ljudje so

dali hrbtenico stranki JRKD. Živkoviću je 1. julija 1932 sledil Milan Srškić, ki naj bi dal političnemu življenju v državi videz demokratičnosti. Mož je, videč sterilnost novega političnega stvora, preganjanje opozicije še povečal, a dosegel je obratno: opozicionalne vrste so se krepile iz dneva v dan. 27. januarja je moral Srškić iti v ropotarnico. Prišel je Nikola Uzunović z očitno nalogo, da omili politično napetost v državi. Stranko J. R. K. D. so preimenovali v Jugoslov. nacionalno stranko, J. N. S., ki pa v bistvenih stvareh ni smela popustiti; narodno in državno edinstvo, napačno tolmačeno, je bila osnova te stranke.

Dne 9. oktobra 1934 je padel pod streli v Marseilles-u kralj Aleksander, žrtev nevzdržnih notranjepolitičnih razmer v svoji državi. Za mladoletnega kralja Petra II. je vladal regentski svet, ki mu je načeloval knez Pavle, mož pametnih nazorov, ki pa do polnoletnosti kralja ni hotel ukreniti ničesar, kar bi nasprotnovalo diktirani ustavi, pač pa je dajal pobude, da se v okviru te ustave dajo posameznim narodom najširše samoupravne svoboščine.

Uzunovićevo vlado je nadomestil B. Jeftić, ki je 5. maja sklical ljudi na volitve, katere so pomenile popoln polom politike njegove stranke. V Sloveniji, kjer so pognali na volišče vse, kar je bilo navezano na državni kruh ali na kruh centralistično usmerjenih delodajalcev in ustanov, je ostalo doma nad 53 odstotkov volilcev. Drugod tudi ni bilo bolje.

Doba miru pred viharjem.

Knez Pavle je videl, da je treba dati politiki novo, realno pot. Poznavajoč zmožnosti, poštenje in veljavo dr. Korošca, mu je ponudil pogoje, pod katerimi bi SLS lahko aktivno sodelovala v vladi. Korošec je te pogoje sprejel in stranka je to odločitev odobrila. Korošec bi nemara svoji stranki nikdar ne bil priboril večjih uspehov, kakor če bi bil ostal tedaj v opoziciji. Pa mu je šlo za več! Videl je, da se neizogibno približuje svetovna vojna, ki so jo pripravljali naši imperialistični sosedje in vedel, da bo predmet zmagovalčevih zahtev zlasti slovensko ozemlje, ki ga je Hitler proglašal za svoj "Lebensraum". Njegova teza je bila, naj Jugoslavija stori vse, kar je častno, da se ohrani izven konflikta čim dalje. Zato pa je treba državo notranje konsolidirati tako, da bi centrifugalne sile ne dobivale vedno novih pobud za radikalno prekinitev neznosnih raz-

mer v državi. Zato je bila njegova zahteva, da se izvede takoj decentralizacija državne uprave na podlagi najširših možnosti, ki jih daje trenutna ustava in da se v šestih letih do kraljeve polnoletnosti pripravijo predpogoji za uvedbo nove ustavne dobe, ki bi ji bila osnova federativna ustava. Ko je dobil to zagotovilo od strani srbskih radikalov, ki jih je med drugimi vodil dr. Stojadinović in bosanskih muslimanov pod Spahovim vodstvom, je pristal še na eno strankarsko žrtev, da se SLS vključi kot popolnoma avtonomna enota v novo formirano stranko J. R. Z., upošteva-joč določilo trenutne ustave, da so "plemenske" stranke nedovoljene. Vso to dobo je SLS pod okvirom JRZ nemoteno delovala in v njenem vodstvu ali pri podrejenih funkcionarjih ni bilo nikogar, ki bi ne bil član SLS. Prav tako ves ta čas ni ne pristašem ne nasprotnikom prišlo na misel, da bi imeli stranko za likvidirano ali da bi bila izdala svoj program. Dr. Korošec sam je to stanje tako-le označil: Z JRZ se nismo ne zaročili, ne poročili. Sklenili smo trgovski sporazum, na podlagi katerega nam bo mogoče s temi zakoni in v teh razmerah kaj dobrega ustvariti.

Narediti se je dalo marsikaj. Dravska banovina, ki je k sreči obsegala vse slovensko ozemlje v Jugoslaviji, je dobila bana dr. Natlačena, ki je v štirih letih dela ustvaril čuda na vseh poljih, vpostavitvi najprej nasilno zatrte ustanove, ki so bile nujno potrebne za gojitev slovenskega narodnega, kulturnega in gospodarskega življenja in ustanavljajoč nove možnosti vsestranskega napredka. Ljudstvo je v svobodi zaživelo kot še nikdar.

V vladi je prevzel dr. Korošec notranje ministristvo, 1. sept. 1935 pa je pritegnil v vlado še dr. Miha Kreka, ki je bil skraja minister brez listnice, nato pa minister za javna dela.

Dne 25. oktobra 1936 so bile v Sloveniji občinske volitve. Ljudstvo je pometlo z vsiljenimi župani in v 197 občinah izmed 225 postavilo ljudi svojega zaupanja.

Dr. Stojadinović, predsednik vlade, je delal z Jeftićevim parlamentom; posrečilo se mu je pritegniti večino poslancev na svojo stran. Šele 11. decembra 1938 so bile nove volitve poslancev v narodno skupščino, na podlagi ustavnih določil o državnih listah, vendar svobodne. Opozicija je lahko postavila svojo listo pod Mačkovim vodstvom. Dr. Korošec je v Sloveniji dobil nad 78% glasov in vse poslan-

ce. Na Hrvaškem je zmagal v popolnoma svobodnih volitvah dr. Maček, v Srbiji pa je vsaj skromno večino dobil Stojadinović. Te volitve so pokazale glavno šibko točko Stojadinovićeve politike, oklevanje in neiskrenost napram Hrvatom in tudi Slovincem, kadar je bilo treba izpolniti dane obljube.

Radi dr. Koroščeve pomirjevanje politike napram Hrvatom, je dr. Stojadinović rekonstruiral vlado, v kateri pa ni bilo več dr. Korošca, ampak je dr. Kreku poslal v vlado malo pomembnega Snoja, kot ministra brez listnice, Krek pa je dobil gradbeno ministrstvo. To dejstvo so v političnih krogih vzeli kot znak, da dr. Korošec Stojadinoviću ne zaupa več. Do odprte krize je prišlo 3. februarja 1938, ko sta odstopila oba slovenska in oba muslimanska ministra, ter srbski minister Cvetković. Ta je dobil mandat za sestavo nove vlade, v katero sta vstopila dr. Krek in Snaj. Vlada si je zastavila kot glavno nalogo, da iskreno reši hrvaško vprašanje, gotovo najvažnejše med vsemi. Slovenci so dobili zagotovilo, da bodo z ureditvijo tega vprašanja tudi oni dobili, kar zahtevajo.

Po dolgotrajnih pogajanjih je Cvetković dosegel sporazum z dr. Mačkom, ki je rodil banovino Hrvaško, z vsem ozemljem, kjer prebivajo Hrvati in z velikimi pravicami, ki jih ima hrvaški ban in sabor. Dr. Mačkova stranka je vstopila v centralno vlado in Cvetković se je čutil močnega. Zato se mu ni prav nič več mudilo, da bi izpolnil Slovincem dano besedo. V vzdušju neiskrenosti so potekli naslednji meseci Cvetkovićevega vladanja, ki so že vpadli v vojno dobo. V začetku septembra 1939 je podlegla navalu Poljska, vnela se je nova svetovna vojna.

VOJNA.

Vojni dogodki v svetu in okrog nas so ustvarili tudi v naši domovini težko vzdušje. Okorna in nepripravljena vojaška uprava je klicala ljudi in živino na orožne vaje, ki so bile v resnici poskusna mobilizacija, in ki so tudi največjemu optimizmu vzele vero v našo oboroženo silo. Nemška peta kolona na eni strani in komunistično miniranje na drugi strani je želo v teh negotovih časih uspehe.

Vidno strankino delo se je moralo omejiti na najmanjše. Toliko več pa je bilo podrobnege dela in osebnih stikov, ki so imeli namen ljudstvo pripraviti na najhujše, ki se je neizo-

gibno približevalo. Dr. Korošec, ki je bil potem, ko ni bil več član Stojadinovićeve vlade izvoljen za predsednika senata, je bil zopet imenovan za ministra. Dali so mu prosvetno ministrstvo. V vladi je posvetil vse svoje moči enemu cilju: vzdržati se čim dalje izven konflikta in tako prihraniti državi in zlasti Sloveniji gorje, ki ga je, poznavajoč razmere doma in v inozemstvu, predvideval in napovedoval. V tem trudu in skrbeh ga je podrla nagla smrt 14. decembra 1940.

Na dan Koroščevega pogreba se je vodstvo stranke sestalo in izvolilo za Koroščevega naslednika dr. Kulovca, generalno tajništvo stranke pa je prevzel dr. Krek.

Gigantski trud dr. Kulovca in dr. Kreka, da prepreči vsako neprevidnost, ki bi povzročila vojno viхро, so bili brezuspešni. Slabotni Cvetković je podpisal pakt z "Osjo", paktu je sledil puč in puču maščevalni pohod Nemcev, Italijanov in Madžarov in Bolgarov na Jugoslavijo. Ena prvih žrtev vojne je bil dr. Kulovec, ki ga je razmesarila nemška bomba 6. aprila zjutraj.

Dr. Krek se je obenem z delegacijo SLS pravočasno umaknil v inozemstvo in deloma v Londonu, deloma v USA vodil borbo za narodno osvobodjenje na mestih, ki so o usodi naše domovine odločala.

Stranka v domovini je osirotela. Delo ji je bilo seveda onemogočeno v javnosti, a vršila ga je tajno. Zaradi razmer se je dogovorno s strankinimi instancami ustanovil "odbor štirih", ki so vršili funkcijo stranke. Prva naloga je bila dobiti stik z inozemstvom. To se je posrečilo po več poteh, najuspešneje s tajno radijsko zvezo, ki je prejemale in oddajala novice, poročila in navodila.

V novembru 1941 so strankini funkcionarji začeli izdajati list "Svobodna Slovenija", ki je izhajal vso vojno dobo podtalno in bistveno pripomogel, da je ljudstvo spoznalo pravi položaj in sledilo liniji stranke v najtežjih okoliščinah.

Dr. Kreku je bilo treba dati legitimacijo, da lahko govori v imenu svojih ljudi v domovini. Zato je bil izvoljen za predsednika SLS na ta način, da so ga volili vsi poslanci in senatorji stranke, vsi dosegljivi člani vodstva in zastopniki krajevnih odborov in okr. organizacij stranke, poleg tega pa še predstavniki organizacij in ustanov, ki so bile tesno povezane s stranko: Zadrúžna zveza, Kat. tisk. društvo,

Kmečka zveza, delavska in nameščenska organizacija, Kat. akademsko starešinstvo in Slov. dijaška zveza. Krek, ki je bil po radiu o tej izvolitvi obveščen, jo je sprejel in izjavil, da je pripravljen opravljati posle predsednika do trenutka, ko bo stranka lahko svobodno izbrala drugega, če se ji bo to zdelo potrebno. Vsa javnost je to dejanje iskreno pozdravila, tudi pristaši nasprotnih strank so videli in vidijo še danes v osebi dr. Kreka legitimnega predstavnika Slovencev.

Delo in življenje stranke v naslednjih letih za koristi in ohranitev slovenskega naroda je bilo deljeno: V inozemstvu ga je vršil v imenu stranke njen legitimni predstavnik g. dr. Miha Krek, v domovini pa njeni funkcionarji v podzemlju.

Je to najtežja doba, ki jo je s slovenskim narodom preživljala tudi SLS in zato zahteva podrobne in vsestranske obdelave in prikaza, kar pa ni več namen pričujočega sestavka.

*

Te vrstice niso zgodovina stranke; za to bi bilo treba mnogo več prostora, pripomočkov in drugega peresa. Tudi niso zgodovina oseb, ki so stranki dajale povdarek, zato se ne omejnja cela vrsta zaslužnih mož, ki bi vsak za-

služil celo knjigo. Prav tako ta spis ni razlaga strankinega programa ali njega kritika. Ima le en skromen namen, dati malo luči dobi, ki je za nami za tiste, ki je niso doživeli, da bi ne nasedali boleznim poedincem-nezadovoljnjem, ki se kaj radi poslužujejo obrabljene fraze: vse, kar je bilo, je bilo za nič. Vsaj dveh stvari stranki nihče ne sme očitati: Prvič, da bi stranka le en sam trenutek pozabila na svoj glavni cilj, ki je bil vedno borba za narodove duhovne in stvarne koristi. Drugič: da bi bil med vsemi vidnimi možmi le eden, ki bi ga pri delu ne vodili iskreni nameni in ki bi bil sebičen ali podkupljiv.

Kot stranka tako šibkega naroda, je morala računati z dvema sredstvoma za doseg cilja: ali z revolucijo, ali s taktiko. Odločila se je za taktiko. Dr. Korošec je to razložil s primerom: Če imam težko naložen voz in šibke konje, pa pridem pod hud klanec, dostikrat ne morem izvoziti. Dvoje je sedaj mogoče: ali izprežem in rečem, da ne gre, ali pa odložim del tovara, izpeljem ostanek do vrha in se vrnem po odložen del. Glavno je, da pridem z robo do cilja. Tako je stranka morala in mora še delati, vedno pa vozí do — cilja, ki ga vsi poznamo in ki bo prišel; svobodna Slovenija.

SLAVKO SREBRNIČ

Drevo

Deblo, veje in popjé:
to si zdaj drevo —
sonce, mesec in zvezdé
skozi te sijó.

Ko oblaki zagoré
zadnji zarji za slovó,
tvoje veje zažaré
čudežno sladkó.

Sence tebe ne teže,
jasno zreš v nebo:
dete si, ki v daljo zre,
zablja na zemljo.

Deblo, veje in popjé:
to je zdaj drevo —,
kdaj tako prostó, srce,
luč boš pilo in rose?

Sedemdeset let doktorja Ivana Preglja

Slovenski impresionisti, tudi tisti, ki so jim rekli simbolisti, so do malega pomrli in ekspresionisti slavijo že starčevske jubileje. Slovenska moderna je prešla v zgodovino. Kdaj se je moglo to vse tako naglo dopolniti? Dopolnilo se je takrat, ko bi Ivan Pregelj nič več tako pisati ne smel kot je pisal. Da mu prihrani to boleost, mu je Bog že poprej poslal misel, naj s petdesetim letom spreže. Pregelj je napravil trden sklep, ki mu ga je Bog zapečatil še z boleznijo.

Preglja nam je dal katoliški duhovnik Jožef Fabijan, najprej kaplan, nazadnje župnik pri Sv. Luciji na Tolminskem, kjer ga je med prvo svetovno vojsko raztrgala granata. Ta mož se je zavzel za zgodaj osirotelega fanta, ga poslal v šole in bdel ves čas nad njegovo mladostjo. Bil je Bogu vdan, prevzet od Mahničiča in Kreka in je hotel, naj postane tak tudi njegov varovanec. Pregelj je v vsem sledil Fabijanu; v Fabijanovih napotkih je spoznal resnico, za katero je ostal svojemu mentorju vse življenje hvaležen. Ta hvaležnost je bila dejanska, je vračala, kar je bil Pregelj od duhovnika sprejel. Slovenski katoliški duhovnik je postal posebno po Fabijanovi smrti osrednja snov pisateljevega oblikovanja. "Zakaj mi v vsaki povesti en junak duhovskega stanu živi? Ker jo imam duhovščino za svojemu duhovnemu plemstvu najbolj sorodno... Vsi (duhovniki v njegovih spisih) hite učiti moje kaj močno omejeno bogoslovje, časovno primerno roboto". Drugič nekje je zapisal, da je v vsakem njegovem duhovniku nekaj Fabijana. Po duhovnikih je vzljubil slovenske škofofe. Istrski Dobrila mu je junak povesti, sodohnim je posvečal ode: Sedeju, ko je postal metropolit v Gorici; Mahničiču, apostolu Jugoslovčanov že l. 1910, ko je šel na Krk; Karlinu, ko je zasedel stolico sv. Justa; Jegličiču, ko je prišel birmat v Kranj in ko je dopolnil osemdeset let; Rožmanu ob posvečenju. Pozdravil je 3. katoliški shod v "Zori", ki je bila prva Pregljeva revija. Orlom je pisal v "Mladosti", v Mohorjevo družbo je bil zaverčan. Pa ni bil ozek; pisal je tudi v "Zvon", lepo cenil Emila Leona in Župančiča. Preglja-katoličana

najlepše kaže stavek ob Cankarjevi smrti: "Ne žalujmo, Ivan Cankar je umrl lep!"

Odnos do domovine? Pregljev odgovor na to vprašanje je klen: "Slovensko pisati je neskončno večja samozavest kot služiti kulturi

v kakšnem velikem kulturnem jeziku". Vendar "v rodoljubju poznam bolj zemljo in ljudi kot domovino", slovenski pisatelj naj bo po njegovem bolj socialni narodni delavec, kot umetnik. Tega ni napisal v en dan. Na višku svoje ustvarjalne sile, ko je bil njegov stil dograjen do popolnosti, je hitel pisati knjige za ljudstvo, tako da ga je ekspresionista — in tudi v teh knjigah še ekspresionista — vsakdo lahko razumel. Ivan Cankar kaj takega ne bi zmoget; malo je bil previsok, malo mu je manjkalo volje in moči. Pregelj je to zmoget in je skoraj istočasno kot do kubizma razlomljenega "šmonco" spisal za Mohorjane povesti o koroški in istrski bolečini,

o goriškem človekoljubu Muzniku in o gorenjskem prosvetitelju Glavarju. Čeprav je hotel biti bolj socialni narodni delavec, je tudi v teh knjigah ostal umetnik. Poeta nascitur.

Odkod njegov "baročni okus"? Pravi, da koncipira po nekem, v domišljiji oblikovanem svetu in da bi bil ta svet verjeten, ga preedene v historizem. A prav baročni okus, ne srednjeveški, pa tudi ne prosvitljski, mu bo izviralo še od drugod, saj pravi, da pozna zemljo in ljudi. Zemlja naša pa je ustvarjena za barok in ga je vsrkala toliko, da ga je še zdaj polna. Človek pa, ob njem duhovnik, je še vedno tak, robot, čemur so rekli v baroku, robusen. To je tip Slovenca in ta tip je "bogastvo, iz katerega mu ep živi".

Mladi Pregelj: Ivo Zoran in Mohorov, se ni mogel popolnoma ogniti Cankarju, kot nihče ne v tistih časih in še dolgo časa pozneje ne. Prvi korak naprej je napravil zreli Pregelj. "Ker sem ekspresionist snovi, sem iskal tudi oblikovni ekspresionizem" in to priznanje je morda zapeljalo literarnega zgodovinarja, da očita Pregljevemu stilu, kot bi bil malo preveč iskan. Pregelj ni le iskal, on je svoj "jezik" tudi našel. Nihče drugi ga ni do generacije okrog Balantiča, a tako močnega tudi ta ne. Kot prej mimo Cankarja, tako zdaj niso

mogli mimo Preglja, niti stari Jaklič-Podgoričan! Kadar bo slovenska literarna zgodovina dozorela do zgodovine stila, bo pomenil v njej Pregelj začetek in vrhunec novega poglavja.

Mi tu Preglja lažje uživamo kot študiramo. Uživamo, ker je njegovo bogastvo tudi naša revščina; "torej: odprto srce in čuječe oči in dvojna boleost domotožja, po domu tostran in po domu onstran".

Ivan Pregelj je bil rojen 27. oktobra 1883 pri Sveti Luciji na Tolminskem; kakor Cankar, je bil tudi on krojačev sin. Po končanih študijah je poučeval slovenščino in nemščino na srednjih šolah v Gorici, Pazinu, Idriji, Kranju in Ljubljani, kjer živi zdaj v pokoju. Prevedel je v nemščino Gregorčiča, napisal knjigo pesmi "Romantika", "Balade v prozi", povesti in romane: Mlada Breda, Otroci solnca, Tlačani (Tolminci), Zadnji upornik (štetan Golja in njegovi), Plebanus Joannes, Matkova Tina, Sin pogubljenja, Rutharius christianus, Glejte človek, Pulver und Blei, Pustna pridiga, Umreti nočejo, Oče, budi volja Tvoja, Tolminski Tit, Manlij Torkvat, Zgodbe zdravnika Muznika, Šmonca (Simon iz Praš), Peter Pavel Glavar (Odisej iz Komende), Osmero pesmi, Usehli vrelci, Bogovec Jernej, Magister Anton, Gloriosa, Thabita kumi; drame: Berači, V Emavs, Azazel, Ljubljanski študentje; Virgo Catharina, nešteto pesmi, črtic, glos, prigodnic, misli, napotkov in kritik; sam pa začuda svoje- ga pravega kritika ni imel.

FRANCE BALANTIČ

PESMI

MINIL JE ČAS

Minil je čas, ko me je norca motil
vsak vrisk krvi, vabljev očij sijaj.
Odšel bom in ne pridem več nazaj,
Gospod, za Tabo se bom zdaj napotil!

Pomagaj, Kristus, mi, da bom ukrotil
boleost po zemlji, ki je rodni kraj,
to zadnje in največje slo zmeščaj,
da ves bom Tvoji luči se zarotil!

In to Te prosim še, da odpustiš,
da metal blato sem v srca izvir:
premnogokrat bila je pesem kletev.

Bila kot jaz za večno smrt je žetev,
a Ti življenje si, svoboda mir —
in vem, da vsakemu se rad deliš!

PREDANOST

Nikar še k bregu ne veslaj, mornar,
ljubezen najina še ni pri kraju,
dobil od mene boš razkošen dar,
zato, mornar, naj veter nosi naju.

Sedaj je čas, ni daleč do noči,
zdaj vem, da zate tihā sem zorela;
zato sladkost kot mleko me tišči,
samota se je v meni razbolela.

Le moje vino vase vse potoči,
oropaj me, zadaj mi težke rane,
vse vzemi, prav nič naj mi ne ostane

Potem, mornar, s poljubom me omoči,
in bo bridkost kot sol se razpustila
in pred teboj nov dar bom razgrnila.

DOBA PETROLEJA

Zivimo v času, ki ga bo bodoča zgodovina označila po političnih, socialnih in gospodarskih pretresih, pa tudi po ogromnem tehničnem napredku. Civilizacija belih narodov, zlasti evropskih in severno-ameriških, je dosegla izredno visoko stopnjo in moderna tehnika je celo prekosila domišljijo Julesa Verna. Surovi petrolej (1) in njegovi proizvodi imajo levji delež na tem napredku. Kar premislimo malo: — kaj bi letalstvo in motorizirana tehnika počela brez bencina ali drugih goriv iz petroleja, s čem bi mazali ležaje najrazličnejših strojev, koliko elektrarn in drugih industrijskih obratov bi morale prenehati z obratovanjem, če bi zmanjkalo težkih petrolejskih olj, itd.

Dasi je splošna uporaba petrolejskih proizvodov značilna poteza naše dobe, vendar pa petrolej nikakor ni odkritje našega časa, saj je že Noe tesnil svojo ladjo z asfaltom, in so ga uporabljali tudi pri gradnji babilonskega stolpa. Zgodovinar Herodot omenja v svojih spisih petrolej, in Aleksander Veliki je občudoval goreče plamene zemskega plina na pohodu iz Male Azije proti Indiji, Kitajci pa so že v tretjem soletju pred Kristusom iznašli petrolejsko svetilko. Marco Polo tudi poroča o uporabi surovega petroleja med Kitajci v zdravilne namene.

Resnični razvoj petrolejske industrije pa se je začel leta 1859, ko je polkovnik Drake navrtal prvi vrelec surovega petroleja v Pensilvaniji v USA. Vrelec je bil 21 m. globok in je dajal 2,000 litrov dnevno. Če ga primerjamo s petrolejskim gejzirjem, ki ga je leta 1901, navrtal Avstrijec Lucas (Lukež?) v Texasu, USA, in ki je dajal 15,000,000 litrov surovega petroleja dnevno, potem se nam zdi pač Drake-ov vrelec pravi pritlikavec. Leta 1951 so skupno navrtali 48.222 vrelcev s celotno vrtno globino 4,450.000 metrov; od vseh teh vrelcev so jih 43,299 navrtali v USA. Nekaj več kot polovica novih vrelcev da petrolej, ena desetina daje samo plin, približno dve petini pa je neproduktivnih "suhih" vrelcev. Leta 1951 je bilo v obratu 510.500 vrelcev, ki so dale 680.000 milijonov litrov surovega petroleja, ki ga je predelovalo 722 petrolejskih čistilnic. USA načrpa 52% svetovne produkcije, Vene-

zuela 15%, Rusija 7 %, Argentina 0.6%, in Jugoslavija 0.02%. Perzija, ki je pred znanim sporem z angleško petrolejsko družbo "Anglo-Iranian Oil Co" načrpala 6% svetovne produkcije, je sedaj praktično izginila s svetovnega petrolejskega trga.

Argentina načrpa letno približno 4,000 milijonov litrov petroleja, in uvaža še 6,000 milijonov litrov petroleja in njegovih proizvodov na leto.

Jugoslavija je leta 1951 pridelala nekaj nad 180 milijonov litrov surovega petroleja v Prekmurju in južni Srbiji. Poleg čistilnice v Reki, ki jo nameravajo modernizirati, bodo zgradili nove čistilnice v Dubrovniku in Smederevu.

Iz petroleja dela danes industrija okrog 1000 proizvodov, ki se uporabljajo za produkcijo 5000 najrazličnejših predmetov, od viskija do čikleta.

Ali si morete misliti moderno vojno brez uporabe petrolejskih proizvodov? Zakaj je general Rommel obstal tik pred Aleksandrijo in ni mogel zavzeti Egipta? Bencina je zmanjkalo za pogon njegovih tankov. V drugi svetovni vojni je pomanjkanje bencina mnogokrat ohranjalo nemške oklepne sile in aviacijo. Pa tudi že v prvi svetovni vojni je moral general Foch opozoriti Amerikance, da utegnejo zavezniki vojno zgubiti, če ne bo mogla Amerika dobavljati zadostnih količin petrolejskih goriv, zlasti bencina.

Petrolej pa nima samo izredno važnega vojaško-političnega pomena, ampak ima tudi ogromen gospodarski vpliv. Petrolejska industrija je namreč med najbolj dobičkanosnimi

(1) Radi zmešnjave izrazov je dobro pomniti sledeče:

Surovi petrolej se v slovenščini imenuje tudi zemsko olje ali surova nafta. Angleži ga nazivajo "crude oil", španci "petroleo crudo", in Nemci "Erdoel". Naš bencin je v angleščini "gasoline", v španščini pa "nafta". Petrolej za svetiljke je v angleščini in španščini "kerosene", in plinsko olje, ki ga Slovenci imenujemo tudi "nafto", pa je pri Angležih in Špancih poznano kot "gasoil".

viri gospodarskega delovanja. Skupni čisti dobiček 30 večjih petrolejskih družb v USA je leta 1951 znašal 2.268.000.000 dolarjev. Mala državica Kuwait v Perzijskem zalivu, ki nima več kot 150.000 prebivalcev, je čez noč postala najbogatejša država na svetu, ker ima 50 do 60 milijonov angleških funtov letnega dohodka iz petroleja, ki so ga začeli črpati leta 1946. Po posebni pogodbi s tamkajšnjim šejkom, namreč odstopa mešano angleška-ameriška petrolejska družba 50% čistega dobička kuwaitški vladi.

Ali je kaj čudnega, če je petrolej, ki je tako važen vojaško-politično-gospodarski činitelj tudi vir in razlog neštetih intrig in umazanih zakulisnih borb? V borbi za petrolej se kosajo države, politični sistemi, interesi privatnih družb in posameznikov, celo versko-ideološki faktorji posegajo v borbo, kot moremo videti v nedavnem sporu med Anglijo in Perzijo, kjer utegne priti še do "svete vojne" muslimanskega sveta proti Angležem. Borba za koncesije med privatnim kapitalom v domovini in v tu-

jini, borba med državami neposredno, ali pa posredno po privatnih družbah je večinoma nevidna, pa zato še bolj trdovratna in dolgotrajna, včasih se konča s kompromisom, včasih z uničenjem nasprotnika.

Zelo moderen je v današnjem svetu pojem "nacionalizacije", ki naj bi mnogokrat predstavljala nekako univerzalno zdravilo za odpravo vseh gospodarskih bolezni. Na papirju bi "nacionalizacija" teoretično morala prinašati prodorne uspehe, v resnici pa večinoma prinaša polomijo, kot lahko vidimo na primeru Jugoslavije in drugih držav za železnim zastorom. Podržavljenje petrolejske industrije ni v nobeni državi, kjer koli je bilo doslej izvedeno, prineslo kakih uspehov. Najboljšo pot so izbrali države, ki so našle možnost sožitja med privatno podjetnostjo in interesi skupnosti. Mnogo je takih načinov: delitev dobička, primerno obdavčenje, soudeležba pri kapitalu, itd. Katera koli od teh rešitev pa je uspešno izvedljiva samo v primeru, če je državna uprava poštena in nepodkupljiva.

H. K.

Lepa slavlja Goriških Slovencev

Druga polovica leta 1951 ter prva polovica leta 1952 sta minili na Goriškem brez večjih političnih dogodkov. Z radovednostjo smo zasledovali le priprave za občinske volitve v Trstu, katerih odmev je segal tudi k nam. Ker nas torej politične skrbi niso motile, smo se tem bolj posvetili razmahu kulturnega in verskega življenja, katero beleži dva visoka vzpora, v zaključku svetega leta in v evharističnem kongresu. Izpričali smo, da smo se znašli v novih razmerah in da hočemo delati. Razdeljeni v dva tabora, ideološko in politično si nasprotna, smo skušali vsak po svoje dati izraza svoji verski in ideološki opredeljenosti.

Frontaši so letos osredotočili svoje delovanje predvsem na dijaško mladino. Po deželi med letom niso imeli kaj prida prireditve. Tudi 1. maj je bil letos v štandrežu prav klavern. — Ob koncu šolskega leta so pa prišli na dan z dijaki. Gojenci Dijaškega doma so v maju in juniju nastopili z več uspelimi igrami (n. pr. Peg, srček moj i. dr.).

Nasprotno pa smo katoličani pokazali letos veliko večjo razgibanost in delavnost: Razne

kulturne in verske prireditve so se vrstile druga za drugo, predvsem v Gorici. Marijina družba, Katol, prosv. društva, dijaki in dijakinje, Marijina kongregacija fantov, vsi so se vsaj po enkrat pokazali na odru s kako večjo igro. Mala dvorana Mar. družbe na Placuti je odlično služila namenu, saj je bila v njej skoro vsak teden kaka prireditev.

Vendar so bile za preteklo leto najbolj značilne velike verske manifestacije, ki so združile vse slovenske vernike na Goriškem.

Prva taka množična manifestacija je bil zaključek sv. leta 1951. Kot znano, je bilo leto 1951 sveto leto za ves svet. Že prej med letom so slovenski verniki v Gorici imeli par uspešnih skupnih svetoletnih procesij. To jih je opogumilo, da so pripravili kar mogoče slovesen zaključek svetega leta v goriški stolni cerkvi.

Zadnjo nedeljo decembra so se z dežele in iz mesta zbrali v stolnici k popoldanski sklepni pobožnosti ter cerkev napolnili. Na koro so nastopili združeni zbori z dežele in iz mesta v več skupinah ter pod vodstvom prof. Fi-

leja izvajali umetne in ljudske božične pesmi. Bil je to pravi božični koncert, združen s primernim nagovorom urednika "Kat. glasu" St. Staniča in slovesnim blagoslovom ter zahvalno pesmijo. Najstarejši ljudje so trdili, da kaj takega v goriški stolnici niso še videli.

Misel o nastopanju združenih cerkvenih zborov se je pokazala za zelo posrečeno. Zato je bila izvedljiva še druga večja verska manifestacija — evharistični kongres v štandrežu.

Goriška nadškofija praznuje letos dvestoletnico svoje ustanovitve. Leta 1751 in 1752 je sv. stolica izdala potrebne dekrete, s katerimi se je ukinil starodavni oglejski patriarhat ter sta se ustanovili dve novi nadškofiji, videmska in goriška. Ta slednja je takrat obsegala vse avstrijsko ozemlje oglejskega patriarha, ki je bilo tako obširno, da se je raztezalo čez večji del slovenskega ozemlja in še v Istro. Za ta jubilej je že pokojni nadškof msgr. Margotič hotel, naj se vršijo po vsej škofiji župnijski in dekanjski evharistični kongresi. Njih zaključek pa naj bo velik evharistični kongres v Gorici sami za vso škofijo. To zamisel svojega prednika je osvojil tudi sedanji nadškof msgr. Ambrosi ter zaukazal za vso nadškofijo župnijske in dekanjske evhar. kongrese. Leto 1953 pa se bo vršil škofijski kongres v Gorici.

Slovenci smo nadškofovo zamisel skoro prehiteli ter se že v začetku leta začeli pripravljati na svoj evhar. kongres, ki naj bi ne bil samo navaden dekanjski evhar. kongres, temveč prava verska in narodna manifestacija Slovencev na Goriškem. Uspeh je pokazal, da je bila ideja prava. Tako velike, vsestransko pripravljene in dobro izpeljane verske manifestacije v goriški okolici nismo še imeli.

Kongres smo zaradi tesnih razmer, v katerih živimo, morali izpeljati tako, da se je delo raztegnilo na več nedelj pred kongresom samim. Najprej so bile v postu v posameznih duhovnijah evharistične tridnevnice, združene s prejemom velikonočnih zakramentov. Po veliki noči pa se je začelo bližnje delo, že tesno združeno s kongresom.

Zadnjo nedeljo v aprilu so se v Gorici zbrala slovenska dekleta na svoj deklini dan. Sprejela jih je telovadnica goriškega malega semenišča, ker so nam vsi drugi odrekli prostor, ter votlina lurške Matere božje v neposredni bližini semenišča. Izkazalo se je, da je bilo prav tako, saj bi sicer nobena druga dvo-

rana v Gorici ne mogla sprejeti tako izredno velikega števila udeleženk. Čez osem sto jih je prišlo iz vseh vasi slovenskega dekanata in Gorice. Spored je bil kar pester: govora dveh predstavnikov slovenskega laikata, blagoslov pri lurški votlini, akademija, pri kateri so nastopili zbori deklet iz skoro vseh vasi in mesta. Dekleta so odhajala vsa obžarjena z veseljem in svoje navdušenje ponesla v sleherno slovensko hišo.

Začetek je dobro obetal in nas res ni razočaral.

Prihodnjo nedeljo so prišli fantje. Zanje smo izbrali prostor na Placuti v cerkvi in v dvorani Mar. družbe. Izkazalo se je, da je bilo vse to premajhno. Štiri sto udeležencev ni moglo v dvorano in so morali tudi na dvorišču poslušati izbrane besede govornikov, petje raznih zborov in končno lepo uspelo igro Mlini pod zemljo, ki so jo predvajali fantje iz Marijine kongregacije.

Božji blagoslov nad svoje delo smo si izprosili na poseben način na evharistično nedeljo, drugo v mesecu maju, ki je bilo celodnevno češčenje po vseh farah.

Vse je pa bilo le priprava na zaključno slovesnost v nedeljo 18. maja. S skrbjo smo se one dni ozirali na nebo, ko je vsak dan deževalo. Nam bo Bog dopustil, da praznujemo praznik njegovega zmagoslavja? Dopustil je.

Nedelja 18. maja bo zato ostala kot neizbrisen datum v naši verski zgodovini. Ta dan so se k popoldanski zaključni procesiji zbrali verniki prav iz vseh duhovnij s svojimi dušnimi pastirji. Prišli so tudi gostje iz Trsta in od drugod. Ob 15,30 se je začel sprevod po štandreških ulicah. Vodil ga je goriški nadškof msgr. Ambrosi ob spremstvu vseh slovenskih kanonikov in duhovnikov. Računajo, da se je evharističnega sprevoda udeležilo do 6 tisoč vernikov, par tisoč jih je pa stalo ob straneh. Bilo je res veličanstvo, ko je človek gledal toliko verno množico, ki je vsa urejeno in pobožno v šesterostopih šla v spremstvu evharističnega Kralja. Bilo je molitve in pobožnega petja, da so bili tudi tujci ginjeni. Višek je seveda bil ob sklepu na trgu pred cerkvijo, ko je vsa toliko tisoč-glava množica zapela Hvalo večnemu Bogu. Človek se res ni mogel ubraniti solz.

V okviru kongresnih proslav je bil vključen

tudi Pasijon štandreškega rojaka o. Romualda iz 17. stoletja. Igrali so ga na prostem 18. maja zvečer po zaključeni evhar. procesiji. Čeprav zaradi obilice dela s pripravami na kongres ni ostalo veliko časa za vaje, je Pasijon dobro uspel. Prof. M. Filej je ob sodelovanju številnih organistov iz vasi pripravil zbor 250 pevcev in pevk, ki so nastopili pri Pa-

sijonu. Režiser M. Komac je pa prevzel skrb za igralce. Nakateri prizori iz Pasijona bodo ostali neizbrisno v spominu vseh.

Hvala Bogu! Leto 1952 nam je prineslo nekaj rezveseljivih dokazov, da vera med nami ni še umrla. Treba jo je le še bolj utrditi s pomočjo organizacij, kot je lepo poudaril msgr. Močnik v svojem govoru ob sklepu kongresa.

Msgr. JOHN OMAN

PRELAT VITUS HRIBAR

Močna osebnost med pionirji slovenskega katoliškega življenja v Severni Ameriki je gotovo prelat Vitus Hribar. Sedaj je mož že v pokoju radi visoke starosti in oslabeledosti. Se-

veda mu želimo, da bi mu dobri Bog ohranil življenje do skrajnih mej možnosti, a te vrstice v Zborniku imajo namen prikazati tega velikega moža dela in molitve, da bi imeli Slovenci enega vzornika več med duhovniki Gospodovimi in našimi.

Msgr. Vitus Hribar je bil rojen 29. maja 1870 v vasi Cirkuše v župniji Zgornji Tuhinj v kamniškem okraju. Sorodnik je slovenskega skladatelja patra Angelika Hribarja. Gimnazijo je študiral v Ljubljani in jo odlično končal leta 1890. Pripravljaj se je za duhovniški poklic.

Po naročilu tedanjega škofa Gilmoura v Clevelandu je prišel v Slovenijo takrat slovaški župnik Stephen Furdek, da bi poiskal duhovnika, ki bi opravljaj dušno-pastirsko službo med tedanjimi slovenskimi naseljenci v clevelandski škofiji. V mestu Clevelandu in okolici se je namreč takrat že bilo naselilo precej Slovencev. Niso imeli nobenega slovenskega duhovnika, ne svojega duhovnega središča. — Zatekali so se v češko cerkev Lurške Matere božje. Župnik te cerkve je imel očetovsko arce za te Slovence. Mislil je nanje in skrbel zanje. Smatral je, da je slovenska narodna župnija zanje resnična potreba in da jih bo le ta največ ohranila dobre. Šel jim je iskat slovenskega duhovnika.

V Ljubljani v Alojzijevišču je našel maturanta Hribarja, ki je kar navdušeno sprejel povabilo. Že 8. septembra 1890 je prišel v Cleveland. Škof ga je takoj poslal v bogoslovje. Dne 29. julija je mladi Hribar postal novomašnik in takoj dobil nalogo, da organizira prvo slovensko in hrvaško župnijo v Clevelandu. Brž je mladi duhovnik zbral 65 slovenskih in hrvatskih družin, dobil vsa potrebna dovoljenja, zbral 6000 dolarjev, da so kupili zemljišče in 4. novembra 1894 so že posvetili svojo novo cerkev, prvo slovensko župno cerkev v Clevelandu, približno tam, kjer je še sedaj župna cerkev sv. Vida. Leta 1902 je k cerkvi prišla še prva skromna, lesena osnovna župnijska šola. Tako so bili izpolnjeni vsi osnovni pogoji za krepko in zdravo rast slovenske župnije, ki je še sedaj največja slovenska župnija v Zedinjenih Državah.

V tistem času je bila cerkev sv. Vida središče za vse duhovne potrebe ne samo župljanov, ampak Slovencev po celem Clevelandu, po celi državi Ohio in še preko njenih mej

tja v Pennsylvaniji in za druge slovenske naselbine, ki niso imele svojega dušnega pastirja. Bila je nekaka misijonska postaja za slovenske naseljence.

Bile so takrat trde razmere med našimi naseljenci. Dušni pastir je moral biti usmiljeni samaritan ljudem, ki so šli v tujino iz najrazličnejših nagibov, ljudem, ki jih je tujina metala in lomila po najrazličnejših čereh življenja. Le manjša skupina je bila trdnih in dobrih, ki so ohranjali nauke in svetla izročila svojih dobrih očetov in mater.

Leta 1907 je odšel župnik Vitus Hribar za župnika na angleško župnijo sv. Avgušтина v Barberton, Ohio. Tam je bil župnik industrijskega središča, torej delavstva vseh narodnosti. Tudi mnogo Slovencev je že bilo med njimi. Kasneje se je tudi v Barbertonu ustanovila slovenska župnija.

Po 15 letih se je župnik Hribar na škofov ukaz zopet vrnil v Cleveland in tedaj prevzel slovensko župnijo pri Mariji Vnebovzeti, ki jo je vodil do konca svojega službovanja v dušnem pastirstvu. To župnijo je namreč župnik Hribar pomagal ustanoviti, ji sam preskrbel prvega župnika in je bila tako od prvega početka njegov duhovni otrok, sad njegovega prizadevanja. Pod njegovim vodstvom so sezidali župnijsko šolo, povečali cerkev in uredili celo župnijsko gospodarstvo, tako, da je to sedaj ena najmočnejših in najbolj cvetočih slovenskih župnij v Clevelandu. Tam je župnik Vitus Hribar praznoval leta 1933 40 letnico mašništva, leta 1943 pa svojo zlato mašo. Leta 1934 je kot prvi slovenski duhovnik v Clevelandu postal Hišni Prelat Njegove Svetosti Papeža Pija XI. Vse te slovesnosti so bile prazniki za vse katoliške Slovence v Clevelandu in v celi državi Ohio.

Zunanja znamenja vztrajnega delavca — misijonarja med slovenskimi izseljenci so župnije in bogato duhovno življenje v njih. V njegovi prvi in poslednji župniji delujejo danes najkrepkejša slovenska društva bratskega, vzajemnega zavarovanja, najmočnejši cerkveni in drugi pevski zbori, tam so slovenski odri in knjižnice, tam so slovenska društva mož in mater, tam so mogočne čete katoliške mladine — novi rod Amerikancev slovenske krvi.

Prelat Vitus Hribar, dasi že v Ameriki vzgojen in posvečen duhovnik, je bil in je

FRANCE BALANTIČ

Tvoj berač

V bleščanju tvojih sem oči ujet,
zenic vriskanje žejen v dušo srkam,
kako naj jaz na dvorec tvoj potrkam,
ko siromašen sem jesenski cvet?

Pa saj usmiljena si in bogata!
Nasuj poljubov žarkih mi kot žita
in tvoja razpuščena plava kita
naj bo pod lokom mojih rok kot zlata.

prepričan, izrazit in odločen Slovenec, ki je vedno dosledno in povsod nastopal kot slovenski duhovnik, naj je bilo komu prav ali ne. Ni nehal govora, ne pridige, ne da bi povedal mično sličico iz slovenskega življenja ali ne da bi priporočil dobro slovensko stvar.

Kot redko kdo v Ameriki je zadnja leta prelat Vitus Hribar čutil z bolečinami domovine. Revolucijo v Sloveniji in njene usodne posledice je čudovito točno razumel in jo znal predočiti svojim ljublim faranom, ki večnoma po več desetletij niso poznali domačih razmer v "starem kraju". Odkar je nastalo kričeče vprašanje slovenskih političnih, protikomunističnih beguncev, je bil prelat Hribar med najbolj vnetimi branilci dobrega imena beguncev, apostol usmiljenja in smisla zanje in med najbolj pogostimi in radodarnimi podporniki dobrodelnih zbirke za pomoč beguncem v okviru Lige Katoliških Slovenskih Amerikancev. V letih 1946-47-48, in 49 je neprestano zbiral za Ligo in begunce. Ni minil mesec, da ne bi poslal večje ali manjše zbirke in vselej je priložil znaten znesek iz svojega lastnega žepa. Prelat Hribar je bil seveda med ustanovitelji in pokrovitelji Lige od njenega začetka.

Zgodovina slovenskega izseljenstva v Severni Ameriki bo prelata Vitusa Hribarja postavila med orače, kladivarje in oblikovalce slovenskega cerkvenega in kulturnega življenja v tej deželi, zgodovina slovenskega izgnanstva in boja proti komunizmu pa ga bo prištela med najplemenitejše podpornike prizadevanj, da se rešijo tisti, ki jih je revolucija pahnila v beli svet in da se omogoči borba za osvobojenje domovine.

Deset let po Jakopičevi smrti

Rihard Jakopič je bil gotovo največji slovenski umetnik-slikar. Pred dvesto leti mu je bil po svoji sili v marsičem enak Fortunat Bergant, toda ta ni bil vedno "v formi". Izmed sodobnikov je Jakopiča presegal v tehničnem znanju Sternen, Grohar je imel v sebi nekaj več poezije, Jama morda več autokritike, v moči je bil Jakopič prvi. Bil je namreč velik, plemenit človek, tako plemenit, da ima v kulturnem življenju Slovencev samo še dva vrstnika, Aleša Ušeničnika in Plečnika. Plemenitost srca in duha je pa zelo trdna premisa za veličino dela.

Rojen je bil 12. aprila 1869 v ljubljanskem predmestju v precej imoviti družini. V devetdesetih letih je njegovo učenje nihalo med Monakovem in spoznavanjem slovenskih krajinskih lepote. Kar mu je še pripadlo dedščine po očetu, jo je zazidal v razstavni prostor, Jakopičev paviljon pod Tivolijem. Ni bil organizator v pravnem smislu, toda baš po svoji veličini je postal osrednja osebnost slovenskega umetništva. Vsakemu, tudi najskromnejšemu rokodeliču, je

priznaval njegove kvalitete, najsi so bile še tako neznatne. Ko so s precejšno površnostjo nastopili mladi, jih je že

dograjeni, popolni Jakopič hvalil in bodril, celo take, o katerih danes vemo, da tega niso zaslužili.

V njegovem delu razlikujejo štiri stilne dobe: čas naturalističnega impresionizma do nekako l. 1906, ko podaja krajino zaradi svetlobnih učinkov; ero realističnega impresionizma, v kateri ureja smotrno kompozicijo v lik nadnaturalistične pomembnosti (do 1917); odlej je barvni ekspresionist, ko mu je barva interpretacija duhovnega značaja stvarstva, dokler ne potegne v zadnjem desetletju pred smrtjo — ki nam ga je vzela 21. aprila 1943 — sinteze med drugo in tretjo fazo svojega razvoja, ki ji daje poudarek težnja po monumentalnosti v aranžmaju in v vsebini. Zdaj nastajajo dela z naslovi: Brezdomci, Selitev, Gradba, Družina, Delo, Kristus-Tolažnik. Iz te zadnje dobe objavljamo reprodukcijo Beguncev, ki so nam med njegovimi deli po osnovi najbližji.

Kdorkoli med nami pa je bil tako srečen, da je tega moža, dobrega kot domač črn kruh, poznal, bo občutil zdaj ob desetletnici Jakopičeve smrti nekaj podobnega, kot se je godilo predlanskim na Koroščevi proslavi ali letos ob Aleševi smrti.

TEHNIKA ATOMSKEGA VEKA

Na vsak korak jo srečavamo, povsod nam služi in ne da bi se zavedali, smo postali tako odvisni od tehnike današnjih dni, da si niti predstavljati ne moremo, kakšni revčki bi bili brez nje. Ali ste že kdaj pomislili, kako bi živeli, če bi si vse, kar potrebujete, morali sami napraviti. Tako so živeli naši pradedje pred tri sto leti, ko so si v svojih kmečkih domovih sami pripravljali vse za obleko in obutev ter si kresali ogenj s kresilno gobo in kamnom. Če bi nas nekdo mogel prestaviti v tisto dobo, bi bila naša sodba o tedanjem življenju porazna. Mislili bi, da tako bedno sploh ni mogoče živeti. Zakaj v zadnjih tristo letih je tehnika ustvarila toliko dobrin in olajšav za človekovo življenje, da je res vsa današnja civilizacija njeno delo.

Tako se je razvijala tehnika

Zamislimo se malo v tehnični razvoj zadnjih stoletij. V 16. in 17. stoletju prodira človek v fizikalne zakone in doseže v matematiki tako visoko stopnjo, da tehniku še danes zadošča. 18. stoletje odkritja in izume prejšnjih dob izpopolnjuje, dosega nova. Istočasno pa bistre glave grade prve stroje. V Angliji dobi tekstilna obrt prve delovne stroje, živalskemu in vodnemu pogonu pa nastopi nov tekmeč: parni stroj. V drugi polovici stoletja pa se vrste kemična odkritja, ki že omogočajo prve začetke kemične industrije. Nastopajoče 19. stoletje prinaša s seboj bogato dedščino odkritij, izumov in izkustev. Izboljšani parni stroj omogoči parnik, lokomotivo. Parna sila je prevzela človekov promet, parna sila žene tovarne, rudnike. 19. stoletje je stoletje izkoriščenega parnega stroja. Seveda se množe odkritja na polju fizike, kemije, prometa, delovnih strojev in obče koristne iznajdbe. Te zadnje: Zveplenka, papir iz lesa, bicikel, pisalni stroj, fotografska plošča itd. so sprožili industrijski razvoj, ki neprestano raste do današnjih dni. Električni tok je do zadnjih desetletij 19. stoletja pridno služil pri telegrafu in telefonu, opravljal je kaj lahko delo. Pa se je bližal vedno bolj trenotek, ko ga je poskusil človek uporabiti tudi za težaško delo. V zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja je človek

električnemu toku naložil jarem in ga vpregel v svoj voz tehnike. In od tedaj pokorno vozi vlake, goni stroje in kuri peči ter topilnice. Ob zatonu 19. stoletja je tehnika bila v znamenju elektrotehnike jakih tokov.

Prav na prelomnici stoletij pa sta na stoletno zgradbo fizike rahlo potrkala zakonca Curie, ko sta odkrila radioaktivna elementa radij in polonij. V novo stoletje ste se že lahko zapeljali z avtomobilom, ki je imel še polno otroških bolezní. 20. stoletje je hitro postreglo z letalom, Einsteinovo relativitetno teorijo, načrtom za tank in — prvo svetovno vojno.

Zgodovinarji postavljajo ločnico za novi vek v leto, ko je Kolumb odkril Ameriko. Pa se sedaj, leta 1492, v Evropi ni prav nič poznalo, da je drzni pomorec odkril novi svet. Šele več let kasneje je prispelo prvo naropano zlato v Španijo, koristilo najbrž ni mnogo. Lep čas je minil, preden so pravi darovi novega sveta podprli Evropo. Končno sta se le udomačila krompir in koruza in postala glavno živilo lačnih Evropevc. Zgodovinarji zanamcev bodo, ko bodo določali konec novemu veku, imeli na izbero nekaj letnic. 1919 ali 1939 ali 1945. Najbrž bodo izbrali kar prvo in nad njo zapisali:

Atomski vek

Prav za prav ni videti, a je le res, živimo v atomskem veku. Začel se je l. 1919 z odkritjem angleškega fizika Rutherforda v Cambridgeu. Ta je že preje odkril, da je mogoče z alfa — delci, ki jih izžarevajo radioaktivne snovi, in vodikovimi atomi igrati nekakšen biljard v malem. Alfa žarki so korpuskularni žarki. Sestojijo iz tvarnih delcev, ki odgovarjajo atomskim jedrom helija. So torej nekakšna toča helijskih jeder, ki jih bruha razpadajoča radioaktivna snov s hitrostjo okrog 15.000 kilometrov na sekundo. Ko je s tako točo obstreljeval Rutherford dušik, je ugotovil, da je dosegel to, kar so iskala dolga stoletja v alkimističnih kuhinjah: Kamen modrih. Ko je alfa-delec v polno zadel dušikov atom, se je združil z njim tako, da je istočasno iz povečanega jedra odletelo jedro vodikovega atoma. Dušikov atom

se je spremenil v kisikov atom! Tako je Rutherford dokazal, da spreminjanje enega elementa v drugega ni le lastnost radioaktivnih snovi, temveč da je to mogoče doseči tudi pri takozvanih obstojnih elementih. To odkritje je sprožilo burno dobo atomske fizike, ki jo je laični svet krstil — razbijanje atomov. V vseh fizikalnih laboratorijih so nato delali podobne poskuse in v nekaj letih je postalo jasno, da se ne da spremeniti le jedro dušika, ampak tudi jedra drugih elementov. Celo zlato so naredili v laboratoriju, toda smola, — iz platine! Ker so bile vse te spremembe samo spremembe posameznih atomov, je bilo vse to le igračkanje v laboratorijih, saj bi vsi laboratoriji sveta morali delati tisoč let, da bi izdelali vsaj en miligram spremenjenih elementov. Kako bi se dalo kaj takega doseči v velikem, nikomur ni bilo jasno, dasi je tako zvana jedrska fizika v tem času odkrila marsikaj novega.

Leto 1939 je druga ločnica v začetku atomskega veka. Tedaj se je posrečilo odkriti in dokazati ne le spremembo enega atoma v drugega, kar je prvič dosegel l. 1919 Rutherford, ampak razcepitev uranskega atomskega jedra na približno dve enako veliki polovici. Zopet sta nastala dva druga elementa iz razcepljenega uranovega. Toda učenjaki so že vedeli, da se mora v tem primeru sprostiti mnogo večja energija, kakor so jih mogli sprostiti pri prejšnjih poskusih "razbijanja atomov". Leta 1939 je bil torej prvič prinešen dokaz, da je kaj takega sploh mogoče in to odkritje je v svetu učenjakov in fizikov napravilo prav takšno senzacijo kot eksplozija atomske bombe l. 1945 v splošnem. Načelno je bilo s tem dokazano, da je možno najti pot do izkoriščanja atomske energije in do — atomske bombe. Predaleč bi zavedlo, razlagati vse fizikalne zanimivosti in novosti tega odkritja.

Človek bi dejal, da so učenjaki potrebovali precej časa, preden so izkoristili odkritje, ki botruje atomskemu veku. Nasprotno je res. Nikdar v zgodovini še ni bilo kako popolnoma novo fizikalno odkritje tako hitro tehnično izkoriščeno. Vojna stiska je silila na čim hitrejšo izvedbo in zato je l. 1942 sev. ameriški kongres na tajni seji dovolil 2000 milijonov dolarjev kredita za tehnično izkoriščanje razcepitve uranskih jeder, ali z drugimi besedami — za izdelavo atomske bombe. Dve milijardi dolarjev! To je mnogo več, kakor znaša vsota vseh dotacij, ki si jih prejele univerze in znan-

stveni laboratoriji vsega sveta v vsem času, kar sploh obstoje! Poleg tega so delali najboljše učenjaki vsega sveta noč in dan v isti namen. Pravi učenjaški trust je vodil raziskave in poskuse, nadziral pripravo načrtov in gradbo tovarn. V nekaj mesecih so zrasla nova industrijska mesta s 60.000 in 70.000 prebivalci! In vse to v največji tajnosti, tako da razen posvečenih nihče ni vedel, za kaj v resnici gre!

Nekdaj je bila tehnika bolj počasna

Vse dosedanje navedbe hočejo jasno pokazati le nekaj, namreč, da v atomskem veku nova odkritja neprimerno hitreje dozorevajo kakor pred sto leti. Isto velja za nove izume. Naj to pokaže zgled: Slavni slikar in univerzalni genij Leonardo da Vinci (umrl l. 1519), je na svojih črtelih, ki so se ohranili, naznačil celo vrsto izumov, ki so jih uresničila šele zadnja stoletja. Narisal je potapljaški zvon, padalo, tlačno črpalko, vijak, stružnico itd. Njegove risbe se zelo nejasne, metal je na papir le svoje ideje, zato so šele kasno za eno izmed risb ugotovili, da kaže načrte za — šivalni stroj. Ker so za njegovih časov znali kvečjemu ulivati kovine in železo kovati, obdelovalnih strojev za železo pa niso poznali, je Leonardo napravil črtež za šivalni stroj iz lesa. Lanj je neka nemška tovarna šivalnih strojev dala izdelati Leonardov šivalni stroj v resnici iz lesa in glej čudo — stroj je šival. Za Leonardovega življenja seveda ni bilo obrtnika, ki bi stroj mogel izdelati, ni bilo pa tudi potrebe po šivalnem stroju. Šele pred dobrimi sto leti so začeli krojači misliti zares na to, kako bi si olajšali šivanje in kako bi ga pospešili. Tako sta skoraj istočasno zgradila prvi šivalni stroj Francoz Thimmonier iz St. Etienna in Dunajčan Madersperger v letu 1830. Pa ta dva šivalna stroja še nista bila za rabo. Prvi res uporabni šivalni stroj je zgradil Američan Elias Howe iz mesta Spencer v Massachusetts leta 1845. Izak Merrit Singer je nato še izboljšal Howejev stroj in ga začel industrijsko izdelovati. In še ena: Prva zadruga, ki jih danes imamo na raznih denarnicah in žepih, in ki nam neprimerno bolje zapira kot gumbi, je bila patentirana že l. 1895. In od tedaj naprej je bilo skoraj vsako leto prijavljenih nekaj patentov za zadrge. Kljub temu pa so prve uporabne zadrge prišle na trg po prvi svetovni vojni! In vendar je zadruga tehnična malenkost!

Poglejmo na kratko, kako je tehnika napredovala v atomskem veku, torej od leta 1919 naprej.

Še v letu 1919 odkrije Aston prve izotope elementov.

1920 Odkrije Rutherford protone.

1921 Nemeec Bergius iznajde postopek za hidriranje premoga. Odkrita je pot za pridobivanje bencina iz premoga.

1922 Prvi poskus zvočnega filma.

1925 Telegrafski prenos slik.

1929 Prvi televizijski poskusi.

1930 Pretvarjanje lesa v sladkor, uporaben za krmilo.

1930 — 1933 Odkritje nevtronov in pozitronov.

1932 Odkritje težke vode.

1934 Umetna radioaktivnost (Fermi).

1934 Avtomat za krmarjenje letal brez pilota.

1935 Barvni film izdelan za splošno uporabo.

1935 Japonec Hideki Yukawa izračuna in dokaže nujnost "mezona", novega pradelca, težkega eno desetino nevtrona. Ker so mezon šele kasneje v resnici odkrili in so v naslednjih letih raziskave potrdile, da je bila Japončeva domneva pravilna, mu je bila l. 1948 za njegovo delo podeljena Noblova nagrada za fiziko.

1939 Razcep uranskega atomskega jedra, osnovno odkritje atomske jedrske fizike, ki je omogočilo izdelavo atomske bombe.

1940 Radar.

1942 Leteče bombe V 1.

1943 Raketne bombe V 2.

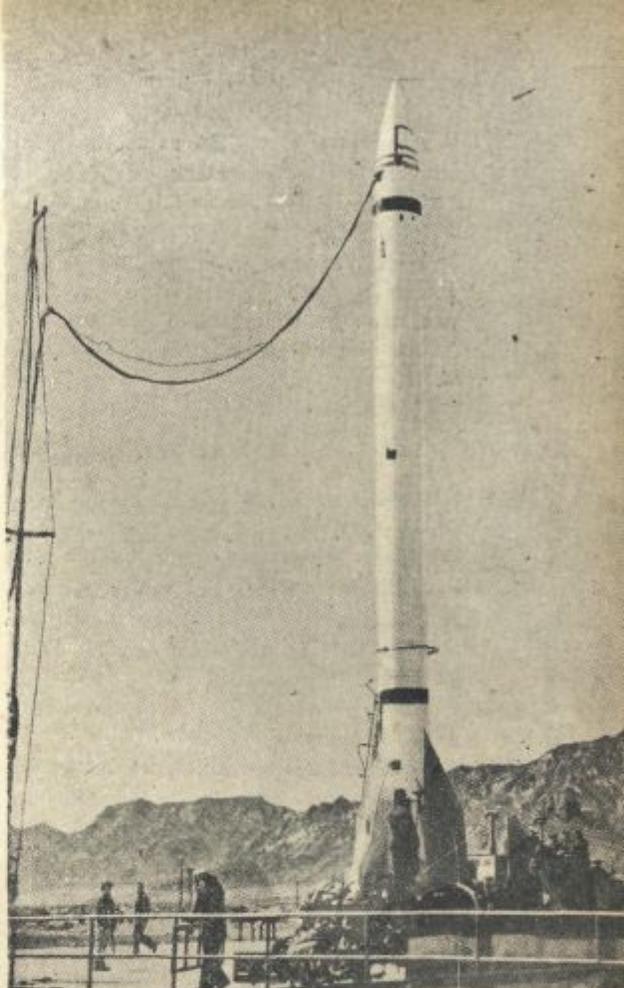
1944 Prva letala na reakcijski pogon.

1945 Noktovizija — nekakšnemu daljnogledu podobna naprava, ki omogoča človeku, da vidi v temi, če njegovo okolico razsvetljuje nevidni infrardeči žarki. S posebnimi reflektorji je mogoče "razsvetljevati" z infrardečimi žarki. — S takimi aparaturnami na čeladah so se ponoči konec marca 1945 izkrcali ameriški vojaki na otoku Okinawa in so videli v temi.

1945 Atomska bomba.

1947 Letalo "Skystreak", izdelek ameriške tovarne Douglas, preseže hitrost 1000 kilometrov na uro.

1948 Ameriški vojni pilot Charles Yaeger je prvi človek, ki je presegel hitrost zvoka

Ameriška Viking raketa pred odletom. Visoka je nad 12 metrov in je že pred leti preseгла višino 200 km. Po zadnjih poročilih se je izboljšana raketa te vrste dvignila v višino 350 km. Ko raketa doseže največjo višino in začne padati nazaj proti zemlji, se odloči od dolgega trupa gornji del, glava, v kateri so instrumenti in fotografski aparati. Med tem ko pločevinasti trup strmoglavi nazaj na zemljo, kjer se popolnoma zbije, ima glava posebno padalo, s katerim se polagoma spušča nazaj na tla, tako da pristane nepoškodovana.

na letalu Bell X-1; višek hitrosti okrog 1600 km na uro.

1949 Postopek za pridobivanje koksa iz lignita odkrije profesor ljubljanske tehnične visoke šole dr. Maks Samec.

1949 Ameriška Viking raketa doseže višino 220 km.

1950 V USA začnejo graditi prvo 60.000 tonsko letalonosilko na atomski pogon.

- 1950 V južni Karolini v USA se začne graditev največjih tovarniških naprav na svetu. Na 800 kvadratnih kilometrih bo zgrajenih 250 tovarn za 1,180 milijonov dolarjev. Vse te naprave bodo služile pridobivanju tritija, potrebnega za vodikovo atomsko superbombo.
- 1951 Podmornica na atomski pogon v gradnji (USA).
- 1951 V USA izdelajo iz nylona neprobojno obleko za krogle pušk (težka le 3 in pol kg).
- 1951 V Angliji zgradijo prvo poskusno centralno kurjavo, ki izkorišča toploto uranskih peči (atomske energije).
- 1952 Prvo potniško letalo na reakcijski pogon, angleški "Comet" začne voziti na redni letalski progi London—Južna Afrika. Odhod in prihod isti dan.
- 1952 V Nemčiji začnejo s poskusi, prevažati pošto z raketami.
- 1952 V USA začnejo graditi prvo letalo na atomski pogon. Zgrajeno naj bi bilo leta 1953 in bi moglo leteti en in pol krat okrog zemlje brez pristanka.

Tehnika izkoriščanja atomske energije hiti

Tako prvi razvoj tehnike že ob začetku atomskega veka. Tehnika atomske energije se je rodila šele leta 1942, ko so v Sev. Ameriki začeli graditi prve tovarne za atomsko bombo. Vseh dvajset let prej pa je atomski vek bil znan le v fizikalnih laboratorijih, ne čia bi svet to v tehniki občutil. Tudi danes se zdi, da svet še v ničemer ne more uživati koristi atomske energije. Je to deloma res, ker je po vseh državah, ki sploh zmorejo velikanske izdatke za tehniko atomske energije, ves tehnični razvoj te stroke prikrit z najstrožjo vojaško tajnostjo. Strah pred vojsko in pripravljanje nanjo, menda so vsi odgovorni zavedajo starega pregovora — V tretje gre rado —, sta tehniko atomske energije postavila za začetek izključno v službo vojaških načrtov.

Kakor je to na eni strani žalostno, saj se pripravljajo le uničevalna sredstva z doslej nepoznanim in komaj slutenim učinkom, je na drugi strani za atomsko tehniko prav v tem največja možnost za hiter razvoj. Dirka v tehniki atomske energije je tako silna, tako brezobzirna in tako nujna, da se največje države ne strašijo pravljičnih izdatkov za zmago v tej dirki tehnike in znanosti. Najboljše glave

znanosti, najboljši in najbolj slavni inženirji, in iznajditelji, najuspešnejši organizatorji ter največje že obstoječe industrije s svojimi velikanskimi izkušnjami so v skupnem naporu vprežene v isti voz: čim hitrejša izpopolnitev in izgraditev tehnike atomske energije. Vsa odkritja, ki jih v tej dirki razkrijejo bistro glave, vsi postopki in načini za izkoriščanje atomske energije, ki jih izdelajo in preizkušajo strokovnjaki, skratka, sploh vse, kar odkrije ali izdelava skrita vojska učenjakov in tehnikov, vse to se danes precenjuje le z vidika vojaške uporabnosti. Kar je uporabno za vojaške namene, gre takoj naprej v podrobno obdelavo in študij, kar ni, se seveda ne zavrže, ampak samo odloži na poznejši čas, da bo to razvijal in izvedel takozvani civilni sektor. Zato prav v najbolj močnih industrijskih državah, kakor sta Sev. Amerika in Sovjetija, še ne vidimo nobenih rezultatov tehnike atomske energije na civilne sektorju.

Druge države, ki so preslabotne, da bi tudi nastopale v tej dirki, pa s svojimi skromnimi sredstvi poskušajo iskoristiti atomsko energijo na civilnem sektorju. Tako smo v Angliji že doživeli poskus centralne kurjave z atomsko energijo. Seveda civilni sektor, pa naj bo tudi podprt od države, nikjer nima toliko sredstev na razpolago, da bi lahko hitro izvedel načrte in večje poskuse. Zato povsod delo na civilnem sektorju le počasi napreduje, podobno kot je na predoval drug tehnični razvoj v zadnjih desetletjih.

3 nove velesile

Če imenujemo razvoj zadnjih desetletij v tehniki počasen, velja to seveda le v primeri z razvojem tehnike atomske energije. V resnici so zadnja desetletja v tehniki napravila velik korak naprej. To velja prav za vse panoge tehnike. Velik del izumov in odkritij je pograbila veleindustrija v zvezi s sodobnim trgovskim in prodajnim aparatom, ker je zaslutila v njih velik vir novih dohodkov. To velja za najrazličnejše izume, ki so čez noč postali v modernem svetu nekaj samo po sebi razumljivega in vsakdanjega. Prvi tak izum, čigar začetki leže še v prejšnjem stoletju, je kinematografija. Postala je danes velesila, ne samo po velikanskem vplivu, dobrem ali slabem, ki ga ima na milijone obiskovalcev kinov, ampak tudi po razsežnosti industrije, ki jo je ustvarila. Leto 1922 je prineslo prvi poskus

z zvočnim filmom. Pet let kasneje je zvočni film nastopil svojo zmagovito pot po vsem svetu in v nekaj letih popolnoma izrinil nemi film. Pa so obstoječa kino gledišča za nemi film vsa morala preurediti svoje projektorje s precejšnjimi stroški.

Drug zgled: Leta 1913 je bil sestavljen prvi radijski oddajnik z elektronskimi. Te so omogočile uspešen razvoj radiofonije. Prva svetovna vojna ni dopustila poskusov v tej smeri, takoj po vojni pa je industrija v USA pograbila ta izum, ga izpopolnjevala in ustvarila tudi primerne in ne predrage sprejemnike. Leta 1923 je nastopila radiofonija v Ameriki svojo zmagoslavno pot, trgovski krogi so v njej našli novo sredstvo propagande, kar je še pospešilo njen hitri razvoj. Par let kasneje že deluje vrsta radijskih postaj po raznih deželah v Evropi. Nova velesila je zajela svet. Najmlajša velesila — televizija — je doživela podobno razvojno pot. Prvi poskusi, nebogljeni in nerodni, so leta 1929 nakazovali, da bi ideja televizije mogla s časom doseči uresničitev v dobri tehnični obliki. Mnogo težja pa je bila pot do tega cilja. Deset let poskusov je bilo treba, vendar velike tvrdke niso odnehale. Druga svetovna vojna razvoj zavleče, nato pa USA po vojni naglo vržejo na trg prve dobre sprejemnike in danes se televizija že širi po vsem svetu.

Radar

Poglejmo sedaj še usodo izuma, ki ga je rodila in izpopolnila vojna stiska. Jeseni leta 1940 je vsa zahodna Evropa ječala pod Hitlerjevim jarmom. Vsi so se spraševali, kdaj se bo sprožil nemški vojni stroj in udaril po Angliji. Nemški bombniki so zlasti ponoči zasipali angleška mesta z bombami. Maloštevilni angleški lovci ponoči sploh niso mogli prestrezati nemških bombnikov. Preden so jih mogli najti — če so jih sploh našli — so bombniki redno že odvrgli bombe na določene cilje. Tedaj je rešil Anglijo radar. Radiolokacija je druga beseda za radar in pove nekaj več. Z radijskimi valovi lahko lokaliziramo — določimo mesto — kjer trenutno lete, recimo letala po zraku. Medtem, ko imajo radijske postaje različne valovne dolžine med 200 do 600 m za pas srednjih valov in v območju kratkih valov pasove med 50 in 10 m valovne dolžine, so radijski valovi, ki služijo radarju, dolgi le po 3 centimetre. Imajo že nekoliko drugačne

lastnosti kot običajni radijski valovi in prav to jih usposablja, da omogačajo radarju njegovo delovanje. Predaleč bi zavedla razlaga radarja, omenimo le še, da mu pravtako služi ista Braunova cev, ki služi tudi televiziji kot "filmsko platno". Po dolgih poskusih, trajajočih noč in dan, se je angleškimi znanstvenikom jeseni leta 1940 posrečilo izdelati prve vsaj kolikor toliko uporabne radarske naprave. Postavili so jih ob južni angleški obali, da bi prestrezale s Francije prihajajoče nemške bombnike.

Noč in dan so tipale s svojimi radijskimi valovi po nebu in tudi zaznale odlet nemških bombnikov, kakor hitro so se dvignili s francoskih letališč. Radarske postaje so bile v brezzični zvezi z jatami angleških lovcev. Kakor hitro je ena radarska postaja zaznala, da se približujejo nemški bombniki, je to sporočila svoji lovski jati. Ti so se dvignili in leteli nemškim bombnikom nasproti. Ker je radarska postaja ves čas lahko zasledovala polet bombnikov in to vedno natančneje, čim bolj so se bližali, je lahko sproti obveščala lovce, kod in v kakšni smeri lete bombniki. Zato so lovci tudi ponoči leteli bombnikom nasproti in jih prestrezali še pravočasno, preden so mogli prileteti nad določene jim cilje. Ko so lovci prileteli, ves čas pod vodstvom radarske postaje, v zadostno bližino bombnikov, so jih v temi mogli opaziti, napadati in uspešno zbijati. Prav ko je bila nemška letalska ofenziva, ki naj bi Anglijo zmeščala za invazijo na višku, je rešil radar Anglijo. Nemški bombniki so tudi v nočnih bombnih napadih doživeli tako močne izgube, da so se Nemci, ki radarja niso poznali, ustrašili prevelikih izgub in počasi nehali z masovnim bombardiranjem Anglije. Ta prvi veliki neuspeh nemške "Luftwaffe" in prvi veliki uspeh radarja je bil tudi eden od razlogov, ki je privedel Hitlerja do tega, da je nekaj kasneje opustil misel na invazijo Anglije.

Angleži so ta izum, še dokaj neroden in ne popoln, takoj odstopili Amerikancem v izboljšavo in uporabo. Ti so z vso naglico začeli industrijsko in serijsko izdelavo radarskih naprav in v kasni jeseni leta 1941 je bila pacifiška pomorska osrednja postojanka Pearl Harbor že zavarovana z radarjem. Usodno naključje je hotelo, da se je Japoncem nenadni napad kljub temu posrečil. Kakor vsak dan, je tudi tisti nesrečni dan delovala radarska

postaja v trdnjavi Pearl Harbor. Japonske letalonosilke so se približale otoku le toliko, kolikor je bilo potrebno, da bi se bombniki, potem ko bi presenetili Pearl Harbor, lahko še vrnili z zadnjimi ostanki bencina na svoje matične ladje. Ko so japonski bombniki odleteli z letalonosilk in se v veliki višini bližali Pearl Harborju, je ameriška radarska postaja ugotovila, da se približujejo trdnjavi letala v velikem številu. Službujoči podoficir je to takoj sporočil svojemu nadrejenemu častniku. Ta pa je, ne da bi kaj premišljeval ali zasumil, dejal, da je vse v redu, ker je itak napovedan prihod ameriških bombnikov, (o japonski vojni napovedi tedaj še ni bilo nič znano), ki bodo povečali letalsko obrambo oporišča. Ko so čez dobre četrt ure začele padati z jasnega bombe, je bilo prekasno in jedro ameriške vojne mornarice, razen letalonosilk, ki slučajno niso bile zasidrane v pristanišču, je postalo žrtev nedadnega napada.

Že med vojno so Angleži in Amerikanci opremili vse svoje važnejše ladje pa tudi težke bombnike z radarjem. Nemci so šele v sestreljenih ameriških bombnikih našli čudne naprave, za katere so hitro ugotovili, čemu služijo in po ameriškem vzorcu naknadno izdelali svoj radar. Takoj po vojni pa je ameriška industrija začela izdelovati radarske naprave za trgovsko mornarico, izdeluje jih tudi znana veletovarna radijskih aparatov Philips na Nizozemskem. Danes skoraj ni več ladje, tudi ne navadne tovarne, ki ne bi imela svoje radarske naprave. Ponoči in v megli lahko kapitan vedno ugotovi, ali je kaka ladje v njegovi bližini in se ji lahko izogne, ne da bi jo videl. Moderna in večja vojaška letala imajo tudi vsa radar in z njegovo pomočjo lahko ugotovo, kakšna je pokrajina, nad katero lete v noči ali v megli.

Starodavna železnica se modernizira

Seveda bi delali krivico sodobni tehniki, če bi mislili, da zna izkoriščati le nova ali za vojsko pomembna odkritja. Tudi vsi stari in že udomačeni izumi se ves čas pod vplivom razvoja tehnike izboljšujejo in izpopolnjujejo. Ta razvoj je mnogo manj opazen, ker vidimo večinoma le stare in že udomačene oblike, medtem ko izboljšave le počasi pridobivajo na pomenu in številu. Saj je razumljivo, da stare in še uporabne stroje nihče ne bo zavrgel zato, ker je najnovejša tehnika izdelala še boljše in

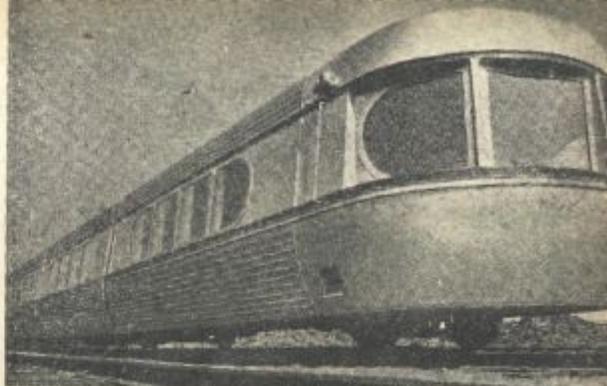
popolnejši stroj. Kadar pa bo nekdo potreboval zopet nov stroj, bo seveda raje kupil popolnejšega in novejšega.

Zato se nam na prvi pogled zdi, da starodavna železnica še vedno vozi po starem tiru in da postajajo kvečjemu lokomotive večje in lepše. In vendar je zadnjih petdeset let prineslo železnicam silen tehničen razvoj. Ni pridobila samo hitrost in varnost prometa, tudi graditev vagonov samih je stalno podvržena važnim spremembam. Vsi poznamo dolge štiriosne vagonne brzih vlakov. Še vedno se nam zde višek vagonске tehnike, saj so danes tako grajeni tudi spalni in jedilni vagoni. Posebnih sprememb na njih ni videti, zdi se, da so dosegli dokončno obliko. Videz vara. Še leta 1925 je tehtal štiriosni vagon 3. razreda za brzí vlak z 80 sedeži okrog 50 ton, kar da povprečno okrog 625 kg mrtve teže za en sedež. Takrat so jekleno in železno ogrodje vagona, sestavljeno iz traverz in nosilcev, vezali še izključno z zakovicami. Ko so začeli mesto zakovičenja uporabljati varjenje, se je zmanjšala teža istega vagona na 43 ton. Ko so še kasneje začeli opuščati leseno ohišje vagonov in ga nadomastili vsaj v glavnem z duraluminijem in podobnimi lahкими kovinami, je isti vagon tehtal le še 28 ton ali okrog 350 kg na en sedež. Teža istega vagona se je zmanjšala za več ko 40% in zaradi tega je ista lokomotiva lahko vlekla za 40% več najnovejših vagonov kakor pa vagonov iz leta 1925.

V modernih državah je konkurenca avtobusov in letal, opremljenih z vsemi udobnostmi, prisilila tudi železnice, da modernizirajo svoja vozila. To velja zlasti za USA, kjer so luksuzni vlaki kar najudobnejše opremljeni. Najbolj znane so vlakovne garniture New-yorške Centralne železnice pod imenom "Twentieth Century Limited" — vlaka. Vsaka taka garnitura, sestojeca iz 16 vagonov in dvodelne električne lokomotive z Dieselovim motorjem za 4000 KS, je veljala okrog dva milijona dolarjev. Ves vlak premore vsega skupaj 254 ležišč, od teh je približno polovica v kabinah za posameznike, druga polovica pa v kabinah z dvema posteljama. Na en spalni vagon pride po 22 kabin z eno posteljo ali 12 kabin z dvema posteljama. Ta luksuzni vlak ima dalje jedilni vagon, kuhinjski vagon, kjer je tudi 15 ležišč za vlakovno osebje, dalje salonski vagon, kjer so nameščeni salon, klubska soba, pisalna soba in brivnica in končno zadnji in razgled-

ni vagon, ki ima poleg pet dvojnih kabin še saloon in razgledno sobo. Vlak ima brezžično telegrafsko in telefonsko zvezo, tako da potniki lahko pošiljajo telegrame, kadar hočejo, prav tako pa lahko med vožnjo telefonirajo s komur hočejo, pa naj bo dotičnik, s katerim želi nekdo govoriti, kjerkoli v USA. Vstopna in izstopna vrata v vagone se odpirajo s pritiskom na gumb, odpira jih namreč poseben avtomat na komprimirani zrak. Prehodna vrata med enim in drugim vagonom se odpirajo kar sama od sebe, kadar se jim približa potnik. To omogoča selenska celica, ki zazna senco potnika in sproži električni avtomat, ki vrata odpre. V vseh kabinah so priključki za električne brivske aparate, dalje je povsod mrzla in topla tekoča voda, dalje posebne pipe za hladjeno pitno vodo v vročini. Tudi prho imajo potniki v vlaku, dalje posebno sobico, kjer si dajo lahko zlikati perilo in obleko. Vlak nima le sodobno izvedena kurjave, ampak tudi klimatično napravo, ki hladi vagone v poletni vročini.

Pa ne doživljajo železnice le izrednih izboljšav, tudi čisto nove zamisli se uveljavljajo. Morda bodo čez desetletja postale splošne v železniškem prometu. Za razvoj v novi smeri je najpomembnejši patent "Talgo", kakor so ga krstili španski izumitelji (Tren — Articulado — Ligero — Goicochea — Oriol — TALGO; zadnji dve besedi sta imeni izumiteljev). Talgo vlak se je odpovedal 23 m dolgim štiri-osnim vagonom, višku sedanje vagonске tehnike. Sestoji iz le 6 m dolgih enoosnih (!) vagonov, ki so gibljivo priklenjeni eden na drugega. Vsak tak kratek vagon ima samo zadaj eno os, ki nosi njegovo težo, sprednji del vagona pa je obešen na prednji vagon. Je torej obešen na prednjega nekako tako, kakor lahko vidimo včasih velike enoosne avtomobilске prikolice, ki so spredaj obešene na kratek avto, ki nosi le motor in kabino za šoferja. Ker odpade silno močno ogrodje običajnih štiri-osnih vagonov, ker je Talgo vagon zgrajen iz trdnih aluminijevih zlitin, tehtajo 4 talgo vagoni, ki merijo nekaj več kot običajni štiri-osni vagon, komaj eno četrtno štiri-osnega vagona. Osi Talgo vagonov so na meščene tako, da so že med posameznimi vagonskimi sklopi in so vagoni zato, mnogo bolj nizki. Ker je težišče vsakega vagona mnogo nižje kot pri običajnih vlakih in ker se kratki vagoni mnogo lažje prilagodijo krivinam tira, teče tak vlak bolj mirno in vozi

Pogled na zadnji del Talgo vlaka, ki ima na koncu poseben razgledni vagon. Vsak Talgo-vagon ima le eno os in sicer zadaj. Na sliki vidimo kolesa in njih namestitvev. Gibljiva zveza med posameznimi vagoni, ki so prav tako vsi zvezani s hodnikom po sredi, pa je dosežena z nekakim gumijastim plaščem. Ta se lepo prilaga ob stene vagonov.

lahko hitreje kot doslej. Iz Madrida že vozi tak brzovlak proti francoski meji. Vozi do 180 km na uro in ga vleče električna lokomotiva z Diesellovim motorjem za 1000 KS. Tudi v USA grade že take vlake in upajo doseči z močnejšimi lokomotivami hitrosti do 230 km na uro.

Najbolj mirno in tiho vožnjo bi dosegli na vlaku, če bi mesto jeklenih koles mogli uporabiti avtomobilska kolesa s pnevmatikami. Tudi ti poskus napredujejo in francoske železnice imajo že v prometu nekaj takih motornih vagonov, podobne so naročile švicarske železnice.

Drag je nov model avtomobila

Razvoj nekaj nad petdeset let starega avtomobila je res izreden. Veleindustrija še vedno poskuša postreči z novimi presenečenji in zaradi konkurence meče težke milijone v poskuse. Tako so v Fordovih tovarnah leta 1946 spoznali, da v prodaji ne bodo mogli dohiti avtomobilov Chevrolet, če ne bodo temeljito izpopolnili svojega modela. Načelne modernizacije so bile določene in vsi problemi rešeni šele leta 1948. Zato je vodstvo Fordovih tovarn v letu 1949 sklenilo, da bo novi model vrglo na trg leta — 1952! Treba je bilo preurediti tovarniške stroje, treba je bilo določiti zunanost novega avtomobila. Ko je letos Ford vrgel novi tip na trg, je stal pred dejstvom, da ga je ta sprememba v celoti veljala 150 milijonov dolarjev. Če se je izplačala, bo pokazal ob koncu leta 1952 obračun, ko bodo videli, koliko Fordov — model 1952 je bilo prodanih.

Prvo potniško letalo na reakcijski pogon je angleški "Comet". Preleti v enem dnevu okrog 11.000 km dolgo progo med Londonom in Johannesburgom v Južni Afriki.

Novo razdobje letalske tehnike

Leta 1953 bomo obhajali petdesetletnico prvega poleta z letalom, ki ga je gnal bencinski motor. Vse do prve svetovne vojne je letalo ostalo smrtno nevaren sport. Izkušnje prve svetovne vojne so omogočile začetke letalskega prometa, ki se je do druge svetovne vojne lepo razvil. Danes je ves svet preprežen z mrežo letalskih prog; kamor hočete, lahko potujete z letalom, če je v žepu dovolj cvenka. Vsa ta velikanska prometna mreža je nastala v kratkih trideset letih. V današnjem potniškem prometu velja kot najmodernejše potniško letalo starega kova amer. dvonadstropno Boeing C. 97 z imenom "Stratocruiser". To letalo vozi tudi na progah med Sev. in Južno Ameriko. Tehta 70.000 kg in more sprejeti v obe nadstropji do 80 potnikov ali 17.000 kg tovora. Ima štiri motorje s propelerji, vsak od njih premore 3500 KS, tako da zmora letalo 14.000 KS. Ta velikanska sila dovoljuje letalu polet v višini 9000m s povprečno hitrostjo 540 km na uro.

2. maja 1952 je bila odprta redna letalska proga med Londonom in Johannesburgom v Južni Afriki s prvim potniškim letalom na reakcijski pogon. Prva letala na reakcijski pogon (z motorji brez propelerjev) sploh so bili nekateri vojaški lovci v zadnjem letu druge svetovne vojne. Sedem let zatem je ta nova iznajdba že uporabljena v potniškem letalu. Angleška tovarna letal De Havilland je v večletnem poskušanju zgradila potniško letalo "Comet" — Jetliner, ki ga je angleška družba za letalski promet BOAC vstavila na svoji letalski progji London — Juž. Afrika. To letalo

je razkošno opremljeno in ima prostora za 36 potnikov. Leti v višini do 12.000 m s hitrostjo okrog 800 km na uro. Iz Londona leti letalo čez Evropo in Sredozemsko morje do Male Azije in nato proti jugu čez Egipt in sudanske pragozdove naprej čez afriške stepe in gorcvja do Johannesburga. V enem dnevu preleti vso okrog 11.000 km dolgo progo. Po zajtrku v Londonu in kosilu med potjo večerjamo v Južni Afriki. Preleteli smo več kot četrtno ekvatorja v 14 urah. V treh dneh bi prileteli okrog zemlje!

Kaj pa današnja vojaška letala? Sovjetski MIG-15 delajo preglavice najboljšim ameriškim lovcem na korejskem bojišču. MIG-15 ima dva motorja na reakcijski pogon in leti s hitrostjo nad 1000 km na uro. Pa so Sovjeti videli prva letala na reakcijski pogon šele v Berlinu, ko so ga zasedli. Proti MIG-15 nastopajo ameriški lovci F-86 "Sabre", ki so malo večji in težji od svojih nasprotnikov. Zato le s težavo dosežajo isto hitrost kot MIG-15, so pa bolj bogato opremljeni z aparaturami in nosijo tudi raketne izstrelke. Eni in drugi pa le težko pristajajo zaradi velike pristajalne hitrosti. Angleži so zgradili lovca za nočne polete. O njem gre glas, da je to najboljši in najhitrejši lovec na svetu. Imenuje se Gloster GA 5 in leti lahko popolnoma navpik! Še hitrejša kot letala na reakcijski pogon so letala na raketni pogon. Vsa so zavita v tajnost. O ameriškem raketnem letalu Douglas vemo le to, da doseže višino 24.000 metrov in da ima večjo hitrost od zvoka.

Med bombniki je posebnost ameriški B-49. Ameriška tovarna Northrop je za vojsko zgradila bombnik nove oblike — je samo krilo brez trupa. Zato imenujejo B-49 "Flying Wing", t. j. leteče krilo. To letalo ima na krilih na vsaki strani vgrajene po štiri reakcijske motorje. Od enega konca kril do drugega meri B-49 52,4 m. Polno natovorjeno tehta nad 90.000 kg, pri čemer vzame s seboj 49.000 litrov bencina in 13.000 kg tovora. S tem bencinom leti lahko 8000 km daleč v višini 11.000 m s hitrostjo okrog 660 km na uro.

Ipsofon govori sam zase

Če smo na prometu mogli ocenjevati stanje današnje tehnike, ne smemo misliti, da v drugih panogah tehnika ni prav tako napredovala. Je, in še kako, le da za nas manj opazno. Brez telefona si danes ne moremo več misliti

nití zasebnega, kaj šele javnega in trgovskega življenja. Pa ima ta častitljiva in toliko krat izpopolnjena iznajdba še danes eno slabo stran. Kličeš, pa se ti nihče ne odzove. Tebe kliče nekdo z važno novico, pa te ni doma. Kakšna smola! V trgovskem svetu zamuda marsikdaj pomeni veliko škodo. *

Da se odpravi ta nedostatek telefona, je bilo zgrajeno pravo čudo tehnike — ipsofon. Je to moderniziran telefon, ki je dokaj podoben običajnemu namiznemu telefonu. Spada pa k ipsofonu še precej velika omarica, v kateri je vsa komplicirana naprava. Ipsofon sam od sebe posluša pozive in vse, kar kdo po telefonu sporoči, avtomatično zabeleži in kasneje lastniku ipsofona pchnovi. Je bolj zanesljiv in bolj molčeč kot bi mogel biti kateri koli tajnik. Če pa je lastnik ipsofona na potovanju, lahko odkoder koli po telefonu pokliče svoj ipsofon in si da od njega ponoviti vse, kar mu je bilo med njegovo odsotnostjo sporočeno. Ne pozabimo, da se ipsofon priključi na običajno omrežje avtomatičnega telefona in da služi sicer kot navaden telefon. Če pa lastnik ipsofona ob telefonskem pozivu ni navzoč in tudi nihče drugi ne more ali ne sme priti k telefonu, bo vsakdo, ki bo klical telefonsko številko, na katero je priključen ipsofon, doživel sledeče. Klicana številka je bilo dosežena, saj po brnjenju v slušalki čujem, da zvoní zvonec. Ko je zvonec štirikrat brezuspešno zvonil, stopi v akcijo ipsofon sam od sebe. V slušalki začujem glas: "Tu ipsofon ravnateljstva družbe Brown Boveri v Zürichu. Vaše sporočilo bo avtomatično sprejeto. Pozor... Govorite prosim!" Aparat je umolknil in tisti, ki je klical, mora sedaj povedati v telefon vse, kar je hotel sporočiti. Ko je končal, ne sme pozabiti, povedati svoje ime, ker bi ga bilo po glasu le težko spoznati.

Ipsofon je sprejel vse, kar je bilo povedano na magnetofon, moderen način "konserviranja" glasu, kot ga že dalj časa uporabljajo zlasti radijske postaje. Napram gramofonski plošči ali sistemu zvočnega filma ima to prednost, da je enostavnejši. Zvočni impulzi se prav tako kot v telefonu spremenijo v električni tok različne jakosti. Ti spreminjajo jakost elektromagneta, skozi katerega teče. Mimo tega magnetna teče enakomerno hitro tenak jeklen trak ter se odovarjajoče omagnetuje pod vplivom elektromagneta. Če ta trak zavrtimo nazaj in ga z isto hitrostjo vodimo mimo elektromagne-

Moderna letéča trdnjava je novi ameriški bombnik B-49, ki je dobil zaradi svoje oblike ime "leteče krilo".

ta, povzročajo v traku preostali (remanentni) magnetizem, da se vzbujajo v elektromagnetu električni toki, ki ojačeni dajo zopet iste glasove. Tako lahko ponovimo reprodukcijo glasov kolikokrat hočemo, lahko pa trak tudi razmagnetimo in porabimo za novo konserviranje. Takšen je gramofonski princip ipsofona.

Lastnik ipsofona lahko zaklene ipsofon tako, ča ta le sprejema, nihče drugi pa ne more poslušati, kaj je bilo sprejeto. Le on sam ga lahko odklene, če pride domov, odklene ga pa tudi lahko po telefonu od koder koli. Mali podstavek, ki nosi vrtilno ploščo in vilice s telefonsko slušalko nosi še posebno številčno ključavnico. Pet gumbov v dveh vrstah nosi številke od 0—9. Če zaobrnemo ključ na levi strani telefonskega podstavka, moremo pritisniti gumbe s številkami. Pritisnimo na primer 3—7—0 in obrnimo ključ nazaj. Pritisnjeni gumbi so skočili nazaj v prvotno lego in nihče ne ve, da je mogoče spraviti ipsofon do reprodukcije sprejetih poročil le, ako predhodno zopet pritisnemo gumbe 3—7—0. Nad tisoč različnih števil moremo uporabiti, torej moremo vedno spreminjati ključno številko.

Ravnatelj družbe Brown Boveri gre lahko na potovanje, potem ko je s ključno številko zaprl ipsofon. Ta bo le sprejemal, ne pa reproduciral. V Parizu pa se bo ravnatelj spomnil, da bi mu nekdo moral sporočiti važno novico. Nič za to. Ipsofon mu bo tudi na daljavo pokoren. V hotelu si bo naročil telefonsko zvezo s svojim uradom in številko telefona, ki jo ima ipsofon. Ko bo zveze ustvarjena, bo slišal najprej štirikrat brneti zvonec, nato pa se bo oglasil ipsofon po stari navadi: "Tu ipsofon ravnateljstva družbe Brown Boveri v Zürichu. Vaše sporočilo bo avtomatično sprejeto. Pozor..." Tu ravnatelj prekine ipsofon in zakliče dvakrat "Halo, halo!" S tem je pripravil ipsofon na reprodukcijo. Je pa ta še zaklenjen. Ipsofon omogoči sedaj ravnatelju, da ga odklene. Ipsofon začne namreč šteti od 1 do deset, in sicer s presledkom od dveh sekund med vsakim številom. Ravnatelj ve, da je njegova ključna številka recimo 3—7—0. Ko ipsofon prvič prišteje do "tri", zakliče ravnatelj: "Halo, halo!", ipsofon pa šteje naprej. Nato šteje znova in ko pride do "sedem", ga ravnatelj zopet prekine z dvojnimi: halo. Isto napravi ravnatelj pri tretjem štetju pri številu deset. Če je prav klical halo, je s tem odklenil ipsofon, ki bo začel reproducirati vse, kar je bilo sporočeno v njegovi odsotnosti. Če bi klical kdo drugi in poskušal z drugimi številkami odkleniti ipsofon, bi dobil v odgovor le znak za "Zasedeno". Ravnatelj pa lahko tudi na daljavo, potem ko je slišal vse, naroči ipsofonu, naj vse zbríše, kar je doslej sprejel. To so glavna, čeprav ne vsa čuda ipsofona.

Čuda kemične industrije

Kakor strojništvo in elektrotehnika, tako je tudi izredno napredovala kemična industrija. Najbolj vidno je posegla v vsakdanje življenje z umetnimi tkaninami. Trg jih pozna pod imenom Nylon (ameriški izdelek) in Perlon (nemški izdelek). Vsem najrazličnejšim umetnim svilam, ki smo jih poznali že pred drugo svetovno vojno, delata ta nova konkurenta zaradi boljše kakovosti precejšnje težave. Enako debela nitka nylona se pretrga šele pod dvakrat tako veliko težo kakor nitka naravne svile. Podobno se je razmahnila industrija raznih plastičnih mas in njeni izdelki bodo vedno bolj izpodrivali druge in bolj drage surovine. V drugi svetovni vojni je kemija zdravil odkrila in

tudi že izdelala novo vrsto zdravil. Ker uničujejo bacile in bakterije, jih imenujemo antibiotika. Laboratoriji jih izdelujejo iz raznih vrst plesni. Med drugimi so to: penicilin, streptomisin, auromicin, terramicin itd. Tu čaka še nepregledno polje novih odkritij in presenečenj. Vedno bolj bo pridobivalo na pomenu izdelovanje bencina iz premoga, saj zaloge nafte niso neizčrpne. Temu izumu ob stran se postavlja odkritje dr. Maksa Samca v Ljubljani, ko je našel postopek, da iz lignita lahko pridobimo koks. Jugoslavija ni edina država, ki je morala uvažati koks za svoje plavže. Če ni uvažala kokska, je pa morala uvažati poseben črni premog iz Šlezije ali Anglije, da je potem doma iz tega premoga izdelovala koks. Če dr. Samčev postopek ni preneroden in predrag in če bo v velikem res dal dober koks, potem ta izum ni nič manj pomemben kot izum hidriranja premoga. V Bosni že grade ob rudniku lignita koksarno, kjer bodo iz lignita prodobivali koks. Bodočnost bo pokazala, kako se bo izum obnesel.

In tehnika bližnje bodočnosti

Živimo v začetku atomskega veka. Le slutimo lahko, kaj vse bo mogla ustvariti tehnika bodočnosti; tehnika, ki bo vsaj malo bolj obvladala atomsko energijo. Pred osemdeset leti je pisal Jules Verne fantastične romane. Napovedoval je v njih razvoj tehnike in pravljicne izume. Že današnja tehnika ga je skoraj v vseh napovedih presešla. Tudi brez atomske energije bi svet z velikimi koraki stopal naprej v izpopolnjevanje tehnike.

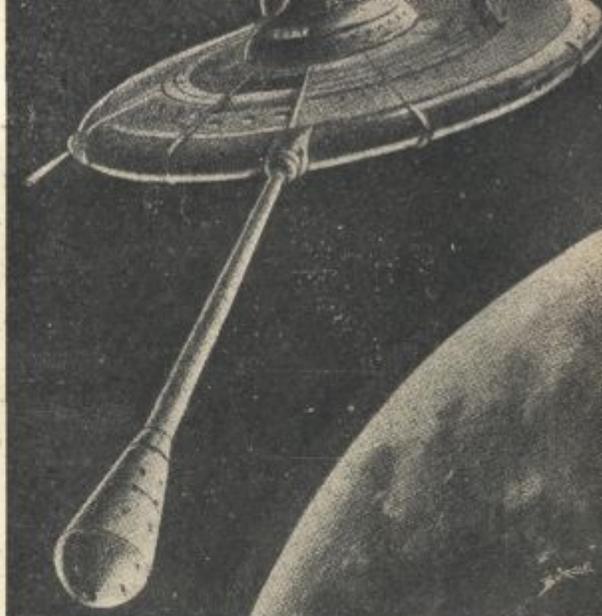
Brez uporabe atomske energije lahko računamo, da bodo vsa večja letala kmalu imela le še motorje na reakcijski pogon, da bodo torej letala z motorji brez propelerjev. Verjetno bomo ta preobrat doživeli že v prihodnjih deset letih. Najhitrejša letala bodo tedaj že dosegala hitrost 2000 ali več kilometrov na uro, med tem ko bodo potniška letala na dolge proge gotovo letela z večjo hitrostjo od zvoka. Že letos namerava skandinavska družba za potniško letalstvo SAS v novembru l. 1952 začeti s poskusnimi poleti potniških letal čez Sev. tečaj. Če bo prišlo do teh poskusnih poletov, je odvisno od dovoljenja Kanade in USA. Družba bi namreč rada odprla letalsko progo čez Sev. tečaj, ker bi se v tej smeri skrajšala vožnja iz Severne Evrope do pacifiške obale kar za ce-

lih deset ur. — Verjetno bo v desetih letih v prometu vsaj nekaj avtomobilskih modelov, ki bodo vozili s turbinskimi motorji, sorodnim motorjem na reakcijski pogon. Če se hitrost avtomobilskega prometa ne bo znatno povečala, ne bo razlog za to v nepopolnostih tehnike, ampak v slabostih človeka, ki ne more dovolj varno voditi avtomobila pri preveliki hitrosti. — Na železnicah se bo še znatno povečala potovalna hitrost, še bolj pa udobnost na potovanju.

Tehnika avtomatov bo v prihodnjih desetletjih posegla v premnoge stroke. Olajšala bo tovarniško delo in mu vzela znaten del nevarnosti za delavca. Vsakdanje tehnične pridobitve, naj si bodo stare ali nove, bodo znatno izpopolnjene. V deset letih bo v modernih državah že vpeljan avtomatični telefon, ki bo imel v svojem stojalu televizijsko okence, v katerem bosta oba govoreča videla drug drugega.

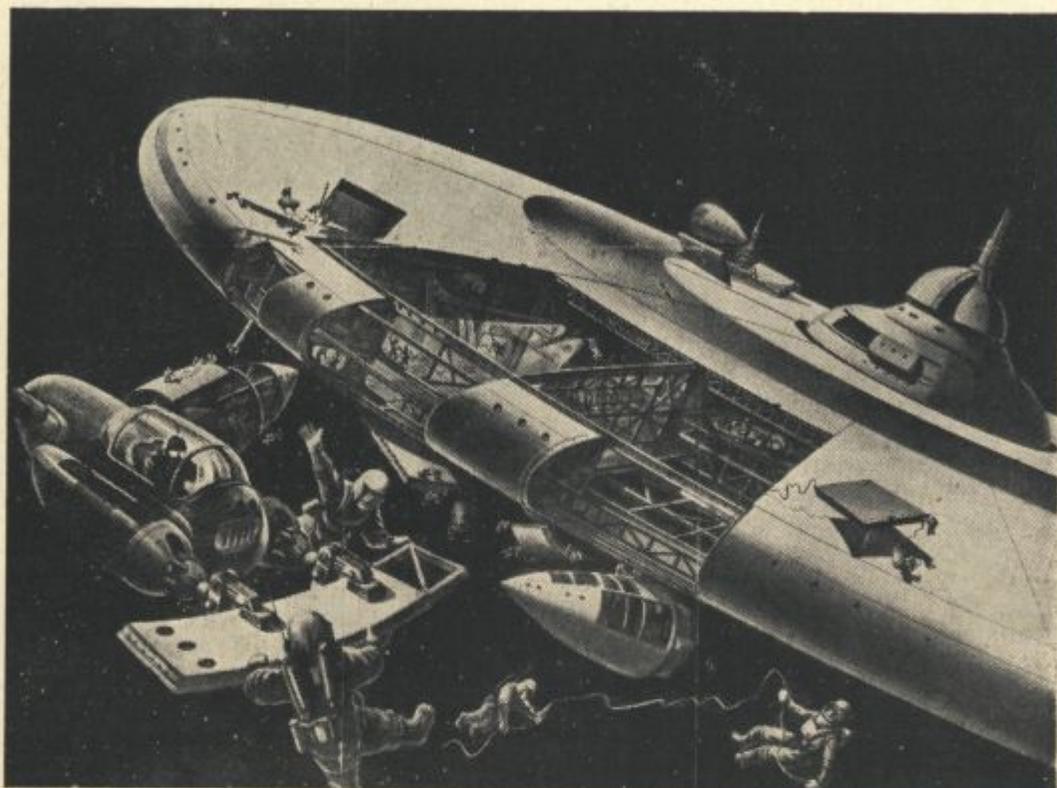
Kemična industrija bo postregla z mnogimi novimi odkritji. Ta utegnejo znatno spremeniti življenjski standard. Že danes je znan v USA umetno gnojilo krilium, ki izda stokrat več kot običajen gnoj. Danes stane kilogram tega gnojila še 4 dolarje, tako da je predrago. Kmalu pa se bo pocenilo in prišlo v splošno uporabo. Povzročilo bo pravo revolucijo v poljedelstvu, zlasti v državah, ki imajo izčrpano ali neplodno zemljo. — Kemija umetnih snovi in nadomestnih surovin je šele v razvoju. Vsak dan prinese kaj novega. Umetna svila, sintetični bencin, sintetični kavčuk in podobno so prvi koraki v to smer. Industrijska farmacevtskih izdelkov je z raznimi "micini" tudi krenila na novo polje in ne vemo, kje se bo ustavila. — Februarja 1952 je ameriško časopisje vrglo v svet novico, da so tri ameriške tovarne zdravil izdelale vsaka zase novo uspešno zdravilo proti jetiki. Teden za tem se je oglasila Nemčija, kjer je tovarna Bayer sporočila isto ter tudi objavila formulo zdravila. I ameriško i nemško zdravilo sloni na isti osnovi. Kako bo delovalo in če bo uspešno, bomo videli čez dve leti, ko bo že dovolj poskusov.

Ves napredek izkoriščanja atomske energije vojaška tajnost. Za civilni sektor prihajajo v poštev doslej le številni radioaktivni izotopi, ki nastajajo v uranskih pečeh kot postranski produkt. Te dobiva v uporabo medicina, ki bo v tej smeri tudi gotovo potrepla s kakimi

Takole nekako naj bi izgledal umetni planet, ki naj bi vbodočnosti krožil kakih par tisoč kilometrov nad našimi glavami okrog zemlje. Okrogla plošča je vesirski otok, v katerem so vse naprave in delavnice, potrebne za pristanje in odletavanje vesirskih raket. Te bi lahko poskušale polet na luno. Ploščati otok, v katerem ni težnosti, človek bi se torej počutil v njem brez teže in kakor riba plaval po zraku, se vrti. Čudni rep, ki ga vidimo na sliki, se vrti z njim. Zaradi vrtenja nastopa zlasti v repu in končni celici repa sredobežna sila. Ta lahko človeku nadomesti občutek teže. V celici v repu bodo stanovanja za delavstvo, ki bo delalo na letočem planetu. Spodaj na desni je videti kos zemeljske oble.

presenečenji. O vsem drugem pa vemo le to, kar sporoča dnevno časopisje. Kakor letalonosilka na atomski pogon ni nič posebnega, tako je že podmornica na atomski pogon brez dvoma precejšen korak naprej. Vozila bo lahko še enkrat hitreje kot dosedanje podmornice in ostala tudi "Dvajset tisoč milj pod morjem", kakor je svoj čas naslovil roman Jules Verne. Izkoriščanje atomske energije je v začetku zahtevalo pri vsakem atomskem "motorju" debele betonske zaščitne zidove, ki naj varujejo ljudi pred nevarnim radioaktivnim žarenjem. Zato je moral biti vsak atomski "motor" od sile težak in velikanski. Da so ta nedostatek odpravili z novimi izumi, dokazuje ameriška napoved, da bo že leta 1953 zgrajeno letalo na atomski pogon. Letala ne morejo vlačiti s se-

Tako bodo ljudje mogli graditi v vesemirju umetni planet. Rakeete bodo dovažale postopoma gradivo z zemlje. Na sliki vidimo eno nekako v sredini slike pod otokom. Zelo kratka je, ker je že odvrгла med potjo svoje podaljške. Delavci bodo v nekakšnih potapljaških oblekah, napolnjenih z zrakom. Prav na levi vidimo nekakšen vesemirski tovorni avto, ki prevaža težko ploščo na mesto, kjer jo bodo vgradili v umetni otok. — Danes še fantazija, toda v tem stoletju tudi — resnica.

boj težkih pogonskih motorjev, sicer se ne bi mogla dvigniti v zrak. Torej poznajo v Ameriki tuži že lahek atomski "motor". Razvoj gre hitro, hitreje kot si to moremo predstavljati. Pa je to le bojovita plat izkoriščanja atomske energije. Naj se ta razvija kakor že hoče, ni dvoma, da bo izkoriščanje atomske energije verjetno že v enem desetletju privedlo do znatne pocenitve električnega toka. Že samo to dejstvo pa bo imelo dalekosežne posledice: znatno se bo dvignil življenjski standard, ne glede na to, da bo atomska energija morda v kratkem omogočila, da se doslej neplodni predeli zemlje izkoristijo za poljedelstvo. Z atomsko energijo bo vse lažje preobraziti obličje zemlje. Namakalne prekope, osuševalna dela in podobno bo mogoče ceneje in hitreje

dokončati. Strah pred lakoto, ki na preobljudeni zemlji — saj dobi vsako leto 22 milijonov lačnih ust več — ni tako neupravičen, bo v tem primeru za dolgo dobo odpravljen.

Prav tako v tajnosti kot razvoj izkoriščanja atomske energije gre razvoj raket. Vse kar je bilo doslej objavljeno, nam pove, da so Američani dosegli z raketami višino nad 200 kilometrov. Če upoštevamo, da je že nemška V2 letela v višini okrog 100 kilometrov nad London, potem napredek res ni velik. Je pa verjetno, da so doseženi že lepši rezultati. Z današnjimi raketami se človeštvo vadi in pripravlja na največji korak, boljše na — odskok z zemlje. Ko bodo namreč rakeete dovolj izpopolnjene in ko bodo lahko založene z bolj učinkovitim gorivom, kot ga imamo danes — mor-

da bo tu priskočila na pomoč atomska energija — bo prišel čas, ko bo s pomočjo raket mogoče ustvariti umetni planet, ki bo krožil okrog zemlje v brezračnem prostoru v višini tisoč ali nekaj tisoč kilometrov. Ta umetni planet bo počasi zvečan v odskočno postojanko za rakete, ki naj bi poskusile polet na luno. Fantazija, bo dejal črnogled. Toda v septembru je bil v Nemčiji že tretji mednarodni astronavtski kongres, torej zborovanje družb in zavodov, ki so si zadali nalogo, študirati možnosti raketnega poleta po vsemirju vsaj v območju zemlje in lune. Na tem kongresu so bila sprejeta v IAF (Internacionalno Astronavtsko Federacijo) združenje za vseirske polete iz Danske, Nizozemske, Norveške ter ameriška zveza "Chicago-Rokket-Society". V tej mednarodni federaciji je dozdej včlanjenih 16 zvez in združenj iz 12 držav na svetu. Da, stvar je resna. Naj citiram le zaključek strokovnega članka o raketnih poletih v vsemirju.

A. K.

Mož je glava družine

ALI

Alenčice premišljujejo o kraljih Matjažih

Vasica je ležala pod vrhom hriba, kjer je stala mogočna cerkev, obdana s starim pokopališčem. S cerkvenega zidu je bilo videti do morja, preko Furlanske nižine in beneških gričev, čez Matajur do Krna in še dalje do Triglava in čez Trnovsko planoto in Kras zopet k morju. Doli v dolini pod hribom je brzela proti Gorici sinja Soča. Zelene gmajne z grmovjem, z belimi brezami in kopami sena; ljudje tihí, skromni in delavni, kakor so navadno v planinah. Večeri so bili krasni in precej hladni. V hiši, kjer sem letovala, je bila navada, da smo po večerji sedeli okrog ognjišča. Gospodar je vzel v roke sveto pismo in pri brljavi petrolejki bral večer za večerom o izgubljenem sinu, o farizeju, o usmiljenem samarijanu in druge zgodbe.

Tisto leto so dobili v hišo mlado nevesto. Še vsa plaha in negotova v novem življenju, je stopala okoli močne in delavne tašče. Pričakovala je otroka. V družini ni nihče o tem govoril in nikoli nisem zapazila, da bi se bil kdo na

"Odklanjati danes možnost vseirskih raketnih poletov bi pomenilo, postavljati se na isto stališče, kot so se postavili pred 125 leti tisti, ki so trdili, da je železnica nekaj nemogočega." Kdaj bo seveda svet doživel to največjo senzacijo, je drugo vprašanje. Prav gotovo pa jo bo dočakalo še to stoletje, med tem ko bomo morda prve resne poskuse doživeli tudi še starejši.

Tehnika je preobrazila svet. Olajšala je človeku delo in življenje. Ogromno je dosegla, ko je dvignila civilizacijo do tako izredne višine. Tehnika pa ni ne dobra ne zla — je le zrcalo človekovega uma. Če se kljub temu vije človeštvo v krčih, če s strahom pričakuje jutrišnji dan, tedaj leži krivda na tistem, ki tehniko upravlja. In če kedaj, tedaj se lahko danes s skrbjo v srcu vprašujemo: Quo vadis, homo sapiens?

to oziral, niti mož ne. Delala je od jutra do večera. Opoldne je nesla moškimi kosilo in ves popoldne se je sklanjala nad njivo, zvečer se je pa vračala z možem domov z bremenom sveže trave ali drv na glavi. Tudi on si je bil naložil na hrbet težko breme. Ko sem ju tako srečala, sem si mislila: Bog mu odpusti, saj gotovo ne ve, kako je mladi ženi v takem stanju. Če bi vedel, bi ji odvezel breme in ji rekel toplo besedo. Nekoč sem jo popoldne srečala v dolini; s solznimi očmi mi je potožila svoje bolečine.

Ko sem opozorila moževo mater na to, je rekla: "Kaj hočeš! Tudi jaz sem tako živela. Vsako leto enega otroka. Ko jih je bilo že šest, sem še vedno hodila sedet na gmajno, od koder sem videla svojo rojstno vas. Tam sem tulila od žalosti in si tako lajšala težke ure. Potem sem se počasi privadila, ko je bil petnajsti rojen, nisem imela več časa, da bi premišljevala, kako mi je. Otroci so mi prinesli nekoliko veselja, molitev pa tolažbe in moči.

Naši moški so pridni in pošteni, a trdi. Za živinozdravnika se dobi denar, za zdravnika pa redkokdaj."

Nekega dne se je mlada žena opotekla in nekaj časa obležala brez moči. Nihče se ni zaradi tega dogodka posebno razburjal. Vedeli so, da je vsaki ženi hudo, ko se bliža njen čas.

Zvečer smo sedeli, kakor po navadi, okrog ognja in poslušali gospodarjev glas:

"Učenik, kaj naj storim, da dosežem večno življenje?" On pa mu je rekel: "Kaj je pisano v postavi? Kako bereš?" Ta je odgovoril: "Ljubi Gospoda svojega Boga, z vsem srcem in vso dušo in vso močjo in vsem mišljenjem, in svojega bližnjega kakor samega sebe."

Mlada žena je zastokala v kotu in on je, kakor bi ga zmotila, za hip počakal in potem nadaljeval s trdim glasom človeka, globoko vernega, ki v božjem strahu vzgaja svojo družino.

Nisem se zganila, od daleč sem gledala na mlado ženo in se spomnila stare gospodinje, ki je pri šestem otroku hodila na vrh gmajne, kjer je videla rojstno vas, pri petnajstem pa že ne več — — —

— "Kateri izmed teh treh, se ti zdi, je bližnji tistemu, ki je padel med razbojnike?" Mlada žena je skrila obraz med dlani. — On je dejal: "Tisti, ki mu je izkazal usmiljenje." Jezus mu je rekel: "Pojdi in tudi ti tako delaj!" — — —

*

Od tistega poletja sem se začela zanimati za življenje naše kmečke žene. Bilo bi krivično, če bi rekla, da je vsaka žena tako trpela kakor ta gori v planinah. Tudi bi ne bilo prav, če bi starega gospodarja postavila za splošen primer našemu možu; vendar na splošno vzeto, je bilo življenje na kmetih za ženo mnogo težje kakor za moža. Mož je bil ženi krivičen, njeno delo je bilo obširnejše, brez oddiha. Mož je imel navadno točno odmerjen čas za delo in počitek, Zlasti nedelje so bile za moža resničen oddih. Žena se je odpočila samo, ko je za nekaj ur legla. Težko breme materinstva in gospodinje je kmalu tudi na zunaj izpodjedlo njene moči: žena po tridesetem letu je bila že stara.

Tako ženo - mučenico poznamo iz naše literature. Pesniki in pisatelji ji poklanjajo vence zvonečih slavospevov. Te pesmi so napisali

večinoma moški. Vse to je hvalevredno in večkrat ginljivo. Hvaležnost in priznanje je lepa lastnost. A dobro bi bilo, da bi moški svet iz teh literarnih biserov izluščil zlato zrno zase. Naj se vpraša: ali ni tudi sam nekoliko kriv, da je naša žena tako trpela, ali je bilo res potrebno, da je bilo njeno breme tako težko in grenko? Morda nam ne bi škodilo, če bi imeli malo manj literature in nekoliko več Simonov iz Cirene — — —

*

In v mestu? Videz je bil nekoliko drugačen, vse je teklo bolj mirno, a v globini je bil položaj precej podoben. Odnos v družini je bil velikokrat hladen, vladal je pruski duh; za besedami "stroga vzgoja", "priprava za trdo življenje", "kremenit značaj" se je dostikrat skrivala nevolja, včasih grobost ali pa nepoznanje pravilne vzgoje. Lažje je tako vladati, to zahteva manj dela, manj premagovanja.

"Eh, ti Lahi, sama priliznjenost in hinavščina. Pri nas ni bilo tega: oče je dal sinu roko samo, ko je odhajal v Ameriko!"

Ne vem, če je bilo tako življenje in taka vzgoja povsem pravilna in potrebna. Zakaj naj bi bila ljubezniva beseda v družini ali med znanci hinavščina? Mislim da bi bilo marsikdaj življenje lažje, če bi si pomagali med seboj s prijazno besedo ali majhno uslugo. Gobjili in podpirali smo trdost in strogost, bežali pred lepo in mehko besedo, ker smo mislili, da je v njej slabost.

V meščanskih družinah je mož večkrat podlegel velikim napakam. Bilo je precej splošno, da je mož preživel ves prosti čas izven doma. Razne "nujne seje" in sestanki so bili marsikje vzrok notranjega razpada družine. Zakaj ni bilo mogoče najti neke zlate sredine med družabnimi obveznostmi in domačim skupnim življenjem? "Moja žena vse sama lepo uredi, otroke mirne duše kar njej prepustim, ona zna vse boljše, kakor jaz!" Poklon ženi, pa le zato, da si je tako olajšal vest in se otrese odgovornosti.

Sadovi so se kmalu pokazali. Odrasli sin ni čutil nikake povezanosti z ostalo družino. Vedno je sam hodil ven: "nujni sestanki", "seje".

Ko je moral kam pospremiti mater ali stro, pa je bil v veliki zadregi. In vendar jih je rad imel, a bil je prepričan, da ni možko pokazati to ljubezen tudi v javnosti. Če je bila ma-

ti preprosta žena, je bila zadrega še hujša. Vsak naš fant si bo moral priznati, da mu je bilo neprijetno, če je v svoji družbi nenadoma srečal mater ali očeta in ju moral predstaviti prijateljem — Kakor da bi ga bilo sram!

Mislím, da je med nami veliko Cankarjev, ki bi mogli napisati tisto vrstico "Mater sem zatajil — —".

Nekoč sem sredi mesta videla za Slovence čuden prizor. S skupino znancev smo stali v živahnem pogovoru. Med nami je bil tudi mlad literat, znan kulturni delavec in poznejši vseučiliščni profesor v Benetkah. Fant je bil odlične in gosposke zunanosti. Zlato glavo je ponosno nosil na širokih ramenih. Ko je nekaj živahno pripovedoval, so se mu sredi pogovora oči čudno nežno zasvetile. Prenehal je in stopil nasproti majhni in revni ženici. Sklonil se je k njej in jo objel. Skoraj zgubila se je v njegovih rokah. "Ne tukaj, ne tukaj, kaj bodo ljudje rekli — tak gospod!" je vsa zmedena govorila. "Tega 'gospoda' bi nikoli ne bilo, če bi te mame ne imel!" In zopet se je sklonil k preplašeni ženici. Ljudje so gledali in se smehljali — — —.

V raznih naprednih deželah imajo vsakovrstne šole, da pripravljajo dekleta na zakon; v kuhinjskih šolah, v raznih tečajih vzgoje, sicerja in psihologije se dekleta pripravljajo na življenje v družini. Ne vem, če so kje take šole tudi za moške. Potrebne bi bile!

Tukaj v tujini vidimo čudne stvari: fant noče v službo za pokušalca vina, če ni strokovnjak, pa čeprav je morda iz vinskih krajev doma. Dosti jih zgubi lepe položaje, ker se nečejo lotiti gradnje mostu, ker ne poznajo dela in bi se z mostom lahko zgodile čudne stvari.

Se bo pa prav mirne duše poročil, imel otroke, ženo, ne da bi ga nepoznanje enega ali druge najmanj motilo...

Fant bo s poroko postavljen pred nove dolžnosti in odgovornosti. Lahko je reči: Mož je glava! Ali marsikje vidiš, da je moževa glava kaj klavrna stvar, nezrela za vodstvo v novem življenju! Vzgajati, ne da bi se prej sam vzgojil, je precej nehvaležna in včasih prav tragična zadeva. Predavam v nekem krogu deklet; menimo se, premišljujemo... Dekleta govorijo: "Kar je res, je pa res: naši fantje so zelo pošteni in resni, a so vendar surovi. Nam čitajo, da nismo tako uglašene in elegantne,

kakor tuja dekleta, ampak tudi oni bi se lahko pri tujcu naučili marsikaj!" — "Delam v pisarni med moškimi. Vedno mi je nekam nerodno" — in nekoliko zardi pri teh besedah — "ko mi tujec naredi poklon, a bi rada slišala, da bi mi kakšen naš fant častital k novi obleki ali novi pričeski."

"Gospa, ali ste opazili, da niti pozdraviti ne znajo? Mehka beseda jim kar ne gre z jezika. Največ, kar slišim in to precej glasno, je: kako si se spet zredila!" Torej zdi se, da smo prinesli svoje napake tudi čez morje in ker gledamo tuje življenje okoli sebe in primerjamo, si med seboj marsikaj očitamo. Motijo nas stvari, katerih doma niti opazili nismo.

V novem svetu moški opazujejo bolj zunanje razlike: v gospodarstvu, industriji, politiki itd. Ženske smo bolj osebne in malenkostne. Radovedno ogledujemo družinsko življenje tujcev, življenje moža in žene, vzgojo otrok. V primerjanju smo se od tuje žene marsikaj naučile. Niso bile dobre matere samo pri nas, ves svet jih je poln.

Videle smo, da uživa žena v svetu manj svobode, razen v Z.D.A.; a mož je veliko bolj postrežljiv, kakor pri nas. V prostem času se zanima za dom in za otroke, skuša ženi pomagati pri delu, do starih ljudi v hiši je pozoren in potrpežljiv. Med sorodniki vladajo priščne vezi, v tej deželi je naravnost že preveč povezanosti.

*

Ker so moški večkrat zagrabili za pero, kakor ženske, so seveda naše napake že davno zaslevele. V resnih člankih in smešnicah se veliko razpravlja o naši klepetavosti, netočnosti, nelogiki itd.

So lastnosti, ki ležijo ženi v naravi. Pa bi se dalo o marsičem premišljevati. V redu, ženska je nelogična, to je njena tipična lastnost, kakor recimo pri moških pomanjkanje intuicije. Vendar se ženske zaradi tega ne razburjajo, ker vedo, da so s svojo intuicijo lahko kos moški inteligenci. Če je nelogičnost ženski prirojena, se ne more niti z univerzami odpraviti. Zdaj pa, kar je najbolj zanimivo: tudi če bi mogla ženska v hipu postati intelektualno enaka možu, logična, pa se kar naenkrat izkaže, da moški ne marajo logičnih žena. Pravijo, da so dolgočasne, da zgubijo svojo ljubkost. Torej, kaj?

Morda nekaj veselih Mc. Evoyevih vrstic,

napisanih sinu na predvečer poroke, sredi resnega razpravljanja:

"Dragi sin, prepričan sem, da ti bodo dali nešteto nasvetov, kako biti "srečen, čeprav poročen". Dejali ti bodo, recimo, da bi bilo nekaj najbolj preprostega živeti z žensko, če bi bile ženske logične. Nikar ne verjemi! One imajo poseben skrivnostni dar, kateremu so dale ime "intuicija". To je neke vrste radar, s katerim se že rodijo. Ne boš verjel, da kaj takega obstoja, dokler ga ne boš sam videl."

"Thoreau je dejal, da večina moških živi v "molčečem obupu". Misli je na poročene. Kar spravi može v obup je to, da so preveč ambiciozni. Se poročijo z najbolj popolno deklico na svetu in komaj so poročeni, jo pričinja-jo zboljševati. To je začetek konca. — S temi je kot z dramatikami: potem, ko je njih komedija že leto dni na odru, popravijo drugo dejanje in — polom je tukaj."

"Žena, jasno, bo skušala tebe poboljšati, in gotovo bo imela velike uspehe, če boš ti sodeloval, izrabljajoč za ta program "samopoboljšanja" vse trenutke, ko te ona pusti čakati. Kmalu boš namreč spoznal to, kar vsi poročeni možje vedo: od danes naprej bo velik del tvojega življenja posvečen čakanju. Če bi izrabil, sem izračunal, vse trenutke, ki so potekli med tem, ko mi je moja žena rekla: "Sem že pripravljena, že grem" in pa med trenutkom, ko sva res šla iz hiše, bi danes obvladal poleg kitajščine tudi vso elektrotehniko, nuklearno fiziko in kitaro." —

"Moj tretji nasvet: prenesi na ženo to, kar je Decatur napisal o svoji domovini: "Bog daj, da bi moja žena vedno imela prav, ampak naj ima prav ali ne, ona je moja žena, ali ne?"

"Če se ti to zdi nekam zamotano, kasneje boš videl, da je še bolj. Dejstvo je namreč, da ima tvoja žena večkrat prav, kot si pa misliš, zakar se lahko zahvali svojemu radarju. Bodoči dogodki bodo njej že prav jasni, medtem ko bodo tebi isti dogodki tako daleč, da jih ne boš niti slutil. Nikar si ne lomi glave, da bi to skrivnost razumel. Omeji se na to, da se sploh ne boriš. Je prevelik problem zate."

"Kako se da spoznati srečnega poročenca? Nekaj znakov samo:

1) Že od nedkaj se je odvadil kritizirati način kako žena skuša spraviti v kovček dvakrat toliko blaga, kolikor ga kovček more sprejeti.

2) Kadar žena pretirava, bodisi zaradi prevelikega navdušenja, bodisi ker kakor večina žensk — ne zna seštevati, je ne popravlja, niti ji ne ugovarja. Ta gluhost se da priučiti in je nezmotljiv znak za vsakega moža, ki je v zakonu dosegel paradiž.

3) Srečni mož se znebi čim več hišnih odgovornosti in sicer z besedami: "To samo ti lahko narediš!" Od časa do časa svečano izjavi: "Slabo pri tem rodu je to, da je dosti poglavarjev, pa malo indijancev." Ampak nikoli ne bo pozabil, da bi to sam verjel. On ostane še naprej "indijanec", kar mu daje čas, da včasih pcleži, počiva v senci, medtem, ko ona opravlja vse delo. Iz tega sledi morala, da žena ni srečna, če ni zaposlena, in je torej dolžnost moža, da skrbi, da taka tudi ostane.

4) Najtočnejši znak za srečnega moža pa je srečna žena, ki je spet srečna, ker je njen mož srečen."

Vedno pa ne moremo gledati zakona s prijetne strani, ker se včasih ubrani dvospev spremeni v neprijetno disonanco, če pevca ni sta pripravljena.

Razlike v značajih so večkrat zelo ostre. Bolje je, da se velike razlike že pred zakonom uglasijo. Napačno je, če si fant misli: Bova že potem uredila! Fant naj jasno pove, kako misli in kaj hoče, bolje je, da dekle ve, kaj jo čaka v zakonu. Če ima fanta rada, se ne bo zlepa ustrašila težav in bo njegovo odkritost visoko cenila. Nekateri zaročenci imajo zelo lepo navado: pogodita se, da se bosta med seboj opozarjala na napake in jih skušala popravljati.

Najbolje bo fant spoznal dekle, če jo bo videl na domu v družini, spoznal bo tako tudi okolje, v katerem je rastla, bolje bo pozneje razumel njene vrline in tudi napake.

*

Fantu, ki se poroči, se večkrat prijatelji smejejo, češ: zbogom svoboda! V nekem oziru je to res: izgubil bo velik del svoje zunanje svobode in tudi v svojem notranjem svetu ne bo več tako sam. Žrtvovati bo moral marsikaj, ker vsako skupno življenje zahteva obzirnosti in žrtev. Že od začetka pa naj bo tudi v tem jasn. Med dvema normalnima osebama je vedno on kriv, če postane copata. Žena, ki ga ima rada, bi morda rada bila čim več časa z njim in je prepričana, da je tako prav. Vendar je on, samo on kriv, če ga žena oropa

vsakega samostojnega življenja. Jasno naj ji pove, da želi od časa do časa biti sam, ali pa iti sam v družbo. Rad bi povabil k sebi prijatelje na moški večer. Pojasni naj, kako je to zanj važno.

Tako naj tudi njej ne dela ovir, ko hoče sama nekam iti, nasprotno, pomaga naj ji, da bo včasih šla sama kamor bo hotela. Zelo pametno je, če vsaj del počitnic preživita vsak zase. Daleč drug od drugega, se lažje poglobita vase, uredita svoje notranje življenje, popravita, kar ni dobrega in se vrmeta v skupno življenje poživljena, sproščena in notranje bogatejša. Pogovori spet oživijo, nove misli, novi načrti — vse to požene med njima nove koronine ljubezni.

Nevljudnost in brezobzirnost spodjedata ljubezen v zakonu. Pred poroko skušata drug drugemu pokazati svoje najlepše lastnosti, oba se trudita, da bi si bila všeč. Ko se poročita, se počasi nehajo obziri, življenje postane pusto in nezanimivo. Ni tako neumen tisti stavek, ki pravi, da sta prevelika gotovost in pa zavest, da tvoj zakonski tovariš pripada za vedno samo tebi, dostikrat grob zakonske ljubezni.

Neka žena je tožila: "Ne bi mi bilo tako hudo, če bi ga v najhujših urah ne videla, kakor je to, da je z menoj v majhnih stvareh brezobziren in surov."

In vendar ni treba veliko truda. Le prvi čas morata paziti. Res je, da ima mož izven doma velike skrbi, a ženi zadostuje lep pozdrav, majhna pohvala za njeno delo, ali pa opazka o njeni prijetni zunanosti, da bo vedela, da jo ima vedno rad. Če od začetka pazita na to, se pozneje tako občevanje spremeni v navado v dobrem smislu besede.

Čikaški sodnik Joseph Sabbath, ki je sodil 40 tisoč zakonskih ločitev, je rekel: Veliko ločitev bi ne bilo, če bi zakonci pazili na dnevne malenkosti, kakor na pr. prijazen pozdrav pri prihodu ali odhodu.

Druga taka "ženska romantična zadeva", ki je močnejši spol ne more razumeti, so datumi. Ženske redko pozabijo na godove, rojstne dneve in obletnice — to je zopet ena izmed njihovih čudnih lastnosti. Če mož pozabi na njen god, je tako, kakor bi je ne imel več rad. Ne bo nič rekla, jo bo pa le srce bolelo. Kako poceni, s šopkom rož ali majhnim darilcem, jo mož lahko osreči!

Če bi možje vedeli, kakš je to važno, bi si

vsako novo leto zaznamovali v koledarju že za naprej vse družinske praznike.

Nek božični večer sem preživela v družini starejšega prijatelja, človeka, ki je živel neprestano v knjigah in se poglobljal v mistične spise.

Pod drevescem so poleg drugih daril stali krasni čevljički, vezeni z rdečo in zlato nitko. Nihče ni vedel, za koga so bili namenjeni. Ko so že vsa darila bila razdeljena, je gospod vzel čevljičke in jih poklonil svoji ženi. Vsa se je zmedla, sinovi, pet "indijancev", so se zasmejali, oče jih je pa začudeno gledal. Gospa si je obrisala solzo in z veliko ljubeznijo pogledala na moža. Pozneje mi je zašepetala: "Še vedno sem njegova Pepelčica!" Fantje so nenadoma utihnili; najbrže so zaslutili, kako zlahtno darilo je mama dobila.

*

Problem moštosti. Čeprav so se naši mlajši moški v novih razmerah navadili doma pomagati, se jim vendar zdi, da pri tem zgubijo nekaj moštosti.

Mnogo pišejo danes o Amerikancih, ubogih revežih, ki pomivajo posodo. Pred kratkim sem govorila z neko Slovenko, ki živi v Severni Ameriki in se je za nekaj dni mudila v Buenos Airesu. "Moški pri nas", je rekla, "poleg službe tudi doma veliko pomagajo. Domače delo vzamejo bolj za zabavo in tako privabijo tudi otroke. Visok častnik si po večerji priveže predpasnik in se s sinkom zapre v kuhinjo, kamor takrat mama nima dostopa. On pomiva, sin pospravlja, medtem se pogovarjata samo o moških vprašanjih. Ko delo opravita, sta kakor dva prijatelja po živahnem razgovoru."

Bog ne daj, da bi to izzvenelo kot povabilo, da začno odslej vsi slovenski možje pomivati posodo! Pametno bi pa vendar bilo, da bi se rekatere tradicije v naših domovih le nekoliko prelomile.

Skupno delo pomaga tudi do trdnih vezi v družini in je za otroke zelo poučno. Če vidiš, kako se starši trudijo, da bi bil dom prijeten in če tudi sami sodelujejo, bodo tak dom vzljubili. Res je tudi, da vsak otrok raje pomaga očetu, kakor materi.

To je le nekaj premišljevanj na levo in desno. Ampak življenje je vedno enako. Kakor pri naših pradedih, tako bo pri naših pravnukih imelo življenje v družini vedno svoje senčne in senčne ure. Važno je le, da ostane ljubezen med možem in ženo vedno živa.

VLADKO KOS

16 IN DESET

V kotanjah neba
grom krohota se
s porogom.
Dežuje ves dež.
Lepe stvari so umrle.
Na cesti stojim.
Ura na roki
se sveti.
16 in 10.
Dež mi razjeda
površnik.
Smehljam se.
In sanjam.

ONKRAJ ZIDOV

Tako se na koncu večera
srečajo vedno
počitek, črnina in luč.
Zidovi utonejo v skritost,
zlato in bedno,
v sobanah raztrganih duš.
Čez strehe se plazijo sanje
globlje in globlje.
Zidovi so polni strahu.

SLADKA NOROST

Plesal sem Pesem,
poljubljal Ubranst,
poslušal v Odmev.
Plesal sem Vanj
in še Vanj
kot povábljenec-ljubček
med svati.
Plesal sem pesem do konca.
Do Reke.
Do molka zapahnjenih Vrat.
Do Tebe.

BOŽO

NOKTURNO I

Večer je teman.
Veter listje vrtinči.
Večer je teman —
kot črn dragulj.
Večer je teman
rdeča zarja
barva hribe in prod.
Tišina vsepovsod —
in iz daljave lajanje psov.
Večer je teman —
kot, da bi človek umiral.

NOKTURNO II

Nocoj so hiše
v dalji grozotne.
Krog oglov piše
veter in motne
so oči te noči.
Renči in kaže gole čeljusti.
Po cesti gre človek
star, bez moči;
postane in gleda po pusti,
potem gre in utone v megli.
* * *
Gluha temá,
le po nebu
blodi zvezda dremotna.

PESEMCA

Deklica Mavrica
ob oknu je stala,
je rože zalivala
se fantom smejala.
"Deklica Mavrica,
ti si kot rožica!
Deklica Mavrica,
ti moja boš ljubica!"
Deklica Mavrica
ob oknu je stala,
ni rož več zalivala —
vso noč ni zaspala.

HREPENENJE

Vse zvite
kot vrbine veje
in slane
potu,
so moje rōke
nocoj.

Globoko udre
lesketajoče
in čudno nemirne
strahu,
zro moje oči v temo
nocoj.

Razpokla
nabrekla
suha, pekoča —
hrepenijo zaman,
moja usta
nocoj.

Dr. Miha Krek - 10 let predsednik SLS

V decembru 1952 je preteklo deset let, kar je bil dr. Miha Krek izvoljen za predsednika SLS in to med vojno, ko je bil on sam v Londonu, a so ga v domovini posebej v ta namen sklicani člani vodstva SLS, bivši narodni poslanci, zaupniki stranke in vidni funkcionarji stranke ter glavni predstavniki slovenskega katoliškega javnega življenja v Ljubljani izvolili za predsednika SLS.

Ni dvoma, da vodi stranko v najtežji dobi njene zgodovine. Težnje malih narodov so danes v očeh odločilnih državnikov le neznatne drobnarije. Saj se vrši boj za to kakšna bo bodočnost sveta. Gre za obstoj velikih narodov. Gre za to ali bo zmagal komunizem ali svoboda.

Ni namen tega članka ocenjevati ali prikazovati delo dr. Kreka za slovenski narod pred vojno, med vojno ali pa njegove napore po vojni. Že samo opis njegovega dela za begunce odnosno izseljence v zadnji dobi bi presegel okvir tega članka. Podati hočemo ob tej priliki le glavne življenske podatke dr. Kreka.

Dr. M. Krek se je rodil 28. septembra 1897, ljudsko šolo je obiskoval v Bohinjski Bistrici, gimnazijo pa v škofovih zavodih v št. Vidu nad Ljubljano. Po maturi je odšel najprej na pravno fakulteto v Zagreb, nato pa se je vpisal na ljubljansko univerzo; med študiranjem v Ljubljani je bil v službi pri Gospodarski zvezi. Kot akademik je bil predsednik akad. društva Danice in podpredsednik Slovenske Dijaške zveze. Ko se je gradil Akademski dom na Miklošičevi cesti v Ljubljani je bil odbornik in tajnik zadruga, ki je dom gradila.

V politično delo je posegel že zelo zgodaj in to od l. 1921 naprej. Pokojni dr. Kulovec ga je pritegnil v tajništvo SLS in prvo volilno kampanjo je prebil v Beli krajini. Že v l. 1921 je prišel v uredništvo "Slovenca", kjer je ostal dve leti in sicer je vodil oddelek za notranjo politiko. Kot član tajništva stranke in kot urednik "Slovenca" je bil član izvršnega odbora stranke, oziroma njegov zapisnikar. Dejansko je bil dr. Miha Krek tako že od l. 1921 član izvršnega odbora stranke, vrhovnega organa stranke. Predsednik Okrožnega urada za zavarovanje delavcev je postal v l. 1926, hkrati tudi zastopnik slovenskega delavstva

pri Osrednjem zavodu za zavarovanje delavcev v Zagrebu. Na tem mestu je ostal dolgo vrsto let; dasi se je v dobi diktature tedanji ban dr. Marušič zelo trudil, da bi dr. Kreka

odstranil s tega mesta, mu to ni tako kmalu uspelo, dokaz, kako so mimo intrig tedanjih režimovcev tako v Zagrebu, kakor tudi v Beogradu cenili dr. Krekovo delo v centrali slovenskega socialnega zavoda. Med tem je dr. Miha Krek po opravljeni sodni praksi vstopil kot koncipient v odvetniški pisarni dr. Mohoriča in dr. Natlačena, v tajništvu SLS pa je delal ob strani Franceta Gabrovška. V tistem času je tudi postal predsednik strankinega odbora za ljubljansko okolico. Kot tak je v dobi diktature, ko je bila stranka uradno razpuščena, a je ilegalno naprej obstojala, postal član štirinajstoročice, ki je stranko vodila. Predsednik te štirinajstoročice je bil dr. Korošec. Ta je vodila borbo proti diktaturi, v januarju 1933 je sprejela znano slovensko izjavo, sledilo je preganjanje pristašev stranke, sledili so si znani procesi (šenčurski, domžalski, dolski) in dr. Krek je kot zagovornik branil obtožence tako pred sodišči v Ljubljani, kakor tudi v Beogradu. Vlada je odvedla v konfinacijo dr. Korošca, dr. Natlačena, dr. Kulovca in dr. Ogrizka in po smrti ministra Antona Sušnika (jeseni 1934) je dr. Korošec s Hvara poslal dr. Mihi Kreku naslednje sporočilo: "Po posvetovanju s prijatelji in ker poznam raz-

položenje naših ljudi, prosim naj Miha prevzame vodstvo naše trgovine in upravlja vse njene posle." Temu sporočilu je kmalu sledilo ustno pojasnilo, da to pomeni, da naj dr. Krek vodi posle stranke v dobi diktature. Vkljub velikim oviram je drju Kreku uspelo poživiti in razširiti ilegalno delo stranke, v grobeljski tiskarni so se tiskali letaki, po vseh farah so bili organizirani zaupniki stranke. Privolitvah je bilo treba organizirati abstinenco in zavarovati pristaše pred sankcijami upravnih in policijskih oblasti.

Ko je bila ustanovljena Katoliška akcija za ljubljansko škofijo, je za drjem Grafenauerjem dr. Miha Krek postal njen predsednik, in ostal na tem mestu do jeseni l. 1935. Kot predsednik KA je vodil vse delo za proslavo železne maše nadškofa Jegliča, nastopil kot glavni govornik na evharističnem shodu v Ljubljani, imel celo vrsto predavanj na tečajih Katoliške akcije; govoril je na zadružnih tečajih in na mladinskih tednih in prireditvah, predaval na občnih zborih starešinstva in dijaških organizacij.

Jeseni l. 1935 ga je dr. Korošec poklical v Beograd, kjer je postal član vlade; poleg drja Korošca je bil glavni slovenski predstavnik v novi vladni koaliciji in je tudi bil podpredsednik skupne vladne stranke. Glavno delo pa je bilo skrb za politične in gospodarske zadeve. Ko je postal gradbeni minister, se je dr. Krek zlasti trudil za obnovo in rekonstrukcijo cest v Sloveniji in odločilno sodeloval pri socialni zakonodaji, ki je izšla pod Cvetkovičevno vlado. Dvakrat je bil kot odposlanec vlade na uradnih potovanjih v Grčiji in Bolgariji. Pri volitvah v l. 1938 je bil izvoljen v krškem okraju, nova Cvetkovičeva vlada pa se je v prvi vrsti posvetila sestavljanju sporazuma s Hrvati.

Dokler je delal novi parlament, je dr. Krek predvsem vodil delo kluba poslancev. Po sporazumu s Hrvati so se dogodki hitro razvijali, vojna v Evropi se je raztegnila tudi na Jugoslavijo, nekaj mesecev pred napadom Nemčije na Jugoslavijo je umrl dr. Korošec, prvi dan napada na Beograd pa je terjal smrt drja Kulčeva. V vladi, ki je odšla v emigracijo, je ostal dr. Krek, ki so se mu v emigraciji priključili še v Jeruzalemu France Gabrovšek, Lojze Kuhar in Snoj, ki je tik pred odhodom vlade iz Jugoslavije postal član vlade.

V emigraciji se je dr. Krek takoj odločil za akcijo, ki naj zaščiti slovenske meje in koristi za čase po vojni. Že v maju 1951 je s svojimi sodelavci v Jeruzalemu sestavil obširen memorandum o slovenskih perečih problemih in ga dostavil vsem zaveznikom in vsem slovenskim ustanovam in organizacijam v izseljenstvu. Ko je vlada prišla v London, je bil dr. Krek njen član do l. 1943, ko je bila postavljena nova vlada, ki se je pa preselila v Kairo. Že takoj ob nastopu OF v domovini je dr. Krek v posebnih spomenicah svaril in obveščal zaveznike o komunističnih načrtih v Sloveniji. Ves čas komunistične revolucije v Sloveniji je v svojih pozivih po radiu skušal preprečiti silne rane, ki jih je ta revolucija zadajala našemu narodu in spodkopavala naše koristi pri skupnih načrtih zaveznikov. Nova Puričeva vlada je drja Kreka imenovala za veleposlanika pri zavezniški komisiji za Italijo in je zato odšel iz Londona najprej v Alžir, nato pa v Neapelj in nazadnje v Rim, kjer je bil član komisije za Italijo, dokler ni Šubašičeva vlada prenesla vse oblasti na titovce in so ti imenovali za veleposlanika pri tej komisiji drja Smodlako.

Ko je zapustil to mesto, je dr. Krek ostal v Rimu in postal predsednik Podpornega društva, ki je kmalu moralo skrbeti za begunce, ki so pribežali iz domovine. Podpora in skrb za slovenske begunce je organiziral kot predsednik Slovenskega socialnega odbora, čigar predsednik je ostal do jeseni l. 1947. Najhujši dogodek iz l. 1945 je bil, ko so na Koroškem zavezniki vrnili 12.000 slovenskih domobrancev titovcem; dasi so bili zavezniki točno obveščeni, kakšen je položaj doma in dasi jim je dr. Krek dostavil več spomenic o množicah demokratičnih beguncev, ki se bodo zatekli pod zavezniško zaščito po umiku iz domovine, je bila zanj največja bolečina in razočaranje, ko so zavezniki zagrešili to izdajo nad slovenskimi protikomunističnimi bojevniki.

V oktobru 1947 je dr. Krek zapustil Rim in se preselil v Združene države. V prvi dobi je sodeloval pri Ligi in bil urednik pri Ameriški domovini. Od l. 1950 je slovenski zastopnik pri Free Europe in v predsedstvu Zveze krščansko demokratičnih strank iz Srednje Evrope. Kot predsednik SLS vodi delo Narodnega odbora, čigar predsednik je postal jeseni l. 1945.

Kulturno življenje Slovencev v zamejstvu

GLEDALIŠČE

To poročilo, v kolikor navaja uprizoritve izven Buenos Airesa, je sestavljeno največ po časopisnih poročilih, zlasti po "Ameriški Domovini", "Našem tedniku", "Demokraciji", "Katoliškem glasu" in izseljenskih mesečnikih. Vendar nobeden teh listov ni tukaj dostopen v vseh številkah, ki so izšle od lanskega septembra; nekaj jih najbrž ni bilo semkaj odposlanih, precej se jih je na pot izgubilo, nekaj pa jih je izposojenih, pa še ne vrnjenih. Upoštevana so tudi pisma "Svobodni Sloveniji". Pregled je izčrpnější kot je bil lanski, pa tudi obširnejši, ker so skoraj povsod več igrali. Ni pa popoln, ker o marsikateri predstavi ni bilo dopisa v časopis. Tako sta bila primorska tednika precej časa skoraj popolnoma zavzeta z volilno propagando, na Koroškem pa je odrsko in sploh prosvetno delo zavzelo tolikšen razmah, da si ne moremo misliti tako popolne mreže dopisnikov, da bi bil vsak nastop registriran.

Kvaliteta uprizorjenih del je prav tako različna, kot je najbrž različna kakovost igranja. Kritika je spremljala igranje pravzaprav le v Buenos Airesu, Clevelandu in deloma v Gorici. Od drugod so poročila bolj splošna; sicer hvalijo in tudi kaj pogradata, a ne tako določno, da bi si mogel bralec ustvariti točno sliko. Imamo v svobodnem svetu teatarske ljudi, ki bi jim bila v drugačnih razmerah igranje in režija poklic, pa imamo igralce in režiserje, ki nikoli niso hodili v slovensko šole; imamo giedalce, ki so razgledali svetovne odre in gledalce, ki jim je otroška igrice prvi gledališki doživljaj v življenju, pa še take, ki jih ne spraviš v dvorano — ki je lahko skedenj ali milo nebo, če jim ne obljubiš, da se bodo lahko najokali ali nasmejali do solz. So kraji, kjer je treba začeti znova. Nekje na slovenski meji je fara, od doker je pisal pred 6. leti župnik, da razumejo le še stari ljudje slovensko pridigo; danes tam igrajo slovenske igre in če bi igrali "Strah na sokolskem gradu", bi bil več vreden kot "Jakob Ruda" v Clevelandu ali Trstu.

Morda bo v prihodnje mogoče napraviti sta-

tistiko, koliko ljudi zajame odrsko življenje v zamejstvu. Sodim, da bo številka tako nizka, da se bo vsakdo čudil drugi številki: številu iger.

Zapadna Evropa

Na Angleškem se kulturno udejstvovanje Slovencev vrši pod okriljem tamošnjega Slovenskega društva v Veliki Britaniji.

Kakor ostala slovenska društva po svetu, bodisi pod tem ali onim imenom, tako je tudi Slovensko društvo v Veliki Britaniji nastalo iz potrebe.

Naseljevanje na tem otoku za slovenske begunce se je v glavnem pričelo 1947. leta in trajalo nekako do začetka 1949., ko so prišli zadnji transporti iz Nemčije. Dostikrat se je zgodilo, da so se prijatelji, ki so bili vse do prihoda skupaj, porazgubili in nastala so povpraševanja po tem in onem. V začetku je bil kot nekak posrednik in informativna služba obenem slovenski dušni pastir g. Kunstelj, ki je začel izdajati tudi verski list Pisma. Večkrat je prehodil vso Britanijo, obiskoval posameznike, od katerih je imel naslove, od teh zvedel za naslove drugih in tako bil najbolj informiran o potrebah Slovencev v Angliji. Prav zato so bila razposlana vabila vsem znanim, naj pridejo na sestanek v London zadnje dni julija 1946.

Na tem sestanku se je zbralo nekaj nad 100 Slovencev in ob slovenski pesmi ter medsebojnem kramljanju so preživeli dva nepozabna dneva. Ob tej priliki je bilo ustanovljeno Slovensko društvo v Veliki Britaniji, na krščanski, toda nepolitični podlagi z namenom, da pomaga članom na socialnem in kulturnem polju. Vsi navzoči so bili ustanovni člani društva, toda članstvo je potem narastlo na skoraj 300 in tako zajelo približno polovico Slovencev, živečih v Britaniji.

Pretekla so že tri leta od ustanovitve in sedaj je mogoče ugotoviti, kakšne uspehe je v tem času društvo doseglo. Na socialnem polju se ni mnogo udejstvovalo, pač pa bolj na kulturnem polju.

Prva stvar, ki jo je društvo priredilo, je bila na božič istega leta in sicer božični prizor: Zemlja jih bo čakala. Bil je to le poizkus igranja, začetek je bil pa le. Da ni boljše izpadlo, je bilo krivo temu tudi to, da so vse skupaj imeli na zelo neprimernem kraju. Zaradi navala ljudstva o božiču v Londonu, ni bilo mogoče dobiti drugega kraja kakor neko podzemeljsko zaklonišče, ki je bilo po vojni preurejeno v prenočišča. Zdelo se je vse simbolično, prav kakor na ono prvo božično noč, ko Jožef in Marija nista dobila prenočišča v Betlehemu.

Druga večja stvar pa je bila potem prirejena za Binkošti v severnem delu Anglije v Rochdaleu in sicer Finžgarjev Divji lovec. Stvar je vsekakor dobro uspela, čeprav so bili igralci iz vseh delov Slovenije in so bila zastopana v igri vsa slovenska narečja. Ta igra je bila potem ponovljena prav tam v začetku avgusta, kjer je bil tudi drugi občni zbor društva. En dan preje pa je bil slovenski družabni večer in sicer je bilo na programu več šaljivih prizorov poleg slovenskih narodnih pesmi, katere je pel rochdalski pevski zbor.

V Rochdaleu sta bila potem še igrana Svoje glavček in pa Pri belem konjičku, poleg tega pa je bilo še več pevskih nastopov in skioptičnih predavanj o lepotah slovenske zemlje.

Drug kraj, kjer se posebno zadnje čase razvija društveno življenje, je pa Bedford. Omeniti je treba, da je bilo pri društvu ustanovljenih več odsekov in sicer v krajih, kjer prebivajo večje skupine. Ti odseki so sedaj v Rochdaleu, v Južnem Walesu ter združeni bedfordsko-londonski. Pojdimo nazaj v Bedford in pogledajmo, kaj je bilo tu narejenega. V začetku je bilo tu težko, ker niso mogli dobiti primernih prostorov. Prva stvar, ki so jo priredili, je bil oni slovenski večer na gostovanju v Rochdaleu, potem pa so do predlanskega junija molčali. 2. junija pa so imeli proslavo za slovenskimi padlimi vojaki in sicer dopoldne sv. mašo, popoldne pa akademijo v protestantski dvorani, na kateri so bile predvajane pevske točke in razni prizori iz Kalinove Črne maše. Prav taka proslava je bila lani 31. maja, le da so to pot dobili na razpolago pri katoliških šolskih sestrah dvorano in tako priredili za to priliko dramo *Župnik iz cvetočega vinograda*. Uspeh je bil lep, saj je bilo poleg Slovencev na proslavi tudi precej Srbov in Angležev. Angležem je predsednik

društva v angleščini razložil pomen proslave in pa kako je do te naše tragedije prišlo.

V Bedfordu je bil potem prirejen 5. julija še družabni večer. Na sporedu so bile razne enodejanke ter petje.

To so bile glavne prireditve v Angliji po ustanovitvi Slovenskega društva. Ne smemo pa potem pozabiti še raznih manjših pevskih nastopov tako rochdalskega pevskega zbora in pa welškega kvarteta ter raznih odsekovih sestankov. Za število slovenskih naseljencev v Britaniji in pa z ozirom na dejstvo, da jih ni v nobenem kraju veliko skupaj, so ti uspehi dovolj razveseljivi, čeprav je treba tudi priznati, da bi z dobro voljo moglo biti narejenega še mnogo več. Vendar pa moramo upoštevati tudi to, da je bilo vse to delo opravljeno poleg poklicnega dela posameznikov.

V maju so v Franciji proslavili petindvajsetletnico izseljenskega pastirovanja Msgr. Valentina Zupančiča z dolgo prireditvijo, na kateri so igrali tudi Bronayev dvojedanko "Križ v pragozdu". —

Iz Holandije novice niso stalno prihajale, a v letošnjem prehodu pomladi v poletje je bilo tam kar živahno. V Limburgu je bil ob nekem jubileju sprevod alikovitih skupin, med katerimi sta briljirali dve slovenski "živi sliki" na vozilih. Kmalu za tem so v Eygelshovenu nastopili na materinski proslavi otroci z raznimi igranicami in prizori. Podobno je bilo mesec pozneje v Steinerboshu, kjer se je lotil otroški ansamble spevoigre. V Brunssumu (Limburg) je slovenske izseljence razveselil "Kovačev študent".

Obmejni Slovenci na jugu in zahodu

O delovanju še lani živahnih tržaških gledaliških družin SDD in SO ni bilo dobiti drugih poročil, kot da je prvo priredilo Ribičevo Miklavževko. Relata referro: tržaško narodno gledališče, ki je bilo sprva bolj titovska propagandna kot umetniška ustanova, se je zdaj res posvetilo gledališkemu delu in ga zato obiskujejo pridno tudi protikomunistično usmerjeni Slovenci. Radio Trst II. oddaja vsak četrtek kakšno dramo, a žal mnogo več prevodov, kot izvornih slovenskih iger; deloma oddajajo dela z repertoire-ja narodnega gledališča. Navajam nekaj primerov: dramatisiran Axel Munthejev "San Michele", Schnitzler: Kristina, Fodor: Poljub pred ogledalom, Anouil: Hermelin, Senečić: Dogodek z ulice. O'Neil:

Anna Christie, Maurier: Rebeka, Golia (?); Snegulčica, Chandel: Zamena, Ibsen: Strahovi, Remec: Zakleti grad, Chase Mary: Harvey, Goetz: Dedinja, Roland: Vojna ali mir, Ibsen: Mali Egolf, Galsworthy: Joy. (Zahtevnejši cdri utegnejo tam dobiti partiture.)

V Trstu so bili trije recitacijski večeri. Prvi je bil posvečen Novačanu in so ga Tržačani ponovili v Nabrežini; drugi je vseboval poleg drugih točk Novačanov dialog med Hermanom in Friderikom, tretji je podajal Prešerna. Dijaki srednjih šol so ob zaključku šolskega leta na dvakrat izvajani akademiji nudili zborne deklamacije, nek melodram in izvirno veseleigro. "Poslednji šolski izlet maturantov" v režiji prof. Peterlina. Peter Golovin je priredil s svojo šolo baletni nastop.

V predmestnem Trstu je bil delaven Rojan, kjer sta bili dve šolski prireditvi z otroškimi igrkami in so se otroci s svojo igro postavili tudi pri materinski proslavi, odrasli pa z Vombergarjevo "Vrnitvijo". Bazovica je igrala "Pri belem konjičku", Finžgarjevo "Verigo" in Kunčičevo "Triglavsko rožo", Zgonik štiridejansko "Siroto Jerico", Boršt veseloiгро "Vraže", lonjerski igralci so igrali doma in gostovali v Trebčah, v Mačkovljah se je vršila Marijanska akademija; v Devinu so otroci poleg raznih recitacij uprizorili Globočnikovo tridejansko "Cvetkino družinica" v avtorjevi režiji.

Zelo napredovala je Goriška, čeprav je Gorica sama še vedno brez primerne dvorane. Tako je morala prvič večina ljudi oditi, ko so gostovali dvakrat otroci iz koroškega št. Lenarta s petjem, ljubko igrico "Punčkina bolezen", simboličnim nastopom in baletom, kar vse jih je naučil učitelj Armin Kurpus. Vrhovci so prišli gostovat z Vodopivčevo igro "Na Visokem". Domači otroci so pokazali "Zamovčka v nebesih". Dekliška Marijina družba je morala misterij "Smrt Marije Device" ponavljati. Tudi Geržinčičev "Maklavž" je prišel v Gorico; lepa je morala biti akademija za prvoobhajance, akademiki pa so z recitacijskim "Kraškimi večerom" želi tolikšen uspeh, da so ga morali ponoviti celo dvakrat. Na števerjanskem pevskem prazniku je bilo tudi nekaj otroških dramskih nastopov, prav tako ob priliki prvega sv. obhajila v Sovodnjah; v Jamljah so gledali igro "Zaradi oreha", na Doberdobi "Divje in nedeljske lovce"; neko igro so

Dickensov "Cvrček za pečko v uprizoritvi Slov. odra v Argentini.

igrali Doljanci. Vrhunec zmogljivosti so pokazali igralci na Goriškem ob priliki letošnjega evharističnega kongresa goriških Slovencev. Fantje so predvajali trikrat "Mline pod zemljo", dekleta "Varvaro" in misterij "Angel in duša", dijaki "Peg, srček moj", štandrežci "Desetnico Alenčico", mladinsko igro Danila Gorinška in F. Roša, ki je malo prej doživela krstno predstavo v tržaškem narodnem gledališču, štandrež, ki je bil 18.5. prizorišče glavnih evharističnih slavnosti, je doživel ta dan tudi največji gledališki dogodek tega leta: Pasijon štandreškega rojaka (roj. 1721), pozneje škofjeloškega kapucina o. Romulda, pri katerem so sodelovali igralci in pevci iz vse okolice; samo pevcev je nastopilo pri Pasijonu 234, gledalcev je bilo čez 3000, med temi nekaj beneških Slovencev, ki tudi letos še v svoji ožji domovini niso videli slovenske igre.

Obmejni Slovenci na severu

Celovce, ki je nekakšno stikalo kulturnih nití slovenske Koroške, ima v sebi tolikšno slovensko manjšino, da že tudi prireja igre. V predgustu so si celovški Slovenci privoščili burko "Tetka na konju", pri Sketovi proslavi v maju pa postavili na oder odlomke iz "Miklove Zale", "Sirote Jerice". Celovski radio je v slovenski oddaji precej skopo odmerjen, vendar je v svojih literarnih urah prenašal Cankarjevega "Kralja na Betajnovi" in Žagarjev "Vrtinec". Zelo pohvale vredna je zamisel slovenskih oddajnikov, da pošiljajo po valovih svoje postaje med rojake ljudske šege; ne njihove opise, ampak za prenos uprizorjene običaje, n. pr. Koledovanje med Frušnjami in Dječkami. Če gostuje v Celovcu ljubljansko gledališče, ga rapolnijo Slovenci iz mesta in okolice, tako lani ob Kreftovih "Kranjskih komedijantih".

“Gallusovi” pevci v Argentini v “Kovačevem študentu”.

Ostali kraji na Koroškem naj sledijo kar po abecedi: **Apače.** Finžgar: Razvalina življenja, gostovanje tudi v Šmarjeti in Rožu. — **Brunca.** Jakob Dolinar, Cigani; burka “V ječi”. — **Doberla ves.** Morje, gostovanje tudi v Šmihelu pri Pliberku. — **Globasnica.** Lovski tat. Miklavževka; Kakršen gospod, tak sluga; Snubač v pasti; Boj za doto (dekliški tečaj); Greiner in Košutnikova: Vislavina odpoved, gostovanje v Doberli vesi; Dr. Faust (dijaki). **Gorenče.** Na krivih potih. — **Kazaze.** Zamorec in Oh ta Polona. — **Klanče.** Neka igra na Štefanovo, v marcu: Genovefa. — **Kotmara vas.** Igralo Prosvetno društvo “Gorjanci”: Tetka na konju; Finžgar: “Veriga”; Fatimska Marija, gostovanje v št. Janžu v Rožu. — **Loče.** Dve burki. — **Obirsko.** Miklova lipa, dvakrat, podobna Miklovi Zali. — **Pliberk.** Zakrajšek: “Pri kapelici”. — **Rikarja vas.** Spevoigra “Pod rožnato planino”; Špela in guvernanta. — **Selle.** — **Marijanska akademija, Raupach:** Mlinar in njegova hči, Tomc: Slovenski Božič; Nestroy: Lumpacij Vagabund; Jalen: Dom; na materinski proslavi: Mladi uporniki in mlade mamice. — **Slovenski Plajberk.** Mačeha in mamica. — **Škocijan.** Finžgar: Veriga, gostovanje tudi v Globasnici; Repoštev; Zakrajšek: Pri kapelici; Golia: Peterčkove poslednje sanje. Najprej so igrali kar v farovski veži, dokler niso zmogli preurediti farovškega skednja v gledališko dvorano. — **Šmarjeta v Rožu.** Medved: Stari in mladi (dvakrat). — **Šmihel v Podjunj.** Enodejanka. Ne kliči vraga, Pogodba, Botrček (tečajnice in Slov. prosv. dr. “Edinost”). — **Št. Jakob v Rožu.** Kat. prosv. dr. “Rož” je igralo “Miklovo Zalo” na Miklovem travniku v Svatnah, kar je bil velik kulturni praznik za vso okolico. Doma so igrali dvakrat Raupachovega Mlinarja in njegovo hčer; dvakrat Golievo (?) Sneguljčico; Počeni pr-

stan, ki ga je po Reinmichlu priredil in na Koroško lokaliziral selski župnik č. g. Vavti, gostovanje tudi v Ločah nad baškim jezerom; zaključna pevsko-dramatska akademija dekliškega gospodinskega tečaja. — **Št. Rupert pri Velikovcu.** Geržinčič: Miklavž prihaja; V posredovalnici in Čarobna palica; zaključna akademija s pevsкими, koreografskimi in dramskimi točkami, ki je privabila maso ljudi in je velikovski župan vabil dekleta, naj gre do te stvari ponoviti velikovski mestni gospodi, pa dečve niso rajtale iti. — **Št. Vid. v Podjunj.** Izobr. dr. “Danica”. Finžgar: Veriga; Janez Ev. Krek: Tri sestre. — **Vogrče.** Enodejanki Bandrovske in Pri jaslicah (gospodinski tečaj); Finžgar: Razvalina življenja, gostovanje tudi v Pliberku. — **Zgornji Kot.** Dve otroški božični igri. — **Zelezna kapla.** Misterij: Marija, vodnica v življenju; nek igrokaz v januarju; misterij: Spovedna molčečnost (dvakrat). — **Želinje.** uprizoritev koledovanja po starem običaju, ki so ga potem obnovili tudi v Šmarjeti pri Velikovcu. — **Zitara vas.** Genovefa. Tu si je postavilo izobr. društvo “Trta” nov oder. — Poleg že omenjenih so bile materinske proslave z otroškimi igricama v **Apačah, Kamnu, Škocjanu, Šmarjeti v Rožu, št. Jakobu v Rožu in št. Janžu v Rožu (Mati bdi).**

Severna Amerika

Cleveland. Najagilnejša gledališka družina je **Slovenski oder**, ki deluje v tesni povezavi z Ligo. V jeseni je igral Jalenov “Dom”, ki ga je prej “Ameriška Domovina” v celoti objavila in razložila; izšla pa je ob premieri tudi 3. števil. Gledališkega lista, ki ga oder izdaja ob važnejših igrah. Potem je gostoval v Torontu s Halbejevo “Domačijo ob Visli (Reko)”, ki jo je imel naštudirano še s prejšnje sezone. Režiral je Milko Pust. Koncem zime so to dramo še enkrat ponovili pri sv. Lovrencu v Newburghu in je takrat nastopil v vlogi Jakoba dr. Milan Pavlovčič. Druga noviteta je bila Ogrinčeva veseloigra “V Ljubljano jo ‘dajmo” (Gled. list št. 4); igrali so jo za jubilej Društva Sv. Ane ob navzočnosti guvernerja Laušeta, ponovili jo pa čez 14 dni v korist slovenskega semenišča v Adrogeju. Za Silvestrovo je prišel na spored “Svojeiglavček”, ki je v predpustu tudi obiskal Newburgh. V maju je društvo Sv. Marije Magdalene povabilo Slo-

venski oder, da povzdigne društveni jubilej in se je Oder odzval s "Kovačevim študentom", Zadnja predstava pred poletjem so bili Delakovi "Rokovnjači". — Slovenskemu odru ob bok je stopila obnovljena "Lilija", ki jo kot tudi "Oder" sestavljajo stari in novi naseljenci. Najprej so dali "Repoštevca", nato priredili materinsko proslavo, ki jo je Karel Mauser — ta je namreč kritik pri "Ameriški Domovini" — zelo pohvalil, za mesec oktober pa pripravlja "Lilija" novo igro na skupni slovesnosti oltarnih društev. — Zelo delavna je "Glasbena Matica" pod vodstvom Toneta Šublja. Predlanskim je dala celo Verdijevo "Traviato", v novembru 1951 pa posamezne prizore iz 11 najbolj znanih oper. — "Verovškova družina" je nudila "Rodoljuba iz Amerike".

"Slovenska moška zveza", društvo staronaseljenih korenin, je dolgo iskala primernega, samo za moške vloge pisanega sporeda, nazadnje je našla "Fernanda, strah Asturije" in staro Medvedovo dvodejanko "Prvi april". Društvo "Adrija" je zapelo in odigralo opereto "Ko se ljubezen zbudi". Na misijonski prireditvi je prišla na oder duhovna igra Ksaverja Meška "Zgodba o drvarju Ivanu", obenem s prizorom Svetih Treh Kraljev in otroško igro I. Kneza.

New York je po številu predstav na drugem mestu v Združenih Državah. Arh. Simon Kregar je zrežiral Linhartovo "Županovo Miko", za Silvestrovo pa enodejanko "Mesalina". Kmalu nato beremo poročilo o Pevskem in dramatičnem društvu v Brooklynu, kjer režira Vlado Kralj Finžgarjevo "Razvalino življenja" in Stolbove "Stare grehe", v mesecu maju pa sledita materinska proslava (Kregar) in komemoracija žrtvam komunizma.

V Chicagu je dobila Liga svoj dramatski odsek, čigar prva predstava je bil Finžgar: "Divji lovec". — V Bridgeportu, Conn. so se stari in novi naseljenci lotili "Starih grehov". V Lemontu, ameriških Brezjah, so gledali romarji srednjeveški misterij angleškega izvora "Teofilus"; bila je to prireditev clevelandске "Lilije".

Toronto v Kanadi je tudi letos dobro odrezal. Poleg manjših nastopov, se je postavil z Geržinčičevo opereto "Miklavž prihaja" in z Maeterlinckovim "Stilmondskim županom".

Slov. izseljenski oder v Argentini je dosegel velik uspeh z Meškovo "Materjo".

Južna Amerika

V čilskem Santiagu je s. Vincencija Kaplja naučila slovenske otroke, da so nastopili v nedeljo pred Božičem kot Ježušček in angelčki, pred tem nastopom pa so še odigrali igro "Božični večer beguncev".

Tudi v Argentini so bili otroci pridni. Pomagali so "Gallusu" pri opereti "Miklavž prihaja", igrali igrico na sanmartinskem miklavževanju, na materinski proslavi so nastopili kar z 8 odrskimi točkami, potem na akademiji v počaščenje komunističnih žrtev in še ob drugih priložnostih. Največji otroški podvig je pa bila Ribičičeva pravljčna igra "V kraljestvu palčkov", ki jo je bilo treba ponavljati. Recitacijskih in ritmičnih nastopov je bilo več: akademija Kristusa Kralja, Balantičev večer, akademiji v čast Brezmadežni v Buenos Airesu in Mendoz, materinska proslava in komemoracija protikomunističnim žrtvam; na materinski proslavi so odigrala dekleta še novo Igorjevo enodejanko. Nekaj teatra je bilo tudi na raznih zabavnih prireditvah.

V začetku lanskega koled. leta je imela IDNAVE svoj občni zbor, igralci so pa potem nastopali izven društvenega okvira. Kot taki so v okrilju misijonske zveze igrali dvakrat Gheorove "Tri modrosti starega Wanga" pod Jeločnikom, dvakrat skrajšano Molierejevo "Šolo za žene" v Willempartovi in Sofoklejevo "Antigono" v Borštnikovi režiji. Peti njihov gledališki večer je prikazal Cankarjev Oče naš iz Hlapca Jerneja, Mabo — kraljico sanj iz Shakespearejevega Romea in Julije, sceno Petra in Jacinte iz Pohujšanja, govora Antonija in Bruta iz Shakespearejevega Julija Cesarja in edicmek Poslednja skušnjava iz Pregljevega Azazela. Ko to pišemo in tiskamo, je ta skupina sredi priprav za krstno predstavo Kociprovega "Svitanja".

B. M. Kramolc: Bori v vetru.

Slovenski oder Ciudadela je spremenil ime v Slovenski Oder v Argentini. Dosedanji lanski repertoire obsega Schillerjevo "Marija Stuart" (režija Špeh), Schillerjevo "Kovarstvo in ljubezen" (rež. Krištof) in Dickensovega "Cvrčka za pečjo" (g. Urh, dvakrat). SOVA je pričela izdajati redno dvomesečno revijo "Oder".

SIO je še v l. 1951 izpolnil obljubo z Jurčič-Česnikovim "Domnom", lani pa dal najprej Reinmichlovo "Črno ženo" (Holozan) potem pa Meškovo "Mater" (Vider).

Poleg teh treh družb so igrali še: Gallus dvakrat Geržinčičevo opereto "Miklavž, prihaja", Gallusovi pevci dvakrat Vodopivčevega "Kovačevega študenta", Slovenska fantovska zveza Sheriffov "Konec poti", fantje in dekleta v Lanusu za Hladnikovo srebrno mašo Barclayev "Rožni venec".

Slovenski andinisti v Barilochah se udeležujejo v planinskem filmu pri družbi "Fitz Roy". Franc Jerman je snemal odnosno pri snemanju sodeloval v dveh filmih, v katerih je nastopal — v enem v glavni vlogi — Dinko Bertonec. Tretji film je slovenski in kaže slovenske ture v Andah. Te tri filme so že vrteli v Buenos Airesu. Jerman in Bertonec sta zavzeta že z novim filmom "Fitz Roy".

M.M.

LJKOVNA UMETNOST

V galeriji "Škorpjon" v Trstu je razstavil v septembru pokrajine in tržaške okolice Avrelj Lukežič, kmalu za njim pa svoja dela slikar Avgust Černigoj. — Škofjeločan, slikar Anton Mihelič je imel kar tri razstave: prvo v palači Giustinian v Benetkah, ki sta jo pohvalno omenila lista "Il Gazzettino" in "Gazzettino-Sera", potem pa še v Trstu in Gorici. — Velik uspeh je spet dosegel Zoran Mušič, ki je po krajšem presledku že drugič razstavil v Benetkah, tokrat s samostojno kolekcijo v galeriji Casanova. — Grafik Lojze Spacal je izdal mapo lesorezov in linorezov z uvodom dr. Franceta Steleta, zatem je razstavil v Trstu tudi on.

Z razstavo se je poslovil od Trsta kipar France Gorše, ki se je preselil v Cleveland. Naše temočne časopisje se je potrudilo, da seznanj svoja bralca kar najboljše s tem pomembnim umetnikom in to s poročili o njegovem življenju in delu, pa tudi z novimi vinjetami posameznih rubrik v "Ameriški Domovini". V Clevelandu je imel maja prvo razstavo v International Institutu, na kateri je pokazal ok. 50 del, med drugimi alegorijo Clevelanda, portrate škofa Gregorija Rožmana, ameriške slovenske pevke Marion Kuharjeve in Antona

Grdine, Pastirja, Marijo z Jezuškom, sv. Frančiška in otroški portret; ta dela je kritika posebno naglašala. Za mesec oktober je pripravil že drugo razstavo, zdaj skupaj s slikarjem Brisleyem v clevelandski galeriji Art Colony. Ko je bil Gorše še v Trstu, sta tam skupaj z arh. Simonom Kregarjem, ki je zdaj tudi v Severni Ameriki, v New Yorku, pripravljala načrte za votivno romarsko cerkev, ki naj bi se imenovala cerkev Križevega pota. Cerkev bi imela štirinajst kapel, v vsaki oltar ene postaje križevega pota, veliki oltar pa bi bil postaja "Vstajenja". Tudi sicer se ukvarja Kregar kot arhitekt pretežno s cerkveno arhitekturo. Koliko so napredovala prizadevanja buenosaireskega Slovenskega Planinskega Društva, da mu napravi Kregar načrt za planinsko kočjo v Barilochah, mi trenutno ni znano. Kanadski listi "Globe and Mail", "Telegram" in "Daily Star" so prinesli zelo pohvalne kritike o Kramolčevi razstavi v marcu v torontski Picture Loan Society, ki jo je umetnik priredil prav za svojo tridesetletnico. Med 50 najboljšimi slikami zbirke New Canadian Collection, ki je napravila razstavno turnejo po vsej državi, je bila tudi ena Kramolčeva. Zatem se je udeležil še dveh razstav.

Bara Remec je poleti slikala v okolici Bari-
loch. Pokrajina s svojim oblikovnim bogastvom
in izrednimi barvnimi miksi ji je nudila mož-
nost ustvariti kolekcijo slik prav posebnih
kvalitet. V Buenos Airesu, kjer stalno biva,
se posveča skoraj izključno keramiki. S kipar-
jem Francetom Ahčinom in hrvatskimi člani

skupine "Dyscos" je v oktobru razstavila v tr-
govskem salonu Viola na Pasu zelo obširno
zbirko figur, vaz, krožnikov, portalibrosov,
servisov, svetilk itd. Ahčin je pokazal vrsto
keramičnih plaket in statuet.

Ilustratorji te knjige so navedeni na dru-
gem mestu. M.M.

GLASBENO UDEJSTVOVANJE

Zdi se, da se vedno bolj opredeljuje zna-
čilna dvojnost glasbenega življenja, v katere-
ga slovenski umetniki, živeči v velikem svetu,
aktivno posegajo. V poročilu, ki zaradi tehnič-
nih razlogov ni moglo biti objavljeno v lan-
skem Koledarju — Zborniku, smo ugotovili
dvojno glasbeno delavnost; na eni strani po-
klicnih glasbenikov, na drugi strani pa lju-
biteljsko udejstvovanje pevskih zborov.

Če mimogrede povzamemo dejstva od okto-
bra 1950 naprej, moramo ugotoviti veliko štud-
jsko prizadevnost gđc. Ančice Kraljeve in g.
Antona Solerja, ki imata pred očmi brez dvoma
dosego največje popolnosti v umetniškem
obvladanju klavirja.

Resnost umetniških namenov g. Solerja
podčrtavajo tudi koncertni nastopi v radiju
(El mundo, Provincia), v okviru Argentinsko-
jugoslovanske lige in v nekaterih dvoranah v
notranjosti republike. Vsekakor njegova rast
vzbuja pozornost in pričakovanje.

Med uspehi že priznanih umetnikov pa je
nedvomno treba posebej podčrtati izvedbo
Schumannovega oratorija, "Raj in Peri", pri
katerem je sodelovala med solisti ga. Franja

Golebeva, pod vodstvom francoskega dirigen-
ta M. Resenthala. Priznanja nabito polne dvora-
ne — ki imajo za glasbeno pol-izobraženega
človeka tolik pomen, naj so upravičena ali ne
— so bila naraven odziv navdušenja ob veli-
kem estetskem doživetju; videti je bilo, da je
ga. Golobova prepričala o svoji umetniški po-
tenci, ki nam je že znana iz njenega uspelega
opernega in koncertnega udejstvovanja v Ev-
ropi in Argentini, tudi stroge kriterije umet-
niškega vodstva Wagneriane (ena najpom-
embnejših glasbenih ustanov v Buenos Aire-
su in prirediteljica tega koncerta), ter glasbe-
ne kritike, ki jo uvrščajo med umetnike veli-
kega formata.

V Torontu (Canada) je vodil č. g. Mirko
Rener uspel koncert (24. febr. 1951 v gledali-
šču Hart House) kot profesor na tamošnjem
zavodu St. Michael College.

Zborovsko glasbeno udejstvovanje pa po-
stavlja glasbo v službo ožje slovenske skup-
nosti s tem, da goji v prvi vrsti slovensko
narodno glasbo.

Tako delujejo zbori v New Yorku (Sloven-
ski moški zbor in pevski zbor "Domovina"),

Pevski zbor "Gallus" na koncertu slovenskih narodnih pesmi v Buenos Airesu.

Slov. pevski zbor v Ramos Mejia med koncertom slov. narod. pesmi z dirigentom Gabrielom Čamernikom.

v Clevelandu (pri fari sv. Lovrenca) pevski zbor pod vodstvom g. I. Zormana, v Rochdale (Anglija), v Nizozemski, v Torontu (Canada) pod vodstvom č. g. M. Renerja itd.

Narodni pesmi je posvetil pevski zbor "Gallus" v Buenos Airesu poseben koncert (29

aprila 1951) z geslom N'mav čez izaro, ter dve radijski oddaji (Radio del Estado).

Isti smoter je skušal uresničiti 6. in 7. septembra lani tudi pevski zbor Ramos Mejia pod vodstvom g. Gabriela Čamernika. Poseben glasbeno umetnostni dogodek pa je bil brez dvoma koncert cerkvene glasbe, ki ga je izvajal pevski zbor "Gallus" 16. avgusta 1952 ob 7 h zvečer v cerkvi El Salvador v Buenos Airesu.

Izredno harmonično zgrajeni spored, ki je vsebinsko podčrtaval versko-kulturno pomembnost katoliškega shoda, je glasbeno tehnično dokazal veliko umetnostno zmogljivost tega pevskega zbora in njegovega umetniškega vodstva; želeli bi bilo, da ostane ta "shola cantorum" vredna v vsakem pogledu svojega velikega vzornika Petelina-Gallusa.

—a—e

MIHAEL

ROJENI V NEČAS

Sonce nam ne vzhaja
več od vzhoda,
teme se mešajo s svetlobo,
zaganjajo se v ples kričave;
iz zemljé, iz razdejanega neba
kosmi brizgajo šumeče lave
in kolosi mračni
se potaplajo v vsemirje.

Nemir je ustavil dih,
raztrgale se sanje,
v novo so življenje naše
sojenice — večče zlobne — zākričale:
Muke večne — izgon, pogin!

Pahnjeni bili v viharje,
do kosti razbičani,
da belijo se še po divjih rekah,
zavrženi smo zdaj v zatišja gluha
za kratek hip,
dokler nas znova v vrtince ne ujemó,
v zadnje vrtince pošastne.

VEČERI OB MORJU

Griče je krvavo preplavilo morje,
v okamenjeni mrak se potopilo mesto,
kodrasto šumeče cvetje v pristanu
šepetajoče pod perut je skrilo glave,
tihi ave od nekod se vzpenja pod obzorje.

Tam je ugasnil rdeči kres,
ko veter je razpihal žar,
v temó razsul utrinke tleče
in bisere iskreče je prižgal
na zračni kupoli nebes.

Za pomolom se poledeneli vali
v svitu čarobnem iskré,
za pajčolani v srebrni dalji
koraki tihi rajajočih vil hité,
od tu jim plivkajo na harfe škratje mali.

V črnino togo je začarano srcé,
v svetlobi voščenic trepeče —
list, utrgan od viharja;
nad temotnim bregom
od draguljev vlažnih se nebo leskeče,
v daljavi motno-sinji krvava ugaša zarja.

NAŠI MLADINI

SLOMŠEK TE UČI!

Tri reči imej vedno pred očmi:
božje oko, ki vse vidi;
bože uho, ki vse sliši
in tisto knjigo, v katero vpiše Bog vsa-
ko tvoje dejanje. Vsaj enkrat na dan
premisli te tri reči in ne boš grešil!

Mati, domovina, Bog!

Mati, domovina, Bog,
sveta so imena ta;
nima dražjega mi zemski krog,
to zaklad je mojega srca.

Mati za Boga me je rodila,
mi prižgala vere luč,
z mano vedno je čutila,
ona mi je sreče ključ!

Lepa zemljica slovenska,
draga mi je domovina,
prav nobena moč peklenska
mi ne izstrga je iz spomina.

Bog je Stvarnik moj in Oče,
jaz pa sem Njegov otrok;
On le dobro meni hoče,
vse najboljše je iz Njegovih rok.

Zapoj mi, ptičica...

Zapoj mi, ptičica glasno,
zapoj prav milo in lepo;
pozdravi tiste kraje mi,
kjer moj nesrečni rod trpi.

Povej mi, ptičica, še to,
če rožice doma cveto;
povej, če hišica stoji,
kjer zarja moje sreče spi!

In ptičica zapela je;
"Doma cveto še rožice
in tudi hišica stoji,
kjer zarja tvoje sreče spi."

Potem pa odletela je,
o domovini pela je,
ki polna je krvi, solza,
veselja, smeha ne pozna.

Mirko

Gregor Mali

OD DOMA DO ARGENTINE

1. KAKO JE BILO DOMA

“Nebo žari in gozd šumi skrivosten
spev, solze in kri...”

Moji spomini na domovino segajo v tisto dobo, ko so našo domovino zasedli okupatorji-Italijani. Ti so sovražili naš narod in mu prizadeli veliko gorja. Streljali so talce in odvažali v internacijo slovenske može in fante, med njimi — žal — tudi našega ata. Naj povem, kako je to bilo.

Bilo je zadnjega pomladanskega dne, ravno na sobotni dan. Pri fari je odzvonilo delopust, ko je naš ata šel na vas v brivnico, potem pa še — kot navažno — z možmi malo v gostilno. Mrak se je že delal, ko smo šli večerjat, a ata še ni bilo. Pa se nismo še nič vznemirjali. Mislili smo: malo so se zakasnili, pa bodo že prišli. Toda ure so tekle — enajsta, dvanajsta —, a ata ni bilo od nikoder. Iz vasi se je slišal šum, brnenje avtomobilov, nas pa se je loteval strah; kaj če... Misli so nam zastale.

V nedeljo zjutraj je pa vso vas prešinila vest: Italijani so zaprli vse može, kar so jih mogli dobiti. Zajokala je mama in mi z njo boječ se: kaj, če ne bomo videli več ljubega očka.

Mama nas je odvedla v cerkev in nam naročala, naj molimo za očka. Sama pa je šla na italijansko poveljstvo prosit za očka. Njena pot je bila brez uspeha. Samo to je zvedela, da bodo vse zaprte moške odpeljali čez štiri dni v Italijo.

2. ZBOGOM, DOMOVINA...

“Moje srce je žalostno
ker mora vzeti slovo...”

Po končani vojni leta 1945. smo se morali odločiti: ali ostanemo v domovini, ali pa se podamo v begunstvo. Doma nismo mogli ostati, ker smo bili nasprotniki komunizma. Odločili smo se zato za drugo. Saj smo mislili vsi, da gremo preko meje samo za 14 dni, največ za en mesec. A kljub temu so bili moji starši in sorodniki zaskrbljenih obrazov.

Dne 9. maja smo okrog poldneva poklekni-

česta v Italijo vodi mimo našega doma. Nemirno smo čakali tisti dan ob cesti; prisluškovali smo, kdaj bodo prihrumeli avtomobili, ki bodo odpeljali našega očka v tujino.

Pa glej: že prihajajo. Cela vrsta jih je in brnenje njih motorjev se nam dozdeva kakor mrtvaška pesem. A naš pogled išče samo očka. Glej, tam pri zamreženem oknu so. Z uklenjenimi rokami in solznih oči nam poslednjič mahajo v pozdrav. “Zbogom, ata! Zbogom!” kličemo. A besede nam kar ne gredo iz ust. Preveč nam je hudo.

Še en pogled in avtomobili se skrijejo za ovinek, mi pa smo obstali onemeli. “Bog se nas usmili! — Molimo, otroci!” so bile mamine besede in mi smo ji nemo sledili domov.

In kaj je naredil naš ata? Kaj so zakrivili slovenski možje in fantje, da so jih vlačili v zapore? Edina njih krivda je bila, da so bili Slovenci in tega niso hoteli zatajiti. Slovenci smo sicer majhen narod, a imamo isto pravico do življenja, kakor veliki narodi. Tega so se zavedali naši možje in zato so bili preganjani.

Korčno je Bog uslišal naše prošnje in naš ata se je vrnil. Bil je res zelo suh in telesno izčrpan, a vendar prišel je. Iz vseh naših src se je dvignila zahvalna molitev: “Zahvaljen bodi Bog! Uslišal si naše molitve in vrnil družini očeta!”

Jožica Tomazin, Haedo.

li pred Marijin oltarček in odmolili rožni venec v slovo od domovine in za čimprejšnjo vrnitev.

Po končani molitvi je stric Pavel zapregel konje. Na voz smo naložili nekaj živin in pa najpotrebnejše reči. Kaj več se nam ni zdelo vredno jemati s seboj. Čemu neki? Saj se bomo itak kmalu vrnil.

Nato smo se uvrstili v kolono voz, ki se je pomikala proti Ljubelju. Pa — kako pomikala! Počasi, silno počasi. Saj so bile ceste iz vseh delov Gorenjske polne vozov, ki so bili vsi

usmerjeni proti Ljubelju. Med potjo smo morali večkrat obstati, da so se vozovi s stranskih poti uvrstili v našo kolono. Zato smo dčspeli ob koncu prvega dne našega begunstva samo v Križe pri Trziču. Tam smo nameravali prenočiti.

A komaj smo izpregli konje, že se je razširila med begunci vest, da nam preti nevarnost od strani komunistov, ki da so že v bližini. Nemudoma je stric zopet zapregel, uvrstili smo se spet v kolono in se odpravili dalje. Vozili smo nato vso noč. Počasi, med večkratnim ustavljanjem, smo prispeli 10. maja do Sv. Ane. Od tam nas pa nemški vojaki ni-

so pustili dalje do 13. maja zjutraj. Takrat pa so prišli domobranci za nami in nas uvrstili v kolono.

Nadaljevali smo pot proti Ljubelju. Na vseh straneh je pokalo, švigale so krogle, goreli avtomobili in drugo. Bila je to pot polna groze in strahu in nikoli je ne bom pozabila.

Dne 13. maja zvečer smo prispeli do mostu čez Dravo. Tam smo prenočili. Naslednji dan smo nadaljevali pot proti Vetrinju, kamor smo prispeli še isti dan.

Tako se je pričela naša begunska pot, ki se je končala v Argentini.

Nada Dolenc, Bernal.

3. V TUJINO

“Oj hišica očetova:
Bog živi te!
Zdaj se ločiti morava:
Bog živi te!”

Kdo bi si bil mislil, da bom na tako čuden način — prav za prav nevede — odšla na begunsko pot, ki me je pripeljala prav v Argentino. No, to je pa bilo takole:

V Trstu imam teto, ki jo pa do konca svetovne vojne nisem videla. Očka jo je med vojno večkrat obiskal in teta mu je vedno naročala, naj jo prideva obiskat tudi medve z mamo.

Res sva sklenili z mamo, da se odpeljeva na štirinajstdnevne počitnice v Trst.

Sklenjeno, storjeno. Nekega večera se odpeljemo mama, moj mlajši brat in še jaz proti Trstu. Peljali smo se v tovornem avtomobilu do postaje v Postojni. Tam smo prestopili na vlak, ki nas je kmalu nato odpeljal proti našemu cilju. A čez nekaj časa se je že ustavil. Kaj je? Kako da vlak ne vozi dalje? Morda je proga pokvarjena? “Št. Peter bombardirajo!” je šlo od ust do ust prestrašenih potnikov.

V daljavi smo videli nebo, ki so ga razsvetljevale rakete. Po nebu pa so švigala vojaška letala — kot ponočne ptice. Kaj sedaj? Lahko se zgodi, da zapazijo vlak in ga napadejo. Zato smo ga hitro zapustili ter se podali na hrib, da najdemo kje kakšno skrivališče. Temna jama ter robidovje okrog nje nam je to noč služila za prenočišče.

Drugi dan smo odšli v kolodvorsko čakal-

nico, ki je bila natrpana prestrašenih potnikov. Zrak je bil zatohel in skoraj da ni bilo mogoče vzdržati v njej. Tam smo našli tudi več znancev, s katerimi smo potem poiskali zatočišče v neki nedodelani hiši, kjer smo použili skromne jedi in se malo odpočili.

Hiša je bila enonadstropna. Kar naenkrat so se odprla gornja vrata in na stopnice je stopil mlad vojak. Otrpili smo, ker smo spoznali, da smo zašli v partizansko skrivališče. Kar hitro smo jo odkurili od tam.

Čez kako uro je vlak odpeljal ter se do Trsta ni ustavil.

Ko smo dospeli v Trst, so bile tržaške ulice še zavite v meglo in mrak. Tu pa tam se je pokazal kakšen delavec, ki je šel v zgodnjih urah na delo. Tavalj smo sem ter tja ter iskali hišo, v kateri je stanovala teta. Končno smo jo le našli ter pozvonili na zvonec.

Visoko zgoraj se je odprlo okno in neka gospa — bila je to naša teta — nas je vprašala, kaj hočemo. Ka smo ji povedali, kdo smo, nas je veselo in ljubeznivo sprejela, nam postregla z različnimi dobrotami ter nam pripravila tudi sobo za prenočišče.

Naslednje dneve smo si ogledovali Trst. Prvič v življenju sem videla ladje in morje. Teta nas je peljala k sv. Justu, v Barkovlje, v Rojan in na Opčine. Povsod smo videli mnogo novega in lepega. Najlepše pa je bilo sinje morje, v katerem so se lomili sončni žarki v vseh mogočih barvah.

Kmalu sta minila dva tedna in pripravili smo se za povratek v Ljubljano. Kar prinese stric novico, da se partizani že v št. Petru, da

vlakci ne vozijo več v Ljubljano in da bomo morali počakati še nekaj dni v Trstu. Čakali smo in čakali, pa nismo več dočakali povratka v domovino. Nič nismo vedeli, kje sta očka in starejši brat.

Kar nenadoma se usujejo partizani v Trst. Tri dni nismo zapustili hiše.

Skozi okno sem gledala, kako so krogie švigale po mestu. Vsa hiša se je tresla od pokanja topov in pušk. Na morju so se ladje obupno borile proti letalom. Neka ladja je gorela že na obeh straneh kakor baklja. Kar prileti letalo ter vrže bombo ravno na sredo ladje, da se je kar prelomila. Vdala se je, a ji ni nič pomagalo. Streljali so na njo, dokler ji je ostalo še kaj celega.

Ko je bil boj končan, smo smeli končno ven. Po cestah so ležali kupi miičev. Majhen grič v bližini mesta je bil natrpan orožja in drugih reči. Tu so ležali zaboji knjig in hra-

ne. Povsod so ležale nerazpočene bombe. Radi tega se je zgodilo veliko nesreč. Neki deček je s svojo sestrico razbijal neko tako bombo. Kar se mu v rokah razpoči. To ga je stalo skoraj življenje, za vedno pa je ostal pohabljen. Njegova sestra pa je ostala brez oči in brez roke.

Kmalu za partizani so prišli Amerikanci. Ti se napravili red. Toda domov se še nismo mogli vrniti. Čakali smo in čakali, da bi dobili kaj novic o očku in bratu. Čez tri mesece nato nas je obiskal očka ter nas odpeljal v taborišče v Senegalijo. Tako se je naš "obisk" spremenil v begunsko pot.

Rada se spominjam tistih dni v Trstu, čeprav me je še danes strah, ker je bilo toliko streljanja. S hvaležnostjo se tudi spominjam na teto in strica, ki sta nas vzela pod streho, dokler nismo odšli v taborišče.

Marjeta Smersu, San Martin.

4. NAŠ NOVI DOM

"Zdaj "campo" dom naš novi se imenuje..."

Taborišče! Nič nisem takrat razumela te besede. Saj sem šele tam začela s svojo prvo šolsko učenostjo. Ko pa sedaj kdaj govorimo o tistih časih, se tudi jaz vedno bolj živo spominjam nanj.

Leto 1945. Žalostno leto za nas, ker smo morali zapustiti našo lepo domovino. Imela sem komaj pet let in pol, ko nas je nesrečna usoda pripeljala v taborišče; najprej v Vetrinje, potem pa v Lichtenstein pri Judenburgu.

Prvi taboriščni dan v Lichtensteinu mi bo ostal vedno v spominu, kajti takoj prvi dan dopoldne so odpeljali mojega očka v bolnico v Judenburg na operacijo. Drugače pa je bilo v taborišču prve dni kaj živahno in zabavno. Selili smo se iz barake v barako, znašali skupaj postelje, kuhali na prostem kot cigani — škoda, da takrat še nismo poznali "asada" — po smetiščih smo iskali "piksne"; saj nismo imeli s čim hoditi po hrano in v čem kuhati mleka. Tudi je bilo veliko dela s preganjanjem stenice, kajti nekatere barake so bile polne te golazni.

Kmalu smo dobili novo kapelo, pričel se je otroški vrtec in šola. Otroci smo prejema-

li razne dobrote v otroški kuhinji. Tudi sv. Miklavž se nas je spomnil in nas vsako leto obdaril. Imeli smo razne prireditve, petje, igre. Med temi so igrali otroci tudi Sneguljčico. Pravzaprav je bilo za nas otroke kar prijetno v taborišču. Če pomislim nazaj, kako lepe trate smo imeli za skakanje in polja in gozdove za sprehode — res je bilo lepo! V Muro pa smo se hodili kopat. In pozimi! Kako smo se sankali, drsali in kepalji, čeprav nas je zeblo, ker smo bili obuti v lesene coklje in zelo slabo oblečeni.

Pa tudi žalostnih dni ni manjkalo; posebno takrat, ko so nam dajali injekcije. Nekateri so se jih zelo bali; tako na primer moja sestra, ki so jo morali vedno loviti pod mizami.

V taborišču sem prejela prvo sv. obhajilo in zakrament sv. birme. Bilo je skromno, vendar mi je vse to ostalo v lepem spominu. Imeli smo tudi velikonočne in telovske procesije. Pa na cvetno nedeljo! S kakšnim veseljem smo s sestricami nesle vsaka svojo butaro v cerkev!

Romali smo večkrat v Marijo Buch — približno eno uro hoda od našega taborišča —, kjer smo opravili popoldansko pobožnost z lepim slovenskim petjem. Mi otroci smo imeli enkrat celodnevni izlet z avtomobili v samo-

stan Seckau, kjer je bil včasih sedež graške škofije.

O Vseh svetih smo vsako opravili na pokopališču v Judenburgu žalne molitve za slovenske žrtve prve svetovne vojne, katere so Nemci tam ustrelili. Bila sem tudi v tisti zgodovinski vojašnici, kjer so se slovenski vojaki uprli nemškemu nasilju. Vojašnica je bila tedaj preurejena za stanovanja beguncem.

Zelo lepi kraji so tam. Očka in mamica sta mi pripovedovala, da so približno še pred sto leti živeli tam Slovenci.

V taborišču Lichtenstein smo bili tri leta. Potem pa so nas preselili v prehodno taborišče Trofaiach pri Leobnu. Tam pa ni bilo tako domače, ker je bila velika mešanica različnih narodnosti. Čakali smo na odhod v širni svet. Res: 30. septembra 1948. so nas z avtomobili odpeljali na postajo, od tam z vlakom v Genovo, iz Genove pa z ladjo čez širno morje v novo domovino Argentino.

Ivica Stanjko, Ciudadela.

5. ČEZ OCEAN

“Zaplula je barčica moja...”

Po skoraj štirih letih begunstva se nam je končno le odprla pot preko oceana. Po Novem letu leta 1949. je bilo. S kamioni so nas vozili na železniško postajo Spittal, kjer je bil že pripravljen vlak za nas. Begunci, ki so ostali še v taborišču, so nam ljubeznivo nudili še zadnje usluge. Vsem je bilo težke, ko smo si poslednjič segli v roko ob že premikajočem se vlaku.

Vlak je drdral v noč. V njegovo sopihanje se je mešala molitev rcžnega venca, pesem in — jok.

Med to vožnjo je bila večja zanimivost pot čez Brenner.

Naslednje popoldne smo dospeli v Turin. Na prevoz čez morje smo čakali več dni v Grugliascu pri Turinu. Življenje v velikem poslopju, ki je nekoč služilo kot umobolnica, je bilo dobro urejeno — vsaj takrat, ko smo bili mi tam. Red je vladal v vsem.

Dne 16. januarja smo zapustili Grugliasco ter dospeli v Genovo, kjer smo se vkrcali na ladjo Holbrook. Ko je Holbrook edrinil iz pristanišča, smo pošiljali še zadnje pozdrave Evropi. Težko in tudi veselo slovo od suhe zemlje! Odhajali smo z iskrico upanja, da bomo še kdaj videli našo domovino Slovenijo. Otožno smo zapeli “Zaplula je barčica moja” in “Barčica po morju plava”.

Odpluli smo ob dveh popoldne. Kmalu nato je zapel zvonec in nam dal znak, da je kosilo pripravljeno. Zvonec nas je poslej klical vsak dan zjutraj, opoldne in zvečer. Hrana je bila dobra.

Prvi dan je bilo skoraj vsem slabo; saj ni-

smo bili vajeni guganja na morju. Nekateri pa so trpeli vso pot.

Vsak dan je bilo na ladji več svetih maš. Tako smo mogli dnevno prejemati sv. obhajilo. V splošnem je vladal na ladji strog red. Zelo pa smo se prestrašili, ko so nekoč pričeli zvoniti vsi zvonci na ladji in nam je kapitan velel po zvočnikih naj si nadenemo rešilne pasove ter takoj pohitimo na krov. Se mar ladja potaplja? Ne! Bila je samo vaja — za slučaj, da bi res kdaj prišlo do nesreče. Takih vaj je bilo med vožnjo še več. Toda zmeraj nam je bilo precej tesno pri srcu. Neki ogrski baron, ki se je vozil z nami, si je vedno nadel dva rešilna pasova, ker enemu zaradi svoje obilnosti ni povsem zaupal.

Ko smo se po nekoliko dneh vožnje ustavili ob nekih otokih, smo videli zamorce, ki so menjavali banane in pomorance za druge jedi ali pa za obleko. Na teh otokih je namreč veliko revščine. Zamorci so spretno lovili vae, kar smo jim vrgli.

Ko naj bi prejeli mornarji, ki so prvič pluli preko ravnika, svoj takozvani “krst”, sem stal na ograji naše ladje, da bi to bolje videl. To je opazila gdč. učiteljica Šemrov Anica. Bala se je, da bom padel v morje, ko bodo poškopili omenjene mornarje z močnim curkom. Tudi se je bala, da se bom prestrašil, če me pokliče ali se mi približa, da bi me spravila z ograje. Zato je prosila in poslala gdč. Francko Petelin. Rešila me je še pravočasno morebitne smrti v valovih. Njej in svojemu angelu varuhu se moram zahvaljevati, da sem srečno prispel preko morja. Mamica je namreč takrat ležala hudo bolna v ambu-

lanti. Grozna je bila že sama misel, če bi nam umrla.

Pač pa je umrla na ladji neka Ukrajinka. Dali so jo v krsto, ovito z železno mrežo. Nato so položili rakev na desko in jo spustili v morje. To je bilo kaj žalostno.

Med vožnjo sem prvič videl "leteče" ribice, ki so se srebrno svetilo v vodi. — Drugih posebnosti nisem doživel.

Prijetno je bilo počivati na ležalnih stoličih na krovu in opazovati morje in nebo. Lepo je nebo, ki se razpenja nad morjem. Lepo v vzhajajočem soncu, mogočno opoldne, tiho ob zatonu, nadvse skrivnostna pa je noč na morju.

Ginljiv je bil prizor ob tihih večerih po slo-

venskih kabinah, ko smo skupno molili rožni venec in večerno molitev. V naši kabini, kjer je bil moj očka starešina, je vodil molitve č. g. M. Lamovšek.

Med potjo smo srečavali razne ladje. Tudi morske pse in druge ribe sem opazoval. Čim smo bili kje bližje obali, so obletavali ladjo beli galebi. Hvala Bogu, da smo imeli skoraj ves čas mirno vožnjo!

Dne 5. februarja smo srečno stopili na Argentinska tla in prav takrat sem dopolnil 8 let. In kdo mi ve povedati, koliko let bom imel, ko se bom mogel vrniti v mojo domovino — ako Bog da.

Ivo Majhen, Haedo.

Tine Debeljak

ČEFERINČKOVA LADJA

"Očka, kam poslal zaboj
ta boš, ves zapet s pečati?
S solzo pišeš naslov, mati?
Zdaj pa spet na licih soj,
kot da med deliš z menojo?"

"Čeferinček, blagor nam!
Veš, kaj glad je, prazen hram?
Ne! Presit si izbiraš hrano;
ta zavojček gre v Ljubljano:
bratrančki so lačni tam!"

"Če so lačni — manj medu,
mamica, dajaj mi tu!
Vstran ne bom več metal kruha,
za bonbone bodi gluha,
le da rešim jih gladu!"

"Če so lačni — mama, vem!
šel okrog bom — očka, smem?
trobit slednjemu v ušeca:
Hej ti, kruha sit in mesa,
kaj boš našim dal ljudem?"

Čokolad sem, sklad na sklad!
Medu, bonbonov vseh poslad,
moke, riža, testenine,
kave, olja, rib mesnine,
vsega, kar prežene glad —

naj zaboj bo, vreča, sod:
vse na Čeferinov brod!
Zvrhoma krov nagromadim,
brod do dna počokoladim,
potlej — hajd! — v jadranski prod!

Tam zavriskam: Dober dan!
Bratrančki, sem v Trst, v pristan!
Vkup Jožejka, Metka, Tinček!
Dar pripeljel Čeferinček,
Argentincek-kapitan,

je čez širni ocean!..."

PESMI O DEDU

(Nekaj pesmi iz istoimenske zbirke)

POLONCO PREDSTAVIMO

Rožasto krilce,
oči polne sonca —
takšna je, takšna je
naša Polonca.

Ded pa jo draži:
— Pika-polonca,
zlêti, prinesi
košarico sonca!

Očka ji pravi:
— Škratec rogati.
Mama jo boža:
— Srček moj zlati.

Spleza Polonca
dedu na rame,
sproži desnico,
sonce ujame.

Košček za očka,
košček za deda,
košček največji
za mamó seveda.

TRGOVINA S SONCEM

Hej, pri nas je zdaj veselo!
Hišico imamo belo,
v hišici pa trgovino,
trgovino z robo fino.
Kaj prodajamo? Igrače?
Čokolado? Med? Kolače?
Zlate prstane? Uhane?
Ej, nihčè, nihčè ne ugane.

Prodajalka je — Polonca.
Kupite si pehar sonca!
Navsezgodaj, navsezgodaj
ga imamo že naprodaj.
Je poceni: kar zastonj.
Kdor ga nima, hitro ponj!
Oče, mati, stric in boter,
le kar noter, le kar noter!

BEDOVA BARČICA

Polonco na kolena vzel
je stari dedek in zapel:

— Takóle, glej, takóle, glej,
po morju smo vozili se,
takóle, glej, na dno morjá
bi kmału potopili se.
In dolgo še, oj, dolgo še
oči nazaj strmele so,
na krovu stare mamice
jokale in trpele so.
Še očka tvoj si naskrivaj
solzico z lica brisal je,
si vso to dolgo, bridko pot

na dno srca zapisal je.
Polonca ti, Polončica
vse to že pozabila si;
takóle, glej, takóle, glej,
takrat še majhna bila si.
Je mesec dni se barčica
na morju pozibavala,
nazadnje pa, nazadnje, ah,
na kopno je priplavala.
Takóle, glej, takóle, glej,
prispeli v Argentino smo,
takóle, glej, takóle, ah,
izgubili domovino smo...

POMLAD

Na okencu je rožmarin,
skoz okence kot zvon iz lin
obrazek kuka razigran —
Polonca naša, dober dan!

Z nebá se sonce ji smeji,
s poljane ptiček ji žgoli,
kot pisane zastavice
drhtijo rožam glavice;
oblaček bel kot sneg z višav
prijazno kima ji v pozdrav.

Kako je lep ta božji svet!
Sam vrisk in smeh —
pomlad je spet.

DED PRIPOVEDUJE

Polonca, veš, pri nas domá
je vse, je vse drugače;
še kruh je slajši, pa čeprav —
suh krajec za berače.

Plnine sončne in goré,
potoki žuboreči,
vasice bele in cesté —
oj ljubi domek, kje si?

Še ptički lepše tam pojo,
še zarje so bolj zlate
in čudo božje, kaj je rož
dišečih sredi trate!

Polonca, veš, pri nas domá...
Ah, ti bi kar strmela,
to drago rodno zemljico
bi na srce prižela.

NA DEDOVIH KOLENIH

Kam pa, kam, Polončica,
danes na konjiču?
Tja čez morje, tja čez plan
v našo vas na griču!

Tam je domek tvoj in moj,
tam si se rodila,
tam je prve pesmice
mati te učila.

Kam pa potlej? Na Triglav?
Tja konjič ne more;
zvabil bi ga gorski škrat
v svoje črne dvore.

Videla, Polončica,
vso si domovino.
Kam pa na konjičku zdaj?
Ah, nazaj v tujino...

Na otoček v jezeru
tudi ne pozabi.
Milo, milo klenka zvon
in domov nas vabi.

Kam pa še? Na božjo pot
k Materi premili.
Skleni prste, prosi jo,
naj se nas usmili.

Dalje, dalje, hop, konjič,
tja v Ljubljano belo.
Hej, kako bi v njej srce
spet se nam ogrelo!

DOMAČA JESEN

V senožeti smrtno
pesem poje kosa.
Hej, kako blešči se
v mladem jutru rosa!

V zlatem morju klasja
koplje se žanjica.
Hej, kako ji rdijo
zagorela lica!

Jablana pred hišo:
žlahtno izobilje.
Hej, kako se včasih
v sodu mošt iskril je!

Božji mir na vasi,
šum gozdov v planini.
Hej, kako so lepi
mladih dni spomini!

Svatovsko popevko
žvižga kos za logom.
V pampi veter joka...
Zemlja draga, z bogom!

CVIČEK

Hej, dolenski cviček,
zidanica, griček,
trta polna sonca —
juhuhu, Polonca!

— Kakšen pa je cviček, ded,
mar je sladek kakor med?

— — Kaj bo sladek; kisel, kisel
kot ob praznem loncu misel.

— Fej, potem je pa za nič.

— — Le počasi, moj deklíč!
Kisel je in vendar sladek,
boža grlo in podbradek,
v njem je zdravje, dobra volja.

vrisk škrjančkov sredi pólja;
če pa srkaš ga čez mero,
koj zagode ti katero.

Brrr, Polonca maje z glavo
nad to dedovo zmešnjavo:
kisel, sladek, sladek, kisel —
kakšna vrtoglava misel!
Nak, za cviček ji pa ni,
že od daleč ji smrdi;
dedu pa po njem se toži
kot po dežnih kapljah roži...

Hej, dolenski cviček,
zidanica, griček,
trta polna sonca —
juhuhu, Polonca!

VLAK

Vlak, vlak
črn kot vrag,
dolg kot kača
klopotača
v grozotanskem diru
vije se po tiru.

Kam se vije, kam drdra?
Do morjá, do morjá.
Tam je barka pisana,
mavrično porisana,
na tej barki kapitan
nas pozdravi: "Dober dan!"

Preko žametnih valov
nas popelje — kam? Domov!
Oj domov, oj domov,
tja pod ljubi rodni krov!

Vlak, vlak
črn kot vrag,
dolg kot kača
klopotača
na postaji že stoji,
svetla lučka v njem gori.
Hej, Polonca, brž vstopimo,
da ne odsopiha mimo!

DED SE POSLAVLJA

Pod rodno streho lastovka
se vsako leto vrne,
a mene tuja zemljica
za vekomaj zagrne.

Ne bo nad grobom mило pel
mi zvon domače fare,
ne bodo pošumevale
žalujke vrbe stare.

Iz nageljna slovenskega
mi šopek naredite
in vsako leto na ta dan
na grob ga položite.

A ti Polon-polončica
si solzo z lic obriši,
na križ nagrobni v tih spomin
takóle mi zapiši:

"TU SREDI PAMPE ŽALOSTNE
MOJ DEDEK DOTRPEL JE,
DO ZADNJEGA, DO ZADNJEGA
PO DOMU HREPENEL JE..."

60 otrok Slovenske sobotne šole v Clevelandu na letnem izletu z učiteljico te šole
gdč. Slavico Pozne-tovo

Slovenski katoliški shod v izseljenstvu

Protikomunistični Slovenci v Argentini so v spomin 60. obletnice prvega slovenskega katoliškega shoda v Ljubljani l. 1892, priredili slovenski katoliški shod v izseljenstvu, s katerim naj bi poživali in utrdili realizem in idealizem slovenskega izseljenskega življenja v vseh smereh.

Priljubljeni odbor pod predsedstvom Franceta Kremžarja si je zadel to nalogo, kateri je idejno podlago dal in priprave idejno tudi vodil prelat dr. Odar. Delo shoda so razdelili po posameznih odsekih, da so mogli na vseh področjih udeleževanja do temeljev preštudirati in začrtati smernice za bodočnost. Tako so bili ustanovljeni: duhovniški odsek pod vodstvom dr. Mirka Gogale, odsek za misijone in zedinjenje, ki ga je vodil g. Marjan Loboda, socialni odsek dr. Ivan Ahčin, odsek za izobraženstvo dr. Milan Komar in Božo Fink, odsek za ljudsko vzgojo in izobrazbo prof. Lojze Gerzinič in dr. Vinko Brumen, mladinski odsek A. Majhen in M. Mizerit, fantovski odsek Janez Langus, dekliški odsek gdč. Katica Kovačeva in organizacijski odsek

Lovre Jan. Vodstvo prireditvenega odseka je prevzel Lado Lenček CM.

Socialni odsek je imel zborovanje 13. julija 1952 v župnijski dvorani v Ciudadeli. Sv. mašo je opravil dr. Ivan Ahčin, nakar je bilo izvoljeno predsedstvo zborovanja pod vodstvom g. Albina Magistra. Govorili so gg.: Franc Kremžar o "Zgodovini slovenskega krščanskega socialnega gibanja", Viktor Češnovar o "Sedanjem socialnem gospodarskem stanju v Sloveniji", Maks Jan o "Gospodarskem stanju slovenskih izseljencev", dr. Ivan Ahčin o "Socialnih in gospodarskih nalogah slovenskih izseljencev" in Rudolf Smersu o temi "Kaj se se je v izseljenstvu na socialnem področju že storilo". Organizacija "Družabna pravda" je v nekaj dneh po zborovanju izdala brošuro z vsemi referati in resolucijami zborovanja pod naslovom "Socialni Dan".

Zborovanje odseka za misijone in zedinjenje je bilo 3. avgusta 1952 v župnijski dvorani v Ramos Mejia pod vodstvom g. Rudolfa Smersuja. Govorili so gg.: dr. Alojzij Odar "O primernosti, da se na katoliškem shodu raz-

Prvo zborovanje kat. shoda. Pripravil ga je soc. odsek. Na sliki predsedstvo zborovanja.

Glavno zborovanje kat. shoda v Don Boscovem zavodu v Ramos Mejia
med govorom g. prelata dr. Odarja.

pravlja tudi o misijonskih vprašanjih", **Lojze Gerzinič** "O misijonih in misijonskem sodelovanju", **dr. Franc Jaklič** o "Problemu zedinjenja" in **Marjan Loboda** o "Beatifikaciji Barage in Slomska".

Duhovniški odsek je zboroval 13. avgusta 1952 v hiši duhovnih vaj "Cardinal Copello" za duhovnike v Buenos Airesu, vodil pa ga je **dr. Mirko Gogala**. **Dr. Franc Gnidovec** je govoril o "Duhovnikovem poslanstvu", svetnik **Alojzij Košmerlj** o "Položaju slovenskega katolicizma od zadnjega Katoliškega shoda do našega prihoda v Argentino", **Anton Orehar** o "Sedanjem versko-moralnem položaju slovenskih izseljencev", prelat **dr. Odar** o "Naših organizacijah in našem tisku", dekan **Ciril Milavec** pa o "Organizaciji in delovanju slovenskega dušnega pastirstva v Argentini".

Mladinsko zborovanje, ki ga je vodil **dr. Vinco Brumen**, je bilo 15. avgusta 1952 v župnijski dvorani v Ramos Mejia. Za častnega predsednika je bil izvoljen g. ravnatelj **Marko Bajuk**. Prvi del zborovanja je izpolnila ljubka otroška akademija, v drugem delu pa sta bili predavanji **Martina Miserita** o "Vprašanju naše mladine" in **gdč. Mije Markeževe**.

Zborovanje dekliškega odseka, ki ga je pripravila **gdč. Katica Kovačeva**, je bilo v dvorani ženske argentinske KA na Montevideo 850 v Buenos Airesu. Predsedovala je zborovanju **gdč. Lada Remčeva**, govoril pa je prvi **dr. Ignacij Lenček** o "Versko-nravnem položaju slovenskega dekleta v izseljenstvu", za njim **Marjan Marolt** o "Dekletovi kulturni in narodni dolžnosti", potem pa **gdč. Zdenka Gornik** o "Slovenskem dekletu v slovenski izseljenjski skupnosti".

Predsednik SFZ **Janez Langus** je v Ciudadeli vodil zborovanje fantovskega odseka, na katerem so govorili: **dr. Franc Gnidovec** o "Veri in Slovencih", **prof. Lojze Gerzinič** o "Slovenskemu fantu in kulturi" in **Rudolf Smersu** o "Pomembnosti slovenske skupnosti".

Največji razmah pa je prireditev slovenskega katoliškega shoda dosegla v zadnjih treh dneh shoda, 15., 16. in 17. avgusta 1952. Na praznik Marijinega Vnebovzetja je bila v salezijanski cerkvi na Belgrano 3886 sveta maša, ki jo je daroval č. g. **Anton Orehar**. Pridigo je imel prelat **dr. Odar**, ki jo je povezal s pomenom katoliškega shoda v izseljenstvu. Popoldne so bila že omenjena zborovanja mladinskega fantovskega in dekliškega odseka, zvečer pa v dvorani na Montevideo 850 verska kinopredstava s predavanjem **dr. Ignacija Lenčka**: "Katoličani in film". V soboto, 16. avgusta je bil v cerkvi El Salvador na Callao cerkveni koncert "Gallusa" z izredno bogatim programom, pod vodstvom **dr. Julija Savelija**.

Glavno in zaključno zborovanje katoliškega shoda je bilo v nedeljo, 17. avgusta na obširnem prostoru prijaznega salezijanskega zavoda "Don Bosco" v Ramos Mejia. Na zelenem dvorišču je bil postavljen učinkovit oltar, nad katerim je kraljeval velik bel križ nad temno rdečem in z vencem okrašenem ozadju. Na oltarju je sredi cvetja bdela nad zborovalci slika kraljice Slovencev — Brezjanske Marije Pomagaj. Desno od oltarja je plapolala argentinska zastava, levo pa slovenska narodna zastava. Na obeh straneh oltarja sta bila kip škofa Barage (delo akad. kiparja Franceta Ahčina) in slika škofa Slomska (delo slikarja Snoja).

Sv. mašo je daroval č. g. Orehar Anton. Po maši so navzoči podpisali zahvalno spomenico marquetteškemu škofu msgr. Thomasu Noa za začetek Baragove beatifikacije v juniju letošnjega leta, nakar je preds. priprav. odbora Franc Kremžar začel zborovanje. Za predsednika zborovanja je bil predlagan in izvoljen starosta slovenskih javnih delavcev ravnatelj Bogumil Remec. Prvi je na zborovanju govoril prelat dr. Alojzij Odar o "Verskonrnem temelju katoliške reforme", drugi pa Avgust Horvat o "Naši mladini". Na zborovanju je bila prečitana pozdravna brzojvka predsednika Slovenskega Narodnega Odbora dr. Mihe Kreka, nato pa pozdravno pismo slovenskih katoliških akademikov v Španiji. Na predlog glavnega pripravljalnega odbora je bila nato objavljena ustanovitev Slovenskega katoliškega kulturnega sveta z imeni vseh predlaganih članov.

Popoldansko zborovanje je začel z govorom Rudolf Smersu o "Našem medsebojnem življenju", kot drugi govornik pa je Franc

Kremžar predaval o "Izseljencih in domovini". Na popoldanskem zborovanju je bilo prebrano pozdravno pismo Društva Slovencev v Mendoci. Prečitani so bili poleg drugih tudi Statut o slovenskem katoliškem organizacijskem svetu v Argentini in imena članov tega sveta. Končno je bil za predsednika Slov. kat. kult. sveta predlagan in potrjen prelat dr. Alojzij Odar.

Zborovanje je zaključil ravnatelj Bogumil Remec z besedami: Srce domovini, dušo pa Bogu!

Nato se je po dvorišču in vrtovih zavoda razvil veličasten sprevod, ki ga je organiziral g. Janez Mernik SDB, proti glavnemu vходу v cerkev. Na čelu sprevoda so fantje nosili križ, argentinsko in slovensko zastavo, sredi sprevoda pa bogoslovci podobo Brezjanske Marije Pomagaj. V cerkvi je bila slovesna zahvalna pesem Bogu za uspeh katoliškega shoda, nato pa blagoslov za Najsvetejšim. Vsa cerkev je zapela še lepo pesem "Marija, skoz' življenje".

Poslanci Slovenske ljudske stranke v predzadnjem kranjskem deželnem zboru. Spredaj sede (od leve na desno) dež. odborniki dr. Iv. Zajec, dr. E. Lampe, dr. Iv. Šušteršič (dež. glavar) in dr. Vl. Pegan ter Fr. Povše; zadaj pa stoje: Perharc, Dermastja, Drobnič, Košak, Demšar, Hladnik, Ravnihar, Pogačnik, Matjašič, Piber, Jarc, Dimnik, Zabret, Krek, Jaklič, Bartol, Vehovec, Gregorič in Dular. (Slika k članku "60 let dela za slovenski narod" str. 166)

JUBILEJNO ZBOROVANJE

OB 60. LETNICE SLOVENSKEGA KATOLIŠKEGA NARODNEGA GIBANJA

Prvi katoliški shod med Slovenci, čigar 60 letnice smo se spominjali lani, bi prav lahko ostal zapisan v zgodovini slovenskega katolištva kot snidenje nekaterih posameznikov, prežetih z novimi idejami, obsegajočimi nujnosti novega časa, ako se ne bi prav ti posamezniki s polnim razumevanjem slovenskega položaja vrgli z vso dušo in srcem na izgradnjo osnov katoliškega javnopolitičnega udejstvovanja. Spričo nemštva na naši zemlji, spričo vdiranja liberalizma in spričo prvih Marksovih socialistov nemške šole so ti možje sprejeli modernizirana načela, izražena v Leonovih okrožnicah, kot najbolj zdravo osnovo bodočemu delu, zraven pa vsak trenutek upoštevali pristinosti slovenskega zgodovinskega razvoja, postavljajoč kot končni cilj delu obstoj in napredek slovenskega naroda.

Delu teh mož in njihovi mogočni zgradbi, ki je od tedaj dalje bila vodilna sila čistega slovenstva, vsem naporom in težavam, vsem uspehom in veličastjem 60 let zgodovine slovenskega naroda, zapadenih v delavnosti SLS, so se hoteli oddolžiti Slovenci, živeči v tujini na svobodnih tleh, z jubilejnim zborovanjem 24. avgusta 1952 v cerkveni dvorani v Ciudadeli, enem izmed velikih predmestij Velikega Buenos Airesa.

Proslava sama je potekala takole: pred

zborovanjem je g. župnik Anton Orehar daroval sv. mašo z lepim nagovorom, nakar je vse navzoče v imenu Pripravljalnega odbora za jubilejno zborovanje pozdravil biv. nar. poslanec g. **Miloš Stare**, ki je zaprosil občinstvo, naj predlaga in izvoli predsedstvo zborovanja. Na predlog biv. nar. poslanca g. **Rudolfa Smersuja** je bil za predsednika predlagan in s soglasnim odobravanjem izvoljen starosta slovenskih javnih delavcev g. ravnatelj **Bogumil Remec**. Za podpredsednike so bili prav tako na predlog g. Smersuja izvoljeni nekateri slovenski župani, bivajoči v Velikem Buenos Airesu, in sicer gg. **Ivan Ašič**, **Ludvik Kržič**, **Ignacij Lavrič** in **Valentin Markež**, v tajništvo pa emigranti iz mlajših vrst slov. kat. politične skupnosti, in sicer gg. **Avgust Horvat**, **Maks Jesih**, **Janez Kralj** in **Pavle Rant**.

V okviru programa so bila nato predavanja, zajemajoča v kar najbolj zgoščeni obliki 60 let slov. kat. gibanja. Urednik g. **France Kremžar** je v svojem predavanju zajel vse obdobje od leta 1848. dalje do majske deklaracije in tako zlasti mlajšim navzočim prikazal mnoge nove momente, univ. prof. dr. **I. Ahčin** je kot dober poznavalec dr. Korošca očrtal pot in borbo slov. kat. gibanja za časa Jugoslavije, ozirajoč se zlasti na najvažnejša dejanja in poteze dr. Korošca, ki je v tem obdobju predstavljal posebljenje delavnosti SLS; g. **Miloš Stare** je končno v svojem predavanju prikazal delo SLS od dr. Koroščeve smrti dalje do današnjih dni. Pri tem ni samo prvič javno povedal marsikatera, doslej sploh neznane dogodke iz časov okupacije, pač pa še bolj dokazal, da delo SLS ves čas ni prenehalo.

Pred predavanjem g. Stareta so zborovalci na predlog g. ravnatelja Remca z odobravanjem sprejeli pozdravni pismi predsedniku SLS in NO za Slovenijo dr. **Mihi Kreku**, izražajoč mu globoko zahvalo za njegove delo ter zagotavljajoč mu zvestobo in sodelovanje še v naprej, ter našemu škofu dr. **Gregoriju Rožmanu**, pozdravljajoč v njem velikega in dobrega duhovnega očeta vseh Slovencev.

Ob koncu predavanj se je g. ravnatelj Remec vsem navzočim zahvalil za udeležbo, na-

G. Franc Kremžar med govorom

to pa poudaril, da nas bo v bodočnosti bolj kot kdaj koli reševala samo zvestoba načelom in z njo združena disciplina. S pozdravom vsem somišljenikom, pozdravom, namenjenim vsem, kjer koli so, je g. ravnatelj Remec zaključil zborovanje.

Ciudadelska proslava je bila bogata zlasti po svoji vsebini.

V zgodovino slov. kat. gibanja bo brez dvoma prišla: ne samo, da je ob 60. letnici bil podan obračun opravljenega dela, pač pa so zaključne besede g. Stareta že odmevale v novi čas in nove naloge, ki slov. katoliško politično skupnost čakajo v bodočnosti. Če je iz vseh predavanj izzvenela kot osnovna točka vse delavnosti in programa SLS Združena Slovenija, obsegajoča v svoji narodni skupnosti vse Slovence, kjer koli žive in trpe; če je v prikazu zgodovinske poti slovenskega naroda ta misel valovila od prvega programa leta 1848. do majske deklaracije, od ustanovitve Narodnega veća v Zagrebu preko dr. Koroščeve deklaracije do izjave NO 29.10. 1944., potem je na tem zborovanju prvič v prisotnosti somišljenikov SLS bilo javno izraženo upanje, da bo nekega dne morda le prišlo do Združenih Evropskih Držav, v katere bomo Slovenci z velikim veseljem vstopili. S tem je SLS stopila za krepek korak dalje na svoji poti: bolj kot kdor koli se je vodstvo SLS v vsem njenem zgodovinskem delu za narod zavedalo, da Slovenci nikdar nismo imeli, nimamo in ne bomo imeli fizične sile ali pa tako močnega glasu, da bi v zboru narodov mogli druge prepviti; bolj kot kdor koli je SLS vedela, da moramo Slovenci v svojem ravnanju upoštevati dejstva svetovnega položaja in izrabljati najbolj koristne dane možnosti; bolj kot kdaj

G. dr. I. Ahčin govori o dr. Korošču

bolj pa se SLS tudi zaveda, da je usoda Slovencev v bodočnosti povezana z usodo najbližjih jim slovanskih narodov v Evropi, bolj kot kdaj koli pa SLS tudi zre z zaupanjem v bodočnost, ko bo Slovenija lahko kot rezično erakopraven član evropske družine vstopila kot Združena Slovenija v Združeno Evropo.

G. M. Stare govori o delu SLS po Koroščevi smrti

IGOR

ČAS BREZ ČASA

Preozke so mi prsi za ta požar lepote
in žile so pretesne za melodij orkan,
ko divji srh vsemirja drvi v sijajni dan,
kjer pesem se dotika pozabljene samote.

Poljubljam čisto misel, neskončno
silhueto;
umiram v čas brez časa, shlapavam v
mehki dih.

Vsevečne harmonije sem neizpeti stih.
Vesoljstvo brez prostora je v tajno moč
ujeto.

Sekunda tisočletna. Tišine klic nemi.
Lebdim v prosojni temi za vekotrajen hip:
preteklost nekončana — brezčasnosti
utrip.

O sinji Bog, nevidni! O, Ti, ki Si, ker Si!

P. Kazimir Zakrajšek - zlatomašnik

Lemont, blizu Chicaga v Združenih državah, je najkrepkejše središče slovenske katoliške, cerkvene in kulturne dejavnosti v Združenih državah. Tam je centrala slovenskega nabožnega tiska, božja pot brezjanske Marije Pomocnice, osrednji samostan slovenskih fran-

P. Zakrajšek v svoji delovni sobici.

čiškanov in osrednja hiša slovenskih šolskih sester. V tem središču je lani slavil svojo zlato mašo p. Kazimir Zakrajšek, oče lista "Ave Maria" in ustanovitelj vsega tega, kar danes Lemont američkim Slovincem pomeni. Najbolj nazorno nam povedo, kaj je p. Zakrajšek napravil za Slovence, nazivi, ki ga skušajo vsaj nekoliko označiti v zvezi z njegovim ogromnim delom. Tako ga imenujejo "očeta izseljene Slovenije", "ustanovitelja in organizatorja katoliškega tiska v Združenih državah", "ustanovitelja slovenske frančiškanske družine v USA". Pri tem smo omenili le nekaj naslovov, ki spremljajo njegovo delavno in bujno življenjsko pot.

Rodil se je p. Zakrajšek l. 1878 v Preserju pri Ljubljani. Redovno obleko je dobil na Trsatu, toda v prvih študijskih letih je nevarno zbolel. Za svojo skoraj da čudežno ozdravljenje se mora zahvaliti Mariji Pomagaj, kakor sam rad navaja in Njej v zahvalo in slavo se je zaobljubil, da bo ustanovil list "Ave Maria". V prvih letih tega stoletja je že odšel v Združene države orat ledino pastirstva in kulturnega dela med slovenske izseljence. Začel je v Clevelandu, bil dolgo vrsto let v New Yorku; povsod je skrbel za versko ohr-

nitev slovenskih, hrvatskih in slovaških izseljencev. V New Yorku je l. 1908 ustanovil list "Ave Maria", ki še danes izhaja in ga izdajajo in urejajo slovenski frančiškani v Lemontu. Listu je kmalu ustanovil lastno tiskarno, kjer je potem tiskal tudi "Koledar Ave Marie". Po velikih težavah l. 1912 je le dosegel ustanovitev slovenskega frančiškanskega komisariata in postal istega leta 1. septembra prvi komisar. L. 1919 je prevzel župnijo sv. Štefana v Chicagu in kupil veliko farmo v Lemontu, kjer se je nato ustanovilo središče vsega delovanja frančiškanov v USA. V prvi kapelici v Lemontu je v oltar postavil sliko Marije Pomagaj z Brezij; l. 1926 je prišel nadškof Jeglič, ki je opravil kronanje lemontske Marije.

Po vsem tem ogromnem delu je p. Kazimir l. 1927 odšel v domovino. V ljubljanskem predmestju Bežigradu je postal župnik nove fare pri sv. Krištofu, ki je l. 1934 postala župnija sv. Cirila in Metoda. Tam je sezidal po Plečnikovih načrtih novo cerkev in ob njej prosvetni dom. Toda poleg vodstva nove župnije je kmalu spet bil v prvih vrstah tistih, ki so delali za slovenske izseljence. Prevzel je predsedstvo Rafaelove družbe, začel izdajati Izseljeniški vestnik, organiziral izseljeniške kongrese, dosegel ustanovitev Izseljeniškega Instituta v Ljubljani, izvedel organizacijo "Izseljeniške zbornice", Slovenskim izseljencem v Južni Ameriki, Franciji, Belgiji, Nemčiji in Nizozemski je preskrbel dušne pastirje, slovenske učitelje, organiziral izlete izseljenjskih otrok v domovino. Pri tem pa stalno predaval na neštetihi tečajih in zborovanjih. Med drugo vojno je moral s tem delom prekiniti, odšel je v Združene države, kjer je kmalu objavil knjigo "Ko smo šli v morje bridkosti," v kateri je začel slikati trpljenje našega naroda v domovini.

Ko je lani slavil svojo zlato mašo, se je od vseh ustanov, ki jih ustvaril ali ustanovil, poslavljaj. Tolikšno ogromno delo je spodkopalo zdravje tudi takemu orjaku dela, kakor je p. Kazimir Zakrajšek. Vsi Slovenci v izseljenstvu in v domovini z začudenjem in ponosom ter hvaležnostjo gledajo na silne stebre slovensstva, ki jih je v izseljenstvu ali doma za izseljence zgradil p. Kazimir Zakrajšek.

Pot v komunistično revolucijo v Sloveniji spomladi 1942

Povzetek poglavja iz rokopisne knjige "SLOVENIJA V KOMUNISTIČNI REVOLUCIJI"

V lanskem Koledarju-Zborniku smo zaključili s prvim političnim umorom ing. Fanouša Emmerja dec. 1941. Pisatelj se v naslednjih poglavjih dotika podtalnih osvobodilnih organizacij, vodenih od slovenskih demokratičnih strank s težnjo organizirati ves narod na pripravljenost za skupen odpor okupatorju, še posebej delovanja slovenskega narodnega zastopstva v Angliji in Ameriki ter začetkov Mihajlovičevega gibanja med Slovenci.

Nato sledi poglavje, ki ga podajamo spodaj v povzetku in ki naj pokaže kako je OF v teh prvih pomladnih mesecih z nasiljem nad narodom in s pritiskom na svoje "zaveznike" uspela pripeljati OF v izključno komunistično organizacijo in začela s krvavo uveljavitvijo diktature proletariata po boljševiškem zgledu nad Slovenci.

1942 je pozval ljubljanski škof dr. Rožman vse škofije na posvetitev domovine Presveteemu Srcu Jezusovemu. Protj brezboštvu komunizma — verska obnova!

1. januarja je jugoslovanska vlada v Londonu podpisala ustanovno listino Združenih narodov, da bo po vojni sodelovala za mir v okvirju zveze svobodnih miroljubnih narodov. Še isti mesec je podpisala z Grčijo sporazum o povojnem sodelovanju, kar naj utrdi mir na Balkanu.

7. januarja so gorele Dražgoše, kot velika grmada, ki napoveduje turške vpade. Sredi januarja je gen. Mihajlovič odvezel pooblastilo polk. Jaki Avšiču, ki ga pa ni hotel vrniti. 22. januarja je nastopil it. gen. Roatta službo glavnega poveljnika it. čet. v Hrvaški (Sušak) in tudi po Italijanih zasedeni Sloveniji, ted. Ljubljanski provinci. Ciano je zapisal stavek: "Na spomlad bo moral zasukati rokave."

Prišel je čas, ko se je — po Kardeljevi tezi — "iz sporadičnih in v glavnem obrambenih akcij" začela razvijati komunistična revolucija. "Osvobodilni napor je treba tesno pove-

zati s splošnimi demokratskimi naprednimi napore človečanstva"... (t. j. komunizma). "Na bazi tega splošnega ustanka je vse, kar je bilo profašistično (t. j. nekomunistično), petrokolonaštvo, kapitulanstvo, kar je bilo pristašev "čakanja", vse, kar je bilo v nasprotju z lastnim narodom (t. j. OF), postalo odkrito antinacionalno..." (t. j. izdajalsko)...

Tako imamo jasno podan rodoslov "izdajalca" v ustih partizana in te čudne zgodovinske spremembe v značaju slovenskega naroda, da je v pol leta postal "narod izdajalcev", kajti vsaj 80% je bilo "reakcionarjev". In te naj bi — po besedah dr. Baeblerja — pobili sami, ali dali okupatorjem pobiti: ostalo bi jih 20% in ti bi bili "trdni, odločni, brezkompromisni" — komunisti. Zasigurana bi bila diktatura in oblast po vojni, kar je KP imela vedno pred očmi, za drugačni način reševanja bodočnosti pa niti svojim "sopotnikom", kaj šele "reakciji" ni dovoljevala diskusije v sedanjosti, t. j. po novem letu 1942. Za vse te, ki bi kakorkoli skušali (t. j. odkriti odpor) ali vsaj mogli (t. j. prikriti odpor!) na kakšen način "ovirati in otežkočati organiziranje ljudstva v OF" je imela KP "en kriterij": strel in na mrtve šele pečat: izdajalec!

Tudi to je v skladu s Leninovim izrekom: "Kdor se boji okrvaviti rok, naj se ne peča s politiko. Tu gre samo za vprašanje za ali proti. Če proti hajd pod zid!"

Partizanska vojska je vso to hudo zimo bila večinoma — v Ljubljani, kjer je bil tudi ves odbor in vodil akcije tistih malo številnih, ki so bili na terenu in to ne za napad na okupatorja (s katerimi je imel dobre zveze ponajveč s svojimi ženskami), temveč za čiščenje okolice, kjer so bile posamezne "čete", "polbataljoni" itd.

Ti so v tem prvem polletju 1942 izvajali revolucijo strogo proti ljudstvu. Ti meseci so bili "cementiranje s krvjo" slovenske komunistične revolucije in če jih bomo samo bežno

preleteli, navajajoč samo malo peščico imen, bomo komaj dobili senco te groze, ki jo je živel narod doma. Bil je med dvema ognjema, od katerih ni vedel, kateri je hujši...

OF je v teh mesecih ojačila svoje špijanske mreže. Ljudsko zaščito je razširila po vsej deželi v obliki "terencev", ki so zbirali denar, pošiljali moške v hribe in ovajali mišljenje svojih "sovaščanov". "Terenec" je postal glavni nosilec revolucije, partizanska vojska samo izvrševalec.

Že decembra meseca — takoj za inž. Emmerjem je bil umorjen (kot druga politična žrtev) znani socialistični delavec Urankar, ki ni hotel iti s komunisti.

Še pred novim letom je padla na Verdu Veharjeva družina: prvi umor cele družine na "terenu".

Po novem letu pa je nastopila doba "kajnovskega pobijanja". Pisatelj navaja od partizanov pobite ljudi z imeni in datumi za vsak mesec posebej, ki jih pa tu ne navajamo posebej radi pomanjkanja prostora. In še to, kar jih navaja, je samo nekaj desetih pobitih v prvih dveh mesecih 1942. do Praprotnikove smrti koncem februarja.

Nobenega atentatorja niso Italijani našli v Ljubljani, ker ga niso iskali... ali pa v zavestno napačni smeri... v katere so jih zavajali zaupniki OF v njihovih vrstah, ali pa še točneje povedano — zaupnice.

Navidez nepomembno, toda za razvoj in uspeh komunistične partije sta dve izredno pomembni dejstvi: Ženske zaupnice partije in OF med vojaškimi in civilnimi funkcionarji okupatorja ter povezanost komunistične partije s komunisti v italijanski vojski in civilni upravi.

Take zveze so lahko vplivale na Italijane, da so ukrenili, kar je OF želela. Tako niso samo poosttrili policijskih odredb, ampak tudi odredili internacijo oseb, ki so bile nevarne OF. Zaradi umorov in nereda v Ljubljanski pokrajini je Mussolini proglasil to provinco za vojno področje. Italijanski polkovnik Gallo se je izrazil proti nekemu Slovencu, da so partizani sugerirali Italijanom, da so obdali 23. februarja 1942 vso Ljubljano z žico in prepovedali vsak izhod in dohod brez njihove kontrole. Tako so brezpravni nekomunistični Slovenci bili odslej v Ljubljani kot v taborišču, komunisti pa so hodili "not in ven" z legitimacijami, ki jim jih je izdajal karabinjer.

Takrat je bilo znano, da hodi sam Kidrič čez mejo v uniformi železničarja! Tako so, kot trde priče, sugerirali tudi aretiranje vseh bivših jugoslovanskih častnikov, ki niso šli v hribe, na dan sv. Jožefa 19. marca, kajti poslali so jim po odprtih dopisnicah pozive za vstop v OF naravnost na njihove naslove. Tako so te častnike po večini vse polovili in odpeljali v internacijo (skupno z gen. Rupnikom). Obenem je v tem mesecu rastočih umorov gen. Robboti, poveljnik ljubljanske it. oblasti, že dal predlog, naj se izven ljubljanske pokrajine pripravijo taborišča za internacijo sumljivih oseb, kajti v Ljubljani jih je priprl že 200 in je pričakovati, da bo število naraslo na 1000. To že februarja meseca! Ni pa mogel najti nobenega atentatorja pomorjenih Slovencev, ki so šli že v desetke in desetke!

Vsekakor mu je bilo všeč, da OF razdvaja narod, ki ga on hoče nadvladati!

Komunizem mora imeti po dialektični metodi svoje filozofije — tudi reakcijo. Akcija — reakcija, iz tega trenja se lahko po zgodovinski materialistični nujnosti rodi nova oblika... ki jo hočejo. Zato bi jim prav prišla reakcija, imenovana iz sovjetske zgodovine: bela garda. Ni je bilo. Slovenska legija je imela dejansko isti namen, kot ga je na zunaj hlinila OF; "Mihajlovičevski pokret" je imel izrecno nalogo od gen. Mihajlovića, naj sodeluje z OF. Ni bilo nasprotnika. Nasprotnik je bil le škof, ki je zapovedal z novim letom molitev proti brezboštvo.

Zato je bilo treba udariti proti njemu in ob njem dvigniti potrebno reakcijo. Belo gardo! In na kakšen naiven način!

Poglejmo!

V "Slovenskem zborniku 1945", str. 702 in v govoru Kardeljevem ob desetletnici OF (1951), se navaja (ne dobesedno, le po vsebini) neki tajni akt divizije Isonzo (L/5/H) z dne 17. febr. 1942), v katerem se poroča uradno, da naj bi se v "škofijski palači zbrale višje osebnosti slov. demokratičnih strank. Natančneje je o vsebini teh razgovorov bilo govoreno na procesu proti gen. Rupniku v Ljubljani. Obtožnica pravi: "Na tej seji so bili stavljeni predlogi za upostavitev reda in miru v tkzv. Ljubljanski provinci. Ti predlogi so imeli obliko ugotovitev napak, ki jih je okupator do tedaj naredil, in sicer: a) da je okupator bivšim oficirjem jugosl. armade, ki so bili odpuščeni iz nemškega ujetništva, dovolil bivanje v

Ljubljani; b) da nudi Slovincem, ki so zbežali izpod nemške zasedbe v Provincio Ljubljano zaščito; c) da še ni vpeljal posebnih legitimacij; č) da je pustil prebivalstvu radijske sprejemne aparate, s katerimi more poslušati razne vesti, ugodne osvobodilnemu gibanju; d) da je italijanska propaganda prešibka (?); e) da je obdržal v upravi, posebno pri železnici, počti in pri policiji slovensko osebje...

Te zahteve — pravi obtožnica — je 11. marca 1942 nesel neki duhovnik v Rim k vatikanskemu državnemu tajniku kardinalu Maglioniju...

Posledica tega pisma da so bile policijske blokade, internacija jugosl. oficirjev, vpeljava legitimacij, odvzem radioaparatorov, odpustitev iz služb internacije nastavljenecv pri železnici, počti in drugih ustanovah.

Strašno naivno pismo, prirejeno zato, da bi dobili temelj za svoje preganjanje bele garde, ki — da se je ustanovila — po tem sestanku... Naiven izum bele garde, kateremu ne more verjeti noben Slovenec, tudi če bi škof dr. Rožman, ki se ga to neposredno tiče, ne bil odgovoril 26.XI.1946 avtoritativno naslednje:

1.) "16.2.1942 ni bilo pri škofu nikake seje političnih zastopnikov, zato niso mogli biti sklerjeni omenjeni predlogi."

2.) "Nikoli nisem sestavil ali po drugih dal sestaviti kako pismo ali memorandum take ali podobne vsebine in ga kakorkoli poslal v Vatikan. Vsebina, navedena v obtožnici, je popolnoma iz trte izvita in izmišljena. Niti obtožnica ne nudi nikakega dokaza, odkod ima to vsebino, niti ni bil pri razpravi doprinešen za to kakršen koli dokaz."

"Kot nek dokaz se navaja samo poročilo it. komandanta delegacije za vojaške transporte, ki pravi, da se je 11.3.1942 neki slovenski duhovnik peljal v Rim z večernim brzovlakom po naročilu škofovem z važnimi pismi. O vsebini teh pisem ne pove poročilo ničesar."

"Izjavljam še enkrat: Nikoli nisem odposlal ničesar podobnega. Če pa je prišlo na državno tajništvo Svete Stolice kakšno poročilo z vsebino, kot jo navaja obtožnica, potem moram reči samo, da ni moje. In če bi nosilo moj podpis, je ponarejen z namenom, da bi mogli to kasneje izrabljati proti škofu."

Jasna beseda ljubljanskega škofa.

Pri tem se spominjam izjave gospe Rooseveltove pred nekaj leti: "Komunizem je zares filozofija laži. Boljševiška taktika je: vse svo-

je zločine pripisati drugim! Čim večja je laž, tem prej ji bo svet verjel!"

Zakaj so komunisti potrebovali ta dokument, se vidi iz pripisa "Slovenskega zbornika":

"S tem sestankom so bili položeni temelji beli gardi, zaveznici okupatorja proti narodni osvobodilni vojski".

"Smrt fašizmu!"

Tako so si komunisti izmislili belo gardo, ki je še nikjer ni bilo.

Umori so se množili po Ljubljani, pa tudi po deželi. Kdo je moril? V začetku je bil partizanski umor delo — političnega vodstva, zato so padali politični ljudje, najprej taki, ki so bili osumljeni "ovadustva — Lahom, kakor tudi Nemcem, zato da se dobi sloves "borca za slovensko stvar"; potem so morili ljudi, ki bi bili lahko zaposleni pri organizaciji eventuelnih političnih odprav (inž. Emmer, Praprotnik, Urankar...). V Ljubljani je bil pri OFarski politični organizaciji oddelek "likvidatorjev", aktivistov, ki so se v napadih šolali (izurjeni morilci večinoma iz dijaških vrst, "komunisti-pionirji!"). Vse likvidacijsko delo je bilo urejeno po "trojkah, ki so sodelovale, da so potem načrtno zmešale sled iskanja." Na deželo so prihajali likvidirati iz Ljubljane, prvi umori pa so bili delo terencev. Pozneje so prevzela "čiščenje terena" vojaška jedra, ki so morila po svoji sli in potrebi... Pravico likvidacije je imela VOS (poznejša OZNA), pod vodstvom Kidričeve Zdenke.

Ljudje so padali kar vsak dan... včasih po več na dan. V marcu je padel Poje Jernej na Vrhniki, več v okolici Velikih Lašč, po Notranjskem... To je bil mesec, ko je padel v Ljubljani v gostilni "Pri Katreci" prvi duhovnik, kurat bolnišnice na Golniku, Hubert Leiler (begunec s Primorskega, po fašizmu se je zatekel pred vojno na Golnik, zdaj je pred nacisti prebežal v Ljubljano — pod partizanski strel).

Umori na deželi so šli kar naprej; ne posameznih oseb, ampak tudi vseh družin.

Dve smrti pa sta ta mesec razburili vso slovensko javnost in jo naperili proti komunizmu kot takemu: umor v Ljubljani dveh voditeljev katoliških akademikov in predstavnikov ljubljanskih vseučilišnikov Frančka Župca (16. marca) in Jaroslava Kiklja (18. marca). Prvi je bil predsednik nove vseučiliške "korporacije", drugi pa njen podpredsednik in

hkrati predsednik Katoliške Akcije za akademike in svoječasni begunec s Primorskega, Svoji funkciji v vseučiliški organizaciji sta sprejela na izrecno prošnjo rektorata, da rešita obstoj slovenske univerze in da preprečita fašistično organizacijo "GUF" na univerzi, "kot častno slovensko dolžnost". Komunisti sami so privolili v njihov vstop, ko so dali vedeti "akademske oblasti, da teh fantov, ki bodo imenovani v odbore, ne bodo smatrali za izdajalce, temveč za potrebne žrtve", kot pravi letak, izdan od pokojnikovih tovarišev po dnevu njune smrti. Kljub temu so ju ubili... Obodili so ju na smrt tovariši akademiki in — neki mlajši docenti; videti je, da bi bila OF prišla prav — razpustitev univerze, da bi dobili več sil v gozd...

Kot predsednika Katoliške akcije in svetniško živečega visokošolca, je Kiklja pokopal škof sam.

Drugi dan je škof napisal poslanico vernikom, v kateri je med drugim poudaril: "Bratomor je vnebovpijoč greh in temu grehu se pridružuje še drugi, ko se skuša z lažjo omažeževati svetla čast obeh mučencev. Vsak kristjan in zavedni Slovenec mora take zločine obsojati kot greh pred Bogom in zločin pred narodom."

Takoj drugi dan po umoru obeh akademikov je OF uspela, da so Italijani aretirali vse bivše aktivne slovenske častnike in jih odpeljali v taborišča v Italiji. To je v medsebojni zvezi: prestrašiti katoliške akademike, mladino, in rešiti se nacionalističnih častnikov, kajti — OF je pripravljala reorganizacijo svojega vojaštva. Polkovnik Avšič namreč ni hotel na zahtevo gen. Mihajlovića izročiti njegovemu odposlancu (jan. meseca) poverilnega pisma nazaj (zato je bil po londonskem radiju izključen iz jugosl. vojske!), ter je v tem času zapovedal v imenu gen. Mihajlovića obvezno mobilizacijo za OF in partizanske odrede. Novak namreč piše: "Zaman smo poskušali v zimi množiti svoje vrste s kmeti. Niso hoteli." Nekateri so se zdaj takemu pritisku odzvali, druge so prisilili, tretje zaradi odpora pobili. 30. marca 1942 je glavno poveljstvo partizanskih čet izdalo svojo prvo pisano naredbo, s katero je osnovalo 3 širše grupe odredov ter povezalo omenjene majhne četice v večje enote zaradi dotoka moških a) po prisilni mobilizaciji, b) iz strahu pred partizanskimi poboji in c) pred laškimi represalijami.

V I. grupo so prišli gorenjski odredi (Gorenjski, Kokrški, Koroški), ki ji je bil komandant "španski borec" Jože Gregorič, znan iz "napada in umika" pri Dražgošah, II. grupa: (štajerski odredi: Savinjski, Pohorski, Dravski): komandant "španski borec" France Rozman (Stane Mlinar), III. grupa: (Dolenjski, Belokranjski, Notranjski), komandant Mirko Bračič (napadalec na Bezuljak), politkomisar, častnik španske rdeče vojske, dr. Aleš Bebler. IV. grupa: ki je bila "na spisku" (Ptujski odred, Haloški in Kozjanski) se ni formirala.

Zanimivo je to, da so vse grupe bile v Ljubljanski pokrajini (tudi štajerska in gorenjska), vse drugo je bilo več ali manj — v tem času beseda. In drugič to: v vsaki grupi je bil v vodstvu vsaj en španski borec.

Tedaj — aprila — je bilo ubitih zopet več ljudi. (Tu navaja pisatelj zopet kakih štiri-deset imen pobitih ljudi, med njimi celih družin kot Kolenčevo, Jakopinovo itd.)

V aprilu so imeli slovenski partizani s hrvaškimi sestaneke na hrvaški strani (Grbajal pri Brodu), da jim oni povedo — kot pravi politkomisar Frič Novak, "kako so uspeli z osvojitvijo svobodnih teritorijev".

Po sprejemu "teh instrukcij" so dobili že 1. maja svoj svobodni teritorij, ki je bil skoraj vsa Dolenjska in Notranjska skoraj do Ljubljane... Dali so jim ga — Italijani. Umaknili so se s svojih postojank brez potrebe. Še isti dan so se vselili v zapuščene kraje partizani. Isti Novak piše: "Sovražnik se je umaknil sam, osvobojena ozemlja so nam padla takorekoč v naročje."

18. maja je šel za to vojsko iz Ljubljane tudi ves Izvršni odbor Osvobodilne Fronte: njihova vlada. Utaborila se je v Tisovcu v Suhi Krajini.

Pridobitev "osvobojenega ozemlja" imenuje Novak: "To je bil signal za vstajo!"

Nova "vlada" je takoj "osvojila" tudi Žužemberk na ta način kot vse osvobojeno ozemlje, kot priča sam Fajfar: "Italijani so iz neznanih razlogov (ne zaradi napadov partizanov), pod zaščito močnih oklepniških oddelkov prišli po svoje posadke v Žužemberk ter jih odpeljali med trdo borbo v Novo mesto. Za kratko dobo je bilo na ta način očiščeno vse ozemlje med kočevsko in novomeško železnico; partizani pa so zasedli prvo slovensko mesto."

Poudarek vidim na besedi: "očiščeno", kajti

to pomeni, da so na tem področju likvidirali vse svoje nasprotnike (odkrite) in tiste, ki bi kdaj mogli biti (prikrite). Zdaj namreč ne moremo pisati imena, kdo je bil in kdaj ubit, ker je šlo število v stotine žrtev (govori Krimsko brezno in Boncar, Polica in druge "klavnice"). Marn, ki je bil tedaj še poveljnik enega teh partizanskih bataljonov, nam je zapustil dragocen vir za poznavanje življenja v teh mesecih pred laško ofenzivo. Tedaj je dobil povelje, ki ga je dajalo glavno poveljstvo ustno pri vsakem obisku: "Počistimo z vsem, kar ni z nami. Tudi če je samo en član družine proti nam, se mora brezpogojno likvidirati cela družina. Naše kazni morajo biti eksemplarične; samo tako si bomo med ustrahovanim ljudstvom zagotovili svoj obstoj." Nato opisuje morilsko prakso: "Pri vseh umorih niso nikdar iskali dokazov in resnične krivde. Cilj, kot rečeno, je bil: ustrahovati ljudstvo. Čim so kakšnega osumljenca prijeli, so ga takoj ubili. In šele potem, ko je bil mrtev, so uprizorili proti njemu na mitingih najostudnejšo kampanjo. Mrtev se seveda ne more več braniti... Najprej ubij! — so dobili naročilo od poveljstva, potem pa — politično razjasni, zakaj si ga ubil... Toda laži, ki so jih na takih mitingih ubitemu hoteli naprtiti, so bile tako otipljive in gorostasne, da se je prav zaradi te ogabne politične kampanje ljudstvo na mnogih krajih odvrčalo od partizanov." Skoraj vse žrtve, ki so padle spomladi 1942, so bile strahovito mučene pred smrtjo. Osvadbe so bile, da imajo "zveze z Italijani", da imajo orožje, da ustanavljajo "belo gardo" itd. itd. (posebno to zadnje je bilo glavni vzrok) in to tedaj, ko "bele garde" še bilo ni, tako da je mnogo neukih šefov terenskih odborov prihajalo s pritožbami na glavni odbor: Ljudje božji, saj vidite, da sami ustanavljamo belo gardo. Niso pač vedeli, da je v osnovnem pravilu komunistične "znanstveno vodene" revolucije obstoj "bele garde" nujen, sicer jo je treba ustanoviti, ker brez reakcije ni akcije. In s to pe mladno ofenzivo se je resnično hotela ustvariti — ne pri okupatorju, temveč pri ljudstvu."

To je priznanje partizanskega poveljnika bataljona, potem, ko se je s studom odvrnil od te družbe, kajti takole piše: "Prav zato, da izsilijo iz žrtev priznanje, da ustanavljajo belo gardo, so jih pred smrtjo silovito mučili: privezali so jih na drevo, pekli na ognju, zbadali z noži, jim rezali ušesa, nosove, iztikali

oči, rezali jermene s hrbta, vse desetkrat — ves dan. In potem, ko so ga pobili, so ga še krstili z imenom: Izdajalec!... Premnogo so jih pobili tudi zaradi tega, ker so bili globoko verni. Prišla je na politikomisarja tozadevna direktiva — pravi Marn — da je treba versko fanatične ljudi, pa člane Akcije takoj spraviti s poti, ker ti so zaradi svoje načelnosti najbolj nevarni njihovemu revolucionarnemu gibanju. Strast po umorih se je pri partizanih strašno razdvijala, da niti sproti niso mogli pobijati vseh, kolikor so jih v tistih mesecih pobrali. Dostikrat so jih vodili v štab cele kolone po 15 do 20 oseb. Mučili so te žrtve sami pobalini od 14 do 15 let; dostikrat se je zgodilo, da so se kar stepli, kdo bo mučil nedolžno žrtev."

Ta vlada je začela izvajati smoter revolucije, ki ga označuje Kocbek: "Prizadevanje slovenskega delovnega človeka po koreniti spremembi v vodstvu družbe (seveda slovenske!), po spremembi, ki naj vzame oblast meščanski družbi in jo izroči proletarijatu... Šele antifazišem je prebudil spoznanje, da bo sta odprava izkoriščanja in uvedba socialističnega reda neposredno prispevala k pravi slovenski "osvoboditvi". Nova narodna oblast mora brez dvoma biti eno ter isto z novim družbenim vodstvom (KP!). Resničen družabni napor ni namreč le volja po naprednem življenjskem redu, ampak se v narodu izraža tudi kot silovit, revolucionaren napor po prevzemu oblasti. Slovenski narod se more iz današnje stiske rešiti samo z družbeno-revolucionarnim uporom, nikoli pa ne zgolj z demokratskimi sredstvi."

Dovolj jasno: Gre samo — za oblast! V tej hipni stiski jih (komuniste in filokomuniste) more rešiti le — silovit zagon revolucije, to je cementiranje s krvjo...

Dne 26. maja sta padla pod kroglami komunističnih atentatorjev protikomunista vseučiliški in bogoslovni profesor **dr. Lambert Ehrlich** in znani organizator "Slovenskih fantov" in vodilni član "Slovenske legije" **Ivo Peršuh**.

Po Ehrlichovi smrti je Kocbek, zastopnik "kristjanov" v OF, nekoč najvidnejši borec za "sproščenost osebne človečnosti", "osebnostne svobode" (personalizma), napisal načelni stavek, s katerim pravno opravičuje umore, ki jih je tedaj snovala nova vlada na terenu: "Stališče pravnega pojmovanja se v revolucionarnih časih popolnoma spremeni, postane namreč politično... Če je v mirnem času

kazensko pravo sankcija s stališča osebne blaginje, potem je cilj revolucionarne justice javna, kolektivna blaginja. Pozornost politične justice je obrnjena na ogroženost ljudske skupnosti, ne pa na psihologijo obsojenca. To se pravi, da sme določena človeška skupnost (tu misli na komunistično manjšino OF) s polno pravico seči po revolucionarnih sankcijah, kadar je njen obstoj ogrožen, posebno kadar bije boj za življenje in smrt. Kdor je v takem stanju odgovoren za kolektivno usodo, ima pravico biti neusmiljen, sme vzeti življenje posamezniku in odkloniti vse ozire...

Tako si je Kocbek s komunističnim pojmovanjem prava pomiril "krščansko" vest, potrdil trhlost OF, katere "obstoj je ogrožen" po opoziciji v ljudstvu (to naj bo potemtakem vsesplošna ljudska vstaja?) in začel z drugimi vred pobijati vse, kar bi vodilo v "slovenski fašizem", to je v kakršno koli protikomunistično gibanje "iz ljubljanskega ognjišča" kot pravi.

Dve taki "ognjišči" sta bili likvidirani z Ehrlichom in Peršuhom.

Nato sta Kocbek in Kidrič sklenila (junija), "da napneta vse sile, da temu novemu nasprotniku (t. j. protikomunizmu), ki se počasi bliža (torej ga še ni bilo!), a je nevarnejši od okupatorja, v ljudstvu onemogočimo oporo". — "Revolucionarna justica mora enotno nastopati... vedno in povsod morajo izključiti negotove izpovedi", tako dolgo morajo mučiti osumljenca, da ne bo nedvoumno, temveč jasno priznal vse, kar hočejo sodniki, ter da dobe v roke "kolikor mogoče prave krivece, drugič pa, da duhovnike, ki začenjajo ogrožati naše delo, justificiramo po treznem premisleku vseh okoliščin." "Odpraviti moramo klerikalizem in Cerkvi odpreti pot svobodnega verskega življenja". "Zato se je najbolj bati cerkvene organizacije, ki je vir klerikalizma".

Pod temi dogovorjenimi vidiki se je v juniju in juliju morilo v množicah predvsem po vsej Dolenjski, kjer je "bilo osvobojeno ozemlje" in kjer je IOOF "začel svoje delo". KA, društveniki, legionarji, četniki, duhovniki — vse kar ni bilo v OF, je bilo na poti po njih frazi — v "slovenski fašizem", zato je bilo treba po geslu "Smrt fašizmu!" moriti bolj te kot "fašističnega okupatorja", ki ni nevaren. To je tako imenovano "čiščenje".

"Za kratko dobo je bilo na ta način očišče-

no vse ozemlje med kočevsko in novomeško železnico", je zapisal Fajfar.

Še drugo nam priča partizanski poveljnik, ki je tistikrat držal postojanko v Dobrepoljski dolini:

"Na vsak način so komunisti hoteli, da bi tiha opozicija med ljudstvom postala vidna, da bi na ta način lahko vprizorili pokolj, ki je prva in najsigurnejša pot v revolucijo. Glavno poveljstvo je že v zgodnji pomladi dalo zaupne okrožnice, v katerih opozarja komandante, da se ne smejo nikjer spuščati z Italijani v odprto borbo, kvečjemu jim je dovoljeno imeti manjše praske. To okrožnico so tudi ostro razložili posameznim vojaškim in političnim funkcionarjem, češ, da borba proti okupatorju mora biti sekundarnega (drugotnega) pomena, da ne bi izgubili naklonjenosti ljudstva; da pa je treba najprej uničiti reakcijo, ker samo z uničenjem reakcije bo možna njihova socialna revolucija."

To so bile tiste majhne praske, ki jih sedaj partizanski zgodovinarji napihujejo, kakor na pr. napad na Stari trg ob Kolpi maja meseca, napad "kolesarjev" na Ig, napad na Ljubno, nekaj bojev pri Jančah (tam so se hoteli Štajerci prebiti na Štajersko — brez uspeha), nekaj strelav v šmarjah, Stični, na Barju, Trobovljah, na Čemšeniški planini, podiranje drog ob železnici Ljubljana—Novo mesto, ki ni imela nebenega strateškega pomena. Sami "napadi in takojšnji umiki", da se razburi ljudstvo in okupator, kar je oboje šlo v račun partizanski taktiki. Največji podvig tega časa (koncem junija) je bila osvoboditev internirancev iz vlaka na Verdu (300). Nekaj so jih takoj ubili, nekaj jih je šlo v partizanske edince, večina pa je odklonila aktivno borbo s partizani, zato so jih dali v "delavske brigade", t. j. na prisilno delo na Kočevskem, kjer so Kočevarji pustili prazno zemljo, pa so jo sedaj vzeli v roke partizani. Fajfar pravi: "Veliki večini puška ni dišala, nazaj v Ljubljano pošiljati jih ni bilo mogoče, zato smo iz njih formirali delovne čete..." Prvo prisilno delo pod oboroženim valptom na "osvobojenem ozemlju!"

Glavno delo vlade na terenu je bilo — "čiščenje" prebivalstva. Marn pravi: "Maja meseca je že prišlo povelje: Prvo, glavno in edino delo partizanskih čet je brezpogojno in brezobzirno uničiti reakcijo... Samo v dobi enega meseca je po tej direktivi padlo naj-

manj 1500 Slovencev (in to v dobi najbolj reklamnega boja z okupatorji, medtem, ko je bilo vseh mrtvih Italijanov v vseh borbah od začetka do tedaj komaj 300)... Komisar II. dolenjskega bataljona je rekel: "Odlično delamo! Koder greva s komandantom Moretom, se vleče za nama rdeča črta... Samo midva sva jih v tem času nad 300 pobila. Pot v revolucijo se sijajno pripravlja."

V teh mesecih se je začela najbolj brezobzirna borba proti vsem, ki ne gredo s komunisti. Ko so sodili nacionalista — Jugoslovana Sajeta mihajlovičevca, sedaj partizana, so posamezni šefi OFarskih skupin izjavili (na primer Bebler): "Naš sovražnik štev. 1 nista Italijan in ne Nемеc, temveč domači opozicionalec! Italijanov se nič ne bojimo, oni bodo bežali od nas, ne da bi se mi borili proti njim. Zato je naša glavna naloga, pobiti in uničiti domače "izdajalce", (t. j. opozicijo). Zato smo danes tu!" — Fajfar: "Nevarnejši sovražnik nam je danes bela garda in zločinski Mihajlovič, kakor pa okupator."

Treba je bilo samo še enega koraka za popolno socialno revolucijo po reku Lenina, "kateri naj se takrat začne, ko bodo Sovjeti (OF) enako KP." Tudi to se je zgodilo v tem času v začetku julija (5—8) na konferenci v Suhu krajini, ko je Kidrič izjavil: "Partija naj bi se izenačila z Osvobodilno fronto; to je tendenca: avantgardistično vlogo partije prenesti na OF. Avantgardistična vloga partije pa je v tem, da ima v rokah vse pozicije, ki bi jih lahko izkoristil kdo drugi." In v imenu "kristjanov" je izrekel Kocbek: "Danes, ko ima KPS prvič na svobodnih tleh svoj zbor, se, dragi tovariši, zavedajte, da smo v vsaki besedi, ki jo izgovorite, z vami!" (To je popolna kapitulacija pred KP, menica, podpisana na belo.) Enako Breclj: "Če hočemo izvesti socialno revolucijo, moramo KP poslušati, ne smemo ji oporekati, niti v najmanjši meri."

Isto "Sokoli", Rus: "Mi vemo, mi upoštevamo, da je KP najtrdnjši temelj OF..." Isto je potrdil Lubej: "Brez tako močnega dela KP ne bi bilo OF. To nas je Sokole privedlo v OF k delu za isto stvar..." Leskošek je pribil: "KP je zmagala na celj črti", in politkomisar Novak: "Mi smo ponosni na CK KPS, pod katerega vodstvom se je politika prekalila, zboljševizirala. Od tedaj je linija naše stranke kristalno čista" (brez opozicije).

Tako je propadla v teh mesecih tista slavna

"koalicija 18 strančic", (kot jih je некоč omalovažujoče imenoval Kidrič sam), izpolnilo se je Stalinovo načelo: "Voditeljica državne uprave v sistemu diktature proletarijata je ena partija, partija proletarijata, ki si ne deli in si ne sme deliti vlade z drugimi strankami." Izpolnil se je Leninov pogoj "OF KP" in zato je Kardelj lahko oznanil: "Naš cilj in naša naloga je, da na Slovenskem uvedemo diktaturo proletarijata in po našem prizadevanju mora prav Balkan postati izhodišče novega komunističnega reda za vso Evropo."

Kaj pa je "diktatura proletarijata", pa je spet povedal Lenin: "Diktatura proletarijata je najbolj brezobzirna in neusmiljena vojna novega razreda proti močnejšemu sovražniku — proti buržuaziji (meščanstvu), katere odpor je podesetorjen pred padcem... proti silam in tradiciji stare družbe..." (ne okupatorja)!

Tako se je v teh mesecih na področju "osvobojenega ozemlja" od maja do konca junija "prekalilo notranje razmerje v OF v čisto komunistično stranko, razvoj OF je stopil iz "narodno obrambnih priprav" v drugo fazo: v socialno (t. j. komunistično) revolucijo, naperjeno proti Slovincem, njeni katoliški, zlasti cerkveni tradiciji (Kocbek 11. junija: "Danes z vsemi silami rušimo klerikalizem!"), proti nacionalizmu (Kidrič, junija: "Poudarjamo internacionalizem, in se borimo proti šovinistom reakcije. Julija: "Naša partizanska vojska ne priznava bivšega kralja Petra, kajti mi Jugoslavije nočemo več. Mi hočemo ustvariti nekaj novega, zato kontinuitete Jugoslavije ne priznamo.")

Še nekaj izjav: Navodilo komandantom v smislu odredbe z dne 28. maja 1942: "Čim trša bo naša pest, tem lažji bo posel!"

Kidrič: "Protibeli gardi je mogoče samo en postopek: postopek fizičnega uničenja... Da se vzpostavi protibeli gardi" revolucionaren red, bo IOOF izdal odlok za reorganizacijo sodstva, skrbeti je treba, da bo pri tem vladala revolucionarna ostrina." (V tej izredni sodni komisiji so bili: dr. Breclj, Mazovec in Polič.)

Dr. Dermastja: "Ni potrebno govoriti, ali smo krivi ali ne, da obstoja "bela garda"... treba jo je streti. Da smo ravno na Dolenjskem pravilno zagrabili, je najbolj dokumentirano to, da časopisi pišejo dolge članke in nas imenujejo krvnike. Tu je vidno, da je popol-

noma jasno, da je to pravilno" (t. j. biti krvnik, ki se ga ljudstvo boji).

Ko se je tako dosegla enotna komunistična fronta, se je začela boljševiška revolucionarna ostrina v izvajanju revolucije. Odslej so sledili poboji v masah in polnilo se je rdeče brezdnost ter so krvavele klavnice po slovenskih gozdih. Padali so duhovniki in ljudje že samo radi tega, ker so se uprli komunizmu radi pokorščinske Cerkvi (zglede učiteljice Glavič ter Sokolice Darinke Čebulj itd.). O tem govori pisatelj v posebnem poglavju.

V ta pokolj s strani komunistov pa je vstopila redna italijanska vojska s pretvezo borbe proti komunistom, v resnici pa proti slovenskemu narodu, da ga z moritvijo izredči in z

izselitvijo izprazni ter pripravi sistematično naselitev italijanskega življa v tržaško zaledje. Dokumenti o tem po izjavah od Mussolinija preko Ciana in Vidussonija ter generalov Roatte in Robottija, kakor tudi potek Roške ofenzive so vsebina nadaljnjega opisa, ki ga na tem mestu ne moremo več podajati. Le zaključek: Divjanje komunistov in "pacificiranje" okupatorja sta silila slovenski narod, da si sam brani svoje življenje in domove, ter je ustanovil prvo Vaško stražo, kar se je zgodilo, kot pravi partizanski zgodovinar Saje sam, šele 15. julija 1942 (str. 492).

Torej: Kdo je povzročil nastop "Bele garde?". Komunisti sami, ker so jo hoteli imeti za izvajanje krvavega načrta.

Ko so komunisti po vsej Sloveniji razvneli krvavi plamen svoje revolucije in so povsod padali zavedni slov. možje, žene in celo otroci kot žrtve rdečega nasilja ter so rdeči krvniki spremenjali slov. vasi v pogorišča in je to strašno gorje še povečal okupator s svojim nasiljem in uničevanjem, je narod segel po samoobrambi. Začel si je ustanavljati vaške straže. Slika prikazuje može in fante iz prve vaške straže pri št. Joštu.

MIJAAAV...

Odlomki iz navedenega poglavja povesti MMM
ali Matajevega Matija Matic

Drugi dan po kosilu je Andraž povabil Matica na sprehod v bližnjo okolico. Matica je Andraževa prijaznost veselo presenetila in kaj rad se je odzval njegovemu povabilu. Nemara mu je žal, da je bil včeraj tako ošpičen napram njemu, si je mislil, pa bi rad to popravil.

V živahnem pogovoru, v katerem pa se ni sta prav nič dotaknila včerajšnjega dogodka, sta dospela na vrh bližnjega griča. Bil je lep dan in italijansko sonce je kljub zimskemu času prijetno grelo. Poiskala sta si zavetje pred vetrom in na prisojnem mestu sedla na široko razrasle in debele korenine častitljive oljke.

Nudil se jima je lep razgled na mično okolico, na bližnje in daljne griče in doline, po katerih so se v globoko izjedjenih strugah vili srebrni potoki. Po zelenih gričih, poraslih s trto in sinjimi oljčnimi gajji, so se v popoldanskem sončnem žaru belile samotne kmečke hiše, raztresene, kot bi jih kdo nalašč tako na redko razsejal po valoviti deželi. Položno speljane ceste so jih vezale med seboj ko beli trakovi. Na vrhu najvišjega hriba, že bolj podobnega strmi gori ko griču, pa je čepelo v živo obzidje stisnjeno mesto. Maticu se je zdelo kakor mesto Betlehem v jaslicah.

"Si bil že kdaj na onile kmetiji?" ga je zdramil iz tihega občudovanja Andraž in pokazal na široko, enonadstropno kmečko hišo na drugem bregu.

"Ne še..." se je začudil Matic. Kaj neki naj bi tudi iskal tamkaj? "Kaj pa je tam posebnega?"

"Tisti Lah je dober zajčjerejec" mu je pojasnjeval Andraž. "Več ko sto zajcev redi, vseh mogočih vrst."

"Ali tako?" je malomarno zabrundal Matic, ki ga zajčjereja res ni nikoli zanimala. Ni se mu zdelo, da bi še kaj govoril o tem.

"Bi te ne mikalo, pogledati jih?" je silil vanj Andraž, že v naprej vedoč za njegov odgovor.

"Se mi pa res ne ljubi... Zajec je zajec, ene vrste večji, druge manjši. Kaj bi s tem? Škoda čevljev!"

"A če bi imel pečenega na mizi, bi se ti ga pa ljubilo pogledati, kaj?"

"Tisto ne rečem!... Pa kaj mi zdaj to maranjaš, prevkato, samo sline mi delaš!"

"Dobro, zdaj sline; za božič se boš pa lahko mastil s pravo zajčjo pečenko, če boš hotel."

"Beži, beži! Kje pa imava toliko denarja, da bi si ga mogla kupiti? Ali me hočeš spet malo povleči za nos, kaj?"

"No, koliko staviva? Ne bo ga nama treba kupovati! Pač pa bom z Lahom napravil posebno kupčijo. To ti je menda znano, da Lahi zelo cenijo mačje meso?"

"Hm... Rajtam, da res! Slišal sem, da so med laško okupacijo izginile vse mačke v Ljubljani. A kaj misliš s tem?"

"Nič posebnega... Ali pa tudi, kakor hočeš. Zadnjič sem govoril s tistim Lahom. Če si moreš misliti! Dejal mi je, da bi prav rad dal pitanega zajca za rejeno mačko, če bi mu jo kdo prinesel."

"Ovbe!... Kaj Lahi nimajo mačk?" se je nemalo začudil Matic.

"I, če bi jih imeli, bi mi pač ne rekel tako!... Jih že imajo — pa mogoče kake mršave štreme, kaj vem..."

"Čudno!... Zakaj potem ne rede raje mačk namesto zajcev?" ni šlo Maticu v glavo.

"I zakaj? Zato menda, ker bi morali potem tuži miši rediti, jeli? Kaj takega pa bi jim bržčas oblast ne dovolila."

"Nemara, da res...", se je zamislil Matic. Andraževa razlaga se mu je videla kar verjetna. Saj bi bilo res od sile čudna takale mačjemišjereja!

"Sicer pa naju prav nič ne briga, zakaj ta Lah ne redi mačk namestu zajcev; to je njegova stvar, jeli? Nama gre k mari in k pridu le Lahovo poželjenje po mačjem mesu. Tako imava lepo priliko, da prideva poceni do zajčje pečenke. Je res ali ni?"

"I seveda, kako bi ne bilo?..."

Matic je že v misli na okusno zajčjo pečenko debelo požrl slino.

"Hm, prevkato! To bi res ne bilo napak. Sa-

mo... Kje naj iztakneva kako rečeno mačjo mrcino?"

"Vem kar za dve!"

"Kje neki?"

"V našem taborišču, Matic!"

Matic je debelo pogledal.

"V našem taborišču sta samo missin maček pa kuhinjski muc! Pa na ta dva menda ne misliš?"

"Prav nanju mislim!"

"Andraž!... Za božjo voljo, kaj si zno-rel?!" se je ustrašil Matic.

"Zakaj naj bi znorel? Kdo pa bo vedel za to? Ujameva ju, pa je! Če bova znala molčati — in toliko pametna že bova, jeli — živ krst ne bo zvedel, kam sta izginila. Lah ju bo požrl, midva pa bova imela zajca! Porečeva, da sva ju kupila na trgu, pa amen! Kdo pa ve, koliko imava denarja?"

*

Gluha tišina je vladala v taborišču in v vsej okolici. Nad vso deželo je bil razpostrt reproducirno temni plašč noči. Po nebu so se podili črni oblaki, iz katerih je po malem pršlo in mrzel veter je neprijetno bril preko pokrajine. Vsi taboriščniki so že mirno spali v svojih barakah, le stražarji so bdeli v svojih stražnicah, da se ne bi kak nepoklican gost prihulil v taborišče.

Od moških barak sta se odtrgali dve temni senci in se tiho in previdno pomikali po pešeni poti, ki je vodila do poveljniskovega in missinega stanovanja. Od časa do časa sta obstali, kot bi se prilepili ob zemljo, potem pa se spet počasi pomikali dalje. Najbolj budno oko ne bi moglo postati pozorno nanju...

Maticu je bilo čudno tesno pri srcu, ko je sledil Andražu na tej skrivnostni poti. Neprijetna tišina in črna noč sta mu plašljivo vznemirjali živce, da se je ustrašil ob vsakem šumu, ki ga je povzročal veter in njune stopirje po pesku. Plašila pa ga je tudi bojazen, če se jima smeli načrt morebiti le ne posreči. Čeprav se je bil poprej že docela sprizajnil z Andraževim načrtom, se mu je zdaj, ko sta ga začela izvajati, jel upirati, in če bi mu Andraž zdajle velel, naj se vrne, bi ga z največjim veseljem ubogal! Z lahkim srcem bi se odpovedal vsakemu božičnemu priboljšku in še svoje nove hlače bi žrtvoval za to...

Kakor da gre na nepošteno in zločinsko pot, se mu je zdelo...

Toda Andražu se ni bilo mogoče upreti. Bil

je kakor otvezen na njegovo železno voljo...

Menda je Andraž začutil Matičevo malodušnost. Počakal ga je ter ga prijazno in spodobudno prijel za roko.

"Nič se ne boj Matic!", ga je šepetaje bodril. "V pol ure bova imela mačka v vreči in jutri na vse zgodaj bo maček pri Lahu. Nihče še slutil ne bo, da sva ga midva izmaknila, verjemi mi! Jutri zvečer boš pa vesel, ko se boš mastil z zajčjo pečenko!"

*

Na vso srečo se je danes miss že pod večer odpeljala v mesto. Opazila sta, da je, kot po navadi, tudi nocoj ostalo okno njene spalnice napol odprto. Brez tega dejstva bi bil lev na mačka precej težji, čeprav je Andraž že tudi s to možnostjo računal. Da pa spi maček v missini spalnici, sta bila prepričana. Bistvera podlaga Andraževega načrta je bilo dejstvo, da je bilo missino mače maček, kuhinjski priliznjenelec pa mačka. Zадnjo je Andraž že proti večeru ujel v vrečo in jo varno skrnil, da bi je kdo ne našel in izpustil. Pripravil je tudi vse drugo, kar je za dobro pripravo mačje pečenke potrebno: tako zelenjavo, dišave in posodo, da bo mogel zavreti vodo za kvašo. Posodo mu je posodila Berdajsova gospa, kateri pa seveda ni povedal svojega pravega namena. Izkušena kuharica, kot je bila, bi se pač čudila, čemu kvaša za domačega zajca... O vseh teh pripravah pa tudi Maticu ni črhnil besede. Nihče ne sme vedeti za njegovo premeteno ukano!

Prihulila sta se do missine spalnice.

"Majhno počakaj!" je zašepetal Andraž in izginil v noč. Vrnil se je z dvema vrečama. "Zdaj pa le korajžo, Matic! Tu imaš vrečo z mačko! Počepni tja za drevesno deblo in si pripravi mačko pod roko! Kadar tlesknem s prstom, jo začni stiskati za rep — kot sva se dogovorila! A ne gani se! Nobenega šuma!"

Matic ga je verno ubogal. Andražu se je medtem posrečilo razširiti okensko odprtino. S svojo vrečo se je postavil pod zid in si jo tako pripravil, da jo bo mogel urno poveziniti na mačka.

Videti je bilo, ko da bi nočna temina použila obe fantovi postavi. Zavladala je gluha tišina. Le veter se je v presledkih zaganjal v drevesa in mrzlo piskal okrog zidnih oglov.

Zdaj je rahlo zatleskalo od Andraževe strani in od Matičeve se je pričelo oglašati milo mijavkanje.

Tišina...

Nič!...

Mijavkanje v vreči je postajalo glasnejše, obupnejše...

Cuj!... Ne!... Pa vendarle!...

V sobi je skrivnostno zašumelo!...

Fanta sta pridrževala dih. Celo mačka v vreči je utihnila.

"Stiskaj!" je nejevoljno siknilo od Andraževe strani.

Mijaaaav!...

Mrnjaaav!... Krnjaaav!... se je tiho odzvalo tudi v sobi.

Fantoma je burno zaplalo sree...

Glej!... Na okno je skočila temna senca... dvoje zelenih plamenov se je zablisalo in prodirno zasrepelo v črno noč...

Matic je krepkeje stisnil svoje živo glasbilo in izvabil iz njega presunljivo tožeče glasove... Zelena plamena sta se premaknila. Temni klobčič na oknu je tiho in oprezno zdrsel na tla. Obstal je in nepremično čepel, le zelene oči so se nemirno razgledavale po okolici.

Mrnjaaav... Krnjaaav... je pridušeno zamrnjavskalo.

Ta hip pa je nekaj bliskovito švistnilo iz za zidu in se zgrnilo na tla. Silovito je zavreščalo. Maticu je kar sapo zaprlo. Ni videl drugega, ko temno gmoto, ki se je urno pregibala, izpod nje pa je prihajalo obupno mačje kričanje.

"Ga že imava!" — je pritajeno vzkliknil Andraž. "Daj, primi vrečo, da jo zavežem!"

Matic je skočil k njemu in pograbil vrečo, v kateri se je premetaval in se drl maček. Andraž jo je urno povezal z vrstico. Morala pa sta uporabiti vso silo, da sta za silo ukrotila razsrjeno mačjo zverino.

V taborišču je vladalo nocoj slovesno božično razpoloženje. Po vseh barakah je dišalo po kadilu in taboriščniki so se v pobožni molitvi zbirali v svojih barakah pred jaslicami, ki so si jih sami postavili po svojih zmožnostih in okusu. Kjer so mogli, so si po tej pobožnosti še sami pripravili nekoliko boljše večerjo in jo zalili s sladkim italijanskim vinom, peli večno lepe in priljubljene božične pesmi in si zbujali spomine na lepše božične praznike nekoč doma... Marsikomu so pri tem navrele grenke solze v oči... Drugi pa so se vdajali samotji in na tihem mislili na ljubi dom in svoje drage...

V Andraževi in Matičevi baraki pa je bilo bolj veselo. Po opravljeni božični molitvi so sedli za okrašeno in bogato pogrnjeno mizo, s katere so se jim smejale lepe in okusne dobrote, da so se človeku ob pogledu nanje kar sline pocedile. Na belih papirnatih krožnikih so se košatili visoki kupi sandvičev vseh vrst, med njimi pa se bahavo ponašale trebušaste steklenice z izbranim vinom — in kar je moške goste še najbolj navdušilo — ob vsaki steklenici je bila položena škatljica čudovitih ameriških cigaret! Da je bil pogled na sijajno pogrnjeno mizo še lepši, je stalo na njej tudi nekaj glinastih vaz z rožami in zelenjem, pred slehernim gostom pa bel papirnati prtček z listom bršljana. Jedilni pribor pa je moral seveda vsakdo prinesiti s seboj.

Tudi nekaj gostov iz drugih barak je bilo povabljenih na to božično večerjo. Poleg srečnega Andraža je sedela lepa in ponosna Zorka, ki se je mogla med vsemi povabljenimi dekleti ponašati z najlepšo, po najnovejši modi ukrojeno obleko. Po zgovornosti pa se je najbolj odlikovala Berdajsova gospa, kateri je tekel jezik kakor vetrni klopotec; zato pa sta tem bolj spoštljivo molčala njena ljubka hčerka Tončka in bledolični sin Janez ter pridno segala po okusnih dobrotah, ki jih je bilo tako redkokdaj videti na kaki taboriščni mizi. Tudi skladiščnik Peter in literat Svetlin sta bila tu. Matic pa je zavoljo zasluge, da je prispeval levji delež za to božično gostijo, sedel na "častnem mestu" med gosti. Kajpak tudi godev ni manjkalo, da bi s svojo veselo igro pripomogli k čim prijetnejšemu razpoloženju.

Dekleta so medtem pripravila čaj in ga ponudila gostom.

Andraž se je kmalu vrnil s širokim, obilno naloženim in z belim prtom pokritim pladnjem. Ko je vstopil, je dal godcem dogovorjeno znamenje in ti so udarili slavnostno koračnico. Z dostojanstvenim korakom je nesel pladenj do mize ter ga s široko kretnjo postavil pred goste. Zorki je velel, naj ga odgrne — in pred očmi vse družbe se je dvignila iznad čudovite rumeno-rjave pečenke mamljivo dehteča soppa in je prijetno zaščegetala v nosove.

"Pečen zajec — v dveh izvodih!", je slovesno razglasil Andraž. "Moj prispevek k nocojšnji večerji!"

“Živio, Andraž!” je gromko odmevalo po baraki.

“Živio pečenka!” je veselo zaklical Andraž in samozavestno spet sedel na svoje mesto k Zorki. Navdušenje je bilo nepopisno. Saj take slaščice že dolgo niso videli na mizi, kaj šele jedli!

Stane, stari vojaški kuhar, se je takoj ponudil in spretno razrezal pečeni živali na primerno število kosov.

“Tale zajec je bil pa najbrž invalid!” se je začudil, ko je videl, da enemu od zajcev manjka bedro.

Andraž je pojasnil, da se mu je kuhar opravičil za to bedro, češ da je ž njim postregel miss, ko je radovedno stikala okrog pečice. Da ne bi kaj godrnjala zavoljo zajcev, ki jih je pekel posebej. Bog ga ji požegnaj!...

Nemogoče bi bilo popisati, s koliko slastjo in navdušenjem je družba použila čudovito pečenko! Hvale in priznanja Andraževi darežljivosti in kuharski spretnosti ni bilo ne konca ne kraja. Celo večča Berdajska je morala priznati, da bi ne znala pripraviti boljše pečenke. Andraž pa je zaradi lepšega hvalil le kuharje, ki so pekli. On da je živali samo skvašil. Da pa je bila kvaša koristna, lahko zdaj sami z zadovoljstvom ugotovijo.

“Eh, kaj kuharji!” so ugovarjali drugi. “Pekel ju je ogenj. Kuharjem je bila treba samo paziti, da se jim ni prismojilo. Glavno je priprava. In ta zasluga gre pač Andražu!”

“Predvsem pa, da je zajce kupil!”...

“In nam z njimi postregel!”...

Kako je to božalo srce ponosnemu Andražu, kako mu zanosno širilo prsi, ko mu je tudi ljuba Zorka čestitala k “tako sijajnemu domisleku!” V njenih očeh sta kar vidno žarela ponos in sreča — in fant si je mogel priznati, da mu je ta večer naklonil vse njeno sree, če ga je imel doslej morda le pol!...

“Kje pa si dobil tako lepo pitani živali?” se je čudil Peter, ki je z užitkom pospravljaj zadnje ostanke mastnega bedra. “Si ju mogoče —?” Ni hotel izreči do kraja, le s hudomušno in vsem razumljivo kretnjo je pokazal na možnost, če ju ni morda kje — “sunil”.

“He, kje pa gospoda gradi dobi!” — se je spretno izmuznil odgovoru Andraž.

“E, vrag si ga vedi! Andraž je vseh muh

poln! Kdo ve, če ni kje kakih mačk zarepil, pa nam jih za zajce postavil na mizo — pha, ha, ha!” — se je pošalil Jaka, ki je bil znan po svojih pikrih šalah.

“Ta je pa prav Jakova!... Zelo okusne izdira!... Ne kvarj nam dobre večerje, Jaka!” — so ga opominjali gostje.

“Ne meri vseh želodcev po svojem!” — ga je očitajoče zavrnila Berdajska.

“Toliko pa že poznam Andraža, da nam ne bi mogel takšne zagosti! In kot izkušena kuharica tudi lahko potrdim, da je bila to res zajčja pečenka!”

“Jasno!... Kdo pa naj dvomi?... Saj nismo otroci!... Bedaste šale!” — so pritrjevali drugi.

A Jaka ni odnehal. Splošni odpor ga je še bolj spodbujal k draženju — in to je bila njegova priljubljena zabava.

“Pa če bi tudi bila mačja, kaj za to? Saj je pečen maček imenitna slaščica! Tako mehka pa sočna je, boljša ko kozličeva! Le vprašajte Lahe, kako jo cenijo! Odkrijejo se ji! Pha, ha, ha...”

“Slab šaljivec si, Jaka!” — ga je jezno opomnil Peter. “Če ne znaš bolj duhovitih, rajši molči!”

“Duhovitih? A, saj mačja pečenka prekrasno diši...” Ni mogel nadaljevati, ker so ga prekinjali s pozivi, naj molči. Nekdo ga je celo nejevoljno čofnil po ustih. Še Matic se je ujezil.

“Rajtam, da ti je na zoper, Jaka, da si se po dolgem času spet pošteno najedel! Boglonaj za tako hvaležnost! Dobro vem, da je Andraž kupil zajce pri laškem kmetu in vsakomur lahko pokažem, kje!”

“Eh, pojdi no, kaj bi s tem! Saj itak vemo!” — so ga mirili gostje.

“Jaka je Jaka! Napil se je, zdaj pa sam ne ve, kaj kvasi!”

Splošen odpor je spraval Jaka v slabo voljo.

“No ja... če ne razumete šale... Pri takih milih jerah je res bolje, da molčim!” — je užaljeno zagodrnjal. “Potem pa rajši bilje pojte!”

Jezno je zvrnil kozarec in ga krepko postavil na mizo. Ne da bi se v koga ozrl, je vstal in tiho mrmrajoč odšel v drugi kot barake ter legel na svojo posteljo.

Andraža je Jakova zoprna šala neprijetno

pogrela. Ustrašil se je, v bojazni, da je Jaka zavohal njegove priprave za mačjo pečenko in ga bo zdaj izdal. Vidno je prebledel in kar potne kaplje so mu stopile na čelo. Zorka je opazila spremembo na njegovem obrazu in ga skrbeče vprašala, če mu je morda slabo. Andraž se je v zadregi izgovarjal, da je najbrž preveč pil. Ko pa je videl, da se Jaka le šali, se je globoko oddahnil. Oveseljen se je dvignil, želeč izpeljati mučno razpoloženje na prejšnji tir ter spodbudno spregovoril:

“Prijetelji! Mislím, da bi bilo res škoda, če bi si zavoljo takele malenkosti kvarili tako lep in prijeten večer. Pozabimo na ta, bi dejal, zoprni “intermezzo”, pa bodimo spet židane volje! Do polnočnice imamo še lep čas, Saj Jaka na vse zadnje ni hotel nič slabega -- le malo nerodno je zastavil svojo šalo, jeli? Pa mu oprostimo in bodimo spet prijatelji, kot smo bili! Živio!”

Natočil si je kozarec do vrha in ga dvignil. “Živio!” — mu je nazdravljala vsa družba in trkala s kozarci, vesela, da jo je spet prijetno razgibal. Nekaj fantov je celo stopilo do Jaka, da bi ga spravili in spet privedli k mizi. Toda razžaljeni fant se ni dal več potolažiti... “Pa tudi prav!... Kakor hoče!... Zato si ne bomo kvarili večera!...”

Dekleta so pričela peti in vsa družba je pritegnila z njimi. Še godci so uskladili svoja glasbila s tekočo melodijo.

Matic pa se ni mogel več razživeti. Tiho je sedel in kupal svojo jezo na tečnega Jaka. Še Andraževa spodbuda ga ni pomirila. Nazadnje bo res še kdo mislil, da sta jih z Andražem nasamarila! In če drugi ne, bo užaljeni Jaka zdaj to za nalašč trolil po taborišču! Predobro ga pozna, zoprnika! Če le more, ti besedo tako zasučé, da je narobe. Ljudje pa rajši slabi kot dobri novici verjamejo, pa naj bo še takšna čevkarija...

Že poprej je hotel vstati in prinesiti ljudem očiten dokaz za svoje besede, ko je govoril o Lahu pa zajcih. Zdaj pa se mu je to zazdelo še bolj potrebno. Tako bi izpodmaknil Jaku sleherno podlago za neumno trobezljanje... Popoldne je od daleč videl Andraža, kako je za trenutek z zavihanimi rokavi prišel iz kopalnice. Takoj je uganil, da tam trančira zajca. Hotel je stopiti k njemu, pa mu je Andraž z znamenjem namignil, naj ga ne nadleguje

in ne zbuja pozornosti pri ljudeh, ker bi goste rad presenetil z nepričakovano slaščico.

Tja zdaj stopi in pogleda! Morebiti le najde kak dokaz zoper Jaka!

Nihče ni opazil, kdaj je Matic izginil iz barake.

Ko se je vrnil, je mirno počakal, da je družba odpela svojo pesem. Stal je za Berdajskim hrbtom in držal pri tleh dve “zajčji” koži, ki jih je na vso srečo iztaknil pod kupom razne šare v kopalnici.

“Zakaj pa ne sedeš, Matic?” ga je začudena vprašala Berdajska, ko ga je opazila za seboj.

“Koj bom”, je rekel fant in resno pogledal po presenečeni družbi. “Prijetelji!” — se mu je od vznemirjenja zatresel glas. “Da na vse zadnje res ne bo kdo mislil, kar je prejle klobasal neslani Jaka... Tu poglejte, da smo zares jedli zajca!”

Visoko je dvignil krvavi mačji koži. Oči vseh so se radovedno zastromele v nenavaden predmet v dvignjeni Matičevi roki — in za hip je zavladala grobna tišina.

Neznanski krik je preglušil Matica. Vsi obrazi so se grenko raztegnili, oči stekleno zažarele, ustnice se nakremžile. Andraž je prebledel ko zid. Zorka si je z dlanmi pokrila obraz, Tončka pa je s krikom planila kvišku in z robcem na ustih pohitela iz barake. Tudi Zorka in druge ženske so ji v teku sledile. Celo nekaj moških jo je udrlo za ženskami. Pri vratih je nastala tesna gneča, med katero se je najbolj neučakano prerival sitni Jaka in nujno silil k izhodu. Drugi pa so nemo obsedeli pri mizi in se neverjetno spogledovali, še vedno misleč, da gre le za grbo šalo.

Matic prvi hip ni mogel razumeti, zakaj takšen hrup in vznemirjenje. Ko pa je pozorneje pogledal koži, je prestrašen izbuljil oči in odrevenel od gnusa in razočaranja. Mačji koži sta mu sami zdrseli iz roke in z motnim ploskom čofnili na mizo.

Gostija se je nad vse klaverno končala zunaj med barakami, ko so se želodčni krči krepko maščevali nad vso obilno použito večerjo...

Koroški pevski zbor Slavček pred pariškim magistratom 29. julija 1952. V sredini tajnica pariškega župana, na njeni levi dr. Joško Tischler, vodja Koroških Slovencev, levo od njega Hrvoj Maister, urednik slovenskega oddelka pariške radijske postaje, duhovnika Nace Čretnik, rektor Jugoslovanske katoliške misije in Nande Babnik iz Holandije, v sredini na najnižji stopnici Jean Bourgoin, podpredsednik Društva Prijateljev Jugoslavije, ostali so pa člani zbora: tenorista Hans Pogoriučnik, Lovro Kušej, druga tenorista Hans Einspieler in Hansi Schoetl, prva basista Avguštin Šelander in Maks Nachtigall, druga basista Franc Safran in Anton Hribernik.

ČRTIMIR

TVOJE OČI

Tvoje oči — niso kot rosnih kapelj utrip,
češnjev cvet je lep v tišini gorá,
pa to niso tvoje oči.

Tvoje oči — niso kot v snegu blesteči se
meseca ščip,
naše vodé so res čisto prozorne do dna,
pa to niso tvoje oči.

Tvoje oči — niso luči ščemeče odgrnjenih
šip,
skritih vijolic žametni vonj je molitev
pobožnih željá
pa to niso tvoje oči.

Tvoje oči so kot južnega vetra ohlip,
zvezde zavzete, ko gredo v zenit,
krajev nebesnih odmaknjeni svit,
modrih obdobj mogoče odkrhnjeni hip?

Tvoje oči — komaj zaznavni so blažene
duše pregib?
svileni encijana cvet je kakor padli kos
nebá,
a to niso tvoje oči.

Tvoje oči — so samó tvoje oči,
tvoje oči, ah, samó tvoje oči.

SLOVENCİ

PO

SVETU

Slika na desni: Skupina slovenskih deklet v narodnih nošah iz Bruy-a pred pariško katedralo 8. junija 1952.

Slika spodaj na levi: Slovenci, doma iz okolice Kanala ob Soči, sedaj v Belgiji, pri lurški Mariji v Quaregnonu.

Slovenci v Kanadi prihajajo k nedeljski maši v Toronto.

“Odprta noč in dan so groba vrata...”

V BEGUNSTVU IN IZSELJENSTVU SO UMRLI:

Anglija

Pavel Majerle, po poklicu kolar, doma iz Predgrada — Starega trga ob Kolpi. V Angliji bil zaposlen v rudniku. Umrl dne 27. januarja 1952 v Castelfordu pri Yorkshiru v starosti 49 let. Pokopan 31. januarja 1952 na pokopališču v Castelfordu.

Ivan Česnik, doma iz Ajdovščine. Bil je šesti iz družine enajstih otrok, od katerih so štirje s starši še v begunstvu. Umrl je 20. marca 1952 na kliniki v Bedfordu. Pokopan dne 26. marca 1952 na pokopališču istotam.

Argentina

Angela Smole, doma iz Dravelj pri Ljubljani. Rojena l. 1885, umrla 11 novembra 1951 v San Anton de Padua, prov. Buenos Aires. Pokopana 13. nov. 1951 na buenosaireškem pokopališču Flores.

Anica Rakovec, hčerka Jožeta Rakovec in Lucije Martinjak. Umrla 2. nov. 1951, pokopana 3. nov. 1951 na pokopališču Olivos, prov. Buenos Aires.

Karel Gladek, štajerski rojak, umrl 27. novembra 1951 v Buenos Airesu. Pokopan 28. novembra 1951 na buenosaireškem pokopališču Chacarita.

Elza Lozej, rojena l. 1922 na Primorskem. Umrla po hudem trpljenju 17. decembra 1951 v Cordobi. Pokopana na pokopališču San Vicente v Cordobi.

Ing. Franek Tavčar, rojen 10. februarja 1899. Umrl na posledicah nesreče na stavbi 26. januarja 1952 v Buenos Airesu. Pokopan dne 28. jan. 1952 na pokopališču Chacariti, Bs. As.

Jože Zgonc, umrl 22 let star v buenosaireški bolnišnici Rawson dne 22. marca 1952, pokopan dne 24. marca na buenos aireškem pokopa-

lišču Chacarita.

Dolores Peternel, hčerka Rudolfa Peternela in ge Helene, roj. Beltram. Pokopana 19. marca 1952 na buenosaireškem pokopališču Chacarita.

Peter Mozetič, doma iz Bukovice pri Gorici, umrl 31. marca 1952 v Buenos Airesu, pokopan dne 1. aprila 1952 na bsaireškem pokop. Chacarita.

Mihael Mavrič, posestnik iz Komreškega pri Gorici. Rojen l. 1872 v Završčini pri Gorici, umrl v Bella Vista 30. marca 1952, pokopan dne 1. aprila na pokopališču San Miguel v prov. Buenos Aires.

Jožefa Škulj, rojena 23. februarja 1881 v Robu na Dolenjskem, umrla 20. aprila 1952 v San Antonio de Padua, pokopana 21. aprila 1952 na pokopališču istotam.

Jože Božič, umrl radi boleznii na srcu 16. junija 1952 v bolnišnici v Adrogué, prov. Bs. Aires, pokopan dne 18. junija 1952 na pokopališču v Villa Calsada.

Janez Čelik, rojen 7. maja 1885. V noči od 30. na 31. julija 1952 se je pri delu smrtno ponesrečil. Pokopan na buenosaireškem pokopališču Chacarita dne 2. avgusta 1952.

Blaž Kogoj, doma iz Podgore pri Gorici, umrl 10. septembra 1952 v Buenos Airesu star 79 let. Popokan na bsaireškem pokopališču Chacarita.

Sinček Stanka in ge Francke Oberžan, umrl 26. septembra 1952 v Carapachayu, pokopan 27. septembra na pokopališču Olivos, Bs. Aires.

Avstrija

Janez Bergant, sin Franca Berganta iz Soteske pri Moravčah. Umrl 9 let star 24. oktobra 1946 v Lienzu na Tirolskem. Na tamoš-

Janko Borštnik

Stanko Oberman

Jože Cerar

Lojze Žibert

njem pokopališču je tudi pokopan.

Miha Burja, župnik v spittalskem taborišču na Koroškem. Umril 16. avgusta 1952 na posledicah operacije v bolnišnici v Beljaku.

Francija

Štefan Hajdinak, doma iz Medžimurja, se je 11. junija zvečer vračal s kolesom domov. Na ovinku pri Tivernonu ga je povozil vlak na progi Pariz-Orleans. Zapušča ženo, s katero je preživel v življenju samo eno leto.

Ivan Casar, star 20 let, je pred štirimi leti prišel iz Slovenije k svojim staršem. Dne 8. junija 1952 je po kratki bolezni umrl.

Italija

Janko Borštnik, doma iz Ljubljane, privatni nameščenc. Umril na posledicah vojne poškodbe leta 1945 v milanski bolnišnici. Pokopan je na milanskem pokopališču.

Mario Leban, doma iz Gorice. Dne 13. aprila 1952 so ga komunisti ubili izven taborišča v Carinaro. Bil je star 21 let. Pokopan na pokopališču istotam dne 14. aprila 1952.

Kanada

Matevž Seljak. Bil je v najboljših moških letih, ko ga je oktobra 1951 podsulo v rudniku v Timminisu, Ont. V Kanado je prispel l. 1948, eno leto je delal na progi, nato pa ves čas v rudniku.

Franciška Slovnik, umrla 78 let stara na posledicah operacije dne 20. februarja 1952 v Torontu. V Kanadi zapušča hčerko Justino in vnukinjo Majdo Justin.

V Kanadi sta umrla še novorojenčka Marija Jakopinova in Pavelček Hočevnar.

Nemčija

Stanko Oberman, rojen 24. avgusta 1914 v Drašičih pri Metliki. Bil edini sin kmečkih staršev. Po štirih letih ujetništva je stopil leta 1945 v C.M.W.S., ki je bila pomožna angleška vojaška formacija. V noči od 25. na 26. marca 1947 je bil pri izvrševanju službe teško

ranjen, tako, da je podlegel poškodbam na poti v polnišnico v Muenster v Nemčiji. Pokopan je bil z vojaškimi častmi 28. marca 1947 na jugoslovanskem delu pokopališča v Osnabrucku. Doma zapušča tri sestre.

Fila Franc, pekovski pomočnik. Umril na posledicah operacije slepiča 29. julija 1947. Pokopan je v Duesseldorfu.

Švica

Milka Pirih, primorska rojakinja. Zaposlena je bila kot gospodinjska pomočnica s svojo materjo v Surrey v Angliji. Prišla se zdraviti v Švico, kjer je umrla v najlepši mladosti 18. septembra 1951.

U.S.A.

Jože Kužnik, rojen 17. decembra 1898 na Lužu v Dobrniški fari. Po prihodu v USA bil zaposlen v bolnišnici St. Mary's Infermary v St. Louis v Mo, kjer je 13. februarja 1952 tudi umrl.

Jaka Debevec, urednik in lastnik "Ameriške Domovine", rojen 25. julija 1887 v Begunjah pri Cerknici. V Severno Ameriko je prišel l. 1909, kjer je vse svoje velike sposobnosti posvetil svojemu dnevniku. Umril je 6. marca 1952 v Clevelandu, kjer je tudi pokopan.

Msgr. B. J. Jernej Ponikvar, rojen 21. avgusta 1877, v duhovnika posvečen 24. junija 1906, župnik pri Sv. Vidu v Clevelandu postal 2. avgusta 1907., umrl dne 30. marca 1952 v Clevelandu, kjer je tudi pokopan.

Jože Cerar, doma iz Domžal. Rojen 10. marca 1930, umrl 20. julija 1952 v Clevelandu.

Venezuela

Lojze Žibert, rojen 15. julija 1909 v vasi Britof pri Kranju. Leta 1947 je prišel v Venezuelo. V mestu Los Teques v višini 1200 m je obolel na jetrih in žolču. Umril dne 6. marca 1948. Njegovi zemski ostanki počivajo na pokopališču v Los Teques. Zapušča ženo in štiri otroke.

Janez Bergant

Jože Kužnik

Franciška Slovnik

ZAHVALA

Najiskreneje se zahvaljujemo vsem tistim rojakom v svobodnem svetu, ki so nam s svojimi prispevki, slikami in nasveti pomagali pri izdajanju pričujočega Koledarja-Zbornika. Za čim lepšo ilustracijo Koledarja so poskrbeli:

Naslovno sliko s slovenskim ornamentom je napravil g. ing. Marko Bajuk iz Mendoze; slike z obiska škofa dr. Rožmana v Argent. in o posvetitvi slov. novomašnikov, slike za ilustracijo kult. dela v slov. beg. tab. v Italiji ter posnetke o kat. shodu in jubilejnem zborovanju in slike o gled. uprizoritvah v Bs. Asu je prispeval g. Lojze Erjavec; slike za Zupančičev in Tensundernov jubilej, skupine slov. deklet v narod. nošah in koroškega pevskega zbora Slavček nam je dal na razpolago g. Nace Čretnik; novelo Stanka Kocipra Zelarija na Prénaščaku" je ilustriral slikar g. Ciril Skebe; slike za ilustracijo članka o slov. prosveti v beg.

tab. v Avstriji je prispeval g. Fr. Pernišek; slike za članek o udejstvovanju slov. andinstov je dobavil avtor članka g. dr. Arko; novelico Potepuha Toma poslednji potep" je ilustriral akad. slik. B. Kramole, avtor novelice; Jezernikov članek poživljajo slike, ki nam jih je poslal g. Vinko Zaletel. Njegova je tudi slika o jubileju slov. duhovnikov v Avstriji; slika dr. Korošca v Komendi je last g. Milana Doviča; slika slov. skupine v Belgiji je last g. Revna, sliko kanad. Slovencev nam je poslal g. Košir.

Pri tiskanju in vezavi Koledarja - Zbornika so sodelovali vsi nameščenci tiskarne "Dorrego", od katerih nihče ne zna slov. jezika. Vedno smo bili deležni njihovega velikega razumevanja in naklonjenosti, ki nam narekujeja vsem našo iskreno zahvalo in priznanje.

KAZALO PESMI

	Stran		Stran
France Balantič		Zaprl se bom	143
Zasuta usta	78	Optimist	146
Trije soneti o izseljencih	79	Dimitrij Jeruc	
Gonarski soneti	138	Jesenske rože	77
Pesmi	149	Umirajoča zemlja	124
Pesmi	186	Jeremija Kalin	
Tvoj berač	191	Turjaški labod	33
Božo		Vladko Kos	
Sentiment	14	Pesmi	16
Jesenska	31	Erik Kovačič	
Pesmi	210	Žena s plamenico	16
Črtimir		Stara ura	30
Tvoje oči	250	Mirko Kunčič	
Tine Debeljak		Pesmi o dedu	227 / 230
Čeferinčkova ladja	226	Gregor Mali	
Igor		Zapoj mi, ptičica	221
Otožnost	109	Mihael	
Čas brez časa	235	Rojeni v nečas	220
Marjan Jakopič		Večeri ob morju	220
Pesmi	41	Mirko	
Me vidiš	65	Mati, domovina, Bog	221
Stanko Janežič		Slavko Srebrnič	
Kraške pesmi	54	Mimo meseca	140
Begunski motiv	65	Drevo	184
Janko		Rafko Vodeb	
Blaznež in lobanja	90	Finale	104

KAZALO

Stran

Stran

Uvodna beseda	2	proti obstoju Slovenije	141
Funeral de Eva Perón	3	Marijan Jakopič — Zemlja	147
Koledar	4-9	Dr. Ivan Ahčin — Kje smo v socialnem gibanju danes	150
La razón de mi vida	10	Korošec Ivo — Kota 1066	160
J. K. — Emigracijska slovenska knjiga — naša ljubezen in ponos	12	J. Kk. — 60 let dela za slovenski narod..	166
Dr. Miha Krek — V znamenju zmage naprej!	15	* Marijan Marolt — Sedemdeset let dok- torja Ivana Preglja	185
Škof Gregorij Rožman — Razgled iz razodetja	17	Ing. Albin Mozetič — Doba petroleja ...	187
Slovenski škof dr. Rožman	19	H. K. — Lepa slavja Goriških Slovencev	188
Zborovanje v Williamsburgu	21	Msgr. John Oman — Prelat Vitus Hribar	190
Andrej — Naša pesem	25	M. M. — Deset let po Jakopičevi smrti	192
Pod čisto slovensko zastavo so korakali hrabri vojščaki — Ob desetletnici ...	28	Janko Hafner — Tehnika atomskega veka	193
Župnik Roman Figallo	30	A. K. — Mož je glava družine	205
Pater Teotim van Velzen	31	Dr. Miha Krek — 10 let predsednik SLS	211
Dva jubileja: Tensundern, Zupančič	32	Kulturno življenje Slovencev v zamejstvu , M. M. — Gledališče	213
Dr. A. Odar — Izseljenci in domovina ..	34	, M. M. — Likovna umetnost	218
Vinko Brumen — V krepkih dušah je usoda	42	-a-e — Glasbeno udejstvovanje	219
Andrej — Srečanja	50	Naši mladini	221
Lojze Gerzinič — Naša kulturna pre- teklost v luči obletnic	55	Od doma do Argentine	
Dr. A. Odar — Aleš Ušeničnik	66	1) Kako je bilo doma (Jožica Tomazin)	222
Dr. A. Odar — France Ušeničnik	76	2) Zbogom, domovina (Nada Dolenc)	222
France Balantič	78	3) V tujino (Marjeta Smersu)	223
Stanko Kociper — želarija na Prénaščaku	80	4) Naš novi dom (Ivica Stanjko)	224
Rt. Rev. John Oman — Rt. Rev. Msgr. J. B. Ponikvar	91	5) Čez ocean (Ivo Majhen)	225
Dr. Vojko Arko — Tri leta v gorah in snegu Patagonskih And	93	Slovenski katoliški shod v izseljenstvu ..	231
Božidar M. Kramolc — Potepuha Toma poslednji potep	99	P. R. — Jubilejno zborovanje	234
Tone Jezernik — Življenje gre naprej ...	105	M. K. — P. Kazimir Zakrajšek — zlato- mašnik	236
Franc Pernišek — Prosvetno delo v ta- boriščih v Avstriji	110	Janez Martinc — Pot v komunistično re- volucijo v Sloveniji spomladi 1942 ...	237
* Marijan Marolt — Kulturno delo v itali- janskih taboriščih	125	Jo-Var — Mijaaav (Odlomek iz povesti MMM)	245
N. N. — Jaka Debevec	139	“Odrta noč in dan so groba vrata...”	252
Vladimir Vauhnik — Grožnje in spletke		Zahvala uredništva	254
		Kazalo pesmi	254
		Kazalo	255
		Popravki	256

Koledar Svobodne Slovenije je dotiskala tiskarna "Dorrego" dne 27. oktobra 1952
v Buenos Airesu, Argentina.

Almanaque editado por Eslovenia Libre, terminó de imprimirse el 27 de octubre 1952

Hecho el depósito que marca la Ley.

BUENOS AIRES — REPUBLICA ARGENTINA

Imprenta "Dorrego", Dorrego 1102 — Buenos Aires

POPRAVKI

Prva številka označuje stran, druga številka stolpič, tretja pa vrsto, v katero je treba vnesti popravek (o. s. = šteto od spodaj, o. z. = od zgoraj):

			Namesto	Beri pravilno
14	2	6 o. s.	prisiljemo	prisiljeno
20	2	15 o. s.	obhod	odhod
27	2	20 o. s.	vzdrnilo	vzdrnilo
36	1	7 o. z.	Te	Ta
56	1	14 o. s.	Pahlina	Pohlina
57	1	9 o. s.	l. 1892	l. 1592
64	2	15 o. z.	u. 1963	u. 1863
79	2	5 o. z.	Matjež	Matjaž
80	1	16 o. s.	anglesko	angelsko
83	2	1 o. z.	Stanovnem	na Stanovnem
91	1	15 o. s.	1907.	1900.
93	2	10 o. s.	zasledovala	zasledovala
95	2	13 o. s.	omenjana	omenjena
101	1	10 o. z.	nači	noči
105	1	14 o. z.	imela	imeli
114	1	5 o. z.	inteligencem	intelligenčnem
118	1	24 o. z.	drugi	prvi
119	1	17 o. z.	paprostih	preprostih
120	2	2 o. z.	vačkrat	večkrat
120	1	20 o. s.	višene	višine
120	2	13 o. z.	prvi	pri
123	1	7 o. s.	novembra	decembra
125	1	23 o. z.	zgodovinar	zgodovinar
133	1	21 o. s.	medvsem	predvsem
134	2	15 o. s.	Copelaudin	Copelandin
139	1	4 o. s.	Marijaniču	Marijanišču
139	2	2 o. z.	Nenadana	Nenadna
152	2	8 o. s.	Leon XIII.	Leon XIII.
157	2	9 o. s.	Opravičeno	Upravičeno
158	1	15 o. z.	življenke	življenjske
158	2	10 o. z.	očiščevalnega	očiščevalnega
172	2	21 o. s.	ustavo	ustavno
174	1	23 o. s.	njem	njen
180	2	11 o. z.	s plošno	s splošno
187	1	24 o. s.	soletju	stoletju
187	2	3 o. z.	sporem	sporom
188	2	22 o. s.	družba, Katol.	družba, Katol.
192	1	4 o. s.	pravnem	pravem
192	2	9 o. s.	osnovi	snovi
193	2	10 o. z.	sedaj	tedaj
198	1	18 o. s.	ladje	ladja
199	1	6 o. s.	na meščene	nameščene
203	1	16 o. z.	iz popolnjene	izpopolnjene
203	2	2 o. z.	vbodočnosti	v bodočnosti
205	1	15 o. z.	združenje	združenja
207	2	17 o. s.	razpravlja	razpravlja
208	1	12 o. s.	zakar	za kar
208	1	4 o. s.	nekaj	nekdaj
212	1	17 o. z.	železne	biserne
212	2	4 o. z.	1951	1941
212	2	8 o. s.	oktobru	septembru
213	1	7 o. s.	doker	koder
214	2	14 o. z.	dovollj	dovolj
214	2	13 o. s.	referro	refero
215	1	10 o. s.	Maklavž	Miklavž
223	1	23 o. z.	jo	je
223	2	14 o. s.	Ka	Ko
224	2	17 o. z.	spiminjam	spominjam

Na strani 132, drugi stolpič, so zamenjane nekatere vrste; pravilno beri: ...da nas je vse pretreslo do dna srca. Vsega tega kulturnega dela vredni sta bili zadnji prireditvi v taborišču: zase so napravili pod vodstvom g. Pirca krasno Prešernovo...

Svobodna Slovenija

JE

- *glasilo protikomunističnih Slovencev po vsem svetu*
- *močna in trajna vez slovenskih novonaseljencev po kontinentih*
- *ogledalo življenja slovenskega delavca in izobraženca v tujini*
- *dokaz naše življenjske sile*

BERITE IN NAROČAJTE TEDNIK

"SVOBODNA SLOVENIJA"

VICTOR MARTINEZ 50
BUENOS AIRES, ARGENTINA

Foto-atelje

LOJZE ERJAVEC

ALVARADO 350 — RAMOS MEJIA

Tel. 658-0827

ILIRIJA

GOSTILNA IN PENSION

ALVARADO 350 — RAMOS MEJIA

Tel. 658-0827